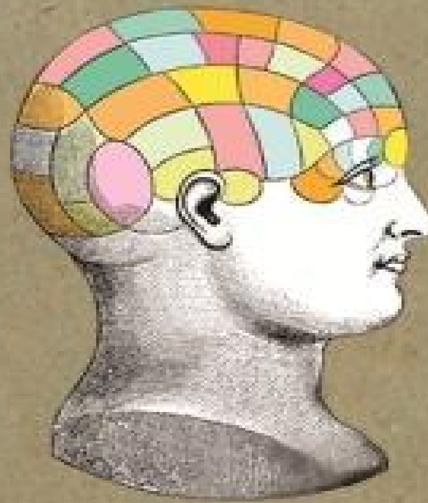
365
HER GÜNE
BİR KONU

ENTELEKTÜELİN KUTSAL KİTABI

Zihninizi Canlandırın,
Eğitiminizi Tamamlayın
ve
Kültürlü İnsanlar Arasında
Yerinizi Alın.

DAVID S. KIDDER & NOAH D. OPPENHEIM

ENTELEKTÜELİN KUTSAL KİTABI

David S. Kidder

Noah D. Oppenheim

Çeviren:

B. Asım Tüccar

maya
Kitap

ENTELEKTÜELİN
KUTSAL KİTABI
Maya Kitap: 39, Araştırma: 9
1. Baskı, İstanbul Mart 2012
2. Baskı, İstanbul Nisan 2012
3. Baskı, İstanbul Mayıs 2012
4. Baskı, İstanbul Haziran 2012

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç
Çevirmen: B. Asım Tüccar
Redaksiyon: Sabri Kaliç
Mizanpaj: Vedat Ateş
Kapak: Seda Şakar
Maya Kitap
Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4
34381 Şişli / İstanbul
Tel: 0212 296 97 12
e-mail: info@mayayayinlari.com
www.mayayayinlari.com

Teşekkür

Bu kitap ortak bir çalışmanın ürünüdür. Bu projeyi sonuna kadar fikirleriyle besleyen, Rodale’den Leigh Haber’a teşekkürlerimizi sunuyoruz. David Black Ajansı’ndan Joy Tutel’a tutkulu bir destekçi ve de arkadaş olduğu için, Andy Carpenter ile Tony Serge’e vizyonumuzu anladıkları için teşekkürler. Nelson Kunkel ve Vernon Steward’aysa başlangıçta eleş-tirilerini bizlerle paylaşarak çalışmamıza katkıda bulundukları için teşekkür ediyoruz.

Her madde ilgili alanlarda uzman olan yazarlar tarafından araştırılıp bir araya getirildi. Sonra her biri doğrulukları açısından akademisyenlerce gözden geçirildi.

KATKIDA BULUNAN YAZARLAR

Tarih – Alan Wirzbicki

Edebiyat – Matt Blanchard

Görsel Sanatlar – Eric von Dorster

Bilim – Jennifer Drapkin

Müzik – Robbie Whelan

Felsefe – Frederick Stazz

Din – Andrew Silver

KATKIDA BULUNAN EDİTÖRLER

Tarih – Dr. James Downs

Edebiyat – Dr. Georgette Fleischer

Görsel Sanatlar – Dr. Irina Oryshkevich

Bilim – Dr. David Boyajian

Müzik – Dr. Melissa Cox

Felsefe – Dr. Thomas Kelly

**Yazarlarımızın araştırmalarında başvurduğu kaynakların bir listesini görmek isterseniz www.theintellectualdevotional.com'u ziyaret edebilirsiniz.*

Türkçe baskısına katkıda bulunan editörler

Kitabın orijinalinin basılma sürecinde, konulara hakim uzmanlar ve editörlerin elinden geçmiş olmasına rağmen, biz de Türkçe baskısı için gerek çeviri gerekse içeriğe dair olası hataların önüne geçebilmek amacıyla, konuların uzmanı hocalarımızdan editör desteği aldık.

Katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Tarih – Yrd. Doç. Dr. Fahri Maden

Edebiyat – Doç. Dr. Cüneyt Issı

Görsel Sanatlar – Yılmaz Deniz (YL)

Bilim – Prof. Dr. Daniyal İsrafilzade

Müzik – Seher Gül

Felsefe – Yaşar Ciniviz (YL)

Din – Yrd. Doç. Dr. Fahri Maden

Kitabın 2. baskısına yaptıkları katkılardan dolayı hocalarımız Asım Kasapoğlu, Hüdaverdi Aksu ve Yaşar Ciniviz'e çok teşekkür ederiz.

Giriş

Entelektüelin Kutsal Kitabı ruhunuzu besleyecek, zihninizi çalıştıracak ve eğitiminizi tamamlamanıza yardımcı olacak bir yıllık günlük okumalardan oluşmaktadır. Her madde farklı bir bilgi sahasından alınmıştır: tarih, edebiyat, görsel sanatlar, bilim, müzik, felsefe ve din. Her gün bir bölüm okuyarak her hafta bu sahalardan birer bilgi edinebilirsiniz.

Bu okumalar özellikle de yaşlanma karşısında beyninizi dinç tutmanızı sağlayacak düzenli bir egzersiz kaynağıdır. Günlük koşuşturmacadan insan zekâsının seçkin dünyasına doğru bir kaçışı temsil etmektedirler. Ayrıca, sizi zihinsel keşiflere çıkararak önünüzde yeni ufuklar açarlar.

İşte sizi bekleyen bu yolculuğun küçük bir özeti...

PAZARTESİ – TARİH

Batı medeniyetinin gelişimini şekillendiren olaylara ve insanların hayatlarına bir göz atacağız.

SALI – EDEBİYAT

Büyük yazarların hayatlarına ve günümüz okurlarına ilham vermeyi sürdüren şiir ve romanlarının özetlerine bakacağız.

ÇARŞAMBA – GÖRSEL SANATLAR

Dünyanın en etkileyici resim, heykel ve mimari eserlerini yaratan sanatçı ve sanat akımlarına bir giriş yapacağız.

PERŞEMBE – BİLİM

Kara deliklerin kaynağından pillerin nasıl çalıştığına, bilimin harikalarını yalın bir şekilde ortaya sereceğiz.

CUMA – MÜZİK

En önemli bestecilerimize neler ilham verdi, notalarla dolu bir sayfa nasıl okunur ve Mozart neden o kadar saygıdeğerdi? Detaylı bir şekilde müzikal mirasımızı gözden geçireceğiz.

CUMARTESİ – FELSEFE

Antik Yunan'dan yirminci yüzyıla, insanoğlunun en büyük düşünürlerinin yaşamı ve evrenin anlamını açıklama çabalarını göreceğiz.

PAZAR – DİN

Dünya üzerindeki büyük dinlere ve bu dinlerdeki inançlara göz atacağız.

Çevirdiğiniz her sayfanın size ilham vermesini ve hayatınızda yeni keşiflerin önünü açmasını umuyoruz.

- *David S. Kidder ve Noah D. Oppenheim*

Alfabe

M.Ö. 2000 dolaylarında Mısırlı firavunlar bir sorunları olduğunu fark ettiler. Ele geçirip köle olarak kullandıkları savaş esirlerinin sayısı, komşularına karşı kazandıkları her zaferle birlikte artıyordu. Fakat köleler hiyeroglif yazısını okuyamadığı için Mısırlılar bu kölelere emirlerini yazılı olarak iletemiyorlardı.

Mısır hiyeroglifleri gibi erken dönem yazı sistemleri aşırı derecede kullanışsızdı ve bunları öğrenmek de çok zordu. Bu sistemler binlerce karakterden, her biri bir fikri veya sözü temsil eden sembollerden oluşuyordu. Bunları ezberlemek yıllar alabiliyordu. Aslında bu karmaşık yazıyı sadece bir avuç Mısırlı okuyup yazabiliyordu.

Dilbilimciler bugünkü alfabelerin neredeyse tümünün dört bin yıl önce Mısırlıların köleleriyle iletişim kurabilmek için buldukları basitleştirilmiş hiyeroglif yazısından türediğine inanmaktadırlar. Bir alfabenin, tüm Batı dünyasınca kullanılan yazı sisteminin gelişimi antik çağ insanının iletişim şeklini değiştirmiştir.

Hiyeroglif yazısının basitleştirilmiş versiyonunda her bir karakter sadece bir sesi temsil ediyordu. Bu yenilikle beraber karakter sayısı birkaç binden birkaç düzineye kadar inerek, karakterlerin daha kolay öğrenilip kullanılmasını sağladı. Karmaşık hiyeroglif dili sonunda unutuldu ve bilim insanları bu karakterleri 1799 yılında Rosetta Taşı'nın keşfine kadar çözemediler.

Alfabe son derece başarılı oldu. Mısırlı köleler anayurtlarına geri döndüklerinde yeni yazı sistemini de beraberlerinde götürdüler. Alfabe Yakındoğu'da yayılarak İbranice ve Arapça da dahil olmak üzere pek çok yazı sisteminin temeli oldu. Denizyolu ticaretiyle uğraşan bir antik çağ uygarlığı olan Fenikeliler, alfabeyi Akdeniz kıyısı boyunca karşılaştıkları kabilelere yaydılar. Yunan ve Roma alfabeleri de antik Fenike yazısına dayanmaktadır. Bugün İngilizce de dahil çoğu Batı dilinde Roma alfabesi kullanılmaktadır.

EK BİLGİLER:

1. Bugün kullanılan İngilizcedeki pek çok harf doğrudan antik Mısır karakterlerinden gelmektedir. Örneğin “B” harfi “ev” *sözcüğü için kullanılan Mısır karakterinden türemiştir.*

2. Oxford İngilizce Sözlüğü’*nün en son basımı şu anda aktif olarak kullanılan 171.476 kelimeyi içerir. İngilizce diğer dillere kıyasla kelime sayısı en fazla olan dillerdendir.*

Ulysses

James Joyce’un Ulysses (1922) adlı eseri yirminci yüzyılda yazılmış en önemli İngilizce roman sayılmaktadır. Homeros’un Odysseia’sını İrlanda’nın Dublin kentinde geçen tek bir güne, 16 Haziran 1904’e uyarlar ve Odysseus’u, günü getir götür işleriyle geçirip geç saatlerde evine dönen, yaşlanmaya yüz tutmuş, boynuzlanmış bir reklam satıcısı olan Leopold Bloom’un aldatıcı görünüşünde canlandırır.

Bloom mütevazı ve sıradan görünmesine rağmen, tanıştığı tuhaf karakterlerin hemen hemen hepsine merhamet, bağışlayıcılık ve cömertlik gösteren kahraman bir kişilik olarak ortaya çıkar. Göze çarpmayan, alelade davranışlarıyla belki de modern dünyada ancak mümkün olabilen, basit kahramanlıklarda bulunur. Çoğunluğun Katolik olduğu İrlanda’da bir Yahudi olarak kendisini dışlanmış hissetse de iyimser kalmaya devam ederek güvensizliklerini bertaraf eder.

Ulysses karakterlerinin inanılmaz zengin portreleri, diğer edebi ve kültürel eserlere yaptığı şaşırtıcı göndermeler ve dile kazandırdığı pek çok yenilikle ünlenmiştir. Joyce roman boyunca tiyatrodan eski İngilizceye ve reklam metinlerine kadar çeşitli edebi türler ve yapılar üzerinde durur. Roman belki de en çok bilinç akışı yönteminin, yani Joyce’un karakterlerin aklından geçenleri herhangi bir şekilde düzenleyip sıraya koymaksızın oldukları gibi verme girişiminin yaygın kullanımıyla ünlüdür. Bu teknik modern edebiyata damgasını vurmuştur ve eserlerinde bu tekniği kullanan Virginia Woolf ve William Faulkner gibi sayısız yazarı da etkilemiştir.

Ulysses'in, özellikle Bloom'un eşi Molly'nin düşüncelerinin dile getirildiği ünlü son bölümünün, zorlayıcı bir okuma olması şaşırtıcı değildir. Molly'nin hayalleri 24.000'den fazla kelime ile anlatılır ve sadece sekiz cümlede yer alır. Zor bir bölüm olsa da bu bölümde, özellikle de Molly'nin sadakatsizliğine rağmen eşine duyduğu sevgiyi ortaya koyan son satırlar, Joyce'un en lirik ifadeleri olarak kendini gösterir:

"ve bana sordu yapıp yapamayacağımı evet dedim evet benim dağ çiçeğim ve önce kollarımı ona doladım evet ve onu kendime çektim böylece göğüslerimdeki parfümü hissedebilirdi evet ve kalbi deli gibi çarpıyordu ve evet dedim evet diyeceğim,"

EK BİLGİ:

1. Ulysses (*çoğunlukla dolaylı olsalar da), cinsel betimlemelerinden ötürü Amerika Birleşik Devletleri'nde neredeyse on iki yıl boyunca müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklandı.*

Lascaux Mağara Resimleri

Lascaux'daki mağara resimleri bilinen en eski sanat eserleri arasında yer alır. Bu resimler 1940'ta, Orta Fransa'daki Montignac Köyü yakınlarında dört çocuğun yanlışlıkla bir mağaraya girmesi sonucunda keşfedilmiştir. İçeride 15.000 - 17.000 yıl öncesinden kalma yaklaşık 1500 hayvan resmiyle dolu bir dizi oda bulunmuştur.

Resimlerin işleviyle ilgili pek çok teori vardır. Mağaranın doğal bir özelliği o dönemde yaşamış bir gözlemcinin aklına bir hayvan şeklini getirmiş ve o da bu görüşü eklediği vurgularla başkalarına aktarmak istemiş olabilir. Resimlerin çoğunluğu mağaranın ulaşılamayan kısımlarında olduğundan, büyüyle ilgili uygulamalar için kullanılmış olabilirler. Tarihöncesinde yaşamış insanlar büyük ihtimalle hayvanları, özellikle asıllarına benzer bir şekilde resmederek kontrol altına alabileceklerine veya kıtlık zamanlarında onların sayılarını artırabileceklerine inanıyorlardı.

Hayvanlar ya anahatlarıyla çizilmiş ya da siluet olarak resmedilmişlerdir. Çoğunlukla bükülmüş perspektif diye adlandırılan, yani kafaları yana ama boynuzları öne dönük şekilde gösterilmişlerdir. Tasvirlerin çoğu noktalar, doğrusal desenler ve sembolik anlamları olabilecek farklı tasarımlar içermektedir.

Mağaranın "Boğaların Büyük Salonu" olarak bilinen en büyüleyici odasında resimli bir anlatım yer almaktadır. Soldan sağa olmak üzere, resimler bir bizon sürüsünün kovalanıp yakalanışını betimlemektedir.

Resimlerin incelenip Paleolitik olarak tanımlanmasıyla 1948 yılında mağaralar halka açılmıştır. Ancak 1955 yılında günde 1200'ü bulan ziyaretçi sayısıyla içerideki eserlerin giderek zarar gördüğü ortaya çıkmıştır. Koruyucu önlemler alınmasına rağmen bölge 1963 yılında halka kapatılmıştır. İnsanların talebine karşılık verebilmek için, 1983 yılında mağaranın yalnızca 200 metre ötesinde gerçek boyutlarda bir kopyası yapılmıştır.

EK BİLGİLER:

1. Mağara ressamları görsel perspektifin bilincindeydiler; figürleri duvarların yüksek yerlerine biçim vererek yaptılar, öyle ki aşağıdan bakan

kişi için resimler biçimsiz görünmeyecekti.

2. Mağarada betimlenen tek insan figürü Ölü Adam Kuyusu’*nda görülür. Hayvanlara göre çok daha kaba bir şekilde çizilmesi onun büyülü özelliklere sahip olduğunu düşünmediklerini göstermektedir.*

Klonlama

1997 yılında Dolly adında bir kuzu dünyayı çoğaltımsal klonlama ile tanıştırdı. O bir klondu, çünkü o ve annesi aynı çekirdek DNA'yı paylaşıyorlardı. Diğer bir ifadeyle, hücreleri aynı genetik maddeyi taşıyordu. Farklı nesillerde büyütülen tek yumurta ikizleri gibiydiler.

İskoçya'daki Roslin Enstitüsü'nde bilim insanları *çekirdek transferi* denilen bir süreçle Dolly'yi yarattılar. Erişkin bir donör hücreden genetik madde alıp, genetik maddesi çıkarılmış döllenmemiş bir yumurtaya naklettiler. Dolly vakasında donör hücre, Finn Dorset türündeki altı yaşındaki dişi bir koyunun meme bezinden alındı. Daha sonra araştırmacıların elektrik şoku uyguladıkları yumurta bölünerek embriyoyu oluşturmaya başladı.

Dolly'nin yaratılmasının hayret verici olmasının nedenlerinden biri, vücudun belli bir göreve hizmet eden bir parçasından alınan bir hücrenin tümüyle yeni bir organizma yaratmak için kullanılabileceğini bilim camiasına ispatlanmasıydı. Dolly'den önce neredeyse tüm bilim insanları, bir hücrenin belli bir görev edindikten sonra ancak aynı göreve hizmet eden hücreler üretebileceğine inanıyorlardı: Bir kalp hücresi sadece kalp hücreleri, bir karaciğer hücresiyse sadece karaciğer hücreleri yapabilirdi. Ama Dolly tamamıyla annesinin meme bezinden alınan bir hücreden yapıldı ki bu da belli bir göreve sahip hücrelerin tamamıyla yeniden programlanabildiğini kanıtlıyordu.

Pek çok açıdan Dolly annesine benzemiyordu. Örneğin telomerleri çok kısaydı. Telomerler genleri taşıyan yapılar olan kromozomların uçlarında bulunan ince protein iplerdir. Kimse telomerlerin işlevinin ne olduğundan emin olmasa da, hücrelerimizin korunmasına ve onarılmasına yardım ediyor gibi görünmektedirler. Bizler yaşlandıkça telomerlerimiz günden güne kısalır. Dolly annesinin altı yaşındaki telomerlerini aldı, bu yüzden Dolly'nin telomerleri kendi yaşındaki ortalama bir kuzuya oranla doğuştan daha kısaydı. Dolly genel olarak normal görünmesine rağmen, akciğer kanseri ve felç getiren romatizmanın neden olduğu acılardan sonra ötenazi ile hayatına son verildi. Ortalama bir Finn Dorset koyunu on bir veya on iki yaşına kadar yaşamaktadır.

EK BİLGİLER:

1. 1997’den bu yana inekler, fareler, keçiler ve domuzlar çekirdek transferi kullanılarak başarılı bir şekilde klonlanmışlardır.

2. Klonlamanın başarı oranı tüm türlerde çok düşüktür. Yayımlanan çalışma raporlarına göre, yeniden yapılandırılan embriyoların yaklaşık % 1’i doğumdan sağ çıkar. Ancak başarısız girişimler çoğunlukla rapor edilmediğinden, gerçek oran çok daha düşük olabilir.

3. Ölmeden önce Dolly’nin altı yavrusu vardı ve hepsini eski usül beslemişti.

4. Bir grup Koreli araştırmacı 1998 yılında bir insan embriyosu klonladıklarını iddia etti. Ama deneyleri 4 hücre aşamasında sonlandırıldığı için başarıları kanıtlanamamış oldu.

Müziğin Temelleri

Müzik taklit veya notalama yoluyla tekrarlanabilen düzenli sestir. Açılırken gıcırdayan bir kapının veya karatahtaya sürtülen tırnakların çıkardığı gürültü, düzensiz ve dağınık olması itibarıyla müzikten ayrılır. Bu gürültüleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan ses dalgaları karmaşıktır ve anlaşılabilir notalar olarak duyulmazlar.

Müzikal sesleri incelerken kullanılan temel öğelerden bazıları şunlardır:

PERDE: Bir sesin kulağa ne kadar tiz veya pes geldiğidir. Perde teknik olarak bir ses dalgasının frekansı ile veya dalgaların ne sıklıkla tekrarlandıkları ile ölçülür. Batı müziğinde on iki özgün perde vardır (Do, Do diyez veya Re bemol, Re, Re diyez veya Mi bemol, Mi, Fa, Fa diyez veya Sol bemol, Sol, Sol diyez veya La bemol, La, La diyez veya Si bemol ve Si). Diyez ve bemoller ile takip edilen perdeler *arıza* olarak adlandırılır ve en basit biçimde piyano klavyesindeki siyah tuşlar olarak tarif edilebilirler. Müziksel olarak, kendilerinden önce ve sonra gelen perdelerin tam ortasında yer alırlar. Örneğin, Re diyez ve Mi bemol aynı perdededir. Perde, notalama veya yazılı müzik bağlamında ele alındığında *nota* olarak adlandırılır.

GAM: Seslerin sıklıkla bir melodiye temel oluşturan, kademeli dizilişidir (örneğin; Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si, Do). Bir parçada veya parçanın bir kısmında, genellikle sadece belli bir gamda bulunan notalar kullanılır. Batı müziği hangi biçimiyle olursa olsun esasen majör gam veya minör gam kullanır. Çoğu insana göre majör gam perdelerin kendine özgü dizilişinden dolayı kulağa “iç açıcı”, “neşeli” veya “olumlu” gelir. Benzer şekilde minör gam genelde “iç karartıcı”, “hüzünlü” veya “olumsuz” olarak tanımlanır.

TONALİTE: Bir melodinin itici kuvveti ve referans noktası olarak görev yapan, genellikle majör veya minör gamlara dayanan bir perde sistemi veya düzenidir. Tonik (eksen), belli bir tonalitede yazılmış bir parça için sıklıkla başlangıç ve bitiş noktasıdır. Yani, bir parça Mi majörde yazılmışsa, Mi perdesi parçanın tonal merkezi olarak görev yapacaktır.

EK BİLGİLER:

1. Bu temel unsurların hepsi beş paralel yatay çizginin oluşturduğu tekrarlanan setin, porte*nin üzerinde gösterilebilir. Porte parçadaki eş süreli bölümlerin belirtilmesi için sıklıkla ölçülere ayrılır ve her portenin başına, notaların tanımlanması için referans noktası görevi gören* anahtar *işareti konur.*

2. Bir parça asıl tonalitesinden kaydığında, bu durum modülasyon *olarak adlandırılır. Yazılı müzikte tonalite, her portenin başında yer alan* donanım *(arıza işaretleri) ile gösterilir.*

3. Dünyanın farklı müzikal kültürlerinde kullanılan yüzlerce gam vardır. Sitar veya diğer çalgılarla çalınan Hint müziğinde, Batı müziğindekinden bazen daha dar bazense daha geniş aralıklı toplam yirmi iki perde kullanılır. Bu durum perdeler arasındaki farkı son derece belirsiz kılar. Dolayısıyla, klasik Hint müziği icra etmek büyük ustalık gerektirir.

Görünüş ve Gerçeklik

Tarih boyunca felsefenin en önemli konularından biri görünüş ile gerçeklik arasındaki ayrım olagelmiştir. Bu ayrım, Yunan filozofu Sokrates'ten (MÖ 469-399) önce yaşadıkları için "Sokrates Öncesi Filozoflar" olarak adlandırılan erken dönem filozoflarının görüşlerinin merkezinde yer alıyordu.

Sokrates Öncesi Filozoflar gerçekliğin nihai doğasının görünen şeklinden büyük ölçüde farklı olduğuna inanmışlardı. Örneğin, Thales adındaki bir filozof görünüşler değişse de tüm gerçekliğin nihayetinde sudan oluştuğu görüşündeydi; Herakleitos ise dünyanın ateşten meydana geldiğini düşünüyordu. Dahası, Herakleitos her şeyin devamlı olarak hareket halinde bulunduğunu ileri sürüyordu. Diğer bir düşünür Parmenides ise hiçbir şeyin gerçekte hareket etmediği ve görünen tüm hareketin bir yanılsama olduğu konusunda ısrarcıydı.

Sokrates Öncesi Filozoflar tüm gerçekliğin nihayetinde temel bir ana maddeden yapılmış olma ihtimali üzerinde durdular. Ve eleştirel olmayan, günlük gözlemlerin bize dünyanın genellikle aldatıcı bir resmini sunduğundan şüphe duydular. Bu nedenlerden dolayı, onların görüşleri çoğu zaman felsefe kadar modern bilimin de öncüsü olarak görülmektedir.

Sonraki dönemlerde Platon, Spinoza ve Leibniz gibi birçok filozof bu geleneğin takipçisi oldular ve gerçekliğe sıradan, genel dünya görüşünden daha yakın olduklarını iddia ettikleri, alternatif gerçeklik modelleri ortaya koydular.

EK BİLGİLER:

1. Görünüş ile gerçeklik arasındaki ayrım, şüphecilik *olarak bilinen saygıdeğer bir felsefi geleneğin de merkezinde yer almaktadır.*

2. Immanuel Kant da görünüş ve gerçeklik arasındaki farka işaret etmiştir. Deneyimlediğimiz şeyler ile kendi deyişiyle "kendinde şey"i birbirinden ayrı tutmuştur.

Tevrat

Tevrat Museviliğin kutsal kitabını oluşturan kitapların ilk beşine veya "Musa'nın Beş Kitabı"na genel olarak verilen isimdir. Hıristiyanlar bu kitapları diğer Musevi metinleri ile beraber Eski Ahit olarak ele alırlar. Tevrat kelimesi aynı zamanda sözlü geleneklerin yanı sıra pek çok metni de kapsayan Musevi hukukunun tamamı için de kullanılabilir.

Musa'nın Beş Kitabı, Musevi inancını yönlendiren 613 yasanın temelini oluşturur ve dünyanın en büyük üç tektanrıcı inancı –Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam– için esastır. Kitaplar şu şekilde özetlenebilir:

YARATILIŞ (Tekvin): Yaratılış hikâyesinin yanı sıra İsrailoğulları'nın, İbrahim, İshak ve Yakup ile ailelerinin tarihini de anlatır.

ÇIKIŞ (Mısır'dan Çıkış): Musa'nın On Emir'i alması da dahil olmak üzere, Mısır'dan Kenan'a yapılan toplu göçü aktarır.

LEVİLİLER (Leviticus): İbadet kurallarını ve usullerini içerir.

SAYILAR (Çölde Sayım): İsrailoğulları'nın çölde yaptıkları yolculukla ilgilidir.

TESNİYE (Yasanın Tekrarı): Musa'nın ömrünün sonunda verdiği, İsrail tarihini ve ahlak öğretilerini anlatan hitabelerden oluşur.

Geleneksel olarak beş kitabın Musa'ya Sina Dağı'nda verilmiş olduğuna inanılır. Alternatif teoriler, Tevrat'ın başlangıcının Sina Dağı'nda verildiğini, ama vahiylerin Musa'nın hayatı boyunca devam ettiğini savunur.

Arkeologlar Tevrat'ın MÖ 10. ve 6. yüzyıllar arasında bir yerde yazıldığını ileri sürmektedir. Belgesel hipotez (Wellhausen hipotezi) taraftarları, ki bu Ortodoks Yahudilere göre sapkınlıktır, orijinal beş kitabın dört kaynaktan geldiğini, sonradan beşinci bir yazar veya redaktör tarafından birleştirilerek tek bir kitapta toplandığını iddia ederler. Bu tezi destekleyen deliller ise Tanrı için çeşitli isimler kullanılması, değişen yazım tarzları ve hikâyelerin tekrarıdır.

Başlangıçtan bu yana Tevrat'a, tümüyle anlaşılması için elzem olan sözlü bir gelenek eşlik etmiştir. Sözlü geleneği yazmaya kalkışmak kafirlikle eş

tutulmasına rağmen, bunu yapmanın gerekliliği sonunda netleşmiş ve *Mişna* oluşturulmuştur. Sonraları, hahamlar bu iki metin hakkında fikir alışverişinde bulunup münazara ettikçe, onların görüşlerini toparlamak amacıyla *Talmud* yazılmıştır.

Musevi geleneği, sayısız kanun ve âdet türetmek için Tevrat'ı kullanır. Musevi din bilginleri anlam çıkarabilmek için her kelimeyi tek tek inceleyerek tüm ömürlerini harcamaktadırlar.

EK BİLGİLER:

1.İbranice olarak elle yazılan Tevrat tomarları, 304.805 harften oluşur ve hazırlanmaları bir yıldan fazla zaman alabilir. Eğer tek bir hata yapılırsa, tüm tomar geçersiz sayılır.

Hammurabi Kanunları

Hammurabi bugünkü Irak'ta kurulmuş eski bir medeniyet olan Babil İmparatorluğu'nun krallarından biriydi. MÖ 1792'den 1750'ye kadar hüküm sürmüş ve birçok düşman krallığı işgal etmiştir; ama en çok, tarihin ilk kanun koyucusu olarak ün kazanmıştır. Hükümdarlığının sonuna doğru Hammurabi, yurttaşların uyması gereken kurallar ile suçluların alacağı cezaları açıklayan, tarihteki ilk yazılı yasalardan birini hazırlamıştır. Hammurabi'nin zamanında çoğu toplum sadece despot yöneticilerin geçici hevesleriyle yönetilirken, herkes için eşit olarak geçerli kanunlar daha önce görülmemiş bir yenilikti.

Ancak bu kanunlar modern standartlara göre aşırı acımasızdı. Hammurabi, en ufak bir kural ihlaline bile ölüm cezası veriyordu. Meyhaneye giren kadınlar, kaçak köle barındıran adamlar ve "geçerli bir sebep" olmaksızın kocalarını terk eden kadınların hepsi idama mahkûm ediliyordu. Acımasız kanunlar antik toplumun batıl inançlarını yansıtıyordu. Babil yurttaşları arasındaki anlaşmazlıklarda, Hammurabi kanunları suçlanan kişinin bir nehre atlamasını gerektiriyordu. Kişi eğer suçluysa batar, masumsa kurtulurdu. Ona suç atansa yalan beyanattan dolayı ölüme mahkûm edilirdi.

Kralın kâtipleri, kanunları adalet tanrısına adanmış siyah taş bir sütun üzerine yazıp halka sergilemişlerdir. Kitabede Hammurabi, "tüm gelecek nesillerden" kanunları gözetmelerini ve "kendilerine verdiği toprakların kanununu değiştirmemelerini" talep etmiştir. Hammurabi, gelecek krallardan, ülkeyi kendi dürtülerine göre yönetmekten ziyade, kurallarına bağlı kalmalarını istemiştir. Hükümdarların yurttaşlarını yönetirken kanunları keyiflerine göre değiştirememesi düşüncesi devrimci bir anlayıştı. Hukukun üstünlüğüne saygı başarılı hükümetlerin başlıca niteliklerinden biri olarak kalmıştır.

EK BİLGİLER:

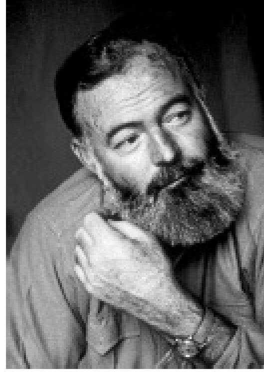
1. Hammurabi kanunlarını üzerinde taşıyan sütun, 1901 yılında Fransız bir arkeolog tarafından gün ışığına çıkarılmıştır ve şu anda Paris'teki Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.

2. Hammurabi kanunları, Yakındoğu’daki birçok antik medeniyet tarafından kullanılan karmaşık bir yazı sistemi olan çiviyazısıyla yazılmıştır. Modern bilim insanları çiviyazısındaki karakterleri 1835 yılına dek çözememişlerdir.

3. Babilli bilim insanları, altmış sayısını temel alan bir sayı sistemi kullanmışlardır. İşte bu nedenden dolayı bir dakika altmış saniyeden oluşur.

Ernest Hemingway

Yirminci yüzyılın en önemli Amerikalı yazarlarından çok azı Ernest Hemingway (1899-1961) kadar etkili olup taklit edilmiş, yine çok azı onun kadar kötülenmiştir. Romanları ve kısa öyküleri ile bilinen Hemingway, hayatı boyunca öyle tanınmış biri olmuş ve kendi hakkında öyle efsaneler yaratmıştır ki bazen bunları gerçeklerden ayırt etmek hayli zordur.

1899'da İllinois, Oak Park'ta dünyaya gelen Hemingway yazarlığa olan tutkusunu erken yaşlarda keşfetti. On sekiz yaşında *Kansas City Star'*da muhabir olarak çalışmaya başladı. Birkaç ay içinde I. Dünya Savaşı'nda, sonradan yaralanacağı İtalyan cephesinde Kızılhaç ambulans şoförü olarak göreve alındı. Savaştan sonra, Gertrude Stein gibi yurtdışında yaşayan, savaşın zalimliğinden dolayı hayal kırıklığına uğramış *Kayıp Kuşak*'tan diğer Amerikalı yazarlarla beraber uzun süre Paris'te yaşadı. Paris'te Hemingway kendi tarzını; görünüşteki basitliğiyle insanı yanıltan, yinelemeli, erkeksiliğinin bilincinde olan o yalın yazım tarzını iyice belirginleştirdi.

Kuzey Michigan'da ergenlik dönemindeyken geçirdiği yazlara ve sonraları Avrupa'ya yaptığı yolculuklara dayanan birçok kısa öykü yazdıktan sonra, Hemingway ilk ve en önemli romanı *Güneş de Doğar'ı* kaleme aldı (1926). Zamanını İspanya ve Fransa'da geçiren asi, genç bir Amerikalı hakkında olan bu kitap Hemingway'e anında şöhreti getirdi. Bu kitabı, I. Dünya Savaşı sırasında Amerikalı bir ambulans şoförü ile İngiliz bir hemşire arasındaki trajik aşkı konu alan *Silahlara Veda* (1929) ve İspanyol İç Savaşı sırasında bir gazeteci olarak çalışan Hemingway'in kendi işinden ilham alarak yazdığı bir gerilla hikâyesi olan *Çanlar Kimin için Çalıyor?* (1940) romanları izledi. Bu romanlardan ikincisinin baş karakteri,

birçok kişinin “Hemingway’in ideal kahramanı” olarak nitelendirdiği, şiddet ve zorluklar karşısında merhamet ve asalet gösteren, hayal kırıklığına uğramış ancak acılara dayanıklı erkek karakteri örneklendirir.

Şöhreti artan Hemingway sadece savaş, boğa güreşi, avcılık, balıkçılık ve diğer bariz şekilde erkeksi konular hakkında yazmakla ünlenmiştir. Bazı eleştirmenler Hemingway’in eserlerini maço bir tutum sergilendiğini düşünerek görmezden gelse de, *Yaşlı Adam ve Deniz* (1952) adlı kısa romanın anlatımındaki tartışılmaz ustalık Hemingway’e 1954 yılında edebiyat dalında Nobel Ödülü’nü kazandırmıştır. Bu önemli başarısına rağmen, Hemingway son yıllarında sağlığını yitirmiş, depresyona gömülmüş ve nihayet 1961 yılında bir tüfekle intihar etmiştir. Ancak, modern roman tarzı üzerindeki etkisi varlığını sürdürmektedir.

EK BİLGİ:

1. Her yıl düzenlenen Hemingway Taklit Yarışması’na, yazarın kolay anlaşılır tarzına dalgacı bir üslupla yaklaşan yüzlerce başvuru yapılmaktadır. Önceki yıllarda ödül alan kitap başlıklarından bazıları The Old Man and the Flea (Yaşlı Adam ve Bit) *ve* For Whom the Cash Flows? (Paralar Kimin için Akıyor)‘*dur.*

Nefertiti Büstü

Mısır sanatının en ünlü çalışmalarından biri olan kireçtaşından yapılmış Nefertiti büstü, 1912 yılında Alman arkeolog Ludwig Borchardt tarafından modern Mısır'daki Tell el-Amarna kasabası yakınlarında keşfedilmiştir. Büst antik çağ heykeltıraşlarından Thutmose'nin atölyesinde bulunmuş ve kırık çömlek parçaları gibi gösterilerek gizlice ülke dışına çıkarılmıştır.

Nefertiti, MÖ 1353 ile 1335 arasında Mısır'ı yöneten Firavun IV. Amenhotep'in gözde kraliçesiydi. Amentohep, yönetimi sırasında ismini "Güneş Tanrısı Aten'e hizmet eden" anlamına gelen Akhenaton olarak değiştirdi ve ahlaka vurgu yapan yeni, tektanrıcı bir dini benimsedi. Nefertiti, neredeyse kocasınınkine denk, yüksek bir mevkiye sahip oldu. Bazı uzmanlar yeni dinin arkasında onun olduğuna ve hatta bir süreliğine ülkeyi firavunla beraber yönettiğine inanmaktadır. Akhenaton'un ölümünden sonra o ve güçlü karısının neredeyse tüm izleri belki de reddettikleri dinin rahipleri tarafından yok edilmiştir.

Yaklaşık 50 santimetrelik ve 3400 yıllık Nefertiti büstü neredeyse hiç zarar görmemiş bir halde bulunmuştur. Büstün sadece kulakmemeleri kırıktır. Ancak bu eser tamamlanmadan bırakılmıştır, çünkü sol göz çukuru hiçbir zaman doldurulmamış gibi görünmektedir. Thutmose'nin bu büstü öğrencileri için bir model olarak kullanmış olması da muhtemeldir. Büstün kraliçeye mi benzediği, yoksa ideal bir güzelliği mi tasvir ettiği net olarak bilinmemektedir.

Discovery Channel tarafından desteklenen İngiliz arkeolog Joann Fletcher, 2003 yılında daha önceden keşfedilen bir mumyanın Nefertiti'ninki olduğunu öne sürerek tartışma yarattı. Önemli kanıtlar sunmasına rağmen, Mısırlı otoriteler onun iddialarını reddettiler.

Büst günümüzde Berlin'deki Neues Müzesi'nde görülebilir. Sadece Mısır'ın en tanınmış sanat eserlerinden biri değil, aynı zamanda kadın güzelliğinin de bir modeli olmayı sürdürmekte ve "Güzel olan geldi" anlamındaki Nefertiti ismine yeni bir anlam katmaktadır.

EK BİLGİLER:

1. II. Dünya Savaşı'nın son günlerinde Nefertiti'nin büstü Berlin'in Sovyet işgali altındaki bölgesinden çıkarıldı ve kime ait olduğu konusunda büyük tartışmalar yarattı. Büst, 2005'te iade edildi.

2. Nefertiti adı bir google aramasında 472.000[1] *sonuç veriyor. Bu, imajını yirmi birinci yüzyılda da gücünü koruduğunun bir göstergesidir.*

3. Kendilerini "Little Warsaw" olarak adlandıran bir çift Macar sanatçı, şeffaf bir giysi giymiş, kafası olmayan bir kadın heykelinin üzerine Nefertiti'nin büstünü yerleştirerek yakın zamanda yeni bir tartışma yarattılar.

Eratosthenes

Antik Yunan'da çoğu bilim insanı dünyanın yuvarlak olduğuna inanıyordu. Fakat hiçbiri, İskenderiye'nin baş kütüphanecisi Eratosthenes'in (MÖ 276-194) dünyanın büyüklüğünü ölçmek için dahiyane bir yöntem geliştirdiği MÖ III. yüzyıla dek onun ne kadar büyük olduğunu bilememiştir.

Eratosthenes, Mısır'da Asvan yakınlarında özel bir kuyu biliyordu. Yılın en uzun günü olan 21 Haziran günü tam öğle vaktinde güneş ışınları kuyunun dibine kadar ulaşıyordu. Bu, güneşin tam tepede olduğu anlamına geliyordu. Eratosthenes, eğer güneş Asvan'da tam tepedeyse, o zaman ışınların biraz daha kuzeyde olan İskenderiye'de belli bir açıyla yere düşmesi gerektiğini fark etti. Güneşin merkezden sapış açısını ölçebilirse, o zaman yeryüzünün büyüklüğünü tahmin etmek için gereken ipucuna sahip olacaktı. Bunun için, İskenderiye'de bir 21 Haziran günü güneş tam tepedeyken bir sopa aldı ve sopanın gölgesinin yere düşme açısını hesapladı.

Eratosthenes, bu açının iki şehir ile dünyanın merkezi arasındaki açıya eşit olduğunu biliyordu. Dolayısıyla, iki şehri birbirinden dünyanın kaçta kaçlık bir bölümünün ayırdığını belirleyebilmek için, bulduğu açı ölçüsünü bir dairenin iç açılarının toplamı olan üç yüz altmışa böldü. Cevap ellide birdi. Diğer bir deyişle, Asvan ve İskenderiye arasında elli defa gidip gelirseniz o zaman dünyanın çevresi kadar yürümüş olacaktınız.

Geriye kalan tek şey, iki şehir arasındaki mesafeyi tam olarak ölçmekti. Eratosthenes, şaşmaz bir şekilde eşit adımlar atmak için eğitilmiş profesyonel bir yürüyüşçü tuttu. Yürüyüşçünün adımlarının ölçüsünden yola çıkarak dünyanın çevresinin tahmini olarak 24.700 mil olduğunu tespit

etti. Bugün Eratosthenes'in iki bin yıl önce geliştirdiği ilkeleri kullanan modern araçlar ekvatorun uzunluğunu 24.902 mil olarak hesaplıyor.

Eratosthenes'in zamanında bilinen dünya İspanya'dan Hindistan'a uzanıyordu. Eratosthenes dünyanın geri kalanını çok geniş bir okyanusun kapladığına inanıyordu. Okyanus bu denli devasa olmasaydı, Eratosthenes batıya doğru yelken açarak İspanya'dan Hindistan'a ulaşmanın mümkün olabileceğini düşünüyordu. Kristof Kolomb'a 1492 yılında o ünlü yolculuğa çıkmak için ilham veren de işte bu fikir oldu.

EK BİLGİLER:

1. Eratosthenes tarihi olayları kronolojik bir sıraya koymaya ciddi bir biçimde teşebbüs eden ilk tarihçiydi. Bugün ilkçağa dair tarihlerin çoğu için onun belirledikleri temel alınıyor.

2. Enlem, boylam, gam (müzik) ve asal sayılar gibi pek çok modern kavramı da Eratosthenes'e borçluyuz.

3. Eratosthenes'in zamanında bilim insanları ona "Beta" lakabını takmışlardı; ama içlerindeki en karizmatik kişi olduğu için değil. Eratosthenes'in o kadar fazla ilgi alanı vardı ki çağdaşları onu her şeye yüzeysel yaklaşan bir amatör olarak görüyorlardı. Onlara göre o ikinci sınıf biri, bir "beta" idi.

Melodi

Günlük konuşmada sıklıkla ezgi olarak da ifade edilen melodi, müziğin belki de en bilindik unsurudur. Bir melodiyi bir veya birden çok çalgıyla çalmak mümkündür. Melodi, armoni ve ritimle beraber müzikteki üç temel unsurdan biri olarak kabul edilir.

Melodi, perdelerin kulağa hoş gelecek şekilde birbiri ardına dizilişidir. Perdeler bir uyumluluk hissi verir veya birbirlerine aitmiş gibi görünürler. Melodi, birden çok notanın bir anda hep birlikte değil, birbiri ardına çalınmasıyla armoniden ayrılır.

Zamanla melodinin tanımı daha eski bestecilerin kulağına cüretkâr ve hatta sert gelecek nota dizilerini de içerecek kadar genişledi. Mozart, Schubert ve Sibelius melodi yaratan dâhiler olarak görüldü. Diğer taraftan, örneğin *Bahar Ayini* adlı baleyi akıldan çıkmayan ezgilerle başlatan Stravinsky gibi modernistler, birçok 18. ve 19. yüzyıl bestecisinin ve hatta günümüzde bile bir kısım dinleyicinin gürültü olarak nitelendireceği melodiler yazdılar.

Genelde melodiler *cümle* denilen daha kısa parçalara ayrılırlar. Çoğunlukla bu cümleler *kadans* denilen dinlenme noktalarında son bulur. Bir melodinin genel yapısını oluşturan cümleler çoğu zaman bir soru ve cevap izlenimi uyandırır. Melodinin bir parçası müzikal bir fikir ortaya koyar ve diğer parçası da bunu tamamlar. Eğer bir cümle çözüme ulaşmamış veya tamamlanmamış bir kadansa işaret eden bir nota ile biterse, tüm cümle *öncül* olarak adlandırılır. Benzer şekilde, kulağa tamamlanmış gelen bir kadans ile biten bir cümle *ardıl* olarak adlandırılır.

EK BİLGİLER:

1. Ortaçağda birçok besteci, parçalarında ana tema olarak on beşinci yüzyıl Fransız ezgisi "L'homme armé" (Silahlı Adam) gibi basit,

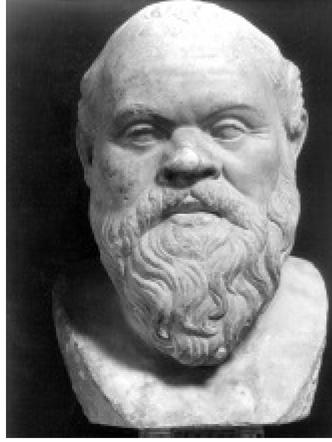
basmakalıp melodileri kullanmıştır.

2. "Twinkle, twinkle, little star" (Parla, parla, küçük yıldız) gibi daha modern melodilerin de aynı şekilde kullanıldığı olmuştur, ama modern zamanlarda orijinal bir melodi ortaya çıkaran yeteneğe çok daha fazla değer verilmektedir.

3. Bir melodi veya bir parçanın geniş bir çalgılar topluluğu tarafından icra edilmek üzere düzenlenmesine orkestrasyon *denir. Konservatuarlarda verilen bazı dersler tamamıyla bu konu üzerinedir ve kimi besteciler özellikle orkestraya uyarlama becerileriyle takdir toplar.*

Sokrates

Batı felsefesinin kurucusu olarak kabul gören Sokrates (MÖ 470-399) hayatı boyunca tek bir kitap bile yazmamıştır. Bizler onu dolaylı olarak, yani sadece diğer insanların onun hakkında yazdıklarından tanıyoruz.

MÖ 5. yüzyılda Yunanistan'da, Atina şehir devletinde doğan Sokrates, Atina'nın girdiği savaşların birinde asker olarak kendini gösterdi ve sonraları Atina toplumunda sıra dışı bir şahsiyet oldu. Karşısına çıkan herkesle, özellikle de şehrin delikanlılarıyla sohbet ederdi. Tüm ülkeyi gezerek gençlere retorik ve diğer siyasi becerileri öğreten Sofistlerin aksine, Sokrates kimseden para almaz ve daha da önemlisi *öğretecek hiçbir şeyi olmadığını* iddia ederdi! Sokrates hakiki bilgiye sahip olmadığını ve eğer başkalarından daha bilgeyse, bunun yalnızca kendi cahilliğinin farkında olmasından kaynaklandığını belirtirdi.

Sokrates hakkında bilinenlerin çoğunu en bilinen öğrencisi Platon'a (MÖ 427-347) borçluyuz. Bu alandaki araştırmacıların çoğu Platon'un gençlik diyalogları Sokrates ve Sokrates'in felsefeye karşı tutumunun tarihsel olarak en doğru temsili olduğuna inanır. Bu diyaloglarda genellikle Sokrates bir şeylerin, örneğin adaletin ne olduğunu bildiğini iddia eden Atinalı bir vatandaşla karşı karşıya gelir. Ardından, iddia ettiği şeyi hiçbir şekilde bilmediğini ona kanıtlamaya koyulur.

MÖ 399'da Sokrates genç Atinalıları 'doğru yoldan saptırmak' suçundan yargılandı. Platon tarafından *Sokrates'in Savunması* diyalogunda kaydedilen duruşmasında Sokrates, sorgulanmayan hayatın yaşamaya değer

olmadığına dair ünlü iddiasını ortaya atar. Masum olduğunu öne sürerek kendisini savunur ama suçlu bulunur. Bir tür zehir olan baldıran otunu içmeye zorlanarak ölüme mahkum edilir. Sokrates'in arkadaşları ve hayranlarıyla felsefe tartışarak geçen son saatleri Platon'un diyalogu *Phaidon*'da dokunaklı bir biçimde belgelenmiştir.

EK BİLGİLER:

1. Pek çok hukuk fakültesinde profesörlerin halen kullanmakta olduğu Sokratik Yöntem, Sok-rates'in öğrencilerini ısrarcı bir şekilde sorgulama tarzına dayanır.

2. Çağdaşlarının çoğu Sokrates'in çok çirkin olduğunu belirtmiştir.

3. Komedya yazarı Aristofanes (MÖ 448-380) Bulutlar *adlı oyununda Sokrates'le dalga geçer.*

Nuh

Nuh kutsal kitabın Yaratılış bölümündeki tufan hikayesinin baş kahramanıdır. Bu hikayeye göre, Tanrı bir gün dikkatle kainata baktı ve insanın işlediği günahları görünce çok kızdı. İnsanları yarattığı için pişman olarak hepsini yok etmeye karar verdi. Ancak bunu yapmadan önce Nuh'u fark etti.

Nuh masumdu ve Tanrı onu bu kesin yıkımdan kurtarmayı tasarladı. Nuh'a, yedi gün içinde kırk gün kırk gece sürecek bir yağmur yağdırarak azametli ve korkunç bir sele neden olacağını söyledi. Nuh'a kendisini, eşini, üç oğlu ile eşlerini ve var olan her hayvan türünden birer çifti (bir erkek, bir de dişi) alacak genişlikte bir gemi inşa etmesi talimatı verildi. Bu şekilde, Nuh yeryüzünde hayatı yeniden canlandırabilecekti.

Nuh hayvanları ve ailesini gemiye yükleyerek Tanrı'nın emirlerini yerine getirdi. Kırk gün sonra yağmur dindi, ama yer hâlâ sular altındaydı. Sular çekildiği zaman farkına varabilmek için Nuh bir pencere açarak dışarıya bir kumru yolladı.

Denizde geçen yüz elli gün ve Ağrı Dağı'nın tepesinde çakılıp kaldıkları yüz günün sonunda, toprak yeniden yeryüzüne yerleşilebilecek kadar kurumuştu. Nuh gemiyi boşaltarak hayvanları çiftleşmeye bıraktı. Daha sonra Tanrı, Nuh'a da, “Verimli ol ve üre” (*Yaratılış* 8:17), dedi. Ona bir daha insanları mahvetmeye kalkışmama sözü verdi ve bu sözleşmenin simgesi olarak bir gökkuşağı gösterdi.

Hıristiyan ve Yahudi tarihçilerle ilahiyatçılar Nuh hikayesini biraz farklı yorumlar. Hıristiyanlar için Nuh, Nuh'la ailesini kurtaran o güven ve itaatin de gösterdiği gibi Tanrı'ya olan ideal inancı temsil eder. Yahudi yorumcularsa gemiye giren son kişilerden biri olan Nuh'un gönülsüz bir inancı temsil ettiğini belirtir. Bu durum, inancının o kadar güçlü olmayabileceğini akla getirir. Farklılıklarına rağmen her iki gelenek de Nuh'u ve tufanı dini anlatıların önemli ifadeleri olarak görür.

EK BİLGİLER:

1. İncil'*de şaraptan da ilk defa Nuh'un hikayesinde bahsedilir. Tufandan sonra Nuh sarhoş olur ve oğulları onu çıplak bir halde bulur.*

*2. Tanrı, Nuh'a verdiği "Verimli ol ve üre" emrini Âdem'le Havva'ya (*Yaratılış *1:28) ve Yakup'a (*Yaratılış *35:11) da vermiştir.*

Sparta, Atina'ya Karşı: Antik Dünya Savaşları

Güney Yunanistan'ın sarp dağlık bölgesinde küçük bir şehir olan Sparta, antik dünyanın en korkutucu askeri gücüne sahipti. Doğumlarından itibaren çok zor eğitimlerden geçen Spartalı askerler, antik Yunanistan'ın küçük şehir devletleri arasında durmaksızın patlak veren kanlı çarpışmalardan birini bile kaybetmediler. Görkemli ordularını kurabilmek için Sparta'nın büyükleri yeni doğan her çocuğun fiziksel zayıflıklarını ve bozukluklarını sınarlardı. Güçlü askerler olamayacağı düşünülen bebekler bir uçurumdan aşağı atılırdı. Sınavı geçenler içinse eğitim uzun ve acımasızdı. Yunan tarihçi ve deneme yazarı Plutarch, pek çok Spartalı asker için savaşa gitmenin rahat bir nefes almak olduğunu yazmıştır: "Spartalılar için savaş, aldıkları zorlu eğitime kıyasla bir tatildi."

Militarist Sparta ile komşusu Atina arasındaki rekabetin antik Yunan tarihindeki etkisi büyüktür. Demokrasinin doğum yeri olan Atina'da toplum çok daha hoşgörülüydü. Kültüre çok az bir zaman ayıran Sparta'nın aksine Atina; felsefe, sanat ve bilimin insanlık tarihinde görülmüş en sıra dışı başarılarına ev sahipliği yapıyordu. Aristoteles, Platon ve Sokrates gibi filozofların yanı sıra Aeschylus, Aristofanes, Euripides ve Sofokles gibi oyun yazarları da milattan önce beşinci yüzyılda, şehrin altın çağında Atina'da doğmuşlardır.

Atina ve Sparta, Perslerin iki istila girişimini savuşturmak için geçici olarak güçlerini birleştirmişlerse de klasik dönemin büyük bir kısmında antik Yunan dünyasının önderliği için rekabet ettiler. MÖ 550 ve 350 yılları arasında defalarca yapmış oldukları gibi bu şehirlerin çarpışması kelimenin tam anlamıyla bir medeniyetler çatışmasıydı. Sparta'nın ünlü askerleri karada üstünlük sağlarken, Atina da deniz gücüyle bu farkı kapatıyordu. Bu rekabet Makedonya Kralı Philip'in kuzeyden istilaya geçmesiyle beklenmedik bir şekilde son buldu. Philip ve oğlu Büyük İskender'in Yunanistan ve Asya'nın çoğunu almasıyla Yunan şehir devletleri imparatorluk içinde kaybolup gitti.

EK BİLGİLER:

1. Sparta, Lakonya bölgesinin başkentiydi. Günümüzde kullanılan İngilizcedeki "az ve öz" anlamına gelen laconic *kelimesi, sert Spartalı askerlerin sessiz tavrından gelmektedir.*

2. Dayanıklılıklarını kanıtlamak isteyen Spartalı gençler, kamçılanmaya ne kadar dayanabileceklerini göstermek için yarış yaparlardı.

3. Aralarında ünlü Parthenon'un da bulunduğu Atina Akropolü'ndeki binaların çoğu MÖ 5. yüzyılda, şehrin altın çağı sırasında inşa edildi.

Harlem Rönensansı

Harlem Rönensansı veya ilk adıyla Yeni Siyahi Hareket, Afroamerikan (Afrika asıllı Amerikalı) sanatı ve edebiyatının 1920'lerle 1930'ların başlarında New York şehrinin Harlem semtinde serpilip gelişmesidir. Bu yeniden doğuş için gereken ortam, köleliğin ve 1800'lerdeki Yeniden Yapılanma Dönemi'nin zorluklarına dayandıktan sonra özgürlüklerine yeni kavuşmuş milyonlarca güneyli siyahinin, Büyük Göç olarak da bilinen toplu göçle New York ve diğer kuzey şehirlerine taşınmasıyla oluştu. I. Dünya Savaşı'nın sonunda fakir ama kültürel açıdan canlı bir siyahi topluluk Harlem'de kök salmıştı.

Harlem Rönesansı'nın temeli büyük ölçüde, *The Souls of Black Folk* (1903) adlı sosyolojik eseri ve 1909'da Siyahları Geliştirme Ulusal Derneği'nin kuruluşundaki rolüyle tanınan Afroamerikan tarihçi ve sosyolog W. E. B. DuBois tarafından atıldı. DuBois, yeni bir siyahi kültürel bilinç ve gurur anlayışı ortaya koyarak genç yazar ve sanatçılara Afrika asıllı Amerikalılara özgü bir ses yaratmaları için ilham kaynağı oldu.

Harlem Rönesansı'nın önde gelen yazarlarından biri, *Autobiography of an Ex-Colored Man* (1912) romanını ve şiir şeklinde yazılmış dini söylevlerden oluşan *God's Trombones*'u (1927) kaleme alan James Weldon Johnson'dı. Johnson'ı, Afroamerikan kadın yazarların eleştirel anlamda önemli edebi eserler olarak kabul gören ilk romanlarından *Passing* (1929) ve *Tanrıya Bakıyorlardı*'nın (1937) yazarları Nella Larsen ve Zora Neale Hurston izledi.

Harlem Rönesansı döneminde özellikle şiir alanında çok sayıda eser verildi. Bu akımı takip eden Countee Cullen gibi bazı şairler geleneksel biçimleri kullanırken, Langston Hughes gibi bazıları da eserlerine yeni yeni gelişim gösteren caz müziğin ritimlerini kattılar. Bu dönemde müzikle edebiyat iç içeydi ve her iki alandan önemli şahsiyetler akım boyunca birbirlerine esin kaynağı oldular.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı özellikle New York'taki siyahi topluluğu sert bir şekilde vurunca, Harlem Rönesansı 1930'larda etkisini kaybetmeye başladı. Yine de bu dönemde öne çıkan biçim ve temalar var olmayı sürdürerek Ralph Ellison'ın, Richard Wright'ın, Lorraine

Hansberry'nin, Toni Morrison'ın, Alice Walker'ın ve diğer yeni nesil Afroamerikan romancıların, şairlerin, oyun yazarlarının yolunu açtı.

EK BİLGİ:

1. Harlem Rönesansı döneminde Palmer Hayden, Lois Mailou Jones ve William H. Johnson gibi önemli siyahi ressamlar da ortaya çıkmıştır.

Parthenon

Ünlü devlet adamı Perikles tarafından siparişi verilen Parthenon, Yunanlıların Perslere karşı kazandığı zaferi kutlamak için MÖ 447 ile 432 yılları arasında inşa edilmiştir. Atina Akropolü'nde daha önceki tapınak alanı üzerine yerleştirilmiş, şehrin koruyucu tanrısı Athena Parthenos'a (Bakire Athena) adanmıştır. Bina, bugüne kadar gelebilenler arasında en iyi korunmuş Yunan tapınaklarından biridir.

Antik Yunanlı yazar Plutarch'a göre Parthenon mimar Ictinus ile Callicrates tarafından yapıldı. İçerideki on bir buçuk metre uzunluğundaki heykel, yapının dış bölümündeki birçok heykelin yapılışını da denetleyen klasik dönem heykeltıraşı Phidias tarafından yaratılmıştır.

Antik Yunan tapınakları genelde dikdörtgendir ve yapıya dört tarafından merdivenlerle erişilebilir. Parthenon'da olduğu gibi birçoğunun etrafı sütunlarla çevrilidir. Yunanlılar tapınak inşa ederken Dor, İyon veya Korint olmak üzere üç mimari üsluptan birine bağlı kalıyorlardı. Bu üsluplar değişen oranları ve oymalı başlıklarıyla kolayca ayırt edilebiliyorlardı. Belirli bir üslubun kurallarınca inşa edilen çoğu Yunan tapınağının aksine Parthenon iki üslubu, Dor ve İyon üsluplarını bir araya getirir. Mimarları aynı zamanda optik düzeltmelerden de faydalanmıştır; yani, yapının görünüşünü daha güzel bir hale getirmek için biçimini hafifçe bozmuşlardır. Örneğin, binanın zemini ve tavan hattına yukarı doğru yumuşak bir kavis verilmiştir, çünkü bu kısımlar dümdüz olsalardı çıplak gözle bakıldığında çökük gibi görüneceklerdi. Benzer şekilde, sütunların da alt kısımları üste nazaran kalın tutulmuş, böylelikle aşağıdan bakanların sütunları daha uzun olarak algılaması sağlanmıştır.

Başlangıçta Parthenon’un ahşap bir tavanıyla kiremit örtülü bir çatısı vardı ve parlak renklerle boyanmıştı. Sütunların üzerinde tapınağı baştanbaşa saran kare rölyefler veya *metop*larda Yunanlıların Perslere karşı kazandıkları zaferlerin metaforları olan mitolojik savaş sahneleri betimlenmişti. Sütunların ardında ve binanın dört duvarı üzerinde, her yıl Athena Parthenos’un şerefine düzenlenen festivalleri tasvir eden aralıksız bir friz görülmekteydi.

Parthenon, Atina şehrinin düşmesinden sonra yüzyıllar boyu bir tapınak olarak kullanıldı. Altıncı yüzyılda bir kiliseye, ardından 1458 yılında Yunanistan’ı işgal eden Türkler tarafından camiye dönüştürülmüştür. Türklerin tapınakta muhafaza ettiği bir barut fıçısına savaş sırasında bir Venedik topunun isabet etmesiyle 1687’de binanın çoğu yıkılmıştır.

İstanbul’da görev yapan İngiliz elçisi Lord Elgin, Parthenon’un en iyi durumdaki heykellerini gemiyle İngiltere’ye götürmek için Osmanlı Devleti’nden izin almıştır. Sonunda Lord bu heykelleri İngiliz hükümetine satmıştır. Yunanlıların bu eserlerin iade edilmesi yönündeki çabalarına rağmen heykeller halen British Museum’da sergilenmektedir. Tapınaksa 1832’de Yunanlıların Atina’yı tekrar ele geçirmelerinden bu yana sayısız turist tarafından ziyaret edilmiştir.

Güneş Sistemi

İlkokulda bize güneş sisteminin Güneş, dokuz gezegen ve onların uydularından oluştuğu öğretilmiştir. Ama aslında bu kadar basit değil.

Hiç kimse gerçekte kaç tane gezegen olduğunu bilmiyor çünkü bir gezegenin ne olduğuna dair kesin bir bilimsel tanım yok. Tüm astronomlar, dört kayasal gezegenle, yani Merkür, Venüs, Dünya ve Mars ile gaz devleri Jüpiter, Satürn, Uranüs ve Neptün'ün bu sınıfa sokulmasında hemfikirdirler. Buz ve kayalardan oluşan Plüton'sa büyük bir tartışma konusudur. 2006'da astronomlar Plüton'u "cüce gezegen" olarak tekrar sınıflandırmışlardır.

Plüton, Ay'ın üçte ikisi kadardır ve Güneş'in etrafında dönüşü iki yüz kırk sekiz yıl sürer. Bu küçük buz kütlesi, diğer sekiz gezegenden başka bir düzlemde ve tuhaf bir eliptik yörüngede yol alır. Soğukluğu, diğer gezegenlere olan mesafesi ve Güneş etrafında izlediği eğri yörünge, birçok bilim insanına Plüton'un aslında güneş sisteminin etrafını saran bölgede, irili ufaklı donmuş cisimlerin yığıldığı Kuiper Kuşağı'nda bir kuyrukluyıldız olduğunu düşündürmektedir.

Plüton'un Kuiper Kuşağı'nda yakın tarihlerde keşfedilmiş bir rakibi vardır: Resmi olarak 2003 UB313 ve gayri resmi adıyla da Xena, yani Zeyna olarak bilinen, donmuş, iri bir kaya kütlesi. Bu cisim Güneş'e Plüton'dan üç kat daha uzaktadır. Ayrıca, Plüton'unkinden daha bile tuhaf, tamamlanması 560 yıl süren bir yörüngede ve diğer gezegenlerinkine göre 45 derece eğik bir yörüngesel düzlemde yol alır. Diğer taraftan 2003 UB313, Plüton'dan daha büyüktür ve pek çok bilim insanı, Plüton bir gezegen olmayı hak ediyorsa bu cisme de gezegen denilmesi gerektiğini düşünmektedir.

EK BİLGİLER:

1. Kuiper Kuşağı'ndaki diğer iki büyük donmuş cisim, yani Quaoar ve Sedna da neredeyse Plüton kadar büyüktür.

2. 2003 UB313'ü Astronom Michael E. Brown keşfetti ve ona, Lucy Lawless'in Yunanlı bir savaşçı prensesi canlandırdığı TV programından yola çıkarak Zeyna lakabını taktı. Brown, bu cismin resmi isminin Zeyna olmasını umuyordu.[2]

3. Güneş sisteminde bilinen 153 uydu vardır ama bu sayı oldukça tartışmalıdır.

4. Güneş sistemindeki yedi uydu Plüton'dan daha büyüktür. Jüpiter'in bir atmosfere ve aktif volkanlara sahip olan uydusu Io da buna dahildir.

Armoni

Müzik bir melodi ile başlayabilir ama ona rengini veren armonidir. Armoni iki veya daha fazla notanın aynı anda çalınmasına denir, fakat teknik açıdan geniş ve karmaşık bir konudur. Pek çok teorisyen kariyerinin önemli bir bölümünü bunu inceleyerek geçirirler.

İki nota arasındaki mesafeye *aralık* denir ve aralıklar sayılarla ifade edilir. Örneğin La ile Mi arasındaki mesafeye beşli aralık denir. İlk çoksesli müzik ortaçağda ortaya çıktı ve bu noktada besteciler dörtlü (örneğin, Do'dan Fa'ya veya Re'den Sol'a) ve beşli aralıkları tercih ettiler. Dolayısıyla, paralel bir armonik dizi, bir dörtlü veya beşli aşağıdan melodileri takip ediyordu.

Ancak Rönesans'a gelindiğinde *triad*lar armoninin başlıca birimi olmuş, yüzyıllarca da böyle kalmıştır ki bugün hâlâ pek çok müzik türü için öyledir. Triadlar, üçlü aralığa dayanan (örneğin, Mi'den Sol'a veya Si'den Re'ye) *akor*lar, yani ard arda ya da aynı anda işitilen üç veya daha fazla notanın oluşturduğu üçlü aralığa dayanan kombinasyonlardır. Akorlara majör (kulağa neşeli, iç açıcı gelen) veya minör (kulağa hüzünlü gelen) değerleri veren, tam olarak onları meydana getiren aralıklardır. Bir triadı oluşturan notalar yeniden düzenlenip, armoniyi çeşitlendirmek için kullanılan diğer bir araç olan *çevrim* (inversion) de ortaya çıkarılabilir.

Armoninin pek çok işlevi vardır: bir müzik parçasına "kıyafet giydirmek," müziğe derinlik katmak, bir melodiyi yankılamak, tamamlamak veya ona alttan alta sağlam bir destek vermek. Dinleyiciye keyif veren, kulağa dengeli ve sakin gelen armoniye *ses uyumu* (consonance) denirken; kulak tırmalayıcı, tuhaf veya dengesiz gelene de *ses uyumsuzluğu* (dissonance) denir. Tonal müzik, ses uyumsuzluğunun istikrarsızlığı olmasa sıkıcı olur, ses uyumunun istikrarlılığı olmasa yeterince tatmin edici olmazdı. Kulağımıza neyin uyumlu veya hoş geldiğinin yanıtı müzik tarihinin seyrinde değişkenlik göstermiştir. Ses uyumunun esas olup olmadığı bile artık tartışma konusudur.

EK BİLGİLER:

1. Johann Sebastian Bach koro için bestelediği eserlerinde ustalıklı armoniler oluşturmasıyla bilinir ve 20. yüzyılda Claude Debussy'nin

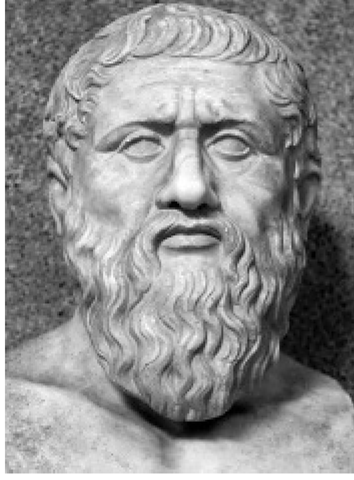
eserlerine yön veren, sıklıkla melodilerinden ziyade zengin, değişken armonileridir.

2. VI. yüzyıl filozofu Pythagoras "en saf" armonilerin 2:1, 3:2 ve 4:3 gibi matematiksel oranlara dayalı olduğunu düşünüyordu. O, bu teoriyi aynı anda farklı ölçülerde örsleri döven demircilerin çıkardığı sesleri dinlerken geliştirmiştir.

3. "Armoni" kelimesi, "ekleme" veya "birleştirme" anlamına gelen Yunanca "harmonia" sözcüğünden gelir.

Platon

Platon (MÖ 427-347) V. yüzyıl Atina'sında zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Onun mevkisindeki genç bir Atinalıdan siyasetle uğraşması beklenirdi; ama Platon bunun yerine hocası Sokrates'in (MÖ 470-399) izinden giderek filozof oldu.

Platon'un felsefi yazıları, iki veya daha fazla karakterin felsefi bir sorunu tartıştığı diyaloglardan oluşur. Diyalogların çoğunda ana karakter Sokrates'tir. Platon'un diyaloglarda hiç konuşmamasından dolayı araştırmacılar şu soruyla karşılaşırlar: Platon'un Sokrates'in ağzından dile getirdiğinin acaba ne kadarı Platon'un kendi felsefesiydi ve ne kadarı sadece Sokrates'ten aktardığıydı? Birçok bilgin Platon'un erken dönem diyaloglarının, Sokrates'in öğretilerinin tarihsel olarak titiz bir özeti olduğuna inanır. Sokrates'in sonraları Platon'un kendi amaçları için edebi bir karakter haline geldiğine inanmışlardır.

Platon, idealar kuramı ile bilinir, yani soyut, maddi olmayan şeyler bu dünyadaki fiziki nesneler tarafından taklit edilir.

Platon'un felsefesine ait diğer bilinen bir görüş ise tüm bilginin hatırlamadan ibaret olduğudur. Platon, ruhun maddi olmadığına ve bir bedene yerleşmeden önce de var olduğuna inanmıştır. Cisimleşmeden önce ruh, duyumsal bir algılamayla sınırlandırılmadan ve ilgisi başka bir tarafa yönlendirilmeden, ideaları biliyordu. İnsan doğuştan bir şeyleri bilir ve ruhlar cisimleşmeden önce bildiklerini yeniden hatırlar.

Ayrıca Platon ruhu yeme, içme ve cinsellik gibi duyusal zevkleri arzulayan iştahsal kısım; şan ve şeref arzulayan irade kısmı; idealları anlamayı arzu eden akılsal kısım olmak üzere üçe ayırır. *Devlet'te* Platon adil bir ruh ve adil bir devlet arasında kapsamlı bir benzetme kurarak ruh için adil olmanın ne demek olduğunu anlatmıştır. Platon ideal adil bir devleti, ruhun bu üç kısmına karşılık gelen yurttaş gruplarına sahip olması ile tanımlar. Bu grupların insan ruhunda olduğu gibi birbirleriyle uyumlu bir biçimde etkileşimde bulunması gerektiğine inanmıştır. Platon hem ruhta hem de devlette akılsal yanın hakim olmasını savunur.

EK BİLGİLER:

1. Platon, diyaloglarının sadece birisinde ortaya çıkar. Bu ise, Sokrates'in ölüme mahkum edildiği 'Sokrates'in Savunması' (Apology) adlı diyaloğudur. Platon bu diyalogda hiçbir şey söylemez ama kendisinin dahil olması olayların olduğu sırada orada bulunduğunu gösteriyor.

2. Platon, Aristoteles'in (MÖ 384-322) hocasıdır.

Habil ile Kabil

Habil ile Kabil, Âdem ile Havva’nın Cennet Bahçesi’nden kovulmalarından sonra dünyaya gelen oğullarıydı. Büyük oğul Kabil, Tevrat’a göre, doğrudan Tanrı’nın elinden çıkmayıp insandan doğan ilk kişiydi. Habil koyun güden bir çobanken, Kabil toprağı işleyen bir çiftçiydi.

Bir gün Tanrı, Habil ile Kabil’den kendisi için bir adakta bulunmalarını ister. Habil, Tanrı’yı mutlu edebilmek için ne tür bir şey adayacağına kafa yorar. En değerli koyunlarından birini kurban etmeye karar verir. Kabil’se kendine en az gereken şeyi düşünür ve Tanrı’ya biraz meyveyle tahıl sunar. Tanrı açık bir şekilde Habil’in adağını kabul eder.

Kabil, kardeşini kıskanarak onu derhal öldürür. Tanrı, Habil’e bakmak için gelip de onu bulamayınca nerede olduğunu Kabil’e sorar. Kabil, “Bilmiyorum. Ben kardeşimin bekçisi miyim?” diye yanıt verir (Yaratılış 4:9).

Tanrı, Kabil’in ne yaptığını fark ettikten sonra onu lanetleyerek cezalandırır: Kabil artık çiftçilik yapamayacak ve hayatının sonuna kadar yeryüzünü dolaşacaktır. Tanrı, karşılaştığı insanların kendisine zarar verebileceğinden endişelenen Kabil’in üzerine koruyucu bir işaret koyar.

Dini ve ahlaki derslerin ötesinde, Habil ve Kabil’in hikâyesi, az bulunan verimli toprakları ürün yetiştirmek için kullananlarla hayvan yetiştirmek için kullananlar arasındaki tarihi çatışmayı da gösterir. Kendisine âşık çiftçi bir tanrı ile çoban bir tanrı arasında seçim yapmaya zorlanan güzel bir tanrıça hakkındaki benzer bir hikâye Sümer kültüründe de karşımıza çıkar.

EK BİLGİLER:

1. Kabil’in taşıdığı işaretin niteliği tarif edilmemiştir. Kimileri bu işaretin kızıl saçlar veya yüzde bulunan bir iz olduğunu öne sürmektedir. Kimileriyse bunun siyah ten olduğunu öne sürer ki bu teori köleliği meşru kılmak için de kullanılmıştır.

2. Bu hikâyenin bazı İslami versiyonlarında Habil’in katledilmeye hiç direnmediği öne sürülür ve Habil bir pasifizm sembolü olarak görülür.

Büyük İskender

Büyük İskender (MÖ 356-323), Yunanistan’ın dağlık bir bölgesindeki bir krallık olan Makedonya’da doğdu ve ünlü Atinalı öğretmen Aristoteles’ten eğitim aldı. Babası Kral II. Philip, Makedonya’nın topraklarını Atina da dahil Yunanistan’ın antik şehir devletlerinin çoğunu alarak genişletmişti. Philip’in bir tiyatroda suikasta kurban gitmesinin ardından İskender yirmi yaşında babasının tahtına geçti.

Kral olarak İskender, hayret verici bir dizi fethe imza atıp, o zamanlar Akdeniz’in çoğunu kapsayan bir imparatorluk yaratarak babasını aşmıştır. Başka hiçbir kral antik dünyada böylesi geniş bir coğrafyada egemenlik kuramamıştır. İskender’in orduları Makedonya’yı üs alarak Yunanistan, Suriye, Mısır, Mezopotamya ve Pers İmparatorluğu’nu istila ettiler. İskender, kral olduktan altı yıl sonra MÖ 330’da Pers kralı Darius’u yendi. En sonunda krallığını Hindistan’a kadar genişletti. Otuz üç yaşında, Babil antik şehrinde öldüğünde hükümranlığı aniden sona ermiş oldu.

İskender’in yarattığı imparatorluk onun ölümünden sonra devlet yöneticileri arasında paylaşıldı fakat Romalılar tarafından işgal edilene dek yüzlerce yıl varlığını sürdürdü. Fethedilen topraklarda İskender ve orduları farklı gelenekleri olan yeni medeniyetlerle karşılaşmışlardı. Yunanlılar, yenilen milletlerin kültürlerini basit bir şekilde yok etmekten ziyade benimsediler ve Helenizm olarak bilinen yeni, melez bir kültür ortaya çıktı. Tarihte ilk kez güneydoğu Avrupa’nın geniş bir kısmı ile Yakındoğu aynı dili konuşup tek bir kültürel altyapıyı paylaştı. Yunanca yüzyıllarca antik dünyada *lingua franca,* ortak dil oldu, Yeni Ahit kitapları başlangıçta

Yunanca yazıldı. Ordularının hareketiyle ortaya çıkan kültürel maya belki de İskender’in modern dünyaya bıraktığı en anlamlı mirastır.

İskender, bugün hâlâ dünyanın ilgisini çekmektedir. Çağdaş tarihçiler onun acımasız komutanlığını, atlara duyduğu sevgiyi ve felsefe çalışmalarını incelemeye devam etmektedirler. Son zamanlarda İskender’in cinsel eğilimleri de merak konusu olmuştur.

EK BİLGİLER:

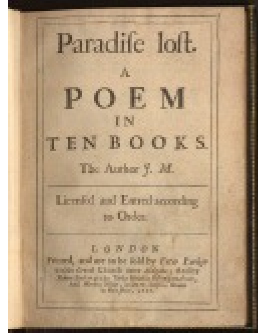
1. Babasının fetihleri, küçük bir çocukken İskender’in canını sıkıyordu. Plutarch’a göre, genç İskender, kral olduğunda kendisine fethetmek için çok az yer kalacak diye üzülüyordu.

2. Mısır’ı fethettikten sonra İskender, Akdeniz kıyısında kendi ismini verdiği bir düzine şehirden biri olan İskenderiye’yi kurdu. Yunanlılar İskenderiye’de binlerce parşömen barındıran devasa bir kütüphane inşa ettiler. Birkaç yüzyıl sonra kütüphanenin yanmasıyla beraber antik dünyaya ait birçok önemli bilgi de yok oldu.

3. İskender hırslı bir avcıydı. Günümüzde Özbekistan sınırları içerisinde kalan topraklarda, tek bir av sırasında aralarında aslanlar da olmak üzere 4000 hayvan avladığı söylenir. Antik Yunanlılar hayvanları avlamak için mızrak ve ağ dışında pek az şey kullanırlardı.

Kayıp Cennet

John Milton'ın epik şiiri Kayıp Cennet (1667) İncil'in "Yaratılış" bölümünde de anlatıldığı gibi insanın masumiyetini kaybedişinin uzun ve ayrıntılı bir temsilidir. İngilizce'deki en güzel epik şiir sayılan Milton'ın başyapıtı, yalnızca Batı edebiyatında bir dönüm noktası olması bakımından değil, aynı zamanda Reform'un da etkileyici eserlerinden biri olması bakımından önemlidir.

Paradise lost.
A
POEM
IN
TEN BOOKS.
The Author J. M.

Licensed and Entred according to Order.

LONDON

Kayıp Cennet, vurgulu hecelerin vurgusuz heceleri takip ettiği onlu hece ölçüsüyle yazılmış, uyaksız bir şiirdir. Shakespeare de oyunlarının çoğunu bu şekilde kaleme almış, ama Milton bu yapının olasılıklarını ve uygulamalarını önemli ölçüde genişletmiştir. Aynı zamanda, Homeros ve diğer klasik dönem şairlerinin epiklerinde sıkça kullandıkları uzun, karmaşık bir teşbih türü olan destansı benzetmeden de epeyce faydalanmıştır.

Kayıp Cennet, Şeytan ve diğer düşmüş meleklerin Tanrı'ya karşı gelerek Cennet'teki savaşı kaybetmeleriyle başlar. Ceza olarak Tanrı onları cehenneme gönderir. İntikam arzusuyla yanıp tutuşan Şeytan ve yandaşları, Tanrı'nın yaratırken en çok değer verdiği insanı baştan çıkarmaya karar verirler. Şeytan cehennemden sıvışarak gizlice Cennet'e girer. Kendisini karakurbağası olarak gösteren Şeytan, Âdem ve Havva uyurken Havva'nın kulağına fısıldayarak memnuniyetsizlik tohumları eker. Şeytan'ın planının farkında olan Tanrı, Rafael adlı meleği Âdem'i uyarması için gönderir. Cennet'e geri döndüğü zaman Şeytan, Havva'nın tek başına çalışmak için Âdem'den izin kopardığını görür. Bu kez bir yılan kılığına girip pohpohlama ve kurnazlıkla Havva'yı Tanrı'ya karşı gelip Bilgi Ağacı'nın meyvesini yemesi için ikna eder. Havva'nın bu davranışını öğrenen Âdem

çaresizliğe kapılır. Ancak Havva'sız Cennet'te yaşamaktansa Havva'ya katılıp sürülmeyi tercih ederek bilinçli olarak meyveyi yemeye karar verir. Yanlarına gelen Başmelek Mikail'in insanlığı bekleyen kötü talihi Âdem'e göstermesinden sonra, Âdem ile Havva "el ele," gözyaşları içinde, "dalgın adımlarla ve yavaşça," cenneti terk ederler.

Kötü adamlar çoğunlukla edebi çalışmaların en ilginç karakterleridir, *Kayıp Cennet*'te de durum böyledir. Şeytan en karmaşık, gerçekçi ve etkileyici karakterdir. İleri görüşlü, liderlik ve hitabet becerileri sergileyen, ama bu niteliklerini gururu adına, bencilce amaçlar için kullanan bir anti-kahramandır. Ayrıca Şeytan kötülük yaparken bilinçsiz değildir, kendisinin farkındadır, Tanrı'nın onu sürdüğünü bildiğinden eziyet çekmektedir. Sonunda Şeytan trajik bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar ve bu yorum, kimilerinin Milton'ı Şeytan'a çok fazla sempati duymakla suçlanmasına sebep olmuştur.

EK BİLGİLER:

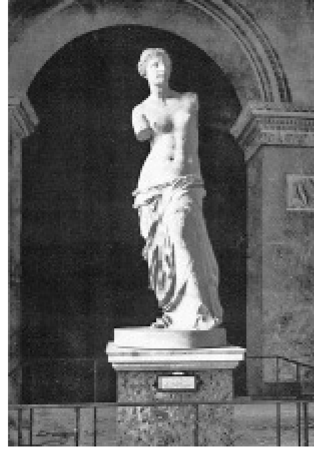
1. Milton, muhtemelen glokom hastalığından kör oldu ve 1654 yılıyla beraber yazılarını asistanına yazdırması gerekti.

2. Kayıp Cennet'*ten sonra Milton, Yeni Ahit'te yer alan ve İsa'nın çölde geçirdiği kırk günde Şeytan ile yüzleşmesini anlatan hikâyeyi yeniden yorumlayan* Kazanılmış Cennet'i *(1671) kaleme aldı.*

Milo Venüs'ü

Tüm zamanların en ünlü heykellerinden biri olan Milo Venüs'ü (Venus de Milo), ismini 1820 yılında bir köylü tarafından Milos adlı Yunan adasında bulunmasından alır. Türk yetkililerin el koyduğu eser, nihayet bir Fransız donanma görevlisine satılmıştır. Eser 1821'de XVIII. Louis'ye sunulmuş ve o da eseri halen sergilemekte olan Paris'teki Louvre Müzesi'ne bağışlamıştır.

İki yüz üç santimetre boyundaki heykel, Paros adlı Yunan adasından çıkarılan mermerden yapılmıştır. Teması, Romalıların Venüs olarak bildiği Yunan Aşk ve Güzellik Tanrıçası Afrodit'tir. Heykelin yakınlarında, elinde bir elma tutan yontma bir kol bulunmuştur. Pek çok bilim insanı bu kolun esasında heykele ait olduğuna inanıyor. Efsaneye göre Truvalı Paris, Venüs'ü dünyadaki en güzel kadın seçerek ona altın bir elma vermiştir.

Heykelin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı pek çok tartışmaya konu olmuştur. Başlangıçta Louvre'daki yetkililer eserin muhtemelen Phidias veya Praxiteles tarafından yapılmış bir klasik dönem (MÖ V. veya IV. yüzyıl) eseri olduğunu açıkladılar. Ancak heykelin üzerinde bulunduğu kaide, heykeltıraşın Antakyalı Alexandros olduğuna işaret eder ve bu koloni daha sonraları, Helenistik dönemde kurulmuştur. Müze yetkilileri nihayet heykelin Helenistik döneme ait olduğunu kabul etmişse de eser hâlâ isimsiz bir sanatçıya ait olarak gösterilmektedir.

Milo Venüs'ü keşfedildiğinden bu yana dünya çapında büyük bir hayranlık uyandırmıştır. İngiliz oyun yazarı Oscar Wilde, heykelin alçı bir

kopyasını sipariş eden ve Paris'ten gelen kopyanın kolları olmadığını görünce trenyolu şirketine dava açan bir adamın hikâyesini anlatır. Wilde'ı olaydan daha çok şaşırtansa adamın davayı kazanması olmuştur.

EK BİLGİLER:

1. Bavyera Prensi I. Ludwig, heykelin, 1817'de Milos'ta satın almış olduğu arazide bulunduğu konusunda ısrarcı olmuş ve kendisine verilmesini talep etmiştir.

2. Milo Venüs'ü *1964'te Japonya'da sergilenmiş ve bir buçuk milyondan fazla ziyaretçi, yürüyen bir platform üzerinden heykeli seyretmiştir.*

Sera Etkisi

Sera etkisi ifadesi farklı iki bilimsel olguyu tanımlamak için kullanılabilir. İlki, atmosferin ısının uzaya dönmesini engellemesine olanak tanıyan tamamıyla doğal bir süreçtir. Bu, yeryüzündeki ortalama yüzey sıcaklığının 15,5 santigrat gibi elverişli bir derecede kalmasını sağlayan mekanizmadır.

Güneş enerjisi gezegenin yüzeyine eriştiğinde bir kısmı emilir ve yeri ısıtır, bir kısmı ise uzaya geri yansır. Topluca sera gazları olarak bilinen atmosferdeki su buharı, karbondioksit, metan ve diğer gazlar, yansıyan enerjinin bir kısmını seralardaki cam panellerin yaptığı gibi içeride tutar. Sera etkisi olmasaydı yeryüzü o kadar soğuk olurdu ki üzerinde yaşam mümkün olmazdı.

Sera etkisi ifadesi, sera gazlarında geçen yüzyıl boyunca görülen ve küresel ısınmaya muhtemelen katkısı olan artış için de kullanılır. Ulusal Bilimler Akademisi'ne göre, yeryüzünün yüzey sıcaklığı son yüzyıl içinde özellikle 1980'den itibaren bariz denebilecek bir artış göstererek bir derece yükseldi. 1998 yılı en sıcak yıl olarak kayıtlara geçti. Aynı dönemde, ısıyı tuttukları kanıtlanmış olan sera gazları inanılmaz bir şekilde arttı. Atmosferdeki karbondioksit oranı Sanayi Devrimi öncesinden bu yana % 30 oranında artış göstermiş ve metan seviyesi iki katından fazlasına çıkmıştır.

Belki de en önemlisi, atmosferde artık daha fazla su olmasıdır. Kutuptaki buz kütleleri eridiği için deniz seviyesi on ila yirmi santim arasında yükselmiş, dünya genelinde yağış miktarı % 1 oranında artmıştır. Bu bir kısırdöngü yaratabilir. Atmosferde daha fazla su olması yüzeyde daha fazla ısının tutulması demektir. Yüzey daha çok ısındıkça buz kütleleri daha hızlı eriyecek, okyanuslardaki su miktarıyla beraber atmosferdeki su buharı miktarı da artacak ve bu da yüzeyin daha da sıcak olması, buz kütlelerinin daha da hızlı erimesi anlamına gelecektir.

EK BİLGİLER:

1. Çevre Koruma Kurumu'ndan bilim insanları, küresel yüzey sıcaklığının gelecek elli yılda yarım ila iki buçuk santigrat derece arasında bir yükseliş göstereceğini, deniz seviyesinin de ABD kıyıları boyunca 61 santim yükseleceğini öngörüyorlar.

2. NASA'dan gelen son raporlar, yazları görülen erime oranlarına bakılırsa kutuplarda bu yüzyılın sonunda hiç buz kalmayabileceğini ortaya koyuyor.

3. Venüs'ün karbondioksit yüklü atmosferi aşırı bir sera etkisi yaratır ve Venüs'ün yüzeyini, kurşunu eritecek kadar ısınmasına yol açan bir sıcaklık artışı döngüsüne sokar. Mars'ın ise atmosferi neredeyse yoktur ve bu yüzden sera etkisine de maruz kalmaz. Fazlasıyla soğuk oluşunun sebebi de kısmen budur.

4. Sera etkisi Joseph Fourier tarafından 1824 yılında keşfedilmiştir.

Ortaçağ/Erken Dönem Kilise Müziği

Bilinen ilk yazılı müzik örneği günümüze ortaçağdan (400-1400'ler) kalmıştır. Aşai Rabbani Ayini sırasında keşişler tarafından söylenen, Gregoryen ilahileri olarak da bilinen kilise müziği formundadırlar. Bu ayinde, Tanrı ve insan arasında ruhani bir bağlantı kurulması amacıyla, İsa'nın Son Akşam Yemeği törensel olarak yeniden canlandırılır.

Ayin, iki kısma ayrılır: sabit ve değişken. Sabit kısım metinleri hiç değişmeyen ve her ayinde okunan altı Latince duadan (*Kyrie Eleison*, *Gloria in Excelsis*, *Credo*, *Sanctus*, *Agnus Dei* ve *Ite missa est*) oluşur. *Introit*, *Gradual*, *Offertory* ve *Communion*'ı da kapsayan değişken kısmın dua metinleri ise mevsimsel törenlere ve yerel geleneklere göre değişir. Ortaçağ müzisyenleri Gregoryen melodilerini sözlü olarak aktarmış, melodik formülleri bir araya getirerek yenilerini yaratmışlardır.

Çoğu ortaçağ müziği tek bir melodik çizgisi olan teksesli müziktir. Ama 10. yüzyıl civarında bazı müzisyenler, *organum* denen, genelde dördüncü ve beşinci aralıkların ayrı seslendirildiği iki paralel melodi çizgisi olan çoksesli besteler yapmaya başladılar. İki yüzyıl sonra, Paris'teki Notre Dame Katedrali'nde müzik şefleri olan Léonin ve Perotin, birbirine paralel olmayan, bağımsız dört müzik çizgisine kadar çıkan çeşitli organumlar bestelediler.

13. yüzyılda karmaşık bir çoksesli form olan *motet* ortaya çıktı. Latince bir *cantus firmus*a, yani temel, sabit bir melodi çizgisine Fransızca, Latince veya her iki dilde söylenen pek çok tamamlayıcı parçanın eklenmesiyle oluşuyordu. Guillaume de Machaut motet formunun ilk ustalarındandır ve 14. yüzyılda Aşai Rabbani Ayini'nin sabit kısmı için ilk defa baştan sona çoksesli beste yapan kişi olmuştur.

EK BİLGİLER:

1. Bu dönemde Güney Fransa'da troubadour *denen aristokrat şairler, aşk ve savaş üzerine, dini nitelik taşımayan şarkılar bestelemekteydiler.* Jongleur, *yani halk ozanı olarak anılan seyyah müzisyenler de bir kraliyet sarayından diğerine geçip, kendilerine ve troubadourlara ait şarkılar söylerlerdi. Günümüzde bir şehirden diğer bir şehre seyahat eden müzisyenlere de troubadour dendiği olur.*

2. Benedictine Monks of Santa Domingo de Silos, 1990'ların ortalarında, ortaçağdan bu yana ilk kez (çoğunlukla new age dinleyicilerinin gözünde) kilise müziğini popülerleştiren Chant *adlı iki CD'lik bir seri çıkardı.*

3. Hildegard von Bingen (1098-1179), bilinen ilk kadın bestecidir. Bir başrahibe ve bir mistik olan Bingen, Katolik kilisesi için hemen hemen tamamı kadın vokallere yönelik teksesli birçok eser bestelemiştir. Aynı zamanda Ordo virtutum *adında bir dini piyes de yazmıştır. Katolik kilisesi tarafından kutsanmış, fakat azize ilan edilmemiştir.*

Formlar (İdealar)

Dünyadaki tüm güzel şeyleri gözlerinizin önüne getirin. Herhangi bir ortak noktaları var mı? Hepsinin güzel olduğu gerçeğini ne açıklar? Platon'a (MÖ 427-347) göre her iki soruya da verilecek cevap, güzellik diye bir form veya bir idea olduğu ve güzel şeylerin o formla bir ilişkisi olduğundan ötürü güzel olduğudur. Platon, sadece güzellik formunun değil, aynı şekilde işlev gören pek çok formun var olduğuna inanıyordu. Dünyadaki bütün kızıl şeylerin nedeni olan kızıllık formu, dünyadaki bütün iyiliklerin nedeni olan iyilik formu vardır. Ve bu böyle devam eder.

Platon için formlar, örneğin; güzellik gibi, zamansız ve değişmezdir. Üstelik güzellik formunun kendisi de güzeldir. Güzel olmaktan başka bir özelliğe sahip değildir ve sınırsız ve mutlak bir biçimde güzeldir. Diğer güzel şeyler büyüklük ve şekil gibi ek özelliklere sahiptirler ve sadece sınırlı bir derecede güzeldirler. Tek tek tüm güzel şeyler güzellik formundan pay aldıkları için güzeldirler. Platon bir formdan pay almayı kusurlu bir taklit olarak görüyordu. Dolayısıyla tek tek güzel olan şeyler güzelliği taklit eder ancak sadece bir noktaya kadar.

Platon, ruhlarımızın bedenlerimizden çok daha uzun zamandır var olduklarına ve bedenlerimizin ortaya çıkışından önce öteki dünyada formlarla doğrudan karşılaştıklarına inanıyordu. Gerçek bilgi formların bilgisidir, ama formların bilgisi duyularla elde edilemez, çünkü her şeyden öte formlar fiziki dünyada değildirler. Bu nedenle formlara dair bilgimiz, yani *gerçek* bilgimiz, öteki dünyada formlarla ilk karşılaşmamızın hatırası olmalıdır. Bu yüzden, öğrenme sandığımız şey aslında sadece hatırlamadır.

EK BİLGİLER:

1. Platon, formlar kuramını, hocası Sokrates'in son saatlerini anlattığı Phaidon *diyalogunda sunar. Bu kuram Sokrates tarafından dile getirilir ama pek çok araştırmacı bunun Sokrates'in değil, Platon'un görüşü olduğunu düşünür.*

2. Sokrates, Menon *diyalogunda eğitimsiz bir kölenin Öklid'in bir ispatını anlayabileceğini göstererek hatırlayarak öğrenme kuramını savunur.*

İbrahim, İshak ve Yakup

İbrahim, tektanrıcı dinlerin atası olarak görülür. Oğulları İshak (Sara'dan), İsmail (Hacer'den) ve onların neslinden gelenlerin Musevilik ile İslam'ı kurduğuna inanılır.

Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde anlatılanlara göre, İbrahim, Ur'da yaşayan ve o zamanlar Abram olarak anılan genç bir adamken, Tanrı ona görünür ve Kenan ülkesine doğru seyahat etmesini buyurur. Yaşı ilerleyince, İbrahim hiç çocuğu olmayacağı endişesine kapılır. Sonraları Sara olarak anılan eşi Sarai, kısır gibi görünmektedir. O nedenle Sarai, cariyesi Hacer ile İbrahim'in birlikte olmasına izin verir. Hacer, İbrahim'in ilk oğlu İsmail'i doğurur. Bunun üzerine Sarai, kızgınlık ve kıskançlığından, Abram'a Hacer ile İsmail'i kovdurur.

Sonrasında Tanrı, Abram ile bir anlaşma yapar. Hizmeti ve sadakati karşılığında, Tanrı ona Sarai'den bir oğul verecek ve ondan büyük bir ırk doğacaktır. Kenan ülkesi de onların olacaktır. Bu anlaşmanın bir göstergesi olarak, Abram doksan dokuz yaşındayken adını İbrahim olarak, Sarai de Sara olarak değiştirir. İbrahim sünnet olur ve gelecekteki oğullarının da sünnet olacağına dair söz verir.

Sara, İbrahim'in Tanrı'ya verdiği sözü yerine getiren İshak'ı doğurur. İshak genç bir adam olduğu zaman, Tanrı, İbrahim'den onu kurban etmesini ister. İbrahim mutlak bağlılığıyla bunu yapmayı kabul eder. Ancak tam da oğlunu öldürecekken bir melek gelip onu durdurur. Bu, Tevrat'ta inancın en büyük örneklerinden biri olarak gösterilmektedir.

İshak, Rebeka ile evlenir ve ikizleri olur. Rebeka'nın gözdesi, sonradan İsrail adını alan, ikinci doğan çocuğu Yakup'tur. Yakup'un on iki oğlu olur ve oğulları ileride İsrail'in on iki kabilesini kurup İsrailoğulları olarak bilinen halkı ortaya çıkarır. Yakup'un ilk eşi Leah'dan Ruben, Simon, Levi, Yahuda, İssakar ve Zevulun isimli oğulları olur. Leah'nın bir cariyesinden de Gad ve Aşer isimli oğulları olur. En gözde eşi Raşel'den ise Yakup'un en sevdiği oğlu Yusuf ile Benyamin doğar. Raşel'in bir cariyesinden de Dan ve Naftali isimli oğulları doğar.

EK BİLGİLER:

1. İslamiyet'e göre Müslümanlar İsmail'in soyundan gelir. İbrahim'in ilk doğan oğlu esasında İsmail olduğundan; Müslümanlar, İbrahim ile Tanrı arasındaki akdin gerçek mirasçıları olduklarını iddia ederler. İbrahim'in önemli bir peygamber olduğuna ve neredeyse kurban edilecek olanın İsmail olduğuna inanırlar.

2. Hıristiyanlık inancında, İbrahim'in İshak'ı kurban etmeye hazır oluşu ile Tanrı'nın kendi oğlu İsa'yı kurban edişi arasında paralellikler kurulur.

Jül Sezar

Jül Sezar (MÖ100-44), MÖ I. yüzyılda şimdiki Fransa, Belçika ve Batı Almanya'yı işgal ederek şöhreti yakalayan Romalı bir generaldi. Pompey tarafından idare edilen Roma Senatosu'nu büyüyen popülaritesiyle tehdit etmeye başlayınca, Sezar'a ordusunu dağıtması emredildi. Sezar bunu reddetti. Birlikleriyle Rubicon Irmağı'nı geçerek Capitol'e yürüdü ve artık geri dönemeyeceği bu kader anından sonra bir iç savaş başladı. Düşmanlarını Avrupa üzerinden Pompey'in öldürüldüğü Mısır'a dek kovaladı. Mısır'dan ayrılmadan önce Sezar, Kleopatra'ya âşık olarak onu kraliçe ilan etti. Roma'ya döndüğünde de toprakları bir diktatör gibi yönetti. Sezar, en iyi arkadaşı Brutus'un da karıştığı bir komployla MÖ 44 yılında Roma takvimine göre 15 Mart'ta öldürüldü.

Sezar'la ilgili sayısız efsane bulunmaktadır. Daha yirmili yaşlarındayken Doğu Akdeniz'de korsanlar tarafından esir alınmıştır. Adamları tarafından fidye karşılığında kurtarıldıktan sonra, yerli liderlerden küçük bir ordu toplamış, korsanların yerini saptamış ve hepsini çarmıha gererek öldürmüştür.

Sezar yıllar sonra, MÖ 62'de, Roma'daki siyasi basamakları tek tek tırmanırken bir skandal patlak verdi. Publius Clodius isimli bir soylunun, erkeklerin katılmasının yasak olduğu dini bir ritüelde bulunduğu ortaya çıktı. Ritüel Sezar'ın evinde yapılmıştı ve sonradan, Clodius'un Sezar'ın eşi Pompeia'yla aşk yaşadığı için orada bulunduğu dedikoduları etrafa yayıldı. Sezar, dedikoduların doğru olmadığını biliyor ve böyle de söylüyordu. Ancak hiçbir şeyin Sezar'ın karısı ve ailesini şüphe altında bırakmaması gerektiği gerekçesiyle karısını boşadı.

Sezar, Pompey'e karşı yürüttüğü iç savaşın tam ortasında Senato tarafından diktatör ilan edildi. Bu bir kriz dönemiydi ve liderin olağanüstü hallerde belirleyici kararlar verebilmesi gerektiği düşünülüyordu. Fakat olağanüstü hal hiç bitmedi, cumhuriyet yeniden kurulamadı.

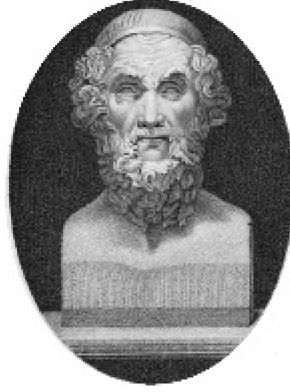
Sezar ülkeyi bir diktatör olarak yönetti ama (artık kendi taraftarlarını doldurduğu) Senato'ya danışıyor ve cumhuriyetin geleneklerine saygı gösteriyormuş gibi görünmeye çoğunlukla dikkat etti. Ancak yaşamının son yıllarında tedbiri elden bırakarak Asyalı tebaasının kendine bir tanrı gibi tapınmasına izin verdi ve paralara resmini bastırdı. Henüz hayatta olan bir Romalı ilk kez bu kadar onurlandırılıyordu. Resmini taşıyan paraların üzerinde "Ölümsüz Diktatör" yazıyordu. Bu gereksiz yüceltmelerin, Sezar'ın iktidardan düşürülerek öldürülmesiyle sonuçlanan kini alevlendirdiği düşünülüyor.

EK BİLGİ:

1. Asya'ya düzenlediği başarılı bir askeri seferden sonra Sezar ünlü sözünü söylemiştir: "Veni, vidi, vici" (Geldim, gördüm, yendim.)

Homeros

Homeros’un İlyada ve Odysseia’sında anlattığı hikâyeler Batı kültürüne öyle işlemiştir ki günümüzde bile onlarla karşılaşmamak imkânsızdır. Truva atından kikloplara, yani tek gözlü canavarlara, Akhilleus’un topuğundan sirenlerin şarkılarına, her iki epik eserin unsurları da yazılmalarından neredeyse üç bin yıl sonra edebiyatımızın ve gündelik dilimizin temel taşları olarak varlıklarını sürdürmektedir.

İlyada ile *Odysseia*, iki epik şiirdir. Bu uzun, Yunanca manzumeler, yazıya dökülmeden önce muhtemelen ezberden okunmuş veya şarkı gibi söylenmiş, nesilden nesle sözlü olarak aktarılmıştır. Bu süreçte Homeros’un tam olarak nasıl bir rol oynadığı gizemini korumakta, gerçekte yaşamış olup olmadığıyla ilgili tartışmalar hâlâ sürmektedir. Her halükârda, bilginler her iki eserin de MÖ VIII. yüzyıl civarında, bugün Türkiye’nin Ege Bölgesi’nde kalan fakat o zamanlar antik Yunan sınırları içerisinde bulunan İyonya’da ortaya çıktığına inanmaktadır.

İlyada, Akhalar (Yunanistan) ile Truvalılar arasında gerçekleşen Truva Savaşı’nda Akhiellus, Agamemnon ve diğer kahramanların başlarından geçenleri anlatır. Efsaneye göre savaş, Truva Prensi Paris’in, dünyanın en güzel kadını olan Spartalı Helen’i kaçırması ve onu eşi yapmak üzere Truva’ya götürmesiyle başlar. *İlyada* ise savaşın ilk dokuz yılından sonra başlar ve Akhalardan Akhiellus’un öfkesine odaklanarak, kahramanın gösterdiği ölümcül hatalarla kahramanlıkları bir arada ele alır. Yol boyunca Homeros, şiiri haklı olarak ünlü kılan “gül parmaklı şafak,” “şarap karası deniz” gibi çağrışımlara dayalı tasvirleri de anlatımına dahil eder.

İlyada’nın devamı olan *Odysseia*, Yunanlı kahraman Odysseus’un evine dönüp eşi Penelope’ye kavuşmak için denize açıldığında atlattığı badireleri anlatır. Odysseus’un yolculuğu on sene sürer. Çünkü Poseidon’u öfkelendirmiştir ve deniz tanrısı bu yolculuğu aksatmak için elinden gelen her şeyi yapar. Zekâsının ve Tanrıça Athena’nın yardımıyla Odysseus en sonunda İthaka’ya dönmeyi başarır ve kendisine sadık kalan eşine evlilik teklifleriyle yanaşan talipleri dağıtır.

İlyada ile *Odysseia*’nın, yazarlarına dair ayrıntılar bilinmemekle birlikte, antik Yunan’da gündelik hayat üzerinde inanılmaz kültürel ve işlevsel etkileri oldu. O zamanlarda epik şiirleri baştan sona ezberlemek yaygındı. Yunanistan’ın altın çağı MÖ 100’lerde son bulmuşsa da, Homeros’un eserleri kalıcı oldu ve Virgil’in *Aeneid*’i gibi antik Roma epiklerine de ilham verdi.

EK BİLGİLER:

1. Uzun yıllar Truva Savaşı’nın sadece bir efsane olduğuna inanılmasına rağmen, 1800’lerin sonlarında Türkiye’de yapılan arkeolojik kazılar, savaşın tarihi temelleri olabileceğini ortaya koydu.

2. Truvalı Helen’i “binlerce gemiyi yola çıkaran yüz” olarak betimleyen ünlü ifade İlyada*’da değil, Christopher Marlowe’un ünlü oyunu* Dr. Faustus*’ta (1604) geçmektedir.*

Ayasofya

Ayasofya, Konstantinopolis'te, yani bugünkü İstanbul'da İmparator Jüstinyen'in kişisel gözetimi altında bir Hıristiyan katedrali olarak inşa edildi. Kilisenin takdis töreninde Bizans hükümdarının, Eski Ahit'e göre Kudüs'teki ünlü Yahudi tapınağını yaptıran Kral Süleyman'ı geçtiğini iddia ettiği söylenir.

Ayasofya'nın Doğu'nun gizemciliği ile Roma imparatorluk mimarisinin Panteon örneğindeki gibi iddialı ölçülerini birleştirdiği sıklıkla söylenir. 532 ile 537 yılları arasında inşa edilen bu şaheser, mimardan ziyade matematikçi olan Miletli İsidoros ve Trallesli Anthemius tarafından tasarlandı. Kilisenin kubbesi 55 metre yüksekliğindedir ve dört *pandantif*le, yani yarımkürenin ağırlığını dört paye üzerine eşit olarak dağıtan dört adet üçgen parçayla desteklenmiştir. Kubbenin temelindeki kırk pencere içeri ışık girmesine izin verir ve kubbeyi ağırlığı yokmuş gibi, aşağıda ibadet edenlerin üzerinde süzülüyormuş gibi gösterir. Kilise başlangıçta altın mozaiklerle ve dekoratif motiflerle süslenmişti. Sonradan gelen hükümdarlar, kutsal şahsiyetlerin birçok resmini ekletti.

Yunanca "kutsal bilgeliğin kilisesi" anlamına gelen Ayasofya, yıllarca depremlerden önemli ölçüde zarar gördü. Başlangıçta Bizans imparatorunun şahsi kilisesi olan Ayasofya, Osmanlılar'ın Konstantinopolis'i 1453 yılında işgal etmesinden sonra camiye dönüştürüldü. İnsan resimlerinin İslamiyet tarafından yasaklanmasından dolayı figüratif mozaiklerin üzeri alçıyla kapatıldı. Bugün hâlâ bina içinde görülebilen kaligrafik süslemelerin yanı sıra yapıya dört tane de minare eklendi. 1936'da Mustafa Kemal Atatürk döneminde bina ibadethane olmaktan çıkarıldı ve modern İstanbul'un en fazla turist çeken yerlerinden biri olan Ayasofya Müzesi'ne dönüştürüldü.

1993 yılında UNESCO, Ayasofya'yı tehlike altındaki tarihi alanlar listesine aldı. O zamandan beri binanın temeli güçlendirildi ve eski mozaiklerden çok daha fazlası gün ışığına çıkarıldı.

EK BİLGİLER:

1. Ayasofya, VI. yüzyılın ortalarında Mimarlık Üzerine *başlıklı bilimsel bir Bizans eserinde Procopius tarafından en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır.*

2. Heliopolis'teki bir Mısır tapınağından Romalılar tarafından alınan porfir sütunlar, Konstantinopolis'e getirilerek Ayasofya'nın inşasında kullanılmıştır.

3. Kilise, 1204'teki Dördüncü Haçlı Seferi sırasında yağmalanmıştır.

Kara Delikler

Devasa bir yıldızın sönmesiyle bir kara delik ortaya çıkabilir. Sönmekte olan yıldız içe çöker, giderek küçülür, yoğunlaşır ve nihayet çapı olmayan, yoğunluğu sonsuz bir nokta haline gelir. Tekillik olarak adlandırılan bu nokta o kadar yoğundur ki yakınlarından geçen ışık ışınları onun yerçekiminden kaçamaz. Yıldızın çevresindeki her şey karalığın içine çekilir.

Uzaya gönderilen bir roketin, Dünya'nın yerçekiminden kaçabilmesi için yeteri kadar hızlı yol alması gerekir. Eğer uygun kaçış hızına ulaşamazsa, o zaman yere geri döner. Bir kara deliğin çekim gücü o kadar güçlüdür ki, kaçış hızı ışık hızından fazla olmalıdır. Bu nedenle hiçbir şey ondan kaçamaz, çünkü hiçbir şey ışıktan daha hızlı yol alamaz. Tekilliği çevreleyen, kaçış hızının ışık hızına eşit olduğu kuşak *olay ufku* olarak adlandırılır. Olay ufkunun içine düşen her şey tekilliğe çekilir.

Elbette tüm bunlar kuramsaldır. Gerçekte kara delikleri göremeyiz çünkü etrafa ışık yaymazlar. Onların var olduklarını biliriz, çünkü uzaydaki diğer nesneler onların kütleleriyle etkileşim halindedir. Kara bir merkezin etrafında dönen birçok yıldızın varlığı tam ortada bir kara delik olabileceğine işaret eder. Aynı zamanda kara delikler o kadar yoğundurlar ki ışığı bükebilirler. Bunun bir sonucu olarak da yeryüzündeki bilim insanları bazen aynı yıldızın birden çok görüntüsünü yakalayabilirler. Bu durumda, bizimle yıldız arasında bir yerlerde bir kara delik olduğu sonucunu çıkarırlar.

Kara delikler fizikçiler için bir çelişki oluşturur. Bu oluşumlar, enerjinin yaratılamayacağını ve yok edilemeyeceğini ifade eden kuantum yasasına meydan okuyor gibi. Görünüşe bakılırsa, bir kara deliğin merkezine doğru çekilen ışık, sonsuz küçüklükteki bir alana sıkıştığından yok oluyor. Ama eğer ışık bir şekilde korunmuşsa, daha sonra kaçabilir mi? Kara deliğin ters yöne dönmesi mümkün müdür? Bunlar astrofiziğin halen cevaplanamamış sorularıdır.

EK BİLGİLER:

1. Kara deliklerin evrendeki tüm enerjiyi emeceğine inanmak için hiçbir sebep yoktur. Sadece olay ufkundan geçen nesneleri içlerine çekmektedirler.

2. Albert Einstein bir keresinde, Kuantum mekaniğinin prensiplerini reddederek, "Tanrı, evrenle zar atmaz," demiştir. Çağdaş kuramsal fizikçi Stephen Hawking de kara deliklere atıfta bulunarak, "Tanrı sadece zar atmaz. Bazen onları görülemeyecekleri yerlere atar," demiştir.

3. Eğer bir kara deliğin olay ufkundan geçecek olsaydınız, dışarıdaki bir gözlemciye, giderek daha da yavaş hareket ediyor ve ufka asla erişemiyorsunuz gibi görünürdü. Yanılsama, kara deliklerin sonsuz çekim gücünden kaynaklanır. Yaydığınız ışığı çekerler ki bu da ışığın dışarıdaki gözlemciye çok daha uzun sürede ulaşması anlamına gelir. Ama kendi bakış açınızdan olay ufkunu geçtiğinizi görürsünüz ve tekillikte ölümle karşılaşana dek başka hiçbir şey yaşanmaz.

Enstrümanlar ve Orkestralar

Batı'nın sanat müziğini veya klasik müziği çoğunlukla farklı kılan, müziğin teknik yönlerinden ziyade belirli türden enstrümanların bir arada çıkardığı seslerdir. Bir yaylı çalgılar dörtlüsünün veya bir orkestranın ses rengi veya tınısı, müziğin bu çeşidini çağdaş rock veya pop müzikten ayıran şeyin büyük kısmını oluşturur.

İnsan sesi dışında, müzikal enstrümanlar beş kategoride toplanır: parmakla veya yayla çalınan yaylılar; bir ağızlık, dil veya delik içerisinden hava üfleyerek çalınan üflemeliler; genelde baget veya tokmakla çalınan vurmalı çalgılar; klavyeliler ve yirminci yüzyılda çıkan elektronik enstrümanlar.

1750'lere gelindiğinde barok orkestra kurulmuştu: flütler, obualar, fagotlar, kornolar ve trompetleri kapsayan bir üflemeli çalgılar bölümü; timpani (orkestra davulu); continuo (sıklıkla, akor basan klavyeli bir enstrüman ve baslarda ona destek veren bir çellodan oluşur) ve bir yaylı çalgılar bölümünden oluşuyordu. Keman sesi barok dönemin karmaşık melodilerinin baskın sesiydi. Keman, atası olan ortaçağ kemanının ardından, 16. yüzyılın ilk yarısında Kuzey İtalya'da nihai şekliyle ortaya çıkmıştır.

Klasik dönemin gelişiyle üflemeli çalgılar orkestranın armonik dokusunu tamamlamak için giderek daha çok kullanılmaya başlandı. Franz Joseph Haydn ve Wolfgang Amadeus Mozart'ın daha büyük senfonileri, genellikle, tahta üflemeli ve pirinç enstrümanların her birinden ikişer tane, ayrıca da timpani ve yaylılar için yazılmıştır.

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Hector Berlioz gibi besteciler arpların yanı sıra İngiliz kornosu, alto klarnet ve çeşitli vurmalı çalgılar gibi yeni enstrümanların da dahil olduğu daha büyük orkestralar için beste yapıyorlardı.

19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde Richard Wagner, Gustav Mahler ve Arnold Schoenberg gibi besteciler bazen müzisyen sayısı yüzü bulan çok büyük orkestralar için parçalar besteliyordu. Daha sonraki besteciler, caz ve popüler müzikte kullanılan saksafon, synthesizer ve diğer bazı elektronik enstrümanları da eserlerine dahil ettiler.

EK BİLGİLER:

1. Müziğin erken dönemlerinde besteciler baştan sonra tüm parçalarını hangi enstrümanlarla çalınacağını belirtmeden yazardı. Parçanın hangi kısmının hangi enstrümanla çalınması gerektiğine dair öneriler ilk olarak Claudio Monteverdi'nin 1607 tarihli operası Orfeo*'nun partisyonunda yer almıştır.*

2. Piyano ismi "pianoforte" sözcüğünden gelir, çünkü bir piyano hem piano *(yumuşak) hem de* forte *(güçlü) ses verir. Piyano, Kuzey İtalya'da, 1700 yılları civarında klavsen yapımcısı Bartolomeo Cristofori tarafından geliştirilmiştir.*

Platon’un Mağara Benzetmesi

“İnsanları, ışığa açılan uzun bir girişi olan, yeraltı mağarası gibi bir yerdelermiş gibi düşün. Çocukluklarından beri oradalar, kıpırdamasınlar diye ayakları ve boyunları zincire vurulmuş, zincirleri yüzünden etraflarına bakmak için başlarını bile döndüremiyorlar ve sadece önlerini görebiliyorlar...”

-Platon, Devlet

Platon, kendi felsefi görüşlerini desteklemek için yazılarında gerçek yaşamdaki hocası Sokrates karakterini kullanır. *Devlet*, Sokrates ve öğrencileri arasında gelişen bir diyalog şeklinde yazılmıştır.

Devlet’ten alınan bu ünlü paragrafta Sokrates, bir mağarada kapana kısılmış insanların, sadece nesnelerin duvara yansıyan gölgelerini görebildiği bir senaryo tarif eder. Bu insanlar, arkalarında bir ateş yanarken ileri doğru bakmaya zorlanırlar. İnsanlar, ateşin önüne tutulan nesneler ve yansıyan görüntülerini bir tutarlar. Örneğin, mağaradaki insanlar bir kitap gördüklerini sanabilirler, ama gördükleri sadece arkalarındaki ateşin önünde duran birinin elindeki kitabın gölgesidir.

Bir insan nesnelerin doğasını bizzat görmek için mağaradan kurtulduğunda, mağaradan ilk başta güneşin parlaklığından gözleri acır ve fiziki nesnelerden dolayı kafası karışır. Ancak sonunda dünyanın gerçek doğasını anladığını da sadece gölgelerden haberdar olan kitlelere acır. Pek tabii, Sokrates’in mağarasındaki insanlar gerçeği öğrenmeye direnç gösterirler ve mağaradan kurtulan arkadaşları onlara gerçeği anlatmaya çabaladığında onun deli olduğunu düşünürler.

Bu alegoride mağarada kapana kısılmış insanlar dünyadaki cahil kitleleri temsil eder. Onlar sadece fiziki duyularımızla farkına varılabilen nesne, görüntü ve seslerin suretlerini görebilirler. Nesnelerin gerçek doğasını bizzat görmek için mağaradan kaçıp kurtulan kişi filozoftur. Filozoflar akıllarını kullanarak evrenin esas temeli olan soyut, değişmez gerçekleri yani formları, kavrayabilirler. Mağaradan kurtulan filozof, nesnelerin gerçek doğasını bilir.

Devlet nihayetinde adalet sorunsalıyla ilgilidir. Platon, adaleti kurmak için kişinin neyin iyi olduğunu bilmesi gerektiğine inanır. Bu yüzden, iyinin formunu anlayan filozoflar kral olup yönetime geçmelidir. Toplumun geri kalanı bu yöneticilerin taleplerini yerine getirmek için örgütlenmelidir.

EK BİLGİLER:

1. Platon, MÖ 427 yılı civarında Atina'da doğdu.

2. Platon, filozof kralları "guardians"(koruyucu, bekçi) olarak adlandırmıştı.

Sara

Sara, İbrahim'in eşi ve Yahudilerin anasıdır.

Sara o kadar güzeldir ki, İbrahim, bir kıtlık yüzünden beraber Mısır'a kaçtıklarında eşinin güzelliğinden ötürü emniyetlerinden endişe etmeye başlar. Firavun'un onu öldürüp Sara'yı eşi olarak alacağından şüphelenen İbrahim, Sara'ya kardeşiymiş gibi davranır. Firavun, Sara'yı alır ama İbrahim'e dokunmayıp karşılığında ona sayısız hediye verir. Tanrı daha sonra Firavun'u cezalandırarak Sara ile İbrahim'in Mısır'dan kaçmalarına izin verir.

Güzel olmasına rağmen Sara kısırdır ve İbrahim'e bir çocuk veremez. Dolayısıyla, âdet olduğu üzere, cariyesi Hacer'i İbrahim'e verir çünkü İbrahim ancak bu şekilde soyunu devam ettirebilecektir. Hacer, İbrahim'in ilk oğlu olan İsmail'i doğurur.

Doğumdan sonra Sara'nın Hacer'le olan ilişkisi bozulur. Hacer artık Sara'ya saygı duymaz ve Sara da kıskançlığa kapılır. Sonunda Sara, İbrahim'den Hacer'le oğlunu kovmasını ister. Yahudi geleneğine göre Sara'nın İbrahim'e nazaran daha kuvvetli sezgileri olduğundan, İbrahim onun bu isteğine boyun eğer.

Tanrı, Sara doksan yaşına gelince İbrahim'e nihayet karısının ona bir çocuk verebileceğini söyler ve İbrahim'i güldürür. Tanrı ısrar ederken Sara tesadüfen konuşmayı duyar ve o da buna güler. Ama sonra, Tanrı'dan şüphe duyduğu için utanıp inancını beyan eder. Bir yıl sonra da, ileride İsrail'in on iki kabilesinin atası olacak İshak'ı doğurur.

Neredeyse kırk yıl sonra, Sara yüz yirmi yedi yaşındayken El Halil'de ölür. Bazı yazılarda Sara'nın ölümünün İbrahim'in İshak'ı neredeyse kurban edecek olmasıyla ilgili olduğu belirtilir. Bir hikâyede Şeytan, Sara'ya İbrahim'in İshak'ı öldürdüğünü söyler. Sara, İshak'ın yaşadığını öğrenince sevinçten ölür.

EK BİLGİLER:

1. Sara, eşi İbrahim ile El Halil'deki Makpela Mağarası'na gömülmüştür. Oğulları İshak ve eşi ile torunları Yakup ve ilk eşi Lea da oraya gömülmüştür.

2. Yahudiliğin ata ve analarından sadece Yakup'un ikinci eşi Raşel, El Halil'de gömülmeyip Beytüllahim'de gömülmüştür.

Rosetta Taşı

1799’da Napolyon’un ordusundaki Fransız askerleri Mısır’daki İskenderiye şehri yakınlarında kumların içine gömülmüş, gizemli siyah bir kaya keşfettiler. Kayanın üzerine üç antik dilde yazılar yazılmıştı. Kayadaki ilk yazı Yunancaydı. Bilim insanları bu yazının, Mısır’ın Büyük İskender tarafından kurulan Yunan İmparatorluğu’na bağlı olduğu zamanlardan, yani aşağı yukarı MÖ 196’dan kaldığını belirlediler. Siyah kayanın üzerindeki diğer iki yazıtsa Mısırlıların geleneksel yazısı olan hiyerogliflerin farklı iki versiyonudur.

Mısır binlerce yıl boyunca antik dünyanın en büyük imparatorluklarından biri oldu. Firavun olarak bilinen krallar tarafından yönetilen Mısırlılar, büyük piramitlerle sfenks gibi devasa anıtlar ortaya çıkardılar. Bugünkü Sudan’dan Suriye’ye kadar uzanan topraklar Mısır ordularının kontrolü altındaydı. Firavunlar kendileri için bayındır şehirler ve görkemli mezarlar inşa ettirdiler.

Ama Rosetta Taşı’nın keşfedilmesinden önce, tarihçiler ve arkeologlar Mısırlı kâtiplerin bıraktığı çok sayıdaki yazılı kaydı asırlar boyu okuyamadılar. Kâtipler, en donanımlı modern bilginlere bile anlaşılamaz gelen karmaşık bir yazı kullanmışlardı.

Yunan yetkililerin Mısır halkına yönelik bir bildirisinin kaydı olan Rosetta Taşı, antik Mısır’ın sırlarını ortaya çıkardı. Jean-François Champollion adındaki bir Fransız bilim insanı, Yunanca yazılmış metinle hiyeroglifleri yan yana getirerek yıllar süren çalışmalar sonucunda karmaşık Mısır dilinin şifrelerini çözdü. Hiyerogliflerin anlaşılmasıyla, 19. yüzyılda tarihçiler ve arkeologlar antik Mısır’ı çok daha yakından tanıyabildiler.

Rosetta Taşı’ndaki yazıların çevrilmesi başlı başına bilimsel bir başarıydı. Champollion, düzinelerce dili çok iyi derecede bilen muazzam bir dilbilimciydi. Bir İngiliz bilgini olan Thomas Young da yazıtların çözülmesine yardım etti. 1801’de İngilizlerin el koyduğu Rosetta Taşı, şu anda Londra’daki British Museum’da sergilenmektedir.

EK BİLGİLER:

1. 1. Dünya Savaşı sırasında British Museum'da sergilenen Rosetta Taşı ve diğer önemli eserler, Londra bombardıman altındayken zarar görmemeleri için bir metro istasyonuna taşındılar.

2. Rosetta Taşı'nda, Mısır halkını V. Ptolemy'nin tanrısallığına inandırmak amacıyla, on üç yaşındaki Yunanlı Firavun'un işlediği hayırlar sıralanmıştı.

3. Antik Mısırlılar ölümden sonra bedenlerin korunması gerektiğine inanıyor ve krallarının bedenlerini itinayla mumyalıyorlardı. Avrupa'daki birtakım şarlatanlar, öğütülerek toz haline getirilmiş mumyaları 19. yüzyıla kadar şifa verdiği iddiasıyla sattılar.

Karanlığın Yüreği

Joseph Conrad'ın 1899 tarihli kısa romanı Karanlığın Yüreği, pek çok yönden gerçek anlamda ilk 20. yüzyıl romanı olarak görülebilecek, zamanının çok ötesinde bir eserdir. 19. yüzyılın sonlarında yaygın olan gerçekçi yazım tarzına dayanmasına rağmen, modern çağa özgü birçok konuyu ele almaktadır. Avrupa emperyalizminin 1800'lerde Afrika ve Asya'daki yaygın sömürüsüne eleştirel gözle bakan ilk edebi çalışmalardan biri olarak da göze çarpar.

Karanlığın Yüreği, yaklaşık seksen sayfalık, kısa ama özlü bir çalışmadır. Belçika'ya ait, yalnızca "Şirket" denen sömürgeci bir işletmede çalışan Marlow isimli bir adam tarafından geriye dönük olarak anlatılır. Marlow, Kongo Nehri'ni geçip, Şirket'in çok uzaklarda kalan ve Kurtz adlı bir fildişi tüccarı tarafından işletilen iç şubesine gidecek buharlı gemiye kaptanlık etmek üzere Belçika Kongo'suna yollanır. Afrika'ya ulaşan Marlow, Şirket tesislerinin çürümüşlüğünü ve ırkçı Avrupalıların Afrikalı yerlileri küstahça sömürdüğünü görünce sarsılır.

Conrad'ın Kongo'su açık seçik bir dünya değildir ve bu dünyada neredeyse tüm karakterler uğursuz bir biçimde isimsiz kalır: Müdür, Muhasebeci ve diğerleri... Ayrıca Belçikalıların birbirinden kopuk yerleşim yerlerinin hemen ötesinde devasa ve aşılmaz orman görünür. Marlow, nehirde daha da uzak bölgelere doğru yol alırken, ruhsal bir yolculuk da yapar. İlerilere gittikçe medeniyetin tuzakları da azalır ve Marlow kendisini insan zihninin ilkel, bilinmedik alanlarına yolculuk yapıyor gibi görmeye başlar. Bu esnada gizemli Kurtz hakkında daha fazla şey öğrenir ve Kurtz'un Afrikalı yerlileri medenileştirme niyetinde bir terslik olduğu belli olur. Afrika'nın karanlığına ve vahşiliğine olan düşkünlüğü, Kurtz'u ele geçirmiştir.

Karanlığın Yüreği, sıra dışı fakat olağanüstü film uyarlaması *Kıyamet*'ten (*Apocalypse Now*, 1979) dolayı bugün özellikle bilinmektedir. Film, romanı 1970'lerin Vietnamı'na taşır ve Kurtz rolünü, Kamboçya'nın ücra bir köşesinde aklını kaçıran Amerikalı bir albayı canlandıran Marlon Brando oynar. Senaryoda Conrad'ın hikâyesindeki birçok unsur korunurken; film, 1960'ların karşı kültürünün etkisini taşıyan sanrısal müzik ve görüntülerle güncelleştirilmiştir.

EK BİLGİLER:

1. Conrad'ın önemli eserlerinin tümü, kendisi Polonyalı bir aileden gelmesine karşın (gerçek adı Jozef Teodor Konrad Korzeniowski'dir) İngilizcedir. Lehçe ve Fransızcadan sonra İngilizce üçüncü diliydi.

2. Conrad'ın Karanlığın Yüreği *ile insanın bilinçaltını keşfe çıkışı, yazarın çağdaşı olan Sigmund Freud'un ileri sürdüğü fikirlerden bazılarına ayna tutmaktadır. Bugün bile eleştirmenler, romanı sıklıkla Freudcu bir bakış açısıyla ele alır.*

3. T. S. Eliot, kitaptaki en ünlü satırlardan birini "The Hollow Men" şiirinde (1925) epigraf olarak kullanmıştır: "Bay Kurtz... Öldü o"

Bizans Sanatı

Bizans İmparatorluğu'nun ismi, İmparator Konstantin'in IV. yüzyılda Konstantinopolis olarak yeniden adlandırdığı Byzantium şehrinden gelir. Konstantin, Roma'daki sarayını, günümüzde İstanbul olarak bilinen bu şehre taşımıştır. Roma İmparatorluğu'nun batı kısmının çöküşünden sonra, doğu kısmı Konstantinopolis'teki Bizans imparatoru tarafından idare edilmeye devam etmiştir.

Jüstinyen'in hükümdarlığı (527-565), sanat tarihinde Bizans'ın İlk Altın Çağı olarak bilinir. Bu dönemde Konstantinopolis'teki Ayasofya ve İtalya, Ravenna'daki San Vitale gibi eserler yaratıldı. IX. yüzyılın sonlarından XI. yüzyılın başlarına dek süren İkinci Altın Çağ'da Venedik'teki Saint Mark Katedrali ortaya çıktı. Bizans tarzı, Ortodoks inancıyla beraber Rusya ile Doğu Avrupa'ya yayıldı ve nihayetinde Moskova'daki muhteşem Saint Basil Katedrali'ne ilham kaynağı oldu.

Bizans sanatında konu genellikle dinseldir. İncil'den öyküler ve kutsal kimselerin idealize edilmiş temsilleri ya da ikonalar çoğunluktadır. Amaç İsa'nın, Meryem Ana'nın veya herhangi bir azizin gerçekçi bir tasvirini yapmaktan ziyade, ruhani özünü yakalamaktı.

Grek-Roma kültüründe sıklıkla rastlanan çıplak figürlerden ve gerçek ölçülerinde yapılmış heykellerden genelde kaçınılırdı.

Pandantifler üzerinde duran kubbeler Bizans mimarisinin tipik özelliklerindendir. Kiliselerin iç duvarları çoğunlukla mermer paneller, hafif kabartmalar ve cam mozaiklerle zengin bir şekilde dekore edilmiştir.

Klasik sanatın izleri de ara sıra yüzeye çıkar. Bizans sanatında heykele az rastlanmasına rağmen, Euripides'in *Iphigenia Aulis'te* adlı oyununa dayanan Iphigenia'nın Kurban Edilişi paneliyle ünlü Veroli Sandığı'ndaki gibi mitolojik sahneleri betimleyen küçük fildişi oymalar görülebilir.

Bizans'ta dini resimlere öyle bir tutkuyla tapılıyordu ki, imparator 726 yılında ikonaları putperestliğe neden olduklarını iddia ederek yasakladı. Yaklaşık yüz yıl boyunca İsa ve Meryem'i insan şeklinde resmeden her şey yasaklandı. İkona düşmanları (put kırıcılar), bu tip resimleri buldukları yerde hemen yok etmişlerdir. İkona düşmanlarının karşısında yer alan ikona sevenler, Roma'daki Papa'nın desteğiyle 843 yılında yasağı kaldırtmışlardır.

EK BİLGİLER:

1. İngilizcedeki "byzantine" kelimesi genellikle olumsuz çağrışımlar taşır. Entrikacı ya da hilekâr birinden (Bizans hükümdarlarının birçoğu gibi) veya aşırı derecede karmaşık ya da girift bir şeylerden (Bizans sanatı gibi) bahsederken kullanılır.

2. Bizans tarzı 1453'te Konstantinopolis'in düşüşüyle sona ermiştir. Ancak etkileri, geleneksel ikonaların bugün bile üretildiği Ortodoks Kilisesi'nde kendini göstermeye devam etmektedir.

Süpernova

Yıldızların çoğu, nükleer füzyonla tüm enerjilerini tüketerek yavaşça sönerler. Sonra da % 99’u “beyaz cüce” olarak adlandırılan donuk gökcisimlerine dönüşür. Ama bir yıldız yeteri kadar büyük ve yeteri kadar sıcaksa, uygun şartlar altında patlayabilir. Bu patlama süpernova olarak adlandırılır.

Bir yıldız patlamadan önce, elementleri birleştirerek enerji üretir. Şiddetli çekim gücü; oksijen, silikon, fosfor ve kalsiyum oluşmasına neden olur. Kozmik bir çıkmaz sokağa, yani demire ulaşılana dek ağır elementler oluşmaya devam eder. Demirin daha ağır elementlerle birleştirilmesi enerji üretmez, gerektirir. Yıldızın yakacak bir şeyi yoktur, bu nedenle demir çekirdek kendi çekim gücünün kuvvetiyle içe doğru çökmeye devam eder. Çoğu devasa yıldız içe doğru çökerek kara deliğe dönüşür. Ama güneşten beş ile sekiz kat daha büyük olan biraz daha küçük yıldızlar sadece patlarlar.

Bir süpernovanın gerçekleşmesi on beş saniyeden daha az zaman alır. Patlama o kadar parlaktır ki, tek bir yıldızın yarattığı süpernova aylarca tüm galaksiyi aydınlatabilir. Hatta cıva, altın ve gümüş gibi daha ağır elementlerin oluşmasına yetecek kadar ısı yayar.

Büyük patlama kuramına göre, süpernovalar sayesinde yeryüzünde yaşam vardır. Bu kuram, oksijenden daha ağır tüm elementlerin geçmişte yaşanmış devasa yıldızların patlamalarıyla oluştuğunu öne sürer. Muzunuzdaki potasyum, Karayip Denizi’ndeki bir adada ortaya çıkmamıştır. Belki de, çok uzun zaman önce meydana gelen bir süpernovayla oluşmuştur.

EK BİLGİLER:

1. 1006 yılında aşırı parlak bir süpernova Mısır, Irak, İtalya, İsviçre, Çin, Japonya ve muhtemelen Fransa ile Suriye’de gözlemlendi.

2. İtalyan astronom Galileo Galilei (1564-1642) Aristoteles’in evrenin asla değişmediği yönündeki kuramını çürütmek için 1604’te bir süpernovayı delil olarak kullanmıştır.

3. Uranyum gibi radyoaktif elementler süpernovalarla oluşur.

Rönesans Müziği

Rönesans müziği; Martin Luther'in, Protestan reformlarının ve Katolik karşı reformunun yükselişinin görüldüğü 15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın sonlarına kadar yapılan müziktir. Kısmen hepsinin eşit öneme sahip olduğu birbirine karışmış abartılı vokal veya enstrümantal parçalarla tanımlanır.

Bu zamanın müziği dönemin sanat ve edebiyatının estetiğini de paylaştı. Rönesans sanatçıları, yazarları ve müzisyenleri kendilerini dünyayı ortaçağın karanlık, bürokratik ve gizemli dünyasından çekip çıkartmaya çalışan kişiler olarak gördüler. Aşk, zevk, zekâ ile insan bedeni ve duygularının güzelliği gibi klasik Yunan ve Roma ideallerine geri dönüşü vurguladılar.

Fransız-Flaman bölgesinin özellikle bestecilerle yıldızı parladı. Guillaume Dufay (1400-1474) ve Gilles Binchois (1400-1460) ayinlere özgü çoksesli müziklerle yeni tarzda dini özellikler taşımayan şarkılar bestelediler. Bourbon Dükü'nün saray müzisyeni ve Binchois'nın çırağı olan Johannes Ockeghem, kanon şeklinde söylenen şarkıların en erken örneklerinden bazılarına eşlik eden çoksesli ilahiler besteledi. Kanon "Row, Row, Row, Your Boat" çocuk şarkısında olduğu gibi aşamalı bir taklittir.

Josquin Desprez (1440-1521) aşırı derecede duygu yüklü ayin besteleri ve karmaşık popüler şarkılar veya aşk şarkılarıyla ünlenerek çağının en büyük bestecisi olarak dikkat çekmiştir. İtalya'da Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525-1594) öncüllerinin ayin bestelerini dikkatle inceleyip taklit eden ve Rönesans ile Barok dönem arasında biçimsel bir köprü kuran gezgin bir saray bestecisiydi.

EK BİLGİLER:

1. Kilise müziği fikri Rönesans döneminde başlamış ve ilahilerin birçoğu Martin Luther tarafından bestelenmiştir.

2. Çoğu Rönesans müziği saray üyeleri için bestelenmiştir ve bazı parçalar, bestecinin kendi imzasından ziyade, kendisini davet eden asilzadenin mühründen tanınır.

3. İngiliz madrigalı, yani çoğunlukla çalgısız olarak çeşitli perdelerde birkaç sesle söylenen şarkı biçimi aslında müzikte“fa-la-la” nakaratları şeklinde bestelenen ilk şarkı tipidir.

Aristoteles

“Tüm insanlar, doğaları gereği bilmeyi arzular.”

-Aristoteles, Metafizik

Aristoteles’in (MÖ 384-322) felsefe ve Batı kültürü üzerindeki etkileri anlatmakla bitmez. Yunanistan’ın kuzeyinde, Makedonya’da doğan Aristoteles, Platon’un okulu Akademi’de öğrenim görmek üzere Atina’ya gitmiştir. Platon’un ölümünden sonra da kendi okulu Lyceum’u kurmuştur.

V. yüzyıl Atina’sında felsefe çalışmaları retorik, doğa bilimi, biyoloji ve diğer araştırma alanlarını kapsıyordu. Dolayısıyla Aristoteles, bilimin neredeyse her dalına önemli katkılarda bulunmuştur.

Aristoteles, felsefenin belli bir sırayla araştırılması gerektiğine inanmıştır. Kişi önce mantığı öğrenmelidir çünkü mantık dünyaya dair olguları bir diğeri ile nasıl ilişkilendireceğimizi açıklar. Aristoteles, tümdengelimsel akıl yürütme (tasım), yani mantıksal olarak geçerli çıkarımlarda bulunma kuramını geliştirmiştir. Temel akıl yürütme formlarını listelemiş ve karmaşık düşünceleri bu formlardan birine indirgemek için kurallar çıkarmıştır. Aristoteles’in en ünlü tümdengelimsel akıl yürütmesi şudur:

Tüm insanlar ölümlüdür.

Sokrates, bir insandır.

O halde Sokrates de ölümlüdür.

Aristoteles, öğrencilerin mantıktan sonra somut doğa olaylarını araştırması gerektiğine inanmıştır. Bu konu üzerine pek çok eser yazmıştır:

Fizik, *Hayvanların Kısımları Üzerine*, *Hayvanların Oluşumu üzerine*, *Hayvanların Hareketleri Üzerine*, *Meteoroloji*, *Oluş ve Bozuluş Üzerine*.

Ayrıca dünyayı fiziksel olarak açıklamak için genel ilkeler ortaya koymuştur.

Aristoteles’e göre son araştırma konusu, ahlak ve siyaseti de içine alan pratik felsefedir. Bu konuları *Nikomakhos’a Etik* ve *Politika*’da ele almıştır. Aristoteles’e göre, ahlak çoğunlukla iyi eğitimle ilgilidir. İnsanların genellikle doğru davranış şeklini bildiklerine ve bu bilgiye uygun hareket etmek için sadece ahlaki olarak yeterince güçlü olmaları gerektiğine inanır. İyi bir insan olmak, doğru şeyi yapma eğilimine sahip olmak anlamına gelir ve bu eğilim içimizde yetiştirilebilir. Siyasi açıdan da Aristoteles, devletin amacının, yurttaşlarının mutlu ve kendi kendilerine yetecek şekilde yaşamaları için gerekli ortamı sağlamak olduğuna inanmıştır. Kısmen demokratik yönetim taraftarı olmasına rağmen, zaman zaman bir monarşinin daha uygun olabileceğini kabul etmiştir.

EK BİLGİLER:

1. Aristoteles bazen “Stagiralı” olarak da anılır çünkü Makedon şehri Stagira’da doğmuştur.

2. Aristoteles, Platon’un Akademi’sinde geçirdiği dönemle kendi okulunu kuruşu arasında, Akdeniz ülkelerinin çoğuna hükmeden Büyük İskender’in hocası olmuştur.

Sodom ve Gomora

Sodom ve Gomora hikâyesi, İncil'de Yaratılış kitabının 19. bölümünde geçer. Sodom ve Gomora, Şeria Nehri vadisinde bulunan iki kasabadır. Bu kasabaların sakinleri günaha girince Tanrı onları yok etmek ister. İbrahim, kötülerle beraber masumların da öldürülmemesi gerektiğini söyleyerek buna karşı çıkar. Tanrı da İbrahim on değerli insan bulabilirse kasabalıların canlarını bağışlayacağına söz verir ve bir grup meleği soruşturma yapmaya gönderir.

Melekler, İbrahim'in yeğeni Lut'a giderler. Lut, melekleri evine davet ederek onlar için yemek hazırlar. Daha sonra Sodom ahalisinin bir kısmı Lut'un evine gelip, "Bu gece buraya gelen adamlar neredeler? Onları bize getir ki biz de tanıyalım," derler (Yaratılış 19:5). Lut onların yerine Sodomlulara kendi bakire kızlarını sunar ama Sodomlular tatmin olmaz. Bu noktada durumun vahim olduğunu gören melekler, Lut'tan ailesiyle birlikte Sodom'un dışına çıkmasını ister ve onlara kaçarken arkalarına bakmamalarını öğütlerler. Lut yakınlardaki bir kasabaya kaçmayı başarır, ama Sodom ve Gomora yok edilirken arkasına bir bakış atan eşi, tuzdan bir heykele dönüşür.

Sodom ve Gomora sakinlerinin gerçekte nasıl bir günah işlediği açık değildir. Geleneksel olarak, Yahudiler bu insanların misafir sevmediği için günah işlediğine inanırlar. Hikâye, Tevrat'ta Tanrı'nın İbrahim'in misafirperverliğini ne kadar takdir ettiğinin anlatıldığı kısımdan hemen sonra gelir. İbrahim'in iyi davranışıyla Sodomluların ziyaretçilerine tepki göstermesi tam bir zıtlık sergiler. Beraber düşünüldüğünde bu iki hikâyede iyi bir ev sahibi olmanın önemi vurgulanıyormuş gibi görünmektedir.

Diğer taraftan Muhafazakâr Hıristiyanlar, Sodomluların günahlarını oldukça farklı yorumlar. Bazılarına göre Sodom halkının melekleri "tanıma" talebi esasında üstü kapalı bir cinsel ilişki kurma talebidir. Bu görüşe göre Sodom'un erkekleri homoseksüeldi ve Tanrı onları cinsel eğilimlerinden dolayı cezalandırdı.

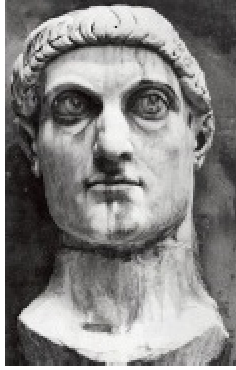
EK BİLGİLER:

1. Çağdaş kullanımıyla sodomi *terimi, kutsal kitapta bahsi geçen Sodom kasabasından gelmektedir.*

2. Sodom ve Gomora'nın gerçekte var olup olmadığı tartışmalıdır, ama kimileri onların Lut Gölü'nün altında olduğuna inanır. Tarihçiler de bu kasabaların bir fay hattının yakınında olduğunu ve Tanrı'nın gazabının aslında bölgeyi yerle bir eden korkunç bir deprem olduğunu düşünmektedirler.

İmparator Konstantin

Hıristiyanlık ilk zamanlarında küçük bir tarikat iken, devasa Roma İmparatorluğu genelinde acımasız zulümlere uğramıştır. İmparator Neron MS 64'te, İsa'nın Kudüs'te ölümünden sadece otuz yıl kadar sonra, Roma'daki Hıristiyanlara işkence edilmesini ilk kez resmen emretmiştir. Romalı tarihçi Tacitus, dengesiz zorba Neron'un emriyle bazı inananların köpeklere yem edilerek zalimce infaz edildiğini anlatmıştır. Tacitus, "Ölümleri bile eğlence konusu haline getirilmişti," diye yazmıştır.

Romalı devlet adamları Hıristiyanlığı imparatorluğun güvenliği için bir tehdit olarak görmüşlerdir, çünkü Hıristiyanlar Romalılar tarafından çarmıha gerilen bir suçluya tapmış ve imparatorla pagan tanrıların tanrısallığını reddetmişlerdir. Hıristiyanlık dini yayıldıkça işkencelerin boyutu da iki yüzyıl boyunca ara ara artmıştır. Ancak Hıristiyanlık başlangıçta genel olarak fakir halkın inanışıyken, ortalama hayatlar süren Romalıları da zamanla kendisine çekmeye başlamıştır.

İmparator Konstantin (275-337), bir hayal görüp de Hıristiyanlığa geçtikten sonra, MS 313'te Milano Fermanı'nı çıkarmış ve Hıristiyanlığı imparatorluk genelinde yasallaştırmıştır. O zamandan itibaren Hıristiyanlık inancı yayılmıştır. Hatta fermandan birkaç nesil sonra Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak paganizmin yerini almıştır. Dört yüz yıl içinde, birkaç hoşnutsuz Yahudi'nin benimsediği yasadışı bir inanç olmaktan çıkarak bir imparatorluk dinine dönüşmüştür. Roma İmparatorluğu MS V. yüzyılda yıkılmıştır ama Hıristiyanlık Avrupa'da yayılmaya devam ederek kıtaya birlik getiren bir inanç olmuştur.

Roma Katolik Kilisesi'nin merkezi halen Vatikan Şehri'nde, bir zamanlar Hıristiyanların aslanlara yem edildiği amfitiyatronun kalıntılarından yalnızca birkaç sokak ötesinde bulunmaktadır.

EK BİLGİLER:

1. Konstantin'in Hıristiyan olması, kendi ailesinden birçok kimsenin de aralarında bulunduğu siyasi düşmanlarının çoğunu öldürmekten onu alıkoymamıştır. Konstantin otuz bir yıllık hükümdarlığı boyunca kaynını, ikinci eşini ve en büyük oğlunu öldürtmüştür.

2. Roma'dan çok sıkılan ve bu şehrin imparatorluğu için uygun bir başkent olmadığını düşünen Konstantin, Avrupa'nın Asya ile buluştuğu yerde, Hellespont'ta bir şehir kurmuştur. Şehir ilk başta Yeni Roma olarak adlandırılmış, ama sonraları imparatorun şerefine Konstantinopolis olarak anılır olmuştur. Şimdiyse modern Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul olarak bilinmektedir.

3. İmparator Konstantin, Romalıların asırlarca hayranlıkla takip ettiği gladyatör dövüşlerini kaldırtmıştır. Yine de dövüşler yasadışı olarak bir süre daha devam etmiştir.

Modernizm

Edebiyatta kabaca 1900’lerden 1940’a kadar yıldızı parlayan modernist akımda, yazarlar hikâye anlatmanın yeni yollarını keşfettiler ve nesnel gerçeklik ile hakikatin en iyi nasıl ortaya çıkarılacağı sorusuna yeniden kafa yordular. Marcel Proust, Gertrude Stein, James Joyce, Virginia Woolf ve William Faulkner gibi yazarlarla T. S. Eliot ve Ezra Pound gibi şairler, edebiyat alanında modernizmin en önemli şahsiyetleri arasındadır.

1800’lerin sonlarında, Batı edebiyatına gerçekçilik egemen olmuştur. Gustave Flaubert, Theodore Dreiser, Emile Zola ve dönemin diğer romancıları; karakterleri, durumları ve sosyal şartları tüm detaylarıyla bire bir tasvir etmeye çalışmışlardır.

Ancak 21. yüzyılın başlarında birçok alanda ortaya atılan devrimci fikirler, gerçekliği saptayıp tarif edebilme becerilerimizi, hatta öncelikle nesnel bir gerçekliğin var olup olmadığını sorgulamayı gerektirmiştir. Psikoloji alanında Sigmund Freud bilinçaltı düşüncesini incelemiş, insan zihninin ve benliğinin sadece psikanaliz yoluyla bilinebileceğini iddia etmiştir. Dilbilimde Ferdinand de Saussure dilin keyfî ve güvenilmez bir kültürel yapı olduğunu öne sürmüştür. Antropolojide Sir James Frazer, Batılı olmayan kültürler ve dinler üzerine yapılan çalışmalara derinlik katmış, Batı’nın bakış açısına alternatifler sunmuştur. Ayrıca fizikte Albert Einstein’ın görelilik kuramı, zaman ve uzayın mutlak görünen ilkelerini bile çürütmüştür.

Genel olarak birbirinden tamamen farklı bu fikirlerin edebiyat ve sanat dünyasına inanılmaz etkileri olmuştur. 1800’lerin gerçekçileri dünyayı en doğru şekilde resmetmeye odaklanırken, bir süre sonra modernist diye adlandırılacak olan 1900’lerin yeni yazar ve sanatçıları, nesnel hakikat mevcut değilse gerçekliğin doğru bir şekilde nasıl anlatılacağı sorusuyla meşgul olmuşlardır.

Modernist yazarlar bu sorunun üstesinden gelmek için birçok denemede bulunmuşlardır. Önemli yeniliklerinden biri, bir karakterin düşüncelerini yazarın hiçbir müdahalesi olmaksızın kelimesi kelimesine aktarma girişimi olan bilinç akışı yöntemiydi. Bu teknik Joyce’un *Ulysses*’inde (1922), Woolf’un *Mrs. Dolloway*’inde (1925) ve Faulkner’ın *Ses ve Öfke*’sinde (1929) görülür. Bazı yazarlar nesnel gerçekliğe olabildiğince yaklaşmak

için, öznel hikâyeleri üst üste yığarak ya da birbirleriyle kıyaslayarak aynı olay veya görüntüyü birkaç farklı açıdan tarif etmeyi denemiştir. Woolf'un *Deniz Feneri* (1927) bu yaklaşımın önemli bir örneğidir. Başta Stein olmak üzere bazı modernistler de sözcüklerin nüanslarını keşfetmek için Stein'ın "ısrar" diye adlandırdığı yinelemelere başvurarak ve başka teknikler kullanarak dilde radikal deneyler yapmışlardır. Hemen hemen tüm modernistler eserlerinde zamanın akışıyla oynamış, çizgisel zamanı görmezden gelmiş ve aniden geçmişe, şimdiye ve geleceğe sıçramışlardır. Modernist roman, hikâye ve şiirleri zaman zaman haklı olarak "anlaşılması güç" gösteren de bu tekniktir.

Gotik Sanat

Gotik çağ XII. yüzyılda, Fransa'da Paris ve çevresindeki taşrayı da kapsayan bir bölge olan Ile'de yeni bir mimari türün gelişmesiyle başlamıştır. Bu tür, 1250 yılıyla beraber hem heykel hem de resim sanatını etkileyerek Avrupa'nın birçok kısmına yayılmıştır.

"Gotik" sözcüğü İtalya'da türetilerek ilk başta mimari tarzla Roma İmparatorluğu'nu istila edip yok eden Gotlarla ilişkilendirilerek olumsuz bir çağrışım taşımıştır. Öte yandan, Gotik dönem sanatçıları kendi eserlerini modern eser anlamına gelen *opus modernum* veya Fransız eseri anlamına gelen *opus francigenum* olarak adlandırmışlardır.

Paris'in hemen kuzeyinde yeniden inşa edilen Saint-Denis Abbey Kilisesi genelde Gotik mimarinin ilk örneği olarak düşünülmektedir. 1137 ile 1144 yılları arasında Abbot Suger kilise için yeni bir koro alanı yaptırdı. Binanın yapımında daha büyük camlarla daha uzun kemerler kullanıldı ki bu da binayı daha önceki Roma mimari tarzının kasvetli katılığına güçlü bir zıtlık oluşturarak daha azametli ve daha hafif gösterdi.

Gotik mimari yapımının 1163'te başladığı Paris'teki Notre Dame ve 1194'ten 1140'a kadar yeniden inşa edilen Chartres'teki Notre Dame'da tam anlamıyla gelişme göstermiştir. Binanın ağırlığını dışarıdan desteklemek için dayanma kemerleriyle dış kemerler dikilmiştir. Böylelikle bu büyük ve ağır yapılarda kesilen duvarlara koymak için daha fazla vitray pencereler kullanıldı ve dolayısıyla iç alan daha parlak ve renklerle daha göz alıcı bir hale geldi.

Gotik mimari Fransa'nın dışında, yapımına 1220'de başlanan Salisbury Katedrali'nde ve yapımına 1310 civarında başlanan İtalya'daki Orvieto Katedrali'nde etkili oldu.

Kuzey Avrupa'da Gotik resimler en çok, Limburglu üç erkek kardeş tarafından 1413 ve 1416 yılları arasında resimlenen *Les Tres Riches Heures du Duc de Berry* isimli görselleriyle ünlü elyazması kitapta olduğu gibi, kitap resimlerinde ve vitray pencerelerde görüldü. Öte yandan İtalya'da Gotik tarz Giotto ve Simone Martini'nin resimlerinde kendisini açıkça gösterdi.

Heykeller Almanya’daki Naumburg Katedrali’nde veya Chartres’daki muhteşem kapı girişlerinde görülebilen Gotik katedrallerin hem iç hem de dış bölümlerinin dekorasyonunda yaygın şekilde kullanıldı.

Gotik tarz XVI. yüzyılın başlarına dek Fransa ve Kuzey Avrupa’nın büyük kısmında gelişimini sürdürdü. İtalya’da Rönesans’ın başlamasıyla daha erken kaybolmaya başladı.

EK BİLGİ:

1. 18. yüzyılda “gotik” kelimesi grotesk ve gizemi vurgulayan kurmaca eserlerle beraber anıldı. Gotik kelimesi bugünse çoğunlukla Siouxsie and the Banshees gibi müzik gruplarının eserleri ile 1980’lerde başlayan müzik, kıyafet ve kültürde kendini gösteren bir akımı ifade eder.

Nosisepsiyon: Acının Algılanması

Acının algılanması, yani nosisepsiyon, insanın hayatta kalmasında temel rol oynar.

Acı, dünyanın tehlikelerini öğrenmenin basit, etkili bir yoludur. Tepki vermemiz gerektiği zamanlarda bize bir sinyal yollar; örneğin, kaynar sudan kaçınmamız, kırık camlara basmamamız veya burkulan ayak bileğimizin acısını hafifletmemiz gerektiği zamanlarda.

Tüm gelişmiş türler, özellikle de bize en yakın olanlar, acıyı duyumsamalarını sağlayan sinir sistemlerine sahip gibi görünmektedir. İncinip incinmediklerini onlara soramayız ama kuşlarla memeliler insanlara benzerler ve bazı durumlarda kıvranır, inilder, acıyla uğuldarlar. Bizler gibi onların da zararlı uyarılar karşısında kan basıncı yükselir, gözbebekleri büyür, ter bezleri çalışır ve kalpleri daha hızlı atar.

Nosisepsiyon, karmaşık organizmalar için çok önemli bir hayatta kalma aracıdır. Nadir olarak görülen, acıya karşı duyarsızlık ve anhidroz (CIPA) hastalığıyla dünyaya gelen insanların çoğu 25 yaşından fazla yaşamaz. İlk doğduklarında normal görünen bu çocuklar, diş çıkarmalarıyla birlikte sorun yaşamaya başlar: Hiçbir şey hissetmeksizin parmaklarını ısırıp koparabilirler. Kemiklerini kırabilir, ellerini yakabilir veya dizlerini yaralayabilirler ama kan ya da çürük görene dek yaralandıklarını anlamazlar. Genelde birden çok yarada oluşan ağır enfeksiyonlardan dolayı ölürler.

Kulağa bir klişe gibi gelebilir ama acı gerçekten tümüyle kafamızın içindedir. Beynin farklı kısımları, bir ağ kurup birlikte çalışarak “acı matrisi” olarak adlandırılan şeyi oluşturur. Matrisin bazı bölgeleri acının şiddeti hakkında bilgi verirken, diğer bölgeleri acının yeri, süresi ve çeşidi (yanması, zonklaması veya keskinliği) hakkında bizi bilgilendirir. Acının duyumu, beynin “ön singulat korteks” denen bir bölümü sayesinde stres duygusunu tetikler. İlginç olan şey, bu bölümün fiziksel ve duygusal acıyı ayırt edemeyişidir. Ön singulat korteks, kırık bir kola da kırık bir kalbe de aynı şekilde yanıt verir.

EK BİLGİLER:

1. İnsanlarla empati kurmada iyi olan kimseler, daha aktif ön singulat kortekslere sahiptir. Onlar, diğer insanların acılarını hakikaten hissederler.

2. İnsan embriyoları, acı hissedebilmek için gereken sinir devrelerini yirmi dokuz haftada geliştirirler.

3. Anestezisiz sünnet edilen yeni doğanlar, dört ve sekiz aylıkken yapılan aşılarda acıya daha büyük tepki verirler.

4. Kimi uzuvları kesilmiş veya alınmış olan kişiler, sık sık hayali acılardan şikayet ederler. Artık yerinde olmayan uzuvlarına şiddetli ağrılar saplanmış gibi hissederler. Bu vakalar, acının kısmen beyinden geldiğine dair elde edilen ilk kanıtlardan bazılarıdır.

Barok Dönemi

“Barok” kelimesi, “şekli bozuk inci” anlamına gelen Portekizce bir kelimeden doğmuştur. Bu, kabaca 1600’den 1750’ye kadar süren dönemin sanat, mimari ve müziği için uygun bir semboldür. Zıtlıkların – sanatta açık ve koyu renkler, pürüzsüz ve bozuk yüzeyler arasında ve müzikte gürültülü ve yumuşak, hızlı ve yavaş arasında – bir çağıydı. Başlangıçta karmaşık Rönesans müzikal tarzının bir sadeleştirmesi ve sonraları tüm önceki düşünce akımlarına çok büyük bir meydan okuma gibi görünen yeni estetik yapıların süslemesi olarak karakterize edildi.

Claudio Monteverdi (1567-1643), erken dönem barokun en etkili bestecisidir ve eseri *Orfeo* (1607) genelde çarpıcı bir biçimde ve müzikal olarak ilk başarılı opera olarak görülür. Çoğu barok müziği, “basso continuo” denen, genelde akor basan bir enstrüman ile (organum, gitar ve arp gibi) bir bas entrümanın (çello, keman veya fagot gibi) bir birleşimi olarak çalınan destekleyici bir müzikal eşlik ile abartılı bir konçerto olan bir solo – genelde kemanda veya bir üflemeli çalgıda (blokflüt, obua veya flüt gibi) çalınan – arasında bir diyaloga dayanırdı.

Kadans veya armonili es noktaları vurgulanırdı ve pek çok eser, yavaş ve hızlı tempo arasında gidip gelen bölümlere, hatta simetrik müzikal cümlelere ayrılırdı. Eski saray dansları gibi bölgesel dans ritimleri ile birleştirilirdi ve keman, çok yönlülüğü, sesi ve güçlü ritimleri vurgulama becerisi ile şöhret kazandı. Daha sonraki barok müzik, düzenli ritim, gergin duygular, incelikli melodileri ve çalandan beklenen ustalıkla karakterize edilir.

Barokta, operada önde gelen erkek rolleri, sıklıkla yüksek vokal oktavlarını sürdürebilmeleri için ergenlikten önce hadım edilen şarkıcılar tarafından yerine getirilirdi. Hadımlar oktavları, güçleri, vokal esneklikleri ve nefes kontrolleri ile dikkat çekerlerdi.

Erken dönem barok, İtalyan bestecilerinin (Monteverdi, Francesco Cavalli) notalarında ortaya çıktı, ama tarz sonunda İngiltere’ye (Henry Purcell), Fransa’ya (François Couperin, Jean Philippe Rameau) ve Almanya’ya (Heinrich Schütz, Dietrich Buxtehude) yayıldı. İtalyan yüsek dönem barokunda, Arcangelo Corelli (1653-1713) ile Antonio Vivaldi (1678-1741) güzel, karmaşık konçertolar yazdılar. Almanya’da aynı

dönemde Georg Philipp Telemann (1681-1767) ile Johann Sebastian Bach (1685-1750), tüm kuzey Avrupa'daki kilise cemaatinde ve saray meclislerinde kilise müziğinin Maestrosu olmak için yarışıyorlardı.

EK BİLGİ:

1. Avrupa'daki en büyük barok katedrali olan Londra'daki St. Paul Katedrali'nin koro çocukları, koro şefleri tarafından sıklıkla başka gruplardan kaçırılır ve yarışmalar için şarkı söylemeye zorlanırlardı.

Metafizik

Metafizik, gerçekliğin –ne vardır ve o neye benzer– en genel araştırma konusudur.

İlk soru – ne vardır? – metafiziğin bir alt alanı olan ontoloji (varlık felsefesi) ile keşfedilir. Ontoloji şunu sorar: Her şey madde olarak mı vardır yoksa ruhlar gibi maddi olmayan şeyler var mıdır? Sayılar ve kümeler gibi soyut matematik nesneleri var mıdır? Ontoloji aynı zamanda şunları da sorar: Herhangi bir şey için var olmak ne anlama gelir? Varlık, kızıl olmak gibi, bazı şeylerin sahip olduğu ve diğerlerinin sahip olmadığı bir özellik midir? Varlık, her şeyin toplamı mıdır, yani öyle ki var olmayan hiçbir şey olamaz mı? Eğer varlık kızıllık gibi bir özellikse, ne tip bir özelliktir? Atların var olduğunu ama tek boynuzlu atların var olmadığını söylediğimde, tek boynuzlu atları inkar ederek atlar hakkında ne söylüyorum?

Metafizik aynı zamanda şeylerin özellikleri ve ilişkileri hakkında ikinci tip bir soru da sorar. Örneğin, sayılar varsa, bunlar zaman ve uzayda var mıdır? Rastlantısal olarak mı var olurlar; yani var olmayı başaramadılar mı yoksa var oluşları sona mı erdi?

Birçok filozof, şeylerin iki çok genel türü – özleri ve özellikleri – olduğuna inanan metafiziğin bir ilkesini paylaşır. Özler sıradan anlamda nesneler, özellikleri ise özlerin olma şekilleridir. Örneğin, bir gömlek bir özdür, gömleğin rengi ise onun bir özelliğidir. Pek çok metafizik soru, öz ve özellik mefhumundan kaynaklanır.

Filozofların uzunca zamandır sordukları bir soru, özelliklerin bireysel mi yoksa genel mi olduğudur. Özelliklerin genel olduğunu söylemek, kırmızı olan herhangi iki şey için, diyelim bir gömlek ve bir gül için, her iki şey tarafından örneklenen kırmızılık denen tek bir özelliğin var olduğu anlamına gelir. Örnekleme, bir öz ve bir özellik arasındaki ilişkiyi tarif eden felsefi bir ifadedir. Özelliklerin bireysel olduğunu söylemek, iki farklı özelliğin – gömleğim tarafından örneklenen kırmızılık ve gül tarafından örneklenen kırmızılık – olduğu anlamına gelir. Ve bu özellikler mükemmel bir biçimde birbirlerine benzerler.

EK BİLGİLER:

1. Metafizik, adını Aristoteles'in yazdıklarını ilk düzenleyenlerden alır. Bu temalar, Aristoteles'in "Fizik" adlı eserinden sonra gelen kitabında incelenmektedir. Kitabın kendine özgü bir başlığı olmadığından, Aristoteles'in metinlerini düzenleyenler bu kitaba –Yunanca "fizikten sonra" anlamına gelen – Metafizik adını vermişlerdir.

2. Bizim şimdi "metafizik" dediğimize Aristoteles sadece "ilk felsefe" dedi.

Yusuf

İncil'de anlatıldığı gibi Yusuf, Yakup'un gözde eşi Raşel'den olan ilk, toplamda da on birinci oğluydu. Yahudi inancında Yusuf, Tanrı'ya olan güveniyle ve Mu-sevi olmayanlar arasında bir Musevi olarak yaşama için gereken sırrı peklik becerisiyle geniş çapta kabul görür.

Yaratılış kitabı, Yusuf'un Yakup'un en gözde oğlu olduğunu – Yakup'un ona çok renkli bir palto hediye etmesiyle gösterilen bir gerçek – ve Yusuf'un rüyaları yorumlayabilme gibi esrarengiz becerilerinin sadece kardeş kıskançlıklarını tırmandırdığını açıklar. Ününe değer olarak Yusuf bir defasında rüyasında babasının, annesinin ve büyük kardeşlerinin kendi önünde hizmetkârları olarak diz çöktüklerini gördüğünü iletmişti. Yusuf'un rüyasını duyunca öfkelenen kardeşleri onu öldürmek için bir senaryo kurdular. Yusuf sadece on yedisindeydi. En büyük kardeş Ruben'in araya girmesiyle vazgeçtiler. Onun yerine Yusuf'u bir kuyuya attılar.

Yusuf, sonunda bulundu ve bir köle olarak firavunun koruması Potiphar'ın Mısırlı kaptanına satıldı. Potiphar'ın eşi onu baştan çıkarmaya çalışana kadar hizmette kusur işlemedi. Kadının tekliflerini reddettiğinde ise tecavüzle suçlandı ve Potiphar tarafından hapse attırıldı.

Yusuf sonra, rüyasını yorumlayan firavunun hapse düşmüş bir hizmetkârı ile tanışacağı bir hapse yollandı. Hizmetkâr daha sonra serbest bırakıldı ve firavun kendisini rahatsız eden bir rüya görünce Yusuf'un tavsiyesini almak istedi. Yusuf rüyayı Mısır'ın yedi yıl boyunca hasadındaki bolluğun yedi senelik aşırı kıtlığın takip edeceği şeklinde yorumladı. Firavun, Yusuf'a güvendi ve yedi yıl yetecek kadar fazladan yiyecek depoladı. Yusuf'un kehaneti gerçekleştiğinde, iyi niyetli firavun ona eşi benzeri görülmemiş imkanlar verdi.

Öngörülen kıtlık tüm bölgeye yayıldığında, Yusuf'un kardeşleri yiyecek aramaya Mısır'a geldiler. Yusuf onları kendisine karşı işledikleri günahtan ötürü cezalandırmak için kılık değiştirdi ve diğerlerini eve yollayarak kardeşi Bünyamin'i bir köle olarak yanında tuttu. Diğer kardeşi Yahuda, Bünyamin'in yerine köle olmak için yalvardı. Yusuf, bunu kardeşlerinin değiştiğine dair bir işaret olarak yordu.

Ailesinin Mısır’a gelmesine izin verdi. Orada, o ve on bir kardeşi İsrail’in on iki kabilesini kurdular.

EK BİLGİLER:

1. Firavunun Yusuf’u ilk anda kabul etmesinin nedenlerinden birinin, firavunun İbranilerle birtakım bağları olan bir etnik grup olan bir “Hyksos” olabileceği söylenmektedir.

2. Yusuf’un hikâyesi, Andrew Lloyd Webber ve Tim Rica tarafından 1982’de Broadway’de sahneye konan Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat *müzikaline uyarlandı.*

İslam’ın Yayılışı

Hz. Muhammed’in Mekke’de kurduğu din, peygamberin MS 632’de ölmesinin ardından Orta Doğu’nun tamamına hayret verici bir hızla yayıldı. Müslüman ordular Arap Yarımadası’nı, İran’ı, Suriye’yi, Ermenistan’ı, Mısır’ı, Kuzey Afrika’yı ve Afganistan’ı fethettiler. MS 711’de, peygamberin ölümünün ardından henüz bir yüzyıldan daha az bir zaman geçmişken takipçileri, günümüz İspanyası’nı fethederek İslam’ı Avrupa’ya getirdiler.

Üç kıtaya yayılan İslam imparatorluğu veya halifeliği, kırılgan birliği sürdürmek için mücadele verdi. Başkent, uzak Mekke’den yeryüzündeki en eski şehir olan Şam’a taşındı ve halifeler yönetimlerini sağlamlaştırmak için göz alıcı camiler inşa ettiler.

Fakat sekizinci yüzyılın ortasında halifelik parçalanmaya başladı. Rakip halifeliklerin en büyüğü olan Abbasiler başkentlerini Bağdat’a taşırken, İber Yarımadası da kendi halifeliğini kurmuştu. Yine de ortaçağ boyunca Müslüman dünyasının yıldızı parladı. Bilim insanları, şairler ve matematikçiler Bağdat’ı romansın ve öğrenmenin masalsı şehrine dönüştürdü.

Hâlen karanlık çağın ortalarında bulunan Hıristiyan Avrupa’ya, İslam’ın başarısı korkutucu geliyordu. Müslüman ordular, nihayetinde 732’de Franklar’ın lideri Charles Martel tarafından geri püskürtülmelerinin öncesinde Fransa’ya ulaştılar. Bazı tarihçiler bu savaşı, İslam’ın Avrupa’ya daha da yayılmasını engellemesi açısından, tarihte bir dönüm noktası olarak görürler. Daha sonra Papa, Avrupa ordularını Müslümanlar’a karşı kutsal bir savaş vermeye çağırarak Orta Doğu’ya sevketti.

Ancak, halifeliğin yıkımı, doğudan geldi. Bağdat 1258’de istilacı bir Moğol ordusu tarafından ele geçirildi. Moğollar, şehrin muhteşem kütüphanelerini yaktılar ve yaklaşık bir milyon kişiyi de katlettiler. Cengiz Han’ın torunlarından biri olan Moğol kumandanı, son halifeyi bir halının içine sarıp atlarının arkasında sürükleyerek öldürdü.

EK BİLGİLER:

1. Avrupa'nın karanlık çağı sırasında İslam bilginleri Avrupalı meslektaşlarından bilimsel olarak çok daha ilerdeydiler. "Cebir" (algebra) ve "kimya" (chemistry) gibi fen ve matematikle ilgili pek çok bilimsel kelime, İngilizce'ye Arapça'dan geçmiştir.

2. Sekizinci yüzyılda Orta Asya'daki bir savaş sırasında halifenin ordusu, bir savaş esirinden Çinliler'in kağıt yapma sırrını öğrendi.

3. Halifelikten kalan en ünlü kitaplardan biri, on sekizinci yüzyılda tercüme edildiğinden bu yana Batı'da muazzam bir popülerlik yakalayan "Binbir Gece Masalları" adlı masal ve fabl derlemesidir.

Madde-22

Joseph Heller’ın Madde-22’si (Catch-22), İngilizce’ye günlük konuşma dilinde şimdi yaygın olan bir biçim verdiği gibi, en güzel savaş romanlarından ve kara komedilerinden birini de verdi. 1961’de ilk kez basıldığında bu sıra dışı eser türlü eleştirilerle karşılaştı. Bazıları onu çok parlak, bazıları ise şok edici ve saldırgan buldu. Her durumda Madde-22, absürdün ve gerçeküstücülüğün Amerikan edebiyatına tanıtıldığı, dönüm noktası haline gelen muhalif bir romandı.

Madde-22’nin başkahramanı, II. Dünya Savaşı sırasında küçük bir İtalyan adası olan Pianosa’ya giden bir ABD Hava Kuvvetleri bombacısıdır. Hava filosu, havacılara bazı belirli görevleri tamamladıktan sonra evlerine gidebilecekleri sözünü veren –ama görevlerin sayısının artmaya devam etmesiyle kimsenin oradan ayrılamamasına sebep olan– komik derecede beceriksiz generaller tarafından idare edilir. Savaşın bürokratik saçmalıkları, Hava Kuvvetleri’nin romana adını veren basit ama sinsi yönetmeliğinde cisimleşir. Yirmi ikinci maddede, bir askerin ancak delice davrandığı takdirde savaş görevinden muaf tutulabileceği, ama kişi bu muafiyet için talepte bulunursa, bu durumun, uçacak kadar aklı başında oluşunu açıkça göstereceği belirtilir.

Roman, uygunsuz durumların ve acayipliklerin unutulmaz karakterleri ile doldurulmuştur. Hava filosu kumandanı Binbaşı Binbaşı Binbaşı Binbaşı (ismi böyle konmuştu çünkü babası komik olabileceğini düşünmüştü), kariyerinin ilk gününden itibaren, bir bilgisayar arızası sayesinde binbaşılığa giden tüm yolları atlayarak terfi ettirilmiştir. İşi karıştıran memur Milo Minderbinder, acımasız bir karaborsacıdır ve kâr uğruna kendi hava filosunu bombalaması için Almanlar’la bir sözleşme imzalamak da dahil, her şeyi yapar. Ve doktor Doc Daneeka, hatalı bir evrakta “öldürüldükten” sonra, aslında halen yaşadığına – en kötüsü hayat sigortası poliçesinden dolayı aylık ödemelerine minnettar olan kendi eşi de dahil – başkalarını ikna edemez.

Madde-22’nin öykülemeciliği, zaman için herhangi bir uyarı yapmaksızın sözün gelişine göre birkaç ipucu vererek, savaşın kargaşasını taklit ederek ve okuyucuyu tamamen başıboş bir halde bırakarak bir ileri bir geri atlar. Bu arada, hava filosunun eğlence evi soytarılıkları romanı kahkahadan kırıp

geçirecek derecede komik yapar, ta ki bir şeylerin kötüleşmeye başladığı ana kadar. Kara mizah ustası Heller, olay örgüsünün detaylarını, başlangıçta çok gülünç görünen şeylerin, tüm gerçek bilindiği zaman aslında öldürücü derecede ciddi olduğu açıklığa kavuşana dek aşamalı olarak ve düşünmeden yapılmış gibi gözler önüne serer.

Heller, *Madde-22*'nin aslında özellikle II. Dünya Savaşı ile ilgili olmadığını, genel olarak modern dünyadaki bürokrasi ve otoritenin saçmalığı hakkında olduğunu söylemiştir. Bu mesaj, 1960'ların anti-kurumsal, karşı-kültür hareketleri arasında romanı bir kült haline getirmiştir.

EK BİLGİLER:

1. Madde-22'*ye, başlangıçta* Madde-18 *adı verilmişti, ama Leon Uris'in romanı* Mila 18*'in 1961'de ondan hemen önce çıkarılmasından sonra Heller, romanının ismini son dakikada değiştirmeye karar vermiştir.*

2. Heller, II. Dünya Savaşı sırasında İtalya ve Kuzey Afrika'daki Amerikan seferlerinde bombalama göreviyle bir düzine uçuş gerçekleştirmiştir.

Paris’in Notre Dame Katedrali

Notre Dame Gotik Katedrali, Paris’in ortasındaki Sen Nehri üzerinde bulunan Ile de la Cite adlı adacığın doğu kısmında konumlanmıştır.

Katedral, 528’de bir Hıristiyan kilisesinin yerini aldığı, Jüpiter’e adanan antik bir Roma tapınağı alanına inşa edilmiştir. Yakın zamanda (1144) restore edilmiş Saint Denis Abbey Kilisesi’nin azametinden ilham alan Piskopos Maurice de Sully, Paris’in eski kilisesini yıkmaya ve yerine daha büyüğünü inşa ettirmeye karar verdi. Yeni katedralin inşaatı 1163’te başladı ve on dördüncü yüzyılın başlarına kadar devam etti.

Çoğu Gotik katedralde olduğu gibi, Notre Dame’ın dış cephesi de üç katlıdır. Bunların üzerinde, yaratık şeklinde heykelciklerle –şeytani ruhları kiliseden uzakta tuttuğuna inanılan çirkin ve ürkütücü canavarların heykelleri– bezeli bir kemerle bağlanan iki kule yükselir. Kemerin altında, yüzlerce boyalı cam parçasının bir araya getirilmesiyle yapılan ve çapı dokuz metreden fazla olan gül şeklinde bir pencere vardır.

Daha aşağısında, başlangıçta Yahuda ve İsrail’in yirmi dokuz kralının heykellerini içeren Kral Kemeri vardı. Fransız Devrimi sırasında, figürlerin Fransız krallarının portreleri olduğunu sanan kızgın yağmacılar tarafından hepsinin başı koparıldı. Heykeller, 1845’te ünlü Fransız mimar Viollet-le-Duc tarafından yapılan yenileriyle değiştirildi.

Dış cephede, kiliseye üç ana giriş bulunur. Merkezî ve en geniş giriş kapısı, kıyamet günü gelecek olan İsa’ya adanmıştır. Solundaki kapı Meryem’in, sağındaki ise Meryem’in annesi Azize Anne’nin giriş kapısıdır.

Katedralin zengin bir geçmişi vardır. Burası, 1185'te Caesarealı (Kayseri) Heraklius'un Üçüncü Haçlı Seferi'ni ilan ettiği yerdi. 1431'de, VI. Henry'nin ve 1804'te de Napoleon Bonaparte'ın taç giyme törenine sahne oldu. Kilise, Fransız Devrimi sırasında ilk olarak "Akıl Tapınağı", sonrasında da "Yüce Varlık Tapınağı" (Temple of the Supreme Being) adını aldı. 1970'te Charles de Gaulle'ün cenaze töreni için kullanıldı.

EK BİLGİLER:

1. Victor Hugo Notre Dame'ın Kamburu*'nu (1831) yapının yıkılma tehlikesi altında olduğu sıralarda, Notre Dame'ın tarihine dair halkın bilincini ve hassasiyetini arttırmak için yazdı.*

2. Fransız otoyollarında ölçülen tüm mesafeler için başlangıç noktası olarak işaretlenen sıfır kilometresi, *katedralin önündeki meydanda konumlanmıştır.*

Plasebo Etkisi

Plasebo etkisi, hiçbir tıbbî değeri olmayan bir tedavinin faydalı tesiridir. Kendisine tuzlu su enjekte edilen veya bir şeker hapı verilen hasta biri, çoğunlukla kendisini daha iyi hisseder. Bu sonuç, migren, sırt ağrısı ve depresyon gibi öznel olarak değerlendirilen bozukluklar için özellikle geçerlidir. Plasebo etkisi, ilaçla tedaviye yüklediğimiz iyileştirici değerin önemli bir kısmına tekabül eder.

Acının ilaçla tedavisinde plasebo etkisi, kısmen beyin kimyası ile açıklandı. Beyin acıyı yaşadığı zaman, endorfin –acıyı hafifletmek için doğal morfin gibi davranan kimyasallar– salgılar. Beyin görüntüleme çalışmaları, ilaç olduğu düşünülerek plasebo alındığında, endorfin salgılanmasının tetiklendiğini göstermiştir. Nörolojik olarak bakıldığında, kişi gerçekten de ilaç almış gibidir.

Bir de, daha az anlaşılmış, ama eşit derecede güçlü *nosebo* etkisi vardır. İnsanlara bir ilacın olumsuz yan etkilerini deneyimleyecekleri söylendiğinde bu, herhangi tıbbî bir neden olmamasına rağmen sıklıkla gerçekleşir. Bu etkiyi gözlemlemek üzere yapılan bir deneyde, insanlara birer şeker hapı verilir ve kusmaya sebep olacağı söylenir. Deney, grubun % 80'inin kusmasıyla sonuçlanır. Diğer bir deney de, kalp krizinden öleceklerine inanan kadınların, tamamen aynı tıbbî profile sahip ama risk altında olmadıklarını düşünen kadınlara kıyasla kalp krizinden ölme risklerinin dört kat daha fazla olduğunu göstermiştir. Hasta olduğunuzu düşünmek, sizi hasta eder.

Tıbbî tedavinin bazı alanlarında, plasebo etkisinin gittikçe daha büyük yer tuttuğu görünmektedir. Antidepresan deneylerinde, plasebolara verilen tepki oranı her on yılda % 7 artmaktadır. 1980'de plasebo verilen depresif insanların % 30'u, herhangi başka bir tedavi olmaksızın iyileşti. 2000 yılında bu oran % 44 oldu. Bu değişiklik, yaygınlaşan ilaç reklamlarına ve yükselen beklentilere bağlanabilir. İnsanların geneli psikiyatrik ilaçlara yirmi yıl öncesinde olduğundan daha fazla inanmaktadır, bu da plaseboları daha etkili kılmaktadır.

EK BİLGİLER:

1. Hapların renkleri de bazı hastalar üzerinde etkili olabilir. İtalyanlar'ın bir deneyinde, mavi plasebolar kadınlar için mükemmel uyku hapı etkisi yaptı, ama erkekler için sonuç aksi yöndeydi.

2. Acı veren enjeksiyonlar, daha az acıtanlara oranla daha fazla iyileştirici değere sahip olabilir.

Form

Klasik müzikte kullanıldığında form terimi, bir parçanın bestesine kılavuzluk eden yapıları, çok sayıda eserde ortak olan birtakım özellikleri ifade eder. Bestelerin hareketlere ve tematik bölümlere nasıl ayrıldığını belirleyen birçok önemli form vardır. Bunlar, her parça için bir taslak olarak iş görür.

İKİLİ FORM (A-B): Parçanın ilk kısmı (A) tonikten, yani parçanın tonal merkezinden başlar ve sonra modülasyonla dominant tona geçer. İkinci kısım (B) ise dominant tondan başlar ve yeni bir modülasyonla toniğe geri döner. Yani eğer parça La majörde yazılmışsa, A kısmı La majörden başlar, sonra Mi tonalitesine geçer. B kısmı Mi tonalitesinden başlar ve sonra La majöre geri döner. Eğer parça La minörde yazılmışsa, A kısmı o La minörden başlar ve Do majöre geçer ve B kısmı bu süreci tersine döndürür.

ÜÇLÜ FORM (A-B-A): A kısmı tonik, B kısmı dominant tondadır ve sonrasında ilk kısım tekrarlanarak parça nerede başladıysa orada, yani tonikte sonlandırılır.

BİRLEŞİK İKİLİ FORM: Aynı zamanda “sonat formu” da denir. Üçlü bir yapısı vardır. “Serim” denen ilk kısım, ana gamı kurar; ana temayı ve ekleri, sıklıkla birbiriyle zıtlaşan temaları sunar ve ana gamdan uzaklaşarak gerilim yaratır. “Gelişme” denen ikinci kısımda besteci, sıklıkla yaygın şekilde geçişler yaparak kombinasyonların ve biçimlerin çeşidi içinde tematik malzemeyi sunar. “Sonuç” denen üçüncü kısımsa başlangıç temalarını geri getirir ve başladığı aynı gamda parçayı bitirir.

RONDO FORMU: Üçlü formda bir değişkendir ve her bir harfin bir tematik kısmı temsil ettiği, A-B-A-C-A-D-A formunu alır. B-C-D parçalarının her biri, bir epizot (dilim) olarak adlandırılır ve başlangıç A temasının armonik ve melodik tamamlayıcıları olarak hareket eder.

TEMA VE ÇEŞİTLİLİK: Besteci, bir melodiyi sunar ve sonra o melodiyi süslemeyle, harmonide değişikliklerle, yapıda değişikliklerle, majörden minöre değişikliklerle ve diğer tekniklerle çeşitlendirir. Bu form, A-A’-A’’-A’’’ ve devamı harflerle temsil edilebilir.

EK BİLGİLER:

1. Sonat formunun belirtileri ilk kez Johann Sebastian Bach'ın (1685-1750) geç dönem barok parçalarında görüldü, ama formun kabulü, barok dönem ile klasik dönem arasında geçişi belirten en büyük biçimsel değişimlerden biridir. Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), sonat formunun ustalarından biriydi.

2. Hem Bach (Goldberg Çeşitlemeleri) hem de Mozart ("Parla, Parla, Küçük Yıldız" Çeşitlemeleri) tema ve çeşitlemeyle ilgiliydiler.

Madde/Form Kuramı

Aristoteles'in madde ve form kuramı, felsefesinin en önemli ve en etkili yönlerinden biridir. Fakat incelikli bir öğreti olduğundan, genellikle iyi anlaşılmaz. Özü itibariyle bu kuram, modern bilimin ilerlemelerinden çok önce, doğal dünyayı açıklamaya yönelik bir girişimdi.

Aristoteles (MÖ 384-322), dünyanın 'öz'lerle, yani bitki ve hayvanlar gibi somut bireysel şeylerle dolu olduğunu gördü. Özleri, kurduğumuz cümlelerin özneleri olabilecek türde şeyler gibi düşünebiliriz. Örneğin, Sokrates bir özdür çünkü "Sokrates solgundur." diyebiliriz. Aristoteles, solgun olma niteliği gibi özlerin belli niteliklerini "ilinek" (araz) olarak adlandırdı. İlinekler, özler hakkında söylediğimiz şeylerdir; genelde cümle içinde sıfat olarak görev yaparlar.

Bu farklılığı kavramanın diğer yolu, Aristoteles'in ilineksel değişiklik ve özsel değişiklik arasında yaptığı ayrımdan geçer. İlineksel değişikliğin bir örneği, Sokrates'in soluk olmaktan, güneşte biraz zaman geçirdikten sonra bronz rengine dönüşmesidir. Sokrates, yani öz, devam eder ve değişen sadece Sokrates'in ilinekleridir; yani solukluğu ve tenidir. Özsel değişme verilebilecek örnek ise Sokrates'in ölümüdür. Bu durumda, saf bir öz olan Sokrates varoluşun dışına çıkar.

Bu özsel değişim fikri, bizi, Aristoteles'in madde/form kuramına götürür. Sokrates ölse bile, cesedi var olmaya devam eder. Bir şeyler sürüp gider. Aristoteles, maddeyi 'özsel değişim yoluyla sürüp giden şey' olarak tanımlar. Ancak, bir zamanlar çeşitli girift biyolojik süreçler muhteva eden Sokrates'in maddesi, bu süreçleri durdurmuştur. Şimdi ölüdür, maddesi geride kalır ama maddenin formu değişmiştir. Form, Sokrates'in pek çok parçasının birbiriyle nasıl etkileşeceğini belirleyen organizasyonun ve faaliyetin ilkesi olarak tanımlanır.

Aristoteles, bireysel özlerin madde ve formun birleşimleri olduğu sonucuna vardı. Doğa felsefesi üzerine olan eserlerinde, doğal olayların geniş çeşitliliğini açıklamak için madde/form kuramını kullandı.

EK BİLGİLER:

1. Aristoteles'in madde ve form kuramı, hilomorfizm *olarak adlandırılır.*

2. Aristoteles’in hilomorfizminin, onu metafiziğinin dayanaklarından biri yapan St. Thomas Aquinas yoluyla Batı Hıristiyanlığı üzerinde muazzam bir etkisi olmuştur.

3. Rene Descartes (1596-1650), on yedinci yüzyıl fiziğinde Aristotelesçi özsel formların kullanımını sert bir şekilde eleştirmiştir.

Musa

Musa, genelde Yahudi tarihinde en önemli kutsal kitap şahsiyetlerinden biri olarak bilinir. Musa'nın hikâyesinin ana kısmı, Çıkış (Exodus) kitabında anlatılır.

İbrahim'in torunları olan İbranîler, bir kıtlık sırasında İsrail'i terk ederek Yakup'un oğullarından biri olan ve firavundan iltifat gören Yusuf'un yaşadığı yer olan Mısır'a yerleştiler. Zaman geçtikçe ve firavunun Yusuf ile olan dostluğu unutuldukça, İbranîler Mısırlılar'ın kölesi haline geldiler.

Musa, İbranî kölelerin çocuklarının öldürülmesini emreden acımasız bir firavun olan II. Ramses'in hükümdarlığı sırasında Mısır'da, İmran ve Yoşaved'in oğlu olarak doğdu. Yoşaved ilk başlarda Musa'yı saklamayı başarabildiyse de, bunu yapmak sonraları çok zorlaştı. Musa üç aylık olunca, annesi onu bir sepetin içine koydu ve merhametli birinin bulmasını umarak Nil Nehri'ne bıraktı. Musa'yı bir süre sonra firavunun karısı buldu ve ona kendi oğlu gibi baktı.

Musa büyüdü ve sonunda gerçek kökenlerini öğrendi. Bundan kısa bir süre sonra, bir Mısırlı'nın bir İsrailli'yi dövdüğüne şahit olduğunda, tepkisi Mısırlı'yı öldürmek oldu. Böylesi utanç verici bir suçu işlemiş olarak Musa, Mısır'dan kaçmaya ve kırk yıl Sina Yarımadası'nda yaşamaya zorlandı. Bir gün Musa, ateşler içinde olmasına rağmen yanmayan bir çalılık gördü. Yakından bakmak için çalılığa yaklaşınca, Tanrı ona Mısır'a geri dönmesini ve İsrailliler'i Mısır'dan dışarı çıkarmasını emretti.

Musa bunun üzerine Mısır'a döndü ve İbranîler'i serbest bırakması için firavunu ikna etmeye çalıştı. Firavun onu reddetti, bu da Tanrı'nın

Mısırlılar'a on felaket göndermesine neden oldu. Onuncu felaket –tüm Mısırlı ailelerin ilk doğan oğlunun ölümü– kırılma noktası oldu ve firavun İsrailoğulları'nı serbest bıraktı. Ancak gitmelerine izin verdikten sonra, onları takip etti. İsrailoğulları Kızıldeniz'in kıyısına geldiğinde, arkadan firavunun ordusu yetişti ve onları kıstırdı. Tanrı, İsrailoğulları'nı kurtarmak için Kızıldeniz'de bir yol açtı. Onların geçmesinin ardından açtığı yolu hemen kapayarak Mısırlılar'ı suda boğdu. Musa denizi geçtikten sonra İbranîler'i, zirvesine tek başına çıkıp, Tanrı'dan On Emir'i alacağı Sina Dağı'na giden çöl yolundan götürdü.

Gerçekten var olup olmadığı tarihsel açıdan tartışmalıysa da, lider ve kanun koyucu olarak Musa, Yahudi tarihinin en başta gelen sembolüdür.

EK BİLGİLER:

1. Bazı kuramlar, Musa'nın aslında İbranî olmadığını, daha ziyade kaçak ve fedakâr bir Mısırlı rahip olduğunu iddia ederler.

2. Yahudiler'in boynuzları olduğu nevinden Yahudi aleyhtârı klişeler, büyük ihtimalle Musa'nın Sina Dağı'ndan indikten sonraki hâline dair bir tasvirin yanlış bir çevirisinden kaynaklanmaktadır. Tanrı'ya bu kadar yakın olmak, iddialara göre, Musa'nın fizikî görüntüsünü değiştirmişti. Ama söylenen, "yüzünden ışıkların fışkırdığı"dır, bazılarının hatalı şekilde inandığı gibi "kafasından boynuzların fışkırdığı" değil.

Şarlman

Batı Roma İmparatorluğu'nun 476 yılında çökmesiyle Avrupa, daha sonraları tarihçilerin Karanlık Çağ olarak adlandırdığı bir savaş ve anarşi dönemine girdi. Rakip kavimler, imparatorluğun geride bıraktığı kalıntıları için sürekli olarak savaşıyordu. Sanat ve bilimlerdeki ilerlemeler durdu. Roma tarafından sağlanan birliğin yokluğunda, kıtayı bir arada tutan çok az şey vardı.

Bugünkü Almanya'da kurulmuş bir krallığın lideri olan Şarlman (742-814), bir zamanlar Batı Roma İmparatorluğu'na ait olan toprakların çoğunu yeniden bir araya toplayabilen ilk kişi olarak, sekizinci yüzyılda büyük bir Avrupa imparatorluğu yarattı. 800 yılının Noel gününde Papa ona, tekrar dirilen Hıristiyanlık'ın lideri ve ilk Kutsal Roma İmparatoru olarak taç giydirdi.

Taç giyme töreni zamanında Şarlman'ın imparatorluğu bugünkü Fransa, Belçika, Hollanda, İsviçre'yi ve Almanya'nın büyük kısmını içine alıyordu. Şarlman, Franklar'ın ve komşularının çoğunu hakimiyeti altına alan bir Alman kavminin kralıydı.

800'de ilan edilen Kutsal Roma İmparatorluğu, gerçekte Avrupa'yı hiç birleştirmedi. On sekizinci yüzyılda Voltaire'in alaya aldığı gibi, ne "kutsal"dı ne "Romalı"ydı ne de bir "imparatorluk"tu. Sadece, içlerinden bazıları birkaç kilometrekareden büyük olmayan üç yüzden fazla yarı-bağımsız prensliğin bir aradalığından müteşekkildi. Yine de, gelecek yüzyıllar için Orta Avrupa'daki en büyük güçtü. Şarlman'ın kuvvetleri

Hıristiyanlık'ı yaydı ve İspanya'da Müslüman halifenin elinde olan bölgeyi geri alabilmek için (başarısızlıkla) savaştı.

Şarlman'ın mirası, (kelimenin tam anlamıyla)Avrupa genelinde halen görülür. Genetik alanındaki son çalışmalar, Avrupalılar'ın büyük bir kısmının Frank kralından gelme olduğunu göstermektedir. Fransa ve Almanya'nın kurucu babalarından biri olarak dikkate alınır. Küçülmüş haliyle imparatorluğu, son Kutsal Roma İmparatoru'nun 1806'da yönetimden çekilmesine dek sürmüştür.

EK BİLGİLER:

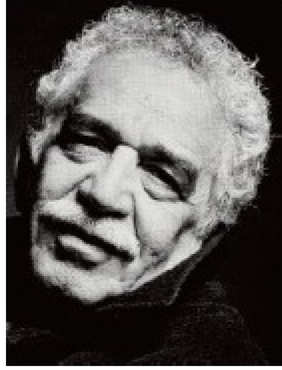
1. Şarlman'ın savaşlarda taşıdığı kılıç, Joyeuse ismindeydi. Bu ünlü kılıç olduğu düşünülen bir silah şu anda Paris'teki Louvre Müzesi'nde bulunmaktadır.

2. Popüler ortaçağ efsanesinde Şarlman, tarihin en önemli şövalyeleri olan "dokuz kıymetliler"den biriydi. Diğer kıymetliler arasında Kral Arthur ve Büyük İskender bulunmaktadır.

3. 778'de İspanya'daki bir savaş sırasında, Şarlman'ın asilzadelerinden biri olan Roland, Basklar tarafından öldürüldü. Roland'ın cesur ölümünün hikâyesi, ortaçağ edebiyatının en ünlü parçalarından biri olan "Roland'ın Şarkısı" için bir temel oldu.

Gabriel Garcia Marquez

Kolombiyalı Gabriel Garcia Marquez, 20. yüzyılda dünyanın dikkatini Latin Amerika edebiyatına çeken bir yazardı. Romanlarıyla kısa hikâyelerinde, kendi kıtasının tarihini ve insanlarını, gerçek olayları fantezi ve efsane ile birleştiren bir gözle inceledi.

1928'de Kuzey Kolombiya'nın Arataca kasabasında doğan Garcia Marquez, özellikle ailenin yaşlıları tarafından tekrar tekrar anlatılan aile hikâyeleriyle büyüdü. Kolej eğitiminden sonra çeşitli yabancı yayın ajanslarında gazetecilik yapıp Fransa'da, Venezuela'da, Birleşik Devletler'de ve Meksika'da yaşadı. 1950'lerin ortalarında kurgusal yazılar yazmaya başladı ve ilk büyük eseri olan kısa hikâye koleksiyonu *Albaya Kimseden Mektup Yok*, 1961'de basıldı.

Garcia Marquez'in başyapıtı, şüphesiz, kurgu kasaba Macondo'da altı nesle yayılan bir masal olan *Yüzyıllık Yalnızlık* (1967) romanıdır. Kasabanın ve kurucularının –Buendia ailesi– tarihi, tümüyle Latin Amerika'nın tarihî gidişatına ayna tutar: Macondo'nun dış dünya ile artan şekilde temasa geçmesiyle, bozulmamış pastoral soyutlanmadan iç savaşa, diktatörlüğe, işçi karışıklıklarına ve moderniteye geçişe eşlik eden diğer zorluklara çeşitli geçişler yapar. Romanda tarih, hem bireylerin hem de grupların aynı hataları tekrar ve tekrar yapışı gibi –Garcia Marquez'in Buendia ailesinin farklı nesillerindeki karakterlere aynı isimleri vererek vurguladığı bir gerçek– döngüsel olarak ilerler.

Garcia Marquez'in eserlerinin çoğu, büyülü gerçekçilik –oldukça gerçekçi yapılan betimlemelerin fantastik ve doğaüstünün belirgin unsurları ile bir birleşimi– olarak isimlendirilen bir türü örnekler. *Yüzyıllık Yalnızlık*'ta olan

onca şey arasında Macondo, beş yıl süren şiddetli bir yağmur fırtınasını, bir karakterin ölümünün haberi üzerine gökten sarı çiçekler şelalesinin akmasını ve domuz kuyruklu bir bebeğin doğumunu görür. Büyülü gerçekçilik bağlamında bu olayların çoğu normal kabul edilir ve karakterler bunları yorum yapmadan veya endişelenmeden izlerler.

İki diğer önemli yayınından sonra (*Başkan Babamızın Sonbaharı* (1975) ve *Kırmızı Pazartesi* (1981) romanları) Garcia Marquez 1982'de edebiyat dalında Nobel Ödülü'ne layık görüldü. Eserleri, orijinal dili İspanyolca'da ve diğer dillerde milyonlarca kişiye ulaştı, onu hem eleştirel hem de popüler başarıyı sürdüren pek az çağdaş romancının arasına soktu.

EK BİLGİ:

1. Garcia Marquez'in eserlerinin çoğu, aynı karakterlerden ve yerlerden bazılarının farklı hikâye ve romanlarda birden karşınıza çıkmasıyla, aynı kurgusal evrende yer alırlar.

Rönesans Sanatı

Rönesans olarak bilinen dönem, ortaçağdan sonra geldi ve modern çağın yolunu açtı. ‘Rönesans’ kelimesi, Latincede “tekrar doğmak” anlamına gelen ‘renascere’den türemiştir. Bununla Yunan ve Roma kültürünün yeniden doğuşu kastedilir. Rönesans sanatçıları ve entelektüel şahsiyetleri ortaçağ düşüncelerini bilinçli olarak reddetmiş, klasik modellerde ilham aramışlardır.

Rönesans’ın kökleri, bireyselcilik ve insan başarısına büyük önem atfeden İtalyan şair Francesco Petrarcha’nın bu felsefesini geliştirdiği on dördüncü yüzyılın başlarına kadar uzanır. Bu, ortaçağ toplumunun, tamamen Tanrı’nın gücüyle ilgili olan zihnî meşguliyetinden bir değişime gidişi işaret etmiştir.

Görsel sanatlar açısından Rönesans, on beşinci yüzyılın başlarında Floransa’da başladı. Heykeltıraş ve mimarların esin almak için klasik modelleri aramaya başlaması bu döneme rastlamaktaydı. Aynı zamanda ressamlar, iki boyutlu bir yüzey üzerinde derinlik ve hacmi temsil etmek üzere bir sistem olan ‘tek-nokta perspektifini’ keşfettiler.

Erken dönem Rönesans’ın en tanınmış Floransalı sanatçıları arasında, ayakta duran çıplak bir figür olması açısından Antik dönemden bu yana bir ilk olan *Davud*’un yaratıcısı heykeltıraş Donatello, Floransa’daki ünlü Dome Katedrali’ni tasarlayan mimar Brunelleschi ve tek-nokta perspektifini kullandığı bilinen ilk ressam olan Masaccio bulunuyordu.

Genelde 1495-1527 olarak tarihlenen Yüksek Rönesans, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Raphael ve Titian gibi Avrupa medeniyetinin en büyük ustalarından bazılarını çıkardı. St. Peter Bazilikası’nın yeniden yapımına başlanması da bu dönemdeydi. Mimar Bramante süreci başlattı ve yeni kilisenin ilk halini tasarladı. Proje üstüne çalışmalar, onun ölümünden sonra Michelangelo da dahil olmak üzere birçok sanatçının gözetmenliğinde devam etti. Yeni bazilika, on yedinci yüzyılın ortalarına kadar tamamlanamadı.

EK BİLGİLER:

1. Rönesans'ın Kuzey Avrupa'ya gelişi, Gotik tarzın on altıncı yüzyıla kadar hüküm sürmeye devam etmesi nedeniyle daha yavaş oldu.

2. Geç Rönesans genelde 1527 ile 1600 yılları arasındaki dönem olarak bilinir. Bu dönemde üretilen eserlerden çoğunlukla üslupçu (mannerist) olarak bahsedilir*, çünkü form olarak hayli karmaşıktırlar ve gizemci, entelektüel metaforik motiflerle doludur.*

Mendel Genetiği

Çek asıllı bir rahip olan Gregor Mendel (1822-1884) 1800'lerin ortalarında bezelye deneylerine başladığında, kalıtımla ilgili önde gelen iki kuram vardı. İlki, ebeveynlerin özelliklerinin bir çocuk yaratmak için eşit derecede beraberce harmanlanmış olduğunu öne sürüyordu. İkincisi ise, bir çocuğun içine doğduğu çevrenin çocuğa özelliklerini verdiğini öneriyordu. Mendel her iki kuramı da çürüttü.

Manastırının bahçesinde sık sık yaptığı yürüyüşlerinde, Mendel sıradan bir bezelye bitkisinin (Pisum sativum) basit özelliklerini not aldı. Bitkilerin çiçeklerinin ya mor ya beyaz –ikisinin arasında değil–, bezelye tohumlarının ise ya sarı ya yeşil oldukları dikkatini çekti. Bitkilerin sapları da ya uzun ya kısaydı ve tohumları ya yuvarlak ya da buruşuktu. Toplamda bulduğu yedi nitelik, kesinlikle beraber harmanlanmış gibi görünmüyorlardı ve bunun üzerine deneyler yapmaya başladı.

Mendel, yeşil tohumlu bezelyelerle sarı tohumlu bezelyeleri çiftleştirdiğinde, çıkan bezelyelerin tümü yeşil tohumlu oldu. Ama ilk nesli kendi arasında çiftleştirdiğinde, gelecek neslin dörtte biri sarı tohumlu oldu. Aynı şey, boylara göre yaptığı deneyde de gerçekleşti. Uzun saplı bezelyelerle kısa saplı bezelyeleri çiftleştirdiğinde, takip eden nesil tümüyle uzundu, ama torunlarının dörtte biri kısaydı.

Bu model, Medel'in sonraları aleller, genler ve baskın-çekinik kalıtım olarak adlandırdığı özellikleri anlamasını sağladı. Temelde Mendel, her bir bitkinin her bir ebeveyninden her bir özellik veya gen için, bir kalıtımsal birim veya alel aldığı sonucuna vardı. Dış görünüşte alellerden sadece biri etkin olabilmesine rağmen –baskın alel– sonraki nesle aktarılmada her ikisinin de eşit şansı bulunuyordu. Bu yüzden uzun saplı bezelyeler, kısa saplı bezelyelerle çiftleştirildikten sonra, döllerinin tümü baskın alel olan uzunluğa ve çekinik alel olan kısalığa sahipti. Böylece o nesil kendi arasında çiftleştirildiğinde, döllerinin dörtte biri uzunluk için olan iki alele, yarısı bir uzun bir kısa alele (uzun olarak ortaya çıkar) ve dörtte biri kısalık için olan iki alele sahipti. İki kısalık aleline sahip olanlar kısa olarak ortaya çıktılar. Bu temel gözlem, modern genetiğin çıkış noktasıdır ve neden belli özelliklerin nesilleri atlayıp daha sonra ortaya çıktığını açıklar.

EK BİLGİLER:

1. 1856 ile 1863 yılları arasında Mendel yaklaşık 28.000 bezelye bitkisi ekti ve test etti.

2. Mendel mükemmel kayıtlar tutmasına rağmen, ulaştığı sonuçlar fazla kesin olmaları itibarıyla ondan sonra gelen bilim insanlarını sık sık şaşırtmıştır. Birçokları onun, eski bilgileri sürekli düzeltme ve verilerini yumuşatma saplantısı olduğundan şüphe ederler.

3. Mendel'in çalışmaları, sağlığında büyük oranda görmezden gelinmiştir ve Mendel, pek tanınmayan biri olarak ölmüştür. Botanistler onun çalışmalarını 1900 yılında yeniden keşfetmiş ve bu, genetik çalışmaları sonsuza dek değişmiştir.

Antonio Vivaldi

Venedikli bir kemancının hasta çocuğu olarak doğan Antonio Vivaldi (1678-1741), 1703'te ruhban okuluna girdi. Çok hızlı bir şekilde bir keman hocası, bir şef ve Pio Ospedale della Pieta'da yetim kızlara yönelik bir Venedik konservatuarında yatılı kalan bir besteci oldu. Genç kadınlar sıkı bir müzik eğitimi alırlardı ve Vivaldi'nin genellikle kendi orijinal eserlerinden oluşan konserleri, şehrin müziksever dinleyicilerince çok popülerdi.

Vivaldi, ömrü boyunca, tanınmış herhangi bir besteciden daha fazla, 500'ün üzerinde konçertoya imza atarak, insanı şaşkına çevirecek bir üretkenlik sergiledi. Vivaldi vokal eserler bestelemesine rağmen, parçalarının çoğu enstrümantaldir ve en çok da bu alanda ün yapmıştır. Son derece güzel bir etkileyiciliğe sahip olan konçertoları, incelikli hüzünden heybetli coşkuya uzanan bir dizi duyguyu içinde barındırır.

Vivaldi'nin eserlerinin çoğu bir hikâyeyi anlatan, bir duyguyu çağrıştıran veya genelde doğal döngüdeki gerçek hayattan olayların bir izlenimini veren bir program niteliğindeydi. Konçertolar çoğunlukla üç bölümden oluşuyordu: bir allegro (canlı tempo) bölüm, aynı veya benzer bir tonda yavaş bir bölüm ve ilkinden bile daha canlı olabilen son bir allegro bölüm.

Vivaldi'nin “Gece”, “Denizdeki Fırtına” ve “Sakakuşu” gibi besteleri arasında en ünlüsü, bugün klasik Batı müziğinin en popüler eserlerinden biri olarak kolayca hafızalarda yer eden ve dört konçertoluk bir diziden oluşan “Dört Mevsim”dir. Bu ve diğer parçalarıyla Vivaldi, solocunun rolüne olağanüstü bir drama ve gösteriş duygusuyla benzeri görülmemiş bir önem yükleyerek devrim yapmıştır. Vivaldi, aynı zamanda Johann Sebastian Bach ve klasik dönem bestecileri üzerinde, hatırda kalan temaları,

maceracı ritmik motifleri ve bestelerinin duruluğuyla büyük bir etki bırakmıştır.

EK BİLGİLER:

1. Vivaldi'nin çoğu elyazmasının başında, "Laus Deo Beataeque Mariae Deiparae Amen" sözlerinin bir kısaltması yer alıyordu. Bu ifade, "Tanrı'nın ve Kutsal Meryem'in (Tanrı'nın anası) Onuruna" anlamına gelir.

2. Vivaldi'nin hayatının bir noktasında, o zamanlar bir müzisyen için ödenen en yüksek maaşlardan birini aldığı, bir yılda 50.000 duka altını kazandığı biliniyor.

Mantık

Mantık, biçimsel geçerliliği olan akıl yürütmelerin incelemesidir. Akıl yürütme, öncülleri veya varsayımları olan birçok cümleden ve sonucu belirten bir cümleden oluşur. İşte size bir örnek:

Sokrates bir insandır.

Eğer Sokrates bir insan ise, o zaman Sokrates ölümlüdür.

Dolayısıyla Sokrates ölümlüdür.

Bu geçerli bir akıl yürütmedir. Sonucun doğruluğunu, öncüllerinin doğruluğunun takip ettiği bir akıl yürütmedir. Ancak, bu akıl yürütmenin geçerliliği, Sokrates, insanlık veya ölümlülük hakkında herhangi bir şeye bağlı değildir. Bu akıl yürütme geçerlidir, çünkü oluşturulma biçimi veya kuruluşu geçerlidir. Aşağıdaki, aynı akıl yürütmenin şematik bir anlatımıdır:

1. p
2. Eğer p ise, o zaman q’dur
3. Dolayısıyla q’dur

P veya q yerine hangi önermeleri koyduğumuzun önemi olmaksızın, bu geçerli bir akıl yürütmedir. Orijinal akıl yürütme (1)-(3), p ve q için belli önermeler koyduğumuz akıl yürütmeyle aynıdır. *Ve*, *veya*, bazı ve *herhangi* gibi sözcükler mantıksal ifadeler olarak isimlendirilir. Mantık, geçerli akıl yürütmeleri biçimsel olarak inceler. O, “ve”, “o halde” ve “eğer” gibi farklı mantıksal ifadeler arasındaki ilişkiyi ve bunların geçerli akıl yürütmelerin kurulmasında oynadığı rolleri inceler.

EK BİLGİLER:

1. Aristoteles’in ilk mantıksal sistemi geliştirmesinden beri mantık genellikle, bir kişinin felsefede öğrenmesi gereken ilk konu olarak kabul edilir.

2. Gottlob Frege (1848-1925), modern mantığı 1879’daki Begriffschrift *eserinde geliştirdi. Frege mantığı kökten değiştirmesine rağmen, alanı dışında neredeyse hiç bilinmez.*

3. Her gerçeğin ya doğru ya da yanlış olması ilkesi bazı filozoflarca reddedilir. Bazılarıysa ise tüm çelişkilerin yanlış olduğunu bile reddederler.

Kral Davud

Kral Şaul'dan sonra yönetime geçen Kral Davud, İsrail'in ikinci ve en büyük kralıydı. Yesse'nin oğluydu ve bir çoban olarak yetiştirildi. Hikâyesi İncil'de, Samuel'in kitabında anlatılır ve belki de en çok "Davud ve Goliath" hikâyesiyle bilinir.

Goliath bir Filistinli'ydi ve bazılarınca üç metre boyunda olduğu söylenen bir devdi. Davud'la karşılaştığında Filistinliler İsrailliler'le savaştaydı. Ancak, savaşa girmeden önce Goliath İsrailliler'e onu yenebilecek bir savaşçı göndermeleri için meydan okudu. Goliath bu meydan okumayı kırk gün boyunca her gün tekrarladı, ama hiçbir İsrailli bunu kabul etmedi. Sonunda, o sıralarda bir ergen çocuk olan ve o an, sadece savaştaki büyük kardeşlerine yiyecek getirdiği için orada bulunan Davud, öne çıktı.

Kral Şaul, Davud'un cesaretiyle neşelendi ve ona bir silah ile bir zırh sundu, ama Davud kabul etmedi. Goliath ile karşılaşmaya yanına bir sapan ve birkaç taş alarak gitti. Goliath saldırıya geçmeden önce, Davud sapanıyla bir taş atıp Goliath'ı başından vurarak yere devirdi. Ardından Goliath'ın kılıcını kaptı ve son bir hamleyle onun kafasını uçurarak zafere ulaştı.

Bundan sonra Davud'un ünü tüm İsrail'e yayıldı. Kral Şaul da onu bir tehdit olarak algılamaya başlayıp, öldürtmek istedi. Fakat Şaul'un oğlu ve mirasçısı olan Yonatan, Davud'la arkadaş oldu ve onun hayatta kalmasına yardım etti. En sonunda Davud, Şaul'dan sonra İsrail'in ikinci kralı olarak seçildi.

Davud kral olunca İsrail'in kuzey ve güney kavimlerini birleştirdi, başkenti Kudüs'e taşıdı. MÖ 1000 civarından başlayarak yaklaşık kırk sene ülkesini ciddi bir zorlukla karşılaşmadan yönetti. Krallığı esnasında Davud, Batşeba isminde evli bir kadına aşık oldu ve onu hamile bıraktı. Günahını örtmek için kadının eşine ordusunda bir asker olmasını emretti ve sonrasında onu öldürüleceği ön cepheye yolladı. Karşılığında Tanrı, bir peygamber olan Natan'ı, Davud'u suçuyla yüzleştirmek için gönderdi.

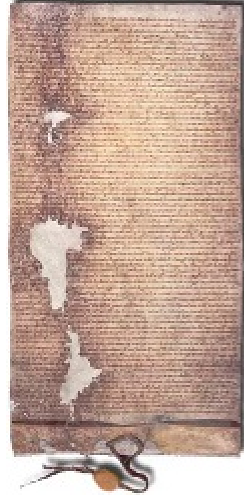
Yahudiler Tanrı'nın, kusurlu da olsa Davud'a soyunun İsrail'i sonsuza dek yöneteceğini vâdettiğine inanırlar. Bu nedenle Yahudi geleneğine göre Mesih'in, Davut'un torunu olacağına inanılır.

EK BİLGİ:

1. Goliath'ın hipofiz bezindeki bir bozukluk sonucu anormal bir cüsseye sahip olduğu söylenir. Bu bozukluğun varsayılan bir diğer göstergesi, Davut'un Goliath'a fark ettirmeden ona nasıl yaklaşabildiğini açıklayan, yanlarını görememe hastalığı olabilir.

Magna Carta

İngiltere Kralı John, 1214’te Fransa Kralı II. Philip ile girdiği bir savaşta yenilgiye uğradı. Ardından ülkesine dönüp, denizaşırı seferini desteklememiş olan baronlardan ağır vergiler toplayarak kraliyet hazinesini yeniden yapılandırmaya teşebbüs etti. Bunun üzerine baronlar isyan etti ve 1215 yazıyla beraber Lond-ra’yı ele geçirdiler.

Londra’nın düşmesiyle birlikte, Kral John, Thames Nehri’nin kıyısındaki çayırlıkta, Runnymede’de bir anlaşma yapmak için pazarlığa oturdu. Magna Carta adındaki bildiride özetlenen anlaşma, temel özgürlükler ve kralın mutlak gücü üzerine konan bir dizi sınırlamaların bir teminatıydı. Magna Carta 19 Haziran’da kraliyet mührüyle damgalandı ve ülke genelinde okunması emredildi. Anlaşma, sadece Kral John’u değil tüm mirasçılarını sonsuza dek bağlıyordu.

Anlaşmanın ilk taslağı sadece baronlar için geçerliydi, ama son hali her özgür insanı kapsayacak şekilde değiştirildi. O zamanlar özgür insanlar İngiltere nüfusunda azınlıktaydı ama yüzyıllar içinde anlaşma tüm yurttaşlar için geçerli olacak şekilde evrildi.

Magna Carta’nın ilk kısmı, İngiltere Kilisesi’nin “özgür olacağına ve haklarının azaltılmayacağına ve özgürlüklerinin zarar görmeyeceğine” dair teminatta bulunur.

Takip eden maddeler, kral ve asilzadeler arasındaki feodal ilişkiyi bir sisteme bağladı. Anlaşmaya, adlî bir süreç yaşanmaksızın kimsenin hapse

atılamayacağına dair teminatlar ve hiçbir feodal verginin krallığın "genel rızası" olmaksızın yürürlüğe konamayacağına dair bir hüküm de konmuştu. Son madde ise, bir baronlar konseyini ve anlaşmayı kuvvetlendirmek üzere krallığa karşı güç uygulama yetkisi verilen ruhban sınıfını kurdu.

Magna Carta, İngiltere'de özgürlüğün ve hukuk devletinin temeli ve anayasal monarşinin ilk tohumu olarak değerlendirilir. Ancak, çıkarılmasından sonraki yüzlerce yıl boyunca büyük oranda ihmal edilmiştir. Papa II. Innocent, bildiriyi o Eylül ayında feshetti. 1217'de tekrar çıkarıldı, ama hukuken bağlayıcı görülmedi.

Magna Carta'nın önemi, on yedinci yüzyılda bir parlamento lideri olan Sir Edward Coke'un, Stuart krallarına karşı verdiği savaşta anlaşmanın ilkelerini tekrar ve tekrar alıntılamasıyla yeniden gündeme geldi. Ve sonraları Amerika'daki sömürgelere bağımsızlık mücadelelerinde ilham kaynağı oldu.

EK BİLGİLER:

1. Magna Carta, Latince'de "Büyük Sözleşme" anlamına gelir.

2. Magna Carta'nın dört orijinal kopyası hâlâ korunmaktadır. İki kopyası İngiliz Kütüphanesi'nde, diğer ikisiyse Lincoln ve Salisbury'deki katedral arşivlerinde görülebilir.

3. 1957'de American Bar Association, Runnymede'te bir anıt dikerek Amerikan hukukunun Magna Carta'ya olan borcunu ifade ettiler.

“Ozymandias”

Eski bir diyardan bir gezginle tanıştım
Dedi ki: “Taştan yapılma iki büyük gövdesiz bacakla
Çölde dikilen... Yakınlarında, kum üstünde,
Yarı batmış parçalanmış bir çehre uzanıyor, kaşları çatık
Ve buruşmuş dudaklı ve soğuk buyurgan küçümseyişiyle,
Der ki, heykeltıraşı o tutkuları iyi okur
Hâlâ süregelen, bu yaşamsız şeyler üzerinde damgalı
Bunlarla dalga geçen el ve besleyen kalp;
Ve kaide üzerinde, şu sözler belirir:
Benim adım Ozymandias, Kralların Kralı,
Seyret Eserlerimi, ey Aziz, ve çaresizliğimi!
Ondan başka hiçbir şey kalmaz. Etrafını sar dağılmışlığını
O devasa Gemi Enkazının, engin ve yalın
Kumların uzandığı tenhasında.”

Percy Bysshe Shelley (1792-1822), 1800’lerin başlarında önde gelen İngiliz romantik şairlerinden biridir. Bu şairler, 1700’lerin Aydınlanmacı yaklaşımıyla sanat ve edebiyatta hâkim olan akılcılığa karşı, doğanın yüceliğini ve insan duygusunun, tutkusunun ve özgürlüğünün gücünü yücelterek hareket ettiler.

Shelley’nin “Ozymandias” (1818) şiiri, Petrarch, Spenser, Shakespeare ve diğerlerinin Rönesans boyunca kullanmış olduğu katı, on dörtlük şiir biçiminde bir sonedir. Bir sone genellikle, her dizesi beş tane kısa-uzun hece ikilisinden oluşan beşli ölçüde yazılır. Ayrıca, “Ozymandias” gibi Petrarch tarzı bir sone genelde iki parçaya ayrılır: Sekiz açılış dizesi (oktav) ve altı kapanış dizesi (sestet). Sıklıkla oktav, sestetin cevapladığı bir soruyu sorar; “Ozymandias”ta oktav, sestetin ironik şekilde yorumladığı bir görüntüyü resmeder.

“Ozymandias”taki anlatıcı, bir zamanların haşmetli heykelinin şimdilerde çölde kırık dökük ve devrilmiş halde yattığına dair dinlediği bir hikâyeyi nakleder. Heykelin “kaş çatıklığı” ve “soğuk buyurgan küçümseyişi” kibirli bir şekilde Ozymandias’ın sahip olduğu gücü aksettirir. Bu kibrin doruğa

çıktığı heykelin mağrur yazıtı –“Seyret eserlerimi, ey Aziz, ve çaresizliğimi!” – birdenbire, çok uzun zaman önce gömülen bu “eserler”, heykeli çevreleyen hiçlik ve engin kumların görüntüsüyle en derin darbeyi yer.

Shelley’nin politik güce ve onun zamana, doğaya ve tarihe dayanma gücüne yönelttiği eleştiri, romantik bakış açısının tipik bir örneğidir. “Ozymandias”ta üstü örtük olan fikir, sanatta, herhangi geçici bir siyasi otoriteden daha fazla kalıcı değer bulunmasıdır. Hepsinden öte, şiir ve içinde barındırdığı görüntüler, herhangi bir ‘insan’ hükümdardan çok daha uzun süre dayanmıştır.

EK BİLGİ:

1. “Ozymandias” Mısır’da Luxor yakınlarındaki II. Ramses’in cenaze tapınağında yıkılmış bir heykelden esinlenilmiştir. Antik çağ tarihçisi Diodorus’a göre heykelde bir zamanlar şu sözler yazılıydı: “Kralların Kralıyım, Ben Ozymandias. Her kim benim ne kadar haşmetli olduğumu ve nerede yattığımı bilirse, eserlerimden birini geçmesine izin verin.”

Venüs’ün Doğuşu

İtalyan ressam Sandro Botticelli (1455-1510) tarafından yapılan Venüs’ün Doğuşu, güzellik tanrıçası Venüs’ün doğumunun ardından denizden sahile savrulduğu anı sahneler. Floransalı varlıklı bir banker ailesi olan Mediciler’e ait Castello’daki bir köşk için 1485 yılı civarında yapılan eser, ahşap üzerine suluboya çalışmadır.

Erken Rönesans döneminde pek çok sanatçı, Yunan ve Roma kültürünün Hıristiyan inançlarıyla uzlaşabileceğine inanan Marsilio Ficino (1433-1499) gibi Yeni-Platoncu düşünürlerden etkilendi. 1480’lerde Botticelli’ye, pagan mitolojisini Hıristiyan kavramlarla birleştiren bir dizi büyük boy resim, Medici tarafından sipariş edildi. Bunların arasında *İlkbahar*, *Mars ve Venüs* ile *Venüs’ün Doğuşu* gibi başyapıtlar da vardı.

Yunan efsanesine göre Venüs, Dev Kronos’un, babası Uranüs’ü hadım edip cinsel organlarını okyanusa fırlatmasıyla su yüzeyinde oluşan köpüklerden doğdu. Tanrıça, Kıbrıs kıyılarına, sonraları kültüne büyük saygı duyulacak olan yere geldi. Yeni-Platoncu düşünceye göre, Venüs’ün doğuş efsanesi insan ruhunun yaratımına dair bir alegoriydi.

Botticelli’nin resminde, iki rüzgâr tanrısından biri olan Zephyrus, Venüs’ü karaya doğru üfler. Büyük bir deniz kabuğu üzerinde duran tanrıça, Yunan heykeltıraş Praxiteles tarafından yapılan eserlerde olduğu gibi antik ‘Venüs masumiyetiyle’ tasvir edilir. Güller, çevresinde havada yüzerken, bir taraftan da onun yeni doğmuş vücudunun üzerine çiçek kaplı bir giysi geçirmeye hazırlanan bir kadın (muhtemelen peri kızı Pomona) tarafından selamlanır. Hem güller hem de portakal ağacı yaprakları, altın renkleriyle oldukça çarpıcıdır.

Hayatının ileriki zamanlarında Botticelli, Girolama Savonarola (1452-1498) adında karizmatik bir Dominiken keşişinin etkisi altına girdi. Savonarola, 1497'de insanları lüks eşyaları imhaya teşvik etmek üzere "Gösteriş Objelerini Yakın!" (Bonfire of the Vanities) hareketini organize etti. Pagan kültüre olan ilgisinden pişmanlık duyan Botticelli iddialara göre kendi eserlerinin bile bazılarını yaktı.

EK BİLGİLER:

1. Venüs'ün Doğuşu, *günümüzde Floransa'nın Uffizi Galerisi'nde görülebilir.*

2. Sağdaki koyu yeşil yapraklı altın rengiyle vurgulanan portakal koruluğu, Yunan mitolojisindeki "Hespeides Bahçesi"ni temsil ediyor olabilir.

3. Resimde Venüs'e bir elbise sunan kadın, papatyalar, çuha çiçekleri ve mavikantaronla, yani bir doğumu kutlamaya uygun tüm bahar çiçekleriyle bezeli bir elbise giymektedir.

Yüzey Gerilimi ve Hidrojen Bağlantısı

Su, yeryüzündeki en tuhaf, aynı zamanda en yaygın bulunan maddedir. Katı formu, sıvı halinden daha az yoğundur ki bu nedenle buz, yüzebilir. Yüksek miktarlarda ısıyı, çok fazla değişime uğramadan emebilir ve bu nedenle sahil kentleri ılıman sıcaklıklara sahiptir. Ve yüzeyde toplanmaya eğilimli ince bir molekül tabakasından oluşan bir "derisi" vardır.

Suyun sıra dışı özellikleri, onun şeklinin sonucudur. Bir su molekülü, iki hidrojen atomuyla bir su atomundan oluşur (H2O). Görüntüsü Disney karakteri Mickey Mouse'a benzer: İki hidrojen atomu kulakları ve oksijen atomu da kafayı andırır. Su molekülünde elektronlar eşit bir şekilde dağılmadığı için kulaklar pozitif, kafa ise negatif yüklenir. Karşıtlar birbirini çektiğinden, bir su molekülünün kulakları bir hidrojen bağlantısı oluşturarak diğer bir su molekülünün çenesine doğru çekilir. Buz içinde su molekülleri, dört yüzlü bir piramit olan 'tetraeder'i oluşturmak üzere kararlı şekilde birbirlerine bağlanırlar. Ama sıvıyken, su moleküllerinin yapısı daha gevşektir. Hidrojen bağları devamlı olarak birbirinden ayrılır ve tekrar bir araya gelirler. Aslında ortalama hidrojen bağı, sadece saniyenin küçük bir kısmı kadar dayanır.

Bir su bardağının ortasında, herhangi bir verili molekül tüm yönlere eşit bir şekilde çekilir, böylece net bir etki görülmez. Ama yüzeyde su moleküllerini yukarıya doğru çeken bir kuvvet yoktur. Suyun yapışkan derisini veya yüzey gerilimini yaratan şey, moleküllerin daha çok yanlara ve aşağıya çekilmesidir. Yüzey gerilimi, bir bardağı ağzına kadar doldurmamızı mümkün kılar. Su damlacıklarının oluşmasına ve kabarcıklar yayılmasına izin verir.

EK BİLGİLER:

1. Ped benzeri yayvan ayaklı ve hafif böceklerden olan su örümcekleri, suyun yüzey geriliminden faydalanır. Onlar, gerçek anlamda suyun üzerinde yürüyebilirler.

2. Suyun yüzey gerilimi, kazara düşen uçan böcekleri suda boğmaya yetecek kadar güçlüdür. Bu böcekler kanatlarını su moleküllerinin çekiminden kurtulmalarını sağlayacak kadar hızlı çırpamazlar.

3. Deterjanlar yüzey gerilimini azaltarak suyun kir ve gözeneklere daha etkili nüfuz etmesine yardımcı olurlar.

Dört Mevsim

Antonio Vivaldi (1678-1741), 1725’te her biri bir mevsimi temsil eden dört konçertodan oluşan Dört Mevsim’i yazdı. Solo keman ve küçük bir orkestra için yazılan her bir konçerto üç bölüme ayrılır: İlki bir allegro veya hızlı bölüm; ikincisi adagio veya largo da denen yavaş bölüm ve üçüncüsü ise, sonuçlandırıcı bir allegro, veya ‘presto finale’dir. Vivaldi, Dört Mevsim’i çıkardığında, her bir mevsimle vermeye çalıştığı etkileri tasarladığı müsveddelerine, dört sone dahil etti.

İlk konçertosu olan “İlkbahar”, Mi gamındadır. Tempolu ve coşkun açılış teması hemen fark edilebilir, ruh okşayıcı ve zevklidir. İkinci bölümde solo keman, uyuyan bir keçi çobanını temsil eder ve viyola kısmı, heyecanlı bir köpeğin havlamasını andırır.

Sol minör gamdaki “Yaz” daha sert bir duyguya sahiptir. İlk bölümde yaklaşan bir fırtınanın uğultusunu vermeye çalışan orkestradan, ikinci bölümde fırtınanın kükreyişini duyarız. “Yaz” şiiri, “Güneşin merhametsiz sıcağının yakmasıyla/ İnsanlar ve hayvanlar bunalır/ Çamlar kavrulur...” satırlarını içerir.

“Sonbahar” için program, sabahleyin hareketli bir avla ve sessiz bir dinlenme dönemini takiben hasadın toplanmasını kutlamak üzere çiftçilerin bir dansı ile başlar. Dansa, “Baküs’ün kadehi özgürce akar ve pek çoğu derin uykuda huzurlarını bulurlar,” sözleri eşlik eder.

“Kış”, “ısıran ve iğneleyen rüzgârlarıyla dondurucu karı” ve onun yavaş hareketini –yuvanın verdiği huzur ve dinginliğe bir göndermedir– çağrıştırır, karda yuvarlanmanın ve buzlu patika boyunca kaymanın heyecan hissini veren canlı bir allegroyla son bulur.

EK BİLGİLER:

1. Dört Mevsim*, ilk başta “Uyum ve Keşif Arasındaki Yarış” anlamına gelen* Il Cimento dell’ Armonia e dell’ Inventione *adıyla çıkarıldı.*

2. Vivaldi, 1715’teki performanslarının birinde, dinleyicileri kemandaki ustalığı ile kendine hayran bırakmıştır. Bununla ilgili bir hikayede, “Herkesin dili tutulmuştu.” diye yazar.

3. Vivaldi, ondan sonra gelen Mozart gibi, yoksulluk içinde ölmüş ve bilinmeyen bir mezara gömülmüştür.

Stoacılar

Stoacılık, Greko-Roman dünyada MÖ IV. yüzyıldan MS II. yüzyıla kadar yıldızı parlayan bir felsefe ekolüydü. Citiumlu Zenon (MÖ 335-265) ile Kıbrıs'ta başlayan ama sonunda Atina, Roma ve Roma İmparatorluğu'nun geri kalanına yayılan Stoacılık'ın, antik medeniyete büyük etkisi oldu.

Genelde ahlak üzerine görüşleriyle bilinmelerine rağmen, Stoacılar'ın mantık, epistemoloji (bilgi felsefesi), metafizik ve doğa bilimleri üzerine de görüşleri vardı. Stoacılar, yaşayan şeylerin edilgen madde ve *pneuma* (ruh) dedikleri etken bir kuvvetten oluştuğuna inandılar. Tanrı'yı, katı doğa kanunlarına göre dünyayı evrimleştiren ve değiştiren zeki bir tasarımcı olarak tanımladılar.

Stoacılar için en önemli mesele, bir kişinin nasıl yaşaması gerektiğidir. Cevapları ise kişinin mutluluğu –Yunanca'da *eudaimonia*– araması gerektiği, şeklindedir. Peki ama mutluluk nedir? Stoacılar için mutluluk, "ruhun mükemmel bir faaliyetiydi" ki, bu da ancak erdemli, cesur, uyumlu ve sabırlı olmakla mümkündü. Zenginlik, şöhret ve sağlık gibi şeyleri arzulamanın akla uygun olduğuna, ama mutluluğun aslında onlara sahip olmakla bir ilgisi olmadığına inandılar. Gerçekte Stoacılar, tümüyle erdemli bir kişinin, fiziken iyi durumda olup olmadığına aldırmaksızın mutlu olabileceğine inandılar. Kişi, kendisine eziyet edilirken bile mutlu olabilirdi.

Bunun dışında, Stoacılar duyguların sadece hislerden ibaret olmadığına, daima inançları da kapsadığına inandılar. Örneğin, hastalıktan korkmanın hastalığın kötü olduğuna inanmayı gerektirdiğini düşündüler. Ancak, gerçekten erdemli bir kişi için hastalık karşısında mutlu olmak mümkün olduğundan, hastalığın kötü olduğuna inanmak yanlıştı. Bu nedenle Stoacılar, arındıran duyguları öğütlediler.

EK BİLGİLER:

1. Roma İmparatoru Marcus Aurelius (MS 121-180), ünlü bir Stoacıdır. Meditasyonlar *olarak bilinen kişisel günlüğü, Stoacı felsefenin önemli eserlerindendir.*

2. Stoacılar isimlerini, felsefe tartışmak için toplandıkları yer olan Atina, Agora'daki verandadan (stoa poikilê) alır.

Kral Süleyman

Kral Süleyman, Kral Davut'un Batşeba'dan olan ikinci oğlu ve İsrail tahtının varisiydi. Hükümdarlığı sırasında Süleyman, gücünü siyasi evliliklerin yanı sıra Mısır ve Sûr (Lübnan) ile olan dostane ilişkileri yoluyla topladı ve hafızalara yer eden bilgeliği ve adalet anlayışıyla tanındı.

Süleyman'ın hükümdarlığı, en azından başlangıçta, ihtişamlıydı, Kudüs'ün ilk tapınağı, onun önderliğinde MÖ X. yüzyılda yapıldı. Tapınak, orijinal haldeki On Emir'i barındıran Ahit Sandığı'nın evi olduğu kadar Yahudi ibadetinin de merkeziydi. MÖ VI. yüzyılda Babil hükümdarı II. Nebukadnezar tarafından yıkılana kadar neredeyse 400 yıl ayakta kaldı. Tapınağa ek olarak Kral Süleyman, İsrail krallığına diğer gösterişli yapılar ve altın bolluğuyla büyük zenginlik getirdi.

Tapınak, muhtemelen Süleyman'ın en büyük başarısı olurken, bazılarınca onun pagan olduğu yönündeki eleştirilere dayanak teşkil ederek düşüşünün de nedeni oldu. Kenan ve Fenike mimarisini yansıttığı bilinen tapınak, eleştirmenlerce Yahudilik'te yasaklanmış, putlaştırılmış bir anıt olarak görüldü.

Süleyman, ittifaklar ve siyasi evlilikler yoluyla barışı tesis etti. Krallar kitabı 11:3'te, 700 karısı ve 300 cariyesi olduğu söylenir. Siyasi kazanımlar için başvurduğu çokeşlilik içeride ciddi derecede didişmelere neden oldu, çünkü kadınların çoğu putperestti ve Süleyman, Yahudi geleneklerini onlara uygulatmak adına çok az şey yaptı. Gerilimler, pek çok kimsenin onun liderliğini sorgulamaya başlamasıyla büyüdü ve ölümünün ardından

İsrail’in kuzey ve güneyi, neredeyse yüzyıllık bir birlikten sonra tekrar ayrıldı.

Kral Süleyman halen, kendisinden sonra gelen İncil’deki hikâyeyle örneklendirilen müthiş bilgeliğiyle bilinir. Hikayede iki kadın, bir bebekle beraber Süleyman’ın karşısına çıkar. Kadınların ikisi de bebeğin kendisinin olduğunu iddia etmektedir. Süleyman, beklenmedik bir kararla, bebeğin kesilerek iki parçaya bölünmesini ve kadınlara paylaştırılmasını emreder. Sahte anne, buna razı gelir fakat çocuğuna herhangi bir zarar gelmesini istemeyen gerçek anne Süleyman’dan diğer kadının bebeği almasına izin vermesini ister. Süleyman, hiçbir kadının kendi çocuğunun zarar görmesini istemeyeceğini bilerek gerçek annenin o olduğunu anlar.

EK BİLGİLER:

MÖ 586’da yıkılan ilk Süleyman tapınağı, MÖ 515’te yapılan ikinci bir tapınakla tamamlandı. İkinci tapınak daha sonra Romalılar tarafından MS 70’te yok edildi. Yahudiler, Mesih’in gelişi sırasında, tapınakların bulunduğu yerde üçüncü bir tapınağın inşa edileceğine inanır.

Babilliler’in tapınağı yok etmesinden sonra Ahit Sandığı kaybolmuştur. Sandığın çalındığı ve yok edildiği tahmin edilse de, bazıları onun hâlâ saklandığına inanırlar.

Cengiz Han

Cengiz Han (1162-1227), Asya'nın engin topraklarını istila etmek üzere göçebe kavimlerden oluşan acımasız ordusunu yirmi yıl boyunca kumanda eden bir Moğol savaşçısıdır. Öldüğü zaman, kurduğu Moğol İmparatorluğu dünya tarihindeki en büyük birleşik imparatorluktu. Cengiz Han'ın varislerinin yönetimi altında imparatorluk çabucak dağılmışsa da, kanlı Moğol istilaları hem Avrupa hem de Asya tarihinde bir dönüm noktası oldu ve Moğol kralına bugüne kadar gelen bir zalimlik şöhreti kazandırdı.

Cengiz Han, bir Moğol başbuğunun oğlu olarak Timuçin adıyla dünyaya geldi. Doğu Asya'daki Moğollar, geleneksel olarak bir diyardan öteki diyara gezerek, göçebe yaşıyordu. Babasının öldürülmesinden sonra, Timuçin on üç yaşındayken bir Moğol kavminin şefi oldu. Karizmatik bir liderdi. Timuçin en sonunda, liderlerinin ona 'Cengiz Han' –tüm imparatorların imparatoru– unvanını verdiği Moğol kavimlerinin tamamını birleştirebildi.

Moğolları birleştirdikten sonra Cengiz Han hayatının geri kalanına yayılacak bir istila hareketi başlattı. Orduları, bugünkü Çin, Rusya, Moğolistan, İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın topraklarını işgal etti. Cengiz Han'ın ölümünden kısa bir süre sonra, Moğol İmparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştığında Kore'den Doğu Avrupa'ya kadar uzanıyordu.

Moğol orduları disiplinli, güçlü ve korkunçtu. Bilinen stratejileri öncelikle düşman şehre teslim olma fırsatı vermek, ama eğer teklif reddedilirse şehirdeki herkesi öldürmekti. Cengiz Han, böyle bir terörün sonucu olarak tüm ulusları direnmeden boyun eğmeye ikna edebildi.

Moğollar’dan önce Avrupa ile Asya arasındaki temas asgarî seviyedeydi. Cengiz Han tarafından kurulan Moğol İmparatorluğu, iki kıta arasında fikir alışverişinin ve ticaretin yolunu açtı. Moğollar, Asya ile Avrupa arasında bir ticaret yolu olan İpek Yolu’nu açtılar ve böylece İtalyan Marko Polo gibi Avrupalılar hanların ülkesine seyahat edebildiler.

EK BİLGİLER:

1. Moğol göçebeler, kavim başka bir bölgeye göç edeceği zaman taşınabilen, “yurt” olarak bilinen yuvarlak çadırlarda yaşadılar. Moğolistan nüfusunun yaklaşık % 40’ı, çoğu göçebe yirminci yüzyılın ikinci yarısında kentlere yerleşmesine rağmen, halen hayvancılık yapmaktadır.

2. Moğol İmparatorluğu’nun saltanatı Batılı yazarları yüzyıllar boyu büyülemiştir. Cengiz Han’ın torunu Kubilay Han tarafından yaptırılan şatafatlı yazlık başkent, İngiliz romantik şair Samuel Taylor Coleridge’in ünlü şiiri “Kubilay Han”a (1797) esin vermiştir.

3. Moğollar, Japon adalarını istila etmeyi defalarca denemiş ama denizin zalim gücü olan rüzgar tarafından yok edilmiştir. Japonya’da kamikaze (ilahi rüzgar) efsanesi, Japonya’nın yenilmezliğinin bir kanıtı olarak yüzyıllarca nesilden nesile aktarıldı. II. Dünya Savaşı’nın sonunda çaresiz Japon pilotları, Japonya’yı Moğol istilasından kurtarmış olan ilahi rüzgarı yeniden canlandırmak adına intihar uçuşlarıyla Amerikan gemilerine saldırdılar.

William Faulkner

William Faulkner (1897-1962), Amerika'nın güneyinin en büyük edebî sesi olarak değerlendirilir. Romanlarında ve kısa hikâyelerinde, Güney'in unutulmaz büyük olayları –İç Savaş, Yeniden Yapılanma ve eski soyluluk sisteminin çöküşü– ile yüzleşirken yeni bir biçimsel zemin de yaratmıştır.

Faulkner, eserlerinin çoğunun mekânı olan Mississippi'de doğdu ve büyüdü. Ailesi, seçkin ve nesillerdir devlette kökleri olan, iyi bilinen bir aileydi. Büyük dedesi İç Savaş'ta bir Müttefik albayıydı ve hakkında yerel bir efsane de oluşmuştu. Faulkner gençliğinde Kanada Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde ve dedesinin bankasında memurluk gibi farklı işler arasında gidip geldi. Tüm bu zaman boyunca şair olarak şöhret kazanmaya çalıştı.

Faulkner'ın ilk büyük başarısı şiirlerinden biriyle değil, halen en iyi eseri olarak görülen *Ses ve Öfke* (1929) adlı romanıyla geldi. Bir zamanlar önemli ve saygın olan ama yavaş yavaş bu niteliğini yitiren Compson ailesinin işe yaramaz son nesil çocuklarıyla –intihara meyilli Quentin, önüne gelenle yatan Caddy, nefret uyandıran Jason ve zihinsel özürlü Benjy– dibe vuruşunu detaylarıyla sergiler. Faulkner roman boyunca bilinç akışı tekniğini kullanır ve kronolojik kurgunun yöntemlerini bir kenara bırakır.

Ses ve Öfke, Faulkner'ın eski Güney'in gerileyişini ve modern dünyada değerlerinin anlamını yitirişini keşfe çıktığı romanlarından biridir. Bu eserlerin çoğu, farklı kitaplarda ortaya çıkan aynı yer ve aile adlarıyla aynı ortamı –Mississippi'deki kurgusal Yoknapatawpha Kasabası– paylaşır. Faulkner'ın diğer Yoknapatawpha romanları arasında önde gelenler, bir ailenin vefat eden büyükannelerini gömmek üzere çıktığı yolculuğu anlatan *Döşeğimde Ölürken* (1930), ırk kökeni belirsiz olan bir adamın sıkıntısını

anlatan *Ağustos Işığı* (1932) ve kendine ait güney hanedanını kurmayı saplantı haline getirmiş bir adamı tasvir eden *Abşalom, Abşalom!*'dur.

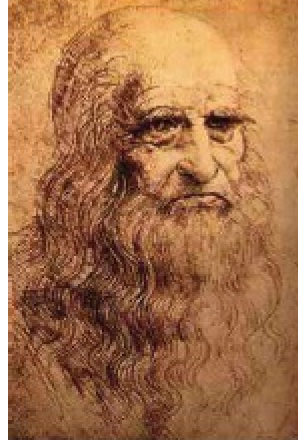
Faulkner'ın eserleri, tematik ve kurgusal güçlükleriyle ünlüdür. Absürd bir şekilde sıfatlarla dolup taşan uzun cümleleri, bilinç akışı öyküleyiciliği, zamanı kırıp bükmeleri ve çoklu (çoğu zaman güvenilmez) hikâye anlatıcıları, okuyucuların önünde dikenli bir yol gibi uzanır. Bu tekniklerin nihai sonucu, Güney'i herhangi bir yazardan daha derinlikle keşfe çıktığı eserler bütünüdür. Bu başarısından dolayı Faulkner, 1950 yılında edebiyat dalında Nobel Ödülü'ne layık görüldü. 1962 yılında Mississippi'ye bağlı Byhalia'da öldü.

EK BİLGİ:

1. Güneyli şivesi yüzünden Faulkner kelimeleri yayarak konuştuğu için, yaptığı Nobel Ödülü konuşması ertesi gün gazetelerde çıkana kadar dinleyicilerin çok azı tarafından anlaşılabildi. O zamandan beri, tarihteki en hoş Nobel Ödülü kabul konuşmalarından biri olduğu söylenir.

Leonardo da Vinci

Leonardo da Vinci (1452-1519), tüm dünyada tarihin en önemli yaratıcı dâhilerinden biri kabul edilir. Pek çokları tarafından resim, heykel, mimarlık, müzik, mühendislik ve fen bilimleri gibi çeşitli alanlarda mükemmelleşmiş, en önde gelen Rönesans insanı olarak görülür.

1452'de İtalya'da, Vinci'de dünyaya gelen da Vinci, Ser Piero da Vinci'nin gayrimeşru oğluydu. Hayatı boyunca kendisine basitçe 'Leonardo' denmesini istedi; da Vinci, "Vinci'den gelen" demekti. Sanat kariyerine Floransa'da, 1470'ten 1477'ye kadar yanında çalıştığı heykeltıraş ve ressam Andrea del Verrocchio'nun (1435-1488) çırağı olarak başladı.

Da Vinci, Floransa'yı Milan Dükü Ludovico Sforza ile çalışmak için 1481'de terk etti. Milan'da geçirdiği yıllar boyunca çeşitli projeler üzerinde çalıştı. Bina güçlendirmeleri tasarladı, binicilikle ilgili modeller yaptı ve *Son Akşam Yemeği* tablosunu yarattı. Binicilikle ilgili hiçbir modeli bitirmemesine rağmen, Fransız ordularının atış talimlerinde kullanıldığı için sonraları küçük parçalara ayrılan bir modeli tam şekliyle yaptı.

Da Vinci, 1499'da en ünlüsü *Mona Lisa* olan bir dizi resim üzerinde çalıştığı Floransa'ya döndü. 1513 ile 1516 yılları arasında, Papa Meclisi tarafından ikna edilerek Roma'ya yerleşti. Sonra Milan'ı yeniden ele geçiren Fransız Kralı I. Francis'in mülkünde yaşamak üzere davet edildiği Fransa'ya taşındı. 1519'da Chateau of Cloux'da öldü.

Da Vinci en çok, *Mona Lisa* ve *Son Akşam Yemeği* resimleri ile ünlü olmasına rağmen, uçmanın fiziğinden insan anatomisine uzanan geniş bir

konu yelpazesi üzerinde çizimleri ve açıklamalı dipnotlarını topladığı ciltler dolusu eskiz defteriyle de bilinir. Bunlar arasında rahimdeki bir ceninin çizimi bile vardır. Da Vinci bu çizimi hayal gücünü kullanarak çizmiş olmalı, çünkü kadınların kesip incelenmesi o zamanlar yasaktı.

Dehası ve şöhreti sayesinde da Vinci, diğer sanatçılar için ölümsüz bir ilham kaynağı oldu. Çağdaşı Raphael, *Atina Okulu* adlı ünlü Vatikan freskinde Platon figürü için model olarak onun suretini kullandı. Daha yakın zamanlarda da Vinci, *Uzay Yolu* gibi dizilerden *Da Vinci Şifresi* adlı çok satan ve 2006'da beyaz perdeye uyarlanan romana kadar, geniş bir kurgu aralığında karşılaşılan bir karakter oldu.

EK BİLGİLER:

1. 1999'da da Vinci'nin devasa bir binici heykeli modelinin, biri Michigan'daki Grand Rapids'de, diğeri Milano'da olmak üzere iki büyük boy kopyası izleyicilerle buluştu.

2. Ocak 2005'te, Floransa'da Santissima Annunziata Kilisesi'nin yanındaki bir manastırda bir dizi mühürlü kapı keşfedildi. Bazıları bunların, da Vinci'nin gizli atölyesinin kapıları olduğuna inanmaktadır.

Depremler

Yerkabuğu, donmuş bir okyanus üzerindeki buz gibi, yeryüzünün ergimiş çekirdeği üzerinde yavaşça hareket eden ve kalınlığı toplamda seksen kilometreye ulaşan pek çok katmandan oluşur. İki katman birbirinden ayılırsa, çarpışırsa veya birbirine sürterse, sonuç bir depremdir. Depremler her yıl yaklaşık 10.000 kişinin ölümüne neden olur.

Bir depremin kaynaklandığı noktaya, deprem merkezi denir. Deprem merkez üssü, depremin merkezinin dikey olarak üzerinde, dünyanın yüzeyine tekabül eden noktadır. Eğer depremin merkezi yeryüzünün derinlerindeyse, sarsıntı çok fazla zarara yol açmayabilir. Ama sarsıntı yüzeye yakınsa, felaket yaşanabilir. Depremler, zemini sallayan çeşitli dalga tipleri üretir. İlki, ana dalgalar veya P-dalgaları denenlerdir. Ses dalgaları gibi, zemini bastırıp gevşeterek boylamsal bir şekilde akarlar. Dünyanın bir ucundan öteki ucuna yirmi dakikada ulaşabilecek kadar hızlı ilerler ama az zarara yol açarlar.

Dalganın ikinci tipine S-dalga denir. S-dalgalar, duvarları ve çitleri yerinden çıkararak yavaşça ve çaprazlamasına hareket ederler. Son dalga tipine ve şimdiye kadar görülen en tehlikeli olanına ise L-dalga denir. L-dalgalar, zeminin okyanuslardaki dalgalar gibi yukarı ve aşağı hareket etmesine sebep olarak yer kaymalarına, yangınlara ve tsunamilere yol açar. Yeryüzünün, bir depremin ardından yeniden kendini ayarlaması için, bunu pek çok artçı sarsıntı –zeminin yerine oturmasıyla açığa çıkan küçük yer sarsıntısı– takip eder. İlk depremle zayıflayan binalar çoğunlukla artçı sarsıntılar dolayısıyla çöker.

Bir depremin yoğunluğu, Richter ölçeğiyle hesaplanır. Ölçekteki her bir sayı, onluk bir artışla temsil edilir. Bir 3.0, bir 2.0’den on kez ve bir 1.0’den yüz kat daha güçlüdür. Şiddeti 4.0’ten düşük depremler genelde yüzeyde hissedilemez. Şiddeti 6.0’dan yüksek depremler güçlü hissedilirken, 7.0’den yüksek olanlar ciddi olarak göz önünde bulundurulur. En feci depremler, iki katmanın birbiriyle çarpışmasıyla (Alaska ve Şili’de gerçekleşti) ortaya çıkan, şiddeti 9.0’un üzerinde kaydedilen depremlerdir.

EK BİLGİLER:

1. Oakland Atletizm ve San Francisco Devleri arasındaki 1989 Dünya Beyzbol Serisi, oyunlarda on günlük gecikmeye neden olan 7.1 büyüklüğünde bir depremle kesilmiştir.

2. Yanardağ patlamaları da depremlere neden olabilir. Endonezya'da 1883'te Krakatoa patladığında, patlama şiddeti o kadar yüksekti ki 3.000 kilometre ötedeki Avustralya'nın Perth kentinde duyulabildi.

3. Bir Hint efsanesine göre dünyayı dört fil taşır. Bir kobra yılanının tepesinde denge halindeki bir kaplumbağanın sırtında dururlar. Bu hayvanlardan herhangi birinin hareketi bir depremi başlatır.

4. Mozambik yerlileri yeryüzünün insanlarla aynı sorunlara sahip, yaşayan bir varlık olduğuna inanırlar. Soğuk alıp hasta olduğunda ve öksürdüğünde, sarsıntı hissederiz.

Henry Purcell

İngiliz saray müziği geleneğinin içine doğan Henry Purcell (1659-1695), Westminster Abbey'deki kraliyet müzisyenlerinden biri olan Thomas Purcell'in oğluydu. Henry, müziğe Kraliyet Şapeli'nde çocuk korusunda başladı, ama hemen, Westminster Abbey'de orgcu olarak iki dönem hizmet eden ve çağın önde gelen İngiliz bestecilerinden biri olan John Blow'un (1649-1708) talebesi oldu. Purcell 1677'de telli çalgılar için basit ama güzel Fantaziler'ini yazarak kraliyet telli çalgılar topluluğu olan Kralın Kemanları'nın bestecisi oldu.

1679'da yirmi yaşındayken Purcell, Kraliyet Şapeli'nde orgcu olarak hocasının yerini aldı ve kilise müziğinin yanı sıra tiyatroya da ara müziği bestelemeye başladı. 1689'da *Dido ve Aeneas* isimli en ünlü opera eserini yazdı. O zamanlar opera İngiltere'de pek popüler değildi; çoğu besteci danslı oyunu, İtalyan oratoryolarının melez bir birleşimini, laik Fransız müziğini ve İngilizce şarkıları tercih ediyordu.

Dido ve Aeneas çoğu modern operadan ölçek olarak çok daha küçüktü. Libretto, veya operanın metni, Kartaca Kraliçesi Dido'ya aşık olup sonra onu terk eden, Truva Savaşı'ndan evine dönmek üzere yollardaki bir kahraman olan Aeneas ile ilgilidir. Solocular, korolar ve enstrümantal dansların karışımı olan Purcell'in versiyonunda, kısıtlı sayıda ana şarkıcıya ihtiyaç vardı. Müziğin en iyi bilinen kısımlarının çoğu bas melodi fikrine – üzerine eklenen farklı melodilere eşlik eden tanıdık, bildik tonlar üreten alçak sesli enstrümanlardaki basit ve tekrarlı tema– dayalıydı. Purcell'in

temaları, bas melodilerin kısıtlamalarına rağmen dramatiktir ve insanı yakalar. Sonuç, İngiliz besteciler için çığır açan bir eser oldu.

Purcell, Wolfgang Amadeus Mozart ve ondan sonra gelen Franz Schubert gibi, genç yaşta öldü. Buna rağmen, tüm zamanların en büyük İngiliz bestecilerinden biri kabul edilir ve eserlerine Ralph Vaughan Williams ve Benjamin Britten gibi geç dönem İngiliz bestecileri tarafından övgüler yağdırılmıştır.

EK BİLGİLER:

1. Purcell'in Dido ve Aeneas'ı *İngilizce yazılan ilk gerçek operaydı. Önceki eserlerden farklı olarak bu, konuşma kısmını yerine getirmek üzere sanatçılara durak vermeyerek, tümüyle müzikten oluşuyordu.*

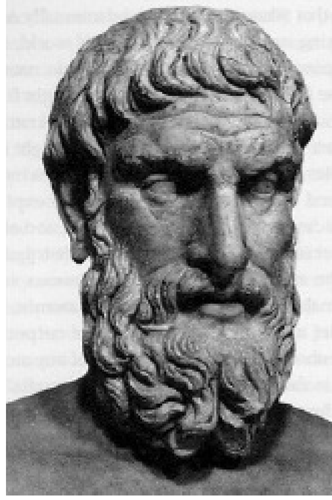
2. Purcell, ilk eseri olan kısa bir parçayı sekiz yaşında yayınladı.

3. Purcell tarafından yazılan iki ulusal marş, Kalbim Yazıyor *ve* Sen Tanrım, Kalplerimizdeki Sırları En İyi Bilen, *II. James'in taç giyme töreninde ve Kraliçe Mary'nin cenaze töreninde kullanıldılar.*

Epikürcülük

Epikürcüler, MÖ IV. yüzyılda Epiküros (MÖ 341-270) tarafından kurulan bir felsefe okulunun takipçisiydiler. Komünal bir şekilde yaşadılar ve siyasi faaliyetten kendilerini çektiler.

Epikürcüler, var olan her şeyin atomlar ve boşluktan veya boş uzaydan oluştuğuna inandılar. Sonuç olarak ruhun kendisi atomlardan oluşur; maddedir ve bedenle beraber ölür. Epikürcüler, tanrılara inanıyor, ama onların insanlarla uğraşamayacak kadar kendi hazlarıyla meşgul olduklarını düşünüyorlardı.

Helenistik dünyadaki çoğu felsefe okulunda olduğu gibi, Epikürcüler şu soruya odaklandılar: İyi yaşam nedir? Bu soruya şöyle cevap verdiler: İyi yaşam, mutlu bir yaşamdır. Mutluluk ise hazzın mevcudiyeti ve acının yokluğuydu. Ancak, onların haz ve acı psikolojisi benzersizdi.

Epikürcüler, hazları durgun ve aktif hazlar olarak ikiye ayırdılar. Kinetik bir hazdan keyiflenme; bir arzuya sahip olmayı, arzuyu tatmin etmeyi ve sonrasında o arzunun yokluğunu deneyimlemeyi içine alıyordu. Örneğin yiyecek arzusu, birinin aç olması, yemek yemesi ve sonrasında doyması dolayısıyla kinetik bir hazdır. Statik bir hazdan keyiflenme, zıt olarak, arzuyu azaltmaz. Felsefî tartışmayla meşgul olma statik hazzın bir örneğidir: Felsefe yaptıkça, daha fazla felsefe yapmak istersiniz.

Epikürcüler, bazı kinetik zevklerin gerekli ve iyi olduklarını kabul ederken, hep daha fazlası için arzu yaratan dürtülere karşı uyardılar.

Örneğin, hoş tatlıları tüketme alışkanlığı, daha basit tatlılardan haz almayı veya tatlıların tümden yokluğu durumunda tatmin olmayı zorlaştırır. Bu nedenle Epikürcüler, kişinin basit yiyecekler yiyerek ve sadece arada sırada lüksten keyiflenerek genelde sade bir şekilde yaşaması gerektiğine inandılar.

EK BİLGİLER:

1. Epikürcüler'in savunduğunun aksine, "Epikürcü" kelimesi, "duyusal hazzın, özellikle iyi yiyecekten ve rahattan haz almanın peşine düşmeye kendini adamış" anlamında kullanılır.

2. Epiküros'un Atina'da kurduğu okul, "Bahçe" olarak bilinirdi.

3. Romalı filozof Lucretius (MÖ 99-55), bir Epikürcüydü. Doğa felsefesi ve Epikürcü metafizik hakkında De rerum natura *(Şeylerin Doğası Üzerine) adlı uzun bir şiiri bulunmaktadır.*

Tapınak ve Kutsal Sandık

Kral Süleyman, ilk Yahudi tapınağını MÖ X. yüzyılda Kudüs'te, kafasında üç ana amaç belirleyerek inşa etti: İlki Yahudi inancının İsrail'deki merkezi olması; ikincisi Tanrı'ya adanan hayvanların kurban edilme yeri olması ve üçüncüsü, Musa'ya Sina Dağı'nda verilen orijinal On Emir'i barındıran Ahit Sandığı için kalıcı bir ev olması.

İsrail tarihindeki en zengin dönemlerden birinde inşa edilen Kral Süleyman'ın orijinal tapınağı, Babil Hükümdarı II. Nebukadnezar tarafından yok edildiği MÖ 586 tarihine kadar ayakta kalmıştır. Babilliler, muhtemelen Kutsal Sandık'ı ve On Emir'i içinde barındıran tapınağı yağmaladılar ve yok ettiler. Tapınağın yok edilmesiyle Yahudiler, Yahuda'nın Ülkesi olarak bilinen İsrail'in güney kısmından sürgün edildiler.

Yahudiler sürgünlerinden geri döndüklerinde tapınağı yeniden inşa ettiler. Bu ikinci tapınağın yapılması otuz bir yıllarını aldı ve MÖ 515 yılında tamamlandı. Beş yüzyıl boyunca büyüyüp genişledi. MÖ 19 civarında Kral Büyük Herod, tüm alanı saran geniş bir koruyucu duvar yapımını da içeren tutkulu bir genişletme projesine başladı. Tapınak MS I. yüzyılın sonuna kadar bu durumda kaldı.

I. yüzyılın bitmesine yakın Romalılar ve Yahudiler arasındaki gerginlik tırmandı. O zamanlar Roma İmparatorluğu'nun onda biri Yahudi idi. Ayrıca yalnızca sünnet gerektirdiğinden dolayı bu dine bağlanmaktan uzak duran çoğu kimse de Yahudiler'i destekliyordu. Romalı-Yahudi ilişkileri çoğu zaman barış içinde olmasına rağmen, bir grup bağnaz MS 66'da ayaklandı ve Romalı liderler ayaklanmanın yayılmasından korktular. Cevaben, Kudüs'ü ve ikinci tapınağı MS 70'te yok ettiler. Bu, Yahudiler'in en kutsal yerinin ikinci yıkımıydı ve İsrail'in dışında Yahudi Diasporası oluşmaya başladı.

EK BİLGİLER:

1. Yahudilik'te en kutsal mekân olarak kabul edilen ilk iki tapınağın yeri, Dağ Tapınağı, aynı zamanda Hıristiyanlık ve İslam için de son derece önemlidir. VI. yüzyılda yapılan hem Kubbet-üs-Sahra ve hem de Mescid-i Aksa, burayı Müslüman inancının en kutsal üçüncü mekânı kılar.

2. Bugün “Batı Duvarı” veya “Ağlama Duvarı” olarak bilinen Kral Herod’un koruma duvarlarının bir kısmı Romalılar’ın yıkımından sonra ayakta kaldı ve halen de oradadır. Duvarın bu kısmı, çoğu hacının ziyaret ettiği kutsal bir alandır.

Kara Ölüm

"Kara Ölüm" olarak bilinen, alabildiğine yayılmış bir veba salgını, 1347 ile 1350 yılları arasında Avrupa nüfusunun üçte birini yok etti. Asya'dan kaynaklanan yüksek oranda bulaşıcı bakteriyel hastalık yıkıcı bir hızla yayıldı. Ortaçağ Avrupası'nın pislik yuvası şehirlerinde yaşayan kurbanlar; kusma, ishal ve deri üzerinde beliren siyah tümörler gibi tipik belirtilerin ortaya çıkmasından sonra sadece birkaç gün yaşayabiliyordu.

Veba çoğu şehirde çok sayıda insanı öldürmekle kalmadı aynı zamanda tüm medeniyeti çöküşün kıyısına iterek hukuk ve düzeni de yıktı. Yazar Giovanni Boccaccio, 1370-71 yılları arasında yazdığı *Decameron* adlı ünlü eserinde, İtalya'nın zengin kenti Floransa'da vebanın yarattığı etkileri tasvir eder:

"Şehrimizin bu ıstırap ve sefilliğinde, beşerî ve ilahî hukukun otoritesi neredeyse ortadan kayboldu. Tıpkı diğer insanlar gibi bakanlar ve hukuk adamlarının hepsi ya öldü ya hasta oldu ya da aileleri ile uğraşmaktan ses çıkaramadı ve hiçbir görev yerine getirilemedi... Her insan, bu nedenle her istediğini hiçbir engelle karşılaşmadan yapabildi."

Avrupa toplumunda vebanın sonuçları derin oldu. Birçok çileden çıkmış Avrupalı Hıristiyan, hastalıktan dolayı Yahudiler'i suçladı ve Kara Ölüm'ü takip eden katliamlar tarihteki en kötü anti-Semitik saldırılar arasında yerini aldı. Çoğu Avrupalı aynı zamanda Katolik Kilisesi'nin öğretilerini ve mevcut siyasi düzeni sorgulamaya başladı. Tanrı böylesine zalim bir hastalığa nasıl izin verebilmişti? Hayal kırıklığına uğramış bazı Avrupalılar, kendilerini kırbaçlayarak ibadet eden 'kırbaççılar' gibi radikal tarikatlara yöneldiler. Bunun bir sonucu olarak kiliseye duyulan saygı azaldı. Çoğu tarihçiye göre, veba orta çağın feodal düzenini yıktı ve Rönesans'a giden yolu açtı.

EK BİLGİLER:

1. Bilim insanları, halen Kara Ölüm'ün nedenini tartışmaya devam etmektedirler. Muhtemel adaylardan olan hıyarcıklı veba hâlâ yaşamaktadır, ama antibiyotiklerle kolaylıkla tedavi edilebilmektedirler.

2. Orta Çağ'da veba bulaşan hemen herkes ölmesine rağmen, kurbanların % 5'i salgından sağ olarak kurtuldu ve bazı insanlar ona tümüyle yakalanmaktan kaçınabildiler. Modern bilim insanları, onların mikroplara karşı daha fazla direnç gösteren, çok ender bir genetik birleşimle korunduklarına inanıyorlar.

3. Kara Ölüm'den sonra, Avrupa'nın 1347 öncesi nüfus düzeyini tekrar yakalaması dört yüz yıl aldı.

Muhteşem Gatsby

Eleştirmenler ve okuyucular, uzun süre “Büyük Amerikan Romanı” olacak tek bir eser belirlemeye çalıştılar ve bu zamana kadar çoğu, F. Scott Fitzgerald’ın (1896-1940) Muhteşem Gatsby romanı üzerinde fikir birliğine vardı. Gerçekten de başka hiçbir eser Amerikan Rüyası’nın özünü bu kadar göz alıcı bir şekilde yakalayamamış ve eleştirmemiştir.

Başkarakter Jay Gatsby, Lond Island’a bağlı, eski zengin yerleşimi East Egg’deki limanın karşısındaki West Egg’in yeni zenginleşen kasabasında bir villa sahibi olan gizemli bir milyonerdir. Her hafta sonu, malikanesine yüzlerce “gündelik kelebek” çeken gösterişli partiler verir. Gatsby, hikâyesinin anlatıcısı olan yeni komşusu Nick Carraway ile tanışır. Nick’in ilk izlenimi, Gatsby’nin, “hayatta dört veya beş kez karşılaşabileceğiniz, içinde sonsuz bir rahatlık hissi barındıran ender gülümseyişli insanlardan biri” olduğu şeklindedir.

Ama Nick daha fazla şey öğrendikçe, Gatsby’nin mükemmel yüzünde daha fazla çatlak belirir. Gatsby, giderek, tüm yanlışlarıyla Amerika’nın “kendi kendini yaratmış insan” idealini örnekler. Midwest’te sefalet içinde doğan Gatsby, organize suçların yardımıyla gayrimeşru iş anlaşmalarından milyonlar kazanmıştır. Başka bir adamla evlendiğinden beri Daisy Buchanan isimli uzun zamandır kayıp olan aşkını tekrar elde etme hedefiyle ismini değiştirmiş, doğuya taşınmış, West Egg’de villa satın almış ve sahte bir kişisel geçmiş oluşturmuştur.

Gatsby, neredeyse her düzeyde bir paradokstur. O, girişimci, idealist ve yükselme tutkusundaki Amerikan ruhunu yaşar ve solur, fakat bunların hepsini çabasına layık olmayan bir kadının peşini bırakmayarak yapar. Görünüşte, yüksek bir özgüven ve benlik duygusu yansıtır fakat özünde o, yalnız ve karasevdalı bir adamdır. Kütüphanesi kitaplarla doludur, ama sayfalarına dokunulmamış, hatta kitaplardan biri bile açılmamıştır.

Muhteşem Gatsby yalnızca 180 sayfadır, ama Fitzgerald bu kısa alanı, kelime israf etmeden ustalıkla ve itinayla kullanır. Roman, aynı anda heyecan, romans, gizem ve Caz Çağı’nın çürümüşlüğüyle iç içedir. Ama her şeyin üstünde, bu en özlü Amerikan hikâyesini unutulmaz yapan –İngiliz dilinin gördüğü en şiirsel anlatımlarından bazılarını da örnekleyen-Fitzgerald’ın düzyazısıdır.

EK BİLGİLER:

1. Fitzgerald, Muhteşem Gatsby *için aylarca uygun bir başlık aradı. Mart 1925'te yayıncısına panikle telgraf çekip, başlığın "Kırmızı, Beyaz ve Mavi Altında" olarak değiştirilmesini talep etmiş ama çok geç kalmıştı.*

2. Fitzgerald ve eşi Zelda, Zelda'nın ciddi duygusal dengesizliği ve Fitzgerald'ın alkolizm sorunuyla alt üst olan çalkantılı hayatlarıyla, Caz Çağı sosyetesinde pek de revaçta olmayan karakterlerdi.

3. Fitzgerald, bir Hollywood film kralı hakkındaki Son Düş *adlı romanını tamamlayamadan 1940'ta kalp krizinden öldü.*

Son Akşam Yemeği

Leonardo da Vinci, hamisi Ludovico Sforza için 1495 ile 1498 yılları arasında Son Akşam Yemeği adlı tablosunu yaptı. Milano, Santa Maria dele Grazie'deki keşişlerin yemekhanesinin kuzey duvarında konumlanmış olan tablo, Batı tarihinde İncil'de geçen bir konunun en ünlü tasvirlerinden biridir.

Son Akşam Yemeği, Yahuda tarafından Romalılar'a jurnallenmeden hemen önce, on iki havarisi ile Paskalya yemeğini kutlayan İsa'yı betimler. Hıristiyan teolojisine göre bu olay, masadaki ekmek ve şarabın İsa'nın etine ve kanına dönüştüğü yemek olarak Komünyon'un ilk kutlamasını oluşturdu.

Tüm figürler, resmin önünde yemekhanede yemeklerini yiyen rahiplerle, kutsal olayı birbirinden ayıran bir çeşit engel vazifesi gören masanın bir tarafında düzenlenir. Soldan sağa havariler Bartholomew, Küçük James, Andrew, Peter, Yahuda ve John görünürler. İsa tam ortadadır. Ondan sonra Thomas, Büyük James, Philip, Matthew, Thaddeus ve Simon gelir.

Rönesans'ın en ünlü İtalyan sanatçılarının biyografilerini yazan on altıncı yüzyıl yazarı Giorgio Vasari'ye göre, da Vinci'nin freski, İsa'nın, "İçinizden biri bana ihanet edecek." (Matthew 26:21), dediği anı yakalar. Havariler böylece O'nun sözlerine karşı, her biri farklı bir duyguyu –inkar, şüphe, kin, inançsızlık veya sevgi– yansıtan ifadeleriyle gösterilir.

İncil'den konuyla ilişkili diğer parça, İsa'nın,"Bana ihanet edenin eli masada benimle." dediği Luka 22:21'dir. Da Vinci'nin resminde, masada eli İsa'nın elinin yanında duran tek kişi Yahuda'dır. Yüzü gölgede kalmış, vücudu fiziki olarak İsa'dan ürkmüş haldedir. Sahnenin başka sanatçılarca yapılmış daha eski betimlemelerinde, Yahuda ya grubun geri kalanının dışında kalmış ya da masanın ters tarafında yalnız oturmuş veya halesinden

mahrum bırakılmış halde betimlenmiştir. Da Vinci, onu dış özelliklerden çok psikolojik durumuna odaklanan daha gizemli bir tutumla diğer havarilerden ayırır.

Duvar resmi, yapılmasından kısa süre sonra bozulmaya başladı. Zahmetli bir hassasiyetle çalışan da Vinci geleneksel fresk teknikleri kullanmamıştı, çünkü ressamların büyük bir hızla çalışmalarını gerektiriyorlardı. Bunun yerine yüksek oranda kalıcı olmadığı bilinen yağ -ve zamk- bazlı boyaları denedi; birkaç yıl içinde çatlaklar ve küf oluşmaya başladı. Ayrıca 1652'de, duvarda İsa'nın ayaklarının göründüğü bölümü yok eden bir kapı yeri açıldı. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllardaki restorasyon teşebbüsleri sadece kısmî başarı sağladı. II. Dünya Savaşı sırasında yemekhaneye daha da zarar veren bir bomba isabet etti. 1978'de büyük bir restorasyon hareketi, İtalyan hükümetince yüklenildi ve Pinin Brambilla Barcilon tarafından yirmi yıldan daha uzun bir süre boyunca denetlendi. Yeni restore edilen fresk, yemekhane iklim kontrolü ile donatıldıktan sonra 1999'da tekrar halka açıldı.

Güneş Lekeleri ve Güneş Parlamaları

Güneşin değişken yüzeyi, 6.000 santigrat derecede tüm güneş sistemini ısıtarak yanar. Bu, yeryüzündeki sıcak bir günden 180 kat daha sıcaktır. Ama güneşin yüzeyinin bazı kısımları diğerlerinden serindir. Kabaca bizim gezegenimizin boyutunda olan güneş lekeleri koyu renkte görünürler, çünkü çevreleyen yüzeyden 2.000 derece daha soğukturlar. Güneşin parlayarak yanan iç çekirdeğinden yayılan ısıyı baskı altında tutan yoğun manyetik alanlara sahiptirler.

Genelde güneş lekeleri, her biri zıt bir manyetik yüke sahip olan çiftler halinde görünürler. Zıt olarak yüklenen güneş lekeleri arasındaki bölgeler, bir milyar megaton TNT kadar çok enerji salan güneşin yüzeyindeki patlamalar, güneş parlamaları için hazırdır. Güneş parlamaları, jeomanyetik fırtınalara sebep olan x-ışınları ve manyetik radyasyon ile yeryüzünü bombardımana tutar. Kuzey ve güney ışıklarını yoğunlaştırır, elektrik şebekelerini bozar ve radyo ileticilerini karıştırır.

Son zirvesini 2000’de yapan güneş lekeleri ve güneş parlamaları, on bir yıllık döngüyle güçlenir ve zayıflar. 14 Temmuz 2000’de “Bastille Günü Olayı” da denen devasa bir güneş parlaması, Texas’a kadar güneye uzanan göz kamaştırıcı haleler saçtı, elektrik kesintilerini tetikledi ve uyduların yerini değiştirdi. Astronotların solar maksimumlara karşı çok temkinli olmaları gerekir, çünkü radyasyon fırtınaları ölümcül olabilir.

Güneş lekeleri, aynı zamanda yeryüzündeki sıcaklığı etkileyebilir. Maksimum güneş lekesi faaliyeti, ultraviyole radyasyondaki büyük bir artışı da içine alan, güneşten salınan enerjide küçük bir artışla ilişkilendirilir. Küresel ısınmayla örtüşür şekilde, son altmış yılda güneş lekesi faaliyetinde büyük bir artış vardır. Batı Avrupa’da 1600’lerin ortasından 1700’lerin başlarına kadar süren, ciddi soğuklar ve uzun kışlar nedeniyle “Küçük Buz Çağı” denen dönem, güneş lekesi faaliyetindeki bir düşüş dönemiyle çakışıyordu.

EK BİLGİLER:

1. İtalyan astronom Galileo Galilei (1564-1642), Güneş’in dönme devrini izlemek için güneş lekelerini kullandı. Çoğunlukla gazdan oluştuğu için,

Güneş’in farklı tarafları farklı hızlarla döner. Ekvator, kabaca yirmi beş günde kendi etrafında dönerken kutuplar otuz beş günde dönerler.

2. Çinli astronomlar güneş lekelerini ilk kez MS 30 yılında gözlemledi.

Johann Sebastian Bach

Johann Sebastian Bach (1685-1750), en önemli barok bestekârdır ve belki de tüm zamanların en önemli bestecisidir. Onun dinî vokal müziği –kantatlar ve ilahi besteleri– orkestralı konçertoları ve ustalıklı org eserleri, ulvi armoniler ve birleştirilmiş melodilerle doludur ve onun müzikal hassasiyeti, dehadan ödün vermez. Yirminci yüzyılın caz ve pop bestecileri de dahil, kendinden sonra gelen neredeyse tüm bestecileri etkilemiştir.

Bach, Thuringia denen bir bölgenin Eisenach kasabasında, 21 Mart 1685 tarihinde doğdu. Genç bir adam olarak, Arnstadt, Lübeck, Mülhausen ve Weimar'daki Lüteriyen kiliselerde çeşitli randevular ve misafirlikler arasında gidip geldi. Bach'ın kariyerinde değişmeyen şey, insanların onun müziğini vasat, karmaşık ve tatminkârlıktan uzak bulmalarıydı. Weimar'da saray orgcusu olduğu sıralar (1708-1717), orkestra şefliğine yükseldi. 1717'de Cothen'deki Lüteriyen Prensi Leopold'un sarayına taşındı.

1720'de Bach'ın ilk eşi öldü ve bugün alıştırmalarında çoğu piyanist tarafından çalışılan pek çok etüt kitabını ithaf ettiği Anna Magdalena isimli bir saray şarkıcısı ile evlendi. Cothen'de geçirdiği zamanda, efsanevi *Brandenburg Konçertoları* ve *Matta Azabı* oratoryoları gibi ünlü kantatlarının bir kısmını üretti. 1722'de, muazzam eseri *Mass in B Minor* tamamlandıktan sadece bir yıl sonra, 1750'ye kadar yaşadığı Leipzig şehri ve dört kilise için müzik direktörü oldu.

EK BİLGİLER:

1. Bach'ın ilk eşinden altı, ikinci eşinden on üç çocuğu oldu.

2. Bach’ın çocuklarının çoğu bebekliklerinde öldü, ama Johann Christian Bach (1735-1782) ve Carl Philipp Emanuel Bach (1714-1788) dahil dördü tanınmış besteciler oldular.

3. Bach’ın erken dönem müzik eğitimini babası ve ağabeyleri vermişti, ama o büyük ölçüde kendi kendine işi öğrenmiş bir besteciydi.

Ortaçağ Felsefesi

Batı felsefesinde ortaçağ dönemi, genelde kabaca MS V. yüzyılda klasik antik çağın sona ermesinden MS XV. yüzyıl civarı Rönesans'ın başlangıcına kadar süren dönem olarak tanımlanır. Ortaçağ boyunca diğer disiplinlerin iç karartan izlerinin aksine, bu dönemin felsefesi aşırı derecede zengindi ve bir dizi seçkin şahsiyeti barındırmaktaydı.

İlk önemli ortaçağ filozofu, Platon'un felsefesi ile Hıristiyanlık'ı birleştirmeye teşebbüs eden Aziz Augustinus'dur (MS 354-430). Augustinus'un, sadece kilise öğretileri üzerinde değil, aynı zamanda Batı felsefesi ve kültürünün tümü üzerinde büyük tesiri olmuştur.

Diğer bir önemli ortaçağ şahsiyeti, *Felsefe'nin Tesellisi* kitabıyla bilinen Boethius'tur (MS 480-525). Ancak onun bu alana en önemli katkısı, Yunan felsefesini Latince'ye çevirmesiydi. Boethius, Yunanca bilen son Batı Avrupalılar'dan biriydi ve ölümünden sonra dilbilimi Avrupa kültüründe yüzlerce yıl kayboldu.

Ortaçağın erken dönemi, iki önemli şahsiyetle sona erdi: Canterbury'den Saint Anselmus (1033-1109) ve Petrus Abelardus (1079-1142). Anselmus, *Proslogion* isimli kitabında Tanrı'nın varlığına dair ilk analitik veya "ontolojik" kanıtlamalarıyla bilinir. Mantık ve anlambilim tarihinde önemli bir şahsiyet olmasının yanında Abelard, bir çocuk sahibi olduğu ve ünlü mektuplaşmalarını sürdürdüğü öğrencisi Heloise'e âşık olmasıyla da çok meşhurdur.

Ortaçağ felsefesinin geç dönemi, on üçüncü yüzyılda antikçağ Yunan metinlerinin, özellikle Aristoteles'in yeniden keşfedilmesiyle kısmen farklı bir karaktere sahiptir. Geç dönem büyük ortaçağ filozoflarının –Saint Thomas Aquinas (1225-1274), John Duns Scotus (1265-1308) ve Ockhamlı William (1284-1347)– eserleri Aristoteles'den oldukça çok etkilenmişti ve her biri, Aristoteles'in tüm eserleri üzerinde dikkate değer yorumlar ürettiler. Bu üçlüden en önemlisi, Aristotelesçi felsefeyi Hıristiyan teolojisi ile birleştirip büyük bir felsefî ve teolojik sistem yaratan Thomas Aquinas'tır. O zamandan beri Aquinas, Katolik düşüncesinde belirleyici olmasa bile büyük bir etkide bulundu.

EK BİLGİLER:

1. Heloise'in amcası, yeğeninin aşk ilişkisi karşısında o kadar öfkelenmişti ki Abelard'ı hadım ettirmişti. Hem Abelardus hem de Heloise, hayatlarının geri kalanını dinî bir düzen içinde yaşadılar, ama ideal romantik aşkın ilk ve hareketli örneklerinden biri olan mektuplaşmalarını sürdürdüler.

2. Ockham en çok, adını taşıyan ve her zaman en basit kuramın tercih edilmesi gerektiği veya kuramların olabildiği kadar basit olması gerektiği anlamına gelen "Ockham'ın usturası" prensibiyle bilinir.

Talmud

Talmud, Tevrat üzerine hahamların yüzlerce yıllık yorumlarını derler ve Yahudi dininde temel bir metin olarak görülür.

Talmud, iki kısımdan oluşur. İlki, Mişna'dır. Tevrat ilk başta Musa'ya indirildiğinde, yazılı metne bir dizi sözlü öğretinin eşlik ettiğine inanılır. MS 200 civarında Yahudi tapınakları yıkılmıştı ve topluluk sert baskıların hedefiydi. Bu ikincil öğretileri kaydetmek gerekli olmuştu.

Talmud'un ikinci parçası Gemara'dır. Gemara, hahamların Mişna'ya dair tartışmalarından oluşur. Mişna mutlak fikirler içerirken, Gemara farklı fikirlerin bir diyalogu halinde yazılır.

En yaygın olarak kastedilen ve kullanılan Talmud, MS 400-600 yılları arasında derlenen, Aramice olan Talmud Bavli'dir. Kudüs'ten gelen ikinci bir Talmud daha vardır, ama bu versiyonda öğretiler daha bölük pörçüktür ve anlaşılması oldukça zordur.

Talmud, Yahudi hukukunun bir kaynağı olarak görülür ve toplumda ortaya çıkan kavgaları karara bağlamak için kullanılırdı. Dinî ve laik kanunlar geleneksel olarak Yahudi topluluklarda aynıyken, Talmud'un oldukça değişen çeşitlilikte uygulamaları vardı.

EK BİLGİLER:

1. Mişna'nın, "Hahamların Deyişleri" anlamına gelen "Pirkei Avot" denen bir bölümü, ünlü hahamların deyişlerini ve mesellerini içerir.

2. Talmud, geleneksel olarak kullanılan 'havruta yöntemi' –ikili gruplar soru-cevap şeklinde çalışır, böylece öğrenciler her bir satırı grup eşiyle beraber gözden geçirebilir ve tartışabilir– ile öğrenilir.

Jan Dark (Joan of Arc)

Jan Dark (1412-1431), İngilizler'le savaşan ortaçağ Fransız ordularının komutasını hayranlık uyandıracak bir şekilde henüz on yedi yaşında ele alan genç bir köylü kadınıydı. Bir dizi şaşırtıcı zaferden sonra yakalandı, sapkınlıkla suçlandı ve hemen kazığa bağlanarak yakıldı. Ancak Jan'ın cesur liderliğinden esinlenen Fransızlar sonunda İngilizler'i topraklarından çıkardılar. Böylelikle genç kadın, hafızalarda ulusal bir kahraman ve Fransa'nın sembolü olarak yer etti.

Avrupa kralları, özellikle de İngiliz ve Fransızlar arasındaki savaşlar, ortaçağ hayatının daimi bir özelliğiydi. Jan'ın 1429'daki üstün başarılarının gerçekleştiği sırada iki ülke, gerçekte 116 yıl süren, ara sıra tekrarlanan çatışmalardan oluşan Yüz Yıl Savaşları'nın tam ortasındaydı. Birçok açıdan savaş basitçe, Ortaçağ'da Avrupa'yı yöneten açgözlü feodal baronlar için bir iş teklifiydi. Asilzadeler toprak istemişlerdi ve savaş onu almanın bir yoluydu. Sonuç olarak, ortaçağ dönemi boyunca ulusal sınırlar da, herhangi bir hükümdar ile akrabalık bağı hissetmeyen Jan'ın ailesi gibi kıtanın ortak halkları da sürekli olarak yer değiştirdi.

Ama Jan'ın doğumuyla bu durum değişmeye başladı. İngilizler'e karşı Jan'ın hareketi, Avrupa milliyetçiliğinin ne olabileceğine dair ilk örneklerden biri oldu. Jan için Fransa, sadece harita üzerinde bir sınır veya asil bir ailenin mülkiyeti değildi. Orası özeldi, vatansever bir bağ hissettiği ülkesiydi. Bir ergen olarak tecrübe ettiği görülerinde, Jan, Tanrı'nın ondan İngilizler'i Fransa'dan çıkarmasını istediğini iddia etti. İngiliz ve Fransız soylularının arasındaki toprak kavgası, milletlerin savaşına dönüştü. Gelecek yüzyıllarda Avrupa'nın çeşitli feodal krallıkları, hem vatanseverliği

hem de onun şeytanî ikizi ırkçılığı körükleyerek ayrı kültürel kimliklere sahip ulus-devletlere doğru evrildiler.

Jan’ın 1431’de yakalanmasından sonra, İngilizler onu uydurdukları sapkınlık suçuyla idam ettiler. Papa sonraları suçlamasını geri çekti ve Jan, 1920 yılında Katolik Kilisesi’nin bir azizesi ilan edildi.

EK BİLGİLER:

1. II. Dünya Savaşı sırasında, Fransız Direnişi’nin yeraltı savaşçıları, Jan’ın amblemi olan Lorraine haçını kendi sembolleri olarak benimsediler.

2. Jan’ın orduların yönetimini ele almasına izin verilmeden önce, Fransız kralı kayınvalidesinden Jan’ın bakire olduğundan emin olmasını istedi. Öyleydi.

3. On dokuzuncu yüzyılın Amerikalı yazarlarından Mark Twain, Jan’ın hikayesiyle adeta büyülenmişti ve “insan ırkının şimdiye dek çıkardığı, açıkça ve açık ara farkla en sıra dışı kişi” olarak gördüğü bu kadın hakkında bir kitap yazarak ve araştırarak on iki yılını geçirdi. Kitap, Twain’in en meşhur çalışmalarından olmamasına rağmen, Twain onu en iyi kitapları arasında saydı.

John Steinbeck

Yirminci yüzyılın en sevilen Amerikalı romancılarından biri olan John Steinbeck (1902-1968), eserlerini yerlisi olduğu California'nın yerel renkleri ile demlendirdi. Çoğu eleştirmen yazımını çağdaşlarınınki kadar zarif ve ses getirici bulmayıp görmezden gelmesine rağmen, okuyucular arasında uzun süre gözde oldu. Her halükârda Steinbeck'in dokunaklı, sembolizm açısından zengin ve sosyal içerikli hikâyelerini ustalıkla işlediği tartışılmaz bir gerçektir.

Steinbeck, San Francisco ile Monterey arasındaki tarım bölgesinin kalbinde, California, Salinas'ta dünyaya geldi. Stanford Üniversitesi'nde ve çeşitli ağır işlerde çalışarak geçirdiği yıllardan sonra, 1920'lerin sonlarında azimli bir şekilde yazmaya başladı. Fakat bu yöndeki ilk birkaç girişimi hem eleştirel hem de ticari anlamda başarısızlıkla sonuçlandı. Nihayet Steinbeck, Büyük Buhran zamanında Monterey'de yaşayan *paisano*lar (ABD'deki Meksikalılar için kullanılan, 'hemşeri' anlamına gelen bir sözcük) hakkındaki *Yukarı Mahalle* (1935) adlı romanıyla başarıyı yakaladı. Bunu, bir California çiftliğindeki iki göçmen işçi olan Lenny ve George'un dokunaklı hikâyesi *Fareler ve İnsanlar* (1937) adlı kısa romanı takip etti.

Steinbeck'in başyapıtı ve en ünlü çalışması, kuraklığın vurduğu Midwest'ten kaçıp California'ya daha iyi bir hayat aramaya gelen Dust Bowl "Okies" ailesi hakkındaki *Gazap Üzümleri* (1939) adlı romanıdır. Son derece yoksul ve bir o kadar da dürüst insanlar olan Joad'lar yolculuk boyunca büyük zorluklarla yüzleşir, fakat karşılıklı fedakarlıkları ve kırılmaz aile bağlarından aldıkları güç ve umutla bunlara göğüs gererler. Romanın etkisi büyük oldu ve Buhran günleri yoksulluğunun kötü şartlarına

emsalsiz bir şekilde dikkatleri çekti. O zamandan bu yana İngilizce müfredatın hem en temel, hem de en popüler yazarlarından biri olarak kaldı.

Meslek hayatının sonlarında Steinbeck, değişen başarı seviyelerinde farklı tür ve biçimlerle hevesli denemeler yaptı. Bu çağdan geriye, Monterey'in sanayi mahallesinde geçen pikaresk bir hikâyesi olan *Sardalye Sokağı* (1945) ve "Yaratılış" kitabının Salinas Vadisi ortamında yeniden anlatımı olan *Cennetin Doğusu* (1952) kitapları kaldı. Steinbeck, *Cennetin Doğusu*'nu en iyi eseri –ve inkar edilemez şekilde en çok satan romanı– olarak düşünmesine rağmen eleştirmenler onu fazla nasihatçı ve sert buldular. Yine de, bölgenin tarihinin ve insanlarının ayrıntılı ve zengin bir resmini sunarak, Steinbeck'in California'nın önde gelen edebî yorumcusu olma şöhretini pekiştirdi,

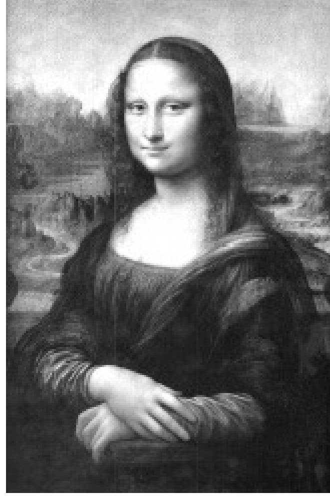
1962'de Steinbeck, "sempatik mizahı keskin bir sosyal algıyla birleştiren... gerçekçi ve düşsel yazıları" sayesinde edebiyat dalında Nobel Ödülü'nü almaya hak kazandı. Bu eşsiz kabiliyeti –fakirliğin acımasız ve sert bir betimlemesiyle kuşatıcı bir iyimser bakışın birleşimi– Steinbeck'e Amerikalı romancılar arasında kalıcı bir yer kazandırdı.

EK BİLGİ:

1. Nobel Ödülü kabul konuşmasında Steinbeck, "İnsanın mükemmelliğine tutkuyla inanmayan yazarların, edebiyata ne bağlanabileceğini ne de bir aidiyeti olabileceğini," belirtti.

Mona Lisa

Lenardo da Vinci tarafından takriben 1505'te yapılan Mona Lisa tablosu, Rönesans kadın portresinin ilk örneği olarak görülmektedir. Bir kavak tablo üzerine yağlı boya çalışılan eser, 54 santimetreye 79 santimetre ölçülerindedir. Görece küçük boyutuna ve basit kompozisyonuna rağmen, dünyadaki en ünlü tablolardan biridir.

Mona Lisa'da resmedilen kadının kimliği gizli kalmıştır. 1550'de da Vinci'nin biyografisini yazan Giorgio Vasari'ye göre kadın, Floransalı tüccar Francesco del Giocondo'nun eşi olan Lisa di Antonio Maria Gherardini'dir (Mona, İtalyanca "hanımefendim" demek olan "ma donna"nın bir kısaltmasıdır). Ancak bu kimlik saptama problemlidir, çünkü da Vinci bu resmi herhangi bir hamiye vermemiş, 1519 yılında ölene kadar kendine saklamıştır. Yakın zamanda Bell Laboratuvarları'ndan Lillian Schwartz, da Vinci'nin kendine ait bir portresi olarak görülen bir çizimle *Mona Lisa*'nın dijital bir karşılaştırmasını yaptı. İki suret arasında bulduğu benzerliklere dayanarak Schwartz, resmin da Vinci'nin kendisinin kadın formunda bir portresi olduğunu iddia etti. Bu teorinin de savunulması zordur, çünkü sözde kendi portresine olan gönderme şüphelidir. En olası teori ise, *Mona Lisa*'nın bir portre değil, da Vinci'nin ideal kadın imajı olduğudur.

Temaya bakılmaksızın resim, da Vinci tarafından *sfumato*nun, yani gizemli bir ruh hali yaratan yumuşak, puslu ana hatların, harikulade kullanımını gösterir. Bu tekniği kullanan da Vinci, kadının ifadesini belirsiz

kılmayı başarmıştır. *Mona Lisa*'nın gülümsemesinin kusursuz doğasına daha fazla mürekkep harcanmıştır; gerçekte onun hali, bakıldığı açıya bağlı olarak değişiyor görünmektedir.

Mona Lisa, da Vinci'nin ölümünden beri sancılı bir geçmişe sahiptir. I. Francis tarafından 4.000 altına satın alınmıştır. Louvre'daki koleksiyona dahil edilmeden önce, Napoleon Bonaparte'ın yatak odasında ve Versailles'da asılıydı. 1911'de Louvre'dan çalınıp iki yıl sonra Floransa'da bir otel odasında tekrar ortaya çıktı. 1956'da birisi *Mona Lisa*'nın alt yarısına asit püskürterek zarar verdikten sonra resim, koruyucu çift katlı bir camın ardına yerleştirildi.

Milgram Deneyi: İtaat Dersleri

1960'larda Yale Üniversitesi'nde bir psikolog olan Stanley Milgram, itaat üzerine korkutucu bir dizi deney gerçekleştirdi. Milgram, bir durumun bir kişinin bilincini nasıl etkisi altına alabileceğini gösterdi. Bulguları; Yahudi Soykırımı, My Lai Katliamı ve Ruanda'daki soykırım gibi zamanımızın bazı büyük vahşetlerini açıklamak için kullanıldı.

Milgram, erkek ve kadın deneklerini hukukçuları, itfaiyecileri ve inşaat işçilerini içine alacak şekilde hayatın tüm alanlarından seçti. Hepsi, saati 4.50 dolara, öğrenme ve cezalandırma üzerine bir deneye katılmaya hazırdı. Denekler, görüş alanı dışında olan ama yan odadan duyabilen bir "öğreniciye", bir çağrışım sözcükleri listesini okuyan "öğretici" olarak davranmak üzere, beyaz önlüklü bir doktor tarafından yönlendirildiler. Eğer öğrenici bir çağrışımı yanlış algılarsa, o zaman öğreticiden her bir yanlış cevabın arkasından öğreniciye voltajı arttırarak elektrik şoku vermesi istendi. İlk şok, "hafif şok – 15 volt", sonucusu "tehlike: ciddi şok – 450 volt" olarak etiketlendi.

Elbette, gerçek deney, ne kadar cezalandırmayı üstlenebileceklerini görmek üzere öğreticiler üzerineydi. Bir oyuncu olan öğrenici, 180 voltta acıya dayanamayacağını feryatlarla iletiyordu, 300 voltta katılmayı reddediyordu, 330 voltta sessizlik vardı. Stanley Milgram'ı şaşırtan şey ise deneklerin % 65'inin, öğrenicinin hafif bir kalp sorunu olduğu söylenmesine rağmen sonuna kadar gidip 450 volta basmalarıydı. Öğreticilerin pek çoğu ciddi şekilde rahatsız olmuştu –bolca terleyerek ve dudaklarını ısırarak– ama beyaz önlüklü deneycinin kışkırtmasıyla, ahlaki vicdanlarına rağmen devam ettiler.

Milgram'ın bulgusu, 1960'ların akademi camiasını hem etik açıdan tartışmalı yöntemleri hem de ürkütücü sonuçlarıyla dehşete düşürdü. Ama bu araştırma, sıradan insanların otoritenin varlığı ile insanlık dışı hareketler yapmak üzere harekete geçirilebileceğini açıkça gösterdi. Milgram aynı zamanda deneğin psikolojik olarak kurbandan uzakta olmasıyla, daha çok acıya neden olacak emirleri daha rahat uyguladıklarını keşfetti. Öğreticilerden sadece soruları okuyan ama şokları yönetmeyenlerin % 90'ı deneyi tamamladı. Ancak şokları yönetmek üzere öğreniciyle temas kuranların yalnızca % 30'u 450 volta kadar çıktı.

EK BİLGİLER:

1. Milgram deneyleri, Avustralya, Almanya, Ürdün ve diğer bazı ülkelerde tekrarlanmış, hepsinde de benzer sonuçlar vermiştir.

2. Milgram, kadın ve erkekler için eşdeğer itaat oranlarına ulaştı.

Brandenburg Konçertoları, Johann Sebastian Bach

Bach'ın Cothen'de yaşadığı sıralarda bestelediği bu altı konçerto, 1721'de Brandenburg Uç Beyi'nden verilen bir sipariş üzerine hazırlandı. İçinden beşi üç bölüm biçimindedir; hızlı-yavaş-hızlı ve diğeri –ilki–, iki dans içeren altı bölüme sahiptir. Konçertolar, Bach'ın solo enstrümanlar ve zarif bir kontrpuanla yarattığı hırslı bir bileşim olmalarıyla bilinir. Brandenburg Konçertoları aynı zamanda Alman barokunun katı üslubunun ve Antonio Vivaldi gibi bestecilerin verdiği hafifletici keyfin en iyi karışımı olarak da görülürler.

Solo keman, üç obua, telliler, fagot ve iki korno için yazılan ilk konçerto, iki korno ile ve diğer tahta nefesli saz bölümleri arasında hareketli bir diyalog ile başlatılır. İkincisi –trompet, blok flüt, obua, solo keman ve telliler için– mümkün olan tüm solocu dizilimleri kullanır. Üçüncü konçerto, keman, viyolonsel ve solo olarak çello üçlüsünün orkestradaki tellilerle beraber gruplarını kullanır. Bu alışılageldik değildir çünkü solocular genellikle arkalarındaki orkestrayla aynı parçaları çalarlar. Beşinci konçerto solo keman, flüt, klavsen ve telliler için; altıncı konçerto ise iki solo keman, zayıf orkestra tellileri (keman olmadan) ve solo çello içindir. Tüm orkestranın çaldığı bölümlere *tutti* veya "hep beraber" denir ve sadece sürekli basın eşlik ettiği solo enstrümanların çaldığı bölümlerle yer değiştirirler.

Brandenburg Konçertosu No.4, muhtemelen melodisi en hızlı tanınabilendir ve özünde, barok bir parçadır. Solo keman, iki blokflüt soloları, telliler ve sürekli bas için yazılan hızlı ilk bölümü, tekrarlayan tuttileri ve güçlü kadansları ile Vivaldi'nin nakarat formuna tam anlamıyla bağlıdır. İkinci bölüm bir serbest formlu andante veya yürüyüş tempolu bölümdür. Final prestosu fügaldir, yani Bach'ın uzun temalar besteleyerek ve sonra onları birbiri ardına getirip diğer kısımlarda kısmen takrarlayarak bütünle örtüştürdüğü bir bölümdür.

EK BİLGİLER:

1. Bach, Brandenburg Konçertoları*'nı bestelemeden önce, Vivaldi ve diğer İtalyan bestecileri ile oldukça ilgiliydi. Kendi eserlerini daha iyi kılmak üzere bir alıştırma olarak, onların orkestra parçalarının klavye versiyonlarını yazdı.*

2. Brandenburg Konçertoları*, “birden çok solocuya sahip konçertolar” anlamına gelen* concerti grossi *olarak adlandırılır.*

3. Brandenburg Uç Beyi Christian Ludwig için bestelenmelerine rağmen, konçertolar hiçbir zaman ona çalınmadı.

Tanrı'nın Varlığına Dair Tezler

Birçok insan –inananlar ve ateistler gibi– Tanrı'nın varlığını tartışmasına rağmen, bu, ispat edilemez. Aristotales'den beri filozoflar bunu başarmayı denemişlerdir.

Tanrı'nın varlığına dair öne sürülen tezlerin üç çeşidi vardır. İlki, ontolojik kanıt olarak adlandırılır ve ortaçağ filozofu Canterbury'li Aziz Anselmus'a (1033-1109) uzanır. Aziz Anselmus'un kendi teorisi daha karmaşık olmakla beraber, ontolojik tezin temel şekli şöyledir:

Tanrı, mümkün olan en mükemmel varlıktır. (Tanım)

Var olmak, var olmamaktan daha mükemmeldir.

Eğer Tanrı var olmasaydı, mükemmel varoluştan yoksun kalırdı. (ii'den)

O halde Tanrı vardır. (i ve ii'den)

Tanrı'nın varlığına dair ikinci çeşit tez, kozmolojik olandır. Kozmolojik tezin temel formu, varolan her şeyin bir ilk sebebi, kendisine sebep olunmayan bir sebebi olması gerektiğini öne sürer. Bu ilk sebep Tanrı olmalıdır, çünkü Tanrı'dan başka hiçbir şey sebep olmadan var olamaz. Kozmolojik tezdeki bir varyasyon, Tanrı dışında her şeyin şartlara bağlı olduğunu, diğer bir anlatımla, geri kalan her şeyin var olmamasının mümkün olduğunu öne sürer. Ama her şarta bağlı olan şey kendisinin gerekli olduğu bir sebebe muhtaçtır. Bu gereken sebep Tanrı'dır.

Üçüncü çeşit tez, tasarım tezidir. Mantıken diğer ikisi kadar kesin olmamakla birlikte, dünyanın sahip olduğu özellikleri açıklamanın en iyi yolunun, zeki bir tasarımcı tarafından yaratıldığı hipotezi olduğunu iddia eder. Dünyanın özelliklerinden sıklıkla, yaşamı mümkün kılan fizik kanunları, organizmaların çevrelerine uyum sağlaması ve insanların zeki ve kendinin farkında olması gerçeği arasındaki birlik içinde bahsedilir.

EK BİLGİ:

1. Charles Darwin'den (1809-1882) bu yana, pek çok filozof –ama hepsi değil– tasarım tezinin pek bir şey açıklamadığında ısrar ettiler, çünkü dünyanın her özelliği bilim, özellikle evrim ile yeteri kadar açıklanabiliyordu.

Kabala

Kabala veya Yahudi gizemciliği, Musevilik'in birçok gizemini açıklar. "Tanrı yeryüzünü ve insanları niçin yarattı?" sorusundan, "Tanrı o kadar iyiyse, dünyada neden kötülük var?" sorusuna kadar pek çok soruya yanıtlar arar. Kabala, Tevrat ve Talmud'un tefsiriyle gizemli keşiflere erişmeye çalışır. Amacı, gizemli gerçekliği veya Tanrı'ya yükselmenin yolunu bulmaktır.

Kabala inancının merkezi, Tanrı'nın iki şekli olduğu anlayışıdır: Biri, yeryüzünü yaratmak için Tanrı'nın kendisini gösterdiği ve diğeri ise, tümüyle bilinemez olduğu yönündedir. Tanrı'nın iki yönü arasında, bilinemez Tanrı ile görünür Tanrı arasında aracı olan on 'Sefirot', yani yaratıcı güç vardır. Kabala'nın uygulayıcıları, bu güçlerin merhamet veya adalet gibi ilahi güçleri dünyaya çekmek için etkilenebileceğine inanırlar. Kabala inancı aynı zamanda Tevrat'taki her bir harfin, şifresi çözülebilecek, güçlü bir anlamı olduğuna inanır.

En önemli Kabala metni, kısaca Zohar olarak bilinen Sefer ha-zohar'dır. Bu eser, on üçüncü yüzyılda İspanya'da Moses ben Shem Tov de Leon tarafından "keşfedilmiş", daha doğrusu yazılmıştır. De Leon, eseri bir ikinci yüzyıl hahamına ithaf etmiştir. Bu metin, eğer okuyucu çok güçlü bir İbrani İncili bilgisine sahip değilse, neredeyse kavranamaz olan diğer Kabala metinleri gibiydi.

Kabala, ortaçağ boyunca gelişmesine rağmen, bugünkü yaygın erişimi, Hasidik hareketle başlayarak on sekizinci yüzyıl boyunca yayılmasından kaynaklanır. Bugün Kabala, pek çok şöhretli ismin uygulamalarını kabul etmesiyle manşet olmuş durumda. Ancak Kabala uzmanları; ruhani kolyeler, taşlar ve bilezikler içeren Kabala'nın bu şeklinin, geleneksel Kabala inancının bozulmuş bir hali olduğunda ısrar etmektedirler.

EK BİLGİLER:

1. Kabala eleştirmenleri, tektanrıcılıkla uzlaştırması zor bir kavrayış olan "Tanrı'nın iki yönü olduğu" fikrinden hoşlanmazlar.

2. Kabala'nın ünlü takipçileri tarafından takılan kırmızı ipler, söylendiğine göre şeytani ruhları uzak tutarmış.

İtalyan Rönesansı

On dördüncü yüzyılın geç döneminde Floransa'da başlayan ve Muhteşem Lorenzo adlı yerel bir hükümdarın idaresinde zirveye ulaşan İtalyan Rönesansı, muazzam bir siyasi, dini ve sanatsal değişim dönemiydi. Rönesans ifadesi, "yeniden doğuş" anlamına gelen İtalyanca bir sözcükten gelir ve kültürlü insanlar için Rönesans gerçekte sanatların bir yeniden keşfi olarak düşünülür. Bazılarının Roma İmparatorluğu'nun düşüşünden sonra Avrupa'da bin yıllık bir kültürel durgunluk dönemi olarak gördüğü dönemin üzerine gelmiştir.

Sanatçılar ve kültürlü insanlar, Arno'daki şehirde Lorenzo'nun sarayına toplandılar. Leonardo da Vinci, Sandro Botticelli ve Michelangelo'nun da aralarında bulunduğu ünlü ressamlar Floransa'da çalıştılar. Lorenzo'nun kendisi de şiirler yazdı ve av oyunları oynadı.

Rönesans, ortaçağ bittiğinde ve modern çağ başladığında tarihî bir dönüm noktası teşkil etti. Rönesans, Mediciler'in Floransa'sından İtalya'nın diğer taraflarına ve sonrasında kuzeye doğru Avrupa'nın geri kalanına yayıldı. Almanya'da seri üretim baskı matbaasının yeni bir çeşidinin keşfinin de yardımıyla, Rönesans fikirleri Avrupa kültürünü derinden değiştirdi.

Rönesans'ın temel öğretisi, klasik düşünceye dönüşün dinî öğretilere kör bir itaatin yerini aldığı entelektüel bir akım olan hümanizmdi. Geleneği bir kenara koyma arzusu mimarinin, resmin ve bilgeliğin yeni şekillerini ortaya çıkardı. Tüm bunların ötesinde Rönesans, tutucu ortaçağ geleneklerinden, daha araştırmacı ve modern bir bakış açısına doğru zihinsel bir dönüşümdü.

EK BİLGİLER:

1. Floransa'ya giden ziyaretçiler, şehirdeki Rönesans sanat ve mimarisinin muhteşemliği ile öyle büyülenirler ki bu duruma on dokuzuncu yüzyıldan sonra Floransalılar, Fransız yazar Stendhal'in şehre vardıktan sonra yürüyemediği söylenmesinden dolayı "Stendalizmo" adını vermişlerdir.

2. Avrupa'da kitapların seri üretimini mümkün kılan taşınabilir harf dizgisi, Johann Gutenberg tarafından 1448 yılında icat edildi. Daha önce

kitaplar elle kopyalanıyordu. Bir baskının tamamlanması bazen on yıl bile alabiliyordu.

3. Siyaset ve yönetimi ilk elden Mediciler'e danışmanlık yaparken öğrenen siyaset kuramcısı Niccolo Machiavelli, güç üzerine olan eseri Prens*'i Lorenzo di Pero'nun oğluna ithaf etmiştir.*

4. Floransa'daki belki de en ünlü yapı, 30.000 kişiyi içine alacak büyüklükteki katedraldir. 1436'da tamamlanan ünlü sekiz kenarlı kubbesi, türünün ilk, Rönesans mimarisinin de ilk ve en hoş örneklerinden biri kabul edilir.

Don Kişot (Don Quixote)

Miguel de Cervantes tarafından yazılan Don Kişot (I. Bölüm, 1605; II. Bölüm, 1615) İspanyolca konuşulan ülkelerin tartışmasız en önemli kültürel mihenk taşıdır. İspanyol edebiyatının en başta gelen eserlerinden biri olarak göklere çıkarılır ve genellikle ilk modern roman olarak kabul edilir.

Baş karakteri, Orta İspanya'nın La Mancha bölgesinden gelen elli yaşında bir adamdır. Şövalyelikle ilgili kitaplardan etkilenen bu adam bir gün ailesini şaşkına çevirerek, adını Don Kişot olarak değiştirdiğini ve asil atının –gerçekte bir deri bir kemik kalmış ahır atı, Rosinante– üzerinde, tüm yanlışları düzeltmek ve büyük eylemler yapmak üzere dünya seyahatine çıkacağını bildirir. Kendisine Sancho Panza adında cahil bir köylü olan, Don Kişot'un delinin biri olduğunu düşünen ama yeni efendisinin ona yönetmesi için bir ada vereceği vaadine de yarım gönülle inanarak oyunu oynamaya çalışan bir "seyis" edinir.

İkili, talihsizliklerle dolu uzun bir yolculuğa çıkar. Don Kişot, çevresini sürekli yanlış yorumlar: Hancıları şövalye, fahişeleri hizmetçi, rahipleri büyücü ve rüzgar değirmenlerini dev zanneder. Yiğitliği çoğu zaman, iyilikleri için çalıştıkları kişilere faydadan çok zarar verir. Tüm eylemlerini Lady Dulcinea del Toboso isimli bir "prenses"e –gerçekte kendisine ithaf edilen jestlerin farkında bile olmayan bir köylü kıza– adar.

Don Kişot, şövalye romantizmiyle –Ortaçağ boyunca seküler edebiyatın ürünü olan bir tür–hem dalga geçer hem de ona olan bağlılığını gösterir. Genel hatlarıyla anlatılan bu epik şiirler, kahraman şövalye hikâyeleri ile tipik şekilde öne çıkan saray aşkı temasını birbirine bağladı. Bazıları gerçek olaylara dayanıyordu, ama diğerleri sadece efsaneydi. *Don Kişot*'ta Cervantes aynı malzeme ile uğraştı ama daha uyumlu bir öykülemeyle, eşi

görülmemiş psikolojik derinlikle ve ironik farkındalıkla sorunların üstesinden geldi. Aynı zamanda romanına şaşırtıcı postmodern açılımlar da ekledi: Başka bir yazarın 1614'te Don Kişot'un ilk bölümüne sahte bir devam yazmasından sonra, Cervantes bu sahte devamı romanın gerçek ikinci kısmına eklemeye karar verdi. Don Kişot ve Sancho'nun bu yanlış senaryonun farkında olmalarını, onlara bu kısmın üzerinde alayla yorum yaptırarak sağladı.

Günümüz edebiyatında bu tip özellikleri baştan kabul etmemize rağmen –ve aslında roman formunun kendisini baştan kabul ederiz– o zamanlar bunlar müthiş yeniliklerdi. Don Kişot karakteri, farklı çağlar ve gruplarca bir soytarı, trajik bir kahraman ve uzlaşmayı reddeden cesur bir şahsiyet olarak çeşitli şekillerde yorumlanan bir figürdür ve zamanı için büyük bir başarıdır. Pek çok özelliğin onda cisimleşmesi, Cervantes'in başkahramanını kurgu alanında en ölümsüz karakterlerden biri yapar.

EK BİLGİ:

1. Don Kişot*, tarih boyunca basılan tüm kitaplar arasında toplam baskı sayısı açısından İncil'den sonra ikinci sırada gelir.*

Albrecht Dürer

Albrecht Dürer (1471-1528), Kuzey Avrupa'nın en tanınmış Rönesans sanatçılarından biridir. Babası, Almanya, Nuremberg'te yaşayan Macar bir kuyumcuydu ve meslek hayatının sonlarına doğru oğullarına da zarif oyma ve gravürler yaratmak için gereken becerileri öğretti.

Dürer, sanat öğrenmek için İtalya'ya giden ilk kuzeyli sanatçılardan biriydi. 1494'te Venedik'te biraz zaman geçirdikten sonra Almanya'da öğrendiği teknikle Rönesans kuramını birleştireceği Nuremberg'e döndü.

1498'de Dürer, Mahşer'i –Yeni Ahit kitabında tarif edildiği şekliyle dünyanın sonunu– görselleştiren on beş gravür yayınladı. Aralarında en ünlüsü, Mahşer'in Dört Atlısı'nın, yani Ölüm, Kıtlık, Savaş ve Salgın'ın tasvir edildiği garvürdür.

Dürer 1513 ile 1514 yılları arasında üç tane "Ustalık Gravürü"nü yaptı. Bunlardan en meşhuru, şeytanî cazibeye ve tehlikeye karşı korkusuzca at süren bir ortaçağ şövalyesini betimlediği, *Şövalye, Ölüm ve Şeytan*'dır.

Martin Luther 1517'de Doksan Beş Tezi'ni duyurduktan hemen sonra, Dürer, Reform'un hevesli bir takipçisi oldu. Geç dönem ustalık başyapıtı olan *Dört Havariler* (1523-1526), İncil'in Luther imzalı Almanca çevirisinden alıntılanan, havarilerin insan hatasını ve gururu kınadığı uzun yazıları içerir. Bu bakımdan Dürer, resmini Lutheranizme kucak açan bir şehir olan Nuremberg'in şehir yöneticilerine sundu.

Son yıllarında Dürer, sanat kuramı ile yakından ilgilendi. 1525'te Piero della Francesca'nın eserine dayanan perspektif üzerine bir çalışma

yayınladı. İki yıl sonra, güçlendirme bilimi üzerine bir kitap yazdı. 1528'de öldüğünde, oranlara dair kapsamlı bir bilimsel inceleme üzerinde çalışıyordu.

"Kuzey'in Leonardo'su" olarak bilinen Dürer, yaşamını, yerlisi olduğu Almanya'nın doğacılığı ile İtalyan Rönesansı'nın klasik idealleri arasında uyumu sağlamaya adamıştı.

EK BİLGİLER:

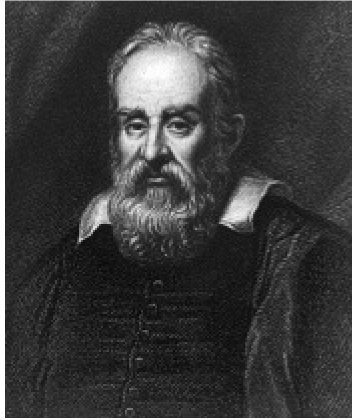
1. En çok gravürleri ile tanınmasna rağmen Dürer, aynı zamanda suluboyalarda da uzmanlaştı. Çimenliğin Büyük Parçası *isimli sulu boya tablosunun bilimsel tekniği bugün bile görenleri kendine hayran bırakmaktadır.*

2. Dürer, gerçekliği iki boyutlu bir yüzeye kopya etmek için optik bir araç ile deneyler yapmıştır.

3. İnsanın Düşüşü *(veya* Âdem ile Havva*) gravüründe Dürer, dört hayvanı, dört mizacı veya huyu –neşeli, hüzünlü, soğukkanlı ve kızgın– temsil etmek için resme dahil etti.*

Galileo Galilei

İtalya'da, Pisa yakınlarında doğan Galileo Galilei (1565-1642), modern fiziğin, modern astronominin ve modern bilimin babası olarak anılır. Başarılarının kısa bir listesinde bileşik mikrofonun icadı, Jüpiter'in etrafındaki uyduların keşfi, ilk sarkaçlı saat tasarımı ve uzayın derinliklerini görebilen bir teleskopun icadı da vardır. Bilimsel deneyleri, modern bilimsel yöntemler için bir altyapı oluşturmuş ve eylemsizlik kavramı, Isaac Newton'un hareket kanunlarına doğrudan ilham kaynağı olmuştur.

Fakat büyük ihtimalle Galileo'nun en büyük başarısı, Rönesans zamanında Roma Katolik Kilisesi'ne karşı aldığı tavırdı. O zamanlar, güneş sisteminin merkezinde güneşin bulunduğunu –Polonyalı astronom Nicolaus Copernicus'dan (1473-1543) kaynaklanan bir kuram– öğretmek, bir başkaldırma eylemi olarak değerlendiriliyordu. İncil'i harfi harfine takip eden kilise tarafından hoş görülen kuram ise güneş ve gezegenlerin Dünya'nın çevresinde döndüğünü söylüyordu. *İki Kainat Sistemi Üzerine Konuşmalar* başlıklı bilimsel incelemesinde Galileo, Copernicus'u savunmak için yeni teleskopuyla yaptığı gözlemleri kullandı. Engizisyon sırasında altmış dokuz yaşındaki Galileo'nun kitabı yasaklandı. Roma'da mahkeme önüne çıkarılan Galileo, kilise doktrinine karşı gelmekten suçlu bulundu ve ömür boyu hapse mahkûm edildi. Mahkûmiyeti ev hapsine çevrildi ve sekiz yıl sonra Floransa yakınlarındaki evinde Engizisyon gardiyanlarının gözetimi altında öldü.

1992'de, Galileo'nun duruşmasından 359 yıl sonra Papa II. John Paul, Galileo'nun cesaretini kabul eden ve cezalandırılmasından dolayı resmen özür dileyen bir komisyon kurdu.

EK BİLGİLER:

1. Galileo'nun babası, onun matematik okumasını değil, doktor olmasını istemişti.

2. Galileo, Ay yüzeyinde dağ ve vadiler gördüğünü kaydeden ilk kişiydi.

3. Galileo'nun her iki kızı da evlilik dışı doğmuş ve rahibe olmuştur.

George Frideric Handel

İflah olmaz derecede sosyal ve kozmopolit bir adam olan George Frideric Handel (1685-1759), Johann Sebastian Bach'la birlikte, geç barok dönemin en iyi bestecisiydi. 1685 yılında, küçük bir Alman kasabası olan Halle'da yaşayan Katolik bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlk iki operasını yirmi yaşına gelmeden yazdı. Sonra Katolik ayinleri için Latince parlak koro parçaları bestelemeye başladı.

1707 ile 1711 yılları arasında Handel, melodi duygularıyla üzerinde büyük etki bırakan büyük İtalyan bestecileri Antonio Vivaldi, Arcangelo Corelli ve Domenico ve Alessandro Scarlatti ile içip eğlenerek vaktini kuzey İtalya'da geçirdi. İtalya'dan –İngiliz kraliyetine varis olan– Hanover Seçmen Prensi'nin sarayında kabul ettiği bir görev sebebiyle ayrılmasından sonra Handel, yeni işverenini, kendisini de beraberinde bir yıllığına Londra'ya seyahate götürmesine ikna etti. Oradayken Handel, İngiliz halkına operaları sevdirmeye başladı. *Rinaldo* (1711), onun özel olarak Londra için yazdığı ilk operaydı ve İtalyanca olmasına rağmen muazzam bir başarı elde etti. Pek çok eseri; *Acis ve Galatea* (1718), *Radamisto* (1720) ve *Jül Sezar* (1724), bu başarıyı takip etti. Bu eserler onu, yeni açılan ve İngiltere'nin en iyi operalarının sahnelendiği Kraliyet Müzik Akademisi'nin kralı yaptı.

Hanover Seçmen Prensi, nihayet 1717'de Londra'ya I. George olarak tacı almaya geldiğinde, Handel, yeni hükümdarın onun Londra'da Hanover'dan çok daha fazla zaman geçirmiş olmasına kızacağı konusunda endişeliydi. Bir rivayete göre, kralın beğenisini tekrar kazanmak için ünlü *Su Müziği*

süitini besteledi. Kral, Handel'in müziğinin ne kadar harika olduğunu duyunca maaşını iki kat arttırdı.

Handel'in İngiltere'deki son dönemleri boyunca, odağını operadan oratoryoya –içeriği genelde dini olan, dramatik ama solocular, korolar ve orkestra için sahnelenmeyen bir tür– kaydırdı. Ölmeden önce otuzdan fazla oratoryo tamamladı. Çok sevdiği *Messih* (ilk kez 1742'de sahnelendi), sonra *Samson* (1743), *Semele* (1744), *Solomon* (1749) ve diğerlerini yazdı. 1759'da Londra'da öldü.

EK BİLGİLER:

1. Handel'in babası ilk başta onun bir müzisyen değil, hukukçu olmasını istemişti.

2. Handel'in Messiah *oratoryosu, her yıl Noel zamanı dünya genelinde sayısız kilisede sahnelenir.*

3. Handel'in İngiltere'deki ilk operası olan Rinaldo*'ya, ormanda geçen bir sahnesi sırasında salınan canlı serçeler de dahil edildi.*

Skeptisizm (Şüphecilik)

"Gerçek olduğundan emin olduğun bir rüya gördün mü hiç, Neo? Eğer o rüyadan uyanamazsan ne olur? Rüya alemi ile gerçek dünya arasındaki farkı nasıl ayırt edersin?"

-Morpheus, Matrix (1999)

Bir bilgisayar simülasyonunda mı yaşıyorsunuz? Nereden biliyorsunuz? Gerçek kağıttan yapılmış gerçek bir kitap tutuyor gibi görünüyorsunuz. Ama bunun, bir bilgisayarın beyninize gerçek kağıttan yapılmış gerçek bir kitap tutmayı tecrübe ettiğinizi söylemesi yüzünden olmadığını nereden biliyorsunuz? Dünya hakkındaki tecrübelerinizin hangi birinin güvenilir olduğunu nasıl biliyorsunuz?

Bu ikilem, şüpheciliğin dış dünya hakkındaki problemi olarak bilinir. Şüphecilik, daha genelde, birtakım sözde bilgi toplamına olan inancımızı zayıflatmaya niyetli bir felsefik tez veya iddialar takımıdır. Bir şüpheci, sıradan bilgi iddialarımızı zayıflatmak için şüpheci tezleri kullanan biridir.

İşte şüpheciliğin diğer bir şekli: Diğer insanların düşünceleri, duyguları ve tecrübeleri olduğunu nereden biliyorsunuz? İnsanlar, kendi düşünceleri varmış gibi hareket ederler. Ve onlara sorarsanız, tecrübeleri olduğunu söyleyeceklerdir. Ama doğruyu söylediklerini nasıl biliyorsunuz? Diğer insanların düşünen varlıklar olduğu iddiasını desteklemeye çalışan herhangi bir kanıt, onların çok ayrıntılı programlanmış robotlar olduklarını öne sürmek için yeniden yorumlanabilir.

Birçok filozof, dış dünya ve diğer zihinler üzerine şüpheciliğin sorunsalını çözüme kavuşturduklarını iddia ettiler. Ama bir kısmı hâlâ yenilgiyi kabul etmektedirler.

EK BİLGİLER:

1. Rene Descartes (1596 -1650), çok güçlü ama kötücül bir iblisin onu yarattığı ve sistematik olarak onu kandırdığı ihtimalini göz önünde bulundurduğu Meditasyonlar *eserinde şüpheciliğin en ünlü ve en yetkin sunumlarını yazmıştır. Descartes okuyucusuna şöyle sorar: Böylesi bir iblis tarafından kandırılıyor olmadığımı nasıl bilirim?*

2. Immanuel Kant (1724-1804), felsefenin şüpheciliğin sorunsalını henüz çözememesini büyük bir "skandal" olarak görmüştür. Martin Heidegger (1899-1976), büyük skandalın sorunsalın çözülememesinden değil ama filozofların bir çözüm ihtiyacıyla onun orada durduğunu düşünmelerinden dolayı olduğunu yazmıştır.

Hasidizm

Musevilikte Hasidik hareket, on sekizinci yüzyılın ortalarında Besht, veya Ba'al Shem Tov (İyi Adın Efendisi) olarak bilinen Haham Israel ben Eliezer (1700-1760) tarafından kuruldu.

Hasidizmin ana inancı, vahdet-i vücut ve Tanrı'ya tutunmadır. Vahdet-i vücut, Tanrı'nın tüm doğal fiziki nesnelerde var olduğu inancıdır. Bu, geniş anlamda, Tanrı'nın herhangi bir şekilde fiziki varlığı olmadığı inancı ile çatıştığından Yahudiler arasında büyük rahatsızlığa neden oldu. Tanrı'ya tutunma, her Hasid'e açık olan Tanrı ile birliğin esrik bir halidir.

Polonya ve Ukrayna'ya doğru yapılan seyahatte Besht, Tanrı ile duygusal birliğin ve Yahudi kardeşleri sevmenin teknik olarak Tevrat bilgeliğinden çok daha önemli olduğunu vurguladı. Kitaplardan öğrenmeye karşıt olarak, gönülden inanmaya büyük bir vurgu yaptı.

On sekizinci yüzyılda Hasidizm, hızlı bir şekilde Doğu Avrupa'ya, gittiği yerlerde de inançlarına muhalefet ile karşılaşarak yayıldı. Belirli hahamların veya ruhani liderlerin özel öğretilerine bağlı olan çeşitli tarikatlar kuruldu. Bu hareket, II. Dünya Savaşı ve Yahudi Soykırımı'na kadar sürdü. Çoğunluğun öldürülmesi ve evleriyle kasabalarının yok edilmesiyle birlikte Hasidik Yahudilerin çoğu İsrail'e ya da Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti.

Bugün Hasidler en çok giyinişleri ile tanınırlar. Özel kıyafetleri tarikattan tarikata değişirken, çoğu Hasidik erkek uzun siyah ceket, ibadet kemeri, siyah şapka ve *tzitzit* denilen yeleklerinde giysilerinin dışında asılı duran bir beyaz ip takımı giyerler. Buna ek olarak, erkeklerin yüzlerinin yan taraflarını tıraş etmelerine izin verilmez, bu nedenle çoğu Hasidik Yahudi *payot* denen bukle ve sakal uzatırlar. Hasidik kadınlar için gerekenler bu kadar tektip değildir, ama oldukça ciddidir. Kadınların muhafazakâr etekler ve uzun kollu bluzlar giymesi ve evli kadınların saçlarını örtmesi gerekir.

Hasidik Yahudiler, bu giyinişi, on sekizinci yüzyıldan geleneklerini mümkün olduğu kadar korumak üzere seçtiler. Aynı zamanda, laik bir toplumda göze batmanın ve Yahudi görünmenin önemli olduğuna inanırlar. Bu nedenle, bir zamanların kökten değişimci grubu, bugün oldukça muhafazakâr görünür.

EK BİLGİLER:

1. Hasidizm kelimesi, aynı zamanda MÖ III. yüzyıl boyunca bir grup Yahudiyi kastetmek üzere kullanılabilir. Bu Hasidik Yahudiler muhafazakardı ve asimilasyonu savunan Helenistik Yahudilere karşıydılar.

2. Tüm Hasidik tarikatlar birbiriyle iyi geçinmez. Chabad tarikatı İsrail Devleti'ni desteklerken, Satmer tarikatı anti-Siyonisttir.

Yeniden Fetih (Reconquista)

Müslüman halife, İspanya'yı MS 718 yılında fetheder etmez Hıristiyan Avrupa yarımadayı geri kazanmak için kumpaslara başladı. Ara sıra yapılan savaşlar neredeyse 800 yıl sürdü ama sonunda yeniden fetih 1492'de başarıldı. Yarımadanın son Mağribî sığınağı büyük Granada Kalesi, İspanyol hükümdarları Ferdinand ve Isabel'in güçlerine dayanamayarak düştü. Ama İspanya Müslümanları veya Endülüs Emevileri, modern İspanya ve Portekiz uluslarına güçlü bir kültürel miras bıraktılar.

Sekiz yüzyıl süren Endülüs hâkimiyeti boyunca İber Yarımadası, Endülüs Devleti olarak bilindi. Endülüs Emeviliği, İslami yönetimin Hıristiyan Batı Avrupa'ya uzanmış tek dönemiydi. Müslüman İspanya, pek çok açıdan sersemletici bir başarıydı. Halifeler tarafından yaptırılan mimari harikaları o zamanın Hıristiyan rakipleri ile yarıştılar.

Hıristiyan Avrupa, hem büyülenmişti hem de arka bahçelerindeki Mağribîler'den[3] korkuya kapılmıştı. İber Yarımadası'nı geri almak, ortaçağ Hıristiyanları için anahtar bir misyon ve kilise için bir toparlanma yakarışı oldu. Diğer Avrupa hükümdarları ile beraber Charlemagne, Mağribîler'le savaşması için ordularını yolladı. Ortadoğu'daki Müslümanlar'ın hâkimiyetindeki topraklar hedeflenmesine rağmen Haçlı Seferleri, Mağribî kontrolündeki İspanya'dan kaynaklanan, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki sürtüşmeden etkilendi.

Mağribî kontrolü altındaki şehirler 1100'den sonra Hıristiyan orduları karşısında düşmeye başladı. Hıristiyanlar, Zaragossa'yı 1118'de ele geçirdiler. Bugünkü Portekiz'in başkenti Lizbon 1147'de düştü. Büyük Endülüs başkenti Cordoba (Kurtuba) 1236'da ele geçirildi. 1492'de Granada'nın düşüşü, yeniden fethi (reconquista) tamamladı. Fethi gerçekleştiren Hıristiyanlar, Mağribîler kadar toleranslı değildi. Yahudiler, Granada'nın düşüşünden birkaç ay sonra İspanya'dan sürüldüler. Birkaç yıl sonra, yarımadada kalan Müslümanlar'a da ya dinlerinden dönmeleri ya da İber Yarımadası'nı terk etmeleri emredildi. Bir zamanların müreffeh halifeliği sona ermişti, ama çok geçmeden dünya sahnesinde büyük roller oynayacak olan İspanya ile Portekiz, kalıntılar arasından ortaya çıkmıştı.

EK BİLGİLER:

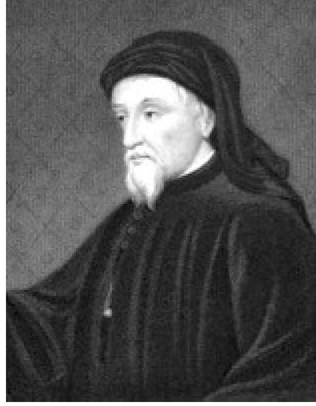
1. 1294'te Portekiz ve İspanya arasındaki sınırların halen belirlenmemesiyle Portekiz, İngiltere ile bir ittifak anlaşması imzaladı. Bu, halen yürürlükte olan en eski anlaşmadır.

2. Yeniden fetih döneminin en ünlü savaşçılarından biri, aslında hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için savaşan El Cid adlı Hıristiyan bir generaldi.

3. Kur'an, camilerde insan suretlerinin resmedilmesini yasaklamıştı; bu da, geometrik şekil ve modellere ağırlık verilmesine sebep oldu. Bu özgün mimari tarz çoğu İspanyol kasabasında, yeniden fetihten sonra Katolik kiliselerine dönüştürülen camilerde halen görülebilir.

Canterbury Hikâyeleri

Geoffrey Chaucer'ın yaşamı hakkındaki detaylara erişmek kolay olmasa da, miras bıraktığı başyapıtı Canterbury Hikâyeleri (takriben 1390'lar) apaçık ortadadır. Edebi bir dil olarak o zamanlar -İngiltere'de bile- standart olan Fransızca ve Latinceye gerçek bir alternatif olarak İngilizcenin yerleşmesinde merkezi bir rol oynadı. İngilizcenin klasik dillere göre tabiatı gereği daha aşağı düzeyde olduğu anlayışını altüst eden Chaucer; Edmund Spenser, Sir Philip Sidney, Christopher Marlowe, William Shakespeare ve kendinden sonra gelen İngiliz edebiyatı devlerinin yolunu açtı.

Canterbury Hikâyeleri, Saint Thomas Becket'ın mabedini ziyaret etmek için Londra dolaylarından Canterbury'e grup olarak yolculuk eden hacıların anlattığı yirmi dört hikâyelik bir dizidir. Önsözde Chaucer'in aslında120 hikâyeyi bir araya getirmeye niyetlendiği belirtilir. Ancak eserin yarım kalıp kalmadığı veya Chaucer'in fikrini değiştirerek yirmi dört hikâyeyle yetinmeyi seçip seçmediği bilinmez.

Chaucer'in hacıları, toplumun farklı kesimlerinden gelen bir insan cümbüşüdür: Şövalye, Değirmenci, Af Satıcısı, Baş Rahibe, Aşüfte Kadın ve diğerleri. Hikâyeleri, öğütten alegoriye, hayat hikâyesinden şövalye romansına kadar edebi türlerin bir yelpazesini kapsar. Hikâyelerin konusu ise saray aşklarından dini ikiyüzlülüğe ve açık saçık mizah bölümlerine kadar geniş ölçüde değişir.

Canterbury Hikâyeleri'nin dili, "Beowulf"un Eskiçağ İngilizcesi ile günümüzün modern İngilizcesi arasında köprü olan Orta Dönem İngilizcesidir. Heceleme, telaffuz ve kelime sıralaması bakımından önemli

ölçüde değişmiş olsa da, Chaucer'ın dili, günümüz okuyucuları için çoğunlukla anlaşılır düzeydedir. Örneğin, Aşüfte Kadın hikâyesi Kral Arthur İngiltere'sinde yaşadığı iddia edilen doğaüstü varlıkların betimlemesi ile başlar:

In th'olde dayes of the king Arthour, (O eski Kral Arthur günlerinde)

Of which that Britons speken great honour, (Britanyalıların büyük gururla bahsettiği zamanlarda)

Al was this land fulfild of fayerye (Bu toprakların tamamı perilerle doluydu)

Hikâyelerin iki tanesi hariç tamamı nazımdır. Chaucer, döneme hâkim olan Fransız nazım ölçülerini terk ederek kısa uzun vezinli beşlik hece ölçüsü kullanmayı tercih etti ve bu ölçü Chaucer'dan bu yana İngiliz şiir yaratımının en temel malzemesi oldu. Chaucer'ın bu önemli kararı, sonraki yüzyıllarda Shakespeare ve diğerleri için kısa uzun vezinli beşlik hece ölçüsünü mükemmel bir şekilde oyunlarda ve sonelerde kullanmak üzere zemin hazırladı.

EK BİLGİ:

1. 1340'ların sonlarında Kara Ölüm'ün İngiltere'yi kasıp kavurmasının ardından, Chaucer'ın ailesi salgından ölen akrabalarının bıraktığı servete kondu. Bu talih kuşu sayesinde Chaucer tüccar veya işadamı olmak yerine eğitim alabildi.

Michelangelo

Michelangelo (1475-1564) sıklıkla İtalyan Yüksek Rönesansının en büyük sanatçısı olarak anılır. Yetenekli bir ressam, mimar, şair ve mühendis olmasının yanı sıra, kendisini her şeyden önce bir heykeltıraş olarak görmüştür. Michelangelo'yu şahsen tanıyan ve biyografisini yazan Giorgio Vasari, onun cansız mermere ruh üfleyebildiğini iddia etmiştir.

Michelangelo 1475'te, Toskana'nın Caprese kasabasında doğdu. Sıra dışı yetenekli bir genç olarak, Medici ailesinden Muhteşem Lorenzo'nun zenginliği etrafında toplanan entelektüel ve sanatsal çevreye katılmak üzere Floransa'ya davet edildi. Floransa'dan Roma'ya gitti ve burada 1499'da tamamladığı "Pieta" (oğlunun cansız bedenine kapanmış yas tutan Meryem Ana) heykelini yapmakla görevlendirildi.

Michelangelo 1501'de Floransa'ya döndü ve burada ünlü heykeli "Davut" üzerinde çalıştı. Seneler sonra Roma'ya geri çağrılarak Papa II. Julius'un mozolesi için gerçeğinden kırk kat daha büyük, ayrıntılı bir anıt tasarlaması ve yapması istendi. Bu proje Papa'nın Michelangelo'dan Sistin Tapınağı'nın tüm tavanına resim yapmasını istemesiyle bölündü. Duvar resimlerinde çok az bir çalışma tecrübesi olan genç sanatçı bu görevi sadece dört yıl içinde tamamladı.

Tavan biter bitmez Michelangelo Papa'nın mozolesine geri döndü ve 1513 ile 1516 yılları arasında "Musa ve Ölen Köle" figürlerini oydu. II. Julius, mozolesi hazır olmadan ölünce ailesi böylesine masraflı bir anıt için ödeme yapmak istemedi ve Michelangelo aldığı işi tasarladığı şekilde bitiremedi. Hayal kırıklığına uğramıştı. Sonraki yirmi yılını çoğunlukla

güçlü Medici ailesi için çeşitli projeler, en önemlisi de San Lorenzo Kilisesi'ndeki Medicilerin cenaze odası üzerine çalışarak geçirdi.

Michelangelo Sistin Tapınağı'nın mihrap duvarı üzerine "Mahşer"resmi yapmak üzere 1534'te Roma'ya döndü. Şehit Bartholomew'u kendisine benzer bir şekilde resmederek bu çalışmaya imzasını attı. Michelangelo'nun resmi tamamlamasından birkaç yıl sonra, Papa IV. Paul "Mahşer"deki çıplak figürleri uygunsuz bularak bunları dökümlü bol kumaşla kaplattı. Kilisenin restorasyonu esnasında kumaşların çoğuna dokunulmadı. Michelangelo aynı zamanda Rönesans Roma'sının şehir planlamasına damga vurmuştur. 1537'de şehrin antik merkezi olan Capitoline Tepesi'nin kapladığı alanı yeniden tasarlaması istendi. Dokuz yıl sonra, ünlü kubbesini tasarladığı yeni Saint Peter'ın baş mimarı olarak göreve getirildi. Ancak maalesef tamamlanmasını göremeden seksen dokuz yaşında Roma'da öldü.

EK BİLGİ:

1. Michelangelo, Sistin Tapınağı'ndaki "Âdem'in Yaratılışı"nda Tanrı'yı, havadan gelen meleklerin oluşturduğu bir daire içinde resmetti. İki Brezilyalı doktor olan Gilson Barreto ve Marcelo de Oliviera, sanatçının bu kompozisyonu bilinçli olarak dairesel şekilli insan beyni temelinde oluşturduğunu öne sürmüştür.

Statik Elektrik

Neden saçınız tarandıktan sonra dikelir? Neden kışın ceketinizi giydikten sonra kapı kolları elinizi çarpar? Cevap, statik elektriktir.

Tüm maddeler atomlardan oluşur. Her bir atom da nötron, proton ve elektrondan meydana gelir. Protonlar pozitif yüklü, elektronlar negatif yüklü, nötronlar ise yüksüzdür. Protonlar ve nötronlar atomun "çekirdek" olarak adlandırılan merkezinde çok sıkı bir şekilde birbirine bağlıdır. Elektronlar ise güneşin etrafında dönen gezegenler gibi onların çevresinde döner. Proton sayısı kadar elektron olduğunda atomun herhangi bir yükü yoktur. Ama bazen elektronlar diğer atomlara sürtünürler. Elektron yüklenen atomlar negatif olur; elektron kaybeden atomlar pozitif yüklü olur. Zıt yüklü atomlar birbirine veya nötr bir nesneye doğru çekilir. Aynı yüklü atomlarsa birbirlerini iter.

İşte bu nedenle saçlarınız havaya kalkar. Saçınızdaki elektronlar tarağınızın üzerinde sürtünürler. Saçınız pozitif yük kazanır. Pozitif yüklü saç telleri, diğer tellerden mümkün olduğu kadar uzağa hareket etmek ister, bu yüzden saçlarınız dikelir.

Metal gibi bazı maddeler elektronları yakalar ve üzerlerinde serbestçe dolaşmasına izin verir. Bunlar "iletken" maddelerdir. Plastik ve kumaş gibi diğer bazı maddelerse daha serttir ve elektronların hareket etmesine izin vermez. Bunlar ise "yalıtkan" maddelerdir. Kışın ceketinizi giydiğinizde ceketinizdeki elektronlar üzerinize geçer. Negatif yüklü olursunuz. Metal bir kapı koluna dokunduğunuzda, elektronlar elinizden zıplayarak iyi bir iletken olan metal topuza geçer. Bu, kıvılcım yaratarak havayı ısıtır. Bu durum kışın hava kuru olduğu için daha ziyade kış mevsiminde görülür. Havadaki nem (su iyi bir iletkendir) elektronları söndürerek soğurur.

EK BİLGİLER:

1. Şimşek büyük ölçekte statik elektriktir. Bir fırtına sırasında, elektronların hareketi bulutların tepesinde pozitif yük ve aşağısında negatif yük oluşturur. Genellikle elektronlar yükü dengelemek için bir buluttan diğerine zıplar, ama bazen nötr yüklü toprağa zıpladıkları da olur.

2. Benjamin Franklin, ünlü uçurtma deneyinde şimşeğin statik elektrik olduğunu keşfetmiştir.

3. Franklin aynı zamanda tarihten bugüne muhtemelen en çok can kurtarmış aleti olan paratoneri icat etmiştir.

Handel’in Mesih’i

George Frideric Handel (1685-1759) Dublin’deki bir hayır konseri için bir parça bestelemek üzere 1741’de İrlanda Valisi tarafından görevlendirildi. 22 Ağustos’tan itibaren yirmi dört gün içinde en ünlü parçası olan “Mesih” oratoryosu üzerinde olağanüstü bir hızla çalıştı. Handel Londra’da zaten meşhur olsa da, “Mesih” kompozisyonu sayesinde besteci gelecek nesillerin tanıdığı bir isim olmayı teminat altına aldı. Bugün bile dünyanın her yerinde korolar Noel’i kutlamak için bu parçayı sahneler.

Oratoryo türü on yedinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. İsmini ise tiyatroların kapalı tutulduğu pişmanlık sezonları boyunca bu parçaların çalındığı asıl yer olan on altıncı ve on yedinci yüzyıl Katolik kiliselerinin dua salonlarından alır. Oratoryolar, solo kısımlar ve korolar arasında değişen, karakterler ve olay örgüleri ile dolu öyküleme metinleriyle örülen koro/orkestra eserleridir. Oratoryolar teatral sahnelemesi olmayan operalar gibidir, sahne hareketleri ve kostümler olmaksızın salonlarda sahnelenirler.

Çoğu oratoryonun aksine “Mesih” çizgisel bir olay örgüsüne sahip değildir. İsa Peygamber meditasyonlarından ve Kitab-ı Mukaddes kehanetleri seçmelerinden oluşan birbirinden bağımsız bir dizidir. Bu içerik, genellikle seküler bir besteci olan Handel için alışılmadık bir içeriktir. Ünlü “Hallelujah” korosu “Evet bizler koyunlar gibi kötü yola saptık” ve “bir çocuk dünyaya gelir bizler için” gibi nakaratları olan, çok iyi bilinen barok parçalardan biridir. Dublin’de 1742’de yaptığı mükemmel prömiyerden sonra Handel’in ünü ticari bir besteci olarak kariyerini pekiştirerek aniden yayıldı. O zamana dek yazılmış en ünlü oratoryo olan “Mesih”e yaklaşmayı başaramadıysa da adı tarihe geçti ve Londra kariyerini sonlandırdı.

EK BİLGİ:

1. “Mesih”i tamamlama hızından dolayı Handel’in ilahi bir esin aldığına inananlar olmuştur. Tarihçiler ise Handel’in her zaman ortalama bir besteciden daha hızlı çalıştığını ve “Mesih”in Handel için istisnai bir çalışma olmadığını söyler.

Rene Descartes

Fransa'da La Haye'da dünyaya gelen Rene Descartes (1596-1650) felsefe, matematik ve bilimde devrim yaratan eserler yazmadan önce uzun yıllar boyunca orduda mühendis olarak çalıştı. Felsefesi bugün Kartezyenizm veya Kartezyen felsefe olarak bilinir.

Descartes'ın felsefi projesi o zamanlar Fransa'da ve Avrupa genelinde üniversite eğitiminin temelini oluşturan Aristotalesçi bilim sisteminin yerini almaktı. En önemli sayılan eseri *İlk Felsefe Üzerine Derin Düşünceler* (1641) eseridir. Kitap, seyahatleri sırasında küçük bir odada geçirdiği altı gün boyunca edindiği düşünceleri nakleder. Descartes tüm inançlarını sorgulamaya teşebbüs etti ve sadece gerçekliğinden şüphe duyamayacağı inançlarını korudu. Descartes meşhur gözlemini, yani düşünüyor olduğuna göre varlığından şüphe edemeyeceği gözlemini bu çalışması esnasında yaptı: “Düşünüyorum, öyleyse varım” veya Latincesiyle “Cogito, ergo sum.”

Descartes temelde varoluşunun şüpheli olmadığı sonucuna varırken, bedeninin doğasından şüphe duyabileceğine inandı. Descartes, zihin ve bedenin birbirinden ayrı olduğunu savunuyordu, çünkü düşünme becerisi çürütülemez bir gerçekti, oysa fiziksel bedeninin varlığı öyle değildi.

Descartes, bedenin fizik ile tarif edildiğine inandı. Beden, büyüklüğü, şekli ve hızı olan hareket halindeki geometrik şeylerdir. Diğer yandan akıl, maddi olmayan düşünen şeylerdir. Bu yüzden Descartes'a göre hayvanlar sadece birer makineydi. Çünkü düşünmüyorlardı (öyle varsaydı), akılları yoktu ve hareket eden parçaların oluşturduğu karmaşık bir düzenlemeden ibaretlerdi.

EK BİLGİLER:

1. Descartes bedene, “res extensa” (yer kaplayan şey) ve zihne “res intelligence” (düşünen şey) adını verdi.

2. Descartes, koordinat geometrisi de denen analitik geometriyi icat etti.

İsa Mesih

Nasıralı İsa Roma İmparatorluğu döneminde bir Yahudi olarak doğdu ve büyüdü. Hıristiyanlar onun Tanrı'nın oğlu ve çok uzun zamandır beklenen Mesih olduğuna inanır. Yeni Ahit'teki dört kanonik İncil onun yaşam öyküsünü anlatır.

İsa, Beytüllahim'de Hıristiyanlar'ın Kutsal Ruh tarafından hamile bırakılan bir bakire olduğuna inandığı Meryem'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Meryem'in kocası olan Yusuf'tan İncil'de nadiren söz edilir. Bu yüzden İsa ergenliğe girmeden, Yusuf'un ölmüş olduğuna inanılır. İsa, Yusuf'un işi olan marangozluğu, otuzlarına geldiğinde öğretmeye başlamadan evvel meslek olarak benimsemiştir.

İsa, kısa hikâyeler, meseller, yanıltmacalar ve benzetmelerle öğretti. En ünlü öğretilerinden bazıları "Dağdaki Vaaz" ve "İyi Samiriyeliler" meselidir. Buna ek olarak hasta iyileştirmek ve hatta ölü diriltmek gibi mucizeler gerçekleştirdi. O zamanların dini anlayışına göre yanlış sayılan bir şey yaparak kadınlarla arkadaşlık kurdu ve kadınlara öğretim verdi.

Öğretileri boyunca İsa, günahın affedildiğinin yanı sıra Cennet Krallığının gelişini müjdeledi. Bu pek çok şekilde yorumlandı. Bazıları, İsrail Romalıların işgalinde olduğu için, İsa'nın siyasi özgürlükten bahsettiğine inandı. Ancak daha yaygın inanç, İsa'nın dünyanın sonunu haber verdiği yönündedir. Bu son, Tevrat'ta tarif edilen Mesih çağının başlaması olarak düşünüldü. İsa'nın Eski Ahit'te müjdelenen, kurtulma ve uyum çağı başlatacak olan Mesih veya kurtarıcı olduğuna inanıldı.

İsa'nın pek çok takipçisi olmasına rağmen, o düzenli olarak statükoya meydan okudu. İsrail'in Yahudi büyüklerinden yana memnuniyetsizliğini göstermek için Hamursuz Bayramı'nda Tapınak'ta bir tedirginlik yarattı. Yahudi yüksek mahkemesi Sanhedrin onu dine küfretmekle suçladı ve devlete karşı isyana tahrik etme hükmüyle onu Romalılara verdi. İsrail'deki Romalı lider Başkan Pontius Pilate, İsa'nın çarmıha gerilerek idam edilmesine karar verdi. Ancak Hıristiyanlar, gömüldükten üç gün sonra ilahi gücünün bir kanıtı olarak İsa'nın yeniden dirildiğine ve daha sonra cennete yükseldiğine inanırlar.

EK BİLGİLER:

1. Diocletian Çağı'nın 248. yılı olarak bilinen 532'de Hıristiyan rahip Dionysius Exiguus (500-560) İsa'nın doğum tarihini bulmaya çalıştı. Uzun araştırmalardan sonra, kesin tarihi belirledi ve bugün kullanımda olan Batı takvimini oluşturarak 25 Aralık MS 1 olarak yeniden tarih verdi. Ancak, o takvim yanlış bir hesap sistemine dayalıdır. Bugün İsa'nın 1. yıldan dört ila sekiz yıl daha önce doğduğuna inanılır.

2. "Christ" kelimesi "Mesih" anlamına gelen Yunanca bir ifadedir.

İspanyol Engizisyonu

1492'den sonraki yüzyılda İspanya dünyadaki en güçlü ülke oldu. İspanyol fatihleri Yeni Dünya'da Peru'dan Küba'ya kadar uzanan geniş toprakları ele geçirdiler. Altın ve diğer zenginliklerle dolu kalyonlar, hükümdarı akıl almayacak ölçüde zenginleştirerek İspanyol limanlarına döndü. İspanyol orduları, aynı zamanda günümüz Belçika ve Hollanda'sını da içine alan Batı Avrupa'nın diğer bölgelerini de ele geçirdiler.

İspanya sınırları içinde, yerel bir dinsel arınma hareketi hız kazandı. 1492'de Yahudileri sürgüne yolladıktan ve Müslümanların Hıristiyanlığa geçmesini emrettikten sonra, Madrid'deki otoriteler yeni güç kazanan ülkelerini sofu bir Hıristiyan krallığa dönüştürmeye kararlıydı. Birçok İspanyol kilise adamı, Hıristiyanlığa dönen Yahudi ve Müslümanların gizlice kendi eski inançlarına göre ibadet etmelerinden ve bunun İspanya'nın dini birliğini tehdit etmesinden korktular.

İspanyol Engizisyonu sapkınlığın kökünü kazımayı ve "düzmece dönmeleri" tüyler ürpertici idamla cezalandırmayı amaçladı. Katolik Avrupa'daki diğer ülkeler de engizisyon uyguladı ama İspanya'nınki uzun bir döneme yayılması ve ciddiyetiyle kötü nam salmıştı. Engizisyonun sapkınlık yüzünden verdiği son idam kararı –boğarak öldürme– 1826'daydı.

Bugün İspanyol Engizisyonu, büyük hevesle yapılan dini zulümler ve ortaçağ döneminin yobazlığı ile eş anlamlıdır. Kısmen Avrupa'daki Yahudi karşıtlığını ateşleyerek Yahudileri hedef almıştır. Ancak İspanya bunu tek başına yapmadı. Dini arkasına alan şiddet sarmalı, kıta genelinde Ortaçağ'ın sabit bir özelliğiydi. İngiltere'de binlerce kişi cadı olduğu gerekçesiyle öldürüldü. Bu uygulama, ilerici düşünürlerin İncil'in harfi harfine yorumlanmasını reddetmeye başladığı Aydınlanma ile yavaş yavaş sona erdi.

EK BİLGİLER:

1. Yahudilerin 1858'e kadar İspanya'ya geri dönmelerine resmen izin verilmedi.

2. Roma Engizisyonu, yaptıkları keşiflerle Kilise'nin inancına ters düşen Galileo gibi bilim insanlarını ya öldürdü, ya da hapse attı.

İlahi Komedya

İlahi Komedya, İtalyan şair ve filozof Dante Alighieri'nin (1265-1321) başyapıtıdır. Bir adamın yaşam sonrasına yaptığı yolculuğun detaylı hikâyesi olarak yazılan bu eser yüzyıllarca Hıristiyan evrenbilimini etkilemiş ve modern İtalyan dilinin temelini oluşturmuştur.

Floransa'da doğan Dante şehrin kamu hayatında aktif bir rol üstlenmişti. Siyasi duruşu yüzünden 1302'de Floransa hükümetinden ölüm cezası alması üzerine Floransa'dan kaçtı. Şiire kendisinin ismini verdiği *Komedya*'yı bu sürgünde yazdı. *İlahi Komedya* ismi, Dante'nin ölümünden sonra kullanılmaya başladı.

Komedya, Hıristiyanlığın kutsal üçleme kavramına ayna tutan üç bölüm üzerine kuruludur: Cehennem, Araf ve Cennet. Bölümlerin her biri otuz üç kısım veya kıtadan oluşur. Ek kıta olan önsöz ile birlikte her bölüm toplam yüz kısımdan oluşur. Şiirin iç yapısı bile üçlemeye dayanır. Dante tüm kitabı üçer dizelik bentlerin iç kafiye ile örüldüğü (ABA, BCB, CDC, vs) bir form olan "terza rima" ile yazmıştır.

Komedya'nın başkahramanı, Dante'nin kendisidir. Yaşamdaki yönünü kaybetmesinin yasını tutan Dante bir ormanda Romalı şair Virgil'in ruhu ile karşılaşır. Virgil efsanevi yazısının – "Tüm umutlarını bırak, ey içeri giren!" – yer aldığı cehennemin kapılarına kadar ona rehberlik eder. Cehennemin yedi çemberinden geçen Dante lanetli ruhların sonsuz cezalandırma sistemi ile acı çektiğini görür. Cehennem'deki bu korkutucu görüntüler, cehennemin en dibinde bir buz gölünde tuzağa düşmüş Şeytan'ın kendisinin görüntüsünde doruğa ulaşır.

Araf bölümünde Dante, Tanrı ile tanışmaya yetecek kadar saf olmayan ruhlar için bekleme yeri olan Araf'ı ziyaret eder. Bu safhadan sonra Virgil daha ileri gidemez; bir pagan olmasından dolayı cennete giremez. Dante romantik aşkın suretinde ilahi erdemin cisimleşmiş hali olan Beatrice adında yeni bir rehber edinir. Cennetin dokuz katında yükseldikten sonra günahtan tövbe yoluyla kurtuluşa erer. Tanrı'ya giden yolda insan ruhunu yansıtan bir yolculuğu zirveye çıkaran Tanrı'yı kısaca görür.

Komedya, İtalyan dilinin gelişimi üzerinde muazzam bir etki yaratmıştır. 1200'lere kadar hemen tüm İtalyan edebiyatı Latince yazılmıştı. Bu nedenle

Dante’nin konuşma dili İtalyancasını kullanma kararı çok önemli bir değişimdi. İtalyan şehir devletleri 1861’de birleşik bir ulus olduğunda, Dante’nin eserlerinde kullanılan Toskana şivesi, yazılı İtalyanca için standart olarak kabul gördü. Bu şive halen kullanılmaktadır.

EK BİLGİLER:

1. Şair T. S. Eliot “Dante ve Shakespeare modern dünyayı kendileri arasında ikiye bölerler; bir üçüncü yoktur” diye yazmıştır.

2. Yeraltına yolculuk yapan kahraman motifi Dante’ye ilham veren iki büyük metinde – Homer’in Odyssey*’sinde ve Virgil’in* Aeneid*’inde – önemli ölçüde bulunur.*

Davut

1501 yılında Floransa Cumhuriyeti, Michelangelo’yu Floransa Katedrali’nin ön cephesine bir Davut heykeli yapmakla görevlendirdi. Eski Ahit kralı – gençliğinde dev Goliath’ı yok etmiş olan kahraman bir savaşçı –Toskana şehrinin koruyucusu olarak görülüyordu. Görev öncelikle, pahalı bir mermer kütlesini mahvettikten kısa bir süre sonra ölen başka bir sanatçıya verilmişti. Efsaneye göre, Michelangelo işi aldı çünkü “mahvolmuş” taşla çalışmaya istekli olan bir başkası yoktu. Michelangelo heykeli 1504’te bitirdiğinde heykelin kilisenin yukarısına yerleştirilmesi uygun bulunmadı. Onun yerine heykel Floransa’nın merkezinde olan Piazza della Signoria’nın üzerinde Palazzo Vecchio’nun önüne yerleştirildi.

Yüksek Rönesans’ın en gösterişli başyapıtlarından biri olan heykel Goliath’a saldırmadan hemen önce gergin halde bekleyen Davut’u gösterir. Bu, Donatello’nun ünlü çalışmasında gösterdiği zafer dolu genç değil, harekete geçmeye hazır bir ergendir. Klasik modellerden esinlenmiş olan Michelangelo, asil başını sola çevirmiş ve ağırlığını bir bacağına vermiş şekilde duran güzel, atletik bir vücut oydu. Davut’un kasları, devi kılıçtan geçirmeye hazırlanmak için güç toplayarak şişmişti. Fazla geniş elleri ve ayakları, ergenlerin tipik olarak çarpık oranlarını ve gelecekteki kuvvetinin vaadini haber vermektedir.

Michelangelo’nun biyografi yazarı Giorgio Vasari’nin yayımladığı bir anekdota göre, bir Floransa vatandaşı olan Pietro Soderini, Davut’un

burnunun çok büyük olmasından yana şikâyet etmişti. Eleştiriye cevaben Michelangelo, burnunu küçültmüş gibi yaptı. Heykeltıraşın işi bittiğinde Soderini “Şimdi ona hayat verdin!” diye haykırdı.

Heykel, ilk Piazza della Signoria’nın üstünde dikildiğinde, büyük ihtimalle figürü cumhuriyetin bir sembolü olarak gören sürgündeki Medici klanının destekçileri tarafından taş yağmuruna tutuldu. 1527’de sol kolu, bir ayaklanma sırasında kırıldı. Heykel, çeşitli unsurların ve kirlenmenin neden olduğu zarardan kurtarılmak üzere1873’te Piazza’dan kaldırıldı. Güvenli bir şekilde Güzel Sanatlar Akademisi’ne yerleştirildiğinde, bir kopyası da orijinal yerine kondu. 1991’de işine engel olunan bir İtalyan ressam, orijinal heykele çekiçle saldırarak heykelin ayak parmaklarından birini parçaladı.

Heykel, yapılmasının 500’üncü yıldönümü arifesinde damıtılmış su ile temizlendi. Daha çok kir oluşumunu önlemek için kalıcı bir buhar püskürtme sistemi kurulmasına dair planlar tartışılmaktadır.

Bugün “Davut”, Galleria dell’Accademia’da Michelangelo’nun II. Julius’un mozolesi için tasarladığı dört adet bitirilmemiş köleleri gibi diğer heykelleri ile birlikte görülebilir.

EK BİLGİLER:

1. Biri Michelangelo, diğeri ise Donatello tarafından yapılan iki Davut heykeli olduğu bilinmektedir.

Ozon Tabakası

Yeryüzünün atmosferi çeşitli katmanlara ayrılır. İnsanlar Everest Dağı'nın zirvesinin biraz yukarısına kadar uzanan oksijence zengin bir çevrede, troposferde yaşarlar. Yeryüzünün yüzeyinden on ila elli kilometre arasında uzanan sonraki katmana stratosfer denir. Bu, yeryüzünde insan yaşamını mümkün kılan önemli bir molekül olan dünyadaki ozonun (O3) % 90'ını barındırır. Ozon tabakası deniz seviyesinden yaklaşık yirmi beş kilometre yukarıdaki bir alana, en yüksek ozon yoğunlaşmasına sahip stratosferin bir parçasına verilen addır.

Ozon ender rastlanan bir moleküldür. Normal oksijen molekülleri (O2) sadece iki oksijen atomu içerirken ozon üç oksijen atomu içerir. Her iki milyon oksijen molekülüne karşılık sadece üç ozon molekülü vardır. Ama ozon tabakası, güneşten gelen zararlı ultraviyole (UV) ışığının % 97 ila % 99'luk oranını soğurur. UV radyasyonu kataraktlara, güneş yanıklarına ve cilt kanserine neden olur. Aynı zamanda ekinlere ve deniz yaşamına da zarar verir.

Ozon UV radyasyonunu kendi kendini yenileyebilen bir döngüde soğurur. Ultraviyole radyasyonu bir ozon molekülüne çarptığında bir oksijen molekülüne (O2) ve kararlı olmayan tek oksijen atomuna bölünür. Tek oksijen atomu bir oksijen molekülüne çabucak bağlanıp diğer bir ozon molekülü oluşturur. Maalesef belirli sentetik organohalojen bileşimleri, atmosfere salındıklarında bu oldukça üretken sürece dâhil olabilir. Kloroflorokarbonlar (CFC'ler) bu bileşimlerin en bilinenleridir.

CFC'ler 20. yüzyılın ortalarında bulunduğunda mucize bileşimler olarak görülmüştü. Soğutucu, spreylerde püskürtücü, elektroniklerde temizleyici ve hastanelerde sterilize edici olarak kullanılan bu bileşim kararlı ve ucuzdur ve zehirli değildir. 1988 yılı itibariyle 320.000 metrik tondan fazla CFC dünya çapında kullanılmıştır. Aslında CFC atmosferde 200 yıldan fazla hayatta kalabilecek kadar kararlıdır. CFC stratosfere eriştiğinde, ultraviyole radyasyonu molekülleri parçalarına ayırır. Bu, ozona bağlanıp onu yok eden kloru açığa çıkarır. Tek bir klor atomu 100.000 ozon molekülünü yok edebilir. 20. yüzyılın son yarısında ozon tabakasının zarar görmesi nedeniyle, gelişmiş ülkelerde CFC'nin kullanımını resmen yasaklayan 1987 Montreal Protokolü'nün imzalandı.

EK BİLGİLER:

1. Ozon tabakasındaki bir "delik" 1980'lerin başından beri her ilkbahar Antarktika üzerinde görülmektedir. Bu, tam olarak bir "delik" olmaktan ziyade en kötü yıllarda % 60'a varan bir seyrelmedir.

2. Ozon tabakasının halen 20. yüzyılın ortalarındaki haline kıyasla belirgin şekilde daha ince olmasına rağmen, son bilimsel araştırmalar ozon tabakasının iyileşmekte olduğunu ve 21. yüzyılın sonu itibariyle yenilenebileceğini öne sürmektedir.

3. Yüzme havuzları, deniz tuzu ve volkanlardan kaynaklanan klor, stratosfere ulaşamaz.

Müzik Türleri

Tarihsel olarak müzik, belli toplumsal etkinliklere eşlik etmek üzere yazılıp sahnelenmiştir. 1700'lerden önce müzik şu üç görevden birine hizmet ediyordu: oda müziği (salonlarda ve asilzadelerin kabul odalarında küçük topluluklarca çalınır), kilise müziği (ayinler, çok sesli ilahiler, marşlar ve ilahiler) veya tiyatro müziği (bir oyunun veya operanın perdeleri arasında çalınan doğaçlama müzik).

Yıllar boyunca çoğu bestecinin kullandığı çeşitli standart türler gelişti. Elbette daha çok müzik türü bulunur; ancak şu müzik türleri bestecilerin kendilerini müthiş yetenekler olarak ispatladıkları türlerdir:

BALE: 18. yüzyıl itibariyle Paris'te hâkim olan halk dansı gösterisinin bir tarzı olan bale, 14. yüzyılın kuzey İtalyan saray danslarının doğal bir sonucuydu.

ODA MÜZİĞİ: Klasik çağ boyunca ve sonrasında, Franz Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart ve Ludwig van Beethoven gibi Viyanalı ustalar oda müziğinin nasıl ses vermesi, yapısının nasıl olması gerektiğine ve yararlanacağı toplulukların – telli dörtlü, piyano üçlüsü, küçük üflemeliler topluluğu vb – nasıl olacağına dair standartları ortaya koydular.

KONÇERTO: İtalyanca "bir araya gelme" anlamındaki "concertare" kelimesinden gelen konçerto tekseslilik içinde çalan bir grup enstrümana denir. Ancak barok dönemde kompozisyonun ana temalarını bir geri bir ileri çalan bir veya daha fazla solo enstrümanın eşlik ettiği bir orkestra anlamını almıştır.

OPERA: Bu tür, bir hikâye anlatmak için bir araya getirilen teatral sahneleme, tutkulu şarkı söyleme, orkestra müziği ve şiirsel librettoların (metinlerin) bir kombinasyonudur. Aslında opera sahne üzerinde oynanması yönüyle oratoryodan ayrılır; ancak tiyatrodan da farklıdır çünkü mısralar ve öyküleme tümüyle şarkı içinde iletilir.

SÜİT: Süitler, danslar ve diğer kısa enstrümantal çeşitlerle birleşen veya program niteliğinde bir hikâyeyi anlatmak için düzenlenen çoklu hareketli eserlerdir.

SENFONİ: Tüm orkestra için yazılmış bir eser olan senfoni, “concerto ripieno” yani ana melodik ses olarak sadece bir veya birkaç solocudan ziyade tüm topluluğu kullanan geç dönem barok konçerto yazma tarzıdır.

EK BİLGİLER:

1. Johann Sebastian Bach’ın “Brandenburg Konçertoları”, Wolfgang Amadeus Mozart’ın Fransız borusu için bestelediği konçertolar ve Sergey Rachmaninoff’un piyano için bestelediği karmaşık “3. Konçerto”su en ünlü konçertolardan bazılarıdır.

2. Diğer türler, kilise müziğinin (tören müziği, marşlar, ilahiler ve korolar) ve her ikisi de toplumsal etkinliklerde veya özel bir yerde piyanoda eğlenceli şeyler olarak sahnelenmek üzere yazılan Frederic Chopin’in “Nocturnes” veya Franz Schubert’in “Lieder”i gibi salon müziğinin çoklu formlarını içerir.

Cogito, Ergo Sum

Felsefede belki de en ünlü cümle olan Rene Descartes'in "cogito, ergo sum" – düşünüyorum, öyleyse varım – ifadesi, Fransız filozof Rene Descartes (1596-1650) tarafından Latince yazılmış olan "Meditasyonlar" eserinde 1641'de yer aldı.

Descartes'ın vardığı bu ünlü sonuç, temel şüpheye yol açan tüm inançlarını sorgulamak üzere yaptığı bir projenin sonunda geldi. Başka bir deyişle, Descartes doğruluğunu kesin olarak bilemediği her inancı reddetmeye koyuldu. Örneğin, duyusal deneyim dünyasına olan inancını reddetti; çünkü duyuların yanıltabileceğine inandı. Ancak, şüphelenemediği bir inanç vardı ki bu da düşünüyor olduğuydu. Descartes için, düşünüyor olmasından şüphelenmesi imkânsızdı; çünkü bundan şüphe ederken bile düşünüyordu. Böylece Descartes, düşünüyor olduğunu kesin olarak biliyorsa, var olduğunu da kesin olarak bildiğini ilan etti. Descartes sorgulanamayan tek inancı bulmuştu: kendi varlığına olan inanç.

Descartes'ın cogito (düşünüyorum) tezi, filozofların kendini bilme (self-konowledge) olarak adlandırdığı problem için yaygın bir sıçrama noktasıdır: Kendi kendimizi farkındalığımızın eşsiz yönü nedir? Yani, başka herhangi bir şeye karşılık olarak kendi düşüncelerimiz, hislerimiz ve arzularımız hakkında düşünmek hangi şekillerde farklıdır? Bazı insanlar, tek farkın düşünüyor veya hissediyor olduğumuz şeyleri dürüstçe bildirdiğimiz zaman hata yapamayacağımız olduğunu öne sürer. Bu fikir, acı duyma meselesi düşünüldüğünde akla yatkın görünür. Acı içinde olduğunuzu hissederseniz, acı içinde olduğunuza inanmakta hatalı olabilmeniz imkansız görünür.

EK BİLGİ:

1. Descartes, Tanrı'nın varlığına dair hiçbir şekilde şüphe edilmeyecek kadar güçlü bir kanıt sunmuş olduğuna inanıyordu.

Dağdaki Vaaz

İsa’nın MS 30’da Galilee’de bir dağ eteğinde verdiği ve Matta İncil’inde anlatılan bu ünlü vaaz, İsa’nın öğretilerinin merkezidir.

Vaazı boyunca İsa, On Emir’in talep ettiğinden daha dürüst olmak için müritlerine seslendi. Yalnızca On Emir’e itaat etmenin kurtuluş için yeteri kadar iyi olmadığını açıkladı. Bir kişi başkasını öldüremeyeceği gibi öfkeli düşüncelere de sahip olamaz; bir kişi eşini aldatamayacağı gibi şehvet dolu düşüncelere de sahip olamaz; bir kişi çalamayacağı gibi maddi ihtiyaçları hakkında düşüncelere de sahip olamaz. İsa müritlerinden, hahamların öğretilerine değil, yalnızca Tanrı’nın öğretilerine itaat etmelerini istedi; çünkü Tanrı aydınlatmaya gücü yeten tek mükemmel varlıktır.

Ayrıca İsa’nın dinleyenlerden “diğer yanağını çevirmesini” ve Eski Ahit’in “göze göz, dişe diş” kavramı gibi misillemeyle karşılık vermek yerine daha fazla cezaya boyun eğmesini istemesi bu vaazdaydı. Benzer şekilde İsa aynı zamanda “şeytanca değil barış içinde direnmelerini” de istedi.

Bu vaazı yorumlamak çok zordur. İsa, kurtuluş çıtasını en kendini adamış müritlerinin bile ulaşması zor olan, çok yüksek bir yere koymuştur. Bununla beraber bazı mutlakiyetçiler, kurtuluşa erişmek için vaazın adım adım takip edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Diğerleri ise İsa’nın mübalağa ettiğini ve gerçek hayatta bu doktrinlerin uyarlanması gereken bir kılavuz olduğunu öne sürdüler.

Albert Schweitzer (1875-1965) İsa’nın dünyanın sonunun her an gelebileceğine ve hayatta kalmanın önemli olmadığına inandığını iddia etti. “Diren ama şeytanca değil” gibi doktrinler harfiyen takip edilseydi hayatta kalmayı başarmak zor olurdu. Diğer bir yaklaşım ise İsa’nın müritlerinin onun kılavuzluğuna itaat etmede başarısız olarak pişman olmayı öğrenmelerinin beklendiği inancını taşımaktadır.

Farklı yorumlamalara karşın, bu vaaz Hıristiyan inancının en önemli kaynağı olmaya devam eder.

EK BİLGİLER:

1. Matta’nın İncil’de resmettiği gibi “Dağdaki Vaaz”ın aslında diğer, daha kısa vaazlarından alınan İsa’nın inançlarının bir dizisi veya bir vaazı olup Matta’nın bunları bir kitapta topladığı iddiası geniş çapta tartışılmaktadır.

2. Vaaz aynı zamanda, “Altın Kural”, “Tanrı’nın Vaizi” ve “Yargılanmak istemiyorsan yargılamayacaksın!” gibi ünlü deyişleri de içerir.

Martin Luther

"Sözümü geri alamam, almayacağım; çünkü vicdana karşı gelmek ne doğru, ne de güvenlidir."

-Martin Luther

1500'de neredeyse tüm Avrupa Hıristiyanlığa kucak açtı. Ortaçağ Avrupa'sındaki tek tek krallıklar birbirleriyle çekişti ve savaştılar, fakat hepsi de aynı Tanrı'ya taptılar. 5. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun düşüşünden sonra Hıristiyanlığın yayılışı, sonunda Fransa, İngiltere, Almanya, Rusya ve İskandinavya'ya ulaşarak hızlandı. Ortaçağ Hıristiyanlığı – inananlar topluluğu – İtalya'nın zeytin bağlarından İzlanda'nın fiyortlarına kadar uzandı.

Ama bu birlik, Ortaçağ boyunca kiliseye karşı büyüyen mutsuzluğu maskeledi. Vebanın korkusu pek çok Avrupalıyı hayal kırıklığına uğrattı; çünkü birçoğu Tanrı'nın o kadar çok insanın ölmesine nasıl izin verebildiğini anlayamadı. Rönesans, geleneksel Hıristiyan öğretilerine meydan okudu. Roma Katolik Kilisesi'nin rüşvet alması ve yolsuzluk yapması en hevesli müritlerinin çoğunu umutsuzluğa düşürdü.

1517'de Martin Luther (1483-1546) adında hüsrana uğramış Alman bir rahip, Wittenberg'de katedralin kapılarına bir bildiri astı. Bu bildiri, Luther'in Papa'nın liderliğine ve Roma Katolik Kilisesi'ne yöneltttiği yıkıcı bir suçlama olan Doksan Beş Tezini içeriyordu. Luther'in ana suçlaması Roma'daki kilise ruhban sınıfının çok açgözlü ve çürümüş olmasıydı. O zamanlar Papa yeni katedrallerin inşasına para bulabilmek için zengin tüccarlara günahlardan affedilme belgesi satıyordu. Bu belge, günahları için

alıcıyı resmen affediyordu. En yüksek teklif verene, günahlarından affedilmesi satışı uygulaması Luther’i derin bir şekilde rencide etti.

Luther’in tezi Avrupa Hıristiyanlığı içinde hızlı ve büyük bir bölünmeye yol açtı. Avrupa’nın pek çok köşesinde, kiliseye yönelttiği eleştirileri bilinçli bir dinleyici kitlesi buldu. Luther’in müritleri, Reformist olarak da bilinen dini bir hareketin içinde Papa’nın geleneksel otoritesini reddederek Protestan oldular. Birkaç yıl içinde İngiltere ve Kuzey Avrupa’nın pek çok diğer ülkesi Papa’nın liderliğini reddetti ve böylece kıtada dini bölünme yaşandı. .

Roma’da ise Papa, Luther’i bir sapkın olarak lanetledi ve Katolikler ve Luther’in müritleri arasında bir dizi din savaşı yaşandı. Bu savaşlar 1648’de Westphalia Barışı’na dek bir yüzyıl boyunca aralıklarla devam etti. Luther’in Roma’ya karşı çıkmasıyla Batı Avrupa’nın dini birliği sonsuza dek parçalandı.

EK BİLGİLER:

1. İngiltere Kralı VIII. Henry, başlangıçta Luther’e karşı çıktı; ancak Papa’nın kralın eşini, Aragonlu Catherine’den boşanmasına izin vermeyince 1534’te Katolikliği reddetti.

2. 1522’de Luther sadece on bir hafta içinde Yeni Ahit’in Almanca bir tercümesini yaptı. Böylece Almanlar kutsal kitabı ilk kez kendi dillerinde okuma şansını buldu.

Bir İngiliz Halk Destanı: Beowulf

Yazarı bilinmeyen, 8. yüzyıla ait bir şiir olan Beowulf, Eski İngilizcenin en büyük kahramanlık destanıdır. Bilginler ondan İngiliz dilinin gelişimine dair ciltler dolusu şey öğrendiler. Şiir aynı zamanda erken dönem Ortaçağ boyunca Kuzey Avrupa'yı karakterize eden Hıristiyanlığın ve pagan geleneklerin karışımını yansıtır.

Beowulf, 6. yüzyılda Danimarka Kralı Hrothgar'ın konuk salonunda başlar. Grendel adlı bir canavar, Hrothgar'ın sarayında geceleri topraklarına girip savaşçılarını yutarak dehşet saçıyordu. İsveç'in güneyinde bir bölge olan Geatland'dan gelen Beowulf adındaki bir genç prens, bir grup adamla çıkagelir ve canavarı çabucak yok eder. Ancak Grendel'in annesi oğlunun intikamını almak üzere geri döner. Beowulf onu inine kadar kovalar ve onu da öldürür. Krallığına kahraman olarak dönen Beowulf elli yıl boyunca kral olarak ülkeyi yönetir ve sonunda halkını bir ejderhadan korumaya çalışırken ölür.

Konu olarak şiir, o zamanlar Kuzey Avrupa'ya görece olarak yeni yayılan Hıristiyanlık unsurları ile eski Germen savaş kurallarının inançlarını birbiri ile harmanlar. Nesiller boyunca sözlü olarak tekrar tekrar anlatılan orijinal Beowulf efsanesi, gücü, mertliği, sadakati ve intikamı göklere çıkarmıştır. Beowulf şiiri, bazen alçakgönüllülük ve bağışlayıcılık gibi Hıristiyan temalarını orijinal Germen hikâyesine eklemlemeye çalışır ve ikisi arasındaki gerilim ara sıra kulak tırmalar.

Beowulf, orta dönem ve modern İngilizcenin Germen atası olan eski İngilizce ile yazılmıştır. Şiirin açılış mısrasında belirtildiği gibi, eski İngilizce bugün çevirisi olmaksızın okunamaz haldedir:

Hwoet we Gar-Dena in geardagum, (Ey insan kralların yiğidine şükret)

peod-cyninga prym gefrunon, (Mızrak silahlı Danların uzun günlerde)

hu ga oepelingas ellen fremedon (Duyduk, asil kimselerin onur kazandığını)

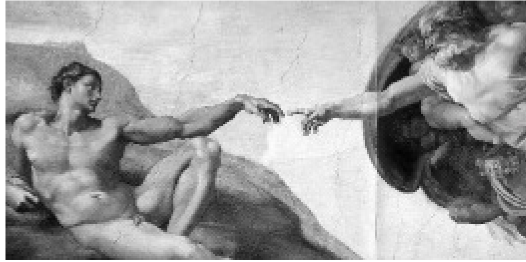
Çoğu eski İngiliz şiiri gibi Beowulf, ozanların ezberden binlerce satır mısra nakletmelerine yardım eden karmaşık ses yineleme kuralları kullanır. Aynı zamanda benzetmeleri ve şairin betimlemelerine renk katan kısa

mecazları da yoğun olarak kullanır. Örneğin Bewoulf şiiri deniz yerine “balina yolu” ve kral yerine “yüzük veren” ifadelerini kullanır.

Beowulf’un İngiliz edebiyatının gelişimi üzerinde etkisinin çoğunlukla abartılmasına rağmen – çünkü şiir büyük çapta 1800’lere kadar unutulmuştu – yine de paha biçilemez edebi ve tarihi bir belgedir. 20. yüzyılda yeniden şöhret olmasından beri W.H. Auden’den J.R.R. Tolkien’e kadar birçok şair ve yazarın eserine esin vermiştir.

Sistin Şapeli

Vatikan Sarayı'ndaki Sistin Şapeli en çok, 1508 ile 1512 yılları arasında Michelangelo'nun (1475-1564) resim yaptığı tavanı ile ünlüdür. Odanın duvarlarını kaplayan freskler, Sandro Botticelli (1445-1510), Pietro Perugino (1450-1523), Luca Signorelli (1445-1523) ve diğer erken dönem Rönesans ustaları tarafından yapılmıştır. Resimlerin altındaki alan bir zamanlar Raphael (1483-1520) tarafından tasarlanan duvar halıları ile kaplıydı.

"Sistin" kelimesi, tapınağın orijinal sahibi olan Papa IV. Sixtus'un isminden kaynaklanır. Eski Ahit'te anlatılan Süleyman'ın Tapınağı'nın boyutlarına göre, binanın kendisi 1475 ile 1483 arasında inşa edildi. 1507'de Papa II. Julius, Michelangelo'ya, ilk başta Pier Matteo d'Amelia tarafından yapılan yıldızlarla dolu gökyüzü resmi ile kaplı kubbeyi, tavanı tekrar yapması görevini verdi. Michelangelo başlangıçta bu görevi almaya gönülsüzdü, çünkü resim yapma konusunda çok az tecrübesi vardı. Buna rağmen insanoğlunun yaratılışını, düşüşünü ve kurtuluşunu betimleyen 300'den fazla figürle dolu geniş resimsel bir plan yaratmayı başardı. Tavanın tamamını kendisinin tasarladığını ve resimleri yaptığını iddia etmesine rağmen, kendisine bir ilahiyat danışmanı ve resim asistanları sağlandığı kuvvetli bir ihtimaldir. Şiirleri, iskelenin tepesinde arkaya doğru yatar pozisyonda resim yapmanın ne kadar zor olduğunu anlatır.

Yaratılış'tan dokuz sahne tavanın merkezine doğru dökülür. İlk üç resim Yaratılış'a, sonraki üçü Âdem ve Havva'nın hikâyesine ve son üçü ise Nuh'un hikâyesine adanmıştır. Michelangelo, fırçayla daha fazla tecrübe kazanana kadar Tanrı'yı temsil etmeye tereddüt etmiş ve Nuh'tan başlayarak tüm resimleri yapmıştır. Sahneleri bölen mimari çerçevenin üzerinde oturanlar, "ignudi" olarak bilinen nü lerdir. Kutsal kitap metinleri taşıyan daha küçük nü ler, tüm tavan boyunca sistemli olarak düzenlenen

resmedilmiş bronz madalyonlarda görünür. Odanın köşelerindeki dört kubbe, İsrailliler'in sonsuz kurtuluşunun sahnelerini gösterir. Eski Ahit'in yedi büyük peygamberi ve beş pagan kâhin kadın (Roma mitolojisinden Hıristiyan geleneğin içine giren büyücü kadınlar), tavanın dayanak noktaları boyunca oturtulmuştur. Onların altında yer alan on altı bacada İsa'nın ataları resmedilmiştir. Michelangelo, mabedin kardinaller için ayrılmış kısmının üzerine Tanrı'yı resmetmeye dair oldukça dikkatliydi.

Fuji Film'in sponsor olduğu fresklerin tümünün restorasyonu, 1981 ile 1994 yılları arasında yürütülmüştür. Temizlik, çoğu modern sanat tarihçisini şaşırtan bir ifşaatı, Michelangelo'nun aşırı derecede canlı ve parlak renkler kullandığını açığa çıkardı.

İtalya seyahati sırasında tavana hayran olan 18. yüzyıl Alman bilgini Johann Wolfgang von Goethe, "Hiç kimse Sistin Şapeli'ni görmeden bir insanın başarma kapasitesinin ne olduğu konusunda gerçek bir fikir sahibi olamaz" demiştir.

Radyokarbon Yaş Testi

Bilim insanları, bir zamanlar yaşayan organizmaların yaşını belirlemek için radyokarbon yaş testini kullanırlardı. Yöntem, kemik ve kumaştan tahta ve samana her şeyi kesin bir şekilde tarihleyebilir. Bilim insanları, organizmada ölür ölmez bozulmaya ve yok olmaya başlayan ender görülen bir karbon formu olan Karbon 14'ün tabakalarını ararlar. Cisim ne kadar eskirse, o kadar az karbon 14 içerecektir.

Yeryüzündeki tüm yaşayan organizmalar, karbona dayalıdır. Normal karbon atomlarının (karbon 12) altı protonu ve altı nötronu vardır. Ancak bazen yeryüzünün atmosferine giren kozmik ışınlar, nitrojen atomları yağmuruna tutar; karbon 14 denen özel bir tip radyoaktif karbona dönüşür. Karbon 14'ün normal karbondan iki tane daha fazla nötronu vardır. 5.730 yıllık bir süre boyunca eldeki karbon 14 örnek topluluğunun yarısı nitrojen olmak üzere parçalanacak. Diğer bir ifadeyle, karbon-14'ün yarı ömrü 5.730 yıldır.

Bitkiler ve hayvanlar, karbon 12 ile karbon 14'ü birbirinden ayıramaz. Ölene dek her ikisini de tüketirler. Ancak bir bitki veya bir hayvan öldüğünde, organizmadaki karbon 14 seviyeleri azalmaya başlar. (Karbon 14 çürümeye başlar ve organizma artık karbon tüketmediği için, yeniden tazelenmez.) Aynı zamanda denekte karbon 12 miktarı sabit kalır, çünkü karbon 12 parçalanmayan, sabit bir moleküldür. Bilim insanları ölü bir cismin yaşını belirlemek için, karbon 14 oranını ve karbon 12 oranını, yaşayan bir dengindeki oranlarla karşılaştırırlar.

Ölü bir cisim, yaşayan bir cismin yarı oranına sahipse o zaman yaklaşık 5.730 yıl yaşındadır, çünkü karbon 14'ün yarı ömrü 5.730 yıldır. Eğer oran yaşayan cismin dörtte biri kadar ise, o zaman cismin yaşı 11.460 yıldır, vesaire. Eğer bir cisim 60.000 yıldan çok daha yaşlıysa, bilimsel olarak kullanılabilecek kadar karbon 14 kalmamıştır.

EK BİLGİLER:

1. Radyoaktif uranyumun yarı ömrü 704 milyon yıldır ve cisimleri jeolojik bir ölçekte tarihlendirmek için kullanılabilir.

2. İnsan vücudunda doğal olarak bulunan Potasyum 40'ın yarı ömrü 1,3 milyar yıldır. Potasyum 40 gezegen üzerindeki yaşamın başlangıç tarihini belirlemek üzere kullanılmıştır.

3. Williard F. Libby, 1950'lerde Chicago Üniversitesi'nde radyokarbon yaş testini geliştirdi. 1960'da kimya alanında Nobel Ödülü'nü kazandı.

4. 1940'tan bu yana ölen bir şeyin analizini karbon yaş testi kullanarak yapmak daha zor olacaktır, çünkü nükleer faaliyet, gezegende radyoaktif malzemenin aşağı yukarı sabit olan seviyelerini değiştirmiştir.

Klasik Dönem

Barok dönemden hemen sonra gelen ve romantik dönemden hemen önce olan müziğin klasik dönemi, yaklaşık olarak 1750'den (Johann Sebastian Bach'ın ölümü) 1827'ye (Ludwig Van Beethoven'ın ölümü) dek sürdü. Bireysel haklar ve özgürlükler, insan değeri ve akılcılık vurgusu yapan Rene Descartes, Voltaire ve Jean Jacques gibi filozoflar, taraftarı oldukları Aydınlanma Çağı olarak bilinen entelektüel bir devir ile çakıştı. Sanat, politika ve felsefedeki çoğu girişim, insan aklının akılcılık yetisine olan övgülerdi.

Sanatta ve müzikte bu ruh, Greko-Romen kültürüne ve oran, denge, poz ve basitlik gibi estetik fikirlere bir kendini adamaya dönüştü. Aklın, düşüncenin ve müziğin tanrısı olan Apollo yüceltildi. Klasik dönem bestecileri – Johann Sebastian Bach ve sonraları Franz Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart ve erken dönem Beethoven – belirgin bir tarz birliğini paylaştılar. Deneysel etkileri veya tahmin edilemezlik konularını vurgulamıyorlardı. Klasik dönem sanatçıları daha ziyade mükemmelliğe doğru atılımda bulunan şekilcilerdi. Rönesans heykeltıraşları gibi insan ideallerinin kusursuz bir temsiline olabildiği kadar yakın ve asırlarca sürecek bir sanat üretmeye çalıştılar.

Klasik dönem boyunca, besteciler konçertoları, sonatları ve senfoni şekillerini mükemmeliyete ve standarda kavuşturdu. Ortaya koydukları örnekler, sonraki yıllar boyunca sanat müziğinde nihai bir standart olarak bilindi. Bunu yaparken eserlerinin duygusal kalitesinden de ödün vermediler. Mozart'ın senfonileri ve operaları, Haydn'ın yaylı üçlüleri ve Beethoven'ın keman sonatları, ifade dokularındaki zengin örneklerdir. Şekil ustalığı kadar lirik, hareketli melodileri ve orijinallikleri ile de kendilerine hayran bırakır.

EK BİLGİLER:

1. Klasik müzik ifadesi, çoğunlukla Avrupa sanat müziği ile rock, pop veya folk müziğini birbirinden ayırmak için kullanılır. Bu ayrım ilk kez 1790'larda kullanılmaya başladı.

2. Klasik dönem bestecileri onlardan önce gelen barok bestecileri gibi yaşamlarını sürdürebilmek için hamilik sistemine bağlıydılar. Genelde

kraliyet saraylarında sultana veya efendiye hizmet edenler gibi nispeten düşük bir duruş bağlamında çalıştılar. Mozart gibi pek çokları yoksulluk içinde öldüler ve halen yeri bilinmeyen mezarlara gömüldüler.

Zihin/ Beden Sorunsalı

Ayak parmağınızı taşa çarptığınızda acı duyarsınız. Ayak parmağınızın bir cisme çarpması fiziksel bir olaydır ve beyninize sinyal gönderen sinirlerinizin belirli bir şekilde yanmasına neden olur. Ama hissettiğiniz acı tam olarak nedir?

Filozoflar bedeninizin durumları ile zihninizin durumları arasındaki ilişkiye dair iki soru sorar: İlki, zihin durumları ile fiziksel durumlar özdeş midir? Acı sadece beyindeki ilgili nöronları mı tetikliyor? Eğer öyleyse, zihninizin beyninizden başka bir şey olmadığı görünmektedir. Ama eğer acı, nöronları ateşlemekten daha fazla bir şeyse, o zaman zihnin bir beden ve beyne ek olarak sahip olunan "ekstra" bir şey olduğunu düşünmek için yeterli sebep var demektir. Bu inanışa düalizm (ikicilik) denir.

İkinci soru ise, eğer zihin beyinden ayrıysa, bedende gerçekleşen olaylar ve özellikle beyinde gerçekleşen olaylar, zihinde olayların gerçekleşmesine ve bunun tam tersine nasıl neden olur? Hepsinin ötesinde, eğer zihin beyinden ve bedenin geri kalanından ayrıysa, o zaman maddi dünyaya ait olmamalı; diğer bir deyişle, maddeden yapılmış olmamalıdır. Öyleyse zihin beyni ve bedeni oluşturan maddeyle nasıl bir etkileşim içindedir? Bazı filozoflar zihin ve bedenin, maddeler arasında gerçekleşen etkileşime benzer şekilde etkileşimde bulunacağına inanırlar. Epifenomenalist olarak adlandırılan diğer bazı filozoflar ise bedenin zihinde etkiler yaratabileceğine, ama zihnin bedende etki yaratamayacağına inanırlar.

Zihin beden sorunsalı, felsefede halen canlı bir tartışma konusudur; çünkü bu sorunsal psikoloji ve nöroloji bilimleri hakkında önemli soruları gündeme getirir. Ayrıca yapay zekâ geliştirme çabalarında ciddi zorlukları ortaya koyar. Bir bilgisayarla beyni yeniden yaratmamız mümkün olabilir, ama zihni yeniden yaratmak mümkün müdür?

EK BİLGİLER:

1. Descartes bir düalistti. Zihin ve bedenin ayrı şeyler olduğuna ve birinin diğeri olmadan da var olabileceğine inandı.

2. Düşünce deneyi: Bir kişinin tamamıyla sizinki gibi bir beyni olan, tüm nöronları tamamıyla sizin nöronlarınızla aynı şekilde ateşlenen ama

herhangi bir şey hissetmeyen veya tecrübe etmeyen bir beyne sahip olması mümkün müdür? Böylesi bir zombinin var olabileceğine inanıyorsanız, düalizme inanıyorsunuz demektir.

3. Fransız filozofu Rene Descartes (1596-1650), zihin ve bedenin, beynin bir parçası olan beyin epifizinde etkileşim içinde olduğuna inanıyordu.

İyi Samiriyeli

İyi Samiriyeli, İsa'nın anlattığı en ünlü İncil mesellerinden biridir. Luka İncil'inde nakledilir ve İsa'nın müritlerinin peşinde koşmasını dilediği aşk standardını tanımlar.

Bir kanun yapıcı İsa'ya nasıl kurtuluşa erildiğini sorar. İsa cevaben "Tevrat'ta ne yazılı?" der. Kanun yapıcı "Tanrı'yı sevin" ve "Komşunuzu sevin" gibi Tevrat deyişlerini aktarır. İsa, bu öğretileri takip etmenin kurtuluşa götüreceğini söyler. Daha sonra kanun yapıcı şu anlamı taşıyan bir soru yöneltir: "Komşumun kim olduğunu nasıl belirleyebilirim?" Bunun üzerine İsa şu meseli anlatmaya başlar:

İsa, bir yol kenarında saldırıya uğramış, soyulmuş ve terk edilmiş bir seyyahtan söz eder. Oradan geçen bir rahip perişan görünümünden dolayı adamdan sakınır. Sonra mezhep üyesi olan Levili saygıdeğer bir adam oradan geçer ve o da bu muzdarip adamı görmezden gelir. Sonunda oradan bir Samiriyeli geçer. Oradan geçen bu kişilerin arasında kurbana giysi, barınacak yer ve yiyecek yardımında bulunmaya karar veren kişi yalnızca bu Samiriyeli'dir.

Kendisine sorular soran kanun yapıcıya dönen İsa, seyyaha en az yardım etme ihtimali olan ve hiçbir şey kazanmayacak olan işte bu Samiriyeli'nin gerçekte seyyahın komşusu olduğunu açıklar.

Bu, İsa'nın ana fikri verirken dinleyicilerini nasıl şaşırttığının mükemmel bir örneğidir. Bugün öyle değilse bile bir Samiriyeli'nin övülmesi o zamanlar için hayrete yol açan bir durumdu. Böylece İsa ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmenin önemini ve tüm insanlığın yakınlığını vurgulamıştır.

Luka İncil'inde nispeten kısa bir bölüm olmasına rağmen İyi Samiriyeli kavramı, ana akım Hıristiyanlar ve Hıristiyan olmayanlar tarafından da kabul edilir.

EK BİLGİLER:

1. Şimdilerde yüzlerle ifade edilen ve çoğunlukla İsrail'in kuzeyinde yaşayan Samiriye kökenliler o kadar azaldı ki bir Samiriyeli'nin bu hikâyenin kahramanı olması, etkisini yitirdi. Bu yüzden zaman içinde bu

hikâyeyi yeniden yorumlayanlar, daha alakalı etnik kimlikleri bu hikâyeye yerleştirmeye giriştiler.

2. İyi Samiriyeli şimdi, durum ne olursa olsun ihtiyaç halindeki bir insana bencil olmadan yardım eden kişi olarak yorumlanır.

3. İyi Samiriyeli kanunları bugün pek çok ülkede vardır. İnsanlara yardım edenleri dava edilmeye karşı korur.

Yeni Dünya'da İspanya

Colombus 1492'de denize açıldığında, yeni bir dünya aramıyordu. Daha ziyade İspanya Kralı Ferdinand ve Kraliçe İsabel için Asya'ya giden yeni bir geçiş yolu bulmaya çalışıyordu. Ama Colombus'un bulduğu geniş alanları fethetme fırsatı karşı konulacak gibi değildi. İspanyol askerleri, sonraki elli yılı Orta ve Güney Amerika'da devasa toprakları istila edere k ve bu süreçte binlerce yerliyi öldürerek geçirdi. Yeni Dünya'dan inanılmaz hazineler çıkaran İspanya dünyanın süper gücü olarak en tepedeydi.

1550'de Ferdinand ve İsabel'in torunu Kral V. Charles, ülkenin dış politikası hakkında geniş kapsamlı bir müzakere için Valladolid'da yer alan en büyük devlet üniversitesine iki önemli bilgini davet etti. Amerika'daki katliam kralı endişelendirmişti. İspanya imparatorluğunu insan hayatında böylesi bir bedelle genişletmeye devam etmesi doğru muydu?

Vallaloid'daki müzakerenin bir tarafında, Bartolome de las Casas adında Dominik bir rahip vardı. Las Casas 1493 yılında henüz çocukken Christopher Colombus'un Amerika'yı keşfinden dönüşünü kutlayan Sevilla'daki zafer yürüyüşüne katılmıştı. 1502'de las Casas, İspanyolların Amerika'ya yerleşiminin ilk dalgası olarak çeşitli akrabalarıyla Amerika'ya taşındı. Yeni Dünya'da birinci elden tanıklık ettiği İspanyol fatihlerinin zulmünden dolayı las Casas'ın dili tutulmuştu. Kralın önünde las Casas Amerika'daki İspanyol politikalarının daha insancıl olması için yalvardı.

Vallaloid'daki müzakerenin diğer bir tarafında, hangi yol gerekiyorsa gereksin İspanyolların Amerikalı yerlileri "Hıristiyanlaştırmak" görevi olduğuna inanan hümanist bir bilgin olan Juan Gines Sepulveda (1490-1573) vardı. Sepulveda'ya göre Aztekler gibi yerli kabileler, insan kurban etme ve insan yeme gibi adetleri olan barbarlardı. İspanyolların yerlileri boyun eğdirmeye haklarının olmasının yanı sıra Sepulveda, Batı medeniyetini yaymak üzere olumlu bir zorunlulukları da olduğunu söyledi. 1547'de "Mükemmel olan mükemmel olmayanı yönetmeli ve ona hükmetmelidir" diye Aristoteles'ten "adil savaş" kavramını yerlilere karşı savunmak üzere alıntılayarak yazdı.

İki nesil içinde İspanyollar büyük Aztek ve İnka imparatorluklarını yok ettiler. Kral, las Casas'ın yakarışlarını anlayışla karşılasa da artık iş işten

geçmişti. İyi veya kötü olsun, bir şekilde Avrupa'nın Amerika'yı sömürgeleştirmesi başlamıştı.

EK BİLGİLER:

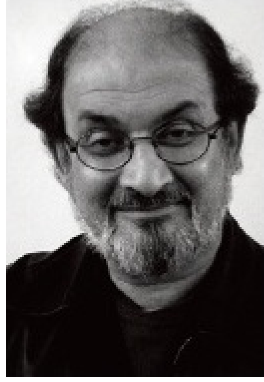
1. Güney Amerika'nın büyük bölümü İspanya'nın sömürge hâkimiyetini zayıflatan Avrupa'daki Napolyon savaşlarına dek sonraki üç yüz yıl boyunca İspanyol mülkiyetinde kaldı. Meksika bağımsızlığını 1822'de, Peru ise 1824'te kazandı. İspanya son sömürge topraklarını 1898'deki İspanya-Amerika Savaşı'nda kaybetti.

2. Birçok yerli Amerikalı savaşta helak olmaktan çok Avrupalı kâşiflerin taşıdığı hastalıklardan dolayı ölmüştür. Çiçek hastalığı milyonlarca yerliyi öldüren, birçok "yeni keşfedilmiş ülke salgınından" biriydi.

3. İspanyol kâşifler, 1565'te Amerika Birleşik Devletleri'nde Avrupalıların en eski sürekli yerleşim yeri olan, Florida'daki St. Augustine şehrini kurdu.

Salman Rüşdi

Müslüman bir ailenin çocuğu olarak Mumbai'de (eski Bombay) dünyaya gelen, Hindular ve Sihler arasında yetişen, İngiltere'de eğitim alan ve şimdi New York'ta yaşayan roman yazarı Salman Rüşdi (1947-...) postmodernizm ve post-sömürgecilik dönemlerinin deyim yerindeyse "yürüyen temsili"dir. Hem gerçekçilik hem de fantezi arasında demlenen şeytanca zeki ve alışılmadık romanları, pek çokları için modern Hindistan'ın edebi sesidir. Rushdie'nin romanları, özellikle Hindistan ve Pakistan'da Hinduizm ve İslam arasındaki gergin ilişkiler gibi politik ve dini konuları ele alır.

İronik bir şekilde, Rüşdi'nin büyük ünü, öne çıkan yazı becerisinden değil *Şeytan Ayetleri* (1988) romanına tepki olarak patlayan kızgınlıktan kaynaklanır. Bu romanda birçok Müslümanın Muhammed Peygambere küfürlü aşağılamalar olarak algıladığı sayfalar bulunur. Roman Hindistan, Pakistan, Mısır, Suudi Arabistan ve başka ülkelerde yasaklanmış ve Orta Doğu'dan İngiltere'ye kadar pek çok yerde şiddetli halk protestoları ve kitap yakmalarına neden olmuştur. 1989'un başlarında İran Cumhurbaşkanı Ayetullah Humeyni, Rüşdi'nin ölümünü isteyen ve onun dünya çapında izinin sürülmesi için Müslümanları yüreklendiren bir fetva çıkarmıştır. Rüşdi, yaklaşık on yıl boyunca saklanarak ve Scotland Yard'dan görevlendirilen ajanlar tarafından korunarak yaşamıştır.

"Şeytan Ayetleri"nin kötü şöhreti sıklıkla Rüşdi'nin en büyük başarısı olan "Gece Yarısı Çocukları" (1981) kitabını gölgede bırakır. Romanın kahramanı olan Saleem Sinai, Hindistan'ın İngiltere'den bağımsızlığını kazandığı ve Pakistan'ın ayrı bir ülke olarak ayrıldığı 15 Ağustos 1947 günü saat tam gece yarısını vurduğunda doğar. Aynı saatte doğan yüzlerce

gece yarısı çocuğu gibi Saleem'in de doğaüstü güçleri vardır ve hayatındaki olaylar genç bir ulus olan Hindistan'daki gelişmeleri yansıtır. Hikâyenin unsurları otobiyografiktir – Rüşdi 1947'de Mumbai'de doğmuştur – ama "Gece Yarısı Çocukları"nın çoğu, büyülü gerçekçilik akımının Günter Grass, Gabriel Garcia Marquez ve diğer önemli temsilcilerinin ayak izini takip ederek fantastik bir memlekette geçer. Roman, Rüşdi'ye 1981'de Booker Ödülü'nü kazandırmıştır.

Rüşdi'nin adı, Ayetullah'ın verdiği ölüm cezası ile sonsuza dek anımsanacak olsa da, romanları gerçekte oldukça kaygısızdır ve dilin becerikli bir kullanımı dolayısıyla övgü alır. Düzyazısı, kinayeler ve oyunbaz hilelerle dolu sözlü bir karmaşadır. Tıpkı Rüşdi gibi yarattığı karakterler de günümüz dünyasında kültürlerin iç içe geçmesini ve modern göçmen tecrübesini temsil eder. Rüşdi aralarında *Harun ve Hikâyeler Denizi* (1990) ve *Mağribinin Son İç Çekişi* (1995) olan romanlarını çıkararak yaşamına kasteden tehditlere rağmen bu damardan yazmaya devam etmiştir.

EK BİLGİ:

1. Rüşdi'nin Gece Yarısı Çocukları*'nda Hindistan Başbakanı Indira Gandhi'yi kötüleyen bir tasviri nedeniyle Başbakan Rüşdi'ye karşı hakaret davası açtı. Gandhi'nin 1984'te suikasta kurban gitmesiyle dava düştü.*

Raphael

Leonardo da Vinci ve Michelangelo ile birlikte Raphael (1483-1520), İtalya'daki Yüksek Rönesansın en büyük üç sanatçısından biri olarak düşünülür.

Urbino yakınlarında doğan Raphael, babası Giovanni Santi tarafından eğitildi. Çocuğun dehasını fark eden Giovanni, onu o zamanlar Umbria bölgesinin önde gelen bir ressamı olan Pietro Perugino'nun atölyesine gönderdi. 1504'te Raphael, 16. yüzyılın başlarında İtalya'nın sanat merkezi olan Floransa'ya taşındı. Michelangelo'nun ve Leonardo da Vinci'nin eserlerine çalışan Raphael, tümüyle kendine ait bir tarz bulmak üzere her ikisinden de belli unsurları alarak birleştirdi.

1508'de Raphael, Papa II. Julius tarafından Papa süit odalarının üzerinde çalışmak üzere Roma'ya çağrıldı. Muhtemelen Papa'nın Kütüphanesi olan ilk odada, Raphael dört temel alan olarak düşündüğü ilahiyat, felsefe, hukuk ve şiir üzerine freskler yaptı. Bunların en meşhurları olan ve sonradan "Atina Okulu" adını alan felsefe geniş bir mimari alanda ve antik Yunan'ın tüm büyük düşünürleri tarafından çevrelenmiş şekilde konumlanmış Platon ve Aristoteles'i sunar.

Raphael, kısa ama üretken yaşamının geri kalanında Roma'da yaşadı. Pek çok ustalık eseri ve muhteşem resmin yanında, o aynı zamanda 1512'de Villa Farnesina için yapılması istenen ve dev Polyphemus tarafından kovalanan peri kızını betimleyen "Galatea" gibi mitolojik sahnelerin de resmini yaptı. Buna benzer şekilde Raphael, bir mimar olarak da ün kazandı ve ilk baştaki tasarımcısı Donato Bramante'nin 1514'te ölmesiyle yeni Saint Peter Kilisesi'nin inşasına gözetmenlik yapmak üzere atandı. Ayrıca Raphael'den ünlü Rönesans bilimsel eseri olan "Saray Adamının Kitabı"nda (1528) bahseden yazar ve önemli bir diplomat olan Baldassare

Castiglione’nin (1478-1529) resminde de görülebileceği gibi yetenekli bir portre ressamıydı.

Rapahel’in en ünlü Bakire Meryem ve çocuğu imgelemlerinden biri olan “Sistine Madonna” (1512-1514) her iki figürün yüzündeki alışılmadık şaşkın ifadeler nedeniyle pek çok tartışmaya yol açtı. Son zamanlarda yapılan bir araştırma, eserin kilisedeki orijinal yerinin, figürlerin bir çarmıha bakacak şekilde tasarlandığını gösterdi.

Raphael için genelde üç büyük Rönesans ustasının en klasiği olduğu söylenir. Alman bilgini Johann Wolfgang von Goethe (1749-1842), aslında, Raphael’in Yunanlıları taklit etmesinin gerekmediğini çünkü onlar gibi hissetmenin ve düşünmenin onun için doğal olduğunu iddia etti.

EK BİLGİLER:

1. Raphael’in ilk biyografisi, Giorgio Vasari’nin Sanatçıların Yaşamları *(1550) adlı kitabında görünür.*

2. “Atina Okulu”nda Eflatun parmağını soyut, ruhani kavramlara olan ilgisini göstermek üzere yukarı işaret ederken Aristoteles ise somut cisimlere ve dünyevi işlere yönelik tercihini göstermek üzere eliyle zemini işaret eder.

3. Raphael aynı zamanda Roma harabelerini, en göze çarpanı Neron’un Altın Evi’nin gömülü kalıntılarını “Domus Aurea”yı keşfetti.

Albert Einstein

Albert Einstein'ı (1879-1955) siyah bıyıklı ve bir tutam beyaz saçlı yaşlı bir profesör olarak resmetmeye meyilliyizdir, ama gerçekte o matematik ve fiziğe en büyük katkıları sağladığında sadece yirmi altı yaşındaydı. 1905'te İsviçre'nin Bern kentinde patent ofisinde bir memur olarak çalışırken Einstein, her biri deha ürünü olarak görülen dört makale yazdı. 1905 yılı, Einstein'ın "mucizeler yılı" (annus mirabilis) olarak bilinir.

Einstein'ın "Işığın Üretimi ve Dönüştürülmesini Gözeten Sezgisel bir Bakış Açısı Üzerine" isimli ilk makalesi, ışığın enerji kuantumları adı verilen enerji paketlerinden oluştuğunu önerdi. Bugün bunları foton olarak adlandırıyoruz. Bu, Einstein'a 1921'de fizik dalında Nobel Ödülü kazandıran kuramıydı.

Einstein'ın ikinci makalesi, atomların varlığı için ilk deneysel kanıtların bazılarını sundu. 1905'ten önce maddenin en küçük yapı taşı olarak bilinen atom fikri, kullanışlı teorik bir kavram olarak görüldü. Einstein, Brownian Hareketi diye adlandırdığı sıvı içinde geciken parçacıkların hareketini tarif etti ve maddenin temeli olan bir yapısı olması gerektiğini kanıtladı. O yapı, modern atom kavramı ile açıklandı.

Einstein'ın üçüncü ve dördüncü makaleleri, onu en fazla ünlendiren konuyu –özel görelilik kuramını – ele almasıydı. Kuram, enerji ile kütle arasındaki ilişkiyi, ünlü $E=mc^2$ - bir cismin enerjisi onun kütlesi ile ışık hızının karesinin çarpımına eşittir – denklemiyle açıkladı. En basite indirgenmiş açıklamasıyla bu, kütlenin bir enerji formu olduğu anlamına gelir.

EK BİLGİLER:

1. Einstein'ın görelilik teorisi üzerine olan makaleleri, on altı yaşında başladığı çalışmasının bir devamıydı.

2. Einstein'ın Başkan Franklin Roosevelt'i II. Dünya Savaşı sırasında nükleer bomba yapması için cesaretlendirmesine rağmen, aktif şekilde nükleer silahsızlanmaya destek verdi. Bir keresinde "III. Dünya Savaşı'nda savaşılacak silahların neler olduğunu bildiğim kadar IV. Dünya Savaşı'nın da sopalar ve taşlarla yapılacağını biliyorum," demişti.

3. Einstein'dan, İsrail'in ikinci cumhurbaşkanı olması istenmişti; ama o, insanları yönetme becerisi olmadığını söyleyerek bu teklifi reddetti.

Franz Joseph Haydn

Viyanalı usta saray bestecileri geleneğinde Franz Joseph Haydn (1732-1809), klasik çağın ilk gerçek gözdesiydi. Avusturya'nın Rohrau isimli bir kasabasında işçi bir babanın oğlu olarak fakirlikle büyüdü. Müziğe olan yatkınlığı, genç bir çocukken bile belliydi ve sekiz yaşında Viyana'daki St. Stephen Katedrali'nde koroda söylemeye başladı.

1759'dan 1761'e kadar Haydn, sonraları iflas eden ve tüm müzisyenlerini kovan düşük seviyeli bir asilzade olan Kont Morzin'in sarayında çalıştı. Ancak o zamanlar Haydn, Paul Anton Esterhazy isminde Macar bir prens tarafından işe alınacak kadar yeterli dikkati çekmişti. Hayatının çoğunu Esterhazy'nin evinde günde sekiz saat beste yaparak ve çoklu operaları ve haftalık senfonik performansları da içeren eyaletin müzikal faaliyetlerinin çoğunu düzenleyerek geçirdi.

Haydn'ın programı zorlu görünüyorsa da kariyeri de aynı oranda büyüleyiciydi: 104 senfoni, 68 telli kuartet, 47 piyano sonatı, 26 opera, 4 oratoryo ve o zamandan beri kayıp olan yüzlerce başka eser yazdı. Çeşitli İtalyan, Rokokolu bestecilerin fikirlerinden geliştirdiği değişen tempoların üç veya dört hareketi, telliler, dört veya beş üflemeliler kısmı ve timpani için notaya geçirilen bir senfoni için standart yapı kuran kişi ve aynı zamanda telli kuartet formatını modernize etmesiyle bilinir. Kuartetlerini başkemancılar için solo alıştırmaları yaptırmak yerine, keman, viyolonsel ve çello parçaların arasında melodilerin ve önemli temaların çevresinde hareket etti.

Haydn, yaşamının son dönemini en olgun ve kalıcı senfonilerini ve telli kuartetlerini besteleyerek Londra ve Viyana arasında seyahat etmekle

geçirdi. En yetenekli çağdaşı genç Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) ile tanıştı ve ona ilham kaynağı oldu. Emekli oldu ve sonunda Viyana'da yetmiş yedi yaşında öldü.

EK BİLGİLER:

1. Çoğu barok bestelerinde, her hareket bir ruh haliyle veya duygusal bir doku (hüzünlü, kasvetli, sevinçli vesaire) ile kısıtlanır. Haydn, çoklu ifadeli düzenlemelerle yer değiştiren parçaları, isim vermek gerekirse senfonileri yazan ilk bestecilerden biriydi. Aynı zamanda barok süslü bas kısmını kaldırdı ve onun yerine bir orkestrada pek çok çalgı aleti kullanarak daha karmaşık orkestrasyonlar koydu.

2. Esterhazy'yle kalırken Haydn, yirmi yıl hizmetçilerin bölümünde bir uşak üniforması giyerek ve peruğunu doğru düzgün pudralamadığından sopa cezası gibi durumlar yüzünden aşağılamalarla uğraşmak zorunda kalarak yaşadı.

3. 1749'da Haydn'ın sesi değiştiğinde St. Stephen erkek korosundan sırtındaki giysilerden başka hiçbir şey verilmeden kovuldu. Bu durum bir müzisyenin hayat yolculuğunun bir göstergesidir. Ders vererek, şehrin zenginleri için eğlence müziği besteleyerek ve İtalyan bestecisi Nicola Porpora'ya (1686-1768) çıraklık yaparak ve hizmetçi olarak çalışarak hayatta kalabildi.

Baruch Spinoza

Baruch Spinoza (1632-1677), İspanya'dan sürülmeden önce dinlerini gizlice yaşayan Yahudilerden oluşan Marranos topluluğunun bir üyesi olarak dünyaya geldi. 1656'da Yahudi topluluğundan aforoz edildi ve sonraları ismini daha Latin olan, genelde o şekilde seslenilmesini tercih ettiği Benedict olarak değiştirdi.

Yaşamı sırasında ve sonrasında, Spinoza'nın fikirleri derin bir şekilde ikilik içindeydi. 1670'de tüm yazılanlar gibi kutsal kitabın da Tanrı tarafından değil insanoğlu tarafından üretilen bir belge olarak yorumlanması gerektiğini tartıştığı "Teolojik-Politik İncelemeler" kitabı yayımladı. Spinoza, dinin gerçek içeriğinin Tanrı'nın doğasını ilgilendirmediğini, daha ziyade hikâyeler ve meseller yoluyla ahlaken doğru olanı yapmak için insanlara rehberlik ettiğini iddia etti. Böylece din, ahlaki ve siyasi kontrolün bir sistemidir ve tüm dinler, olabildiği kadar bu görevi etkin bir şekilde yerine getirmelerinden dolayı eşit ölçüde geçerlidir. Bu görüşler, Spinoza'nın kitabı isimsiz bastığı 17. yüzyıl Avrupa'sında oldukça tartışmalıydı.

Spinoza'nın felsefi çalışmalarının çoğuna, Lahey'deki ölümünün hemen ardından 1677'de basılan şaheseri *Etik* kitabında yer verilmiştir. Bu kitapta Spinoza, Tanrı'nın, doğanın, aklın ve mutluluğa erişmenin sistematik bir açıklamasını sundu. Spinoza için doğadaki her şey, katı ve gerekli nedensellik yasası ile yönetilir. Bu nedenle, her şey gereken yasaların gerekli bir sonucudur ve hiçbir şey olduğu şekilden başka türlü olamazdı. Spinoza, Tanrı'nın sadece doğanın toplamından oluştuğuna, bağımsız bir

yaratıcı olmadığına inandı. Dünyaya dair bir anlam veya amaç olmadığı sonucuna vardı. Son kitabı “Etik”te Spinoza bu sonuca ulaşırken nasıl halen mutlu olabileceğimiz üzerine yazdı.

Hayatının çoğunu bir mercek camcısı olarak geçiren Spinoza, 1677’de Lahey’de öldü.

EK BİLGİLER:

1. Kesin olarak bilmememize rağmen Spinoza, muhtemelen ruhun ölümsüz olduğunu ve Tanrı’nın dünyayı bir amaç için yarattığını inkâr etmesinden dolayı aforoz edilmişti.

2. Spinoza, mutluluk haline “salt mutluluk” adını verdi.

Havariler

İsa'nın takipçileri, onunla yolculuk eden ve ondan öğrenen müritleri ve İsa öldükten sonra öğretilerini devam ettirmeyi seçen havarileridir.

On iki havari, ilk misyonerlerdi. Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Ahit'inde anlatıldığı gibi, İsa'nın çarmıha gerilmesinden önceki gece beraber yemek yediği on iki adamdı. Buna ek olarak, havariler İsa'nın tekrar dirildikten sonra gözüktüğü kişilerdendi.

On iki sayısı, İsrail'in orijinal on iki kabilesini yansıtmaktaydı. İsa'nın takipçilerinin bazıları, antik İsrail'in yeniden inşasının Cennet'in Krallığı'nın gelişiyle çakışacağına inanıyorlardı.

Bazı önemli havarileri:

SIMUN: Simun, İsa tarafından Petrus olarak çağrılırdı. İsa Simun'a ender bir liderlik rolü verdi ve Simun sonunda ilk Papa oldu. İsa ona "Sen Petrus'sun ve bu kaya üzerinde kilisemi kuracağım" demişti (Matta 16:13-20). Katoliklerin Papalığın kuruluşuna veya sadece Petrus inancına dayandırdıkları "kayanın" Petrus'un kendisi olup olmadığı tartışılmaktadır.

ANDREAS: Simun'un kardeşi olan Andreas, İsa'nın ilk takipçilerinden biriydi ve Simun'u da havari olmaya ikna etmişti.

YUHANNA: Yuhanna, bilindiği gibi Yuhanna İncil'inin ve belki de dört ek İncil kitabının da yazarıydı.

MATTA: Bazı metin referanslarında Levi denilen Matta'nın, Matta İncili yazarı olduğuna inanılır.

TOMAS: Tomas, İsa'nın öldükten sonra yeniden dirilmesine dair çok şüpheciydi ve bu mucizeye inanmadan önce onun yaralarına dokunmak istemişti.

YAHUDA İŞKARİOT: Yahuda, İsa'yı öperek ona ihanet eden bir adamdı. Bu öpücük, yetkililerin onu tanımasına izin vermişti. Bazı kayıtlar Yahuda'nın İsa'nın çarmıha gerilmesi ile yeniden dirilmesi arasında geçen üç gün içinde suçluluktan intihar ettiğini yazar.

EK BİLGİLER:

1. Mormon inançlarına göre İsa, yeniden dirildikten sonra Güney Amerika'ya gitti ve on iki havariden oluşan bir grubu seçti. Bunların arasında, ölmemiş olan ve bugün yeryüzünde İsa'nın ikinci kez gelişini beklemek üzere kalan Üç Nefit de vardı.

2. Orijinal on iki havariden ayrı olarak birçok başarılı misyoner, yüzyıllarca Hıristiyanlık tarihi boyunca havarilik unvanını aldı. Bu onur, belli bir ülkeye, bölgeye veya nüfusa Hıristiyanlığı ilk kez getiren insanlara bahşedilir.

Kuzey Amerika'da İngiliz Yerleşimi

İngiliz yerleşimciler, Kuzey Amerika kıyılarına iki grup halinde geldiler. İlk önce, 1600'lerin başlarında İngiliz girişimcileri, Güney Amerika'daki ilk İspanyol yerleşimcilerin örneğini takip ederek Yeni Dünya'da zenginlikleri aramak üzere Virginia'nın Jamestown kasabasında bir koloni kurdular. Bir sürü aksilikten sonra, Virginia kolonisi müreffeh bir ticaret yatırımına dönüştü. Yaklaşık aynı zamanda başka bir grup sofu İngiliz yerleşimcisi Massachusetts'e vardı. Bu grup, İngiltere'de onlara tanınmayan dini özgürlüğü burada arıyorlardı.

Çoğu tarihçi, Amerikan kimliğinde süregelen bir gerilim kaynağı olarak İngiliz yerleşimcilerinin bu iki grubunu tanımlarlar. Dini bir coşkuyla sürüklenen New England yerleşimcileri, tüm dünya için iyi bir örnek toplumu oluşturabilmek için Massachusetts'in kayalık toprağında bir yerleşim kurmak istediler. Boston'da yerleşen Püritenlerin lideri John Winthrop, ünlü bir vaazında misyonunu şöyle tarif etmiştir: "Biz bir tepe üzerindeki bir şehir gibi olacağız. Tüm insanların gözleri üzerimizde olacak." Massachusetts Koyu Kolonisi, zina yapan erkekleri ve inançsızlığından şüphelenilenleri çok sert cezalandırarak İncil'e dayanan katı kanunları yürürlüğe koydu.

Virginia kolonicileri, bunun aksine, işlerinden kâr sağlamayla çok daha fazla ilgililerdi. Boston'un somurtkan rahipleri kamusal erdemleri uygulamaya çalışırken, 1619'daki Virginia yasamasının ilk yasası, tütün fiyatlarının düzenlenmesiydi.

Orijinal on üç koloninin geri kalanı, İngilizlerin karışık güdülerini yansıttı. Pennsylvania, zulme uğrayan Protestanlar için bir cennet oldu. New York, İngilizler tarafından 1644 yılında işgal edilene kadar kısa ömürlü Hollanda ticaret kolonisi olarak kuruldu. İngiliz kolonicilerinin ayrı grupları, başlangıçta birbiriyle çok az akrabalık hissettiler, ama zorba İngiliz hâkimiyetine olan ortak kızgınlık on üç koloniyi bir araya getirmeye yardım etti.

EK BİLGİLER:

1. Maryland kolonisi, 16. yüzyılda Protestan Reformlarından sonra dinleri İngiltere'de gözden düşen İngiliz Katolikleri için güvenli bir cennet

olarak 1634'te kuruldu.

2. Pek çok diğer Avrupalı güç, Kuzey Amerika'da kısa ömürlü koloniler kurdular. İsveçli yerleşimciler, 1638'de Delaware'i kurdular, ama kolonileri sadece birkaç yıl dayandı. Vermont eyaletine, ilk başta Fransızlar yerleşti. 18. yüzyılda eyalet bağımsız bir ülke oldu ve 1791'de Birlik'e katılmak üzere on dördüncü eyalet oldu.

3. Birçok Amerikan kolonisi tarafından Avrupa'da çektikleri dini zulümler, Yeni Dünya'da onları bu kez dini muhaliflere kötü davranmaktan alıkoymadı. İngiltere'den kaçan Massachusetts Püritenleri, Boston'da birçok Protestan tarikat üyesini İngiliz Milletler Topluluğu'ndan ayrılarak emirlere karşı gelmekle suçlayarak astılar.

Gurur ve Önyargı

Gurur ve Önyargı (1813), İngiliz roman yazarı Jane Austen'in (1775-1817) tartışmasız en tanınmış eseridir. Diğer romanları ile birlikte bu romanı da orta sınıf yaşamına odaklanmasıyla çığır açan bir eserdi. Aristokratik âlem, büyük ölçüde erken dönem İngiliz edebiyatının odağındaydı. Kitap, şaşırtıcı şekilde komedi ve ironi ile dolu modern olay örgüsü ile, nesiller boyunca beğenilen bir kitap olmayı sürdürdü.

Austen, sekiz kardeşten yedincisiydi. Orta sınıfa mensup ailesi, okumaya verdikleri değer ve bursları ile üzerinde etki bıraktı. Kısa bir dönem, kendi düzeyindeki çoğu İngiliz kadınının o zamanlar aldığından daha fazla eğitim aldığı bir kız yatılı okuluna kaydoldu. Ailesi tarafından cesaretlendirilerek yazmaya başladı. *Gurur ve Önyargı*'nın ilk taslağını 1796'da neredeyse bitirmişti. El yazması bir yayınevi tarafından reddedildikten sonra, Austen, onu bir kenara koydu ve ona dönene kadar diğer projeler üzerinde on seneden daha fazla çalıştı.

Gurur ve Önyargı, Elizabeth Bennet isimli genç bir kadınla dört kız kardeşinin romantik endişelerini anlatır. Austen gibi Elizabeth de orta sınıf yetiştirme tarzında büyümüştür. Bay ve Bayan Bennet'in ilk başta mülklerini kızlarına miras bırakmak istemelerine rağmen, beş kızlarının olması ve oğullarının olmaması gerçeği, mülklerini bir akrabaları olan sevimsiz dalkavuk Bay Collins'e vakfetmeleri veya ceza olarak vermeleri anlamına geliyordu. Bu şanssız durum, Bayan Bennet'i kızlarının evlilik durumları hakkında sürekli olarak endişelendiriyordu.

Bir akşam bir baloda Elizabeth, Bay Darcy adında varlıklı genç bir adamla tanışır. Birbirlerinin ilgisini çekmelerine rağmen, Elizabeth

Darcy’nin ukalalığından ve Darcy de Elizabeth’in orta sınıf ailesinin fazla gösterişli olmayan antikalarından dolayı kendisini geri çeker. Uzun süren kabalıklar, karşılıklı yanlış anlamalar ve birbirini suçlamalardan sonra, Elizabeth ve Darcy birbirlerine duydukları sevgiyi fark eder ve nihayetinde nişanlanırlar.

Gurur ve Önyargı zekice, içgörülü ve zengin karakterleri ile sevilmiştir. Atılgan, bağımsız Elizabeth, edebiyatın büyük kadın kahramanlarından biri olmuştur. Gıdaklayıp duran bir tavuk gibi olan anne Bayan Bennet, sadık Bay Bennet’i istifaya sürükleyen dramalar yaratmaya hazırdır. Belki de en akılda kalanı, yeğeninin “ailesi, bağlantıları veya serveti olmayan genç bir kadınla sonradan görme bir gösterişliliğe” düşmesi ihtimali karşısında donakalan Darcy’nin kin dolu züppe teyzesi Lady Catherine’dir. Bunların kara mizah ve tatmin edici bir sonla, sevgi dolu verilen portrelerinin bir birleşimi, *Gurur ve Önyargı*’yı İngiliz edebiyatının en eğlendirici klasiklerinden biri yapar.

EK BİLGİ:

1. Austen’in 1817’deki zamansız ölümü, üretken kariyerini yarıda kesmiştir. Northanger Manastırı *ve* İkna *romanları 1818’de ölümünden sonra yayınlanmıştır.*

Barok Sanatı

Barok çağı, genelde tarihçiler tarafından 1600'den 1750'ye kadar süren dönem olarak tarihlenir. Sanatsal tarz, Protestan Reformları ve Katolik Karşı Reformların arkaplanına karşı, gelişmesi itibarı ile farklı özelliklerin birbiriyle yarışması yüzünden tüm Batı Avrupa'da yayıldı. Barok sanatı, genelde teatral, duygusal olarak hitap eden, dinamik ve huşu uyandıran bir tür olarak tarif edilir.

İtalya ve diğer Katolik ülkelerdeki barok sanatının çoğu, Protestanlığa doğrudan bir yanıttır. Martin Luther ve takipçileri, Roma kilisesini aşırı şatafatlı olması ve görsellere olan aşırı saygıyı yaygınlaştırması yüzünden eleştirmişlerdi. Katolik yetkililer, ibadet görsellerinin kullanımını savunarak yanıt verdiler, ama sanatçıların İncil'deki olaylarla açıkça, canlı ve gerçekçi bir şekilde ilgi kurduran resimler yaratmalarının ve daha katı kısıtlamaları takip etmelerine zorlanmaları gerektiğine de karar verdiler. Böylesi görsellerin inananların içindeki Tanrı'ya hürmeti beslemeye yardımcı olacağını düşünüyorlardı. Diğer yandan mimarlık, asi Protestan mezhepler üzerindeki papalığın gücünü ve zaferini övmeliydi.

İtalya'daki en büyük barok projesi, yeni St. Peter Kilisesi'nin tamamlanmasıydı. Bu, oldukça fazla işbirliği içinde oluşturulan bir projeydi. Ünlü heykeltıraş ve mimar Gian Lorenzo Bernini (1598-1680), tüm kilisenin heykel programını denetledi ve öndeki oval sıra sütünlu verandayı tasarladı. Carlo Maderno (1556-1629) dış cepheyi yaptı. Çok çeşitli barok ressamı, iç alandaki sanat eserlerini yaptılar.

Barok, Hollanda gibi Protestan ülkelerde biraz farklı bir yön aldı. Orada papalıktan veya yöneten aristokrasiden ziyade genç cumhuriyeti yüceltmek için kullanıldı. Bu, aynı zamanda 17. yüzyılın en ünlü iki Hollandalı sanatçısının – Rembrandt van Rijn (1606-1669) ve Jan Vermeer (1632-1675) – eserlerinde de görülebileceği gibi atmosfer etkilerine ve resimde insan duygusuna gösterilen daha büyük bir ilgiye yol açtı. Protestan İngiltere'de, barok Sir Christopher Wren'in (1632-1723) mimarisinde, özellikle 1675 ile 1710 arasında yapılan yeni St. Paul Katedrali için yaptığı tasarımla şöhreti yakalamıştır.

18. yüzyılda, barok yavaş yavaş daha süslemeli bir tarz olan rokoko yolunu açmıştır.

EK BİLGİLER:

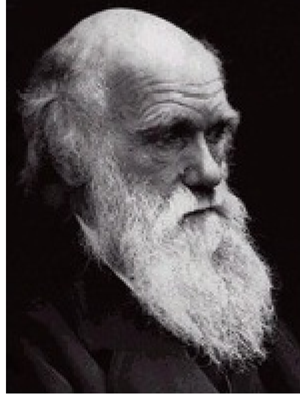
1. Barok *ifadesi, ilk olarak 19. yüzyılda dönemi eleştirmek için aşağılayıcı bir söz olarak kullanıldı. Bugün ise konuşma dilinde "aşırı", "karmaşık" veya "tuhaf" anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır.*

2. İtalyan barok ressamı Caravaggio'nun "Bakirenin Ölümü" tablosu, ilk sergilendiğinde bir skandala neden oldu, çünkü sanatçı Meryem'i bir azize için yakışıksız yorumlanacak şekilde, şişmiş bir karınla resmetmişti. Söylentilere göre Caravaggio, (1500-1534, gerçek adı Michelangelo Merisi) modeli için yerli bir fahişeyi kullandı.

Charles Darwin ve Doğal Seçim

1842'de Charles Darwin (1809-1882), Türlerin Kökeni'ni yazmaya başladı. Popülasyonların zaman içerisinde evrildiğini iddia eden ilk kişi değildi, ama bunun neden olduğunu anlatan bir kuramı sunan ilk kişiydi.

İngiltere'nin Shropshire kentinde varlıklı eşraf bir ailede doğan Darwin, ayrıcalıklı bir çocukluk yaşadı. Babası, seçkin bir doktordu ve annesi ünlü çömlekçi Josiah Wedgwood'un kızıydı. Zor beğenen bir doğaya sahip olan Darwin, bir doktor olan babasının izinden gidemedi. Babası onun bir mesleğe sahip olmasını istedi, o nedenle onu rahipler okuluna yolladı. Darwin'in doğal gözlem, anatomi, jeoloji ve botanik bilime meyli vardı, ama dinle o kadar da ilgili değildi. Cambridge'te Christ Kilisesi'nde ilahiyat çalışarak geçirdiği üç yıldan sonra Darwin, kiliseden ayrılma fırsatını yakaladı. Yirmi iki yaşında, denizde tek başına dümene geçmekten korkan asilzade kaptan Robert FitzRoy için çoğunlukla kibar bir yol arkadaşı olarak yardımcı olmak üzere HMS Beagle gemisiyle yola çıktı.

Sonraki beş yılda Darwin, Güney Pasifik, Güney Amerika ve Avustralya'nın adalarının çevresinde yelkenli gemiyle dolaştı. Bitkiler ve hayvanlara dair gözlemleri, en göze çarpanı Galapagos Adaları'nın eşine az ratlanır yaratıkları, evrim kuramı için temel oldu. Hayvanların çevrelerine nasıl uymaya çalıştıklarını fark etti. Uzun, dar gagalı bir kuş, uzun, dar çiçekli bir bitkiden bal özünü azar azar çekiyordu. Bunun şans eseri olmadığı sonucuna vardı. En uzun, en dar gagalı kuşlar, hayatta kalabilmede en fazla şansa sahip olabilirlerdi ve bu nedenle fiziksel niteliklerini sonraki nesle iletebilirlerdi. Böylece kuşlar, zaman içinde çiçeklere uyum sağlamak için evrildi. Kısa, şişman gagalı kuşlar ölüp gitmişlerdi. Bu doğal seçilim

süreci, yeryüzündeki tüm yaratıkların özelliklerini açıklamak üzere kullanılabilirdi. Su yosunundan mavi balinalara tüm toplulukların “en uyumlunun hayatta kalması” ilkesiyle evrildiği sonucuna vardı.

EK BİLGİLER:

1. Darwin, yirmi yıldan daha fazla bir zaman bulgularını halka ifşa etmedi. Din üzerinde yapabileceği etkiye dair ciddi kuşkular taşıyordu.

2. Türlerin Kökeni*, 1859’da nihayet basıldığında çok satan bir kitap oldu.*

3. Darwin, kitabın çıkmasından sonra kuvvetten düşüren hastalıklarla kıvrandı. Bilime son derece kararlı şekilde inanmasına rağmen, boynunu sirke ile ıslatma, boynunu bir zincirle bağlama gibi batıl yöntemleri de denedi.

Haydn’ın Londra Senfonileri

Franz Joseph Haydn (1732-1809), Londra’ya en uzun ziyaretlerini 1791-1792 ve 1794-1795’te yaptı. Handel’in seksen yıl evvel gelişinden bu yana yabancı bir besteciye bahşedilmemiş olan, coşkulu bir medya ilgisi ve ünle karşılaştı.

Haydn, Viyana’yı ve genç arkadaşı Wolfgang Amadeus Mozart’ı yeni terk etmişti ve İngiltere’deyken yazdığı eserleri, iki bestecinin paylaştığı müzikal bir ilişkinin damgasını taşıyordu. Aslında, Haydn ukala Mozart’ın kendinden üstün olarak kabul ettiği tek besteciydi. Ve Haydn da meslektaşının bu fikrini tevazu ile kabul ederdi.

“Londra Senfonileri”, Londra Hanover Square Rooms’ta bir dizi konser organize eden bir emprezaryo olan J. P. Salomon için bestelendi. İlk altılısı, 1791-1792 sezonu boyunca ve ikinci altılı ise 1794-1795 sezonu boyunca gösterime girdi. Mozart’ın senfonik yeniliklerine çok şey borçlu olan, armonik olarak zorlayıcı parçalar Haydn’ın en ünlü eserlerindendi.

94 Nolu Senfoni, “Sürpriz Senfoni” olarak da adlandırılır, çünkü ikinci hareketin tam ortasında büyük bir gürültü kopar ve tüm orkestra parçanın hissini tamamen değiştirir. Bazı eleştirmenler, büyük ihtimalle jest olsun diye, uyumak üzere olan dinleyicileri uyandırmak için yapıldığını tartıştılar.

103 Nolu Senfoni, bir trampet ile başlayan (bu nedenle bazen bu parçaya “Trampet Senfonisi” de denir) ilk senfoni hareketine sahipti ve 104 Nolu Senfoni olan “Londra” muhtemelen olgun klasik senfoni bestesinin en hoş örneğidir.

EK BİLGİLER:

1. Haydn Londra’ya doğru yola çıktığında Mozart, ona kâhin gibi “Hiçbir zaman tekrar karşılaşmayacağız” demişti. Mozart, Haydn dönmeden önce öldü.

2. 100 No’lu Senfoni, çınlayan metal davulları ve zilleri yüzünden “Ordu” olarak da bilinir.

3. “Londra Senfonileri”ni yazarken Haydn, Dul Schroeter adında bir kadınla aşk ilişkisi yaşıyordu. Haydn bu kadının altmış yaşından büyük

olmasına rağmen “halen çok güzel” olduğunu yazmıştı.

A Priori Bilgi

Dünayaya dair bilgimizin çoğu, deneyimlemekten ileri gelir. Örneğin pencerenin dışında bir ağaç olduğunu biliriz, çünkü onu görürüz. Ağacın serpilmek için güneş ışığına ve suya ihtiyacı olduğunu biliriz, çünkü bilim insanları bu gerçekleri dikkatlice gözlemişlerdir. Genelde en yakın çevremizi onu algılayarak biliriz ve dünyayı gözleyerek ve deneyler yaparak dünya hakkında bilimsel bilgi ediniriz.

Ancak bazı bilgiler deneyimlemeye dayanmaz. Örneğin, tüm bekârların evli olmadıklarını biliriz. Buna inanmamızı sağlayan gerekçemiz nedir? Bu herhangi bir deneyime dayanmaz. Eğer dayanırsa da, öyle olduklarını bilmemiz için o zaman her birimizin dışarı çıkıp bekârları araştırması ve evli olmadıklarını belirlememiz gerekir. Ama bunu yapmayız. Sadece "bekâr" ile "evli olmayan erkek" kelimelerinin anlamlarını bilerek, tüm bekârların evli olmayan erkekler olduklarını biliriz. (Kabul edelim ki, bu kelimelerin ne anlama geldiklerini öğrenmek için dünyayı deneyimlememiz gerekmektedir. Ama burada sorun, bu kelimelerin ne anlama geldiklerini anladığımızdan, tüm bekârların evli olmayan erkeklerden olduklarına inanmamızı gerekçelendirmek üzere daha çok deneyime ihtiyacımız olup olmadığıdır.) Daha etkili bir şekilde anlatırsak, hangi deneyim bizi tüm bekârların evli olmayan erkekler olduklarını inkâr etmemize yol açar? Böylesi bir deneyim mümkün değilse, buna inanmak için sahip olduğumuz gerekçe deneyimden bağımsız görünür.

Deneyime dayanmayan bilgiye *a priori* bilgi (önsel bilgi) adı verilir, çünkü bu bilgi çeşidi deneyimden önce gerekçelendirilir. A priori bilginin diğer örnekleri, matematiksel ifadelerdir. Örneğin 1+1=2 olduğunu biliriz. Ama bunu deneyim yoluyla bilmeyiz. Bir iddianın gerekçeli bir a priori bilgi olup olmadığının iyi bir testi şöyledir: Deneyim karşısında bu iddiayı terk etmeye gönüllü olabilir miyiz? 1+1=2'nin a priori bilindiğini söylemek demek, deneyimlerimizin yönü nasıl olursa olsun bu iddiayı bırakmamızı gerektirmez.

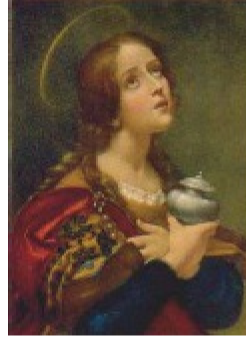
EK BİLGİLER:

1. Filozoflar, mantıktan ve kelimelerimizin anlamlarından başka herhangi bir şeyin a priori bilgisine sahip olup olamayacağımız konusunda anlaşmazlığa düşerler.

2. Bazı filozoflar, ne olursa olsun hiçbir a priori bilgiye sahip olmadığımıza inanırlar. Matematik ve mantık bilgimizin bile nihayetinde deneyime bağlı olduğunda ısrar ederler.

Mecdeli Meryem

Mecdelli Meryem veya Maria Magdelana, İsa'nın en göze çarpan havarilerinden biriydi ve şüphesiz üzerinde en çok tartışılan kadın havarisiydi. Kilise İncili, İsa'nın Mecdelli Meryem'den yedi iblisi çıkardığı zaman İsa'nın takipçileri arasına katıldığını nakleder.

Muhtemelen en önemlisi, Mecdelli Meryem İsa çarmıha gerildiği sırada oradaydı ve onun yeniden dirilişinin ilk tanığıydı. İsa'nın ölümünün üçüncü sabahında, onun türbesine gitti ve orayı boş buldu. Derken İsa birden onun önüne çıktı. İlk başta Meryem onu tanımadı, ama İsa ona adıyla seslendi. İsa, onu mucizeyi diğer havarilere anlatması için görevlendirdi.

Meryem'in hayatının detayları, pek çok tartışmaya konudur. Bazı bilginler, Mecdelli Meryem'in aslında İncil'de sözü edilen diğer kadınla aynı kişi olduğunu iddia ederler. Örneğin, bir yerde Ferisi evinde yaşayan günahkâr bir kadından bahsedilir. Fahişelik yaparak günah işleyen bu kadının bir adı yoktu, ama 3. ve 4. yüzyılların başlarında bilginler, onun aslında Mecdelli Meryem olduğunu ileri sürmeye başladılar.

Meryem'in hayatının diğer teorik ana hikâyesi, onun İsa'nın eşi olduğuydu. Bu tartışmanın her iki yanında da pek az kanıt olmasına rağmen destekçileri, İsa'nın hiçbir zaman açıkça evli olmadığının söylenmediğini iddia ettiler. Meryem ona diğer havarilerden daha yakındı ve bir kadınla yalnız seyahat etmesi ve bir kadına öğretmesi o zamanlar Yahudi bir erkek için son derece nadir bir durumdu. Diğer taraftan Meryem'in İsa'nın eşi olduğunu iddia etmek için yeterince delil yoktur ve İsa'nın devrimci dünya görüşü göz önünde bulundurulduğunda onun, evli olmayan bir öğretmen olmasının çok da tuhaf olmadığı düşünülebilir.

EK BİLGİLER:

1. Paskalya'da boyalı Paskalya yumurtaları verme geleneği, Mecdelli Meryem ile Roma imparatoru Tiberius Caeser Augustus arasındaki bir etkileşimden geliyor olabilir. Meryem'in İsa çarmıha gerilirken ve yeniden dirilirken orada bulunmasından dolayı, aralarında imparatorun da olduğu bir dinleyici kitlesine Meryem İsa'nın ölüyken göğe yükseldiğini ve imparatora bir yumurta sunduğunu bildirdi. İmparator, İsa'nın göğe yükselmesinin bir yumurtanın birdenbire kırmızıya dönmesi kadar mümkün olduğunu söyledi ve yumurta birdenbire kırmızıya döndü.

2. Meryem, Roma Katolik Kilisesi, Doğu Ortodoks ve Anglikan Kiliseleri tarafından bir azize olarak takdis edilmiştir.

Westphalia Barışı

1648 kışında, Otuz Yıl Savaşlarından ve tahribatından yorgun düşmüş önemli Avrupa güçleri bir barış anlaşmasına varmak üzere Almanya'nın Westphalia eyaletinde buluştular. Otuz Yıl Savaşları Almanya'daki Katolikler ve Protestanlar arasında dini bir tartışma olarak başlamıştı. Westphalia'da Avrupa güçleri, dinin artık üzerinde kavga etmeye değer bir şey olmadığına karar verdiler. Her bir devletin kendi dinini seçmesine ve kendi dış işlerine karar vermesine izin verilmesi gerektiği konusunda anlaştılar. Rakip Avrupa prensleri, artık kendi inandıkları Hıristiyanlık mezhebini komşularına zorla kabul ettirmeye çalışmayacaklardı.

Daha da önemlisi anlaşma, bugüne dek dış ilişkilere kılavuzluk eden ulusal egemenlik ilkesini kutsal kabul etmişti. 1648'den önce Almanya'nın çeşitli bölgelerinin hükümdarları, Kutsal Roma İmparatoru'na hesap verirlerdi. Ama özellikle dini konularda prensin mi yoksa imparatorun mu son sözü söylediği hiçbir zaman açık değildi. Anlaşma, uzaktaki imparatorun değil, tek tek Alman eyaletlerinin kendi içinde egemen olduğunu açıkça belirtti. Gücünün çoğunu kaybeden antik Kutsal Roma İmparatorluğu'nun, Charlemagne'ın MS 800'de ilk imparator olarak taç giymesinin ardından bin sene sonra 1806'da sonunda vadesi doldu.

Ulusal egemenlik kavramı dini didişmeyi bitirdi ve Avrupa'nın istikrarına yardım etti, ama savaşı bitirmedi. Avrupalı prensler savaşmak için Tanrı'nın yanı sıra başka basit nedenler de buldular. Aslında bazı eleştirmenler, devletlere kendi sınırları içinde olanlar üzerinde tam konuşma hakkını vererek anlaşmanın sadece Avrupa ülkeleri arasında daha fazla çekişmeye yol açtığını ve Avrupa'nın dağılmasına katkıda bulunduğunu tartıştılar. Egemenlik kavrayışının, aynı zamanda dünya liderlerine diğer ülkelerde olan korkunç insan hakları istismarlarını görmezden gelmek için bir bahane sunduğunu da iddia ederler. İyi veya kötü ulusal egemenlik kavramı, bugün uluslararası ilişkilerin merkezinde yer almaktadır.

EK BİLGİLER:

1. Anlaşma müzakereleri, biri Protestanlar, diğeri ise Katolikler için olmak üzere iki ayrı kasabada yapıldı, çünkü her iki kamp da birbirleri ile yüz yüze görüşmeyi reddetmişlerdi.

2. Adolf Hitler, bilindiği üzere Nazi rejimine Üçüncü Alman İmparatorluğu olarak seslenmiştir. Bu varsayımına göre ilk imparatorluk, Kutsal Roma İmparatorluğu idi ve ikincisi Kaiser tarafından 1871'den 1918'e kadar idare edilen kısa ömürlü krallıktı.

Candide

Candide (1759) kısa romanı, Avrupa'yı yaklaşık olarak 1650'den 1800'e kadar savuran entelektüel ve akılcı bir akım olan Aydınlanma'nın en büyük satirik eseridir. Voltaire mahlasıyla daha iyi tanınan François-Marie Arouet'in yazdığı Candide dini, Aristokrasiyi ve pek çok Aydınlanma filozofunun fikirlerini şişe geçirdi.

Aydınlanma, kafa karıştırıcı bir dizi şöhretli yazar ve düşünür çıkardı. Ancak hiçbiri Voltaire (1694-1778) kadar delip geçen bir zekaya veya keskin göze sahip değildi. Paris'te doğan Voltaire, erken yaşlarından itibaren parodi yeteneğini sergiledi. Filozoflar olarak bilinen diğer entelektüellerle Paris salonlarında sık sık görülen Voltaire, akılcılığı benimsemişti ve köklü dini ve siyasi kurumlara saldırmıştı. Cüretkarlığı, Orleans Dükü'nü öfkelendirmesi yüzünden yirmili yaşlarının başında Voltaeire'in başına dert oldu. Sürgüne gönderildi ve bir süre sonra Paris'e dönünce hapse atıldı. 1726'da İngiltere'ye yine bir sürgüne gönderilmeden önce tekrar hapse atıldı.

Oyunlar, romanlar ve makalelerle dolu, bereketli bir otuz yıldan sonra Voltaire, günümüzde de meşhur olan komedi eserini *Candide*'i kaleme aldı. Esere adını veren baş karakteri, Alman bir baronun evinde yetişen aşırı derecede naif genç bir adamdır. İçinde yaşadıkları dünyanın "olası tüm dünyaların en iyisi" olduğuna kuvvetle inanan hocası Dr. Pangloss tarafından eğitilir. Baronun, Candide'i kızı Cunegonde'ye âşık olduğu için evinden kovmasından sonra, Candide tüm Avrupa'yı dolaşır. Bir dizi gülünç zorluklar ve acı olaylar birbirini takip eder. Cunegonde, ailesinin göçebe yağmacı Bulgar bir topluluk tarafından öldürülüşünü görür ve sonra seks

kölesi olarak satılır, Pangloss'a frengi bulaşır ve ardından asılarak idam edilir, bir deprem Lizbon kentini dümdüz eder ve Candide tekrar tekrar kırbaçlanır. Yine de hem kendisinin hem de hocasının kör bir şekilde "her şeyin en iyisinin gerçekleştiğine" inandıkları iyimser dünya bakış açılarına sadık kalırlar.

Candide, Voltaire'in çağdaşı ve iyimserliği ile bilinen Gottfried Wilhelm Leibniz'in (1646-1716) felsefesine acımasız bir dokundurmadır. Voltaire o kadar da kötümser olmamasına rağmen, Leibniz'in inançlarını – dünya gerçekliğini görmezden gelen başıboş felsefi bir kurgu –aptallığa varacak kadar iyimser bulmuştu. Bu doğrultuda, Voltaire'in romanının sonunda Candide, fikirlerinin bir açıklamasını verir ve Pangloss'un öğretilerini reddeder. Bunun yerine, başarıya ulaşma yolunun "herkesin kendi bahçesini ekmesi" olduğuna, başka bir deyişle, elle tutulur bir fayda yaratan pratik işlere dahil olmaya karar verir.

EK BİLGİLER:

1. Voltaire, Büyük Frederick'ten Jonathan Swift'e, Büyük Catherine'den Kazanova'ya kadar birçok Avrupalı aydını arkadaşları ve tanıdıkları arasında saymıştır.

2. Amerikalı besteci Leonard Berstein, 1956'da Candide*'i komik bir operete uyarladı. Operet hâlâ beğeniyle sık sık sahnelenmektedir.*

Rembrandt

Hollanda ekolünün en önemli sanatçısı Rembrandt van Rijn (1606-1669), mükemmel ve yenilikçi portreleri ile tanınır. Bir Hollanda kasabası olan Leiden'de doğan Rembrandt, Amsterdam'da Pieter Lastman ile çalıştı. Eve döndükten ve senelerce üretken atölye çalışmaları yaptıktan sonra, 1631'de başkente geri taşındı ve yaşamının geri kalanında orada kaldı.

Rembrandt meslek hayatının ilk yıllarında, dönemin en beğenilen tarzı olan dramatik barok tarzında denemeler yaptı. Ancak Peter Paul Rubens (1577-1640) gibi diğer barok ustaları ile rekabet etmeyi başaramadı. Resimleri, İtalyan ve Flaman çağdaşlarınınki kadar ideal değildi. Örneğin, "Samson'un Körlüğü" (1636) resminde kutsal kitapta adı geçen kahramanı öyle yenilmiş ve zavallı bir şekilde tasvir etti ki resim alıcısını memnun etmedi ve iade edildi.

Ancak portre sanatında, özellikle çoklu figürlerde derhal başarı sağladı. "Dr. Tulp'un Anatomi Dersi"nde (1632), örneğin, ortalarındaki uygulanan kesilmeye tepki veren farklı doktorların ifadelerini yakaladı. Cerrahların önceki grup portreleri, resmi bir düzendeki hallerini gösteriyordu. 1642'de Rembrandt, en önemli işini aldı: şehirli milis birliğinin bir grup portresi. "Kaptan Frans Banning Cocq ve Yüzbaşı Willem van Ruytenburch'ın Milis Birliği" resmi, hakiki bir savaştan ziyade bir kutlama törenine hazırlanan bir milis birliğini resmeder. Bu eser çoğunlukla *Gece Devriyesi* olarak bilinir. Bunun nedeni, bir kat koyu cila üzerine yapılan bu resmin gece sahnesini tasvir ettiği sanılmasıdır. Dört metreden daha geniş olan portre bugün Amsterdam'da Rijksmuseum'da görülebilir.

Rembrandt'ın tarzı, zaman içerisinde önemli ölçüde değişmiştir. İlk zamanlar eserlerinde hâkim olan teatral özellikleri terk ettikçe

Rembrandt’ın eserlerindeki duygu temsil git gide daha incelikli ve imalı oldu. Benzer şekilde, altmıştan fazla otoportresi sanatçının gelişimini hem sanatçı olarak, hem de bir birey olarak yansıttı. Erken döneminin kendinin farkında olan pozları ve hoş kıyafetleri, yavaş yavaş yorgun bir asalete ve tecrübeli bir ustanın bilgeliğine yerini bıraktı.

Bir dizi mali krizden sonra Rembrandt, toplumsal alandan biraz kendini çekti. Bununla beraber, toplantıları sanki seyirci tarafından bölünmüş gibi bakan beş kumaş denetçisinin resmedildiği “Kumaş Loncası Temsilcileri” gibi önemli işler almaya devam etti.

Rembrandt, aynı zamanda becerikli bir matbaacıydı. Kağıtlar, mürekkepler ve bakır plakalar kullandığı değişik tekniklerle deneyler yaptı; öyle ki baskılarının çoğu aslında türünün tek örneğiydi.

Rembrandt’ın geniş bir stüdyosu ve onun tarzında çalışan pek çok asistanı olduğu için, pek çok eser ölümünden sonra hatalı şekilde ona atfedilmiştir. 1968’de bir grup Hollandalı sanat tarihçisi, amacı yanlış eserleri ayıklamak olan Rembrandt Araştırma Projesini oluşturdular. Projede, Rembrandt’ın resimlerinden sadece yaklaşık 350’sinin hayatta kaldığı sonucuna varıldı.

Yerçekimi

Yerçekimi, evrenin büyük bir gizemidir. Yerçekiminin arkasındaki mesele, evrendeki her kütlenin başka kütlelerin üzerine çekilmesi ve bu çekim gücünün mesafeden etkilenmesidir. Kütle büyüdükçe çekim de büyür. Mesafe arttıkça, çekim azalır. Ama evrendeki her cisim neden diğer cisimleri çeker? Bilen yok.

Günlük konuşmada, kütle ve ağırlık birbiri yerine kullanılır, ama bu ikisi aslında oldukça farklıdır. Kütle, bir cisimdeki madde miktarını ölçer. Bir yastık ve bir kağıt tutucu, farklı boyutlarda olmalarına rağmen aynı kütleye sahip olabilir. Kağıt tutucu yastıktan daha yoğundur; kağıt tutucunun içindeki madde, daha sıkı bir şekilde paketlidir.

Ağırlık, yerçekimsel bir alanda bir cisme uygulanan kuvveti ölçer. Kütle, konuma bağlı olarak değişmez ama ağırlık çevreye bağlı olarak değişebilir. Yeryüzünün yüzeyindeki bir kütle, her saniye karede 9.8 metre gezegen çekimini yaşar. Aynı kütle ayın yüzeyine götürülse, cisimler daha hafif tartılır çünkü ay, yeryüzünden daha hafiftir. Ayda altıda bir oranında yerçekimi vardır. Bu nedenle cisim en fazla altıda biri ağırlığındadır. Başka bir deyişle, 68 kilogram ağırlığında bir kişi ayda 11.3 kilogram ağırlığında gelir.

Bedenlerimiz, yeryüzünden yerçekimi kuvveti altında var olmak üzere tasarlanmıştır. Astro-notlar, uzayda ağırlıksızlığı –mikroyerçekimi desek daha doğru olur– deneyimlediklerinde, bulantı, baş dönmesi, baş ağrısı, iştah kaybı ve kan toplanması gibi rahatsızlıklar yaşarlar. Buna uzay tutması denir. Normalde bacaklardaki kan, kalbe doğru yukarı çıkmak için yerçekimine karşı direnmelidir. Mikro-yerçekiminde kan hiçbir direnç olmadığından beyninize doğru hızla çıkar. Bu durum sanki uzun bir süre bacaklarınızın yukarıdan aşağıya sallandırılması gibidir.

EK BİLGİLER:

1. Astronotlar, kaslarının körelmesini önlemek üzere uzayda günde saatlerce idman yapmalıdırlar.

2. Sir Isaac Newton (1642-1727) 1687’de yerçekiminin ilk matematiksel formülünü yazdı.

3. Newton'un bir ağaçtan elmanın düştüğünü gördükten sonra yerçekimini kavradığına dair anlatılan hikâye doğru değildir.

Wolfgang Amadeus Mozart

Hiçbir bestecinin hayatı veya müziği Wolfgang Amadeus Mozart'ınki (1756-1791) kadar efsane ile dolu değildir. Avusturya'nın Salzburg kentinde, düşük seviyeli saray bestecisi ve öğretmeni Leopold Mozart'ın oğlu olarak doğan Mozart, çocukluğunun çoğunu Münih, Viyana, Londra, Paris ve Roma'da yabancı saraylar ve krallıklara seyahat eden gezgin bir müzik dehası olarak geçirdi. Krallara, kraliçelere, düklere ve papalara müzikal hafıza ve teknik becerilerle dolu küçük hilelerini sunduğu konserler verdi.

Salzburg'da çalıştığı küçük bir işten sonra Mozart meslek hayatının çoğunu Kutsal Roma İmparatoru II. Franz Joseph'in Viyana'daki sarayında geçirdi. Atılım yaptığı bestesi, Mozart'ın en çok kendisini bulduğu türde, bir komedi operası olan "Saraydan Kız Kaçırma" (1781) eseriydi. Ünlü Viyanalı opera yazarı Lorenzo Da Ponte ile üç operada – "Figaro'nun Düğünü" (1786), "Don Giovanni" (1787) ve "Cosi fan tutte" (1790) – beraber çalıştı. Meslek hayatını, yaklaşık kırk senfoni, otuz piyano konçertosu, beş keman konçertosu ve flüt, obua, klarinet, koro ve çeşitli başka topluluklar için abartısız yüzlerce uvertür, kuartet parçayı yazarak geçirdi.

Mozart, tutkulu bir adamdı. Kendini bütünüyle müziğe, partilere, iyi yemeğe, iyi şaraba, bilardolara, sekse ve kumara adamıştı. Aynı zamanda görünüş o ki yeteneğin bitmek bilmeyen şelalesine de sahipti. Maalesef, kendisi de, kaprisli eşi Constanze da para konusunda oldukça sorumsuzdu. Hayatının son on yılında en iyi eserlerinin neredeyse tümünü üretmesine rağmen Mozart, ödemelerini geciktirdiği alacaklılarından daha fazla para

dilenmek zorundaydı. Henüz otuz beş yaşındayken aşırı çalışmaktan ve düzgün yemek yememekten kaynaklanan ateşli romatizmadan öldü.

Bugün Mozart'ın şöhreti hem ukala, toy bir deha olarak hem de şüphesiz tüm zamanların değilse bile klasik çağın en büyük bestecisi olarak devam eder.

EK BİLGİLER:

1. 19. yüzyılda romantikler, Mozart'ın eceliyle ölmediğine, müzik yapabilmek uğruna çektiği açlıktan öldüğüne dair efsaneler kurgulayarak Mozart'ın mirasının kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. İşin gerçeği, Mozart yaşamı boyunca bir deha olarak tanındı ve çağın en iyi ücretle çalışan bestecilerinden biriydi.

2. Mozart sekiz yaşında ilk senfonisini, on iki yaşında ilk operasını besteledi.

3. Mozart'ın kız kardeşi Nannerl, çocukluğunda dâhi bir piyanistti, ama muhtemelen kız olmasından dolayı yeteneklerini asla geliştiremedi.

4. Mozart öldüğünde, dul kalan eşi, Danimarkalı bir diplomatla evlendi. Diplomat, kendi mezar taşına şöyle yazdırmıştı: "Burada Mozart'ın Dul Kalan Eşinin İkinci Kocası Yatıyor."

Gottfried Wilhelm Leibniz

Almanya’nın Leipzig kentinde doğan Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), on dört yaşında üniversite öğrenimine başladı ve dikkat çekecek kadar erken bir yaş olan yirmi ikisinde doktorasını tamamladı. Akademisyen olmaktan ziyade Leibniz, farklı zamanlarda kütüphaneci, diplomat, mühendis ve saray memuru olarak çeşitli Alman asilzadelerinin hizmetine girdi. Bu bir dizi meslek, Leibniz’in entelektüel ilgi alanlarının çeşitliliğini gösteriyordu. Felsefe, teoloji ve matematikteki asıl sürekli çalışmasına ek olarak Leibniz, kimya, fizik, mantık, tıp, botanik, optik, tarih, dilbilimi, hukuk ilmi, filoloji ve diplomasiye de önemli katkılar yaptı. Aristoteles’den bu yana hiçbir filozof bilginin bu kadar farklı dallarına bu kadar büyük katkıda bulunmamıştı.

Felsefe alanında Leibniz bir akılcıydı. Bu ilke “yeterli neden” şeklinde ifade edilir. Her doğru önerme için, onun yanlış değil de doğru olmasının bir nedeni vardır.

Çünkü Leibniz her şeyin bir nedeninin olduğuna inandı. Tanrı’nın dünyayı başka türlü değil de bu şekilde yaratmayı seçmesinin bir nedeninin olması gerektiğine inandı. Leibniz, bu neden mevcut dünyanın olası tüm dünyaların en iyisi olması mıdır sorunsalını tartıştı. Leibniz yayımladığı tek kitabı olan - *Theodise*’da(1710) – bu konu üzerine tartıştı.

Monadoloji adındaki kısa eserinde, Leibniz değişik bir kuram ileri sürdü. Dünyanın monadlar denen sonsuz sayıda nokta büyüklüğünde maddi olmayan şeylerden oluştuğunu önerdi. Zihinlerimiz, monadlardır ama tüm monadların bizim gibi kendi farkındalıkları yoktur. Masalar ve sandalyeler gibi fiziki şeyler monad değildir ve monadlardan oluşmaz. Varolurlar,

çünkü monadlar onları algılar; onlar monadların ortak hayalidir. Günümüzde monad kuramının takipçileri çok sayıda değildir.

EK BİLGİLER:

1. Diferansiyel kalkülüs Isaac Newton'ın (1642-1727) keşfi olarak bilinse de, Leibniz de diferansiyel hesabı geliştirmiştir.

2. Leibniz, basit aritmetik yapabilen mekanik bir hesap makinesi icat etti.

İsa’nın Son Yemeği

İsa’nın Son Yemeği, İsa’nın ölmeden önceki gece yediği son yemekti. Birçokları bu yemeğin “Hamursuz Bayram yemeği” olduğuna inanır ve Markos, Matta ve Luka’nın İncillerinde bu şekilde geçer. Eğer Hamursuz Bayramı ise, İsa’nın Son Yemeği, Kutsal Perşembe olarak anılan bir Perşembe günü olmuştur ve İsa, İyi Cuma olarak anılan bir Cuma gününde çarmıha gerilmiştir. Öte yandan Yuhanna İncili yemeğin gerçekte Paskalya’dan birkaç gün önce yendiğini söyler ve Doğu Ortodoksları Yuhanna’nın yorumunu kabul eder.

İsa bu yemeği on iki havarisi ile paylaştı. İsa yemekle ani ölümü arasında gerçekleşecek olan olayları öngörmüştü. Havarilerine, içlerinden birinin ona ihanet edeceğini duyurmuştu. Tek tek her biri “Bunu yapan ben olmayacağım” dedi. Sonunda İsa’yı Yüce Yahudi Mahkemesi olan Sanhedrin’e teslim etmek için çoktan anlaşmış olan Yahuda İşkariot da böyle söyledi ve İsa ona “Evet, bunu yapan sen olacaksın” dedi.

Ekmek yiyip ve şarap içerken İsa havarilerine “Bu benim etim” ve “Bu da benim kanım” dedi. Cennet’in Krallığı yükselene kadar bu şeyleri tüketemeyebileceğini söyledi ve havarilerinden onu hatırlamaları için benzer şekilde ekmek ve şarap tüketmelerini – Kutsal Komünyon veya Aşai Rabbani ayininin kökeni – istedi. İsa’nın son yemek sırasında şarap içmek için kullandığı kupanın bazılarınca mucizevi güçler taşıdığı söylenen Kutsal Kupa olduğuna inanılır. Bu kupa, Arimathealı Yusuf tarafından İsa’nın çarmıha gerilmiş vücudundan damlayan kanları toplamak amacıyla kullanıldı.

Son olarak İsa yemekte Petrus’un İsa’yla herhangi bir bağlantısının olduğunu üç farklı fırsatla inkâr edeceğini tahmin etti. Petrus, bunları kabul etmektense ölmeyi tercih edeceğini haykırdı. Ancak İsa’nın Sanhedrin önünde dine küfretmekten suçlu bulunmasından sonra, üç kişi Petrus’un kasabadan ayrılmaya çalışması nedeniyle yanına geldi. Her biri onu İsa’yı tanımakla suçladılar ve o da bunu üç kez inkar etti. Yaptığı şeyi fark ettikten sonra ise utanç içinde gözyaşı döktü.

Fransa Kralı XIV. Louis

Kral XIV. Louis (1638-1715), sadece dört yaşındayken 1643'te kraliyet mirasına sahip oldu ve Fransa'yı şaşırtıcı şekilde, tam yetmiş iki yıl yönetti. Uzun hükümdarlığı sırasında "Güneş Kralı" lakabını alan kral, Fransa'nın gücünü içeride topladı ve Avrupa'da genişletti. Ülkeyi Versailles'daki muhteşem sarayından yöneten XIV. Louis, Fransız tarihinde daha önce görülmemiş bir güç merkezi ve mutlak bir krallık kurdu.

Hükümdarlığı sırasında Louis, Fransa geneline yeni saraylar kurdu ve Versailles'yı Avrupa'nın en gösterişli sarayı olması için genişletti. Çeşitli sanat ve bilim dalları onun hükümdarlığında adeta çiçek açtı ve Fransa'nın sınırları genişledi.

Louis'in, "*L'état, c'est moi*" – "Devlet, benim." dediği söylenir. Fransa'da kraliyet egemenliği üzerindeki geleneksel kontroller –ruhban sınıfı ve asilzadeler– Paris'teki hırslı krala yetkilerinin çoğunu teslim ettiler. Louis, Fransa'nın huysuzluk eden asilzadelerinin güçlerini onları Versailles'ya davet ederek kırdı. Orada saray entrikaları ve politikaları ile o kadar meşgul oldular ki sorun çıkarmaya vakitleri kalmadı. Louis, aynı zamanda Papa'yı kendisine Fransa'daki Katolik kilisesi üzerinde daha çok kontrol gücü vermesi için de zorladı. Dini birliği güçlendirmek adına, Protestanların ve Yahudilerin zulüm görmelerini emretti.

On yedinci yüzyılda diğer Avrupa ülkeleri, özellikle İsveç, Fransa örneğini mutlak kraliyetler yaratarak takip etti. Bu hükümet şekli, feodalizmin son kalıntıları olan birçok şeyi silip süpürdü, ama aynı

zamanda zorba uygulamalara da yol açtı. XIV. Louis’nin ve ondan sonra gelenlerin devam ettirdiği bu tutum, nihayetinde 1789’da kanlı Fransız Devrimi’ne neden oldu.

EK BİLGİLER:

1. İlk önceleri bir Fransız mülkiyeti olan ABD eyaleti Louisiana’ya adı, XIV. Louis’den sonra verilmiştir.

2. Louis, Yunan güneş tanrısı Apollo ile kendini özdeşleştirmişti. Versailles’daki yatak odasına Apollo’nun odası deniyordu.

Postmodernizm

Postmodernizm kavramının, edebiyat, sanat veya başka neye ilişkin olursa olsun, tanımlanmasındaki zorluk herkesçe bilinir. Bunun nedeni kısmen, postmodernizmin çok tutarlı bir tarzı olmamasından, daha ziyade mevcut akıma –modernizm– karşı bir tepki olmasındandır. Genel anlamda, postmodern edebiyat, farklı türlerin ve tarzların 'kendinin farkında olan' bulanıklığını, yeni ve görmezden gelinen perspektiflerin keşfini ve çoğu zaman ironi ve mizahla belirginleştirilen yüksek ve düşük sanat formlarının bir karışımını içerir. Akımın zaman çerçevesi muğlaktır. Ama genel olarak, 1940'lar civarında başladığı kabul edilir.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında modernist yazarlar, perspektif ve öznellik sorunlarını derinlemesine incelediler. Birçoğu, güvenilir hakikatlerin var olmadığı ve dünyanın bu nedenle umutsuz bir biçimde paramparça olduğu sonucuna vardılar. Çoğu yazar, bu durumu sanayi sonrası toplumda insanın yabancılaşmasının trajik bir sonucu olarak gördüler. Ama daha genç neslin çoğu yazarı –postmodern nesil– farklı düşünerek, bu parçalanmışlığın yeni bir keşif ve yeni kavrayışlar için fırsat sunduğuna inandı.

Postmodern yazarlar, bu fırsatı pek çok şekilde kullandılar. Bazıları, komedi ve ironiden faydalandı: Thomas Pynchon'un *Bölük 49'un Ağıtı* (1966), onu trajediden ziyade mizah kaynağı yapan, kendi farkındalığında boş bir sembolizmle ve yanlış anlamlandırmalarla eğlendirir. Diğer yazarlar, türler arasındaki geleneksel sınırları bulanıklaştırdı veya yıkıp geçti: Truman Capote *Soğukkanlılıkla*'sında (1965), iki katil hakkındaki gerçek bir haber hikâyesini romana özgü diyaloglar ve temalar kullanarak yorumlar ve romanda yeni bir türü, 'gazeteci kurgu'yu yaratır. Çoğu yazar ise, modern toplumda bireyin hoşnutsuzluğuna odaklanır: Don DeLillo'nun *Beyaz Gürültü* (1985) adlı eseri, modern Amerika'nın maddi fazlalığını ve absürt derecedeki enformasyon aşırılığını sorgular.

Benzer şekilde, bazı yazarlar perspektif sorunlarına farklı açılımlar getirirler. Toni Morrison ve Maxine Hong Kingston gibi yazarlar, modernistlerin görmezden geldiklerini düşündükleri azınlık bakış açılarına yer verdiler. Diğerleri, mevcut hikâyelerin yeniden anlatımını yeni perspektifler sunarak uyguladılar. Örneğin Jean Rhys'ın *Geniş Geniş Bir Deniz* (1966) romanı, on dokuzuncu yüzyıl yazarlarından Charlotte

Bronte’un *Jane Eyre* romanından bir karakterin arka planını anlatır. Italo Calvino’nun *Görünmeyen Kentler*’i (1972), modern şehir kuramının gözünden Marco Polo’nun efsanesine yeni bir yolculuk yapar. Tom Stoppard *Rosencrantz ve Guildenstern Öldü* (1966) adlı eseriyle, Shakespeare’in *Hamlet*’ini yeniden yorumlamaya kadar gider. Bu türün büyüleyici ve cüretkar deneyleri, geçtiğimiz yıllar boyunca devam ederek birçok insanın postmodern edebiyat çağının henüz bitmediğini iddia etmesini sağladı.

EK BİLGİLER:

1. Tek bir postmodern yazar tipi yoktur. Diğer birçok isimle beraber Umberto Eco, Paul Auster, Salman Rushdie, John Barth, William Gaddis, Jeannette Winterson, Vladimir Nobokov, Gabriel Garcia Marquez, Philip K. Dick ve Michael Ondaatje’nin hepsi de postmodern yazar olarak nitelenmektedir.

İnci Küpeli Kız

Hollandalı sanat tarihçisi Ludwig Goldscheider, Jan Vermeer (1632-1675) tarafından yapılan İnci Küpeli Kız portresine “Kuzeyin Mona Lisası” adını vermiştir.

Karanlık bir arka plana karşı konumlanmış olan kız, başını çevirmiş ve dudakları hafifçe aralık halde, resmin dışına doğru bir bakış atar. Gözleri ve ağzı, beyaz ve pembe hafif lekelerle vurgulanmıştır. Gözyaşı damlası şeklindeki inci küpesinde yansıyan ışık, koyu renk boya ile bir kontrast yaratmıştır. Sade altın rengi elbisesi, zaman veya mekana dair herhangi bir şeyi açığa vurmaz, ama başına doladığı türban benzeri fular, ona egzotik bir hava katar. Her ikisi de -elbise ve fular - Vermeer’in kumaş katlarını göstermedeki becerisini ortaya koyar.

İnci Küpeli Kız, Vermeer’in resmettiği büst uzunluğundaki yalnızca üç veya dört figüründen biridir. Büyük ihtimalle, Rembrandt tarafından da uygulanan, karakter veya ifadenin belirli bir kişiye tam benzerliğe izin vermediği bir çeşit resim tekniği olan ‘tronie’ olarak tasarlanmıştır. New York’ta Metropolitan Sanat Müzesi’nde sergilenen, aynı zamanda *Zanaatkar Kız* olarak da adlandırılan Vermeer’in *Genç Bir Kadın Çalışması* eserine bir ilave veya tamamlayıcı bir eser olarak tasarlanmış da olabilir.

Bazı insanlar, resim için kullanılan modelin Vermeer’in en büyük kızı Maria olduğu varsayımında bulunmaktadırlar; diğerleri ise onun Vermeer’in patronu Pieter van Ruijven’in kızı Magdalena olduğunu tahmin etmektedirler. Tabloyla aynı adı taşıyan çok satan romanın yazarı Tracy Chevalier, kızı, Vermeer’in aşık olduğu hizmetçi kız Griet olarak hayal etti. Chevalier’in romanının film versiyonu da, 2003’te gösterime girdi.

Kadının kimliği konusundaki gizem, yalnızca 1881’de sanat koleksiyoncusu Arnoldus Andries des Tombes’in iki guldene aldığı müzayedede halka gösterilen eserin ‘aura’sına büyük katkıda bulunmaktadır. Tombes vasiyetinde eseri, 1902’deki ölümünden beri sergilenmekte olduğu Lahey’deki Mauritshuis’e bağışladı.

Sanat eleştirmeni Jan Veth’in belirttiği gibi, *İnci Küpeli Kız* resmi sanki “ezilmiş incilerin tozuyla harmanlanmış” gibi görünür.

EK BİLGİLER:

1. Marilyn Chandler McEntyre tarafından Vermeer’in resimlerine dayanan bir şiir koleksiyonu olan Sessiz Işık, *“İnci Küpeli Kız” adında bir şiir de içerir.*

2. 1994’te resim, Vermeer’in eserlerinin büyük bir retrospektif sergisi için Washington’a gönderilmeden önce kapsamlı bir restorasyondan geçirildi.

Aşılar

Aşılar, vücudu bir hastalığa karşı savaşmak için hazırlar. Genelde, hastalığın kendisinin daha düşük şekilleri olan, ya zayıflatılmış ya da ölü bakterilerden oluşurlar. Bağışıklık sistemi, zayıflatılmış bakterilerle karşılaştığında, hastalığı kolaylıkla yenen özelleşmiş antikorları yapar. Sonrasında eğer vücut gerçek hastalıkla karşılaşırsa, daha önce yapılan antikorları "hatırlar" ve hastalıkla çok daha kolay savaşır.

Aşı 1796'da, çiçek hastalığının Avrupa'da doruğa çıktığı bir sırada icat edildi. Edward Jenner (1749-1823) adında bir İngiliz kırsal doktoru, sütçü kızların elle sığırlara dokunmalarından dolayı bazen, çiçek hastalığının daha düşük bir şekli olan sığır çiçeği hastalığına yakalandığını farketti. Bu sütçü kızlar, çiçek hastalığına dirençli görünüyorlardı. Jenner, bir sütçü kızın elindeki enfeksiyonlu sıvıyı aldı ve sekiz yaşındaki bir çiftlik oğlanına enjekte etti. Çocuk sığır çiçeği hastalığından hemen yatağa düştü ama çabucak da iyileşti. Jenner sonrasında çocuğa çiçek hastalığı enjekte etti ve çocuk hastalanmadı. Sığır çiçeği hastalığının bizi çiçek hastalığından koruduğu sonucuna vardı. Yani ilk aşı, aslında sığır çiçeği hastalığı virüsüydü. Aşı kelimesi Latince sığır demek olan "vacca" kelimesinden gelir.

Aşılar, insanları dünyanın en ölümcül hastalıklarından –kızamık, kabakulak, kızamıkçık, verem, boğmaca ve çiçek– korumaktadır. İlginç olan ise, herkesin bir hastalıktan korunmak için bir enjeksiyon yemesine gerek olmadığıdır. Sürü bağışıklığı ilkesine göre, bir topluluktaki yeteri kadar insan aşı olduğunda, hastalığın yayılmasına engel görevi göreceklerdir. Tam sayı hastalıktan hastalığa değişmekle beraber, bir topluluğun % 90'ının aşılanması, çoğu durumda, tüm topluluğun aşılanması ile eşdeğerdir.

Belli gruplar, hastalığı diğerlerinden daha fazla yayma riskine sahiptir. Birleşik Devletler'de okul çağı çocukları hastalığı en fazla yayacak gruptandır, çünkü birbirlerine çok yakın mesafededirler. Emory Üniversitesi'nin yaptığı bir çalışma, okul çocuklarının sadece % 30'unun aşılanmasının topluluk geneli grip salgını ihtimalini % 90'dan % 65'e indirdiğini buldu. Çocukların % 70'i aşılandığında, salgın ihtimali % 4'e düştü.

EK BİLGİLER:

1. Hem Protestan hem de Katolik kiliseleri, başlangıçta aşılara karşı çıktılar. Yale Üniversitesi eski rektörlerinden Timothy Dwight bir zamanlar "Eğer Tanrı belli bir kişinin çiçek hastalığından ölmesi gerektiğine ezelden karar vermişse, bu kararı aşılama hilesi ile feshetmek veya onu atlatmak korkutucu bir günah olurdu." demiştir.

2. Sürü bağışıklığı, sadece kişiden kişiye geçen hastalıklar için geçerlidir. Örneğin, sürü bağışıklığı, açık bir yaranın paslı maddelere temas etmesiyle oluşan tetanostan korumaz.

Mozart'ın Ölüye Ağıtı (Requiem Mass)

1782'den başlayarak hayatının son on yılı boyunca, Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), Johann Sebastian Bach ve George Frederic Handel'in birleştirilmiş beste tarzlarıyla yakından ilgiliydi. Bach'ın, enstrümanların ve müzikal şekillerin olasılıklarını keşfetmek üzere her ikisi de didaktik eser olan İyi Akortlu Klavye ve Füg Sanatı elyazmalarının üzerinde çalıştı.

Mozart kulaklarında Bach'ın beste teknikleriyle, özellikle bir cenaze töreni için tasarlanmış *Ağıt* (1791) adlı eseri üzerinde çalışmaya başladı. Açılış korosu *Lachrymosa* ve *Confutatis*, bütün koro sahneleriyle Bach'ı kuvvetle anımsatır şekilde iç içe geçen, belli belirsiz fügal düzenlemelerle karanlık, güçlü geçişler içerir. *Ağıt*'ın incelikle örülmüş karmaşıklığı, eserde Mozart'ın derin duygusal katkısını gösterir ve onu üretmek için kendi doğasının daha karanlık yanını keşfettiğini düşündürür. Yazıldığı sıradaki şartlar da, ölüm temasına uygundur.

Eser, Temmuz 1791'de Mozart'ın Viyana'daki evine gelen griler içindeki bir yabancı tarafından, ısrarla rica edildi. Mozart'ın ölümünden sonra, bu yabancının aslında, Mozart'ın bu parçayı yazmasını ve sonra buna kendi adını koyup kendisininmiş gibi tanıtmayı planlayan Kont Franz von Walsegg adında amatör bir müzisyen olduğu ortaya çıkarıldı. Bu sahtekarlığın farkında olmayan Mozart, mektuplarında bu yabancı patronun kendisine musallat olduğunu ve *Ağıt* üzerinde olması gerekenden çok daha fazla zaman harcadığını yazdı. Mozart, işe başlamadan sağlığı, muhtemelen kötü beslenme alışkanlıkları ve huzursuz hayat şekli nedeniyle çok kötü durumdaydı. Son operası *Merhametli Titus*'un açılış gecesini yönetmek üzere Prag'a yaptığı yolculuk sonrası, kendi ölüm ağıtı olacak olan eseri *Ağıt* üzerinde son kez çalışmasının ertesi günü, öldü.

EK BİLGİLER:

1. Mozart'ın Franz Süssmayr adındaki öğrencisi, eseri tamamlamak için yemin etti ve final Lachrymosa *bölümünün başlangıcında düzenlenmiş olan bas mısraların tasarılarına dayanarak bunu başardı.*

2. Peter Shaffer'in Mozart'ın hayatının film versiyonu olan Amadeus*'ta (1984), Mozart ile iş almada sürekli yarış halinde olan çalışma arkadaşı,*

İtalyan besteci Antonio Salieri, eseri ısmarlayan maskeli yabancı olarak tasvir edilir.

3. 4 Aralık 1791'de, Mozart'ın ölümünden bir gece önce, besteci Ağıt*'ın bölümlerinin tek tek provasını yapmak üzere şarkıcı arkadaşlarını yatağının yanına toplamıştı.*

Zaman

Aristoteles'den beri filozoflar, zamanın doğasını anlamaya çalışırlar. Sir Isaac Newton'un (1642-1727) çalışmalarından sonra çoğu kişi, zamanın çok parçalı bir şey olduğuna inandı. Diğer bir deyişle, birbirinden ayrı "zamanlar" vardı. Bu filozoflar için, belli bir zamanda bir olayın olduğunu söylemek, o olayın o zaman parçasını veya birimini doldurduğu anlamına gelirdi.

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), Newtoncu bakış açısına karşı çıktı. Leibniz için, önce, sonra veya birbiriyle eş zamanda olan olaylar vardı. Zaman, sadece bu ilişkileri zihnimizde organize etme şekliydi. Bu ilişkilerde olan şeylerden bağımsız bir şey değildi.

Leibniz'e karşı Alman filozof Immanuel Kant (1724-1804), zamanın ne kendiliğinden var olan bir şey ne de kendiliğinden var olan şeyler arasındaki ilişkilerin bir sıralaması olduğunu savundu. Kant'a göre zaman sadece zihinlerimizin sahip olduğumuz tecrübeleri organize etme şeklidir. Kant için zihnimizin dışında ve bizden bağımsız kendiliğinden var olan şeyler, zamanda değillerdir.

Felsefi incelemenin diğer bir kolu da insanoğlunun zamanı nasıl deneyimlediğidir. Sıradan bir deyişe göre, zaman akar. Ama öyle midir? Her "Şimdi, mevcuttur." dediğinizde, onu ne zaman söylediğinizin önemi olmadan, doğru bir şey söylersiniz. Diğer bir deyişle, mevcut olan, basitçe, olduğunuz *zaman*dır. Bu yüzden bazı filozoflar, "*sen*in ve *ben*in özel olduğuna" inanırlar; *biz*, şimdide yaşıyoruzdur. Bu filozoflara göre, zaman akar: Önce bir an geçmiştir, sonra şimdidir ve daha sonra da gelecektir.

Diğer filozoflar, "şimdi"nin "burada" gibi olduğunu düşünürler; "burada" belli bir yeri kastetmez, sadece bunu söylediğinizde olmakta olduğunuz yeri kasteder. Bu filozoflar, "senin ve benim özel olmadığımıza" inanırlar. Zaman akmaz. Uzay gibi birçok parçası vardır. Zamanın, bize göre "şimdi" olan bir parçasında yaşarız, tıpkı fiziki konumumuzun "burada"mız olması gibi.

EK BİLGİ:

1. Bazı filozoflar, tüm zamanların – geçmiş, şimdi ve gelecek – eş zamanlı olarak var olduğuna inanırlar. Bu filozoflara göre, - sadece bizim olduğumuz yerde var olmayan – dinozorlar, tarih öncesi insanlar ve dodo kuşları aynı anda vardır.

İsa’nın Çarmıha Gerilmesi

MÖ 30 civarında Nasıralı İsa’nın Yahudi dini kurumlarındaki kirlenmeye dair hissettiği şey, öfkeydi. Kudüs’teki tapınakta, tefeciler ve tüccarlar, en kutsal sayılması gereken yerde dükkanlarını açmışlardı. Hamursuz Bayramı sırasında takipçilerini tapınağa götüren İsa, bariz bir rahatsızlığa sebep olacak şekilde masaları ters yüz etti.

Cevaben, Yahudi yüksek mahkemesi Sanhedrin’in yüksek yargıcı Yusuf Caiaphas, dine küfretme suçundan İsa’yı tutuklattı. Caiaphas’ın İsa’yı yakalayabildiğine, çünkü İsa’nın havarilerinden biri olan Yahuda İşkariot’un ihanet ettiğine ve bu yüzden kolaylıkla tanındığına inanılır. İsa, işbirliği yapmayı reddettiğinde, Sanhedrin, Roma Valisi Pontius Pilate’ye onu teslim etti.

Bu noktada Pontius Pilate, Mesih İsa’yı çarmıha gerilerek idama mahkûm etti. Bu kadar sert bir cezaya neyin neden olduğu, başlı başına muazzam bir tartışma konusudur. En geniş çapta kabul gören görüş, Pilate’nin bu kararı, ya İsa’nın siyasi bir isyanı kışkırtabileceğinden duyduğu korku yüzünden veya daha basiti, sırf zalimlikten bizzat kendisinin verdiği yönündedir.

Kararın gerçekte ne sebeple verilmiş olursa olsun, Pilate, İsa’yı “Yahudilerin Kralı” olarak damgalayarak idam emrini verdi. İsa, hapishane ile öldürüleceği alan olan Calvary arasındaki yol boyunca çarmıhını (muhtemelen 45 kilogramdan daha ağırdı) taşımaya zorlandı. İsa genellikle haçı taşırken tasvir edilmesine rağmen, muhtemelen dikey kalas idam alanındaki zeminde sabit şekilde yere çakılı olduğundan, sadece yatay parçayı taşımış olması daha akla yatkındır. Cavalry alanı, Kudüs’ün dışında

bir yerlerde konumlanmıştı ve büyük ihtimalle Romalılar'ın kurbanlarını çabucak gömebildikleri bir mezarlıktı.

İsa çarmıha gerilirken, Aramatyalı Yusuf yaklaştı ve son yemeği sırasında İsa'nın içtiği kadehi kullanarak, İsa'nın damlayan kanının bir kısmını kadehe akıttı. Bu kadeh, Kutsal Kase olarak bilinir. İsa öldükten sonra Yusuf, İsa'nın vücudunu kaldırdı ve mezarına gömdü.

EK BİLGİLER:

1. İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonraki yıllarda Pontius Pilate, aşırı zulmünden dolayı görevinden uzaklaştırıldı.

2. Katolik Kilisesi, 1965'teki II. Vatikan anlaşmasına kadar Yahudilerin İsa'nın katili olduğu inancını resmen kınamamıştır.

3. Roma İmparatorluğu sırasında binlerce insanın çarmıha gerildiği iddialarına rağmen, şimdiye kadar kazılarda sadece bir tane çarmıha gerilmiş beden bulundu. Çoğu kurban, çarmıhlarının üzerinde çürümeye terk edilmişti.

Büyük Petro

Çar Büyük Petro (1672-1725), 1682’den 1725 yılına kadar kırk üç yıllık hükümdarlığı sırasında ulusunu büyük bir dünya gücü olması arzusuyla yönetti. Fransa Kralı XIV. Louis sonrasında onu kendisine model alarak, mutlak bir kral olarak ülkeyi yönetti. Başkenti St. Petersburg’ta, Versailles’yı gölgede bırakması niyetiyle göz alıcı sarayını yaptırdı.

Petro’nun tahta çıkmasından hemen önce Rusya, ne tam Avrupalı ne de tam Asyalıydı. Ruslar, Hıristiyandılar. Ama tüm Avrupa ülkelerinin birleşiminden daha geniş olan, büyüyen ülkelerinin antik Asya imparatorluğu Çin ve İran ile sınırları vardı. Rusya’nın büyük bölümü, eski Moğol İmparatorluğu’nun bir parçasıydı.

Petro, Rusya’nın yüzünü doğruca Avrupa kampına döndürdü. Rus başkentini Moskova’dan Baltık Kıyısı’na kurduğu bir şehir olan St. Petersburg’a taşıdı. Avrupa ülkeleri ile daha yakın bağlar kurmaya çalıştı, giyimde Avrupa geleneklerini benimsedi ve Batı’yı ziyarete giden ilk Rus lideriydi. Petro, Avrupa standartlarını kopyalamak için Rus ordusunu ve hükümetini yeniden düzenledi.

Çar şahsen, zalim, öfkesi burnunda ve sıkı içen biriydi. 1698’de bir İngiliz seyyah ondan “Mizacındaki değişkenliği ile yargılama arzusu onda çok sık görünürdü.” diye bahsetti. Petro, aynı zamanda cüsse olarak da 2 metreden uzun boyuyla, dev gibiydi.

1725’te Petro’nun ölümünden sonraki iki yüzyılda Rus İmparatorluğu, büyük bir Avrupa gücü oldu. Ancak çarların diktatörlüğü ve 1861’e kadar Rusya’da terk edilmeyen toprağa bağlı köleliğin mevcudiyeti, güçlü bir Rus

orta sınıfının gelişimine engel olmuştu. Petro'nun mirasçıları Rusya'yı 1917'deki devrime kadar yönetti.

EK BİLGİLER:

1. Sakal bırakılmasının önüne geçmek için Petro, geleneksel Rus sakalı bırakmak isteyen asilzadelere 100 ruble ve sıradan halka da bir kopek vergi uyguladı.

2. 1917'deki komünist devrimden sonra, Rus başkenti eski yeri Moskova'ya getirildi. St. Petersburg, Vladimir Lenin'in onuruna Leningrad olarak yeniden isimlendirildi, ama 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ismi iade edildi.

3. Petro tarafından yaptırılan saray, St. Petersburg'ta, dünyanın en büyük sanat müzelerinden biri olan şimdiki Hermitage müzesidir.

Cesur Yeni Dünya

Distopya edebiyatı türü –bir kâbusu, anti-ütopyacı geleceği tasvir eden kurgu– yirminci yüzyıl yazımının en büyük yeniliklerinden biriydi. Bu kategorinin en meşhur romanı, totaliter bir devlet vizyonuyla Soğuk Savaş Çağı'nı tasvir ederek okuyucularını dehşete düşüren George Orwell'in 1984 romanıdır. Ama bugün, distopya edebiyatının en rahatsız edici ve güncelle en ilgili eseri, siyasi tiranlıktan değil de bilim ve teknolojiden yükselen bir kâbus toplumunu öngören Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sıdır.

1932'de basılan *Cesur Yeni Dünya*, kehanet derecesinde öngörülüdür denebilir. Roman, insan embriyolarının hükümetin üretme çiftliklerinde sıkıca kontrol edildiği, geleceğin İngiltere'sinde kurulmuştur. Her gelişen embriyo, ya şımartan ya da zalim kimyasal tedavilere tabii tutulmaktadır. Böylece toplumda bir kişinin statüsünü ve rolünü dikte eden katı bir kast sisteminde uygun yerini almak üzere büyüyecektir –veya kasten büyümesine engel olunacaktır. Sosyal merdivenin en yüksek basamağında, liderlik ve akademi için hazırlanan Alfa'lar; en aşağı basamakta ise sadece kol gücü ile iş yapan Epsilon'lar vardır. Tüm çocuklar, doğumlarından sonra okul, hipnoz ve diğer psikolojik beyin yıkamalar yoluyla katı bir şekilde şartlanırlar. Her zaman olduğu gibi, sınıflara ayrılmışlardır.

Bu sistem muazzam bir sosyal istikrar üretmiş ama bedeli, insan bireyselliği ve özgür iradenin feda edilmesi olmuştur. Bu insanlıktan çıkma durumunun, Amerika güneybatısının en uzak parçasından bir "vahşi" –sistem dışında büyütülmüş çok az insanoğlundan biri- Londra'ya getirildiğinde, trajik sonuçları ortaya çıkar. O, hakkında o kadar çok şey duyduğu bu "cesur yeni dünya"nın parçası olmak için çok heyecanlıdır, ama bu yeni çevreye geçiş, hiç de yumuşak olmayacaktır.

Cesur Yeni Dünya, süregelen edebi bir ilgiye de mazhar olan birkaç bilimsel temalı romandan biridir. İngiliz okulları ve kütüphanelerinin uzun süredir baş kitaplarından biri olarak özellikle son yıllarda, biyoetik ve klonlamaya yönelen ilginin artması nedeniyle tekrar yoğun ilgi gördü. Gerçekte, Huxley'in bilimin korkutucu potansiyeli hakkında kendi zamanında düşüncede bile uzak görünen tahminleri, onları yazmasından sadece birkaç on yıl sonra kaygı verici derecede yakın şeyler olarak görünmektedir.

EK BİLGİLER:

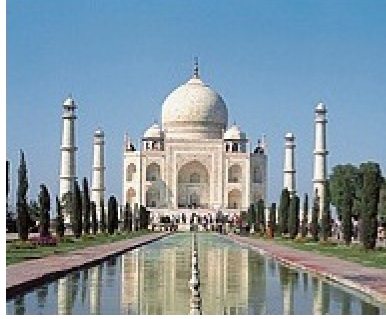
1. Romanın başlığı Shakespeare'in Fırtına*'sından, dünya dışından gelen insanları ilk kez görüp saklanmış olan Miranda'nın "Ah cesur yeni dünya! İçinde böylesi insanlar olan!" haykırışından gelir.*

2. Önemli bir biyolog olan Huxley'in büyükbabası, Charles Darwin'in evrim ve doğal seçilim kuramlarının en önde gelen destekçilerinden biriydi.

3. 1958'de Huxley, dünyanın aslında Cesur Yeni Dünya*'da tahmin ettiği distopik geleceğe doğru yaklaştığını belirttiği "Cesur Yeni Dünya'ya Tekrar Ziyaret" makalesini yayınladı.*

Taç Mahal

Hindistan, Agra’daki Taç Mahal birçok insan tarafından dünyadaki en güzel yapı olarak olarak görülür. Beyaz mermer mozole, on dördüncü çocuğunu doğururken ölen, Babür hükümdarı Şah Cihan’ın eşi Mümtaz Mahal’ın mezarına ev sahipliği yapması için 1631 ile 1648 yılları arasında inşa edildi.

Bu kompleks, beş kısımdan oluşur: Resmî bir giriş kapısı, bir bahçe, mozolenin kendisi, batı tarafında bir cami ve simetri olması açısından dikilen doğu tarafında bir toplantı odası. Uzun yansıtmalı havuz, alanı ortadan ikiye böler ve giriş kapısında ideal bir görüş açısından türbeyi yansıtır.

Taç Mahal’in yapımından sorumlu mimarın kimliği, tam olarak belli değildir. Bazıları, tasarımı Babür sarayında çalışan bir İtalyan olan Geronimo Veroneo’ya atfeder. Daha ikna edici bir tahmin, öğrencisi Üstat Ahmet’e yapının detay işlerini verdiği açıkça bilinen İranlı mimar Üstat İsa Han Efendi’yi işaret eder. Tasarım için model, Sultan Hasan’ın Kahire’deki mozolesidir.

Kompleksin inşası, yetmiş yıldan daha fazla zaman aldı ve 20.000 işçi çalıştırıldı. Türbe, söylendiğine göre, o zamanların parası ile altının fiyatı tola (11.66 gram) başına on beş rupi iken, otuz milyon rupiye mal oldu. Kıymetli ve yarı-kıymetli taşların yirmi sekiz çeşidini içeren madenler Asya’nın dört bir yanından getirtildi. Beyaz mermer Racastan’daki Makrana’da bulunan taş ocaklarında çıkartıldı.

Türbe, 100 metre karelik beyaz mermer bir kaide üzerinde yatar. Tüm binanın (minareler hariç) uzunluğu, genişliğine eştir. Kubbesi 44.4 metre yükselir ve cepheleri ile tamamıyla aynı boydadır. İkinci bir küçük kubbe,

dışarıdaki kubbenin balonunun içine yerleştirilmiştir. Tek asimetrik unsur, Şah Cihan’ın, eşininkinin yanında yer alan türbesidir. Ana girişte taşın içine oyulmuş olarak “Cennet bahçelerine” girmek için “kalben arınmış olmaya” davet eden Kur’an alıntıları vardır.

Efsaneye göre Şah Cihan –yaşlılık günlerini oğlu tarafından tutulduğu hapishanede geçirdi– nehrin diğer tarafında kendisi için siyah mermerden ikinci bir türbe yaptırmayı planlamıştı.

Zaman, yapı üzerinde yıpratıcı etkisini göstermiştir. Bir ara Hindistan’daki İngiliz Valisi Lord William Bentick, kıymetli taşları nedeniyle onu satmayı teklif etti. 1983’te UNESCO’nun Dünya Mirası Listesi’ne alındı.

EK BİLGİLER:

1. Hint yazar Rabinadrinath Tagore, Taç Mahal’i “sonsuzluğun yüzündeki gözyaşı damlası” olarak tarif etti.

2. Taç Mahal ismi, “doruktaki yer” anlamına gelir.

Marie Curie

İnsanlar bilim dünyasındaki kadınlardan bahsederken, akıllarına ilk gelen isim Marie Curie (1867-1934) olur. Ve bunun için iyi bir nedenleri vardır. Yalnızca Nobel Ödülü'nü kazanan ilk kadın değil, aynı zamanda iki Nobel Ödülü kazanan da ilk kişidir.

Marie Curie, radyoaktivite üzerine yaptığı araştırmasıyla 1903'te Fizik dalında, ilk Nobel Ödülü'nü kazandı. On yıl öncesinde Paris'te Curie ve beraberindekiler, uranyumun özelliklerini araştırıyorlardı. Curie, uranyumun ahşaptan ve etten geçen ışınlar yaydığını fark etti. Ama merak uyandırıcı bir şekilde, uranyuma ne yaptığı –ısıtması, soğutması veya diğer elementlerle onu birleştirmesi– fark etmeksizin, yayılan ışın miktarının uranyumun kütlesi ile olan ilişkisinin sabit kaldığını gördü. Curie, ışınların yayılmasının veya radyoaktivitenin –onun bulduğu bir terim– atomların bir niteliği olduğu, bir kimyasal tepkimenin ürünü olmadığı sonucuna vardı. Sonrasında Curie, uranyum bakımından zengin olması dolayısıyla “uranyum cevheri” denen madeni incelemeye başladı. Uranyum cevheri, uranyumun tek başına yayabileceğinden çok daha fazla radyasyon yaydı. O ve eşi Pierre Curie, bu cevherde her ikisi de yüksek oranda radyoaktif olan iki yeni element bulmayı başardılar. Bunlardan birine, Marie'nin memleketi olan Polonya'ya ithafen “polonyum” adını verdiler. Diğerinin adıysa Latince “ışın” anlamına gelen “radyum” oldu.

Curie, radyum ve polonyumu keşfetmesinden dolayı 1911'de, bu kez Kimya dalında ikinci bir Nobel Ödülü'ne layık görüldü. Bugüne dek, Linus Pauling (1901-1994) dışında, iki farklı dalda Nobel Ödülü kazanan tek kişidir.

EK BİLGİLER:

1. Marie Curie, yıllarca yoğun radyasyona maruz kaldığı araştırmalarından sonra, 1934'te lösemiden öldü.

2. Marie ve Pierre Curie'nin kızı Irene Joliute-Curie, yapay radyoaktiviteyi keşfetmesinden dolayı 1935'te Kimya dalında Nobel Ödülü'nü kazandı.

3. Torunu, onları dezenfekte edene kadar, Marie Curie'nin notları radyoaktifti.

4. Marie Curie, Paris Sorbonne'da öğretim görevlisi olan ilk kadındı.

Mozart’ın Don Giovanni’si

Wolfgang Amadeus Mozart, Figaro’nun Düğünü (1784) operasının uluslararası başarısı üzerine, Prag Opera Evi’nden başka bir iş daha aldı. Bu kez Giovanni Bertati’nin 1775’teki Don Giovanni ossia Il convitato di pietra oyunundaki Don Juan efsanesini kendisine konu seçerek, ikinci bir deneme için opera yazarı Lorenzo Da Ponte ile el ele verdi.

Bu hikâye, Mozart ve opera yazarının sempatik bir karaktere dönüştürdüğü, iflah olmaz hovarda ve çapkın Don Juan’ın hikâyesidir. Böyle yapmakla, trajik opera ve komik opera türlerini harmanladılar. Bunun sonucu olarak *Don Giovanni* (1787) ne tam bir ahlakçı oyun, ne bir trajedi, ne de bir komedidir; daha ziyade bir karışımdır. Bu nedenle bazı tarihçiler, *Don Giovanni*’nin, dinleyicileri muhafazakar ve müzikal geleneklere bağlı bir şehir olan Viyana’da çok az ilgiyle karşılandığını düşünürler.

Müzik, Mozart’ın buyurgan, tumturaklı, minör-akor –Don Giovanni’nin bir adam öldürdüğü ilk sahneye uygun şekilde eşlik eden– temayla başlar. Opera, anti-kahramanın dokunaklı serenatları, saçma ve gülünç baştan çıkarmaları ve başına gelen ahlaki trajediler arasında gider gelir. Ürkütücü final sahnesinde, öldürülen adamın hayaleti, Giovanni’yi cehenneme sürükler, çünkü pişman olmayı reddetmiştir. Duygusal etkileri bakımından, *Don Giovanni*, muhtemelen Mozart’ın en büyük eseridir ve üstün bir zekanın özgün damgası, açıkça eserin üzerindedir.

Don Giovanni tarafından temsil edilen yeni opera türüne *dramma giocoso* adı verildi ve Mozart’ın kendi şehri haricinde her şehirde büyük başarı yakaladı. 1791’de besteci öldüğünde, *Don Giovanni* tüm Avrupa’da en geniş çapta sahnelenmiş operalardan biri olmuştu.

EK BİLGİLER:

1. Don Giovanni*’yi izledikten sonra İmparator Franz Joseph’in Mozart’a, eserin “çok fazla notası olduğunu” söylediği ve bestecinin de “Ne kadar gerekiyorsa sadece o kadar var, Majesteleri!” şeklinde karşılık verdiği rivayet edilir.*

2. Don Giovanni *için opera librettosu yazarken Da Ponte, kendisini patronunun evinde bir odaya kapatmıştı. Yan odada ise sürekli bir masa*

dolusu yiyecekle şarap vardı ve üçüncü bir odada ise, bir zilin çalınmasıyla ilham vermek üzere gelen bir fahişe bekliyordu.

3. Operanın, 1787'de Prag'ta, 1788'de Viyana'da, 1817'de Londra'da ve 1826'da New York'ta prömiyerleri yapıldı.

Epistemoloji

Epistemoloji (Bilgi Felsefesi), felsefenin bilgiyle ilgilenen dalıdır. Platon'a kadar uzanan epistemolojideki en büyük mesele, bilginin ne olduğunu tanımlama girişimdir. Geleneksel olarak filozoflar, bilgiyi gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak tanımla- dılar.

Öncelikle, bilginin inanç olduğunu söylemek, bir şeyi bilmek için ona inanmak gerektiği, anlamına gelir.

İkinci olarak, bilgi doğru olmalıdır, çünkü yanlış olan bir şeyi gerçekte bilemezsiniz. Eğer bir şey yanlışsa, buna fazlasıyla inanabilirsiniz, hatta bunu bildiğinize bile inanabilirsiniz. Ama felsefi tanımına göre, gerçekte onu bilemezsiniz.

Üçüncü olarak, gerçek bilgi gerekçelendirilir, çünkü inancınızın nedenleri olmalıdır. 1'den 1000'e kadar bir sayı seçseydiniz –örneğin 463– ve bir arkadaş 463'ü tahmin etseydi, o arkadaş 463'ü seçtiğinizi bilmiş olur muydu? Bunun tesadüfen doğru olmasından dolayı, onun bildiğini söylemek yanlış olabilir. Oysa 'bilgi' tesadüfen olamaz; o inancı bilgi olarak sayabilmek için bir doğru inancı oluşturan nedenleriniz olmalı.

Son olarak, filozoflar tüm doğru, gerekçelendirilmiş inançların bilgi olarak sayılıp sayılmayacağını da sorguladılar. Şu vakayı inceleyebiliriz: Şehir dışına doğru araba kullanıyorsunuz ve bir ahır gördünüz. İnancı oluşturursunuz: "Bu bir ahırdır." Bu önerme açık bir şekilde gerekçelendirilmiş bir inançtır. Aynı zamanda doğru bir inançtır. Aslında sadece gerçek bir ahır gördünüz. Ancak sizin haberiniz yoktur ama aslında çiftçilerin çoğunun ahır inşa etmediği, Sahte Ahır Kasabası'ndasınızdır. Ahırların sadece ön yüzlerini yaparlar. Bu nedenle tartışma sürer, bu bilgi değildir çünkü sahte bir ahır görmüş ve yanlış bir inanç oluşturmuşsunuzdur. Sonuç olarak, tüm doğru şekilde gerekçelendirilmiş inançlar, bilgi değildir.

EK BİLGİLER:

1. "Sahte ahır" hikâyesi gibi örnekler ilk kez, 1963 yılına ait "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi Midir?" başlıklı klasik bir makalede Edward Gettier tarafından ileri sürülmüştür. Epistemolojide

devrim yapan Gettier'in orijinal çalışması, sadece birkaç sayfa uzunluğundadır.

2. Filozoflar, bir inancın bilgi sayılabilmesi için "gerçek" ve "gerekçelendirme" şartlarının yanına başkaca hangi şartın eklenmesi gerektiğini halen tartışmaktadırlar.

3. Epistemolojinin diğer meseleleri arasında şüphecilik ve tümevarım problemi de bulunur.

İsa’nın Dirilişi

İsa’nın çarmıha gerilmesinden ve Aramatyalı Yusuf’un mezarına gömülmesinden üç gün sonra, Meryem Ana ve Maria Magdelana’nın de içinde olduğu birçok kadın defin ayinlerini yapmak üzere mezarına gittiler. Ancak kabrine vardıklarında onu boş buldular. Sonraki gün İsa, yeniden diriltildiğini havarilerinin anlaması için onlara görünmeye başladı. Gökyüzüne yükseldikten yaklaşık kırk gün sonra, İsa cennete alındı ve dünyevi hayatı sonsuza dek terk etti. Bugün Diriliş, Paskalya’da kutlanır ve hikâyesi Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri’nde anlatılır.

İsa’nın dirilişi, Hıristiyanlar’ın çoğu için dinlerinin merkezî temasıdır. Bu dine inanan takipçilerin çoğu, İsa’nın dirilişinin gerçekleşmiş bir olay olduğuna ve aslında onun, ölümden gökyüzüne yükseldiğine inanırlar.

Olayın yorumlanışları arasında en bilineni, “yargılama görüşü” olarak bilinir. Tanrı’nın, tüm insanlığı günahlarından dolayı cezalandırma gereği duyduğuna inanılır. Ancak, bunu yapmaktan sakınmak için Tanrı, öğretilerini kabul eden insanlar tarafından işlenen günahların yükünü omuzlamak üzere, masum olan İsa’yı gönderir. Kendilerini adamanın karşılığında, İsa diğerlerinin tüm günahlarını, cennete yükseldiğinde yanında götürür.

Bu görüş Hıristiyanlık’ta geniş çapta kabul edilmesine rağmen bazı Hıristiyanlar ve Hıristiyan olmayanlar, diriliş hikâyesinin gerçekte bir alegori olduğuna inanırlar. Diriliş’in dört İncil’de de anlatılmasına rağmen, hiçbirinde ona bizzat şahitlik etme iddiasının bulunmadığını belirtirler. Aslında İncil’de, hiç kimsenin olaya tanıklık etmediği de ifade edilir. İsa’nın gerçekte ölümden gökyüzüne yükseldiğine inanmayan ılımlı Hıristiyanlar için hikâye, yine de inançlarının merkezdir; umudu örneklendirir.

EK BİLGİLER:

1. Tüm İncil’de de Diriliş’in çeşitli açıları tarif edilirken aralarında çeşitli çelişkiler bulunduğu belirtilmelidir. Kimi, bu durumun olayın hiçbir zaman gerçekleşmediğinin kanıtı olduğunu öne sürerken, diğerleri bu durumun doğruluğunu kanıtladığına inanırlar. Çünkü, bir olaya gözleriyle

tanık olmuş dört insanın tümüyle aynı şeyi yazması da ender görülür bir şeydir.

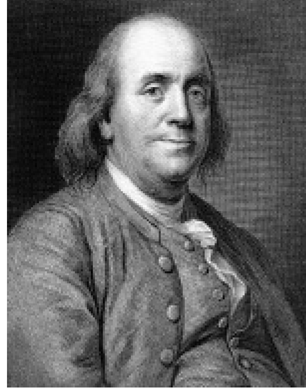
2. Yahudi tarihçi Flavius Josephus'unki de dahil olmak üzere, öne sürülen Hıristiyanlık dışı pek çok Diriliş anlatımı mevcuttur. Josephus, İsa'nın göğe yükseldiğini MS 98'de yazdı. Ancak, bu yazının özgünlüğü sorgulanabilir çünkü bir dönem Hıristiyanlar tarafından yeniden kaleme alındı.

3. İsa'nın mezarındaki yerinin boş olmasına getirilen alternatif açıklamalar: İsa, yeterince derin olmayan bir mezara gömüldü ve cesedi hayvanlar tarafından yendi; havarileri vücudunu çaldılar veya çok daha az inanılan senaryoyla, İsa çarmıhın üzerinde ölmedi, sadece bayıldı ve sonra mezarında kendine gelip tekrar yaşamaya devam etti.

Benjamin Franklin

On sekizinci yüzyılın en ünlü ve en etkili Amerikalıları'ndan biri olan Benjamin Franklin (1706-1790), bir mucit, diplomat, gazeteci ve devlet adamıydı. Hem Bağımsızlık Bildirgesi'ni hem de Birleşik Devletler Anayasası'nı imzalayanlardan biriydi. Uzun ömrü boyunca –Püritenler tarafından yönetildiği zamanlarda Boston'da doğdu ve sanayi devriminin arefesinde, Philadelphia'da öldü–

Franklin, genç Birleşik Devletler'in kültürel ve siyasi yaşamına muhtemelen herhangi bir çağdaşından daha fazla katkıda bulunmuştur. Franklin, elektriğin bulunmasına yardım etmiş, başarılı bir gazete yayınlamış ve Franklin sobasını icat etmiştir. John Adams'ın yazdığı üzere zamanındaki şöhreti "Newton, Büyük Frederick veya Voltaire'inkinden daha büyüktü, karakteriyse hepsinden daha saygı değerdi". Bazı tarihçiler, onu "İlk Amerikalı" olarak anmıştır.

Franklin, on yedinci yüzyılda Boston'a göç eden bir mum imalatçısı olan Josiah Franklin'in on beşinci çocuğudur. On iki yaşındayken Franklin, bir gazete yayıncısı olan ağabeylerinden birinin yanında çalışmaya gitti. Görevi, işin matbaa kısmındaydı, ama pek yakında gazete için makaleler yazacaktı. Kıymet bilmez ağabeyi için çalışmaktan yorulan Franklin, on yedi yaşında güneye, Philedelphia'ya taşındı. Philadelphia'da Franklin, gazete ve mizahi kitaplar yayınladı, nihayetinde şehrin en ünlü fertlerinden biri oldu. Bitmez tükenmez bir yetenek ve merak insanı olan Franklin, tümü de bugün ayakta olan bir hastane, bir sigorta şirketi, bir felsefe topluluğu ve bir üniversite (şimdiki Pennsylvania Üniversitesi) kurdu. Nihayetinde yayıncılık işinden emekli oldu ve kendini bilime verdi. Franklin, elektriğin özelliklerinin keşfine yardımcı oldu, çift odaklı gözlük camını ve enerji tasarruflu Franklin sobasını icat etti.

1750'ler ve 60'larda, sömürgelerin İngiliz hâkimiyetinden yorulmaya başladığı zamanlarda, Franklin İngiltere'de yaşıyordu. Parlamentodan önce, Amerikalılar'ın görüşlerinin temsil edilmesine yardımcı olmaya çalıştı. Franklin, İngiltere sömürgelerinin özgürleşmeleri gerektiğini ikna edici bir şekilde savunarak Londra'dan ayrıldı. 1776'da memleketi Philadelphia'da

Bağımsızlık Bildirgesi'ni imzaladı. Franklin, bilimsel keşiflerinden dolayı bir şöhret olduğu Fransa'da, henüz acemi olan Birleşik Devletleri'ni temsil etmek üzere Avrupa'ya döndü. Pek çok Avrupalı'nın gözünde bu genç ulus, büyük bilim insanıyla özdeşleşerek güvenilirlik kazandı. Franklin, Pennsylvania'ya geri döndü ve neredeyse, seksen dört yaşında öldüğü güne kadar çalışmaya devam etti.

EK BİLGİ:

1. Franklin'in keşiflerinden biri de camdan yapılan, armonika olarak bilinen müzikal bir enstrümandı. On dokuzuncu yüzyılda popülaritesinin azalmasından önce, büyük Avusturyalı besteci Wolfgang Amadeus Mozart, Franklin'in icadı için iki beste yapmıştır.

Postkolonyalizm

“Postkolonyal edebiyat” ifadesi, dünyanın daha önce sömürgeleştirilmiş bölgelerinin yazarları tarafından yazılmış eserler bütünü için olduğu kadar, o bölgelerde yaşayan insanlar hakkında yazılmış eserler için de kullanılır. Bu edebiyatın önemli bir bölümü, Afrika, Asya, Latin Amerika ve Karayipler’deki son büyük Avrupa sömürgelerinin bağımsızlıklarına kavuştukları 1950’ler ve 1960’lardan bu yana oluştu.

1800’lerin sonlarında Avrupa emperyalizmi doruklarındayken, Avrupalı yetkililer ülkelerinin dünya hâkimiyetini kutlamaya, medeni olmayanı medenileştirmeye yönelik sözde “beyaz adamın sorumluluğu” üzerine methiyeler düzmeye hevesliydiler. İngiliz yazar Rudyard Kipling bu görevi, açıkça ırkçı olan şiir ve romanlara kadar götürdü. Ancak Joseph Conrad’ın *Karanlığın Yüreği* (1899) ve E.M. Forster’ın *Hindistan’a Bir Geçit* (1924) eserleri, Avrupa’nın sömürgecilik müdahalesine daha eleştirel bir bakış getirmişlerdir.

II. Dünya Savaşı’nı takiben sömürgelerin bağımsızlığına kavuşmaları Asya ve Afrika’yı kasıp kavurduktan sonra, yeni bağımsızlaşan bölgelerdeki yazarlar, kültürel, sosyal ve psikolojik dağılmanın tarihini yazmaya koyuldular. Birçoğu, ırk, etnik ve ulusal kimlik soruları üzerinde durdu. Avrupa’nın yerli halklar üzerinde yapay ulusal sınırlar oluşturduğunda yarattığı siyasi ve dini gerilimleri mercek altına aldılar. Eleştirmenler, sömürge sonrası eserlerin sıklıkla “ötekilik” kavramına – kuramcı Edward Said’in Doğu’yu egzotize etmek isteyen Batı eğilimi hakkında yazdığı mihenk taşı niteliğindeki bilimsel eseri *Oryantalizm*’de (1978) dile getirdiği bir fikir– odaklandığına dikkat çektiler.

Postkolonyalizm, pek çok bölgeyi ve yazarı kapsayan yaygın bir akımdır. Dikkat çeken eserler arasında Afrika’dan Alan Paton’un *Ağla, Sevgili Ülkem* (1948) ve Chinua Achebe’nin *Her Şey Paramparça* (1958); Asya’dan Graham Greene’nin *Sessiz Amerikalı* (1955), Anita Desai’nin *Alacakaranlıkta Oyunlar* (1978) ve Salman Rüşdi’nin *Gece Yarısı Çocukları* (1981); ve Karayipler’den V.S. Naipul’un *Bay Biswas İçin Bir Ev* (1961), Jean Rhys’in *Geniş Geniş Bir Deniz*” (1966) ve Jamaica Kincaid’in *Annie John* (1985) eserleri sayılabilir.

1980’lerin sonlarından beri, sömürge sonrası yazarların yeni bir kuşağı, aynı temaların çoğuna yeni bir perspektifle bakarak dizginleri ele aldı. Hanif Kureishi’nin *Varoşların Buda’sı* (1990) ve Zadie Smith’in *İnci Gibi Dişler* (2000) kitapları, İngiltere veya Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşayan, Batılı olmayan göçmenlere odaklanmaktadır. Genelde, kökleşmiş göçmen durumlarını modern dünyanın bir realitesi olarak kabul etmeleri ve olumlu, hatta komik açıları keşfetmeleriyle, kendilerinden önce gelen acılı nesilden daha iyimserdirler.

EK BİLGİLER:

1. Postkolonyalizm, çoğu önceki sömürgeler bağlamında kadınların ilerlemelerini ve feminist temaları keşfe çıkan kadın yazarlar açısından verimli bir zemin oldu.

2. Postkolonyal yazarların büyük kısmı azınlık geçmişinden gelmesine rağmen, Athol Fugard ve J.M. Coetzee gibi beyaz ırktan Güney Afrikalı yazarlar da bu alanda önemli rol oynadılar.

Hokusai

Katsushika Hokusai (1760-1849), Japon sanatçılar arasında Batı'da belki de en meşhur olanıdır.

Fakir bir ailede doğan Hokusai, ona oymacılığı öğreten bir ayna yapımcısı tarafından evlat edinildi. On sekiz yaşındayken Hokusai, aktörlerin portrelerini yapmakla şöhret kazanan bir sanatçı olan Katsukawa Shunsho'nun atölyesine katıldı. Huzursuz doğasıyla Hokusai, Shunsho'nun atölyesinden 1778'de ayrıldı ve serseri bir hayata başladı. Elliden fazla defa ismini değiştirdi ve kendisine kırk altı yaşına kadar Hokusai demedi. Yetmiş beş yaşında, kendisine "Resme Deli Olan Yaşlı Adam" anlamında "Gakyo Rojin" dedi. Hokusai hayatı boyunca aralıklarla doksandan fazla evde yaşadı. Evlerinden biri yangınla yıkıldığında, bir hokka (şiirin geleneksel bir şekli) biçiminde şöyle yazdı: "Yanıp yıkıldı: Nasıl da huzurluydu çiçekler yere düşerken."

Parasal açıdan nadiren istikrarlı olan Hokusai, sık sık reklam hareketlerine başvurdu. Bir keresinde Tani Buncho'ya kimin daha iyi sanatçı olduğunu belirleyecek bir yarışma için meydan okudu. Başlar başlamaz Hokusai, büyük bir kağıt parçası üzerine maviyi boydan boya sürdü, sonra bir tavuk ayağını kırmızı boyaya daldırdı ve kağıt üzerinde rastgele dolaştırdı. Sonuçta ortaya çıkan şeye *Bir Nehir Üzerinde Akçaağaç Yaprakları* adını verdi.

Yıllar içinde Hokusai, 500 çizim kitabında toplanan 30.000'den fazla çizim yaptı. 1814 ile 1878 yılları arasında, geniş bir tarz çeşitliliğinde gerçek ve hayali konuların dağılımından müteşekkil mangaların (çalakalem resim) on beş cildini bastı. Bu serinin son parçası, ancak 1878'de, ölümünden yirmi dokuz yıl sonra ortaya çıktı.

Hokusai en çok, Tokyo kökenli bir teknik olan *ukiyo-e* tekniği ile tanınır. "Akan dünyanın resimleri" anlamına gelen *ukiyo-e*, farklı renklerin art arda akışı için kullanılan bir dizi farklı tahta kalıp üzerindeki renkli baskılardır. Hokusai tarafından yapılan en ünlü *ukiyo-e*, onun *Fuji Dağı'nın 36 Farklı Görünüşü* albümünden *Kanawaga'ya Çarpan Büyük Dalga* isimli olanıdır. Doğa güçleri ile savaşan balıkçıları tasvir eden baskı –geleneksel bir Japon konusu sayılmaz– Japonya'ya kadar giden Hollanda gravürlerinden oldukça etkilenmiş görünmektedir.

Hokusai’nin eserleri Avrupa’da göründüğü ilk zamanlar, Paul Gaugin ve Vincent Van Gogh gibi ressamların üzerinde büyük bir etki bıraktı. James Whistler, Hokusai’nin, Diego Velazquez’den bu yana gelmiş en büyük sanatçı olduğunu iddia etti. 1951’de Amsterdam’da yapılan Rembrandt, Van Gogh ve Hokusai sergileri, yirminci yüzyılda Japon ustanın ününü daha da arttırdı.

EK BİLGİLER:

1. Hokusai, Fukojuso *serilerinde görülebildiği üzere, Edo döneminin önemli “shunga” (erotik baskı) ustalarından biriydi.*

2. Fugaku Hyakkei*’de (*Fuji Dağı’nın Yüz Farklı Görünüşü, *1834-35) Hokusai, bölgeye aşinalığının açık bir göstergesi olarak çoklu perspektiflerden bileşik görüntüleriyle ününün zirvesini ulaştı.*

3. Hokusai’nin ebatları açısından en büyük eserinin kapladığı alan, 200 metre karenin üzerindedir.

Hipnoz

200 yıldan fazla bir zamandır, insanlar hipnozu tanımlamaya çalışıyorlar. Çoğumuz, bir cep saatini sarkaç gibi sallayan, esrarengiz ve soğukkanlı bir sesle bize "uykunuz geliyor..." diyen siyah fötr şapkalı ve pala bıyıklı bir adamı gözümüzün önüne getiririz. Birkaç saniye sonra eylemlerimizi, düşüncelerimizi ve hatıralarımızı kontrol edebileceğini hayal ederiz.

Günümüzde psikiyatrlar hipnozu, aşırı 'telkinlenme" halinin transa yakın bir safhası olarak görürler. Ama zihin kontrolünden ziyade, yönlendirmeli bir gündüz düşü gibidir. Hipnozun muhatapları genellikle çekimser hissetmelerine rağmen, aslında iradeleri dışında hiçbir şey yapmayacaklardır. Hipnoz sırasında kaydedilen beyin dalgalarının elektroansefa- lografisi (EEG), uyku ve rüya görme durumuyla bağlantılı düşük frekanslı dalgalarda bir artışı gösterir. EEG çalışmaları, tam uyanıklık haliyle paralel olan yüksek frekanslı dalgalarda da bir düşüşü gösterir, ama tümüyle ortadan kalkmış değillerdir. Bu, hipnozun rüyaya benzer tarafını açıklar ama hipnoz altındakilerin insan kuklalara dönüştüğü anlamına gelmez. Onlar halen kendilerinin farkındadırlar.

Birini hipnotize etmenin üç temel yolu vardır. İlkine, öznenin dış dünyaya olan dikkatini kesmesi için kasten bir cisme (bir cep saati gibi) odaklanmasının istendiği "sabit bakış tesiri" denir. Hipnozun ilk dönemlerinde yaygın bir uygulama olmasına rağmen, bu yöntem bugün çok ender kullanılır ve insanların çoğu üzerinde işe yaramaz. İkinci yöntem, "Ayağa kalk, otur, göz kırp, ayağa kalk." gibi ani emirlerle aklı meşgul etmeyi içerir. Bu, sahne performansçıları ve sorguçlar için bir seçim yöntemidir. Psikiyatrlar, özneyi hipnoz durumuna doğru rahatlatan ve odaklatan üçüncü bir yöntemi, "kademeli rahatlatma"yı kullanırlar. Rahatlatıcı bir sesle konuşarak ve huzur veren görseller sunarak, psikiyatr öznenin aşırı yeme, sigara içme gibi zararlı alışkanlıklarının önünü kesmeyi öğrenebileceği bir ortam yaratır.

EK BİLGİLER:

1. Avusturyalı on sekizinci yüzyıl doktoru olan Franz Anton Mesmer, modern hipnozun babası sayılır. O, hipnozun, "canlı manyetizması" olarak adlandırdığı mistik bir güç olduğuna inandı.

2. İngilizcedeki “mesmerism”(‘hipnotizma’ anlamında) ve “mesmerise”(‘hipnotize etme’ anlamında) kelimeleri, Mesmer’in adından gelmektedir.

3. Birçok uzman, araba kullanmayı ve televizyon izlemeyi hipnoz durumları olarak görür.

4. Aktif hayal gücü olan insanlar, hipnoza en duyarlı olan kişilerdir.

Sonat Formu

Müzik kuramı açısından klasik dönemin en önemli mirası, sonat formunun en önemli beste yapısı olarak kurulmasıdır. Bela Bartok (1881-1945) gibi yirminci yüzyıl bestecilerine uzanan etkisini yayarak neredeyse 200 yıldır yüzlerce kısa eser ve senfonik bölüm için standart bir model oldu.

Sonat formu, uzun eserlerin içindeki özgün bölümlerde veya sadece daha kısa bestelerde kullanılan müzikal bir yapıdır. Baroktaki iki parçalı formlardan geliştirilmiştir.

Barok bestecileri genelde kendilerini her parça veya bölüm için bir duygu ile kısıtlamışlardır ve yine genelde sadece bir ana tema veya parça başı bir motifli yapıyı kullanmışlardır. Diğer yandan klasik besteciler, belli bir parça içinde zıtlaşan temalar ve duygular için gerekli çerçeveyi sağlayan sonat formunu geliştirdiler. Bu form, şöyle oluşturulur:

SERGİLEME: Bazen kısa bir girişin ardından, sonat formunda bir bölüm veya parçanın ilk kısmıdır. Ana tema malzemesini genelde iki kısımda sunar: Vurgu veya *home* tuşundaki ana tema ve genelde baskın olan veya ilişik bir tuştaki ikincil tema. Bu iki kısım, çoğu zaman geçişi kolaylaştıran bir köprü tarafından bağlanır.

GELİŞME: Ahenkli bir şekilde değişken ve birçok geçişli bu kısım, bestecinin çok yönlülüğünü ve yeteneğini, temaları ayırarak, onları parçalayarak ve yeni ahenkli ortamlarla yeniden düzenleyerek gösterebildiği yerdir.

ÖZETLEME: Burada sergileme temaları geri gelir ve *home* tuşunda sonuca vardırarak yeniden sunulur. Bunu çoğunlukla kısa bir koda yani final kısmı takip eder.

Bazı açılardan sonat formu, açıklayıcı bir makalenin yapısını (giriş-gelişme-sonuç) andırır. Pek çok insanın onu zamanın ruhuna dayanan aklın –ve mantığın– gelişiminin tezahürü olarak görme nedenlerinden biri de budur. Çıkış noktaları ne olursa olsun, sonat formu Klasik dönem bestecilerinin en kalıcı miraslarından biridir.

EK BİLGİLER:

1. Yaygınlığına rağmen “sonat formu” ifadesi, onu icat eden besteciler tarafından kullanılmadı. İlk ortaya çıkışı, 1755 yılları civarında müzik kuramcısı Joseph Riepel’in yazılarında oldu.

2. Beethoven, senfonilerinin kodasını bir diğer uzun, keşifli gelişme kısmına doğru evriltmesiyle ünlüydü. Gerçek dehası, bu kodaların bazılarında ortaya çıkmaktadır.

3. Aynı zamanda “bileşik ikili form” olarak da adlandırılan sonat formu, sadece sonat denen parçalarda değil, senfoniler, konçertolar, telli kuartetler ve koro çalışmalarını da içeren sayısız türde kullanılır.

John Locke

İlk önde gelen İngiliz empirist ve modern zamanların en önemli siyasi filozoflardan biri olan John Locke (1632-1704) İngiltere, Wrington'da 1632'de doğdu. Oxford'ta eğitim alan Locke, zamanının en büyük felsefi, bilimsel ve siyasi akımlarının birçoğuna bağlandı. İngiliz Kraliyet Topluluğu'nun (en ünlü üyesi Sir Isaac Newton olan bilimsel bir grup) kurucu üyelerindendi ve Kral II. Charles ve onun Katolik kardeşi James'e karşı Protestan muhalefetinde önemli bir rol oynadı.

Locke'un en önemli felsefe çalışması *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* (1690) adlı eseridir. Locke insan doğduğunda zihninin *tabula rasa* (boş levha) durumunda olduğunu öne sürer. Tüm bilgimiz sonradan yaşadığımız tecrübelerden kaynaklanmaktadır. Locke'un psikoloji anlayışında, fikirler (ideler) dünyaya yönelik duyusal tecrübelerimizden ileri gelir. Fikirleri karşılaştırabiliriz, karmaşık fikirleri yaratmak üzere onları birleştirebiliriz ve daha özel olanlardan daha genel fikirler çıkarabiliriz. Ancak fiziki duyularımız yegâne başlangıç noktamızdır ve bu neyi bilmeyi umabileceğimize dair önemli sınırlamalar getirir. Bu yüzden Locke, 'şey'lerin gerçek doğasının temelini oluşturan unsurları bilme kabiliyetimize karşı şüpheci bir yaklaşım sergiler.

Siyasi düşüncede Locke, 'toplumsal sözleşme' kuramının geliştirilmesinde önemli bir rol oynadı. Locke'a göre insanoğlu başlangıçta hiçbir kanunun olmadığı ve fiziki gücün otoritenin tek temeli olduğu bir "doğal durum"da idiler. Ancak, belli doğal haklarımızı başta güvenlik

temini olmak üzere çeşitli güvenceler karşılığında bir hükümete veya başka bir otoriteye devrederek bir sosyal sözleşme yarattık. Locke'un önemli katkısı adil bir toplumsal sözleşmenin belli özelliklere sahip olması gerekliliği görüşüydü. Bu görüşe göre sözleşme yurttaşlarının yaşama hakkına, özgürlük hakkına ve mülkiyet hakkına saygı duymalıydı. Locke eğer bu haklar ihlal edilirse hükmeden otoriteye karşı, kral dahi olsa ayaklanma hakkımız olduğunu savundu.

EK BİLGİLER:

1. Locke krala ve kardeşine karşı bir Protestan muhalefetine dahil olması nedeniyle İngiltere'den Hollanda'ya kaçtı. 1688'deki Şanlı Devrim sırasında İngiltere'ye geri döndü.

2. Locke Amerikan kolonilerinin Bağımsızlık Bildirgesi'nin fikir babasıydı.

3. Locke'un toplumsal sözleşmeye dayalı hükümet kuramı gibi fikirleri Amerikan Devrimi'nin liderlerini etkiledi.

İnciller

“Müjde” anlamına gelen İncil, en yaygın olarak Yeni Ahit’in dört İncil’ine referans olarak kullanılır. Bu dört İncil (Matta İncili, Markos İncili, Luka İncili ve Yuhanna İncili) İsa’nın öğretileri için ana kaynaklardır, çünkü bilindiği kadarıyla İsa’nın kendisi yazılı olarak hiçbir şey bırakmamıştır. İncillerin her biri (kimilerinin Matta İncili’nin orijinalde Aramice yazıldığını iddia etmelerine rağmen) büyük ihtimalle Yunanca olarak MS 60 ile 110 yılları arasında yazıldı.

Yazarlığın sıralaması ve dört İncil arasındaki etkileşim oldukça karmaşıktır. Yuhanna, İsa’nın felsefi ve teolojik fikirlerine daha çok odaklanırken Matta, Markos ve Luka büyük oranda İsa’nın hayatını, öğretilerini ve hikâyesini tasvir etmektedir. Matta, Markos ve Luka’nın her biri İsa’nın hayatını betimlediğinden, birbirilerini kaynak olarak kullanmış olabilecekleri düşünülmektedir.

Bugün çoğunlukla, Markos’un ilk önce yazıldığına ve Matta ile Luka’nın Markos’u bir taslak olarak kullandıklarına inanılmaktadır. Aynı zamanda Matta ve Luka’nın hiçbir zaman keşfedilmeyen ve sadece ‘Q’ olarak bilinen ikinci bir kaynak kullandıkları da söylenmektedir.

Markos, İsa’nın doğumundan başlamaz, daha ziyade öğretisine başladığı zamanki yaşamını derler. Matta ve Luka, İsa’nın doğum hikâyelerini, Yahya Peygamber’in öğretilerini, İsa’nın öğretilerini ve İsa’nın yeniden dirilişini anlatır. Yuhanna aynı hikâyelerin çoğunu içerir, ama genelde kronolojik sıraya dikkat etmez.

Bu dört İncil’e ek olarak kilise tarafından tanınmayan pek çok İncil de mevcuttur. Bunların çoğu ilk dördünden daha sonra yazılmışlardır ve bu yüzden Hıristiyan dünyası genelinde yalnızca dağınık şekilde kabul edilmektedirler. Bunların çoğu İsa’yı fazla fevkalade göstermekle eleştirilirler. Örneğin, bir hikâye İsa’nın kilden bir kuş yaptığını, sonra eliyle kanatlandırıp kuşa hayat verdiğini anlatır. Roma Katolikleri bu tip kayıtları sapkınlık olarak görmektedir.

EK BİLGİLER:

1. Lyons'lu Irenaeus Yeni Ahit'in sadece dört İncil'den oluştuğu ve daha fazlası olmadığında ısrar etmesiyle bilinir. Dayanağı nedir? Dört, yeryüzünün köşelerinin olduğu kadar rüzgârların da sayısıdır.

2. Yuhanna İncili İsa'nın ölümünden dolayı Yahudileri suçlu gösteren en önemli kaynaktır. İncil'in yazarı çok büyük ihtimalle Yahudi olmasına ve suçlama odağında o zamanki belli Yahudi liderleri olmasına rağmen, İncil'in bu kısımları zulüm zamanlarında Yahudilere karşı kullanıldı.

3. İnciller Yeni Ahit'in en önemli parçası olmalarına rağmen, yirmi yedi kitabın sadece dört eserini oluştururlar.

George Washington

“Savaşta birinci, barışta birinci ve hemşerilerinin kalbinde birinci”

- George Washington’un cenazesinden bir methiye

George Washington (1732-1799) Amerikan Devrimi’nin askerî lideri ve Birleşik Devletler’in ilk başkanıydı. 1775’te devrimin patlak vermesinden evvel, Washington zengin Virginia tarlalarının sahibiydi. İngilizler’in yanında Fransızlar’a ve çeşitli yerli kabilelere karşı savaştı, ama 1760’larda ve 1770’lerin başlarında Kraliyet hâkimiyetine karşı tavrını koydu. Devrimin başladığı zamanda Washington, kendini adamış bir yurtseverdi. Kıta Kongresi tarafından oybirliğiyle isyan ordusunu yönetmesi için seçildi ve 3 Temmuz 1775’te Massachusetts’e bağlı Cambridge’te idareyi ele aldı.

Kağıt üzerinde Washington’un görevi neredeyse imkânsız görünüyordu. 1775’te İngiltere dünyadaki en güçlü ülkeydi. İyi eğitimli orduları ve paralı askerleri ile Avrupa’nın en iyileri arasındaydı. Böyle bir hasma karşı Washington, sadece birkaç kısa süreli zafer umabilirdi. Onun yerine Washington doğru bir şekilde, bariz yenilgilerden kaçınarak İngilizleri yıpratacağını hesapladı. İngiltere’nin isyankâr sömürgelerine gönderdiği birliklerin sayısına aldırmaksızın, sömürgedekiler sürekli savaştı. Washington’un ısrarı Fransa’yı, İspanya’yı ve Hollanda’yı sömürgedekilerle ittifak kurmaya ikna etti. Sonunda pes eden İngiltere oldu. Devrim hayatlarındaki görece küçük bir vergiye nazaran çok büyük kıymetteydi. İngiltere’ye karşı olan tüm savaş boyunca yurtsever ordu 6.824 insanını kaybetti ki bu, Birleşik Devletler’in sonraki savaşlarda feda ettiklerinin yanında küçük bir miktardı.

Washington'un dikkatli liderliği ona, bağımsızlığına yeni kavuşan ülkesinde olağanüstü bir popülerlik kazandırdı. Fakat o, gücü ele geçirmek yerine emekli olup Virginia tarlalarına, Vernon Dağı'na çekildi. Washington sonunda 1789'da başkanlık seçimlerine katılmayı kabul etti ve herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan seçildi.

Başkan olarak Washington'un en büyük mirası yaptıkları değil yapmadıklarıdır. Görevdeyken, gelecek başkanlara rehberlik edecek gelenekleri bilinçli bir şekilde oluşturdu. Fiyakalı unvanları reddetti, yerine bir cumhuriyetçi ülkede sadece "Bay Başkan" olarak çağrılması gerektiğinde ısrar etti. 1796'da üçüncü dönem görev almayı reddetti ve Franklin D. Roosevelt'in üçüncü dönem iktidarı istediği 1940'a kadar başkanlar tarafından uyulan, yazılı olmayan bir kural oluşturdu. Washington 1799'da öldüğünde Amerikalılar "ülkelerinin babası"nın kaybıyla yasa boğuldular.

EK BİLGİLER:

1. On iki ABD başkanı general rütbesini almıştır. 1953'ten 1961'e kadar hizmet eden II. Dünya Savaşı kumandanı Dwight D. Eisenhower bu başkanların sonuncusuydu.

2. Başkan olarak Washington, Amerikan hükümetinin temel yapı taşlarının çoğunu kuran yasaları imzaladı. İlk döneminde Washington tarafından imzalanan kanunlar, doları ABD'nin resmi para birimi yaptı, ulusun başkenti için bir şehir kurdu ve kendisine tavsiyelerde bulunacak bir bakanlar kurulu oluşturdu.

3. Washington köleliği gayriahlaki bir şey olarak gördü fakat kendisinin de köleleri vardı ve hayatı boyunca, diğerlerine örnek olması için onları serbest bırakması yönündeki tavsiyeleri reddetti. Bu Washington'ın iradesine kalmıştı ve o da bu şekilde hareket etti.

Anton Çehov

Anton Çehov (1860-1904) edebiyatta kısa hikâyenin büyük ustalarından ve en iyi oyun yazarlarından biriydi. Dönüm noktası olan çeşitli oyunlarında ve başyapıt niteliğindeki sayısız kısa düz yazı eserinde, günlük hayattan dikkate değer hikâyeler bulup çıkardı. Eserleri büyük ölçüde ciddi bir atmosfere sahip olmasına rağmen, komedi ile trajedi arasında gerili bir ipte sürekli olarak gidip gelirler.

Çehov Rusya'nın güneyinde, yüklü miktarda borcu olan ve toprak köleliğinden sadece bir kuşak önce kurtulmuş bir ailede dünyaya geldi. Moskova'da bir tıp öğrencisi olarak, ailesini desteklemek üzere, yüzlercesini farklı yazar isimleri altında sattığı, kısa komik yazılar yazdı. 1884'te tıp eğitimini tamamladıktan sonra yazmaya devam etti ve yirmili yaşlarının sonlarında kendisini takip eden büyük bir hayran kitlesi oluştu. Çehov gitgide hatırı sayılır konuların üstesinden gelip ilk piyes denemelerini de yaptıkça, edebiyat eleştirmenlerinin dikkatini çekmeye başladı.

Çehov'un *Martı* (1896) eserinin bugün artık bir efsane olan St. Petersburg prömiyeri, o günlerde tam anlamıyla bir felaketti. Oyun yanlışlıkla komedi olarak tanıtılmıştı ve izleyiciler ıslıklamaya başladığında Çehov utanç içinde tiyatrodan kaçtı. Bu, onun için neredeyse piyes yazarlığını bırakmaya neden olacak bir tecrübeydi. Ancak *Martı*'nın sonraki temsilleri iyi karşılandı ve Çehov vasat sayılan erken dönem oyunlarından birini tekrar ele alarak sıra dışı "Vanya Dayı" (1897) oyununu ortaya çıkardığında bir başarıya daha imza atmış oldu. Bunu aynı zamanda trajikomik başyapıtları olarak görülen "Üç Kız Kardeş" (1901) ve "Vişne Bahçesi" (1904) takip

etti. Bu oyunlar sahne sanatları asgari düzeyde tutularak kuşak çatışmaları ve diğer aile sorunlarını sergiliyordu. En önemli olaylar sahne dışında bırakılıyor, aksiyondan ziyade diyalogla iletiliyordu.

Çehov en çok oyunları ile tanınmasına rağmen, kısa hikâyeleri de göz kamaştırıcı ve eşsizdir. Keskince gözlemlenmiş gerçekliğin melankoli düzleminde gelişen, günlük hayatlarının yavanlığı ve saçmalığı içinde kendine acıma batağına saplanmış karakterlerle dolu hikâyelerdir bunlar. Hikâyelerin olay örgüsü en önemli unsurların yüzeyin altında saklanmasıyla ve kısmen ya da tamamen çözümsüz bir sonla oluşturulur. Bu bakımdan, genelde minimal ve yanlış sonuca götürecek denli basittir. Çehov'un, sayıları iki yüzü aşan kısa hikâyeleri, günümüzün önde gelen edebiyat türlerinden biri olan kısa hikâyenin kurulmasında tamamlayıcı rol oynamıştır.

EK BİLGİLER:

1. Çehov yazı kariyerinin doruklarında bile doktorluk yapmaya devam etti. İyi bilinen bir nüktesinde,"Tıp nikahlı eşimdir ve edebiyat metresimdir; birinden sıkıldığımda, geceyi diğeriyle geçiririm." der.

2. Çehov'un oyunları 1920'lerde İngilizceye çevrilmelerinin hemen akabinde hem İngiltere hem de Amerikan tiyatrosunda kıstas oldu. Halen yaygın biçimde sahnelenmekteler.

3. Rus eleştirmenleri ve entelektüelleri Çehov'a eserlerini daha siyasi yazması için sık sık baskı yaptılar. Çehov ise eserini siyasileştirmenin onun evrensellik değerini düşüreceğine inandığından bu teklifi daima reddetti.

Romantizm

Romantizm olarak bilinen akım (1750-1850) büyük oranda neo-klasik akıma cevaben ortaya çıktı. Neo-klasik sanatçılar aydınlanmanın akıl, nesnellik ve bilimsel değerlerine büyük vurgu yaparken, romantik sanatçılar fantezi, sezgi, öznellik ve duygu alanlarına doğru çekildiler. Amerikan ve Fransız devrimlerini meydana getiren hevesle esinlenen romantikler, sosyal adetler üstünde yükselen isyanı ve bireysel özgürlüğü kutladılar. Sanayileşmenin hızlı büyümesiyle umutsuzluğa kapılan romantikler, hayranlıklarını doğa harikalarına ve daha basit, daha ilkel kültürlerin saflığına yönelttiler. Yunan-Roma sanatının zarafetini ve net hatlarını tercih eden neo-klasiklerin aksine, romantikler egzotik kültürlerin gizemi kadar, Gotik mimarinin karmaşıklığı ile de etkilendiler.

İngiltere'de romantizm, roman yazarı Horace Walpole'un Twickenham'daki villası Strwaberry Hill'i Gotik motiflerle yeniletmeye karar verdiği 1749 yılına kadar uzanır. George Stubbs'ın *Bir Aslan Tarafından Yutulan At* (1763) ve Henry Fuseli'nin *Kabus* (1781) resimleriyle William Blake'in kendi şiir kitapları için yaptığı illüstrasyonlar, İngiliz resminde romantizmin önde gelen örneklerindendir. İngiliz romantizmi John Constable ve Joseph Mallord William Turner'ın resimlerinde doruğa ulaşır. Mimari açıdan akım, en iyi 1836'da yapımına başlanan neo-Gotik Parlamento Binası'nda yansıtılır.

Fransız romantizmi Jean-Jacques Rousseau'nun yazılarına ve Fransız Devrimi'ne çok şey borçludur. Dönemin en kayda değer Fransız ressamları arasında Jean-Aguste-Dominique Ingres, Theodore Gericault ve Eugene Delacroix yer alır. Fransız romantik mimarisinin en iyi örneği neo-klasik dış yapısı içinde üç Bizans kubbesi barındıran, Pierre Vignon'un eseri *Le Madeleine Kilisesi*'dir. Tarihî üslupların böylesi bir birleşimi dönemin mimarisinin özelliklerini büyük ölçüde yansıtır.

Almanya'da akım, Johann Wolfgang von Goethe'nin 1774'te yayımlanan romanı *Genç Werther'in Acıları*'nın mücadeleci kahramanına çok şey borçludur. Caspar David Friedrich'in *Kar Altındaki Münzevi Mezarlığı* (1817-19) ve Philipp Otto Runge'nin *Günün Evreleri* (1809) tabloları Alman romantizminin tipik resimleridir.

Romantik çağın en büyük İspanyol ressamı ise Francisco Goya'dır.

Romantizmin Amerika Birleşik Devletleri’ndeki en iyi temsilcisi ise, özellikle *Watson ve Köpek Balığı* (1778) isimli dramatik başyapıtıyla John Singleton Copley’dir. Bu resim sanatçıya, saldırıda hayatta kalan kişi tarafından sipariş edilmiştir.

Bilişsel Uyumsuzluk

Stanford Üniversitesi’nde bir sosyal psikolog olan Leon Festinger 1957’de, insan davranışı üzerine yazılmış en etkili makalelerden biri olan Bilişsel Uyumsuzluk Kuramı’nı yayınladı. Kuram çok basitti. Hepimiz bilim adamlarının ‘bilişler’ olarak adlandırdığı çeşitli inançlar, fikirler ve düşünceler taşırız. Çoğunlukla bilişlerimiz birbiriyle alâkasızdır. Örneğin, opera sevgisinin 1980’de kimin başkan seçildiği ile hiçbir alâkası yoktur. Ama düşüncelerimiz veya eylemlerimiz birbiri ile ilgili olmaya başladığında, onların tutarlı olmasına derinden ihtiyaç duyarız. Çelişkiler aklın hoş göremediği bir uyumsuzluk haliyle sonuçlanır. Çatışan biliş veya davranış, beyni denge haline geri getirmek için değişmelidir. Düşünceleri değiştirmek genelde davranışları değiştirmekten daha kolay olduğundan, zihin işleyişimizi dönüştürmeye daha müsaitizdir.

Festinger sigara içme örneğini verir. Sigara içen bir adam sağlık risklerini duyduğunda bilişsel uyumsuzluğu deneyimler. Bir çözüm sigara içmeyi bırakmaktır. Ama davranışın değişmesinin zorluğundan dolayı, sigara içicisinin uyumsuzluğun gerilimini düşürmek için sigara içme hakkındaki inançlarını değiştirmesi daha muhtemeldir. Örneğin, stresi azaltması ve kilo kaybını kolaylaştırması gibi, sigara içmenin sağlık açısından olumlu algılanan yönlerine odaklanmayı seçebilir. Kendisine “Eğer sigara içmeyi bırakırsam, kilo alırım ki bu da benim için kötü olur.” gibi şeyler söyleyebilir. Buna alternatif olarak sigara içmenin tehlikelerini bir araba kazası geçirme riski gibi diğer günlük risklerle karşılaştırabilir. Sigara içicisi “İnsanlar tereddüt etmeden her gün trafiğe çıkıyorsa, ben bir sigara yakmaktan neden endişe duyayım?” diye düşünebilir. Bu tip bahaneler insanların bilişsel uyumsuzluğu gidererek, davranışlarını inançları ile tutarlı hale getirmesine olanak sağlar.

EK BİLGİLER:

1. Öğrenci kulüplerinin okula yeni başlayan öğrencilere kötü şakalar yapmaları bilişsel uyumsuzluk ilkesi ile açıklanır. Araştırmacılar başlangıç ritüelleri ne kadar küçük düşürücü olursa, yeni öğrencilerin de grubun bir parçası olmaktan o kadar keyif aldıklarını söylediklerini tespit etmiştir. Sosyal psikologlar buna ‘çabayı gerekçelendirme’ paradigması adını verdiler.

2. Ekonomistler alıcının pişmanlığını bilişsel uyumsuzluk olarak yorumlarlar.

3. Festinger insanlara yalan söylemeleri için para ödenirse, söyledikleri yalana inanmadıklarını da tespit etti. Ama eğer yalan söylemeye para almadan gönüllü olurlarsa, söylediklerine sıklıkla inanmaktadırlar. Yalan söylemelerini bunun için para almayla gerekçelendirmediklerinde, bilişsel uyumsuzluk hali yaşarlar. Böylece söylediklerine inanmaya çabalarlar.

Mozart’ın 21. Konçertosu ve 41. Senfonisi

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) meslek hayatının son yarısında on yedi piyano konçertosu besteledi. Bunlar klasik konçerto literatürüne geçen en iyi örnekler olarak kabul edilir. Bunların çoğu düz sonat formunun bir kombinasyonu olan sonat-ara nağme formu ile Vivaldi’nin konçerto yazım tarzının bir uyarlamasından yararlanır. Bu yapıda orkestra solo çalınan temaları yeniden yorumlar.

Sonat-ara nağme formu dinleyicilerin melodileri duymasını ve anlamasını sağlama almak maksadıyla, özellikle piyano konçertoları için geliştirilmiş olabilir. Bu melodilerin duyulması o dönemlerde muhtemelen çok güçtü, çünkü piyanoların bugünkü kadar ses kuvvetleri yoktu.

Mozart’ın 21. Konçertosu on yedi konçertosu içinde en harikalarından biridir. Giriş bölümünün güneşli ve hoş motifleri varken, ortasındaki yavaş bölüm dingin, güzel ve sıklıkla romantik veya duygusal bir şekilde yorumlanır. Son bölümse birçok çarpıcı teknik pasaj içerir.

Muhteşem bir do majör olarak yazılan Mozart’ın 41. Senfonisi, ihtişamlı ilk bölümünden dolayı çoğu zaman “Jüpiter Senfonisi” olarak adlandırılır. Bu eser Mozart’ın engin yeteneklerinin etkileyiciliğinden ödün vermeksizin sonat formunda yazma kabiliyetine bir örnektir. Açılış bölümündeki yüksek sesli nefesli çalgılar ve davullar bu kısma bir zafer edası katar ve muazzam bir Bach esinli ‘füg’ün[4] tırmandığı son bölüm, bir yandan tümüyle sonat yapısının gerekliliklerini barındırırken, patlayıcı bir finalde bir araya gelen en az altı farklı temayı düzenler.

Bu kısımların her ikisi de en olgun ve en etkileyici halleriyle klasik stili ve sonat formunu yansıtır. Müzikologların ve tarihçilerin Mozart’ın şimdiye kadar yaşamış en büyük besteci olduğunda ısrar etmelerinin sebebi de böylesi parçalardır.

EK BİLGİLER:

1. K Katalogu (örneğin K467, K551), Alman müzikolog Ludwig von Köchel tarafından Mozart’ın eserlerinin izini sürmenin ve bestelerinin tarihini tutmanın bir yolu olarak 1861’de oluşturuldu. Şimdilerde, bir

Mozart bestesinden genellikle ona eşlik eden bir Köchel numarası olmadan bahsedilmemektedir. 21. Konçerto, K467, 1785'tir.

2. Hiç kimse Jüpiter'in adının nereden geldiğini tam olarak bilmez, ama Mozart 41. senfonisini böyle adlandırmamıştı. Mozart'ın oğlu bu ismin, Franz Joseph Haydn'ın Londra senfonilerinin siparişini veren Peter Solomon'dan kaynaklandığında ısrar etmişti.

3. Mozart'ın 21. Piyano Konçertosu'nun lirik ve yavaş bölümü,1967 yapımı duygusal romantik bir film olan "Elvira Madigan"da film müziği olarak kullanıldı. Bu yüzden, böylesi güçlü bir eser için oldukça şanssız bir etiket olarak sıklıkla "Elvira Madigan konçertosu" adıyla anılır.

Kişisel Kimlik

Çocuk halinizi anımsayın. Pek çok niteliksel farklılığa rağmen, (şimdi daha yaşlı, daha büyük ve muhtemelen daha akıllısınız) hâlâ çocukken olduğunuz insansınız. Çocuk siz ve yetişkin siz, aynı kişisiniz. Kişisel kimlik sorunu şunun cevabını ister: Hangi şartlar altında belli bir zamandaki bir birey ile diğer zamandaki bir birey aynı kişidir? Diğer bir deyişle, bir kişi ne tip değişikliklerden geçebilir ve var olmaya devam edebilir?

Bir muhtemel yanıt, kişinin yalnızca bir insan organizması olduğudur. Böylece aynı insan organizması olduğu sürece kişi, aynı kişi kalır. Ama bu düşünceyi bir deney üzerinden ele alalım: Bir bilim insanı beyninizi çıkarsın ve kendi kafasına koysun. Sonra kendi beynini de sizin kafanıza koysun. Bu işlemin sonunda, söz konusu iki insandan birine işkence edilecektir. Ameliyat olmadan önce, size bir seçenek sunulduğunu varsayın. Sadece kendinizi düşünerek, kime işkence edilmesini tercih edersiniz? Sizin bedeninize ve bilim insanının beynine sahip kişiye (A) mi yoksa bilim insanının bedenine ve sizin beyninize sahip kişiye (B) mi?

Eğer sadece bir organizma olduğunuza inanıyorsanız, bu ameliyattan sonra, halen A olacaksınız. Sonuçta beyin organizmanın sadece bir parçasıdır ve tek başına bir organizma olmayı sürdüremez. Başına gelen yalnızca bir organ naklidir. Bu nedenle, B'ye işkence edilmesini yeğlerseniz, bir organizma olmadığınızı ve kimliğinizin başka türlü belirlendiğini varsayıyorsunuz demektir.

Bu düşünce deneyinin önemi çift katmanlıdır. Öncelikle, zaman içinde kimliğin doğası çok açık değildir. İlkin sadece organizma olduğumuzu varsaymaya eğilimliyizdir, ama düşünce deneyleri bu varsayımı sorgulamamıza neden olur. Öte yandan, kişisel kimlik hakkındaki soru, 'kendilik' hakkındaki daha büyük bir soruya bağlanır. Kişisel çıkarı dışa vuruyor olduğumuzu söylediğimizde önceliğimiz tam olarak nedir? Düşünce deneyi, kişisel çıkarın bedenlerimizden ziyade deneyimlerimiz ve anılarımızla kurduğumuz ilgiyle ilişkili olduğunu öne sürmektedir.

EK BİLGİLER:

1. İngiliz filozof John Locke (1632-1704) A kişisi ile B kişisinin psikolojik olarak, özellikle de hafıza vasıtasıyla bağlı olduklarından, aynı kişi

olduklarını savundu.

2. Sizi parçalayıp dağıtan ve sonra bilgiyi Mars'ta bir uzay istasyonuna ışınlayan, sizden niteliksel olarak ayırt edilemeyen bir kişiyi yapılandıran bir ışınlama makinesi hayal edin. Uzun mesafe yolculuğunun bir aracı olarak bunu kullanır mıydınız? Ortaya çıkan kişi ile makineye giren aynı kişi midir?

3. Eğer ışın makinesi bir değil de iki kopya yaratsaydı ne olurdu? Bu durumda hayatta kalabilir miydiniz? Hangisi siz olurdunuz? Bu şekilde iki kişi mi, yoksa size bağlı olan sadece bir kişi olması mı daha iyidir?

Katoliklik

Roma Katolik Kilisesi 1.2 milyardan fazla mensubuyla dünyanın en büyük Hıristiyan mezhebidir. İtalya, İrlanda, İspanya, Filipinler, Meksika ve Arjantin gibi çeşitli ülkeler neredeyse tümüyle Katoliktir.

Katolik dünya Roma sınırları içinde ufak, bağımsız bir devlet olan Vatikan Şehri'nden yönetilir. Orada aynı zamanda Roma'nın piskoposu ve Peter'in varisi olduğu düşünülen Papa, kardinallerinin yardımıyla bu dini yönetir. Katolik dünyası her biri bir piskopos tarafından idare edilen 2.500'den fazla piskoposluğa bölünmüştür. Her bir piskoposluk içinde, her bir kilise Katolik hiyerarşisini tamamlayan bir rahip veya yardımcı rahip tarafından yönetilir.

Katolik inancının merkezinde yedi kutsal ayinin uygulaması vardır.

VAFTİZ: İlk günahın bağışlanmasını simgeler. İnanan kişi üzerine su serperek veya onu tamamen suya batırarak yapılır.

TASDİK (KİLİSEYE KABUL TÖRENİ): Vaftiz edilen kişiler için dinin ikinci bir beyanı anlamına gelir.

EKMEK-ŞARAP AYİNİ: İsa Mesih'in etini yiyip kanını içmeyi simgeler. Katolikler ayinde kullanılan ekmek ve şarabın gerçekte et ve kana dönüştüğüne inanırlar.

KEFARET: Günahların bağışlanmasını isteme.

HASTALARA KUTSAL YAĞ SÜRMEK: Kutsal yağ ile yakın zamanda ölmesi muhtemel olan insanları kutsama.

KUTSAL EMİRLER: Rahiplik rütbesi alan kişilerin tasdik edilmesi.

EVLİLİK: Evlenmek üzere olan insanların tasdik edilmesi.

Bu yedi kutsal törenin Mesih'ten kiliseye bir armağan olduğuna inanılır ve bunları uygulamak kurtuluşa giden bir yol olarak görülür. Katolikler kurtuluşun (Protestanlar'ın inandığı gibi) sadece İsa Mesih'e olan inançtan değil, bu inançla birlikte iyi amel işlemekten geldiğine inanırlar. Böylece vaftiz yoluyla arındıktan sonra, kurtuluşu en iyi şekilde gerçekleştirmek adına, Katolikler işledikleri her günah için af istemelidir.

Tarih boyunca Katolik Kilisesi Avrupa'nın ve dünyanın geri kalanının siyasetinde çok önemli bir rol oynadı. Haçlı Seferleri'nde olduğu gibi savaş kışkırtıcılıklarına bulaşmanın yanında, Ortaçağ gibi kaotik zamanlar sırasında güvenli bir bilgi deposu da oldu. Papaları ve piskoposları her çağda dünya sahnesinin baş aktörlerinden oldular.

EK BİLGİLER:

1. Doğu Ortodoks Kilisesi de yedi kutsal törene inanır. Ancak, onlar ve diğer mezhepler ekmek-şarap ayininin Mesih'in bedenini yemek olduğuna inanmazlar.

2. 2005'te Papa seçilen XVI. Benedict'in kilisenin muhafazakâr duruşundan ödün vermemesi beklenmiştir.

3. Sıklıkla bir arada kullanılan Araf ve Cehennem kavramlarının, Katoliklik'te belirgin anlamları vardır. Cehennem kalıcı bir lanetlenme hâliyken, Araf ise ölmüşlerin, günahları henüz bağışlanmamışsa, cennete giderken arınmalarının mümkün olduğu bir yerdir.

Thomas Paine

Thomas Paine (1737-1809) radikal bir bildiri yazarı ve 1776’daki ünlü kitabı *Sağduyu*’yla İngiliz hâkimiyetine karşı devrime katılmaları için birçok Amerikalı’yı ikna eden siyaset düşünürüydü. Paine İngiliz kraliyetini küçümsedi ve cumhuriyetçiliğin en iyi hükümet biçimi olduğuna inandı. Paine bütün hayatı boyunca despotik hükümetlere karşı devrimci amaçlar kuşanmış bir kışkırtıcı ve propagandacı oldu. Gerçek bir dünya vatandaşı olan Paine, Fransız Devrimi’nde de yer aldı ve Kral XVI. Louis’yi indiren devrimi savunan İnsan Hakları isimli coşkulu bir kitap daha yazdı.

Paine’in destekçilerini dışlama gibi bir huyu vardı ve yaşamı boyunca çabaları çok az takdir gördü. Fransa’ya hareket ettikten sonra, kendisinden beklenmeyen bir şekilde, görevden alınan kralın idamına karşı çıktı. Paine hemen sonrasında kendisinin desteklediği devrim hükümeti tarafından yakalandı ve ölüme mahkûm edildi. Paine inanılmaz bir şans eseri, celladının tebeşirle hapishanedeki kapısının üzerine kellesinin uçurulacağı anlamına gelen işareti çizmeyi unutmasıyla, giyotinden kurtuldu. Paine nihayetinde geleneğe uymayan dinî inançlarının (İncil’i ‘şahane bir uydurma’ olarak niteliyordu) onu toplum dışına itmesiyle Amerika’ya geri döndü. Yoksulluk içinde öldü.

Paine’in yazım tarzı tavizsiz, kışkırtıcı ve ilham vericiydi. *Sağduyu*’da III. George’u “kraliyet hayvanı” ve kraliyeti ise “şeytan” olarak adlandırdı. Paine Amerika’daki cumhuriyetçi hükümet şeklinin dünyada acı çeken diğer insanlara ilham kaynağı olacağına inandı. “Amerika’nın ülküsü geniş anlamda tüm insanlığın ülküsüdür” diye yazdı. Paine’nin yorulmak bilmez propaganda çabaları onu eleştirenlerden bile saygı gördü. Paine’e

zamanında “domuz ile köpek yavrusu kırması” diyen Amerika Birleşik Devletleri’nin ikinci başkanı John Adams bile “Paine’in kalemi olmaksızın Washington’un kılıcı boşa sallanmış olurdu” diyerek, Paine’e hakkını teslim etti.

EK BİLGİLER:

1. Ölümünden on yıl sonra Paine’in iskeleti, onu İngiltere’de tekrar gömmek isteyen bir İngiliz hayranı tarafından mezardan çıkarıldı. Tekrar gömme hiçbir zaman gerçekleşmedi ve Paine’nin kemiklerine ne olduğu konusu bir sır olarak kaldı.

2. Paine Fransız Devrimi’nden dehşete kapılmış muhafazakâr bir İngiliz hukukçu olan Edmund Burke’e cevaben “İnsan Hakları”nı yazdı. Paine Fransız köylülerinin içler acısı şartlarının devrimi haklı çıkardığını savundu ve Burke’ün silahlı ayaklanmanın yerine ılımlı, artan reformlara yönelik çağrısını küçümsedi.

3. Paine on üç koloninin tamamı için “Amerika Birleşik Devletleri” ismini öneren kişi olmasıyla da tanınır.

Virginia Woolf

İngiliz roman yazarı ve eleştirmeni Virginia Woolf (1882-1941) modernist akımın en etkili yazarlarından biriydi. James Joyce, William Faulkner ve diğerleri ile birlikte Woolf da yeni öyküleme teknikleri ve tematik yaklaşımlarıyla roman sanatını kökten değiştirmiştir. Bunun yanı sıra Woolf'un İngiltere'nin entelektüel yüksek sosyetesine dâhil olması da, kendisini önemli bir kültürel kişi yapmıştır.

Adeline Virginia Stephen adıyla ayrıcalıklı bir Londra ailesinde dünyaya geldi. Cambridge eğitimli bir yazar ve editör olan babasının kütüphanesinde okuyarak kendisini geliştirdi. 1895'te annesinin ölümünün ardından, hayatının geri kalanı boyunca yakasını bırakmayan depresyon ve sinir krizleri geçirmeye başladı. Bununla birlikte, üretken bir biçimde yazdı ve 1912'de Leonard Woolf ile evlendi. 1917'de çift, Virginia'nın eserlerini ve diğer yazarların kitaplarını basmak ve dağıtmak için küçük bir yayınevi kurdular.

Woolf çifti liberal Londra entelektüel sahnesinde çok etkindiler. Onyıllar boyunca Perşembe akşamları, Londra merkezindeki Bloomsbury semtinde, Virginia'nın kız kardeşi Vanessa'nın evinde entelektüel toplantılar gerçekleştirdiler. Misafirler arasında sıklıkla E.M. Forster, Lytton Strachey, John Maynard Keynes, T.S. Eliot, Aldous Huxley gibi isimler bulunuyordu. Tahmin edileceği üzere Bloomsbury grubu felsefe, din, politika, estetik, cinsellik ve edebiyat sorunlarını tartıştılar.

Zamanın çoğu yazarı gibi Woolf ve Bloomsbury grubu da, I. Dünya Savaşı'nın anlamsız gaddarlığıyla dehşete düştü. On dokuzuncu yüzyılın gerçekçi edebiyat ilkelerinin savaştan sonra yüz yüze geldikleri dünyayı

tarif etmekte yetersiz kaldığına inandılar. Değişen dünyayı yorumlamak için tümüyle yeni bir başvuru çerçevesi geliştirmeye karar verdiler.

Woolf *Mrs. Dolloway* (1925) romanında bir karakterin düşüncelerinin akışını müdahalede bulunmaksızın tasvir etmekle, yani 'bilinç akışı' tekniğini uygulayarak, bu görevi kendi üstlendi. Bir parti için hazırlık yapan bir kadını konu eden romandaki basit kurgu, karakterlerin iç seslerinden çok daha az önemlidir. Farklı insanların zihinlerinin içindeki ve dışındaki öyküleyici hamlelere rağmen, karakterler nadiren birbirleri ile ilgili olur veya düşünceleri aynı sayfada buluşur.

Woolf insanların zaman akışını, uçuşan anlardan on yıllara kadar nasıl algıladıkları konusuyla da âdeta büyülenmişçesine ilgilidir. *Deniz Feneri* (1927) romanının uzun ilk bölümü tek bir gündeki müthiş bir ayrıntıya odaklanır; çok daha kısa olan ikinci bölüm ise sadece birkaç sayfada birçok yılın geçişini gösterir. Woolf altı arkadaşın gençliğinden yaşlılık çağlarına kadar iç seslerini takip eden deneysel bir eser olan *Dalgalar* (1931) romanında hem zamana, hem de bilinç akışına ilişkin keşiflerini ilerletti.

EK BİLGİ:

1. En sonunda Woolf, akıl hastalığının yükünü taşıyamadı. Mart 1941'de arkasında kocası için bir not bırakarak Sussex'teki evleri Monk's House yakınında Ouse Nehri'ne atlayarak intihar etti.

Francisco Goya

Francisco Jose de Goya y Lucientes (1746-1828) İspanya'nın Fuendetodos kentinde bir kuyumcunun oğlu olarak dünyaya geldi. IV. Charles'ın saray ressamı olan Goya, sadece İspanya'nın önde gelen romantik sanatçısı değil, aynı zamanda modern dışavurumculuğun da bir habercisiydi.

Bir boğa güreşçisi, gitar sanatçısı ve kadınların gözdesi olarak, Goya'nın gençlik yıllarına ilişkin bir yığın efsane mevcuttur. Sanatçı 1775'te Santa Barbara Kraliyet Duvar Halısı Fabrikası'nda bir tasarımcı olduğu için Madrid'e taşındı.

1798'de Goya, *Los Caprichos* başlıklı bir seriyi oluşturan seksen üç adet oyma baskı ve bakır levha baskısı yaptı. Bunlardan en bilineni, masasında uyuyakalmış bir adamın kafasını saran kabusları temsil eden canavarların olduğu *Aklın Uykusu Canavarları Yaratırken* adlı 43 numaralı eseridir. Aynı yıl, İspanya kralı IV. Charles, Goya'yı kendi resmî saray ressamı olarak atadı. 1799'da Goya bazı eleştirmenlerce kraliyet ailesini maskara ettiğine inanılan bir grup portre çalışmasından oluşan *IV. Charles'ın Ailesi* eserini tamamladı. (Aile hoş kıyafetlerine rağmen, biraz grotesk ve bayağı görünmektedir.) Goya'nın kompozisyonu için modeli, Diego Velazquez'in *Las Meninas*'ıydı. İspanyol krallarından birine saray ressamlığı yapmış öncülü gibi, Goya da resmin arka planında bir resim sehpasının önünde kendi portresini resme dahil etti. 1800 ile 1808 yılları arasında en ünlü eserlerinden ikisini, aynı *maja*nın ya da dilberin ilkinde çıplak ikincisinde giyinik hâlini resmettiği *Maja Desnuda*'yı ve *Maja Vestita*'yı yaptı.

Goya'nın iyi bilinen resimlerinden diğer ikisi ise 1808'de Napolyon'un İspanya'yı işgaline dayanan *İki Mayıs 1808* ve *Üç Mayıs 1808*'dir. 2 Mayıs günü imparatorun kendi erkek kardeşini kral ilan etmesinin ardından İspanyol kitleler Fransız askerleri ile savaşmaya teşebbüs etti. Ertesi gün bir Fransız infaz mangası otuz İspanyol sivili bir misilleme tedbiri olarak öldürdü. Goya altı yıl sonra iki eserini VII. Ferdinand'a İspanyol kralının tekrar tahta çıkmasından sonra sundu. *İki Mayıs 1808* tablosu İspanyollar ile Fransız askerleri arasındaki çatışmayı gösterirken, *Üç Mayıs 1808* tablosu iki yana açılmış kolları ile ölümünü bekleyen cüretkâr, ama korku dolu bir adamı idam etmek üzere olan infaz mangasını tasvir etmektedir.

1820’de İspanya’daki siyasi durumdan hayal kırıklığına uğramış olan Goya, “Sağır Adamın Evi” anlamındaki “Quinta del Sordo” denilen kır evine giderek emekliye ayrıldı. (Goya bir hastalık sonucu 1792’de sağır olmuştu.) Umutsuz ve hararetli hayal gücünü açığa çıkaran, kâbusvâri “Kara Resimler” ile konutunun duvarlarını kapladı. Duvar resimlerinin belki de en korkuncu, bir çocuğun kanlı cesedine saldıran deliye dönmüş ilkel bir devi resmettiği *Çocuklarını Yiyip Yutan Satürn* adlı eseridir.

1824’ten sonra Goya, daha fazla resim yapmadı. 1828’de Bordeaux’da ölene dek Fransa’da gönüllü bir sürgüne gitti. Ondan kalanlar 1899’da Madrid’e geri gönderildi.

EK BİLGİ:

1. “Üç Mayıs 1808” tablosunda Fransız askerleri sırtlarını izleyiciye dönerek yüzü olmayan bir duvar yaratırken ölmeyi bekleyen İspanyolların her biri farklı bir duyguyla tepki vermektedir. Goya, kurbanları savunmasız, infaz mangasının üyelerini ise neden oldukları acıya karşılık soğuk ve insafsız gösterdi.

Üreme

Bitkiler ve hayvanlar âleminde eşeyli ve eşeysiz üreme olarak iki temel yol vardır. Biri daha risklidir, diğeri ise daha külfetli.

Eşeysiz üreme tek bir ebeveyn gerektirir. Bir partner, kur yapma veya fiziki seksin kendisiyle zaman ve enerji kaybına gerek yoktur. Tomurcuklanma çileklerde, kavak ağaçlarında ve mercanlarda bulunan eşeysiz üremenin yaygın bir şeklidir. Tomurcuklanmada döl ebeveynin bir parçasından büyür. Bazen ayrılırlar, ama diğer zamanlarda hayat boyu birbirlerine bağlı olarak kalırlar. Çilek tarlaları ve kavak ağacı korulukları, çoğunlukla asmaların ve köklerinin bir tomurcuklanma sistemiyle birbirine bağlı, büyük bir organizmaymış gibi düşünülür. Eşeysiz üremenin bir diğer yaygın şekli olan parçalanmada, ebeveynin kendisi her biri ayrı bireyler olarak büyüyen küçük parçalara bölünür. Başka bir deyişle, ebeveynin ölümü yeni yaşamlara neden olur. Yassı solucanlar parçalanarak çoğalırlar.

Eşeysiz üremede oluşan döller ebeveynleri ile genetik olarak daima eştirler. Bu, çoğunlukla bir dezavantajdır. Genetik çeşitlilik olmaksızın, topluluk çevredeki değişikliklere uyum sağlamak, evrilmek açısından çok daha zor şartlara sahiptir. Eşeysiz organizmalar değişmeyen çevrelerde çoğalmaya daha meyillidir.

Eşeyli üreme daha fazla esnekliğe imkân verir. Eşeyli üremede iki ayrı ebeveyn genleriyle döllerine katkıda bulunurlar. Tipik olarak erkek ve dişi ‘gamet hücresi’ denen bir kapta genetik yeteneklerinin yarısını buluşturur. Genelde erkek gamet hücresi bir sperm, dişi gamet hücresi de bir yumurtadır. Sperm ve yumurta birleştiğinde, genetik olarak iki ebeveynden de farklı olan yeni bir organizma yaratırlar. Bu nedenle eşeyli üreme, eşeysiz üremeye nazaran bir topluma son derece geniş bir özellik çeşitliliği kazandırır. Bu, değişen çevrelerde büyük bir avantaj sağlar. Bir kural olarak, nispeten gelişmiş organizmaların hepsi eşeyli üremişlerdir. Bununla birlikte gamet hücreleri yaratmak ve eş bulmak için de büyük enerji harcamak zorunda kalırlar.

EK BİLGİLER:

1. Denizyıldızı yenilenme (regeneration) yoluyla eşeysiz olarak ürer. Denizyıldızının bir kolu koptuğunda ondan tümüyle başka olan, yeni bir

denizyıldızı oluşur.

2. Bazen eşeyli üremenin bedeli ağır gelir ve organizma eşeysiz üremeye geri döner. Bu, karahindibanın başına gelmiş olabilir.

3. Bazı yaprak bitleri ve kertenkeleler ‘partenogenez’, yani bir erkekle birleşme olmaksızın bir dişinin döl vermesi, yoluyla çoğalırlar.

Ludwig van Beethoven

Tarih Ludwig van Beethoven'ı (1770-1827) pek çok şekilde andı: Klasik ve romantik dönemler arasında bir köprü; işkence görmüş, acı çekmiş bir deha ve bazen de tüm zamanların en büyük bestecisi. Ama benzer övgülerle anılan Bach ve Mozart'ın aksine, Beethoven içinde yeteneklerini geliştirdiği gelenekten kaçmak yönünde cesur adımlar atmıştır. Sonunda en gerçek mirası Batı müziğinin ilk büyük müzisyen kişiliği olmasıydı. Yazdığı her parçaya ve müziğini ilk kez duyan her dinleyicinin aklına ve kalbine kendisini yerleştirdi.

Yetişkinlik döneminde Beethoven, acı veren bir bağırsak hastalığından, şiş bir pankreastan ve karaciğer sirozundan çok çekti. 1800 yıllarında, bir bestecinin karşılaşabileceği en kötü kâbusla yüzleşti; duyma yetisini kaybediyordu. Ümitsizliğe düşmek yerine, Beethoven iki kat fazla çalıştı ve tutuşan yaratıcı arzusunun önüne patronlarının kaprislerini koymayı reddetti. "Kalbimde olan şey dışarı çıkmalı" diye yazdı bir mektubunda ve ekledi: " işte böylece, onu kâğıda döküyorum."

Beethoven'ın kariyeri üç safhadan geçti. Başlangıçta, oldukça klasik Viyana senfonilerinden ilk ikisinin de aralarında olduğu eserlerinin çoğu, Haydn'ınkilere benziyordu. Bu ilk safha aslında Napolyon Bonaparte'a adanmak niyetiyle yazılmış olan, Beethoven'ın kariyerinin dönüm noktası niteliğindeki *Eroica* (1804) isimli 3. Senfonisi ile sona erdi. Klasik senfoninin sınırlarını tumturaklı ve şiddetli bir finalle genişletti. Viyana böylesi bir şeyi daha önce hiç duymamıştı. "Kahramanlık dönemi" olarak da adlandırdığı sonraki döneminde Beethoven *Fidelio* operasını, çeşitli

büyüleyici piyano konçertolarını ve bir keman konçertosunu da içine alan başyapıtlarının bazılarını besteledi.

Yaşamının son safhası olan 1810 sonrası dönemde, Beethoven giderek dış dünyadan kendini soyutladı. Yalnızdı, daima âşıktı ve çok acı veren sağlık durumu ve artan sağırlığı nedeniyle ümitsizliğe kapılmış haldeydi. 1827'de Viyana'da, arkadaşlarının arasında öldü.

EK BİLGİLER:

1. Beethoven'ın babası Almanya'nın Bonn şehrinden, küfürbaz, alkolik bir saray şarkıcısıydı. Beethoven küçük bir çocukken babası onu klavsen çalması için saatlerce odasına kilitleyerek, Mozart gibi bir dehâya dönüştürmeye çalışmıştı.

2. 1802'de Beethoven kardeşine, yazdığı kasabanın isminden dolayı "Heiligenstadt Manifestosu" olarak anılan bir mektup gönderdi. Bu meşhur mektupta Beethoven, bazen sürekli bir umutsuzluk içinde yaşadığını, eğer müziğe olan aşkı ve yaşama olan tutkusu olmasaydı kendisini kesin olarak öldürebileceğini, anlaşılması zor, gösterişli bir üslûpla kâğıda döküyordu.

Liberalizm

Liberalizm bireyciliğe, eşitliğe ve özgürlüğe vurgu yapan bir siyaset felsefesi geleneği/akımıdır. Ne tür bir hükümetin veya siyasi sistemin doğru olacağı üzerine normatif (şeylerin gerçekte nasıl olduklarından ziyade nasıl olması gerektiğini tarif eden) bir kuramdır.

Bir siyasi sistem ancak bireylerin iyiliğini güvence altına alabildiği ölçüde liberal zeminlerde savunulabilir. Liberaller bireylerin siyasi sistemlerden önce gelen arzulara ve isteklere sahip olduklarına ve siyasi sistemlerin amacının bireyler için bu menfaatleri sağlamak olduğuna inanırlar.

Liberal kuramın diğer bir koşulu tüm vatandaşların hükümet tarafından eşit muamele görmeleri gerektiğidir. Bu tür siyasal eşitliğin zenginlik ve mal sahipliği açısından kişiler arasındaki büyük farklılıklar olmasıyla bağdaşıp bağdaşmadığı, liberalizm içinde önemli bir anlaşmazlık konusudur. John Locke (1632-1704) ve Robert Nozick (1938-2002) gibi düşünürler mülkiyetin insanların doğal hakkı olduğuna, yani her türlü hükümetten önce ve bağımsız olarak var olduğuna inandılar. Bu nedenle, siyaset-üstü mülkiyet hakkı üzerinde yalnızca çok sınırlı ihlâllerin kabul edilebileceği sonucuna vardılar. Kuramcı John Rawls (1921-2002) gibi diğer bazı düşünürler ise zenginlikte büyük eşitsizlikler varken gerçek eşitliğin söz konusu olamayacağını savundular.

Liberal siyaset kuramındaki üçüncü önemli koşul, hükümetin vatandaşlarının özgürlüğünü koruması gerekliliğidir. Liberallere göre hükümetin değeri, birey olarak insanların iyiliğini güvence altına alması açısından araçsal bir değerden ibarettir. Bu fikirle insanların siyasi sistemden bağımsız özgürlüklere sahip olduğu ve sistemin bu özgürlükleri mantıksızca ihlâl edemeyeceği fikri de beraberinde gelir. Ancak, nelerin özgürlüğe mantıksız bir ihlâl oluşturduğu konusunda liberaller arasında önemli ölçüde anlaşmazlıklar vardır.

EK BİLGİLER:

1. Liberal geleneğin dışındaki siyaset filozofları, bir grup veya ulusun da göz önüne alınması gereken kendi hakları olduğuna inanırlar. Bu kuramcılar doğru şartlar altında bireylerin iyiliğinin grubun iyiliği için feda edilmesinin gerektiğini söyler.

2. Liberal siyaset felsefesi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki veya başka bir yerdeki Siyasi Liberalizm'le aynı değildir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tüm ana akım siyasi düşünceler zaten felsefî anlamda liberaldir.

Doğu Ortodoks Kilisesi

Doğu Ortodoks Kilisesi Roma Katolik Kilisesi'nden 1054'teki büyük bölünme sırasında ayrıldı.

Hıristiyan Kilisesi İskenderiye, Antakya, İstanbul, Kudüs ve elbette Roma'daki piskoposlukların özel statüsünü uzun süredir belirlemişti. Aziz Peter'ın mirasçısı olan Roma piskoposluğu tüm diğerlerinin üzerine çıkarıldı. Zaman içinde Hıristiyanlık'ın Doğu bölgesin- dekiler dilde, siyasette ve ayin geleneklerindeki farklılıklar yoluyla diğerlerinden uzaklaşmaya başladılar.

11. yüzyılın ortalarında ilişkiler bir kırılma noktasına gelerek kopmuştu. Her iki taraf pek de umut vermeyen müzakerelerin ortasındayken, Papa IX. Leo ardında bir güç çekişmesi bırakarak öldü. Batı Kilisesi'nin temsilcileri Doğu Kilisesi'nin lideri Patrik Cerularius'u aforoz ederek tamiri mümkün olmayan bir ayrıma yol açtılar.

Doğu Kilisesi kendisini oluştururken, Hıristiyanlığın orijinal geleneklerine katı şekilde bağlılığına işaret etmek için 'Ortodoks' adını aldı. Doğu Kilisesi, Katolikler'e nazaran daha güçlü bir sözlü geleneğe sahipti; bu da onlara İncil'in yazılı metinlerine daha az bağlı kalma imkânı verdi.

Doğu Ortodoksları insanın doğuştan iyi olduğuna ama baştan çıkarma tuzağına düştüğüne ve şeytana döndüğüne inanırlar. Bu yüzden İsa Mesih'in doğumundan önce ölen her insan cehenneme gitmişti. Ancak İsa'nın hem insan hem de Tanrı'nın cisimleşmiş hâli olarak yeryüzünde görünmesi, insanların cennete yükselişi için bir yol hazırladı. Bu yol önceyi de kapsayarak, geçmişte lanetlenmiş olan herkesi cennete götürdü. Doğu Ortodoksları kimin kurtarılıp kimin kurtarılmayacağına yalnızca Tanrı'nın karar vereceğine inanırlar. Bu nedenle, Tanrı'nın lutfunu kazanmak için yapılması gereken en iyi şey Mesih'e dek izi sürülebilen Doğu Ortodoks geleneklerini takip etmektir.

Katoliklerin aksine, Doğu Ortodoks rahipleri göreve atanmadan önce istedikleri zaman evlenmeye izinlidirler. Aslında cemaati yöneten rahiplerin, evli çiftlere düzenli olarak tavsiyelerde bulunmak zorunda kalacaklarından, evli olmaları gerektiği düşünülür.

Bugün Doğu Ortodoks Kilisesi dağınık haldedir; her bir ulusal kilisenin (en büyüğü Rum olmak üzere) bir patriği vardır. Bu patriklerden her biri eşit güce sahiptir. Böylece hem Roma Katolikleri hem de Doğu Ortodoksları soylarının izini doğrudan İsa'ya kadar sürerken, Hıristiyanlığın ikinci binyılında Doğu Kilisesi, Batı'daki kuzeninden önemli ölçüde farklılaşır.

EK BİLGİLER:

1. Rum Ortodoks terimi sadece Rum Ulusal Kilisesi'ni değil, bazen tüm Doğu Ortodoksluğu'nu kastetmek üzere kullanılır.

2. Doğu Ortodoks geleneğinde oruç çoğunlukla, Âdem ve Havva'nın ayartılmaya yenik düşmeden önce, sadece Cennet Bahçesi'ndeki mevcut meyvelerle beslenişlerindeki mükemmelliğe öykünmek için tutulur. Oruç tutmaya bir ayrıcalık gözüyle bakılır.

Fransız Devrimi

1789’da devrilmeden önce Fransız monarşisi, alt ve orta sınıfların kızgınlığını körükleyecek şekilde iyice yozlaşmış ve açgözlü olmuştu. Fransız köylüleri açlıkla boğuşurken asiller lüks bir hayat sürmekteydiler. Uçurum o derece büyüktü ki, Kraliçe Marie Antoniette’in, halkının yiyecek ekmeğinin olmadığı söylendiğinde o meşhur cevabı vererek, “O halde pasta yesinler” dediğine inanılır. O devirde siyasî mahkûmlar, Paris’in kalbindeki korkulan hapishane Bastille’e gönderiliyordu.

Devrim 14 Temmuz 1789’da mahkûmların serbest kalması için Bastille’e şiddetli bir hücum yapılmasıyla başladı. Devrimciler Fransız toplumunun kökten değişmesini istiyorlardı ve büyük bir şiddete başvurmayı göze almışlardı. Aydınlanmanın özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi ideallerinin ateşiyle yanan devrimciler, soydan soya geçen krallığı çökertme ve aynı zamanda kilisenin gücünü kırma arayışındaydılar. Takvimi bile daha akılcı bir sisteme dönüştürmeyi denediler.

Fakat çok geçmeden Devrim şiddet, hatta anarşi içine battı. Sadece birkaç yıl içinde binlerce kadın ve erkek, Devrim’in aydın liderlerinin, suçluların boynunun vurulmasının daha az acı veren, daha modern bir yolu olduğuna inandıkları ‘giyotin’le ölüme mahkûm edildi. Makine dört metre uzunluğundaydı ve kana boyanmış bir halde Paris’in kalbindeki merkezî bir meydanda yükseliyordu. Bu dehşet verici alet Fransa başkentindeki bir klavsen imalatçısına 960 frank karşılığı alelacele yaptırılmıştı.

Elbette giyotinde ölen insanların çoğunun yeni rejimin siyasi muhalifi olmak dışında bir suçları yoktu. Kral XVI. Louis’nin alaşağı edilmesinden sonraki Terör Devri’nde, 1793’de kral ve kraliçe Marie Antoinette de dâhil olmak üzere binlerce insan öldü.

Kıta Avrupası’nın en güçlü ve en hayran olunan monarşisinin radikal bir kalabalık tarafından yenilgiye uğratılması, bütün kıtada derin bir şok etkisi yarattı ve bu devrim mutlak monarşi çağını sona erdirdi.

EK BİLGİLER:

1. Devrimden önce sadece asilzadelerin boynu vurularak ölme ayrıcalıkları vardı. Sıradan insanlarsa asılıyorlardı.

2. İngiliz düşünürü Edmund Burke (1729-1797) monarşinin yozlaşması bir yana, Fransız Devrimi'nin de haklı çıkarılamayacak derecede kanlı olduğuna inandı. "Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler" adlı bilimsel incelemesi modern muhafazakârlığın kurucu metinlerinden biridir.

3. Fransız ulusal marşı "La Marseillaise" 1792'de Marsilyalı bir devrimci memur tarafından yazıldı. Kana susamış sözleri Fransızlar'a "lekelenmiş kanları ile / tarlalarımızı sulayalım" çağrısında bulunur ama bu, Beatles'ı 1967 yılında yaptığı "Tek İhtiyacınız Sevgi" adlı şarkının ilk birkaç mısrasında marşın bir kaydını kullanmaktan alıkoymadı.

Moby Dick

Herman Melville'in Moby Dick (1851) romanı, Amerikan edebiyatının tartışmasız devidir. Romanın Batı kültüründeki imajı hâlâ çok güçlüdür ve muhtemelen çok az insan onu baştan sona okumuş olmasına rağmen, hemen herkes hikâyesine aşinadır. İronik bir şekilde Moby Dick, Amerikan edebiyatını haritada asıl yerine koymadaki anahtar rolüne rağmen, Melville (1819-1891) tarafından yazılan diğer birçok eserin bir basamak altında görüldü.

Romanın anlatıcısı olan İshmael, orta yaş bunalımından kurtulmak için bir balina gemisinin mürettebatına katılmaya karar verir. Balina avcılığının Massachusetts, New Bedford'daki toplanma merkezine gider ve "Pequod" adlı gemide iş bulur. İshmael, geminin esrarengiz ve münzevi kaptanı Ahab'ın bir bacağının olmadığını, onu Moby Dick adında kötü şöhretli beyaz bir ispermeçet balinasının çenesine kaptırdığını öğrenir. Ahab ancak Pequod denize açıldığı zaman güvertede görünür ve seferinin tek amacının okyanusun enginlerindeki Moby Dick'i yakalamak ve yok etmek olduğunu ilan eder.

Ahab'ın obsesif arayışı, Pequod'a Afrika'nın güney ucundan Güneydoğu Asya'ya kadar binlerce mil yol kat ettirir. Sayısız kötü alâmete rağmen, Ahab, tereddütsüz ve saplantılı bir biçimde öç arayışına odaklanmıştır. Sık sık, İncil'i andıran sözlerle bu arayışını ifade eder.

> *"Dalgaları devirerek peşine düştüğüm, her şeyi yok eden ama fethedilmemiş sen; sonuna kadar boğuşacağım sen; cehennemin kalbinden hançerlediğim sen; nefretin aşkına son nefesimi tükürdüğüm sen."*

Nihayetinde Pequod, Moby Dick'i Pasifik sularında bulur. Aralarındaki destansı çarpışmanın sonunda, balina gemiyi yok eder. Ahab ölür ve İshmael hariç tüm mürettebat suyun derinliklerine gömülür.

Moby Dick; İncil'den kadere, okyanusların yalnızlığına kadar sayısız konuda felsefî ve derin düşünceler içerir. Beyaz balinanın kendisi edebiyatın en büyük esrarengiz sembollerinden biridir ve neyi işaret ettiği hakkında teoriler büyük farklılıklar içerir. Ahab onu, dünyadaki tüm

kötülüklerin vücut bulmuş hali olarak görür ve bu şeytanla yüzleşip onu yenmenin, kendi varoluşsal görevi olduğuna inanır.

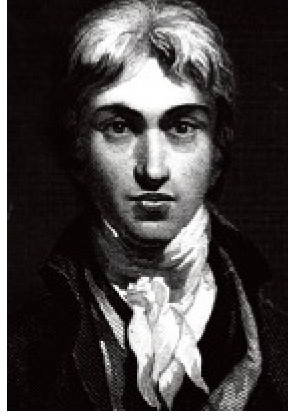
İshmael, balinayı parça parça düşünerek anlamaya çalışır; *Moby Dick*’in her bir bölümü balinanın kafasını, püskürtme deliğini, kuyruğunu ve diğer uzuvlarını ele alır. Fakat tüm bu çabaların sonunda, İshmael yaratığın o devasa, akıl ermez niteliğinin, ne insan zihni ne de yazılı bir sözcükle kavranabileceğini keşfeder. Bu yüzden bazı eleştirmenler, balinayı Tanrı’nın bir temsili, anlaşılamayanı anlamaya veya kontrol edilemeyeni kontrol etmeye kalkışacak kadar kibirli olan herkesin başına gelecek kaçınılmaz felaketin bir hatırlatıcısı olarak ele aldılar.

EK BİLGİ:

1. “Mocha Dick” ismi takılan bir albino ispermeçet balinası, nihayet 1830’larda yakalanmadan önce, Şili sahillerinde onlarca yıl boyunca görüldü. Melville, açıkça bu hikâyeyi almıştı, ama balinanın adını neden değiştirdiği bilinemedi.

Joseph Mallord William Turner

Romantik akımın en büyük İngiliz ressamı, Joseph Mallord William Turner (1775-1851), doğanın gücünün tasvirleri ve etkileyici kır manzaraları ile bilinir.

Turner, şimdi Londra'nın bir parçası olan Chelsea'de doğdu. Bir berber olan babası, oğlunun sanatsal eğilimlerini hemen fark etmişti. 1789'da on dört yaşındayken Turner, saygın Kraliyet Sanat Akademisi'ne girdi. İlk eseri, sonraki sene orada sergilendi. 1790'lar boyunca ağırlıklı olarak suluboya resimler yaptı. 1796'da *Denizdeki Balıkçılar* adlı ilk yağlı boya resmini sergiledi.

Turner, 1804'te Harley Caddesi'ndeki kendi galerisini açtı, ama akademide de görünmeye devam etti. 1808'den 1837'e kadar neredeyse otuz yıl, perspektif üzerine de ders verdi.

Hayatı boyunca Turner, hem İngiltere'de hem de yurtdışında pek çok kez seyahat etti. Galler, Yorkshire ve Lake District bölgelerini gezdikten sonra İsviçre'ye gitti. Sonra 1802-1803 yıllarında Louvre'da resim çalışmak üzere Fransa'ya gitti. Seyahatleri sırasında Turner, Titian, Canaletto ve Claude Lorrain gibi çeşitli eski ustaların tarzlarında resim yapmayı öğrendi. Sonrasında 1819'da İtalya'ya yaptığı gezinin, ışık ve renk kullanımında derin bir etkisi oldu. 1822 yılıyla beraber Turner, ülkesinde de şöhret kazandı. İngiliz Kralı IV. George, *Trafalgar Muharebesi* resmini yapması için sipariş verdi.

İngiliz romantik şiirindeki doğal olayların tasvirlerinden esinlenen Turner, doğayı hürmet ve heyecan ile resmetti. Çoğu resmine, genellikle kendi yazdıklarından olmak üzere şiir mısraları da dâhil etti. Lord Byron, Sir Walter Scott ve Samuel Rogers'in eserleri için de illüstrasyonlar hazırladı.

Kraliyet Akademisi'nde ders vermesine rağmen, Turner hayatı boyunca evrensel ölçüde takdir edilmedi. Sanatta kabul edilebilir olanın sınırlarını genişletmekle eleştirilen Turner, 1843'te ilk kez basılan, kır manzarası resimleri üzerine olan ünlü kitabı *Modern* Ressamlar'da kendisini savunan sanat eleştirmeni John Ruskin'den destek gördü.

Bugün Turner, izlenimcilik ve soyut dışavurumculuk gibi modern akımların önemli bir öncüsü olarak görülür. Londra'daki Tate Müzesi'nin özel bir bölümü, onun eserlerine tahsis edilmiştir. 1984'te Turner Ödülü, önemli modern sanatçıların başarılarını takdir etmek üzere oluşturuldu.

EK BİLGİ:

1. 1840'ta Turner, birçok uzmanın en iyi eseri olarak gördüğü "Köle Gemisi" (veya "Ölüleri ve Can Çekişenleri Gemiden Denize Fırlatan Köle Tacirleri. Tayfun Geliyor.") adlı resmi yaptı. Resim, Thomas Clarkson'un "Köle Ticaretinin Terk Edilmesinin Tarihi"nde (1804) raporlanan gerçek bir olaya dayanmaktadır. Bir gemi kaptanı, gemi güvertesinde ölenlerin değil sadece denizde kaybolan kölelerin parasının karşılanacağını fark ettiği zaman hasta ve ölmekte olan köleleri okyanusa dökmüştü.

Kök Hücreler

Kök hücreler, dünyanın en kafa karıştırıcı hastalıklarından bazılarının (parkinson, alzheimer, şeker ve kanser) ardındaki gizemi çözmenin anahtarı olabilir. Bu hastalıkların hepsi, tamir edilmesi veya yer değiştirilmesi gereken zarar görmüş dokuları içerir. Kök hücreler, kendilerini diğer özelleşmiş hücrelerden ayırt etmek üzere özgün bir kabiliyete sahiplerdir. Aynı zamanda uzun zaman aralıklarıyla kendilerini bölebilir ve yenileyebilirler. Örneğin kök hücreler, parkinson hastalığı ile tahrip edilmiş olan beynin bir kısmına yerleştirilirse, hastalık tarafından zarar gören nöronların yerini alabilirler.

Kök hücrelerin iki temel tipi vardır: Embriyo kök hücreler ve yetişkin kök hücreler. Embriyo kök hücreleri, pluripotenttirler, yani çok yönlü kapasiteye sahiplerdir. Vücuttaki herhangi bir tip hücre olarak büyüyebilirler. Genelde bir doğurganlık tedavisinin ardından kullanılmayan döllenmiş yumurtadan oluşurlar. Bir yumurta döllendiği zaman, bölünmeye başlar. Yaklaşık beş gün sonra blastosist adı verilen, yaklaşık 150 hücrenin bir birleşimi haline gelir. Blastosistin iç hücreleri, pluripotent kök hücreleridir. İnsan embriyo kök hücrelerinin kullanımları hakkında çok az şey bilinmektedir. Bilim adamları, 1998'de bir laboratuarda sadece onların nasıl üretileceğini öğrendiler, bu esnada araştırmaları üzerindeki bazı noktalarda yasal kısıtlamalar getirildi. Bilim adamları, yetişkin kök hücreleri otuz yıldan fazla bir süredir tedavi edici amaçlar için kullanmaktadırlar.

Yetişkin kök hücreleri, vücutta pek çok yerde (deri, beyin ve kemik iliği) bulunurlar ama embriyon kök hücreleri kadar becerikli değillerdir. Yetişkin kök hücreleri, sadece birbiriyle yakından ilgili hücre ailesi oluşturabilmesi anlamına gelen multipotenttirler. Bu nedenle, kemik iliği kök hücreleri sadece kemik hücreleri, kıkırdak hücreleri ve yağ hücreleri oluşturabilir. Ancak dış bir kaynaktan gelmek zorunda olan embriyo kök hücrelerinin aksine, yetişkin kök hücreleri, bireyin bağışıklık sistemi tarafından reddedilmesi ihtimali az olan, çoğunlukla kuvvetsiz bir kişinin vücudundan alınır.

EK BİLGİLER:

1. Saç kökleri, aynı zamanda kök hücrelerini barındırır ve bazı araştırmacılar, o kök hücrelerinin kelliğin tedavisinde kullanılabileceğine

inanırlar.

2. Kemik iliğinden alınan yetişkin kök hücreleri, 1970'lerden beri lösemi ve lenfoma tedavisinde kullanılmaktadır.

3. Bilim adamları kök hücrelerini kullanarak farelerdeki kayıp dişleri yeniden üretebildiler.

Beethoven’ın 9. Koro Senfonisi

1792’de Ludwig van Beethoven (1770-1827), Franz Joseph Haydn ve sonraları Antonio Salieri ile çalışmaya başladı. Beethoven, tutkulu klavye doğaçlamalarıyla bölgesinde şöhret olmuş kibirli, umursamaz bir öğrenciydi. Birçok eleştirmen Beethoven’ın, en sonunda müziğe olan aşkı ve gayretini klasik formların mantığı ile birleştirmeyi öğrendiği zaman olgun bir besteci olduğunu söylerler.

Beethoven’ın klasik geleneğe sıkı bağlılığı 1810’da; sağlık durumu, duyma yetisinin kaybı ve yalnızlığının zorluklarının ortaya çıkardığı derin ümitsizlik ve soyutlanma safhasına girdiği zaman sona erdi. 1814’te son kez piyano çaldı ve 1819’dan sonra büyük besteci ile tüm diyaloglar yazılı notlar aracılığıyla yürütüldü.

Beethoven’ın yaşamının sonuna doğru 9. Senfonisi olan *Koro Senfonisi*’ni (1824) yazması, bu safhadaydı. Yaratıcı ateşinin hayran olunan bir ifadesi, besteci tümüyle sağır olduktan sonra, müzik aşkının ve tutkulu sanatçılığının nihai bir ifadesi olarak ortaya çıktı.

Bir saatten fazla süren ve dört bölümlü olan senfoni, klasik formlara çok da bağlı olmayan etkileyici bir açılış bölümü ile başlar. Bu, hafif ama için için yanan skerzo bölümüne (bir dans formu) kapı açar. Yavaş adagio kısmını, final fırtınasından önceki uzun, hassas, aklı başından alan bir sessizlik ânı takip eder.

Koro Senfonisi’nin son hareketi, tüm zamanların en büyük finallerinden biridir ve neredeyse herkes tarafından bilinir. Bir senfoninin, tüm bir orkestranın yanı sıra tüm bir koroyu da kullanmasının ilk denenişidir bu. O koro, esrik ilâhileri hayata getirdiği “Neşeye Övgü” nakaratına başladığında, müzik bölümün yükselen, coşkun zirvesine doğru yavaş yavaş yapılanır.

EK BİLGİLER:

1. “Neşe, ilâhiliğin parlak kıvılcımı, Cennetin Kızı/ Adımladığımız, senin ateşten esinli tapınağın...” satırlarını barındıran “Neşeye Övgü” metni, Alman şair Friedrich Schiller tarafından yazılmış, 1785 yılına ait bir şiirden gelir.

2. Rivayete göre, dokuzuncu senfonisini tamamlamasından kısa bir süre sonra Beethoven öldüğünde, Viyana'da bir yağmur fırtınası vardı. Beethoven yatağında bilinçsizce yatıyordu ve bir şimşek çakması anında aniden doğruldu, gökyüzüne doğru yumruğunu salladı ve sonra ölüme yenik düştü.

Toplumsal Sözleşme

Toplumsal sözleşme siyaset felsefesinde, siyasi sistemlerin kökenini ve meşruiyetini anlamak için kullanılan bir kavramdır.

Toplumsal sözleşmenin arkasındaki fikir, geçmişte varsayımsal bir noktada insanoğlunun hükümeti ve yasaları olmadığıydı. Fizikî güvenliklerini sağlama almak ve refah için gerekli şartları sağlamak amacıyla bu ilk insanlar aralarında bir anlaşma yaptılar. Yasaların istikrarı ve güvenliğinin karşılığında herkes başlangıçtaki özgürlüklerinin bazılarını bir hükümete devretti.

İlk modern toplumsal sözleşme kuramcısı, İngiliz filozofu Thomas Hobbes'tur (1588-1679). *Leviathan* (1651) adlı kitabında, Hobbes hükümetten önceki hayatı – onun adlandırdığı gibi "doğa halini" – "yalnız, edepsiz, fakir, uygar olmayan ve kısa" olarak tarif eder. Bu nedenle, insanlar için tek akılcı seçenek, yetkiyi bir hükümdara terk ettikleri bir sosyal sözleşme oluşturmaktı. Hobbes'a göre doğa hali, o kadar kötüydü ki hükümdar ne kadar zalim ve keyfî olursa olsun hâkimiyeti tercih edilebilirdi. Bu yüzden isyan etme hakkımız yoktu. Hobbes, egemenliğin mutlak, koşulsuz güç sahibi olması gerektiğini ve herhangi bir kontrol mekanizması olamayacağını da savundu.

İngiliz filozofu John Locke (1632-1704), toplumsal sözleşmenin sadece insanların fizikî güvenliğini sağlamaktan daha fazla şey yapması gerektiğini düşündü. Aynı zamanda bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarına saygı göstermeliydi. Toplumsal sözleşme tarafından oluşturulan siyasi yetki bu hakları ihlal ederse, Locke vatandaşların sözleşmeyi iptal etme ve isyan etme haklarının olduğunu savundu. Toplumsal sözleşmenin diğer önemli kuramcısı, Fransız filozofu Jean-Jacques Rousseau'dur (1712-1778).

EK BİLGİLER:

1. Alman filozofu Immanuel Kant (1724-1804), insan doğasının en büyük başarılarının medenî şartlarda yaşamaksızın mümkün olmayacağına inandı. Bu nedenle, doğa halinden ayrılma ve bir toplumsal sözleşme oluşturma zorunluluğumuz olduğunu savundu.

2. Rousseau'nun siyasî fikirleri, Fransız Devrimi'nde etkili olmuştu.

Protestan Reformu

On altıncı yüzyılın başlarında, Avrupa'nın çoğunun Roma Katolik Kilisesi'nden hoşnutsuzluğunun artmasıyla Martin Luther, Protestan Reformu'nun fitilini ateşledi.

Almanya'da bir profesör ve vaiz olan Martin Luther, dinî metinleri derinlemesine çalıştı. Katolik Kilisesi ile ilk anlaşmazlığı, kilisenin günahları affetme uygulaması ile ilgiliydi. Günahların affedilmesi, Katolik geleneğiydi. O zamanlar, böylesi günah çıkarmalar satışa sunulurdu. Para karşılığında kişinin Araf'taki mahkûmiyeti düşürülürdü. Luther, bunun inanca korkunç derecede zarar verdiğini savunarak kurtuluşu satın alma kavramına karşı çıktı.

1517'de Luther, günahların para karşılığı affedilmesi uygulamasına olduğu kadar Papa'nın meşruluğuna ve Katolik Kilisesi'ne meydan okuyarak Wittenburg'da kilise kapısına Doksan Beş Tezi'ni astı. Luther, kilisenin kelimesi kelimesine İncil'in metinlerinden kaynaklanan orijinal doktrinlerin çizgisinden çıkmış olduğuna ve ruhban sınıfı ile kiliseye gidenler arasına gereksiz bir mesafe koyulmuş olduğuna inandı.

Doksan Beş Tezi'ni asarak Luther, Almanya, İsviçre, Avusturya, İngiltere ve İskoçya'nın gerisine hızla yayılan müthiş bir tartışmayı alevlendirdi. Tartışma yayıldıkça, diğerleriyle birlikte John Calvin'in yazdıkları Avrupa halkları arasında çekişmeyi daha da kızıştırdı.

Çoğu reformcunun inançları zamanla örtüşmeye başladıkça Protestan dini şekillendi. Bu reformcu inancın kalbinde, tek dini yetkinin Papa'da değil, İncil'in kendisinde olduğu inancı vardı. Bu inanç, kilisenin yapısını kökten değiştirdi ve bireylerin, rahiplerin aracılığı olmaksızın Tanrı'yla doğrudan bağ kurabileceklerini vurguladı.

Protestanlar, nihayetinde Luteryenler, Kalvinistler ve Anabaptistler gibi pek çok mezhebe bölündüler; Katolikler de daha da muhafazakârlaşarak bir Karşı Reform hareketini başlattılar.

EK BİLGİLER:

1. Yirmi iki yaşındayken Martin Luther, bir fırtına sırasında okuldan dönüyordu. Bir şimşek yakınında çaktıktan sonra "Yardım et, Aziz Anne!

Söz, bir keşiş olacağım!" diye çığlık attı. Hayatta kaldı ve bir manastır için hukuk eğitimini yarıda bırakarak sözünü tuttu.

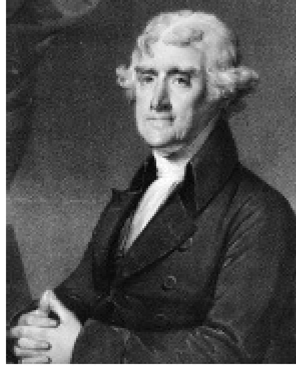
2. Protestan Reformu, Kral VIII. Henry'nin İngiltere'yi 1529'da Roma Katolik Kilisesi'nden ayırmasıyla daha da güçlendi. Kral, karısı Kraliçe Catherine'i boşamasına izin vermeyen Papa yüzünden kendisini İngiltere Kilisesi'nin başı ilan etti.

3. Orijinal Doksan Beş Tezi'nin varlığına dair hiçbir kanıt bulunmamasına rağmen, birçok uzman efsanevî 'kilise kapısına bildiri asma' eyleminin gerçekleştirmesi zor olmayan bir şey olduğuna inanırlar. O zamanlar üniversitenin kilise kapıları, bugün ilan panolarının kullanılması gibi birçok ilanı asmak için kullanılırdı.

Thomas Jefferson

"Kaba kuvvet, doğruyu değiştiremez." - Thomas Jefferson

Thomas Jefferson (1743-1826), Amerika Birleşik Devletleri'nin üçüncü başkanı ve Devrim Amerikası'nın en etkili adamlarından biriydi. 1776'daki Bağımsızlık Bildirgesi'ni de içine alan yazılarında Jefferson, genç cumhuriyetin ideallerini ender görülür bir belâgatle kaleme aldı. Daha sonraları başkan olarak Jefferson, kendi şüphelerini bir kenara koydu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin topraklarını iki katına çıkaran bir hareketi, dönüm başına üç sent ödeyerek Fransa'dan Louisiana topraklarını satın almayı onayladı.

Jefferson, Virginia, Shadwell'de 1743'te doğdu. Devrim'den önce hukukçuluk yaptı. Jefferson'un ilgisi sadece siyasetle sınırlı değildi. Aynı zamanda bir mimar ve kâşifti. John Locke tarafından yazılan felsefî eserleri okuduğu William ve Mary Koleji'ndeki eğitimi, siyasi görüşlerini güçlü bir biçimde etkiledi.

1776'da Jefferson, ayak direyen on üç sömürgenin vatandaşlarını yönetmek üzere bir araya getirilen Philadelphia'daki Kıta Kongresi'ne katıldı. Yüksek vergiler ve baskılar, delegeleri İngiliz Kraliyeti'nden bağımsız olmayı desteklemeye ikna etti. Kongrenin liderleri, otuz üç yaşındaki Jefferson'dan Londra'ya gönderilmek üzere resmî bir bildiri yazmada John Adams ve Benjamin Franklin'e yardım etmesini istediler. Sonuç, Locke'un ve diğer felsefî etkilerin izlerini taşıyan, İngiliz yönetimine şiddetli bir başkaldırı niteliğindeki Bağımsızlık Bildirgesi idi.

Ne tip bir hükümet İngiliz yönetiminin yerini alabilirdi? Güneyli bir çiftçi ve köle sahibi olan Jefferson, zayıf bir merkezî hükümetin ve devletle kilise arasında kesin bir ayrılığın olduğu, küçük çiftçilerden kurulu bir cumhuriyeti tasavvur etti. Jefferson’un vizyonu, güçlü bir federal hükümete karşı olan özellikle güneydeki siyasetçi nesiller üzerinde kuvvetli bir etki bıraktı. Jefferson’un güçlü bir federal hükümete karşı yaptığı muhalefete rağmen, başkan olarak birçok anayasa uzmanının yürütme gücünü aştığına inandıkları bir kararla Louisiana’nın Fransa’dan satın alınmasını onayladı.

Jefferson başkanlığın ardından, Bağımsızlık Bildirgesi’nin İngiliz yönetimine karşı savaş borusu gibi çaldığı günden elli yıl sonra, 4 Temmuz 1826’da öldüğü yer olan Monticello’daki tepebaşı malikânesine çekildi.

EK BİLGİLER:

1. Theodore Roosevelt, George Washington ve Abraham Lincoln ile birlikte Jefferson’un büstü de Güney Dakota’da Rushmore Dağı’nın üzerine oyulmuştur.

2. Jefferson ve Adams, başkanlık için birbirine karşı iki kez yarışmış siyasi muhaliflerdi ama siyaseti bıraktıktan sonra arkadaş oldular. Adams, Jefferson’la aynı günde öldü.

3. Köleliğin ahlâken şeytanca olduğunu diğer Kurucu Babalar gibi Jefferson da savunmasına rağmen, kendisi de bir köle sahibiydi. Bir tarihçi tarafından yapılan son DNA çalışmasına göre Jefferson’ın, kölelerinden biri olan Sally Hemings’den bir dizi çocuğu olmuştu.

“Gidilmeyen Yol”

Sarı bir ormanda ikiye ayrıldı yolum, Ve o sabah ikisi de uzanıyordu birbiri gibi

İkisinden birden gidemediğim ve yoldaki Hiçbir adımın karartmadığı yapraklar içinde,

Tek yolcu olduğum için üzgün, uzun uzun Ah, başka bir güne sakladım yolların ilkini!

Baktım görene kadar birinci yolun Ama bilerek her yolun yeni bir yol getirdiğini,

Otlar çalılar arasında kıvrıldığı yeri; Merak ettim geri gelecek miyim, diye.

Sonra öbürüne gittim, o kadar iyiydi o da, İç geçirerek anlatacağım bunu ben,

Ve belki çimenlik olduğu, aşınmak istediğinde Nice çağlar sonra bir yerde:

Gidilmeye daha çok hakkı vardı; oysa Bir ormanda yol ikiye ayrıldı, ve ben –

Oradan gelip geçenler iki yolu da Ben gittim daha az geçilmişinden,

Eş ölçüde aşındırmıştı hemen hemen, Ve bütün farkı yaratan bu oldu işte.[5]

Muhtemelen başka hiçbir Amerikan şiiri, Robert Frost'un "Gidilmeyen Yol"u (1916) kadar çok alıntılanıp da bu kadar yaygın bir şekilde yanlış yorumlanmamıştır. Okuyucular neredeyse kesin bir kanıyla şiiri, anlatıcının özgür iradeye olan inancına dair umut veren bir vasiyet, alışılmışa karşı gelmek ve "daha az geçilmiş" yolu seçmek için ilham verici bir çağrı olarak görür. Oysa bu yorum, şiirin asıl anlamının yanından bile geçmez. Yakın okuma, Frost'ta sık sık görüldüğü gibi, şiirin ironik bir teslimiyetle yüklü olduğunu ortaya çıkarır.

Şiirde çoğunlukla gözden kaçırılan nokta, anlatıcının hangi yolun seçilmesi gerektiği hakkındaki kararının tümüyle gelişigüzel oluşudur. İki yol arasında seçim yaparken, temelde birbirine eş olduklarını defalarca vurgular. Bir yol, diğerinin olduğu kadar açıktır ve anlatıcı onları farklılaştırmak için duyduğu arzuya rağmen, "oradan gelip geçenler/ Eş ölçüde aşındırmış" diyerek aynılıklarını kabul eder. Yalnızca bir hevesle, birini diğerine tercih eder.

Son dörtlükte Frost, imzası haline gelmiş alaycı mizahını sergiler. Anlatıcı, geçmişi anan yaşlı bir adam gibi "nice çağlar sonra" bu hikâyeyi muhtemelen "iç geçirerek" yeniden anlatacağını kabul eder ve cesur bir şekilde alışılmışın dışında bir rotayı, "daha az geçilmişi" seçtiğini iddia eder. Ama bu, yanlış bir iddia olabilir. Anlatıcı seçiminin tamamen rastgele olduğunu, çünkü başlamak için "daha az geçilmiş" bir yolun olmadığını

bize anlatmayı henüz bitirmişti: “ikisi de uzanıyordu birbiri gibi/ Hiçbir adımın karartmadığı yapraklar içinde”. Frost insanın, kendini yüceltme, hayatın belirsizliklerini hoş bir kisveye bürüme, yaşamı iyi ve kötü alternatifler arasında bir dizi bilinçli seçimler yapabilir olarak görmekle teselli bulma eğilimini itiraf eder. Ama nihaî noktası, gerçekte yaşamda hangi yolun en iyi olduğunu bilmenin mümkün olmadığı ve kararlarımızın çoğunlukla gelişigüzel, bilinçsiz tahminler olduğudur.

EK BİLGİLER:

1. Frost, çoğu okuyucunun “Gidilmeyen Yol”u yanlış yorumladığının tamamen farkındaydı. Meşhur bir dersi sırasında “O şiir hakkında dikkatli olmalısınız. Hileli, çok hileli bir şiirdir.” diye dinleyicileri uyarmıştı.

2. Frost’un kariyeri, bir şair için oldukça geç başladı. İlk yayınlanan derlemesi “Bir Oğlanın İradesi” (1913), neredeyse kırkına kadar piyasaya çıkmadı. Frost, 1874’te doğmuştu ve 1963’te öldü.

3. 1961’deki başkanlık yemin töreninde “Karşılıksız Hediye” isimli şiirini okuyan Başkan John F. Kennedy, Frost’un eserlerine hayrandı.

İzlenimcilik

İzlenimcilik, 1870'lerde Fransa'da başladı. İzlenimci ressamların amacı, bir cismin insan gözü üzerinde yaptığı görsel etkiyi kopya etmekti. Her şeyden çok ışığın doğasını değiştirmeyle ve görüntüyü etkileme yollarıyla ilgiliydiler.

Konularını çoğunlukla tarihten veya mitolojiden seçen önceki sanatçıların aksine izlenimciler, çevrelerindeki günlük dünyanın resmini yaptılar. Aslında, sürekli şekilde açık havada çalışan ilk sanatçılardı. Bir nesne üzerindeki ışığın etkisini yakalamak için çabucak resim yapmak zorunda olmalarından, resimlerin önceden bir taslağını veya planını yapmadılar. Bunun yerine doğrudan doğruya doğadan çalıştılar. Gözün, tamamen sabit olan bir şeyi nadiren gördüğünü fark ederek objelerine sert ana hatlar vermediler; hareket yansıması yaratarak gevşek, geniş fırça darbeleri ile resimlerini yaptılar. Paletlerinde renkleri karıştırmaktan ziyade, saf renkleri yan yana hafifçe tuval üzerine uyguladılar. Yakın görüşte renkler birbirinden ayrı görünür; belli bir mesafeden ise birbirine geçmiş gibi görünür.

Fotoğrafın icadı, izlenimciliğin gelişiminde büyük bir etkiye sahip oldu. Fotoğrafçılar gibi, izlenimciler optik, ışık ve renk ile ilgilendiler ve dünyayı göze tam da göründüğü gibi yansıtmaya çalıştılar.

Joseph Mallord William Turner (1775-1851) gibi erken dönem sanatçılarının çoktandır ışığın niteliklerine büyük bir ilgi göstermelerine rağmen, izlenimciliğin başlangıcı genelde gerçekçi akıma ve Fransa'daki ana temsilcilerinden biri olan Edouard Manet'ye (1832-1883) uzanır. Hiçbir zaman ortak bir sergi açmasalar da diğer izlenimci arkadaşları gibi Manet de, gündelik konulara ve gevşek fırça darbeli uygulamalara yöneldi. Onlar gibi, resmî, devlet destekli Güzel Sanatlar Akademisi'nin geleneklerini hor görmeye bayılan bir asiydi.

İzlenimciler, Sanatçılar Salonu'nda her yıl düzenledikleri sergilerini yapmalarının reddedildiği 1874 yılında kendi sergilerini organize ettiler. Grup, Claude Monet, Auguste Renoir, Edgar Degas ve Alfered Sisley gibi ışıkçıları bünyesinde barındırıyordu. *İzlenim: Gündoğumu* (1872) başlıklı, Monet tarafından yapılan bir resim, kindar bir eleştirmen olan Louis

Leroy’un sanatçılar için başlangıçta aşağılayıcı bir ifade olan “izlenimciler” yakıştırmasını yapmasına yol açtı.

Grup toplamda, sonuncusu 1886’da olmak üzere, sekiz sergi çıkardı. O zamana kadar üyelerin çoğu, sonunda “post-izlenimcilik” diye adlandırılan yeni tarzlarda çalışıyorlardı. Bununla birlikte, modern çağın çoğu büyük sanat akımı, izlenimcilerin bağımsızlığından ve kurulu gelenekle bağları kırma cesaretinden esinlenmektedir.

EK BİLGİ:

1. İzlenimciler, çoğunlukla bir günde bir resmi tamamlamaları, çabucak çalışmalarından dolayı, bir kompozisyon hazırlamak için haftalar harcayan erken dönem sanatçılarından çok daha üretkendiler. Bugün yüzlerce izlenimci resim, dünya genelindeki müzelerde ve özel koleksiyonlarda görülebilir. Ellerindeki eserlerle kısmen en iyi bilinenleri, Paris’teki Musee d’Orsay, Chicago’daki Art Institute ve Philadelphia’daki Barnes Foundation’dır.

Elektromanyetik Tayf

Elektromanyetik tayf, evrendeki elektromanyetik radyasyonun toplam aralığını tarif eder. “Elektromanyetik radyasyon” basit olarak ışık için kullanılan diğer bir ifadedir. Tüm ışık, uzay boşluğunca dalgalar halinde hareket eden minik kütlesiz enerji paketleri olan fotonlardan oluşur. Fotonlar, her zaman aynı hızla, saniyede 299.792.458 metre yol alır. Ama dalga boylarının bazıları, diğerlerinden daha uzundur. Eğer bir foton, kısa bir dalga boyundaysa ve daha sık titreşiyorsa, yüksek enerjisi vardır. Bu şekilde bir foton, bir topu yakalamak için sahada koşan bir futbol oyuncusu gibidir. Ne olursa olsun, topu yakalamak için zamanında son bölgede olmak zorundadır. Tam olarak düz bir hatta koşabilirse, oraya göreceli az bir enerji ile varabilir. Ama çok fazla zikzak çizerse, daha çok enerji harcar.

Radyo dalgaları, ışığın uzun dalga boyunda, düşük frekanslı ve düşük enerji formlarıdır. Dalga boyları yaklaşık 1’den 100 metreye kadar değişir. Çok düşük enerjili olduklarından, ancak nadiren herhangi bir madde ile gözle görülür bir etkileşime girerler.

Görünür ışık, radyo dalgalarından daha kısa dalga boyuna ve daha yüksek frekansa sahiptir. Görünür ışık, elektromanyetik tayfın küçük bir dilimidir, ama güneş ve yıldızların radyasyonların çoğunu çıkarması bu aralıktadır. Gözlerimizin ışığın bu aralığına hassas bir şekilde ayarlı iki anten gibi olmaları muhtemelen tesadüf değildir. Gökkuşağının renkleri (kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, çivit mavisi ve mor) ışığın bu küçük tayfındadır. Ultraviyole ışık, elektromanyetik tayf üzerinde doğrudan mordan sonra gelir. Görünür ışıktan daha yüksek enerji ve daha yüksek frekanslı ultraviyole ışık, uzun süren maruz kalma durumunda gözlere ve cilde zarar verebilir.

EK BİLGİLER:

1. Gama ışınları, ışığın en enerjik formlarıdır. Radyoaktif bir sürecin parçası olarak bir atomun çekirdeğinden salınırlar. Teoride, sınırsız bir kısa dalga boyuna sahip olabilirler.

2. Elektromanyetik tayf üzerinde radyo dalgaları ile görünür ışığın arasına düşen mikrodalga radyasyon, yiyecekleri ısıtmanın yanı sıra kablosuz internet ağları için kullanılır.

3. Ses de dalgalar halinde yol almasına rağmen havasız boşlukta yol alamadığından dolayı ışıktan ayrılır. Uzayda bu yüzden ses yoktur.

4. Yeryüzünün yüzeyindeki çoğu madde, ultraviyole ışığı emer ama kar onu yansıtır. Bu, kar körlüğüne neden olan şeydir.

Romantik Dönem

Zamanın edebiyatı, sanatı ve düşüncesi gibi on dokuzuncu yüzyıl romantik çağ müziğinin ateşli tutkusu da, kendisinden önceki, soğuk mantık ve aklın hüküm sürdüğü klasik döneme bir tepkiydi. Mozart ve Haydn'ın müziğinin hoş, esin dolu, dengeli ve kalıcı olduğu yerde, Hector Berlioz, Johannes Brahms ve Gustav Mahler gibi romantikler kişisel-duygusal ifadeye daha çok itibar ettiler. Romantikler aynı zamanda tarih, mitoloji, sihir, gizemcilik ve kahramanlığa sadakat ve saygıyla yaklaştılar. Beethoven, Schubert ve Wagner gibi büyük besteciler etrafında deha kültleri yarattılar.

Melodi, romantik müzik için aşırı derecede önemliydi; o kadar ki, biçimsel yapılar çoğunlukla o melodilerin doğal akışına izin verme maksadıyla feda edilirdi. Senfoni, türlerin en müthiş olanıydı ve birçok besteci senfonik çalışmalarının yanında çok az nota çalışması üretti. Bu senfoniler çok daha uzun, orkestrasyonda daha büyük, abartılı ve gösterişliydiler.

Richard Wagner'ın (1813-1883) operaları, şarkıcılarından etkileyici bir çeşitlilik, güç ve kuvvet talep eden dopdolu müziğe, Kuzey ve Ortaçağ mitolojisine saplantılıydı. Besteciler enstrüman çalan müzisyenlerden, yazdıkları parçaları dünyada sadece birkaç solocunun (hatta bazen sadece bestecinin kendisinin) çalabileceği ölçüde, neredeyse mantıksız bir ustalık talep etmeye başladılar.

Romantik müziğe yöneltilen ana eleştiri, bestecilerinin müziklerini çok ileriye götürecek zevkten yoksun olmalarıydı. Ancak sayısız kalıcı eser, on dokuzuncu yüzyılda üretildi ve bu yüzyıl, büyük İtalyan ve Alman opera tarzlarının patlamasına da tanık oldu.

EK BİLGİLER:

1. Her bir besteci tarafından yazılan bir dizi parçanın, klasik döneme kıyasla romantik dönemde kalitesi düştü, ama parçaların uzunlukları arttı. Wagner'ın "Çember Döngüsü" (dört- parçalık opera dizisi) on beş saatten fazla sürer.

2. Toplulukların büyüklükleri de arttı. Gustav Mahler'in sekizinci senfonisi olan "Binlerin Senfonisi", genişletilmiş orkestrası, çifte korosu, oğlanlar korosu, üç solo soprano, iki alto ve bir tenor, bariton ve bası ile birlikte icra edilir.

3. Romantik çağ bestecilerinin, profesyonel altyapılardan ve Klasik dehâlara şekil veren resmî eğitimden gelmelerine pek rastlanmadı. Örneğin Hector Berlioz, herhangi bir enstrümanı güç bela çalacak yetenekte bir çalgıcıydı; ama buna rağmen oldukça hatırı sayılır parçalara imza attı.

George Berkeley

George Berkeley (1685-1753) 1685'te İrlanda, Kilkenny'de doğdu. İngiltere Kilisesi'nde bir rahip oldu ve Bermudalar'daki yerli Amerikalılar için bir okul organize etmeye çalışarak Rhode Island, Newport'ta üç sene geçirdi. Bu girişim başarısızlığa uğradığında, İrlanda'nın Cloyne Piskoposu olarak atandığı İngiltere'ye geri döndü.

Berkeley'in felsefî duruşu, idealizm ve tanrıcılığa olan güçlü bağlılığı ile şekillenmişti. Berkeley için idealizm, maddî bedenlerin olmadığı; sadece tinlerin (spirit), zihinlerin veya ruhların, o ruhlar da fikirlerin (ideas) veya düşüncelerin olduğu görüşüydü. Böylece bir şeyi algıladığımızda, bağımsız bir nesneyi değil, sadece kendi fikirlerimizi algılarız. Bir ruh olmadan veya bir ruh tarafından algılanmadan hiçbir şey var olamaz. Berkeley'in idealizm için temel savunması şuydu: Maddî bir beden hayal etmeye çalışın, örneğin herhangi biri tarafından algılanmayan veya düşünülmeyen bir ağaç. Hayal edemezsiniz, çünkü hayal etme teşebbüsünde bulunduğunuz anda onu düşünüyorsunuz; böylece ağaç birisi tarafından düşünülmüş/algılanmış oluyor.

Tanrı, Berkeley'in idealizminde önemli bir rol oynadı. İdealistlerin karşılaştığı bir çelişki vardır: Eğer tecrübelerimiz tümüyle algımızın bir ürünüyse ve sadece dünyadaki bağımsız nesnelere tepkimiz değilse, o zaman neden hepsi o kadar tutarlıdır? Berkeley, oldukça

ahenkli tecrübelere sahip olmamıza Tanrı'nın neden olduğunu savundu. Tanrı, algılarımızın ve tecrübelerimizin neden o kadar düzenli ve kurallı olduğunu açıklar.

Berkeley, Tanrı'nın varlığının yılmaz bir savunucusu olmasına rağmen, otoriteye, kutsal kitaba veya dinî inanca başvurmadı. Tanrı'ya olan inancın tamamen felsefî zeminlerde meşru çıkarılabileceğini göstermenin yollarını aradı.

EK BİLGİ:

1. Berkeley, suyla çam katranının bir bileşimi olan katran suyunun şifa verici güçlerini savundu. Onuruna, şu satırları içeren bir şiir besteledi:

"Hiç tükenmeyen çamın dopdolu hoyrat suyu!
Sanatın gibi ucuz, erdemlerin ilahî.
(Neler sakladığını) onlara göstermek ve açıklamak için
Çok modern ve çok eski bilgiler gerek,"

I. Konstantin

Daha sonraları Hıristiyan tarihçiler tarafından Büyük Konstantin olarak adlandırılan Roma İmparatoru I. Konstantin (275-337), Hıristiyanlık'ın Avrupa çapında özgürce yayılmasını sağlayan barutun fitilini ateşleyen kişi olarak bilinir.

Hıristiyanlık, Konstantin MS 306 yılında imparator ilan edildiğinde müsaade edilmeyen bir dindi. Roma geleneği olarak Konstantin, tanrıları sakinleştirmenin acı çekmekten sakınmanın tek yolu olduğuna inandı. Hıristiyanlar'ın putları yapmayı ve tapmayı reddetmelerinin Roma tanrılarının gazabını çekeceğinden korktu. Sonucunda Hıristiyanlar, hükümetlerin dışında tutuldu ve Roma ordularınca baskılandı.

Ancak 312'de Konstantin, Milvian Köprüsü Muharebesi'ni kazanarak Latince konuşan Batı Roma İmparatorluğu'nu birleştirdikten sonra fikrini değiştirdi. Konstantin savaşa girmeye hazırlandığı bir sırada söylenildiğine göre gökyüzünde İsa Mesih'in Yunanca baş harflerini gördü, bunu "Bununla Fethet" yazısı takip etti. Savaşlardan zaferlerle çıktıktan sonra Konstantin hemen Hıristiyanlık'ı tanımaya başladı.

Konstantin ilk önce, kişisel işareti olarak İsa'nın Yunanca baş harflerinin birleşimi bir sembolü benimsedi. Daha da önemlisi Yunanca konuşan Doğu Roma İmparatorluğu'nun İmparatoru Licinius ile güçlerini birleştirdi ve Milano Fermanı'nı imzaladılar.

Milano Fermanı, dinin yayılışını hızlandırdı. Hıristiyanlar'a ibadet haklarını tanıdı, el konulan Hıristiyan mülklerini iade etti ve kamuda vaaz vermeye başlamalarına izin verdi. Aynı zamanda Pazar günlerini ibadet günü olarak belirledi. Milano Fermanı, Hıristiyanlar'a sosyal ve siyasî katılımlarını arttırmak için imkânlar sundu.

Bu dönemde Beytüllâhim'deki İsa'nın Kilisesi ve Kudüs'teki Kutsal Mezar Kilisesi inşa edildi. İmparator Konstantin'in ölüm döşeğindeyken Hıristiyanlık'a döndüğüne inanılır.

EK BİLGİLER:

1. Milano Fermanı, resmen bir ferman değildir, Milano'yla da keşfedilmiş bir bağı yoktur. İsmin kökeni bilinmemektedir.

2. Hıristiyanlık, İmparator I. Theodosius yönetimi altında dördüncü yüzyılın sonlarına kadar Roma İmparatorluğu'nun resmi dini yapılmadı, sadece meşru kabul edildi.

3. Konstantin, 325'te İznik Akidesi'nin çıkarıldığı İznik Konseyi'ni destekledi ve teşvik etti: "Cenneti ve yeryüzünü, görüleni ve görülmeyeni yaratan bir olan Yüce Tanrı Baba'ya inanırız. Bir olan Tanrı'nın Oğlu, İsa Mesih Efendimiz'e inanırız."

Napolyon Bonaparte

1789'daki devrimden sonra Fransa, Napolyon Bonaparte'ın (1769-1821) idareyi 1799'da almasından önce bir on yıl savaş ve istikrarsızlık dönemine katlandı. Sadece otuz yaşında olan Napolyon, sonunda 1804'te kendisini imparatorlukla taçlandırarak, zapt edilmez ve kaotik haldeki ülkede sıkı bir kontrol oluşturdu. Başlangıçtan beri Fransa'yı yönetmesi mümkün görünmeyen bir şahsiyetti. Akdeniz adası Korsika'da doğan Napolyon, dokuz yaşına kadar Fransızca bile konuşamıyordu. Ama genç ordu görevlisi, devrimcilerle yan yanaydı ve kralın kafasının koparılmasından sonra gücü ele geçirenlerin güvenini kazanmıştı. 1790'larda İtalya ve Avusturya'da sağlanan bir dizi askerî zafer, Napolyon'u Fransız kamuoyunda popüler yaptı ve nihayetinde gücü ele geçirmesine Fransa'da hemen hemen hiç karşı konulmadı.

Napolyon idaresinde Fransızlar, devrimlerini kıtanın geri kalanına ihraç ederek saldırgan bir dış politika izlediler. Napolyon orduları Avrupa'nın eski monarşilerini teker teker devirdiler. Fransızlar, cumhuriyetlerinin büyük ideallerinin (özgürlük, eşitlik ve kardeşlik) evrensel olduğuna ve gerekirse güç kullanarak dayatılması gerektiğine inandılar. Gerçekten de birçok Avrupalı sıradan halk, Napolyon'un ordularını kendilerini kral ve kraliçelerinin tiranlığından kurtaracak bir güç olarak görüp, desteklediler. Napolyon'un başından beri hayranı olan besteci Ludwig van Beethoven, "Üçüncü Senfoni"sini, orduları bestecinin anavatanı Almanya'ya vardığında genç imparatora adadı.

Napolyon, Fransa'daki yasaları değiştirdi ve Avrupa'daki işgal edilen topraklar üzerinde bunları dayatmaya girişti. Mülkiyeti ve diğer medenî konuları düzenleyen kanunları ileri süren Napolyon Yasaları, bugüne kadar Batı Avrupa'nın çoğunda yasal sistem için bir temel oluşturmaktadır.

Napolyon tarafından tasavvur edilen Fransız İmparatorluğu, 1812'deki başarısız Rusya istilâsından sonra çökmeye başladı. 1813'te Napolyon, yenildi ve İngiltere, Rusya, İspanya, Avusturya ve birçok diğer devleti içeren uluslararası bir koalisyon tarafından geri çekilmeye zorlandı. Napolyon kısa bir geri dönüş yaptı ama 1815'te Waterloo Muharebesi'nde temelli yenildi. Ancak o zamana kadar, Napolyon'u kuşatan idealizmin çoğu sönüp gitmişti. Napolyon'un Fransa'sı Avrupa'nın çoğunu yağmaladı.

Aslında Vatikan ve Almanya'dan gelen sanat eserlerini de barındıran Paris'teki Louvre Müzesi'ndeki hazinelerin çoğu, Napolyon'un kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Napolyon, kıta genelinde hayal kırıklığına uğramış takipçilerinden bir iz bıraktı.

EK BİLGİLER:

1. Napolyon Waterloo'da yenilmesinden sonra, İngilizler tarafından kontrol edilen Güney Atlantik'teki küçük bir ada olan Saint Helena'ya sürgüne yollandı.

2. Söylentinin tersine, Napolyon istisnaî ölçülerde kısa değildi. Bir metre altmış yedi santimetre boyuyla zamanının ortalama bir Fransız erkeğinden biraz daha uzundu. Boyunun bir metre elli yedi santimetre olduğunu iddia eden ise bir İngiliz'di.

Kırmızı Leke (The Scarlett Letter)

Kırmızı Leke (1850), on dokuzuncu yüzyıl Amerikan romancısı ve kısa hikâye yazarı Nathaniel Hawthorne'un (1804-1864) en iyi bilinen eseridir. Hawthorne'un yazılarının çoğu gibi, Yeni İngiltere sömürgesi bağlamında sosyal ve ahlâkî soruları ele alır. Sembolizmin yaygın kullanımı, onu alegorik edebiyatın mükemmel bir örneği haline getirmiştir.

Kırmızı Leke'nin kadın kahramanı, 1600'lerde Boston'un Püriten kasabasında yaşayan genç bir kadın olan Hester Prynne'dir. İngiltere'de kendisinden yaşça büyük bir adamla evlenmesine rağmen, söz verdiği şekilde onun arkasından Yeni Dünya'ya gelmemiştir ve yolculuğu sırasında eşinin gemisinin kaybolduğunu varsayar. Boston'da Hester, bir zina ilişkisi sonucunda hamile kalır ve Pearl adında bir kız çocuğu doğurur.

Hester, katı Püriten kasabası önderlerinden gelen yoğun baskıya rağmen, çocuğun babasının adını söylemeyi reddeder. Sonunda onu toplum dışına iterler ve zinasının utanç verici bir sembolünü (bir parça altın renkli kumaş üzerine görünür şekilde işlenmiş A şeklinde kırmızı bir leke) takması için onu zorlarlar. Katlandığı korkunç sosyal soyutlanma ve zorluklara rağmen Hester, Pearl'ü severek büyütür, hiçbir zaman ümitsizliğe düşmez ve topluluğun geri kalanına karşı hiçbir kızgınlık taşımaz. Sonunda durum, hem Hester'ın halen yaşayan eşi ile çocuğunun babasının kimlikleri bir bir açığa çıktıkça zirveye ulaşır.

Massachusetts, Salem'in orijinal Püriten ailelerinin birinin bir torunu olan Hawthorne, Püritenler'in katı yaşam şekillerinin ve hoşgörüsüz ahlâk kurallarının iyilikten çok, çoğunlukla zarar vermeye hizmet ettiklerinin farkındadır. 1692'de adı kötüye çıkmış olan Salem cadı mahkemelerinde yaklaşık yirmi kişiyi ölüme mahkûm eden yargıçlardan biri olan John

Hathorne, doğrudan ataları arasındadır. *Kırmızı Leke* boyunca Hawthorne, Hester'ın inceliği ve özverisi ile Püriten liderlerin katı ciddiyeti arasında bir zıtlık kurar.

Kırmızı Leke yoğun şekilde sembolik ve alegoriktir. Öğrencilerine edebî analize bir başlangıç yaptırmak isteyen İngilizce öğretmenleri arasında romanı popülerleştiren bu sembolizmin çoğu alenîdir ve kolayca anlaşılabilir. Hawthorne, suçluluk duygusuyla dolu vaiz Arthur Dimmesdale ve gizemli yaşlı doktor Roger Chillingworth gibi karakterlerinin adı yoluyla hikâyeye anlam ve atmosfer eklemede hüner sahibiydi. Ve kırmızı lekenin kendisi, başlangıçta Hester'ın utancının ve yabancılaşmasının bir işareti ama sonunda gücünün ve tutarlılığının bir mührü olması anlamında romanın en karmaşık sembolü olarak görünür.

EK BİLGİLER:

1. Hawthorne, Nathaniel Hathorne adıyla doğdu ama yazılarını ilk kez yayınlamaya başladığında adına "a" ve "w" harflerini ekledi.

2. Bowdoin Koleji'nde Hawthorne'nın en yakın arkadaşlarından biri, sonrasında on dördüncü ABD başkanı olan Franklin Pierce'dı.

Whistler’ın Annesi

James McNeill Whistler’ın, Whistler’ın Annesi olarak bilinen ünlü portresi anneliğin sembolik bir görüntüsü oldu.

Whistler (1834-1903), Massachusetts, Lowell’da doğdu. Çocukken altı yılını babasının demiryolu mühendisi olarak çalıştığı Rusya, St. Petersburg’ta ve üç yılını da İngiltere’de olmak üzere yurtdışında geçirdi. Amerika Birleşik Devletleri’ne döndükten sonra West Point’e kayıt yaptırdı. Ancak üçüncü sınıfta bir kimya sınavında başarısız olmasının ardından, okuldan ayrılması istendi. 1854’te Whistler, Washington DC’ye taşındı ve asitle resim oymayı öğrendiği ABD Sahil ve Jeodezik Araştırma Kurumu tarafından işe alındı. 1855’te Avrupa’ya yelken açtı ve sonunda Londra’ya yerleşti.

Whistler’ın annesi, Anna Matilda McNeill Whistler, 1863’de onunla yaşamaya geldi. Her zamanki modeli hasta olduğu bir sırada onun portresini yaptı. *Gri ve Siyah Düzenleme: Sanatçının Annesinin Portresi* ismini vermiş olduğu bu eseri, 1872’de Londra’da Kraliyet Akademisi’nde sergilendi. Eserin adından da anlaşıldığı üzere Whistler, annesinin kimliğine kompozisyonun şekli unsurlarından daha az önem atfetti. Bunu, “Bana göre, annemin bir resmi olması bakımından ilginçtir; ama halk portrenin kimliğini ne yapsın? Müziğin sesin şiiri olduğu gibi resim de görünüşün şiiridir ve mevzunun sesin veya rengin ahengiyle hiçbir ilgisi yoktur.” diye açıklamıştı.

Portrede Anna, sade siyah bir elbise ve bir spanyel köpeğin kulakları gibi aşağıya sarkan yarı şeffaf kumaşlı beyaz bir şapka giyer. Whistler, kompozisyonu içinde farklı dokuları iletmek için farklı fırça yöntemleri kullandı. Başlangıçta annesinin ayakta resmini yapmaya niyetlenmişti ama

yeteri kadar uzun zaman ayakta poz veremeyeceğinden fikrini değiştirdi. Anna'nın kasvetli kıyafeti, bir yas işaretiydi; kocasının 1849'da ölümünden dolayı siyah giyinmişti.

Resim, 1883'te Paris'te tekrar sergilendi ve 1890'da Fransız hükümeti tarafından satın alındı. Başlangıçta Lüksemburg Müzesi'nde gösterildi, sonra müze politikası gereği Whistler'ın ölümünden on yıl sonra Louvre Müzesi'ne taşındı. Bugün Paris'teki D'Orsay Müzesi'nde sergilenmektedir.

EK BİLGİLER:

1. Resim, Amerika'nın annelerini onurlandırmak üzere 1934'te bir posta puluna kondu.

2. Resim, anne olarak poz veren Bullwinkle, Barbie ve Ronald Reagan gibi şahsiyetlerle pek çok karikatüre ilham verdi.

3. Whistler, fazla boyanın serbestçe damlamasına izin veren adi keten tuvalleri kullanmayı tercih etti.

Günlük Ritim

Yaşayan tüm yaratıklar, uyanıklığı ve uykuyu, metabolizmayı, kalbin çarpma hızını, kan basıncını ve vücut sıcaklığını kontrol eden dâhilî bir biyolojik saate sahiplerdir. Günlük biyolojik fonksiyonlarımızın kalıbı, yirmi dört saatlik bir döngüsü olan günlük bir ritme göre ayarlıdır. Birkaç saat olsa bile dâhilî tempomuzu bozarsak, etkileri çabucak hissederiz. Ülke çapında uçan yolcular çoğunlukla, yorgunluğun akabinde sıcak basması, titreme, karın ağrısı, baş ağrısı, halsizlik, gerginlik ve anî enerji yükselmeleri hissederler. Uçak tutmasının uçaklarla bir ilgisi yoktur; vücudun doğal ritmiyle oynamanın bir sonucudur.

Memelilerin dâhilî saati, vücut sıcaklığı, akışkanlar ve elektrolitler, açlık ve hormon üretimini düzenleyen beynin bir parçası olan hipotalamustaki nöronların toplandığı yer olan üst kiyazmatik çekirdekte (ÜKÇ) konumlanmıştır. ÜKÇ, ışık girdisini içeri alan gözün retinası ile ilgilidir. Eğer dışarıda hava karanlıksa, ÜKÇ vücuda uyku getiren bir hormon olan melatonini salgılamasını organizmaya söyler. Eğer dışarı aydınlıksa, melatonin üretimini engeller. Ama beyin yeni çevrelere uyum sağlamak için yavaştır. Mevsimlerin kademeli değişiminin üstesinden gelebilmesine rağmen, değişen zaman dilimiyle uğraşmak için değişmez. Bu nedenle uçak tutması olur.

Kışın ÜKÇ, biri gecenin başlangıcında ve diğeri gecenin sonunda olmak üzere iki safhada melatonin üreterek uzun karanlığa yanıt verir. Bu durum, insanların yataktan çıkmak için çok az bir ihtiyaç hissetmelerine rağmen, kış boyunca gecenin yarısı uyanmalarına neden olur. Pek çok insan için net etki, kışın tüm gece uykusunu almak için daha fazla zaman gereksinimidir. Bu, dışarısı soğuk olduğunda doğanın yorganın altında bizi daha uzun süre tutarak koruma şekli olabilir.

ÜKÇ kaza ve hastalıkla yok olduğunda, insanoğlu uyku/uyanma döngülerini tümüyle durdurur. Ama ÜKÇ sağlıklıysa, ışığın yokluğunda bile, vücut serbest-hareketli bir ritimde görev yapmaya devam eder. Hayvanlar ve insanlar, kesintisiz zaman bloklarında uyumaya ve uyanık kalmaya devam ederler ama vücut yirmi beş saatlik bir döngüye ayrılır. Bilim insanlarına göre bu, ÜKÇ’nin zamanı takip etmek için dış dünya ipuçlarına tümüyle bağlı olmadığının göstergesidir.

EK BİLGİLER:

1. Sabahın erken saatlerinde vücut sıcaklığımız en düşük seviyede olduğunda en iyi şekilde uyuruz. Sıcaklığımız sabah 6.00 ile 8.00 arasında yükselmeye başlar.

2. Vücut direnci ve ağrıya dayanıklılık öğleden sonra zirveye ulaşır.

3. Kalp krizlerinin sabah olması kuvvetle muhtemeldir.

Franz Schubert

1827’de Ludwig van Beethoven’ın cenazesinde Franz Schubert (1797-1828), sandığından daha fazla sembolizm yüklü bir hâlde, bir matem günü meşalesi taşıdı. Ateşi daha önce sönüp kül olan, gönülden bağlı, eziyet gören romantik besteci geleneğini sürdürerek bir yıl sonra o da öldü.

Viyana’nın dış mahallesi Lichtenthal’de doğan Schubert, genç bir çocukken Mozart’ın ana rakibi ve Beethoven’ın öğretmenlerinden biri olan Antonio Salieri ile keman, şarkıcılık ve piyano çalıştı. Schubert, beste yapmaya takıntılıydı ve her gün uzun saatler yalnız oturarak ve yazarak geçirirdi. Babası, müzik öğretmeniydi ve Franz’ı da öyle olması için zorladı. Franz, babasının baskısına boyun eğdi ve 1813’te bir öğretmen oldu ama zamanının çoğunu, sadece işini bölmeye cüret edecek bir öğrenciyi yetiştirmek için durarak, beste yaparak geçirdi.

Schubert, pek çok romantik gibi bir senfoni ustası değildi. Senfoni yerine, Alman romantik sanat şarkı ve türkü geleneğine yöneldi. Schubert yaşamı boyunca, Johann Wolfgang von Goethe tarafından yazılan bir şiire dayanan, ortaya çıkışı küçük bir çocuğun ölümünü önceden haber veren bir cüce kral hakkında karanlık ve korkutucu bir şarkı olan *Der Erlkönig* (*Gürgen Kralı*) (1820) parçasının da içinde olduğu altı yüzün üzerinde türkü besteledi. *Winterreise* (1827) şarkı döngüsü, Schubert’in en güzel eseri kabul edilir.

Schubert, tipik bir romantik çağ bohemiydi. Tüm yaşamı boyunca fakir, ama müziğe adanmış olarak hak ettiklerinden çok daha az bir fiyata bir düzine şarkısını geçinmek için sattı. Schubert, her sabah saatlerce beste yapar, akşamlarınıysa kendilerine Schubertianlar diyen bir grup yakın

arkadaşıyla geçirirdi. Viyana’nın kafelerinde ve bira bahçelerinde Schubert’in en son eserlerini icra eder, şiir okur ve çok içerlerdi.

Schubert, ne yakışıklıydı ne de kadınlarla özellikle ilgiliydi, ama 1822’de Orta Avrupa’nın fahişeleri arasında yaygın bir hastalık olan frengiye yakalanmıştı. Yaratıcı enerjisinin olgunlaşmasından çok daha önce, otuz bir yaşında öldü.

EK BİLGİLER:

1. 1823’te Schubert meşhur “Bitmeyen Senfoni” eseri üzerinde çalışmaya başladı. Öldüğü zaman bir arkadaşı, Anselm Hüttenbrenner, elyazmalarını otuz yedi yıl sakladı. 1865’te Viyana’da ilk sahnelendiğinde coşkuyla karşılandı.

2. Schubert, çoğunlukla arkadaşlarından borç para alırdı ve onların evlerinde yaşardı. Neredeyse hiçbir zaman kendi meskenine sahip olmadı.

3. Schubert, Goethe ve Wilhelm Müller’in de içinde olduğu diğer çağdaş Alman şairlerinin şiirlerini sanat şarkılarının temeli olarak kullandı.

İdealizm

Felsefede bir idealist, gerçekliğin zihne bağlı olduğuna inanan kişidir.

İdealistler, bir şeyin zihne bağlı olduğunu iddia ettiklerinde, bu şeyin onu düşünen zihinler olmadan var olamayacağını iddia ederler. Bu radikal bir duruştur. Sıradan hayatta, nesnelerin bir dünyası olduğuna ve onlar hakkında ne düşündüğümüzden bağımsız, o nesnelerin var olduğunu varsayarız.

Filozof George Berkeley (1685-1753) gibi idealistler, nesnelerin insan algısından bağımsız bir dünyası olduğu yönündeki basit fikri reddetti. Nesnelerin sadece, Tanrı'nın onları düşünmesinden dolayı, bizim onları düşünmediğimiz zamanlarda var olduklarını savundu. İdealizmin diğer bir formu, Immanuel Kant (1724-1804) ve Arthur Schopenhauer (1788-1860) tarafından benimsenen duruş olan, aşkın idealizm de diyebileceğimiz "transandantal idealizm"dir.

Kant, varlıkların insan zihnine bağlı olmayan şeyler olduğunu kabul etti. Onlara "kendilerinde şeyler" adını verdi. Ancak gerçekte tecrübe ettiğimiz nesnelerin kendilerinde şeyler olmadığı, ama kendiliğinden şeylerin sade bir görünüşü olduğunda ısrar etti. Ona göre bu görünüş sadece zihinlerimizde vardır. Schopeanhauer, bu Kant'ın bu ayrımına katılmakla beraber, kendilerinde şeylerin çoklu olduğunu kabul etmedi. Schopenhauer için gerçekliğin nihai doğası, bize zaman ve uzayda tekil şeylerin bir dünyası olarak görünen tek, farklılaşmamış bir "İrade"dir; kör ve inatçı bir güç olan İrade.

Çağdaş felsefede idealizm, cisimlerin varlığından ziyade o cisimlerin belli özelliklerine gösterdiği saygıyla benimsenir. Böylece birçok çağdaş filozof, değerlerin (ahlâki iyilik ve güzellik gibi) zihne bağlı olduğunu, dünyadaki şeylerin biz öyle olduğuna inandığımız için değerlere sahip olduğunu savunurlar. Diğer filozoflar, değerler hakkında gerçekçidirler. Deneyimleyelim veya deneyimlemeyelim, dünyada gerçek ahlâki iyilik, ahlâki kötülük, güzellik, çirkinlik ve benzerinin olduğu düşünürler.

EK BİLGİLER:

1. Bilginler, gerçekçiler ile idealistler arasında uzun süren bir tartışma olarak felsefe tarihini baştan sınıflandırırlar. Bu düşünce kanalına göre, Aristoteles (MÖ 384-322) ilk gerçekçiydi ve Platon (MÖ 427-347) ilk idealistti. Ancak bugün ancak birkaç felsefe tarihçisi bunu kabul edebilir.

2. Schopenhauer, transandantal idealizmin başlangıcının Hinduizm felsefesinde ve edebiyatında bulunabileceğini iddia etti.

Joseph Smith ve Mormonizm

Joseph Smith (1805-1844) Vermontlu çiftçi bir ailede dünyaya geldi. Ergenliğinde, İsa Mesih ve Tanrı'nın kendisine göründüklerini iddia etti. Üç yıl sonra Smith, altın levhaların çiftliğinde saklı olduğunu ona söyleyen melek Moroni tarafından ziyaret edildiğini söyledi.

Levhalara yaklaşmanın yasaklanmasından yıllar sonra, 1827'den itibaren Moroni Smith'in onları görmesine ve tercüme etmesine izin verdi. Smith'in ilâhi müdahale yoluyla antik Mısır dilinde yazılı olan levhaları tercüme ettiğine inanılır. Tercümeyi akrabalarına yazdırırken Smith ender olarak durakladı veya kendini düzeltti.

Tercümenin sonucu, İncil'in yanında Tanrı'nın kelâmı olarak Mormonlar tarafından benimsenen Mormon Kitabı'ydı. Mormon Kitabı, Tanrı tarafından MÖ 600 yılında Kuzey Amerika'ya gitmesi için görevlendirilen bir antik dönem peygamberi olan Lehi'yi anlatır. Kitap, Amerika kıtasında Tanrı'nın peygamber seçmeye devam ettiğini nakleder.

1830'da kitabı tercüme ettikten ve yeni dinini kurduktan sonra Smith, gittiği her yerde büyük huzursuzluğa neden olarak, hemen dinini yaymaya başladı. Yavaş yavaş ama sürekli batıya doğru, Vermont'tan New York'a ve Pennsylvania'ya, Missouri'ye ve nihayet İllinois'e taşındı. 1844'de Smith rakip bir gazeteyi baskı altına almak suçundan hapse atıldı. Sonunda kızgın bir çete tarafından öldürüldü. Smith'in ölümünden sonra, Brigham Young idareyi ele aldı ve Kilise'yi çok daha batıya, Utah, Salt Lake şehrine taşıdı.

Modern azizlerin İsa Mesih Kilisesi, ne Ortodoks, ne Katolik ne de Protestan'dı; daha ziyade İsa Mesih'in yeryüzünde kurduğu ilk kilisenin yeniden inşasıydı. Kilise Smith'in, Young tarafından takip edilen ve bugün de kilisenin mevcut başkanı, peygamberi ve kâhini ile devam eden bir dizi son peygamberin ilki olduğuna inanır. Bu modern peygamberin, Tanrı'dan doğrudan mesajlar alma gücüne sahip olduğuna inanılır.

Kilisenin pek çok doktrini arasında, iffet, mütevazı giyim ve ailevî ibadet derslerinin önemine dair inançlar yer alır. "Bilgelik Sözü" olarak bilinen bir beslenme kuralına göre, Mormonlar alkol, tütün, kahve veya çay tüketemezler. Adları belki de en fazla, çoklu evlilik olarak bilinen

çokeşliliğin bir şekli dolayısıyla kötüye çıkmıştır denilebilir. İronik olarak, çokeşlilik kilise tarafından 1890 yılında yasaklandı.

EK BİLGİLER:

1. Illinois'de Smith, 1845'te Chicago nüfusu ile aşık atan Nauvoo şehrini kurdu.

2. Mormonlar, dünya genelinde 51.000 tam zamanlı misyoneriyle dünyanın en büyük misyoner kadrosuna sahiptir.

İrlanda Patates Kıtlığı

1841’den 1851’e kadarki on yıllık dönemde İrlanda’da yüzlerce, binlerce yoksullaşmış köylü, modern Avrupa tarihindeki en kötü kıtlıklardan biri sırasında açlıktan öldüler. Bazı tahminlere göre Emerald Adası’nın nüfusu % 20 kadar azaldı. Kıtlık, trajik oranlara ulaşan bir insan felaketiydi ve İrlanda kıyılarının çok daha ötelerine, derin etkilerde bulundu. Amerika Birleşik Devletleri’ne ilk büyük göç dalgasını oluşturarak, adada açlık çeken köylülerin birçoğunun daha iyi bir hayat aramak için A.B.D.’ye gitmeleriyle sonuçlanan, devasa bir toplu göçü tetikledi.

Kuşaklar boyunca patates, İrlanda topraklarında son derece verimli bir şekilde yetişti ve ülkenin ana mahsulüydü. Ancak 1840’larda bir patates mantarı patates tarlalarını yok etti ve yaygın bir kıtlığı ateşledi, çünkü çoğu İrlandalı çiftçinin başka yiyecek kaynağı yoktu.

Kıtlığın ortaya çıktığı dönemde İrlanda, dünyanın en güçlü imparatorluğu Birleşik Krallık’ın bir parçasıydı. Çoğu tarihçi, İngiliz hükümetinin hastalığın oluşumuna izin vermede suç sayılabilecek derecede ihmalkâr davrandığına inanır. İngiltere’nin o zamanlar en iyi bilinen hiciv yazarlarından biri olan Jonathan Swift, yaşanan krize karşı hükümetin yetersiz cevabını eleştiren “Ilımlı Bir Teklif” adındaki ünlü makalesini yazdı. Kinayeli bir biçimde, hükümetin yiyecek göndermemesinden dolayı, İrlandalılar’a hayatta kalmak için bebeklerini yemelerini tavsiye etti.

İrlanda, 1169’da İngilizler tarafından istilâ edildi. İngiltere’nin parçası olan Kuzey İrlanda’nın altı bölgesi haricinde sonunda 1922’de bağımsızlığını kazanana kadar İngiliz mülkiyetinde kaldı. Bölgedeki şiddet, 1998’deki “İyi Cuma Anlaşması”ndan sonra dinmesine rağmen Kuzey İrlanda’nın İngilizlere mi yoksa İrlanda’nın geri kalanına mı ait olması gerektiğine dair anlaşmazlık sürmektedir.

EK BİLGİLER:

1. Patates İrlanda’nın, hatta Avrupa’nın bile yerlisi değildir. İspanyol kâşifleri, Güney Amerika’da bitkiyi yetiştiren yerli Amerikalı çiftçilerle karşılaştılar ve ekini hemen popüler olduğu Eski Dünya’ya götürdüler.

2. Kıtlık sırasında ve sonrasında İrlandalı Katolik göçmenlerin Amerikan şehirlerine gelişi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Protestan dinî karakterini kaybedebileceğinden korkan bazı Amerikalılar'ın öfkeli tepkisine neden oldu. Katolik ülkelerden gelen göçün karşıtları, 1850'lerde hemen harekete geçen "Bir Halt Bilmeyenler" adında bir siyasi parti kurdular.

3. Amerika Birleşik Devletleri'ne olan İrlandalı göçü, yirminci yüzyılda da devam etti. Nüfus Sayım İdaresi'ne göre bugün, İrlanda'nın toplam nüfusunun yaklaşık on katı olan otuz dört milyon Amerikalı, atalarının İrlandalı olduğunu iddia etmektedirler.

Walt Whitman

Walt Whitman (1819-1892), ülkenin edebî sesine önemli bir katkı sağlayan ilk büyük Amerikan şairiydi. Eserleri bilhassa düzensiz, değişen yapılarda, katı ölçü ve kafiye şemalarını terk eden bir şiir biçimi olan serbest nazıma öncülük edişleriyle etkiliydi. Serbest nazım, yirminci yüzyılın gözdelerindendi ve bugün halen yaygın bir kullanımı vardır.

Whitman, New York şehrinin kültürel hayatının sunduklarının, özellikle tiyatronun avantajını yaşayarak, bir öğretmen ve bir gazeteci olarak çalıştığı Brooklyn'de büyüdü. Yirmili yaşlarının sonlarında, Amerikan'ın kalbini hissetmek için aylarca Mississippi Nehri boyunca seyahat etti. Brooklyn'e geri döndüğünde, yazdığı bir dizi şiirden oluşan *Çimen Yaprakları* (1855) derlemesinin ilk baskısını kendi parasıyla gerçekleştirdi.

Çimen Yaprakları demokrasi, kardeşlik, Amerikan toprakları ve insan bedenini kutlayan şiirlerle dolu coşkulu bir eserdir. Ara sıra müstehcen fiziki tasvirlerinden, belirsiz veya bazen açıkça gay cinselliğini hissettirişlerinden dolayı, birçokları eseri edebe aykırı olmakla suçladı. Derlemenin en ünlü şiiri, ilki olan, açılış satırlarından tüm eserinin tonunu ortaya koyan "Kendimin Şarkısı"dır:

Kendimi kutluyorum ve kendimin şarkısını söylüyorum

Ve senin varsaydığını ben de varsayıyorum

Bana ait her atom benim olduğu kadar sana da ait

Aylak aylak geziyorum ve ruhumu çağırıyorum

Rahatıma yaslanırım ve gezinirim, yaz çimeninin bir filizine bakarak

Dilim, kanımın her atomu bu topraktan, bu havadan oluştu,

Buradaki ailemden doğdum, onlar da aynı aileden ve onların ailesi de aynı

Ben şimdi mükemmel sağlıkta otuz yedi yaşıma başlarım

Ölene kadar hiç durmamayı ümit ederek.

Çimen Yaprakları, o zamanlar Ralph Waldo Emerson (1803-1882) ve Henry David Thoreau'nun (1817-1862) Amerikan sanat çevrelerini sarstığı aşkıncılığın (transandantalizm) pek çok karakteristik unsurunu sergiler.

New England’tan filizlenen aşkıncılık, günlük dünyanın endişelerini aşan ruhanî bir saflığın takibini, bireyciliği ve özgüveni vurgulayan iyimser bir entelektüel felsefeydi.

Whitman, *Çimen Yaprakları*’nı kariyeri boyunca, 1892’de çıkan ve hayranlık uyandıran, ölüm döşeğinde doruğa ulaşmış yeni şiirlerini ekleyip mevcut olanları tekrar yazarak defalarca gözden geçirdi. Whitman’ın şiirleri, Abraham Lincoln’ün suikasta kurban gitmesine ve İç Savaş’a dair duyduğu derin üzüntüyü yansıtarak kademeli olarak daha da ciddileşti. Lincoln’e yürek dağlayan ağıtı “Leylaklar Çiçekli Avluya Dayandığında” (1865-1866’da yazıldı), en güzel şiirleri arasında yerini alır.

Edgar Degas

Edgar Degas (1834-1917), izlenimci akımla özdeşleşmiş sanatçıların en tanınmışlarından biridir. Ressam, tasarımcı, heykeltıraş, fotoğrafçı ve koleksiyoncu olarak, özellikle balerinlerin temsilleriyle ün yaptı.

Parisli, varlıklı bir bankacı ailede dünyaya gelen Degas, başlangıçta hukuk öğrenimi görmeye niyetliydi. Ancak, Louvre'da resim çalıştıktan sonra sanatçı olmaya karar verdi ve 1854'te çalışmaya başladı. İki yıl sonra Degas, yıllarca yaşayacağı, eski ustaların resimlerinin kopyasını yaptığı ve sonraki meslek hayatının temellerini attığı İtalya'ya taşındı. Başlangıçta klasik konulara ağırlık veren Degas, bununla beraber figürlerini gerçek bedenler üzerinde şekillendirdi. Erken dönem eseri *Talim Yapan Genç Spartalılar* (1860), çağdaş bir dekora antik bir tema yerleştirir.

Kuşağının birçok sanatçısı gibi Degas, fotoğrafçılığın icadından derinden etkilendi. Kamera ile denemeler yaptı ve onu çoğunlukla resimlerine hazırlık çalışmaları için kullandı. Simetri ve merkezde toplanmış kompozisyonlarının yoksunluğu ile adı kötüye çıkmış Japon baskılarından aynı şekilde etkilendi. 1861'de tanıştığı Gustave Courbet ve Edouard Manet gibi gerçekçi ressamlardan esinlenen Degas, Paris'in gündelik hayatını resmetmeye başladı.

1865 ile 1874 arasında Degas, soğukkanlı nesnelliği ile konuları yakalamaya çalıştığı kendi şahsî tarzını geliştirdi. 1868-70 yıllarında yaptığı *İç Mekan*'da (ya da *Tecavüz*) Degas izleyene, mahrem bir âna izinsiz giriyormuş gibi bir his verdi. Degas, izlenimcilerin sergilerinin yedisine eserlerini verdi. Akımı başlangıcından itibaren desteklemesine rağmen, "izlenimcilik" ifadesinden hoşlanmadı ve kendisini bir gerçekçi veya doğacı olarak tanımladı.

Degas, 1880 ile 1893 yılları arasında gücünün doruğuna erişti. Çeşitli araçlarla denemeler yaparak, daha akışkan etkileri başarmak için pasteli suluboya veya guaj ile birleştirdi. Meşhur yazar Emile Zola’nın sosyalist görüşlerinden esinlenerek, 1884’teki *Ütü Yapan Kadınlar* resminde görülebileceği gibi işçilerin sempatik portrelerini yaptı. 1886’daki son izlenimci sergiden sonra Degas, grup sergilerinde eserlerini göstermeyi bıraktı ve onun yerine özel satıcılarla çalıştı. Sonraki yıllarında daha parlak, daha az doğal renklerle çalışmaya eğilim gösterdi. Azalan görüş mesafesi ile bunalıma giren Degas, ölümünden beş yıl önce 1912’de resim yapmayı bıraktı.

Degas’ın eserinin en eleştirel değerlendirmesini, bir mektubunda “Şüphemden ve asabiyetimden kaynaklanan zalimliğe karşı hissettiğim bir çeşit çekimden dolayı tüm dünyaya karşı zordum veya zor göründüm.” diye yazarak, sanatçının bizzat kendisi yaptı.

EK BİLGİLER:

1. Ekim 1872’de Degas, annesinin doğum yeri olan New Orleans’ta beş ay kalmak üzere Paris’i terk etti. 1873’te New Orleans Pamuk Ofisi’nin resimlerini yaptı.

2. Degas, çoğunlukla sone formunda şiirler de yazdı.

Uyku

İnsanoğlunun yırtıcılara karşı tümüyle korunmasız, bilinçsiz bir şekilde yatarak hayatlarının yaklaşık üçte birini geçirmek üzere evrilmeleri tuhaf görünür. Uykusuz geçen bir gecenin ardından yorgun ve huysuz oluruz. İki geceden sonra hafıza kaybından ve konsantrasyon düşüklüğünden sıkıntı çekeriz. Üç gece sonra, bilinç kaybı başlar. Sağlıklı bir insanoğlu bir aydan daha fazla yemeden yaşayabilmesine rağmen, iki haftadan daha az kısa zamanda uykusuzluktan ölür.

O hâlde uykuyu bu kadar önemli kılan şey nedir? Kimse emin olmamasına rağmen, uykunun kaslarımızı ve organlarımızı yenilediği, düşüncelerimizi organize ettiği ve anılarımızı yapılandırdığı açıkça görünmektedir. Beyindeki elektrik dalgalarının faaliyetlerini ölçen Elektroansefalograf (EEG) çalışmalarına göre, uyku safhalardan oluşur. Normal olarak uyanık olduğumuzda ve belli bir şey düşünmediğimizde, beyin saniyede yaklaşık on devir dalgalanan alfa dalgalarını yaratır. Derin bir şekilde konsantre olduğumuzda, iki kat daha hızlı olan beta dalgalarını oluştururuz.

Uykunun ilk safhasına girdiğimizde, alfa dalgaları gelen ve giden ritimlerle gelişigüzel hâlde olur. Hafif uykunun bu safhasında, kolaylıkla uyanabiliriz. Zaman geçtikçe, beyin dalgaları daha uzun ve daha yavaş hale gelir. Yaklaşık kırk dakika sonra, saniyede 3.5 defadan daha az dalgalanan delta dalgalarını yaratırız. Derin uykunun bu safhasında, vücudun kasları kendilerini yeniler ve uyanmak çok zordur. Beyin dalgaları tekrar hızlanmaya başlar, yeni bir kırk dakika içinde alfa seviyesine geri tırmanır. Ama uyanmak yerine vücut hızlı göz hareketi (REM) uykusu adında bir safhaya girer. Gözler, sanki hareket eden bir nesneye bakıyormuş gibi ileri geri seğirir. Rüya görmemiz uykunun bu safhası sırasındadır. Ortalama bir genç yetişkin her gece REM uykusunun dört veya beş döngüsünü geçirir.

EK BİLGİLER:

1. Bir kişinin REM uykusundan mahrum kalması, çabuk bir şekilde bilinç kaybına neden olur.

2. Bebekler, gecenin yarısından fazlasını REM uykusunda geçirirler.

3. İnekler ayakta uyurlar, ama sadece yatarken rüya görebilirler.

4. Balinalar ve yunus balıkları, uyurken yüzmek ve nefes almak zorundadırlar. Bu yüzden belli bir zamanda beyinlerinin sadece yarısı uyuyakalır.

Felix Mendelssohn

Sanatta son derece yetenekli bir anne ile varlıklı Yahudi bir bankacının oğlu olarak doğan Felix Mendelssohn (1809-1847), hem müzik hem de görsel sanatlarda uzmanlaştı. Aslında, Bir Yaz Gecesi Rüyası (1826) ve İskoç Senfonisi (1830-1842) gibi en güzel eserlerinden bazıları, izlenimci resimlerin doğal ve fantastik seslerin taklitleriyle ve olgunlaşmış sembolizmle dolu müzikal karşılıkları olarak tarif edilebilir.

Genç bir adamken Mendelssohn, Johann Sebastian Bach hayranı seçkin bir Alman müzik öğretmeni olan Karl Zelter ile çalıştı. Mendelssohn, füg formuna yoğun şekilde çalıştı ve yirmili yaşlarının başlarında çok beğenilen Bach'ın *Aziz Matta Tutkusu*'nun bir gösterisini yönetti. Bach'ın eserlerinin kıta genelinde yeniden canlanmasını ateşledi. Takip eden bir turne sırasında Mendelssohn, ünlü eseri *İskoç Senfonisi*'ni de dâhil, yazdığı çeşitli eserlere esin veren İskoçya ziyaretini gerçekleştirdi. Yirmi yedi yaşında Mendelssohn, evlendi ve Leipzig Gewandhaus Orkestrası'nın şefi oldu.

Mendelssohn'un müziğinin çoğu, *Bir Yaz Gecesi Rüyası* oyunu için doğaçlama gelişen müziğinde ve *Telliler için Oktet* (1825) eserinin "perilerin dansı" bölümünde açıkça görüldüğü gibi büyülü temalara sahiptir. Meslektaşlarının çoğunu sürükleyen romantik ateşin pek azına sahip olan Mendelssohn çok katı bir klasik biçimciydi. Usta bir müzikal sanatkâr olarak geniş çapta beğeni topladı.

Mendelssohn, konserlerini ve eğitim programını yıllarca devam ettirdi. 1846 yılıyla oratoryosu *Elijah* Londra'da ilk gösterimini yaptığında, Mendelssohn yırtık pırtık giysiler içindeydi. Dinlenmek için Frankurt'a çekildi. Çok sevdiği kız kardeşi Fanny'nin öldüğünü duyduğu zaman

kafasında bir kan pıhtısının patlamasıyla sonuçlanan bir nöbet geçirdi. Olaydan suratı asık ve yaratıcılık açısından yaşam enerjisi çekilmiş hâlde çıktı ve sonraki sene derin bir depresyonda ölene dek birkaç eser yazdı.

EK BİLGİLER:

1. Genç bir çocukken Mendelssohn’un babası Abraham, tüm ailesini Protestanlık’a döndürdü, çünkü yaygın Alman anti-semitizminin oğlunun sanatsal kariyerine engel olabileceğini düşündü. Yeni aile soyadı Mendelssohn Bartholdy oldu.

2. Mendelssohn’un ilk öğretmeni Zelter, Johann Wolfgang von Goethe’nin de şahsî bir dostuydu. Goethe, Mendelssohn’un müziğine hayrandı ve yirmi yaşındaki sanatçıyı çalması için sık sık evine davet ederdi.

3. Bestecinin büyükbabası Moses Mendelssohn, tanınmış bir filozoftu.

4. Mendelssohn, kilise çıkışlarında yapılan binlerce düğün merasimine eşlik eden ünlü “Evlilik Marşı”nı yazdı.

David Hume

İskoçya'da doğan David Hume (1711-1776), gençliğinde Kalvinizm ile bağını kopararak ahlâk ve din üzerine tartışmalara yol açan görüşler geliştirdi. Bir radikal olarak kazandığı şöhreti, onu bir üniversitede iş bulmaktan alıkoydu. Onun yerine Hume, diğer pek çok şeyin yanı sıra bir memur, bir kütüphaneci ve sonraları bir diplomat olarak çeşitli işlere girdi. Jean-Jacques Rousseau ve Denis Diderot ile tanıştığı Paris'in salonlarında zaman geçirdi. Hume, 1776'da öldü; en tartışmalı eseri olan Doğal Din Üzerine Diyaloglar, ölümünden sonra yayınlandı.

Hume'un felsefesi, deneyciliği (empirizm) ve şüpheciliği ile tanınıyordu. Hume, bilgimizin ve fikirlerimizin tümünün deneyimle başladığına inandı. Bazı deneyimlerin her felsefî kavramı haklı çıkardığını öne sürdü. Ve sadece dinî inancın yazılarını değil, aynı zamanda yaygın felsefî varsayımları da gözden düşürmek için kayda değer bir çaba sergiledi. En ünlü ve etkili girişimi, bizi gerçek inançlara götürecek tümevarımsal akıl yürütmeye (tümevarım) güvenebileceğimiz fikrine saldırışıydı.

Ahlâk felsefesi dalında Hume, inançların değil sadece arzuların insanoğlunu harekete geçmeye teşvik edeceğine inandı. Ama ahlâk ilkelerinin davranışlarımızı sürüklediğini de gözlemledi. Bu nedenle, bu ilkelerin inançlarımıza değil arzularımıza hitap etmesi gerektiği sonucuna vardı. Diğer bir deyişle, Hume ahlâkî yargılarımızın dünyanın nesnel özelliklerini ifade etmediğini, sadece tercihlerimizi kayıt altına aldığını savundu. Hepimizin belli eylemlerden hoşlanmamamıza ve diğerlerini onaylamamıza neden olan doğal ahlâkî bir duyarlılığa sahip olduğumuza

inandı. Ahlaki yargılarda bulunduğumuzda, onayımızı veya kınamamızı ifade ederiz ve bundan daha yüce bir şey yoktur.

EK BİLGİLER:

1. Ölümünden sonra basılan "Doğal Din Üzerine Diyaloglar" adlı eserinde Hume, geleneksel dinî inançlara dair çeşitli yazıları, özellikle Tanrı'nın dünyayı tasarladığı görüşünü eleştirdi.

2. Arzuların rasyonel olarak değerlendirilemeyeceği görüşünü ifade etmek için Hume "Tüm dünyanın yıkımını, parmağımın kaşınmasına tercih etmek akla aykırı değildir." diye yazdı.

Hz. Muhammed

Hz. Muhammed (571-632), İslam'ın takipçilerine göre Tanrı'nın yeryüzündeki son peygamberiydi. Tüm Araplar gibi, Hz. Muhammed'in soyu İbrahim'in ilk oğlu İsmail'e kadar gider. Müslümanlar, yani İslam'ın takipçileri, Hz. Muhammed'in vahiylerinin Musa ve İsa Mesih gibi diğer peygamberlerinkileri takip ettiğine inanmaktadırlar.

Hz. Muhammed, Mekke'de doğdu. O zamanlar Mekke, putperestliğin hâkim olduğu Kâbe olarak adlandırılan bir tapınak çevresinde konuşlanmış müreffeh bir şehirdi. Hz. Muhammed'in babası o doğmadan önce ölmüştü ve genç bir çocukken Hz. Muhammed, tüccar olan amcasıyla Arabistan'ı gezdi, sonra kendisi de ticaret işini yaptı.

Derin derin düşünmeyi seven Hz. Muhammed, kırk yaş civarındayken yine bu amaçla gittiği Mekke yakınlarındaki Hira Mağarası'nda, bir görü deneyimi yaşadı. Bu görüde, melek Cebrail onunla konuştu ve daha sonra Kur'an'ı oluşturacak ayetleri ezberlemesini ve nakletmesini emretti. Cebrail, Hz. Muhammed'i hayatının geri kalanı boyunca da ziyaret etti ve Hz. Muhammed, Cebrail'in ilettiği öğretileri vaaz etmeye başladı. Ancak bütün hayatı boyunca Hz. Muhammed'in okuma yazması olmayışı, tüm bu vahiylerin sözlü olarak aktarıldığı anlamına geliyordu.

Hz. Muhammed'in öğretilerinin merkezî bir ilkesi, tek tanrıcılıktı. Bir tanrı kavramı, putlarla çevrili Kâbe etrafında gelişen Mekke şehrinin güçlü önderlerini müthiş kızdırmıştı. Sonunda Hz. Muhammed, takipçileri ile birlikte Medine'ye göç etmek zorunda bırakıldı. Medine'de İslam hemen çoğunluğun dini oldu. Ancak Hz. Muhammed, Müslüman olmayanları kovmaktansa, onların vergi ödeyerek kendi dinî ibadetlerine devam etmelerine izin verdi.

Medine'nin gücü arttıkça, Mekke'deki yetkililer temkinli olmaya başladılar. Gerginlikler arttı ve sonunda iki şehir bir savaşa tutuştu. Sayıca azınlıkta olmalarına rağmen Hz. Muhammed ve Medine bu savaştan galip çıktılar. Sonrasında Hz. Muhammed, bunu takip eden fetihlerle tüm Arabistan'ı birleştirdi.

Sözlü geleneğe göre, 619-620 yıllarında melek Cebrail ona bir kez daha göründü. Hz. Muhammed, altmış üç yaşında Medine'de öldü.

Hz. Muhammed’in kendinden sonra kimi halef bıraktığı sorusu, Sünnî ve Şiî Müslümanlar arasında ayrılığa neden olmuş bir tartışma konusudur. Sünnî İslam’a göre Ebu Bekir bir sonraki halife olarak seçildi. Diğer taraftan Şiîler, Hz. Muhammed’in damadı olan Ali’yi sonraki halife olarak atadığını ve Ebu Bekir’in sadece Ali’yi devirerek gücü ele geçirdiğini iddia ederler.

Sömürgecilik

Amerika’nın İspanyol sömürgesi olması, Christopher Columbus’un 1492’deki yolculuğu ile başladı. İngiliz tüccarlar ve dinî mülteciler bir yüzyıl sonra Yeni Dünya’ya ulaştılar. Ama Avrupa sömürgecilik çağı, on yedinci yüzyılda sonra ermedi ve Amerika ile de bitmedi. Keşif çağındaki İngiliz tüccarlar ve sömürgeciler, Hindistan, Çin ve Pasifik Okyanusu adalarında yeni yerleşimler kurarak dünyayı dolandılar.

1800’lerin sonlarında büyük Avrupa güçleri Fransa, İngiltere ve Almanya, Afrika’yı “keşfettiler”. Birkaç onyıl içinde, önde gelen Avrupa ulusları Afrika’yı böldüler ve yerli halkı sömürgeci güçlere boyun eğdirdiler. Fransa, Batı Afrika’nın önemli bir bölümünü aldı. İngiltere, Güney Afrika’nın ve kıtanın doğu kıyılarının kontrolünü zorla ele geçirdi. Almanya, Portekiz ve Belçika, Afrika’nın daha küçük parçaları üzerinde hak talebinde bulundular.

Batı medeniyetini yayma arzusunun doymak bilmez açgözlülük ile birleşmesi, Avrupalı sömürgeci güçlerin hayal gücünü ateşledi. Afrika’nın engin boş alanlarını evcilleştirmeyi daha kolay hale getiren demiryolları gibi yeni teknolojilerle donanımlı Batı, kıtanın kaynaklarını ele geçirmeye koyuldu. İngiliz şair Rudyard Kipling’in rezil kelimeleriyle, Avrupa imparatorlukları özverili şekilde medeniyeti yaymada “beyaz adamın yükünü”[6] –epey bir kâr sağlayarak– üstlendi.

Afrika’nın yerlileri için Avrupalılar’ın gelişi tam bir felaketti. Birçok Avrupalı, siyah Afrikalılar’ı insan olarak bile saymadılar ve Afrika nüfusunun önemli bir bölümünün kökünü kuruttular.1902’deki ünlü romanı *Karanlığın Yüreği*’nde yazar Joseph Conrad, sömürgeciliğin sözde medenî Avrupalılar’ı, Afrikalılar’ı sömürerek ve öldürerek nasıl canavarlara dönüştürdüğünü gösterdi. Bazı topraklarda milyonlarcası öldü. Belçika’ya bağlı Kongo’da, on milyon kişinin çalışma kampında öldürüldüğü; Almanya’ya bağlı Güneybatı Afrika’da tüm bir nüfusun sömürge yasalarına ayaklanmasının ardından kökünün kurutulmasının hedeflendiği tahmin edilmektir. Avrupalılar, kıtayı paramparça ve fakirleşmiş bir hâlde bırakarak II. Dünya Savaşı bitimine kadar Afrika’daki yerlerini terk etmediler.

EK BİLGİLER:

1. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden hemen önce, Afrika'nın sadece iki küçük parçası özgür ve bağımsız kaldı: Etiyopya ve 1847'de özgür bırakılan Amerikalı köleler tarafından kurulmuş Batı Afrika'daki küçük bir devlet olan Liberya.

2. Çoğu Avrupa gücü, II. Dünya Savaşı'nın ardından Afrika'daki sömürgelerini barış içinde serbest bıraktı. Fakat Fransa, Akdeniz kıyılarında bir ülke olan Cezayir'i inatla elinde tutmaya çalıştı. 1950'lerin ortalarından 1962'ye kadar süren kanlı bir savaşın sonunda ülke bağımsızlığını kazanana kadar yüz binlerce Cezayirli öldürüldü. Ayaklanma, 1966 yapımı ünlü "Cezayirliler'in Savaşı" filminde tasvir edildi.

On dokuzuncu yüzyılda İngiliz kâşif David Livingstone, Nil Nehri'nin kaynağını arayarak Afrika'yı dolaştı. Keşif seferinde Livingston, gazeteci Henry Morton Stanley'in kâşifi kastettiği "Dr. Livingstone'sunuz galiba?" meşhur sözleriyle 1871'de Tanzanya'da onu bulmasına kadar dış dünya ile altı yıl temasını kesti.

Charles Dickens

Sadece birkaç romancı, Charles Dickens'ın (1812-1870) üretkenliği ve şöhretine denk olmaya yakındır. Eserlerinin devasa hacmi, çoğu kalın ciltli kitaplar olan on beş büyük roman ve sayısız gazete yazısı ve makalenin daha fazlasından oluşmaktadır. İftiracılar Dickens'ın eserlerini cahilce bulup aşağılamasına rağmen, o böylesi eleştirileri görmezden geldi ve toplumsal bilinçte bir hikâye anlatıcısı olarak kendi çizgisini yakaladı. Karşılığında, bir hayran kitlesi Dickens'ı Viktoria döneminin en sevilen şahsiyetlerinden biri olarak destekledi.

Dickens, babasının kamu hizmeti sırasında memur olarak çalıştığı Chatham ve Londra'da çocukluğunu geçirdi. Ailesinin çok para harcaması onları borçlu hapishanesine düşürünce, on iki yaşındaki Dickens okulu terk etmeye ve ayakkabı boyama fabrikasında işe girmeye mecbur kaldı. Bu dönem, yazılarında da açıkça görüldüğü üzere, ona fakirler için yaşamı boyunca empati kazandıran bir tecrübe oldu. Dickens fabrikadan ayrılabildiği zaman, kısa bir eğitim görerek hukuk memurluğu ve sonrasında da gazetecilik yaptı.

Dickens'ın ilk yayımlanan romanı *Pickwick Notları* (1836) şöhretini sağlamlaştırdı. Eserlerinin birçoğu gibi, bu eseri de ona büyük bir finansal rahatlama veren aylık bir dergide dizi olarak yayınlandı. Dickens sonraki beş yılda, sokaklarda yaşayan genç bir yetimin hikâyesi olan *Oliver Twist* (1837-1839) adlı klasik romanı da dâhil seri hâlde dört roman daha ortaya koyarak, müthiş bir süratle yazdı.

Ahlâkî bir anlatı olan *Bir Noel Hikâyesi*'nden (1843), "en sevdiği çocuğu" olan kısmen otobiyografik romanı *David Copperfield*'e (1849-1850) uzanan

her yeni eseri, halkın Dickens'a sevgisini artırdı. Bu eserlerin tümü yoksulluğa ve diğer sosyal sorunlara eğilmesine rağmen, bu alâka sonraki romanlarında, kısmen İngiliz yasal sisteminin yetersizliği hakkındaki *Kasvetli Ev*'de (1852-1853) ve sanayileşmenin karanlık tarafı hakkındaki *Zor Yıllar*'da giderek ciddileşti. Dickens'ın kariyeri, tarihî romanı *İki Şehrin Hikâyesi* (1859) ve trajik bir roman olan *Büyük Umutlar* (1860-1861) ile sonlandı.

Dickens'ın eserlerinin kalitesi, ustalıklı kurgulardan yüzeysel duygusal hikâyelere önemli ölçüde değişkenlik göstermektedir. Dickens'ın romanlarını seri hâlde yayınlaması ve çoğunlukla kelime başı ödeme alması gerçeği, bu çelişkinin nedenini oluşturur. Bu durum niceliğin niteliğe baskın çıkması demek olsa bile, Dickens daima bilinçli bir şekilde okuyucularını memnun etmek amacıyla çalıştı. Eserleri, bugün hâlâ okuyucuları memnun etmeye devam etmektedir.

EK BİLGİLER:

1. Dickens'ın üretkenliği sadece yazıları ile sınırlı değildi; aynı zamanda karısı Catherine Hogarth'tan da on çocuk sahibiydi.

Paul Cezanne

Paul Cezanne (1839-1906) post-izlenimci akımın önemli sanatçılarından biri kabul edilir. Manzaraları ve natürmortları, yirminci yüzyıl başlarında kübizmin ve fovizmin gelişimi üzerinde etkiliydi.

Aix-en-Provence'ta varlıklı bir Fransız ailesinde dünyaya gelen Cezanne başlangıçta memleketinin yakınında hukuk eğitimi gördü. Yakın arkadaş olduğu romancı Emile Zola ile ilk kez orada tanıştı. 1861'de resim için hukuk eğitimini terk eden Cezanne, Güzel Sanatlar Okulu'ndan reddedildiği Paris'e taşındı. Sonra eserleri üzerinde yaşam boyu etkisi olan Camille Pissarro ile tanıştığı İsviçre Akademisi'nde eğitim görmeye başladı. 1874'te Cezanne, *Modern Olympia* eserini sunduğu ilk bağımsız sergilerinde izlenimcilere katıldı. Giriş eseri, "dizginlenemez romantikliğin" bir eseri olduğu bahanesiyle kavrayışsız bir eleştirmen tarafından çıkarıldı.

Cezanne izlenimcilerle iki kereden fazla sergi yapmasına rağmen, resmî salona hepsi de reddedilen resimlerini sunmaya devam etti. İzlenimcilerin şekil ve yapıyı ihmal ettiklerini eleştiren Cezanne bir arkadaşına, "İzlenimcilikle geçerli ve kalıcı bir şey yapmak istiyorum, tıpkı müzelerdeki sanat eserleri gibi." diye yazmıştı. Böylece sonraları 'post-izlenimcilik' olarak sınıflandırılacak kendi tarzını geliştirdi. Şekilleri basitleştirdi ve gerçekliğin daha doğru bir algısı olduğuna inandığı formu yakalamak üzere perspektifi bozdu. Örneğin *Meyve Kâsesi, Bardak ve Elmalar* (1879-1882) resminde Cezanne, kâsenin gövdesini, meyvelerin dengesiz ağırlığını destekliyormuş gibi merkezden yana doğru kaydırdı.

1882’de Cezanne, Aix’deki çocukluk evine geri taşındı. Daha sonraki döneminde, konunun önemini azaltarak onun yerine saf şekle yoğunlaştı. Soyutlamaya doğru kendi yolunda yürüyen Cezanne bir mektubunda “Doğada silindiri, küreyi, huniyi görmelisin, hepsi de perspektif içine konmuştur; öyle ki bir cismin, bir düzlemin her tarafı merkezî bir noktadan uzaklaşır.” diye yazdı. 1900’den sonra Mont Sainte-Victoire’nin civarının görüntüsünün, manzaranın nesnel gerçekliğinden ziyade hissi yakalamak için bakış açısını değiştirerek ve renk bloklarını kullanarak bir serisini yaptı.

Cezanne 1906’da öldüğünde, Pablo Picasso *Avignonlu Genç Kadınlar* (1907) adlı kübik başyapıtına çoktan başlamıştı. Kompozisyonu, Cezanne’a çok şey borçluydu.

EK BİLGİLER:

1. Cezanne, Emile Zola ile arkadaşlığını 1886’da, romancı Fransız gazetesi “Le Figaro”da ressamı başarısızlığa uğramış bir büyük yetenek olarak tarif ettiği zaman bitirdi.

2. Picasso, Cezanne için “hepimizin babası” ifadesini kullanır.

Kan

Ortalama bir yetişkinin damarlarında akan kan yaklaşık beş litredir. Ama kan tam olarak nedir? Vücudun hayatta kalmasına yardım eden dört temel bileşenden oluşur: Kırmızı kan hücreleri, beyaz kan hücreleri, trombositler ve plazma.

Kırmızı kan hücreleri, vücutta akciğerlerden tüm dokulara oksijen taşır. Normalde bu hücreler, kısmen içleri dolu delikli lokmalar gibi şekillenmiştir, ama ince kılcal damarlar yoluyla sıkıştırmak için şekil değiştirebilirler. Oksijen taşımaya ek olarak kırmızı kan hücreleri, hücre solunumunun atık bir ürünü olan karbondioksiti toplarlar. Kırmızı kan hücreleri, oksijen taşıdığında kana karakteristik rengini veren parlak kırmızı renktedirler. Kandan oksijen çıkarıldığında koyu vişneçürüğü rengindedir, ama ışığın cildimizi delip geçme şeklinden dolayı damarlarımızda mavi renkte görünür.

Beyaz kan hücreleri enfeksiyonlarla savaşan, bakterileri, virüsleri ve parazitleri öldüren bağışıklık sisteminin bir parçasıdır. Beyaz kan hücrelerinin birçok tipi vardır, ama en yaygın tipleri nötrofiller ve lenfositlerdir. Nötrofiller, kelimenin tam anlamıyla düşmanlarını canlı canlı yutar. Onları önce yıkar ve fagositoz adı verilen bir süreçte sindirir. Lenfositler, daha gizli ve karmaşık şekillerde çalışırlar. Vücuda giren yeni virüsleri ve bakterileri yıkmak için şekillerini belirginleştirirler. Bu zaman almasına rağmen, lenfositler eski hastalıklarla geçmiş karşılaşmalarını hatırlar. Belli bir mikropla savaşmayı öğrendikçe, onu tekrar nasıl yenmesi gerektiğini her zaman bilir hale gelir.

Kanın üçüncü bileşeni trombositler, yaraları pıhtılaştıran kimyasalları içerir. Derinizi sıyırdığınızda veya kestiğinizde, trombositler kanamayı durduran kabuk oluşumuna yardım ederler. Kırmızı kan hücrelerinin, beyaz kan hücrelerinin ve trombositlerin hepsi kemik iliğinde ve aynı kök hücrelerden oluşturulur.

Plazma, vücut genelinde kırmızı kan hücrelerini, beyaz kan hücrelerini ve trombositleri taşıyan sıvıdır. % 90’ı sudur ve % 10’u da proteinlerin, elektrolitlerin, glikozun, vitaminlerin, hormonların ve kolesterolün bir birleşimidir. Hepsiyle birlikte kan, vücudu canlı tutan her şeyi barındırır.

EK BİLGİLER:

1. Ortalamada erkekler, her milimetreküpte 5.200.000 kırmızı kan hücresine sahipken, kadınlar her milimetreküpte 4.600.000 kırmızı kan hücresine sahiptir.

2. Donmuş kan, on yıla kadar saklanabilir.

3. Yahudi beslenme kuralları, her ne şekilde olursa olsun kanın tüketilmesine izin vermez. Geleneksel olarak, tuzlama ve salamurayla etten kanı temizler.

4. Çin folkloruna göre, burun kanamaları erkeklerde cinsel uyarılmanın bir işaretidir.

Hector Berlioz

Hata denecek derecede romantik olan Hector Berlioz (1803-1869), benmerkezci ve sürekli olarak âşıktı. Çalkantılı hayatı, yazdığı müziğe mükemmel bir eşlikçiydi.

Fransa, Grenoble'un dışında ılımlı bir ailede doğan Berlioz'un doktor babası onu Paris'te tıp fakültesine yolladı. Orada konserlere giderek ve müzisyenlerle takılarak, romantizm ruhuyla savruldu. Dindar ve becerikli annesinin ısrarlarına karşın Berlioz eğitimini yarıda bıraktı ve Paris Konservatuarı'na girdi.

1827'de Berlioz, hayatını değiştiren, Shakespeare'in *Hamlet* oyununun bir gösterisine gitti. Ophelia başrolünü oynayan İrlandalı kadın oyuncu Harriet Smithson'a deli gibi âşık oldu ve çılgınca kur yapmaya başladı. Smithson, Berlioz'un tekliflerini reddettiği zaman, onu müziği ile kazanmaya karar verdi. Sonuç, on dokuzuncu yüzyılın en önemli eserlerinden biri olan *Fantastik Senfoni* (1830) yapıtıydı.

Eser, güzel bir hizmetçiye vurulmuş, afyonu aşırı doz alarak intihar etmeye çalışan genç, hırslı bir bestecinin hikâyesini anlatır. Hemen ölmek yerine, parçanın beş bölümüyle çakışan beş yoğun halüsinasyona yuvarlanır: Önce aşkıyla karşılaşır ve arzuyla baştan çıkar; sonra bir baloda onu dans ederken görür; daha sonra bir çayırda sessiz bir sahne gelir; sonra sevdiğini öldürür ve giyotinle idam edilir; sonunda bestecinin vücudu, ölü aşkının iğrenç bir şekilde tekrar göründüğü cadıların Sebt gününde ölü için söylenen ortaçağ şarkısı "Dies Irae"ye eşlik ederek çalkalanır.

Fantastik Senfoni’de, her bölümünde yeni müzikal biçimlerde tekrarlanan, sevileni temsil eden basit, cezbedici bir melodi esasına dayanan, devrim niteliğindeki *idée fixe* tekniği kullanılır. Berlioz’un Harriet’in hayaline saplantılı olduğu ölçüde senfonisi de bu temaya saplantılıdır. Yıllar sonra nihayet, Berlioz hercai Harriet ile evlendi. Fakat soğumuş, geç kalmış aşkları uzun sürmedi.

EK BİLGİLER:

1. Berlioz’un Paris Konservatuarı’ndaki öğretmeni Jean-François Lesueur (1760-1837), kendisine onun bir dâhi olduğunu söyledi. Berlioz, hiçbir zaman bunu unutmadı. Günahkâr içgüdülerini devasa ölçekte, pahalı prodüksiyonlarda beste yapma konusunda cesaretlendiren şey, muhtemelen buydu. 1844’de Paris’te 1.000’den fazla müzisyenin olduğu ve yedi asistan şef gerektiren dev bir orkestra koro topluluğunu yönetti.

2. Kendi kendine gitar ve flüt öğrenmenin haricinde Berlioz, enstrümantal yetenekten yoksundu. Korkunç bir piyanistti ve kemanı ya da bestecilerin bilinen diğer enstrümanlarından herhangi birini çalamıyordu.

3. Paris Konservatuarı’nın talepkâr, muhafazakâr standartları ile sürekli arası açık olan Berlioz, oraya bir iş için başvurdu ama defalarca reddedildi. Yaşamının çoğunda Paris gazeteleri ve dergilerinde yazarak geçindi. Yetenekli bir yazardı ve makalelerinin çoğu bugüne ulaşmayı başardı.

Tümevarım

Şeylerin geçmişte oldukları şekilden yola çıkarak her zaman oldukları veya olacakları şekil hakkında sonuçlar çıkarmak için akıl yürüttüğümüzde, tümevarımsal olarak akıl yürütüyoruz. Örneğin, güneşin yarın doğacağına inanırız çünkü güneş geçmişte her zaman doğmuştur. Bunun gibi, tüm kitapların sayfaları olduğuna inanırız çünkü şimdiye dek gördüğümüz kitapların tümünün sayfaları vardır. Dünya hakkında sahip olduğumuz inançlarımızın çoğu, tümevarımsal akıl yürütmeye dayanır.

Tümevarım, tümdengelimli akıl yürütme kadar kesin değildir. Örneğin, Sokrates bir insandır ve tüm insanlar ölümlüdür, o halde Sokrates ölümlüdür sonucuna vardığımızda tümdengelimli akıl yürütürüz. Bu durumda, gerçekler sonucu doğru kılar. Ancak tümevarımı kullandığımızda geçmiş hakkındaki gerçekler geleceğin nasıl olacağını belirlemez. Güneş, patlayabilir veya bir şekilde doğmayabilir.

Tümevarımsal akıl yürütmeye başvurduğumuzda, kişi kanıtın sonucu gerektirmediğini savunabilir, ama o sonucu muhtemel veya kuvvetle muhtemel yapar. Fakat soru hâlâ ortadadır: Geleceğin, geçmişteki gibi olmayacağını değil de, olacağını varsaymak için hangi mutlak gerekçeye sahibiz?

EK BİLGİLER:

1. David Hume (1711-1776) ilk kez tümevarımın sorunsalını ortaya attı. Tümevarımsal akıl yürütmenin bize gerçeklik yolunda rehberlik edeceğini düşünmek için hiçbir neden olmadığı sonucuna vardı.

2. 1950'lerde filozof Nelson Goodman (1906-1998), "tümevarımın yeni bilmecesi" olarak isimlendirdiği soruyu ortaya attı: Şeylerin hangi özellikleri tümevarımsal akıl yürütme için meşru temellerdir, ve hangileri değildir?

Kur’an

Kur’an, Müslümanlar’ın kutsal kitabıdır ve Tanrı’nın insanoğluna son vahyi olduğuna inanılır. Tanrı’dan (İslam’da Tanrı’nın adı Allah’tır) Cebrail melek vasıtasıyla Peygamber Muhammed’e (571-632), onun aracılığıyla da tüm Müslümanlar’a iletildi.

Kur’an 114 sure ve 6.234 ayet içerir. Hz. Muhammed’in okuma yazmasının olmayışından dolayı o, vahiyleri yüksek sesle söylemeli ve bunlar başka biri tarafından yazılmalıydı.

Kur’an’ın orijinal dili, Arapça’nın eski hâliydi. Arapça, ünlü harflerin olmadığı, ünsüz harflerden oluşan bir dildir; bu nedenle kelimelerin ve deyişlerin anlamları zaman içinde kolaylıkla kaybolabilir ve yeniden yorumlanabilir. Kur’an’ın eski şekline hürmet edilir ve Arapçası ideal dil olarak görülür çünkü Tanrı’nın konuşmasıdır (sözleridir). Ayrıca, Kur’an’ın gerçekten anlaşılması için her zaman Arapça olarak yazılması gerektiğine inanılır. Böylece, kutsal kitabın çevrilmiş versiyonları yalnızca özetler veya yakınlaştırmalar olarak kabul edilir.

Müslüman bilginler Kur’an’ı kendi içinde özel bir tür olarak dikkate alırlar. Çeşitli surelerde, Kur’an düzyazı, dize, kâfiye düzeni ve nakaratı andıran, hemen her biçimde ifadeler içerir. Tevbe Suresi hariç surelerin hepsi “Rahman ve Rahim Olan Allah’ın adıyla,” sözleri ile başlar.

Surelerin içeriği de büyük oranda çeşitlilik gösterir. Tanrı’nın doğası (varlığı veya mahiyeti) konusunda, insanın doğası ve kozmolojik öğretiler konusunda öyküleyici anlatıları, yasal ve ahlâki öğretileri, psikolojik öğretileri içerir. Kur’an kronolojik sıralamada yazılmadı, onun yerine ilk önce en uzun sureden başlayarak, surelerin boyutlarına göre ayarlandı. Ayrıca, Kur’an Hz. Muhammed’in Mekke’de ve Medine’de aldığı vahiylere göre bölünebilir. Mekke’de gelen sureler daha kısayken, Medine’de gelen sureler daha uzun ve yasal konular hakkındadır.

Sünnî İslam’a göre Kur’an, birinci halife Ebu Bekir zamanında kitap haline getirilmiştir. Çoğunlukla sözlü olarak anlatıldığından, Kur’an’ın birçok yazılı nüshası ortaya çıkmıştı. Resmî bir Kur’an oluşturmak için Ebu Bekir, birçok bilgini bir araya topladı ve parçalar hâlindeki metinleri bir standart versiyon hâlinde derledi. Bu versiyonu Arap imparatorluğunun

önemli kentlerine yolladı. Diğer tüm versiyonlar Osman zamanında yok edildi.

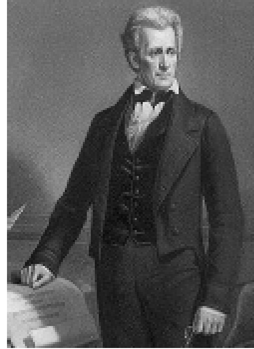
EK BİLGİLER:

1. Kur'an'da, çelişki olarak yorumlanabilecek çeşitli noktalar vardır; ama Müslüman bilginler bu "hataların" sadece Tanrı tarafından Hz. Muhammed ve tüm Müslümanlar'ın takip edecekleri makul bir gidiş yolunu açığa çıkarma girişimleri olduğunu iddia ederler.

2. Kur'an'ı ezberleyen insanlar, "koruyucular" anlamına gelen "hâfız" (tekil) veya "huffaz" (çoğul) olarak bilinirler.

Andrew Jackson

Andrew Jackson (1767-1845), 1829’dan 1837’ye kadar görev yapan, Amerika Birleşik Devletleri’nin yedinci başkanıydı. Amerika başkanlığını kazanmak için kesinlikle zamanının en sıra dışı adamıydı. Güney Carolina’da doğan Jackson, sadece on üç yaşındayken, İngilizler’le savaşmak için Kıta Ordusu’na katıldı. Amerika’nın bağımsızlığını takip eden yıllarda Tennessee’de bir hukukçu ve politikacı olarak çalıştı, sonrasında devlet milislerine tekrar katıldı ve 1812 Savaşı’nda New Orleans Muharebesi’nde İngilizler’e sürpriz bir zafer sağlayan Amerikan kuvvetlerini yönetti. Jackson’un askerî başarıları onu ulusal bir kahraman yaptı. Ama kaba biyografisi (Jackson, Tennesse’de düelloda çeşitli yasal muhaliflerini öldürdü ve boşanmış bir kadınla evlendi) onu 1829’a kadar Massachusetts ve Virginia elitinin soylu üyelerinin ağırlıkta olduğu başkanlık adaylığı için pek muhtemel olmayan bir isim kıldı.

Jackson kısmen kendi altyapısından dolayı, 1824’teki tartışmalı bir seçimde başkanlık yarışını Başkan John Adams’ın oğlu ve Massachusetts’ten siyasi bir ailenin asilzadesi olan John Quincy Adams’a kaybetti. O zaman Amerika başkanlık seçim sistemi, bugününkünden daha az demokratikti. Birçok eyalet, oy verenlere hiçbir söz hakkı vermiyordu. Onun yerine eyalet yasa koyucuları karşılığında Seçmenler Kurulu’nda başkanlık için oy veren seçicileri tayin ettiler. 1824’te halka oy hakkı iznini veren eyaletlerde Jackson, Adams’ı kolayca yendi. Ama Temsilciler Meclisi sonunda kazanana karar verdiğinde, onun yerine Adams’ı seçti.

Çileden çıkmış olan Jackson, sonraki dört yılını seçim sistemini daha demokratik hale getirmek için kampanya yaparak geçirdi. Amacını ilerletmek için yeni bir siyasî partiyi, Demokrat Parti’yi kurdu ve 1828

seçiminde Adams'ı rahatlıkla mağlup etti. Jackson'un seçimi Amerikan siyasi sisteminde bir yer değişimini müjdeledi. Artık varlıklı aristokratların Beyaz Saray üzerinde ayrıcalıklı hakları olamazdı. Başkan olarak Jackson'ın yerli Amerikalılar'ı Georgia'dan sürmek için uğraşması ve Amerika Birleşik Devletleri Bankası'nı lağvetmesi, onu oy kullanma hakkıyla yeni tanışan halk arasında popüler kılarak ulusun ilk Demokratik başkanı yaptı.

EK BİLGİLER:

1. Seçilmesinin 100. yıldönümü olan 1928'den beri Jackson'un yüzü yirmi dolarlık banknotları süsledi. Bu, Jackson'un, Federal Rezerv'in erken dönem öncüsü olan Amerika Birleşik Devletleri Bankası'na sert muhalefetine karşılık ironik bir onurlandırmadır.

2. Jackson, Thomas Jefferson örneğini takip ettiğini iddia etti; ama ağırbaşlı Virginialı, öfkeli Tennesseeli'nin hayranı değildi. Jefferson, Jackson hakkında "Tutkuları korkunç" diye yazdı ve "Tehlikeli bir adam" diye ekledi.

3. Başkan olarak Jackson, hiçbir eyaletin federal yasaları geçersiz kılamayacağını veya birlikten çekilemeyeceğini savundu. Birliğin dokunulmazlığı doktrini, Abraham Lincoln dâhil birçok Amerikalı'nın düşüncesinin şekillenmesine yardım etti.

Henry James

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisini Avrupa ile rekabet etmek için bir dünya gücü hâline getirmesinden dolayı Atlantik'in her iki tarafındaki yazarlar, Eski Dünya ile Yeni Dünya arasındaki kaçınılmaz çarpışmayı kaleme almaya başladılar. Bu gözlemcilerden en ileri görüşlü olanı Henry James'ti (1843-1916).

Amerika'da doğmuş bir yerli, ama sonrasında İngiliz vatandaşlığına geçmiş biri olarak James, gurbetçi deneyimini şekillendirdi. New York şehrinde kültürlü bir ailede dünyaya geldi. Babası Henry, seçkin bir kuramcı ve teologdu ve büyük erkek kardeşi William tanınan bir filozof oldu. James, ailesi Rhode Island, Newport'ta yerleşene kadar Londra, Paris ve Cenevre gibi çeşitli yerlerde yaşayarak sıra dışı bir şekilde kozmopolit yetişme tarzından faydalandı. Harvard Hukuk Okulu'nda eğitim alırken James, kendisini tam zamanlı yazı yazmaya adamadan evvel hikâyeler ve kitap eleştirileri kaleme aldı. James, yazısını geliştireceğine inanarak yirmili ve otuzlu yaşları boyunca Avrupa genelinde yoğun bir şekilde seyahat etmeye devam etti.

James'in ilk büyük romanı olan *Amerikalı* (1877), eserlerinin pek çoğunu istilâ eden çatışmayı ele alır: Yeni Dünya'nın atılganlığı ve toyluğu karşısında Eski Dünyanın medeniliği ve yozlaşmışlığı. Romanda, yeni zengin Amerikalı işadamları kaçınılmaz felakete yol açan Fransız aristokrasisinin içten pazarlıklı ve kibirli hâllerinin ortasında anlaşılması çok güç bir noktaya varırlar. Benzer şekilde *Daisy Miller*'da (1879) inatçı genç bir Amerikalı kadın, kendisine sadece trajedi getiren gurbetçi sosyetenin alışkanlıklarını küçümser. Ve *Bir Kadının Portresi*'nde (1881) bir kadın mirasçı Avrupa'da yağmacı gurbetçilerin eline düşer.

Uluslararası ortamların alışkanlıklarına attığı keskin bakışın ötesinde James, bir düzyazı üslûpçusu olarak müthiş becerilere sahipti. Uzun, bükülen cümleleri tercih etmesi, meslek hayatı boyunca, ama özellikle *Elçiler* (1903) gibi geç dönem romanlarında âşikardı. James'in eserlerinin hepsi, detaya yoğun ilgi göstermektedir. Karakterlerinin psikolojik motivasyonlarına ve kişilerarası ilişkilerin güç dinamiklerine özel bir dikkat harcadı. Bu bağlamda James'in romanları, on dokuzuncu yüzyılın gerçekçi geleneğine sıkıca bağlı olmasına rağmen, yirminci yüzyılın psikolojik romanlarının erken dönem öncüsü olarak görülmektedir.

EK BİLGİLER:

1. James, "Fransa'da Küçük Bir Gezi" (1888), "İngilizce Saatler" (1905) ve "İtalyanca Saatler" (1909) dâhil kurgusal olmayan gezi yazılarının çeşitli derlemelerini yayınladı.

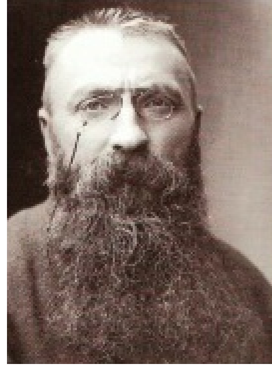
2. Avrupa'da onlarca yıl yaşadıktan sonra James sonunda 1915 yılında İngiliz vatandaşı olmaya karar verdi. Sonraki yıl Londra'da öldü.

3. Film şirketi, Merchant Ivory Productions, "Avrupalılar" (1979), "Bostonlular" (1984) ve "Altın Kâse" (2000) dâhil olmak üzere James'in romanlarının pek çoğunun başarılı film uyarlamalarını yaptı.

Auguste Rodin

Auguste Rodin (1840-1917), birçok uzman tarafından gerçekçi insan figürlerinin son büyük heykeltıraşı olarak görülür. Düşünen Adam gibi muazzam eserleri ile iyi tanınan Rodin, Michelangelo'nun cüsseli, bitmemiş başyapıtlarının boyutlarına ve akışına öykündü.

Rodin 1854 ile 1857 yılları arasında Paris'te Petite Ecole'de çizim eğitimi aldı. Akademi tarafından reddedilen Rodin, erken dönem meslek hayatı boyunca bir sanatkâr, seramik ressamı ve kuyumcu olarak yaşamını kazanmaya çalıştı. 1864'te Albert-Ernest Carrier-Belleuse stüdyosuna girdi. Aynı yıl doğacılığa olan ilgisini açığa çıkardığı, ama bitirilmemiş olarak görülen ve resmî Salon tarafından reddedilen *Kırık Burunlu Adam* adlı eserini tamamladı. 1870'te Carrier-Beleuse'ü, sonunda bağımsız bir atölye oluşturana ve kabul gören bir heykeltıraş olmaya çabaladığı Brüksel'e kadar takip etti.

1875'te İtalya'ya yaptığı bir gezi, Rodin'i Michalengelo, Donatello ve klasik antik dönem heykelleriyle yüz yüze getirdi. Cevaben, bazılarının gerçek bir insanın kalıbından yapıldığına inandığı, canlıymış gibi görünen eseri *Bronz Çağı*'nı (1875) yarattı.

1880'de Rodin, Dekoratif Sanatlar Müzesi'nin bronz kapıları için Fransız hükümetinden bir iş aldı. Lorenzo Ghiberti'nin Floransa'da Vaftizhane'de yer alan ünlü eseri *Cennetin Kapıları*'ndan esinlenen Rodin, ölümüyle yarım kalan *Cehennemin Kapıları* için 180'den fazla figürü kalıba döktü.

1884'te Calais yurttaşları Rodin'den 1347'de şehirlerinin İngilizler tarafından işgalini durdurmak için hayatlarını feda eden altı adamın anısına bir anıt yaratmasını istediler. Sonucu *Calais Kasaba Sakinleri* adlı eseri,

adamları kahramandan ziyade kurban gibi tasvir etmesiyle eleştirildi. 1891'de Rodin, Honore de Balzac'ın portresi için bir iş aldığında, yedi yıl adamın gümüş levha üzerine çekilmiş fotoğraflarını toplayarak geçirdi; terzisine danıştı ve yazarın kişiliğini hissedebilmek için evinin çevresindeki arazisini çalıştı. Ancak *Calais Kasaba Sakinleri* gibi, eserinin geleneklere çok uymadığı farz edildi. Rodin eleştirileri, "İlkem, sadece şekli değil, ama hayatı da taklit etmektir." diyerek cevapladı. Eleştirmenlerine rağmen, Rodin Fransız hükümetinden önemli işler almaya devam etti.

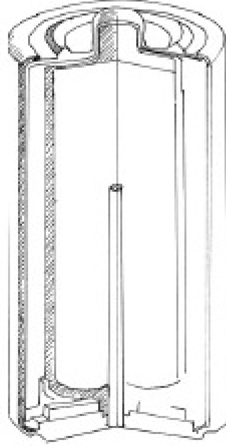
1895'le beraber Rodin, bir Avrupa şöhreti olarak yaşadığı ve yabancı üniversitelerden fahrî doktoralık unvanı aldığı sırada Brilliants Villası'nı satın aldı. 1908'de Paris'e, sanatçının ölümünden bir sene önce 1916'da gelecekteki Rodin Müzesi olarak tasarlanan bir bina olan Hotel Biron'a hareket etti. 1919'da müzeye dönüştürülen bu bina, dünyadaki Rodin eserlerinin en büyük koleksiyonuna ev sahipliği yapmaya devam etmektedir.

EK BİLGİ:

1. Alman şair Rainer Maria Rilke, 1905'ten 1906'ya kadar Rodin'in sekreteri olarak hizmet etti ve daha sonra onun hakkında bir kitap yazdı.

Piller

Piller, negatif yüklü minik atom-altı tanecikleri olan elektronları üretmek için birbiriyle tepkimeye giren maddeler olan elektrokimyasal depolarıdır. Bir kaynaktan diğerine elektronların akışı, lambalarımıza, televizyonlarımıza, arabalarımıza, kameralarımıza, uydularımıza, cep telefonlarımıza ve bilgisayarlarımıza güç veren elektrik akımlarını yaratır. Elektronlar, devre denen iletken yollar yoluyla akarlar. Evinizdeki kablolar, devrelerin örnekleridir.

Çoğu pilin dört parçası vardır: Negatif yüklü bir anot, pozitif yüklü bir katot, elektrokimyasallar ve elektrolitler. Elektrokimyasalların tepkimesi, elektronları pilin bir tarafına, anot yaratarak (genelde eksi sembolüyle işaretlidir) iter. Pilin diğer tarafında elektronların eksikliği katot (genelde artı sembolüyle işaretlidir) yaratır. Normalde, elektronlar yükü dengelemek için anottan katoda doğru akar, ama pilin ortasındaki elektrolitler bir blok gibi hareket eder. Onun yerine elektronlar anotu katota bağlayan bir devre yoluyla yol almalıdırlar.

Eğer anot ve katot birbirine doğrudan bağlılarsa, elektrokimyasallar elektronları mümkün olduğu kadar çabuk üreteceklerdir ve pil yükünü çabucak kaybedecektir. Ama çoğu pil, elektronların aşamalı olarak akmasına izin veren lamba, TV, radyo gibi bir elektrik yükleyicisine bağlıdırlar. Ancak sonunda elektrokimyasallar elektron üretmeyi durduracaklardır. Tekrar yüklenebilir pillerde bir dış güç kaynağı, anot ve katottaki elektronların dengesini geri yükleyerek elektrokimyasalların geriye doğru çalışmasına neden olan elektronların akışını tersine çevirir. Bu,

geceleri cep telefonunuzu şarja taktığınızda cep telefonunuzdaki pile olan şeydir.

EK BİLGİLER:

1. MÖ. 250'ye kadar giden ilkel pillerin ilk kez Bağdat'ta var olmuş olabileceğine dair kanıtlar vardır.

2. İlk modern pil, 1800'de Alessandro Volta tarafından icat edildi. Voltaj ve volt kelimeleri onun adından türetildi.

3. Güç kâğıdı adı verilen yeni tip bir pil, mevcut şartlarda mükemmel hale getiriliyor. Bu, çoğu yüzey üzerine basılabilen ve güç üreten mürekkep hücreleri şeklindeki ince, esnek bir pildir.

4. Dünya genelinde pil sanayi her yıl kırk sekiz milyar dolar satış hacmi yaratmaktadır.

Robert ve Clara Schumann

Robert Schumann'ın hayatı (1810-1856), yaratıcı dehâsı ve aynı zamanda ona eşlik eden aklî dengesizliğinden muzdaripliği ile simgeleşmişti. Kendisi de meşhur bir piyanist olan Clara Wieck Schumann (1819-1896) ile evlendi; hastalık, delilik krizleri ile akıl hastanelerinde hapsolma arasında dışavurumcu şarkılar ve oda müzikleri besteledi.

Robert ve Clara, Clara dokuz yaşındayken tanıştılar ve Robert, Leipzig'te Clara'nın babası Friedrich Wieck ile piyano çalışıyordu. Robert, hukuk kariyerini müzik yapmak için terk etti ve o zamanlar "müzikal zevksizliklere" saldıran *Müziğin Yeni Gazetesi* adında bir Alman dergide yazarlık yapıyordu. Bu dergi Hector Berlioz, Frederic Chopin ve sonraları Johannes Brahms'ı destekledi.

1840'ta Robert ve Clara, Clara'nın babası karşı çıkmasına rağmen evlendiler. Wieck, Robert'ın dengesizliğinden şüphelendi, çünkü genç adam muhtemelen frenginin bir sonucu olarak sıklıkla sinir bozukluğundan muzdaripti ve 1833'te intihara teşebbüs etti. Evliliklerinin ilk yılında Robert, aşklarının hatırına 140 türkü ve romantik şarkı besteledi. Clara, kendini yetiştirmiş usta bir konser piyanistiydi ve çağın en iyi solocularından bazılarını eğitti. Aynı zamanda kendi başına çeşitli parçalar da yazdı.

Ama evlilikleri kısa zamanda gergin ve zorlayıcı hale geldi. Clara'nın teşvikiyle Robert, 1841'de ilki oldukça övülen fakat diğeri o kadar beğenilmeyen iki senfoni yazdı. Clara, aynı zamanda Robert'i bir şef olması için de cesaretlendirdi, ama çok az yeteneği vardı ve orkestranın önünde dikilirken sıklıkla notların içinde kayboluyordu. Her şeyi berbat eden sinir

krizleri daha sık olmaya başladı. Arkadaşı Felix Mendelssohn tarafından yeni oluşturulan Leipzig Konservatuarı'nda eğitim vermek üzere davet edildiğinde, ders verme girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Dersleri açıklıktan uzak ve anlaşılmazdı, sonunda bırakmak zorunda kaldı.

1844'te Clara, Robert'e uzun bir Avrupa turnesinde eşlik etti. Turne sırasında Robert felce neden olan bir kriz geçirdi ve bu durum onları beş yıllığına Düsseldorf'a taşınmaya ikna etti. 1853 ile 1855 yılları arasında Robert, kafasının içinde sesler duyarak ve geceleri kafeteryalarda yalnız oturarak, köşelerde kendi kendine fısıldayarak sessiz bir şekilde aklını yitirmeye başladı. 1854'de Ren Nehri'nden atlayarak kendisini öldürmeye çalıştı ve iki yıl sonra öleceği bir akıl hastanesine yatırıldı.

EK BİLGİLER:

1. Bir efsaneye göre Robert Schumann, gençliğinde bir parmak güçlendirici alet kullanırken parmaklarından birini sakatlamasından dolayı piyano çalmayı bırakmak zorunda kalmıştır. Sakatlanmanın frengiyi tedavi etmek için kullanılan cıvadan kaynaklanmış olma ihtimali yüksektir.

2. Robert Schumann, doğasının iki tarafını ifade etmek için iki karakter yarattı: Derin düşünceli, hayalperest Eusebius ve aceleci, hayat dolu Florestan.

Nedensellik

Bir adam, bir pencereye bir tuğla fırlatır ve pencere kırılır. Tuğla, pencerenin kırılmasına neden olur. Diğer şeylerin olmasına neden olan şeyler açısından dünyayı düşünürüz. Ama bir şeyin diğer bir şeyin olmasına neden olması gerçekte ne anlama gelir?

Söylemek için bir cevap bulunur: X, Y'ye neden olur, X gibi olaylar genelde Y gibi olaylarla takip edilir. Buna, 'nedenselliğin düzenlilik kuramı' denir. Ancak bu kuram, kusurludur. Her gün, fırıncılar ekmekleri pişirmek için güneş doğmadan önce uyanırlar. Ama yataklarından çıkan fırıncılar, güneşin doğmasına neden olmaz. Belli bir türdeki olayların birbirini takip etmesi gerçeği, birbirlerine neden oldukları anlamına gelmez.

Diğer bir kuram: X olmadığında Y de olmazsa, X, Y'ye neden olur. Buna 'nedenselliğin karşı-olgusal kuramı' denir ve bu da kusurludur. Bir adamın bir pencereye bir tuğla attığını hayal edin ve bir saniye sonra aynı pencereye siz de bir tuğla fırlattığınızı varsayın. Adamın tuğlası pencereye önce çarparsa, tuğlası pencerenin parçalanmasına neden olur. Ama hiçbir zaman bir tuğla fırlatmasa bile, pencere sizin tuğlanızdan dolayı yine de kırılmış olurdu.

Görebileceğiniz gibi, nedenselliğin ne olduğunu söylemek çok zordur. Bazı filozofların dünyanın tümünde nedenlerin olduğunu inkâr etmelerine neden olmuştur.

EK BİLGİLER:

1. Önceden belirlenmiş uyum, Tanrı'nın dünyayı yarattığında şeyleri de yarattığı ve böylece şeylerin nedensel olarak etkileşme yoluyla kendi hâllerini değiştirebildikleri, görüşüdür. Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), 'önceden belirlenmiş uyum'u destekleyen en ünlü filozoftur.

2. "Okazyonalistler" Leibniz'e katılmazlar ve Tanrı'nın dünyadaki tek neden olduğunu; Tanrı tarafından yaratılan şeylerin kendilerini etkileme kabiliyetine sahip bile olmadığını iddia ederler. Doğanın kanunları, Tanrı'nın dünyayı değiştirmede itaat etmesi için serbestçe seçtiği kurallardır. En ünlü okasyonalist, Nicolas de Malebranche'tı (1638-1715).

İslam’ın Beş Şartı

İslam’ın Beş Şartı, her Müslüman’ın yerine getirmesi gereken beş ibadettir.

İlki, şehâdet etmek yani Müslümanlar’a göre adı ‘Allah’ olan Tanrı’ya inanmaktır. İslam inancı “Allah’tan başka Tanrı yoktur ve Muhammed onun peygamberidir.” der. Bu, İslam’ın temelidir ve dünyadaki en temel kötülüğün bu ifadeyi kabul etmemek olduğuna inanılır.

İkinci şart, beş vakit namazdır. Müslümanlar’ın, her gün beş kez ibadet etmeleri gerekir: Gündoğumundan hemen önce, gün ortasında, ikindi vakti, gün batımında ve gece. Öncelikle dinî bir ritüel olarak ellerini, başlarını, ayaklarını ve dirseklerini de içerecek şekilde kendilerini yıkamaları gerekmektedir. Sonrasında yüzlerini Mekke’ye dönerek namaz kılarlar. Namaz her yerde kılınabilmesine rağmen, erkekler çoğunlukla namaz kılmak için camide bir araya gelirler. Kadınlarınsa, ya camide kendilerine ait kapalı yerde ya da ayrı bir yerde kılmaları gerekir. Cumaları, erkeklerin dinsel öğüt veren imamı veya ruhanî lideri dinlemek için camilerde toplanmaları şart koşulur. İbadet edenler, Kur’an’dan ezberledikleri bazı pasajları okurlar ve bunun Arapça yapılması gerekir.

Üçüncü şart, zekât vermektir. Mükâfatını daha sonra almak karşılığında Müslümanlar’ın, dinlerini daha da güçlendirmek ve fakirlere yardım etmek için gelirlerinin bir kısmını ihtiyacı olanlara vermeleri şart koşulur. Bu oran, gelirlerinin 40’da 1’i kadarıdır, ama Müslümanlar ilahî takdir kazanmak için daha çoğunu gönüllü olarak verirler.

Dördüncü şart, oruç tutmaktır. İslamî ay takvimine (Hicrî takvim) göre dokuzuncu ay olan Ramazan ayı boyunca Müslümanlar’ın gündoğumu ile günbatımı arasında yemeleri, içmeleri, sigara içmeleri veya seks yapmaları yasaklanır. Bu ay, Hz. Muhammed’in ilk vahiylerini aldığı dönemdir. Ay boyunca Müslümanlar, Kur’an’ı diğer zamanlardan daha çok okurlar ve daha çok ibadet ederler.

Beşinci ve son şart Mekke’ye hacca gitmektir. İmkânı olan her Müslüman’ın ömründe bir kez hacca gitmesi şart koşulur. Müslümanlar hacca gittiklerinde, sade bir kıyafet giyerler; bu şekilde sınıf veya kültür farkının belirtileri en aza indirilir. İslamiyetten sonra hac yolculuğunun

anlamı, şehri yenilgiye uğrattıktan ve Kâbe'deki putları yıktıktan sonra Mekke'ye dönüşü simgeler. Bugün Kâbe, Hac ritüelinin merkezidir.

EK BİLGİLER:

1. Müslüman olmayan kültürlerde yaşayan Müslümanlar çoğunlukla, bu şartlardan özellikle günde beş kez ibadet için vakit ayırmayı gerektiren (çalışma saatlerinde iki kez) namazı yerine getirmekte zorlanırlar.

2. Bu şartlar, Müslümanlar'ı küçük ibadetler yoluyla dinlerini sürekli yeniden onaylamaya sevk etme etkisine sahiptir. Bu, sadece Tanrı'ya olan bağlılığı onlara hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda kendilerini Müslüman olarak tanımlamalarına da yardımcı olur.

3. Bazı durumlarda bu kurallardan muafiyetler de söz konusudur. Örneğin yeterli imkânlara sahip olmayan insanlar Zekât veya Hac ibadetlerini yapmak mecburiyetinde değildirler. Ve hasta, çocuk, yaşlı veya hamile olanlar oruç tutmak zorunda değillerdir.

Tuğamiral Matthew Perry ve Japonya

ABD Tuğamirali Matthew Perry (1794-1858) ve dört savaş gemisinden oluşan filo, 1853'te Tokyo Körfezi'ne demir attığında, kavrayışının da ötesinde gizemli bir bölge buldu. Perry'nin Amerikan keşif seferi ile karşılaşan Japonya, uzun zamandır kendisini dış dünyaya kapatmıştı. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri, on dokuzuncu yüzyılın başlarında hızla sanayileşirken, Japonya her şeyden uzakta bir ada olarak kalmıştı. Batılılar için dünyanın keşfedilmemiş bir bölgesiydi. Bir 'shogun' ve samuray savaşçılarından oluşan bir feodal sistem tarafından idare edilen Japonlar, Perry gelmeden önce yabancılarla sadece kısıtlı bir temas kurmaya izinliydiler.

Amerikan ticaretinin ulaştığı yerleri genişletmeye hevesli Başkan Millard Fillmore, Perry'i Japonya'ya, 'shogun'u Amerika Birleşik Devletleri ile ticarete izin vermesi için korkutmak üzere yolladı. Amerikan savaş gemilerinin uzun namlulu silahları ile karşılaşan 'shogun'un çok az seçme şansı vardı. Anlaşma imzalandı ve diğer Batılı güçlerle de benzer anlaşmalar da bunu takip etti.

'Shogun'un başlangıçtaki gönülsüzlüğüne rağmen, Japonya modernleşmeyi büyük bir hevesle benimsedi. Elli yıl içinde bu ortaçağ adası, kendisini büyük endüstriyel bir güce

dönüştürmüştü. Dizginlenemeyen bir atılımla Japonya, askerî kuvvetlerinde ve ekonomik gücünde birçok büyük Batılı güçle arayı kapattı ve sonunda onları da geçti. Yirminci yüzyılın başlarında Japonya, Avrupalı büyük bir güç olan Rusya'ya karşı savaşa girişebildi ve kazandı.

Perry, 1812 Savaşı'nın bir gazisiydi ve uzun süren denizcilik kariyerinde onu meşhur yapan görevini tamamlamadan önce köle tüccarları ve korsanlarla savaştı. Mirası, tartışmalı hâldedir. Perry'nin keşif seferi, Japonya'yı dünyadaki en güçlü ve en zengin uluslardan birine dönüştüren bir olaylar zincirini tetiklemiştir, ama birçok Japon Batı'nın Japonya'yı yaşam tarzını değiştirmeye zorlayışının aşağılayıcı niteliğine halen öfke duymaktadır.

EK BİLGİLER:

1. Perry, Rhode Island, Newport'luydu. Her yıl şehir onun yolculuğunu bir Kara Gemiler Festivali (Japonlar'ın Amerikan gemilerini tarif etmek için kullandıkları isme ithafen) ile kutlamaktadır.

2. Perry'nin keşif gezisinden geriye kalan Amerikan bayrağı saklandı ve o bayrak Japonlar 1945'te II. Dünya Savaşı'nın sonunda zırhlı gemilerinde teslim oldukları zaman USS Missouri'de dalgalanmaktaydı.

3. Perry'nin büyük kardeşi Oliver Hazard Perry de İngilizlere karşı 1812 Savaşında bir savaş gemisine komuta eden bir denizcilik kahramanıydı.

Çorak Topraklar

T.S. Eliot (1888-1965) tarafından yazılan Çorak Topraklar, yirminci yüzyılın büyük kâbusunun şiirdeki mihenk taşıdır. Batı'da I. Dünya Savaşı'ndan sonra yükselen korkuyu, yabancılaşmayı ve hayal kırıklığını içinde barındıran tek eserdir. Budist ve Hindu mitolojilerine, Ovid, İncil, Saint Augustine, Arthur Efsanesi, Dante, Shakespeare ve diğer kaynaklara göndermelerle dolu olan eser, eski inanç ve törenlerin modern dünyanın varoluş krizi ile büyüleyici bir kesişimini temsil eder.

Modernist dönemin pek çok eseri gibi *Çorak Topraklar*, I. Dünya Savaşı'na verilen geniş çaplı bir cevaptır. Milyonlarca hayatın anlamsızca kaybı, bu zalimliğin çoğunun insan yapımı teknoloji ve makinelerle gerçekleştirildiğinin farkındalığıyla Avrupa'yı sendeletmişti. Birçoklarına dünya, medeniyetin kendi üstüne çökmüş gibi görünmesiyle ansızın çok acımasız ve manevî olarak da anlamsızlaşmış gibi gelmişti.

Çorak Topraklar'da Eliot, böylesine bir viraneliğin yaşandığı topraklarda kurtuluşun ve yenilenmenin nasıl olacağını sorguladı. Açılış mısralarından itibaren şiir, yeniden doğuşu yaratmak için hem insanlık hem de doğa tarafından girişimlere karşı konulan kıtlık ve verimsizlik görüntüleri ile doludur:

Nisan en zalim aydır, yavrulayan
Leylaklar çıkar ölü topraklardan, karışan
Hatıralar ve arzular, kıpır kıpır
İlkbahar yağmuruyla kör kökler.

Şiirin öykülemesi, farklı sesler arasında okuyucunun, yabancılarla dolu bir kalabalığa düşmüş veya bilinmedik bir yerde dünyayla ilişkisi kesilmiş gibi kafasını karıştırarak aniden başka bir yere atlar. Bu uğursuz sesler çoğunlukla doğrudan okuyucuyu hedeflemesine rağmen, konuşmacıların kimlikleri bilinmez hâldedir:

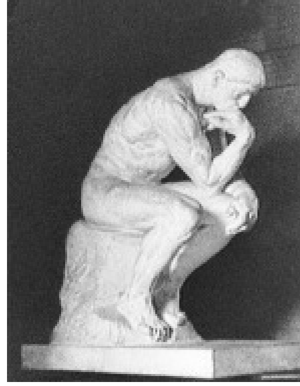
Sana farklı bir şey göstereceğim
Ya sabahleyin arkanda bıraktığın gölgeni
Ya da akşamları seni karşılamak üzere yükselen gölgeni
Sana bir avuç dolusu tozla korkuyu göstereceğim.

Çorak Topraklar, Arthur efsanesinden ve ülkesini çorak bir arazi olarak arkada bırakan, yaralanmış veya sakat kalmış bir zamanların güçlü lideri Balıkçı Kral yorumlamalarından yoğun şekilde yararlanmıştır. Sadece Şövalye Perceval, bir dizi görevi tamamladığı zaman, Balıkçı Kral iyileşebilir ve krallığı yeniden yaratılabilir. Eliot, *Çorak Topraklar*'ın çoğunda modern dünyanın benzer bir yenilenmeyi nasıl bulabileceğini kavramaya çalışır. Sonunda gelişigüzel gibi görünen umudun pırıltısı geri gelir. Ancak bu en iyi durumdaki umut, kırılgan ve tüm insanoğlu gibi şiirin son konuşmacısının da sadece bir içe çekilme duygusuyla tutunduğu bir umuttur.

Düşünen Adam

Auguste Rodin (1840-1917) tarafından yapılan anıtsal heykel Düşünen Adam (1880), dünyada en iyi bilinen sanat eserlerinden biridir. Dâhi/yaratıcının veya düşüncelerde kaybolmuş birisinin simgesi olarak tarihe geçti.

Figür, 1880 yılında Fransız hükümeti tarafından sipariş edilerek yeni Dekoratif Sanatlar Müzesi'ndeki *Cehennem Kapıları* için tasarlandı. Heykelin, tüm projeye kaynak olan *İlâhî Komedya*'nın ortaçağ dönemi İtalyan şairi Dante'yi temsil ettiği varsayılır.

Orijinal heykel, sadece 69 santimetre boyundaydı. Rodin, modeli için yaklaşık kırk yaşlarında (*Kapılar*'a başladığında kendisi de o yaştaydı) kaslı bir adam kullandı. *Düşünen Adam*, çenesini açık hâldeki sağ elinin tersine dayar. Omuzları tam anlamıyla düşüncelerinin ağırlığı altında gömülüdür. Vücudu gergindir ki, bu ayaklarının zemini kavramasından açıkça görülür. Figür, kapıların üst sırasının tam merkezi için düşünüldüğünden, ayaklarından ileride çıkıntı oluşturan başı, elleri ve dizleri ile öne doğru kaykılmıştır.

1902'de heykelin 2 metre uzunluğunda daha büyük bir versiyonu, Missouri, Saint Louis'deki Louisiana Alım Sergisi için Rodin'in denetimi altında Henri Lebosee tarafından dökümlendi. Ancak Rodin kopyayı reddetti. Diğer bir döküm, 1904 Salon'unda karma izleyiciler için sergilendi. Bir kamu alanında heykelin montajı nihayet Nisan 1906'da yer aldı. Birçok yıl sonra bir siyasi kriz sırasında, anıt bir Sosyalist simge olarak benimsendi. Nihayet 1922'de kamu törenlerine engel olduğu bahanesiyle Rodin Müzesi'nin bahçesine taşındı. Bugün *Düşünen Adam*'ın

pek çok dökümü dünyanın her yerinde görülebilir, neredeyse hepsi orijinali gibi dışarıda sergilenmektedir.

EK BİLGİLER:

1. "Düşünen Adam"ı yaratırken Rodin'in aklında açıkça Michelangelo, özellikle Vincoli'de (Roma) S. Pietro'daki "Musa" ve S. Lorenzo'daki (Floransa) "Lorenzo de Medici" eserleri vardı.

2. "Düşünen Adam"ın bir dökümü, Meudon'daki Rodin'in mezarında da yer almaktadır.

Sürtünme Kuvveti

Sürtünme kuvveti, cismin yüzeyi diğerine sürtündüğü zaman hareket eden cisme karşı duran kuvvettir. Örneğin, çimenlikte bir top yuvarladığınız zaman, topun yavaşlamasına ve durmasına neden olan sürtünmedir.

Sir Isaac Newton'un 'ilk hareket yasası'na göre, hareket halindeki bir cisim dışarıdan bir kuvvetten etkilenmezse hareket halinde kalır. Uzay boşluğunda bir topu fırlatsaydınız, top sonsuza dek hareket ederdi, çünkü boşlukta sürtünme yoktur. Ama yeryüzünde sürtünmesiz yüzeye benzer bir şey de yoktur. Her zaman önüne çıkan bir şey vardır. Bir topu havaya bile fırlatsanız, hava topa karşı, ısı yaratarak ve topu aşağıya doğru yavaşlatarak sürtecektir.

Sürtünme, cisimlerin yüzeyindeki oldukça karmaşık molekülerin etkileşimi ile oluşur. Genelde kaba yüzeyler daha fazla sürtünmeye neden olur; örneğin tırtıllı bir tahtaya sürtülen zımpara kağıdı. Pürüzsüz yüzeyler, buz üstünde kayan bir hokey topu gibi sürtünmeyi azaltır. Ama bu kurallarda istisnalar vardır. Eğer iki metal yüzeyi aşırı derecede düz ve pürüzsüz yaparsanız, yüzeyleri soğuk kaynakla birbirine kaynaşacaktır. Bu durumda, harekete sürtünme direnci gerçekte olduğundan daha büyüktür.

Birçok tip sürtünme vardır, ama günlük bazda düzenli olarak statik sürtünme ve kinetik sürtünme ile karşılaşırız. Statik sürtünme, birbiriyle ilgili olarak hareket etmeyen iki cismin sürtünmesidir, bir koltuğun sadece zeminde durması gibi. Kinetik sürtünme, birbirine sürterek ve göreceli bir hareket içinde iki objenin sürtünmesidir, örneğin zeminde bir koltuğu birinin itmesi gibi. Genelde statik sürtünme, kinetik sürtünmeden daha büyüktür. Bu, mobilyayı hareket ettirdiğinizde, başlangıç itmesinin her zaman cismin hareket içindeyken itmeye devam edilmesinden daha fazla çaba gerektirdiği anlamına gelir.

EK BİLGİLER:

1. Ellerinizi birbirine sürttüğünüzde, sürtünme onların ısınmasına neden olur.

2. Petrol gibi yağlayıcılar, yüzeyler arasında sürtünmeyi azaltan maddelerdir. Yağlayıcı ve sürtünme çalışmasına 'triboloji' denir.

3. Arabalar ve bisikletlerdeki frenler, sürtünmeyi büyüterek iş görürler.

4. Lastik tabanlı pabuçların lastikleri, asfalttaki sürtünmeyi arttırarak sizin için zemini itmenizi daha da kolaylaştırırlar.

Frederic Chopin

Frederic Chopin’in (1810-1849) toplanmış eserleri, amacı olan bir piyanist için gereken müziktir. Çağdaşlarının ustalıklı süslü sözlerinden mahrum olan besteleri, incelikten, güzellikten ve zevkten yoksun değillerdi. Kısaca Chopin, konser salonundan ziyade salon için sevilen bir besteciydi ve hayatı boyunca hiç kimse bu konuda onu geçemedi.

1810’da Fransız bir baba ile Polonyalı annenin çocuğu olarak Polonya, Varşova’nın dış mahallesinde dünyaya gelen Chopin, babası tarafından idare edilen aristokratik bir yatılı okulda oğlan çocuklarıyla beraber büyüdü. Tavırlarının pek çoğunu kabullendi ve genç bir adam olarak aşırı ciddi, züppe, tarz takıntılı ve daha ziyade kadınsı olmakla bir ün kazanmıştı. Chopin, ergenlik zamanlarında her ikisi de Polonya folkloruna dayanan mazurka ve polonez adı verilen kısa parçaları bestelemeye başladı ve aristokrasinin kabul salonlarında çalarak Varşova’nın kadehi oldu. 1830’da Varşova’yı, önce Viyana’ya sonra da adını duyuracağı Paris’e gitmek üzere terk etti.

Paris’te Chopin, büyük halk konserlerinde elini denedi, ama sesin, harmoninin ve akortsuzluğun hassas ve incelikli kullanımlarıyla şekillenen stili iyi karşılanmadı. 1835’ten sonra çalma stiline ve züppeci pozcu kişiliğine hayran olan zengin ve sofistikelerin salonlarının dışında, güçlükle görevini yerine getirdi.

Paris’teyken Chopin, ezelî düşmanı Franz Liszt’i de içine alan çeşitli sanatçılar ve entelektüellerle arkadaş oldu. En önemlisi, tuhaf şekilde karşı cins elbiseleri giyen George Sand ile ateşli bir aşk ilişkisine girdi. Sand, 1838-1839’da Chopin’le Mayorka’da tatil yaptı. Oradayken Chopin

tüberküloz hastalığına yakalandı, ama yirmi dörtlük Prelütlerini yazmak için yeteri kadar enerjisi vardı. Sand'ın Fransız kır evine döndükten sonra, Chopin'in durumu kötüleşti. Aşığının nevrotik ve hasta halinden yorulan Sand, Chopin'i 1846'da terk etti.

Chopin, ardında piyano literatürünün en önemli eserlerinden bazılarını bırakarak 1849'da Paris'te öldü.

EK BİLGİLER:

1. Chopin, Varşova'yı terk ettiğinde, içi Polonya toprağı ile dolu gümüş bir vazoyu yanına aldı. Hiçbir zaman memleketine dönmeyebilirdi, ama milliyetçiliğin sağlam bir ifadesi olarak gümüş vazo onunla birlikte gömüldü.

2. Milliyetçilik, Chopin'in kariyerinde büyük bir temaydı ve memleket sevgisini çoğunlukla yazdığı müzik yoluyla ifade etti. Polonya folk ve saray danslarını kullanması ve 1831'de çara karşı başarısızlığa uğramış Polonya ayaklanmasının anısına yazdığı "A Majör'de Askeri Polonez No.3" adlı eseri Polonya'ya olan bağlılığını gösterir.

3. Chopin, bir çello konçerto ve diğer enstrümanlar için bir avuç dolusu kısa parçanın yanında hemen her türden şeyi de yazdı: Hepsi de piyano için olan bir düzine noktürnler, skerzolar, baladlar, prelütler, mazurkalar, polonezler ve etüdler.

Kötülük Sorunsalı

Aşağıdaki dört iddiayı inceleyin:

Tanrı, her şeye gücü yetendir (Onun gücü içinde her şey mümkündür)

Tanrı, her şeyi bilendir.

Tanrı, mükemmel bir biçimde iyidir.

Dünyada kötülük vardır.

Geleneksel olarak deistler (Tanrı'ya inanan insanlar) bu iddiaları kabul ettiler, ama pek çok filozof, bunların birbiriyle bağdaşmadığını savundu. Eğer Tanrı her şeye gücü yetense, kötülüğün olmadığı bir dünya yapabilirdi. Ve kötülüğün olmadığı bir dünyanın kötülüğün olduğu bir dünyadan daha iyi olmasından dolayı, mükemmel koruyucu bir Tanrı nasıl olur da bilerek içinde kötülüğün olduğu bir dünya yaratır?

Çözümümüz, Tanrı'nın dünyadaki kötülüğün sorumluluğunu taşıdığını kabul etmemektir. Bu görüşün destekçileri, Tanrı'nın dünyayı yarattığını ama insanlığın kötülüğü yarattığını savunur. İnsanlığın özgür iradesi vardır ve Tanrı'nın kötülüğü engellemesinin tek yolu bize özgür iradeyi vermemesi olurdu. Ama özgür irademizin olmadığı bir dünya şimdiki dünyadan çok daha kötü olabilirdi, diye tartışma devam eder. Bu nedenle, Tanrı olası en iyi seçimi yaptı: Kötülüğe sebep olan özgür iradeli insanlığı yarattı.

Elbette bu kuram doğadan gelen kötülük (ölüm ve ıstıraba sebep olan fırtınalar, depremler ve tsunamiler vs.) sorunsalını çözmez. Tanrı, masum insanları öldüren daha az felaketin olduğu bir doğal dünya yaratmış olabilirdi. Öyleyse neden yapmadı?

Gottfried Willhelm Leibniz (1646-1716), bunun tüm olası dünyaların en iyisi olduğunu savunarak bu soruya cevap verdi. Hiç kuşkusuz bu dünyanın kötü olan özellikleri vardır, örneğin ölümcül fırtınaların varlığı gibi. Ancak Leibniz, ölümcül fırtınalar olmayan bir dünyanın bu dünyadan daha kötü olabileceğini savundu. Örneğin, hava hareketlerini yöneten zarif doğa kanunlarından da mahrum kalabilirdik.

EK BİLGİLER:

1. Dünyada Tanrı'nın mükemmel iyiliğinin kötülük ile bağdaşması sorunsalına 'teodise' denir.

2. Bazı filozoflar, Tanrı için seçilecek en iyi dünya diye bir şey olmadığına ve çeşitli alternatifler arasında seçim yaptığına inanırlar. Tanrı eğer en iyi dünyayı seçmek zorunda kalsaydı, bu durumun onun seçim özgürlüğü ile çelişeceğini savunurlar.

Şeriat

İslam’da Şeriat veya kanun, dinî uygulamayla birbirinden ayrılmaz şekilde bağlı temel önemdedir.

İslam bilgini Seyit Hüseyin Nasır, şu analojiyi önerir: Büyük bir çember hayal edin. Çemberin tüm çevresi, Şeriat’tır. Her Müslüman çemberin çapı (Tarikat veya Yol) boyunca çemberin merkezine (Hakikat veya Gerçeklik) doğru yolculuğuna başlamalıdır. Bir Müslüman Şeriat’a itaat etmeden de bir Müslüman sayılabilmesine rağmen, yola başlamadan Hakikat’e erişemez.

Şeriat’ın dışına düşen bir toplum alanı yoktur. İki bölgeye ayrılabilir: İbadet veya tapınmayla ilgili kanunlar ve muamelat, ticarî işlemlerle ilgili kanunlar. Muamelat tüm toplumsal, siyasî ve ekonomik ilişkileri kapsar.

Şeriatta beş kategorik kural vardır:

ŞART: Örneğin beş vakit namaz

TAVSİYE EDİLEN: Örneğin yardım

İLGİSİZ: Örneğin birinin beslenirken tercih ettiği sebzeler

KINANAN: Örneğin boşanma

YASAKLI: Örneğin cinayet, domuz yemek, alkol tüketmek

Zaman geçtikçe çeşitli hukuk bilginlerinin, biri diğerinden farklılaşır ve Sünnî İslam’da dört ayrı düşünce okulu ortaya çıkar. Bununla beraber büyük oranda, ve İslam’ın temel ibâdet ve gerekliliklerinin tamamında, mevcut beş ekol (dört Sünni, bir Şiî) aynı fikirdedir.

Şiî ve Sünnîler arasında önemli bir ayrım, Şeriat’ın temel kaynakları veya içtihat kavramı çevresinde döner. Sünnîler, onuncu yüzyıldan beri içtihat metinlerinin yoruma kapalı olduklarına inanırlar. Ancak Şiîler, yasaların moderniteye uyarlanması gerektiğini, bunun için içtihadı belirli aralıklarla tekrar gözden geçirmenin görevleri olduğuna inanır.

EK BİLGİLER:

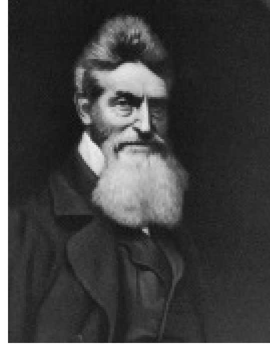
1. Şeriat’ın, Tanrı’nın (Allah’ın) değişmez yasası olduğuna inanılır ve Şiîler bile yalnızca yorumlamaya inanır; yeni kurallar yaratmamak

konusunda dikkatlidirler.

2. Müslümanlar, domuz veya Allah adına kesilmemiş herhangi bir et yemeye izinli değillerdir. Maymun, köpek, kedi ve çoğu etoburu yemekten de men edilmişlerdir.

John Brown

John Brown (1800-1859), bir köle isyanını tetikleme girişimi sebebiyle Virginia eyaleti tarafından 1859’da idam edilen, militan bir köle karşıtı eylemciydi. Askerî açıdan Brown, tam bir başarısızlıktı, ama toplumsal bir hareket olarak ayaklanması köleliğin kaldırılması taraftarlarına bağlılığını gösterdi. Bir avuç dolusu taraftarıyla Brown, Virginia, Harper’s Ferry’de bir federal cephaneliği, bölgedeki kölelerin sahiplerinden kaçıp kurtulacağına ve ona katılacağına dair saf bir inanca kapılarak ele geçirdi. Ayaklanma hiçbir zaman gerçekleşmedi ve birkaç gün içinde yakalandı. Kısa bir süre sonra da asıldı.

Brown, 1800’lerin başından beri mütemadiyen büyüyen kölelik kurumunun kaldırılması hareketinin şiddet kanadına aitti. 1859’la beraber çoğu Kuzeyli köleliğe karşıydı, ama pek azı Brown’ın aşırı taktiklerini benimsedi. Abraham Lincoln’ün de içinde olduğu birçok ılımlı Kuzeyli, köleliğin yayılmasına son verilmesini umut etti, ama köleliğin derhal kaldırılmasını talep etmenin ötesine geçmediler. Brown ve Boston’daki önde gelen kölelik karşıtı William Lloyd Garrison gibi radikaller, kabul edilemez bir ahlâkî kötülük olarak gördükleri köleliğin derhal kaldırılmasını istediler. Ilımlılara saldıran Garrison, “Evi yanan bir adama ılımlı bir alarm vermesini söyleyin.” diyerek kinayeli bir çıkış yaptı.

Bu arada Güneyliler, Kuzeyli liberal işgüzarlar gibi, her iki kölelik karşıtı kampı da dikkate aldı. Birçok Güneyliye göre kölelik, İncil tarafından emredilmişti ve ayrıca Güneyin tarım ekonomisi için vazgeçilmezdi. ABD Senatosu’nda başkan yardımcısı olarak görev yapan Güney Carolina’nın seçkin siyaset adamı, köleliği tümüyle kötü değil, ama “olumlu bir iyi” olarak adlandırdı. Güneyde Brown’ın baskın haberleri yaygın bir paniği ve

kuşkuyu tetikledi. Brown'ın ayaklanması askerî olarak başarısızlığa uğradı, ama siyaseten başarılıydı. Dehşete düşmüş pek çok Güneyli, Kuzeyden ayrılmanın köleliği elde tutmanın tek yolu olduğu sonucuna vardı. Abraham Lincoln, Kuzeyli kölelik karşıtlarının desteği ile 1860 seçimini kazandı. Güney eyaletleri sonunda köleliğe son veren İç Savaş'ı ateşleyerek birlikten çekildiler.

Brown'ın kölelik karşıtı hareketi, bugüne dek tartışmalı hâlde kalmıştır. Modern tanımıyla Brown, şüphesiz bir teröristti. Harper's Ferry'den birkaç yıl önce Kansas'taki bir çatışmada Brown ve oğulları köleliği destekleyen bir aileyi öldüresiye kesip biçmek için palalarını kullandılar. Ama Brown'ın terörizmi, bugün neredeyse herkesin haklı gördüğü bir davaya hizmet etti.

EK BİLGİLER:

1. Brown, Connecticut ve Ohio'da katı Hıristiyan bir baba tarafından büyütüldü ve açıkça kölelik karşıtlığını dine dayandırdı. Virginia'da darağacında Brown "Ben John Brown, bu suçlu ülkenin suçlarının ancak kanla temizleneceğinden artık oldukça eminim. Şimdi de daha önceki gibi düşünüyorum; bu kadar çok kan dökülmeseydi kendimi boş yere övmüş olurdum." dedi.

2. İç Savaş sırasında Birlik askerleri, "John Brown'ın Bedeni" adında bir yürüyüş şarkısını söylediler. Bostonlu bir köle karşıtı olan Julia Ward Howe şarkıyı duydu ve yeni sözler besteledi. Şarkısı "Cumhuriyetin Muharebe İlahisi", en sevilen Amerikan vatansever şarkılarından biri olarak kalmıştır.

Marcel Proust

Fransız roman yazarı Marcel Proust (1871-1922), neredeyse sadece bir eseriyle hatırlanır. Ama bu eser şöhretini sağlamlaştırmak için yeterliydi. Dev romanı Kayıp Zamanın İzinde yirminci yüzyılın en büyük edebî eserleri arasında yer alır.

Proust, Paris'te varlıklı yetişme tarzının verdiği imkanla edebiyat ve hukuk alanında esaslı bir eğitim aldı. Genç yaşından beri kuvvetli sosyal çevrelerde bulundu, Parisli elit tabakanın takıldığı yerlerde görüldü. 1896'da ilk kısa hikâye derlemesini yayınladıktan sonra, Proust, sonraki ustalık eseri için temel olan *Jean Santeuil* adlı otobiyografik romanı üzerinde çalıştı.

Bozulan sağlığı ile ailesinin ölümünün bitmeyen acısı arasında Proust, 1909'da *Kayıp Zamanın İzinde* üzerinde çalışmaya başladı. Roman, 3.000 sayfadan fazla uzunluğuyla ve 2.000'den fazla karakterin kurgusuyla gerçekten devasaydı. 1913'ten 1927'ye kadar yedi cildi basılan kitap, dünyanın daha önce gördüğü hiçbir romana benzemiyordu; gerçekten de pek çok yayınevi ilk bölümünü, nereye varacağından emin olmayarak reddetti.

Onun kim olduğunu neyin belirlediğini araştıran, gençliğinden hatıraları açığa çıkaran ve sonunda bir roman yazmak için hazırlanan genç bir adamın gelişimini takip eden *Kayıp Zamanın İzinde*, temelde otobiyografiktir. Edebî bir kitap olduğu kadar felsefi ve psikolojik de bir eserdir. Roman boyunca anlatıcı aşk, kimlik, cinsel belirsizlik, estetik, sanat ve diğer konular üzerinde derin düşünür. Çoğu insan anlatıcıyı Proust için bir vekil

olarak görmesine rağmen, okuyucunun gerçekte yazarı ve anlatıcıyı aynı görüp görmemesi gerektiği sorununu belirsiz bırakır.

Başlığın da gösterdiği gibi roman, zaman ve hatıra ile derinden ilgilidir. Proust, zamanı anların düzenli, doğrusal ilerlemesinden ziyade akıp giden, şekilsiz bir bütün olarak algılar. Sıklıkla önceleri kaybolan hatıralar, bazı duyusal ipuçları sonucunda anlatıcıya hızla geri döner. Bir ünlü paragrafında, anlatıcı çaya batırarak yemeye alıştığı küçük bir Fransız çöreğini tatması üzerine çocukluk anılarını canlı bir biçimde hatırlar. Bu deneme, Proust'un ölümünden sonra bile uzun süre kullanıldı. Çünkü sayısız modernist yazar da kendi başyapıtlarında zaman ve hatıranın araştırmasını yaptılar.

EK BİLGİLER:

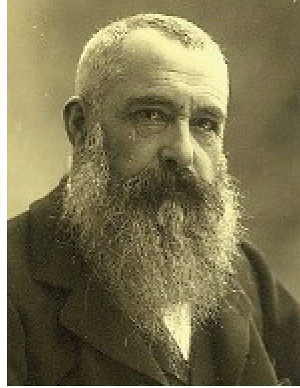
1. Proust, "Kayıp Zamanın İzinde"nin ilk cildini ailesinden kendisine kalan parayı kullanarak bastırdı.

2. 1897-1899'daki adı kötüye çıkmış Dreyfus'la ilişkisi sırasında Proust, ihanetle haksız yere hapse atılan Fransız-Yahudi kökenli ordu görevlisi Alfred Dreyfus'un adına dilekçeler organize etmek için kayda değer bir zaman ve para harcadı.

Claude Monet

Claude Monet (1840-1926), izlenimci akımın merkezinde yer alan şahsiyetlerden biriydi. Fransa, Giverny'deki bahçesindeki su zambaklarını tasvir ettiği birçok resmiyle tanınır.

Paris'te doğan Monet, Normandiya kıyılarında Le Havre'a beş yaşında taşınmıştı. Doğaya ve denize erken yaştaki yakınlığı, sanatsal kariyerini derinden etkiledi. Monet, hemen sonrasında açık hava manzara ressamı Eugene Bodin'in dikkatini çekerek karikatürle biraz yerel bir şöhret kazandı. 1862'de Cezayir'de yaptığı iki yıllık askerî görevden sonra, Monet kariyerini ressam olarak sürdürmek için ailesinden izin aldı ve Paris'e taşındı. Orada Hollandalı manzara ressamı Johann Barthold kadar gelecekteki izlenimcilerden Auguste Renoir ve Alfred Sisley ile tanıştığı, Charles Gleyre'nin stüdyosunda çalıştı.

1865, 1866 ve 1868'de Monet, resmî Salon'da eserlerini sergiledi. Ancak 1860 sonlarıyla beraber, onu sonunda izlenimciliğe götüren yeni teknikleri keşfediyordu. Örneğin 1869'da o ve Renoir, birlikte popüler bir kayık gezintisi mekânı olan La Grenouilliere'de resim yaptılar. Yan yana çalışırlarken her iki sanatçı da suyun yansımasında ışık ve rengin kısa ömürlü özelliğini yakalamak için parçalı fırça metodunu kullandılar.

1870'de Monet, Camille Doncieux ile evlendi ve Fransa-Prusya savaşından kaçmak için Londra'ya taşındı. Orada geçirdiği dokuz ay boyunca Thames Nehri'nin sayısız resmini yaptı ve gelecekteki resim alıcısı Paul Durand-Ruel ile tanıştı. 1872'de Monet sonraki altı yılını yaşadığı Paris yakınındaki Argenteuil'e geri döndü. İki yıl sonra, akıma adını veren

İzlenimcilik: Gündoğumu (1872) resmini sunduğu ilk empresyonist sergisi arkasındaki ana güçtü.

1883'te Monet, yaşamının sonraki yıllarında pek çok resmini yapmasıyla ünlenen, bahçesini kendi tasarladığı Paris'in kuzeydoğusundaki Giverny'e taşındı.

Monet, Giverny'den Londra'ya, Venedik'e ve Rouen'e yoğun şekilde seyahat etmeye devam etti. 1890'larda Monet, günün farklı zamanlarında göründüğü şekilde tek bir cismi tasvir ettiği çeşitli resim dizilerinin (bir saman yığını, bir katedral, kavakların bir görüntüsü) üzerinde çalışmaya başladı. Dizilere kendini verdiğinde, Monet her birine bir saatten az zaman ayırarak aynı esnada sekiz resim üzerinde çalışırdı.

Ölümünden sonraki yıllarda Monet'nin etkisi ve popülaritesi muazzam şekilde arttı. 2004'te Londra'daki Parlamento Binası'nın resimlerinden biri, yirmi milyon dolardan fazla bir paraya satıldı. Binlerce turist, her yıl Giverny'deki bahçesine ve evine akın etmektedirler. Monet'nin eserleri, dünya genelindeki büyük müzelerde, en önemlisi de Paris'teki Marmottan Müzesi ve Orangerie'de asılıdır.

EK BİLGİ:

1. Monet bir zamanlar, kör doğmuş olmayı ve sonra birden gözünün açılmasını istediğini, çünkü önceden bildiği görüşler olmaksızın nasıl görebileceğini merak ettiğini söylemişti.

Güneş ve Nükleer Füzyon

Güneş, tahtanın bir ateşte yanması gibi yanmaz. Onun yerine dev bir nükleer reaktör gibi hareket eder. Güneşten gelen enerji, nükleer füzyondan (iki küçük atom çekirdeğinin bir büyük çekirdeği oluşturmak için birleşme süreci) kaynaklanır. Güneş, çoğunlukla enerji yaratmak için hidrojen atomlarını helyum atomlarına eritip kaynaştırır. Aynı zamanda helyumu berilyuma ve berilyumu lityuma eritip kaynaştırır.

Güneşin engin kütlesi ve yerçekiminden dolayı güneşin merkezi, yoğun bir basınç ve ısı ortamıdır. Bu özellikleri füzyonun oluşmasına izin veren şeydir. Normal şartlar altında, hidrojen atomlarının çekirdeğindeki protonlar birbirlerini geri püskürtürler, çünkü hepsi pozitif yüklüdürler. Ama güneşin merkezindeki basınç, elektromanyetik kuvvetin üstesinden gelerek onları bir araya sıkıştırır. İki hidrojen bombası bir araya geldiğinde, hidrojen atomlarının kütlesinin küçük bir miktarı büyük bir enerjiye dönüşür. Dönüşüm, Einstein'in ünlü formülü $E=mc^2$'yi takip eder. Açığa çıkan enerji, kaybolan kütle ile ışık hızının karesinin çarpımıdır. Füzyonun bu kadar küçük miktarlardaki yakıttan bu kadar olağanüstü miktarlarda enerji oluşturmasından dolayı bilim adamları on yıllardır yeryüzünde kontrollü nükleer füzyon tepkimeleri yaratmaya çalışıyorlar. Ama soğuk füzyon halen gerçek olmaktan ziyade bilim kurgu durumundadır.

Geçen 4.5 milyon yıl boyunca güneş, hidrojen tedarikinin yaklaşık yarısını kullandı. Hidrojeni kalmadığında, güneşin merkezi yerçekimi yüzünden kızışarak ve dış katmanlarına doğru genişleyip, sonrasında büzülecektir. Güneş, yeryüzünü kaplayarak ve buharlaştırarak kırmızı bir dev olmaya doğru evrilecektir.

EK BİLGİLER:

1. Güneş, her saniye yaklaşık 600 milyon ton hidrojen çekirdeğini helyuma dönüştürür.

2. Süreç içinde güneş, tümü enerjiye dönüşen kütlesinin kabaca dört milyon tonunu kaybeder.

3. Güneşten gelen enerji, dünyaya foton formunda taşınır. Her bir foton, güneşin merkezinden yüzeyine giden yolda birçok gaz molekülü ile

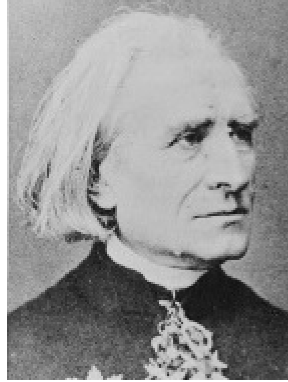
etkileşmek zorundadır. Bu yolculuk, yaklaşık olarak 100.000 ile 200.000 yıl arası bir zaman alır.

4. Bir fotonun güneşin yüzeyinden dünyaya erişmesi için gereken zaman sekiz dakikadır.

Romantik Çağ Virtüözleri: Franz Liszt ve Niccolo Paganini

Aşırılığın, çöküşün ve dehâya tapınışın romantik hissedişi, iki erken dönem romantik çağ virtüözünün, Niccolo Paganini (1782-1840) ve Franz Liszt'in (1811-1886) kariyerlerinde canlı bir şekilde kendini gösterir.

Zayıf görünümlü, İtalyalı usta bir kemancı olan Paganini, keman çalmada o kadar iyiydi ki, kısmen uzun, karmaşık teknik geçişler gibi harikulâde becerilerinden dolayı şeytanla bir anlaşma yapmış olmakla bile suçlandı. Paganini'nin şöhreti, dinleyiciler arasındaki kadınları cezbettiği ve eleştirmenlerin ağzını açık bıraktığı 1828'deki bir Paris resitalinde başladı. Ancak Paganini, büyük bestelerinin bir repertuarını geride bırakmadan Nice'de öldü. Diğer virtüözler gibi eserlerinin çoğu, aşırı hızdaki solo bölümleri ve varsa minimal eşlikli başka becerilerini göstermeyi amaçlardı. Sadece ikisinin düzenli olarak çalındığı altı keman konçertosu yazdı.

Son derece yetenekli bir Macar piyanist olan Franz Liszt, Paris'e 1824'te vardığı zaman, Paganini'nin çalışından o kadar etkilenmişti ki tekniğini çalışmak için iki yıl kendisini kapatarak "Piyanonun Paganinisi" olmak istedi. Liszt, sonunda hedefine ulaştı ve sahne almaya başladı; doğuştan bir sahne insanı olduğu açıktı. Müziğin doğaüstü deneyiminde tamamen kaybolduğu izlenimini vermek için sahnesinin sonunda çoğunlukla isterik bir görünüşün taklidini yapardı. Liszt'in hareketleri kadınlar üzerinde işe yaradı. Liszt'in, kontes Marie d'Agoult ve sonraları evlendiği ve onu sessiz bir Katolik dindara dönüştüren Rus prensesi Caroline de Sayn-Wittgenstein'ın da içinde olduğu Paris'in kendinden geçen üst tabakası arasında birçok âşığı vardı.

Her şeyden çok bu iki besteci ve solocu, romantik müziğin merkezini besteden ziyade sahneye kaydırdı ve bu şekilde davranarak klasik estetiği olduğundan daha da ileriye çektiler.

EK BİLGİLER:

1. Paganini en ünlü numarasını yaparken, o kadar hiddetli çalıyordu ki tellerinden üçünü kopardı; ama yalnızca birini kullanarak çalmaya devam etti.

2. Paganini çocukken, parmaklarının kavrama gücünü arttırmak için ellerini sakatladı.

3. Hayatının geç dönemlerinde Liszt, kızlarla gönül eğlendirme günahlarını Papa'nın bizzat kendisine itiraf etti. Papa itiraf sırasında besteciyi yarıda kesti ve "Yeter, Liszt! Günahlarını piyanona anlat." dedi.

İrade Özgürlüğü

Bir eylemden ahlâken sorumlu olmak için, o eylemi özgürce yapmalısınız. Örneğin, bir gölde boğulmakta olan birini görürseniz, ama zeminde bir sopaya bağlanmışsanız ve kendinizi kurtaramıyorsanız, o zaman batmakta olan adamı kurtarmamakla ahlâken suçlanamazsınız. Benzer şekilde, bir şekilde beyniniz yıkanmışsa ve bir suç işlemeniz emredilmişse, o suçu işlemekten şüphesiz sorumlu değilsiniz, çünkü özgürlüğünüz hasar görmüştür.

Bazı bilimsel kuramlara göre, dünya belirlenimcidir (determinizm). Dünyanın geçmişte olduğu durum ve onu yöneten fizik kanunları ile geleceğin olabileceği sadece bir yol vardır. Bu kuramın eylemlerinize de uygulanabildiğini göz önünde tutun. Şu anda, bir eylemi yerine getirmeden hemen önce, dünyanın geçmişte olduğu durum ve evrenin fizik kuralları ile sadece bir olası sonuç vardır. Şu anda, gelecekte her anda yapacağınız şeyler fiziken belirlidir.

Belirlenimciliğin bu çeşidi ahlâkî sorumluluğu ortadan kaldırabilir mi? Eğer ahlâken biraz kötü bir eylemde bulunursanız, “Fizik yasaları ve evrenin geçmiş tarihi öyle ayarlanmıştı ki başka alternatif yoktu,” diye bu eylemi savunabilir misiniz?

Eğer özgür irade ile belirlenimciliğin birbiriyle bağdaşmadığına inanıyorsanız, belirlenimciliği veya ahlâkî sorumluluğu inkar etmelisiniz. Belirlenimciliği inkar ederseniz, dünyada kendine özgü, bizim gibi özgür insanlar tarafından tanımlanan nedensel belirlenemezliğin varlığına inanmak zorundasınız; dünyanın gelecek tarihi doğa yasaları tarafından belirlenemez hâldedir ve onu eylemlerimiz yoluyla belirleriz. Ahlâkî sorumluluğu inkar ederseniz, dünyanın belirlenebileceği ve bu yüzden özgür i护ademiz olmadığı inancına sahip olursunuz.

EK BİLGİLER:

1. Özgür irade ile belirlenimciliğin birbiriyle bağdaşabildiğini düşünen filozoflara ‘uzlaşımcılar’ denir. Bunu inkar eden filozoflar ise ‘uzlaşımcı olmayan’ olarak anılır.

2. Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), ünlü bir uzlaşımcıydı; tüm eylemlerimizin nedensel olarak belirlenebildiğine, ama yine de özgür olduğumuza inandı.

Şiîler ve Sünnîler

İslam'da Şiîlik ve Sünnîlik arasındaki ana ayrılık, Hz. Muhammed'in ölümünün peşinden oluştu. İslam'ın peygamberi 632'de altmış üç yaşında vefat ettiğinde, açıkça bir vâris bırakmadı. Kimin (Ali veya Ebu Bekir) Hz. Muhammed'in yerini alması gerektiği tartışması ayrılığı getirdi.

Şiîler, Hz. Muhammed'in çoğunlukla Ali'ye atıfta bulunduğu ve hem kuzeni hem de damadı olan Ali'yi övdüğü Kadir el-Kum'da bir konuşma yaptığını iddia ederler. Hz. Muhammed'in övgüsünü Ali'nin tüm İslam'ı yönetmesi için bir çağrı olarak yorumlarlar. Bu nedenle Şiîler, Ali'nin Hz. Muhammed'ten sonra İslam'ın ilk lideri, imamı olduğuna inanırlar. Şiiler, yalnızca kendilerinin Hz. Muhammed'in ilk öğretilerine sadık olduklarını ve Sünnîler'in yoldan saptıklarına inanırlar. Tüm gelecek imamların damadı Ali ve Ali'nin eşi Fatma yoluyla Hz. Muhammed'in torunları olmak zorunda olduğunu da iddia ederler.

Diğer taraftan Sünnîler, Hz. Muhammed'in Kadir el-Kum'da Ali'yi anlatır ve överken, bunun Ali'nin İslam'ın sonraki lideri olması gerektiği anlamına gelmediğini iddia ederler. Onun yerine, biraz istişareden sonra, Ebu Bekir'in ilk halife olarak ortaya çıktığına inanırlar. Ebu Bekir, Hz. Muhammed'in kayınbabası olduğu kadar en yakın bir sırdaşıydı da.

Hz. Muhammed başlangıçta Mekke'den Medine'ye kaçtığında, Ebu Bekir onun tek refakatçisiydi. Ayrıca Hz. Muhammed olmadığı zaman, Ebu Bekir inananlara vaazlar verirdi, bu da Sünnîleri Ebu Bekir'in Hz. Muhammed tarafından vâris olarak istendiğine inandırdı.

İki mezhep yüzyıllar içinde ayrı düştükçe, aralarındaki farklılık da arttı. Ayrılık, temelde tek bir inanç sistemine sahip iki grup arasında siyasî bir konu olarak başlamasına rağmen, bu artık değişmiştir. Uzun zamandır ayrılmış olmalarından inanç sistemleri, yasaları ve ibadetleri de çeşitli şekillerde değiştirildi. Bu farklılıkların ana kaynağı, peygamberin ve refakatçilerinin öğretilerini kaydeden ve anlatan sözlü geleneklerden, hadislerden ortaya çıkar. Şiîler, sadece Hz. Muhammed ve Ali'ye dek izi sürülebilen özgün hadisleri kabul ederler ve başka kaynaklardan gelenleri kabul etmezler. Böylece Şiîler, Sünnîlerin kutsal olarak çok değer verdiği pek çok geleneği önemsemezler.

EK BİLGİLER:

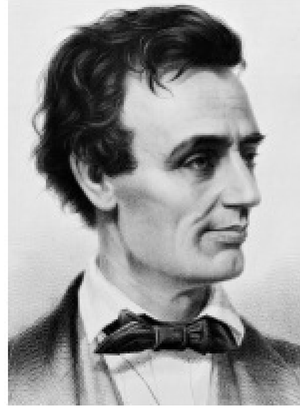
1. Sünnîler Ali'nin ilk halife olduğuna inanmamasına rağmen, Dört Halife'nin, Ebu Bekir, Ömer ibn el-Hattab ve Osman ibn Affan'ı takip eden dördüncüsü olduğuna inanırlar.

2. Bugün Sünnî İslam, İslam'ın neredeyse % 90'ını oluşturarak en büyük mezhepken Şiî İslam, yaklaşık % 9 ile en büyük ikinci mezhebi oluşturur. Ancak bu istatistikler, Şiîlerin pek çok alanda baskılanması yüzünden şüphelidir ve bu sayıların toplam nüfuslarını tümüyle yansıttıklarına inanılmaz.

3. Hac veya Mekke'ye kutsal yolculuk, normalde ayrı olan Sünnî ve Şiî toplulukların bir araya gelmesine neden olan birkaç olaydan biridir. Ancak Hac sırasında tüm Müslümanlar, sade bir kıyafet giyerler; böylece etnik ve sosyal farklılıkları kaybolur.

Abraham Lincoln

Amerikan tarihindeki en büyük başkan olarak takdir edilen Abraham Lincoln (1809-1865), Birlik'i bir arada tutan ve köleliğin sonunu getiren İç Savaş'ta (1861-1865) ulusu yönetti. Kentucky'de doğan Lincoln, 1860'da Illinois'den Beyaz Saray'a seçildi. 1865'de General Robert E. Lee komutası altında Konfederasyon Ordusu'nun Appomattox Adliye Sarayı'nda teslim olmasından sadece birkaç gün sonra, gözü dönmüş bir Güneyli fanatik tarafından bir tiyatroda trajik bir şekilde suikasta kurban gitti. Lincoln'ün liderliği altında Amerika Birleşik Devletleri savaşı kazandı, ama Lincoln barışı görecek kadar yaşamadı.

Lincoln melankoliye meyilli, sırık gibi sevimsiz bir adamdı. Modern bilim, depresyondan muzdarip olmuş olabileceğini öne sürdü. Başkan olmadan önce, Lincoln'ün siyasi tecrübesi birkaç yerel ofisteki görevi ve 1847-49 arası ABD Temsilciler Meclisi'nde bir dönemi kapsar. 1855'te ABD Senatosu için olan yarışı kaybetmiştir.

Ama az talihli başlangıcına rağmen Lincoln, başkanlık yarışını kazanan en kararlı ve kesinlikle hitabeti en kuvvetli adamlardan biri oldu. Lincoln, Birlik'i korumanın tüm bedelleriyle gerekli olduğuna inandı. Lincoln, Amerika Birleşik Devletleri olmaksızın şekillenmiş cumhuriyetçi ideallerin "yeryüzünden silineceğini" hissetti. Başkanların konuşma metni yazarları ortaya çıkmadan çok önce Lincoln, Amerikalılar'ı savaşın zorluklarına dayanmak için ikna ettiği dokunaklı konuşmalar hazırladı. 1864'te, savaşı bitirme sözü veren bir adaya karşı, Lincoln'ün Amerikalılar'ı korkunç kayıplara rağmen Birlik'in hedefi doğrultusunda bir arada tutma becerisini yansıtan bir zaferle yeniden Beyaz Saray'a seçildi.

Lincoln'ün çok az askerî tecrübesi vardı, ama generallerini yetkisiz bırakmakta tereddüt etmedi. Bir alkolik olduğu söylentilerine rağmen, Lincoln General Ulysses S. Grant'ı Birlik'in çabalarını yönetmek üzere güvendiği bir lider olarak gördü, "Grant'ın içtiği viskinin markasını bana söyleyin... Ondan bir varil diğer generallerime de göndermek isterim" diyerek Grant'ı savunmuştu.

Lincoln ölümünden önce, isyanın liderlerini cezalandırmadan evvel cesur bir şekilde Güney eyaletlerinin Birlik'e yeniden katılmasına izin vermeyi planlamıştı. Suikasta kurban gitmesi Başkan Andrew Johnson'ı göreve getirmişti. Grant, Lincoln için "Güneyin sahip olabileceği en iyi dost olduğunu ispatlamıştı." diye yazdı. "Kalbinin iyiliğini, cömertliğini, vericiliğini, herkesi mutlu etme isteğini ve her şeyden öte Amerika Birleşik Devletleri halklarının, herkesin eşit olduğu yurttaşlığın tüm ayrıcalıklarına tekrar kavuştuğunu görme arzusunu biliyordum."

EK BİLGİ:

1. Lincoln'ün suikastçisi, İngiltere eski başbakanı Tony Blair'in uzaktan bir akrabası ve tanınmış bir Shakespeare aktörü olan John Wilkes Booth'tı. Ateş ettikten sonra Booth, Birlik askerleri tarafından köşeye sıkıştırılıp teslim olmayı reddetmesinin ardından, öldürüldüğü Maryland'e kaçmıştı.

Görünmez Adam

Edebiyatta en nadir görülen eserlerden biri. Çığır açan edebî teknikle keskin sosyal eleştiriyi birleştirmeyi başaran romandır. Ralph Ellison'un Görünmez Adam'ı (1952) her ikisini de yerine getirir. Yirminci yüzyılın Afro-Amerikan yaşamının sarsıcı bir incelemesidir ve aynı zamanda İngiliz dilinin ve caz müziğinin ritimlerinin yenilikçi bir karışımıdır. Beyaz ve siyah okuyucuları eşit derecede sarsan, alışıldık olmayan özelliklere sahipti. Beyazlar, anlatıcının öfkesi ile sarsılırken siyahlar Ellison'un beyazları olduğu kadar siyahları da eleştirme yürekliliği ile yüzleştiler. Tahmin edileceği üzere Görünmez Adam, tartışılan bir bestseller oldu ve Ulusal Kitap Ödülü'nü kazandı.

Oklahama'da doğan Ellison (1914-1994), resmî eğitim için Alabama'da Tuskegee Enstitüsü'ne devam ederken bir caz müzisyeni olmak istedi. Gerçi koleji terk ettikten sonra, Büyük Buhran dönemi hükümetinin edebiyat girişimi olan Federal Yazarlar projesinde görev aldı. 1936'da şair Langston Hughes, roman yazarı Richard Wright ve diğer siyahî aydınlarla arkadaş olduğu New York şehrine taşındı.

Görünmez Adam'ın isimsiz kahramanı, Güney'den gelen yetenekli bir siyahî öğrencidir. Üniversite bursu almak için yerel bir beyaz grubun toplumsal aşağılamalarına göğüs gerdikten sonra, karşısında kolejin alenen ırkçı beyaz bir adam kadar sinsi ve entrikacı olan siyah başkanını bulur. Anlatıcı, bir hatip olarak yeteneklerini ödüllendiren siyasi bir organizasyona dahil olduğu Harlem'e gider. Ama benzer şekilde bu tecrübe, hayal kırıklığı ile sonuçlanır. Çünkü anlatıcı, grupta etkisinden çekindikleri için ona karşı çıkan ve kendi güçlerine karşı onu tehdit olarak gören siyahların ve beyazların saldırısına maruz kalır.

Beyazların ırkçılığının tasvirindeki acıtıcılığa rağmen *Görünmez Adam*, Afro-Amerikan topluluğu eleştirmekten de çekinmez. Anlatıcı, medenî hakları hedeflemekten ziyade politika yapmakla ilgili olan, birbirini sırtından vuran ve baltalayan menfaatçi siyahların sayısız örneği ile karşılaşır. Sonunda, anlatıcı kendisinin "görünmez" olduğunu fark eder: Tanıştığı, ya ırkçılıkla ya da menfaatçilikle kör olmuş herkes onu negatif bir önyargı ile veya kendi amaçlarına hizmet edecek bir araç olarak görür. Bireyselliğinin inkar edilmesiyle kösteklenen anlatıcı, sesinin duyulması

için yapabileceği tek şey olarak, yaşam hikâyesini kaleme aldığı yeraltına çekilir.

EK BİLGİLER:

1. “Görünmez Adam”, Ellison’un yazdığı tek romandı. Yayınladığı diğer eserleri, “Gölge ve Eylem” (1964) ve “Toprağa Giderken” (1986) adındaki makale derlemeleriydi.

2. “Görünmez Adam”daki çeşitli karakterler, Booker T. Washington ve Marcus Garvey’in de içinde olduğu gerçek siyah siyasî liderlerden esinlenmiştir.

Auguste Renoir

İzlenimci akımın en önemli ressamlarından biri olan Auguste Renoir (1841-1919), dinlenme sahneleri ve kadınlarla çocukların duyusal portreleri ile ünlüdür.

Bir terzinin oğlu olan Renoir, on üç yaşında porselen üzerine çiçek resimleri ve yelpaze dekorasyonu yaptığı bir işe girdiği zaman sanatsal kariyerine başladı. Louvre Müzesi'nde kopyalar yaparak becerilerini ilerletti ve sonra 1861'de Güzel Sanatlar Okulu'na kaydoldu. Bir yıl sonra Renoir, gelecekteki izlenimcilerden Claude Monet, Alfred Sisley ve Frederic Bazille ile tanıştığı İsviçreli akademik ressam Charles Gleyre'nin stüdyosuna girdi. Renoir'ın 1860'larda resmî Salon'a çeşitli eserleri ile katkıda bulunmasına rağmen, 1874'teki ilk isyankâr sergilerinde izlenimcilere katıldı.

Sonraki on yılda, izlenimciliğin ilkeleri Renoir'ın tarzı üzerinde derin bir etki bıraktı. *Le Moulin de la Galette* (1876) eserinde kompozisyon, resim dışındaki dünyanın bir devamı olacak şekilde gösterilerek keyfî biçimde kesilir.

Renoir, *Le Moulin de la Galette* eserini 1877'deki üçüncü izlenimci sergiye sundu. 1878 yılıyla beraber, sosyetik ve varlıklı bireylerin hamiliğinin gelişmeye başladığı resmî Salon'a geri dönmüştü. Mali kısıtlamalardan kurtulan Renoir, yoğun bir şekilde gezmeye başlayarak 1881'de Kuzey Afrika'ya ve 1882'de itibaren uzun bir dönemliğine İtalya'ya gitti. İtalya'da Renoir, izlenimciliğin öznel değerlerini ona sorgulatan bir teşebbüs olarak Raphael üzerinden klasik dönemi ve antik dönem heykelini çalıştı. 1883'ten sonra Renoir'ın geçici renk, değişken ışık

ve gevşek fırça yöntemine olan erken dönem ilgisi, hacim, form ve dış hatlara olan büyüyen bir ilgi ile yer değiştirdi.

1900’de Renoir, resmî çevrelerde ayrıcalıklı ününün kanıtı olarak Legion d’Honneur ödülünü aldı. Hemen sonrasında sağlığı bozulmaya başladı. 1894’te bir romatizma krizini takiben Renoir, kademeli olarak bacaklarının kontrolünü kaybetti. 1910’la beraber sadece fırçayı eline bağlayarak resim yapabildi. İşleri daha da kötüleştiren aile sorunları ile boğuştu. 1915’te sonraları ünlü bir yönetmen olan oğlu Jean, I. Dünya Savaşı’nda ciddi şekilde yaralandı. Hemen ardından Renoir’ün eşi, hastanede oğlunu ziyaret ettikten sonra öldü. Renoir, zorluklara rağmen, çalışmaya devam etti. Yetmiş yaşında, asistanı Richard Guino’yu istediği figürleri dökmesi için yönlendirerek heykel denemeleri yapmaya başladı.

Bir sanatçı olarak Renoir’ın niyeti, en iyi kendi kelimeleri ile özetlenir: “Tanrıların cenneti olan yeryüzü: İşte yapmak istediğim resim!”

EK BİLGİLER:

1. İtalya’da Renoir, bir on beşinci yüzyıl sanatçısı olan Cennino Cennini tarafından yapılan “Resim Üzerine İnceleme”yi keşfetti ve ondan derin bir şekilde etkilendi.

2. Sosyetik bir yayıncı olan Georges Charpentier, Renoir’ı pek çok portre siparişi aldığı varlıklı insanlarla tanıştırdı.

Gökkuşakları

Gökkuşakları, güneş ışınlarının yağmur damlalarıyla eğilmesinin sonucudur. Işığın kırılması denen bu eğilme, ışığın havadaki sudan geçmesiyle oluşur.

Su damlacıkları, farklı frekanslarda yol alan kendi bileşen renklerine ayırarak ışığı kırar. Size gökkuşağının yedi rengi (kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, çivit mavisi ve mor) olduğu öğretilmiş olmasına rağmen, gökyüzünde ışığı yansıtan yağmur damlalarında olabildiği kadar çok renk vardır. Gökkuşağı, her biri farklı bir açıdan gözlemlenen tam bir renk yelpazesine sahiptir.

Birincil gökkuşakları, güneşin doğrudan karşısında, kemerin merkeziyle ufuk çizgisinin 40 ile 42 derece arasında oluşur. Günbatımında güneş ışınlarının açısı, zemindeki bir gözlemcinin tam bir yarım daire görmesine izin verirken, öğlenleri bir gökkuşağını görmek imkansızdır çünkü güneş doğrudan tepededir. Bir uçaktan bir gökkuşağının tam bir dairesini görmek mümkündür çünkü gözlemcinin altında ve üstünde yağmur damlaları vardır.

İkincil gökkuşakları veya duble gökkuşakları, ışık bir gökkuşağı içinde iki kez yansıtıldığında oluşur. İkincil gökkuşağı, daha donuktur ve iki kat yansımadan dolayı renkler ters bir sırada görünür. İkincil gökkuşakları, gökyüzünde birincil gökkuşaklarının yaklaşık 10 derece daha yukarısında görünür.

EK BİLGİLER:

1. Üç ve dört sıralı gökkuşakları gözlenebilmektedir ve teoride on üç sıralı gökkuşağı vardır.

2. Ay ışığı, bazen bir gökkuşağı yaratmak için yeteri kadar parlaktır. Bir ay gökkuşağı, genelde donuk beyaz bir yay olarak görünür.

3. Bir gökkuşağı altında yürüyüş yapmak fizikî açıdan imkansızdır. Gerçekte sadece gözlemcinin gözlerinde var olabilirler.

4. Yunan mitolojisinde, gökkuşağı tanrıçası İris, cennetten yeryüzüne mesajlar göndermiştir.

Johannes Brahms

Geleneksel formun bilinen sınırları içinde çalışan son büyük senfoni ustalarından biri olan Johannes Brahms (1833-1897), kısmen klasikçi kısmen de romantikti. On dokuzuncu yüzyılın senfonik dilinin bir ustasıydı, ama eski zamanların ustalarına da şapkasını çıkarmıştı. Brahms'ın müziği, hassas, muhafazakâr, ama katiyen kuru denemeyecek kişiliğine uygundu ve ölümü, romantik çağın ölümünü simgeledi.

Almanya, Hamburg'ta fakir bir ailede doğan Brahms, erken yaşlarında piyano eğitimi almıştı ve yirmi yaşına geldiğinde hoş, genç bir Macar kemancı olan Eduard Remeny ile bir Avrupa turuna çıktı. Brahms, seyahat ederken Franz Liszt ve Richard Wagner ile tanıştı, ama en iyi arkadaşı ve müziğinin uzun soluklu destekçisi Robert Schumann'dı. Daha yaşlı olan besteci, *Müziğin Yeni Dergisi*'nin sayfalarında Brahms'ı bir deha olarak övdüğü makaleler yazdı ve Brahms, kafası bozuk Schumann ailesinin neredeyse bir parçası oldu. Schumann'ın hayatının son iki yılı boyunca deliliği karısı Clara'yı çileden çıkardığında, Brahms ona önceleri destek, sonrasında da delicesine âşık oldu. Ancak söylendiğine aşkı göre hiçbir zaman tamamına ermedi.

Brahms, Avrupa başkentleri arasında dolaşan gezgin bir şef ve solocuydu. Schumannlar için, Clara'ya ikinci bölümünü adadığı ve Robert'in Ren Nehri'ne atladığı ilk başarısız intihar girişimini tetikleyen, D Minör 1. Konçertosu'nu (1859) yazdı. 1876'da, muazzam başarı kazanan ilk senfonisini yazdı. 1888'e gelindiğinde, buna üç tanesi daha eklenmişti.

Brahms'ın Macar dansları ve müzikal anlamda programlanamaz ve cezbedici nitelikteki katışıksız orkestra müziğinin diğer ürünleriyle birlikte senfonileri, onu şöhrete taşıdı. Brahms, Bach'ın ve Palestrina'nın kontrpuan ve klasik senfonik formunun kendini adamış bir öğrencisiydi; ama gösterişli, romantik tarzda melodileri yazmak için hissedişini de asla kaybetmedi.

EK BİLGİLER:

1. Genç bir adam olarak Brahms, fahişelere ömür boyu destek veren, Hamburg'un deniz kenarı genelevlerinde piyano çaldı.

2. Brahms'ın bir zamanlar "Seni yeryüzündeki her şeyden daha fazla seviyorum." diye yazdığı Clara Schumann, Brahms'ın en güvendiği eleştirmeniydi. Do diyez Minör Piyano Kuarteti'nin tonunu, onun önerisiyle Do minör olarak değiştirdi.

3. Brahms, Lizst'e duyduğu beğenisini, konserlerinin birinde uyuyakalmasıyla kaybetti.

Immanuel Kant

“İki şey, üzerlerine yoğun bir biçimde ve sık sık düşünülürse, insan zihnini hep yeni, hep artan bir hayranlık ve korkunç bir saygıyla dolduruyor: Üzerimdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlak yasası.”

- *Pratik Aklın Eleştirisi*

Immanuel Kant (1724-1804), o zamanlar Prusya’nın bir parçası olan Königsberg’te doğdu. Tüm hayatını, doğduğu şehirden hiçbir zaman uzaklaşmadan, orada geçirdi. Hayvan koşumları üreticisinin oğlu olan Kant, Königsberg Üniversitesi’nde profesörlüğe kadar yükseldi ve sonunda Almanya’nın en büyük filozofu olarak kabul gördü.

Orta yaşlarında Kant, henüz halkın dikkatini çekecek herhangi bir şey başarmamıştı. Sonra görece geç bir zamanda, elli yedi yaşında, tek en ünlü eseri *Saf Aklın Eleştirisi*’ni (1781) yayınladı. Bu ilk eleştirisinde bilindiği gibi Kant, metafiziğin sadece dünyanın kendinde nasıl olduğunu değil, aynı zamanda bizim onu nasıl deneyimlediğimizi de tarif ettiğimizde bilimsel olabileceğini savundu. Dünyanın kendinde nasıl olduğunu hiçbir zaman bilemeyeceğimizi ileri sürdü. Örneğin, uzay ve zaman dünyanın kendinde olan nesnel özellikleri değil, bizim deneyimimizin formlarıdır.

İkinci eleştirisi *Pratik Aklın Eleştirisi* (1788) eserinde Kant, herkes için geçerli olan ve ne istediğimiz ne olursa olsun, ne yapmamız gerektiğini bize söyleyen evrensel bir ahlâk yasası olduğunu savundu. Bu yasa, özgür irademiz olduğunu bize gösterir ve iyiliksever bir Tanrı’nın ve ölümden sonra yaşamın olduğuna inanmak için bize gerekçe verir. Elbette ilk eleştiri özgür olduğumuzu, Tanrı’nın olduğunu veya ölümden sonra yaşam

olduğunu hiçbir zaman bilemeyeceğimizi gösterir. Bu nedenle Kant'ın sözleriyle "İnanca yer açmak için bilgiyi askıya almam gerekir."

Kant'ın diğer eserleri, *Yargı Gücünün Eleştirisi* (1790) ahlâk ve siyaset felsefesi, din, estetik, tarih ve fen bilimleri üzerinde bir dizi kısa eser ve makaleyi içerir. Adlandırdığı şekilde "eleştirel" sistem, insanoğlunun gerçekten emin olabileceklerinin üzerinde sınırlamalar koyarken fen bilimlerini, ahlâk ve dini akla uygun biçimde haklı gerekçelendirmeyi hedef-

lemektedir.

EK BİLGİLER:

1. Kant en çok bir filozof olarak bilinmesine rağmen, neredeyse her konu üzerine (pedagoji, mantık, matematik, fen bilimleri ve coğrafya) ders verdi; fizik ve fen bilimlerinde çeşitli önemli eserler yayınladı.

2. Söylendiğine göre Kant'ın alışkanlıkları o kadar düzenliydi ki Königsberg'in vatandaşları saatlerini onun yürüyüşlerine göre ayarlayabiliyorlardı.

Sufizm

Sufizm, geleneksel İslam'ın Kur'an'ın sözlerine yaptığı ağır vurguya bir tepkiydi. Onun yerine sonraları Sufi olarak anılacak insanlar, inananları kutsal kitabın ruhuna bağlılığa çağırdılar.

Sufiler, İslam'ın iki parçası olduğuna inanırlar. İyi eylemler yapmayı içeren bir taraf dışsaldır. Diğeri ise içseldir. Sufiler, İslam'ın özünde kişisel bir inanç olduğuna inanırlar. Vurgu, sadece iyi davranıştan ziyade iyi niyetlere sahip olmaya yöneliktir.

İdeal Sufi, dindar ve erdemli bir hayat yaşayan Hz. Muhammed'tir (571-632). Tüm Sufiler Hz. Muhammed'e mümkün olduğu kadar çok öykünmeye çalışırlarken, bazılarının

Hz. Muhammed’in Tanrı’nın vahiylerini almasına olanak veren aynı içsel huzur haline erişmek gibi, daha yüksek hedefleri olduğu bile söylenebilir.

İlk Sufi tarikatı, Hz. Muhammed’in ölümünden sonra, liderlerin onun yaşamı, ailesi ve arkadaşları ile olan günlük etkileşiminin hikâyelerini anlatmasıyla başladı. Bu hikâyeler diğerlerine esin verdi ve onları anlatan insanların taraftarlarını da yarattılar.

Bu tarikatların çoğu, bugün halen süregelen, Kur’an’ın dinî tören ilahilerini uyguladı. Semazenler, vecd hâlinde kendi etraflarında dönme pratiğini gerçekleştirirler. Bu tarikatların her biri, bir ruhanî usta veya şeyh tarafından yönetilir. Değişen uygulamaları, Tanrı’ya giden pek çok yolu temsil eder, ama tüm kuralların benzer bir amacı vardır: Dışsal bir teşvik olmadan Tanrı’yı sevmek.

Sufilerin Tanrı’ya olan bağlılığının kuvvetini göstermek üzere, sahiplerinin onu serbest bırakmasını sağlayan bir sekizinci yüzyıl kadın kölesi Rabia’nın hikâyesini anlatılır. Tanrı’ya, eğer Tanrı’yı cehenneminden korktuğu için seviyorsa, o zaman cehennemde yanması gerektiği ve eğer Tanrı’yı cennetine varmayı çok arzuladığından seviyorsa o zaman cennete alınmaması gerektiği şeklinde dua ettiği söylenir. Sufiler, ilahî olanla saf bir sohbet arayışındadırlar.

EK BİLGİLER:

1. Sufi kelimesi, pek çok Sufinin giymek için seçtiği basit yün kıyafetleri simgeleyen, “yün” anlamındaki “Suf”tan gelir.

2. Bazı Sufiler, İsa Mesih’in bir Sufi’nin mükemmel bir örneği olduğuna, çünkü aşkın müjdesini öğütlediğine inandılar.

3. Sufizm, sıklıkla dinî otoritelerle çatışmıştır, çünkü Kur’an metinlerini olduğu kadar gücü elinde tutan diğerlerini de önemsizleştirmeye doğru gider. Sufilerle Sufi olmayanlar arasındaki çatışmanın bir örneği, “Ben hakikatim” veya daha doğrusu muhtemelen “Hakikati görüyorum” diye haykıran Hallac-ı Mansur’dur. Maalesef, hakikat (Hakk) kelimesi, Tanrı’nın da isimlerinden biridir. Hallac-ı Mansur’un, “Ben Tanrı’yım.” dediği düşünülür ve dine küfretme yüzünden idam edilir.

4. En büyük Sufi tarikatlarından birinin kurucusu olan Abdulkadir Geylânî, çocukken bir kervanla yolculuk ettiği esnada soyguncular tarafından yolları kesilmişti. Hırsızlar, kervandaki herkesten paralarını istediler ama küçük çocuğu görmezden geldiler. Oysa ki, Geylânî'nin annesi parayı oğlunun elbisesinin içine dikmişti. Geylânî, hırsızlara seslenerek kendisinde de para olduğunu söyledi ve onların bulamayacağı şekilde saklanmış olan parasını gösterdi. Soyguncular, küçük çocuğun dürüstlüğünden dehşete kapıldılar ve hemen orada İslam'a döndüler.

Appomattox Adliye Sarayı – Ulysses S. Grant ve Robert E. Lee

9 Nisan 1865'in öğleden sonrasında Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'nun kumandanı Ulysses S. Grant, atı Cincinnati'yi Appomattox Adliye Sarayı'nın olduğu Virgina kasabasındaki küçük bir çiftlik evine sürdü. İçerde onu bekleyen, rakibi Konfederasyon kuvvetlerinin kumandanı Robert E. Lee idi. Dört yıl savaştan sonra Lee, hırpalanmış ordusunun işinin bitirildiği sonucuna varmıştı. Kuzeyliler tarafından tüm tarafları sarılmış halde Konfederasyon güçleri tuzağa düşürüldü. Nazikçe el sıkıştıktan sonra, Lee isyankâr ordusunun teslim olduğu bir anlaşma imzaladı. İç Savaş bitmişti.

1861'de patlak veren İç Savaş, Amerikan tarihinde en kanlı çatışma olarak kaldı. 550.000'den fazla asker öldürüldü ve yüz binlercesi yaralandı. Rakip orduları yöneten iki general, Lee ve Grant, savaşın her iki tarafında kahramanlık ve trajedinin büyük, canlı birer örneği oldular.

Bir deri tabakçısının oğlu olan Grant (1822-1885), Ohio'da doğdu ve West Point'te ABD askerî akademisinde sınıfının en altına yakın bir sırada mezun oldu. İç Savaş'ın Grant'i büyüklüğe itmesinden önce, babası bile onu bir hayal kırıklığı olarak değerlendirmişti. Meksika Savaşı'nda savaştıktan sonra orduyu terk etti ve 1850'lerde babasının deri mağazasında çalışmak üzere dönmeden önce bir dizi iş girişimi başarısızlığa uğradı. Düşmanlıkların patlaması, Grant'e her zaman iyi yaptığı tek şeye geri dönme şansı verdi: Savaş. Bir alkolik olan Grant'in zafere bedeli ne olursa olsun kararlı bağlılığı, ona 1864'te tüm Birlik kuvvetlerinin sorumluluğunu veren Abraham Lincoln'ün güvenini kazandırdı.

Lee (1807-1870), Grant'in aksine, varlıklı ve saygıdeğer bir Virginia ailesinden geldi. Asla disipline verilmemesiyle ün yaptığı West Point'te sınıfından ikincilikle mezun oldu. Lee, Güney'de pek çok adamın iddia ettiği ama pek azının gerçekte yaşadığı ahlâk kurallarına bağlı kaldı. Orduda başarılı bir kariyeri oldu ve Meksika Savaşı'nda Grant ile beraber hizmet etti. Lee, Güney'in ayrılmasına karşıydı, ama memleketi olan Virginia, Birlik'i terk ettiğinde, yeni Konfederasyon'a hizmet etmek için bir onur bağı hissetti.

Appomattox'taki kaçınılmaz öğleden sonrayı hatırlayan Grant sonraları anılarında, "O kadar uzun ve yiğitçe savaşan, ve bir halkın uğruna savaşabileceği en kötü hedeflerden biri olduğuna inandığım bir şey için savaşmasına rağmen, ona ulaşmak adına bu kadar çok acı çeken bir hasmın yıkılışından dolayı hissettiklerim, sevinçten çok daha başka şeylerdi." diye yazdı.

EK BİLGİ:

1. Kuzeyde aşırı derecede popüler bir şahsiyet olan Grant, 1868'de Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanı olarak seçildi, ama tarihçiler onu ülkenin en kötü başkanlarından biri olarak değerlendirirler.

“Uluma”

Amerikalılar, 1950’lere nostaljik bir şekilde sık sık geri dönüp bakmaya, tüm o dönemi savaş sonrası zenginliğin ve Bırak Beaver Yapsın[7] tarzı yaşama şeklinin ütopyası olarak temize çıkarmaya eğilimlilerdir. Fakat görünürde sessiz olan bu zaman boyunca bile, isyanın ve memnuniyetsizliğin gizli bir akıntısı Amerika Birleşik Devletleri’nde alttan alta var oldu. Edebiyatta bu isyankârlık, Allen Ginsberg’in (1926-1997) başını çektiği “Beat kuşağı” ile bütünleşti. Amerikan statükosuna verip veriştiren ve dokunaklı bir saldırıda bulunan Ginsberg’in şiiri “Uluma”, Beat hassasiyetinin en yoğunlaşmış ifadelerinden biridir.

Ginsberg, köküne kadar gerçek bir New Yorklu’ydu: Kuzey New Jersey’de doğmuş ve büyümüş, Columbia Üniversitesi’ne devam etmiş ve hayatının çoğunda Manhattan’da yaşamıştı. Columbia’da kendileri de Beat akımının büyük yazarları olan Jack Kerouac ve William S. Burroughs ile kısa sürede arkadaş olmuşlardı. Kolejden sonra Ginsberg, Yahudi kökenlerini Zen Budizmi, solcu politikalar, caz müziği ve endişe verici uyuşturucu alışkanlıkları ile harmanlayarak durmaksızın seyahat etti.

Ginsberg’in ilk önemli yayınlanmış eseri “Uluma” (1956), 1950’lerin kâğıt üstünde mükemmel olan Amerikan sosyal manzarasını tersine çeviren, aşırı uzun, saçma, açıkça duygusal bir hicivdir:

“Delilikle yıkılan neslimin en iyi akılları, histerik çıplaklığa açlık çeken,

şafakta aşırı doz için kendilerini zenci mahallerine sürükleyen,

melek kafalı hippiler, yıldızlı enerjik kimselere antik cennetvari bir bağlılık için yanarak

gecenin makinasında

fakirlik ve lime limelik ve boş gözlü ve kafalar iyi, duman çekerek otururlar

caza kafa patlatan şehirlerin tepeleri boyunca akan soğuk su evlerinin doğaüstü karanlığında

El altındaki Cennete beyinlerini gösteren ve aydınlanmış mesken çatılarında

Sarsılan Muhammed'in meleklerini gördüm..."

Şiir, birincil olarak Amerikan hayatının maddiyatçılığını, aynı zamanda uyuşturucu bağımlılığını, sansürü, homoseksüelliği ve ruhanîliği hedef alır. Eser, neredeyse hemen, müstehcenlikten yasaklandı. Ama Amerikan Medenî Özgürlükler Birliği'nin Ginsberg'in yardımına koştuğu herkesçe bilinen yasal bir mücadeleden sonra, bir California hâkimi, "Uluma"nın "toplumsal önem vaadini yerine getirdiğine" ve basılı hâlde kalması gerektiğine karar verdi.

Biçimsel açıdan "Uluma"da, daha önceki iki Amerikan şairinin, Walt Whitman (1819-1892) ve William Carlos Williams'ın (1883-1963) etkisi görülür. Serbest nazım ve gerçekçi, güçlü dilin uzun mısralarıyla şiir, duygunun doğaçlama, kontrol edilemez boşalması ile karşı karşıya gelir. Gerçekten de öfke ve ümitsizliğin tonu, Vietnam çağı boyunca Amerika Birleşik Devletleri'ni sallayan sosyal çalkantının tam bir habercisiydi.

Mary Cassatt

Fransız izlenimcileri ile sergi açan Amerikalı bir ressam olan Mary Cassatt (1844-1926), kadın ve çocukların resimleri ile izlenimciliği Amerikan halkına tanıtması rolüyle bilinir.

Bugün Pittsburgh'un parçası olan Allegheny şehrinde varlıklı bir ailede dünyaya gelen Cassatt, çocukluğunun birçok yılını Almanya'da geçirdi. On altı yaşında, Philadelphia'da Pennsylvania Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim çalışmaya başladı. 1866'da hayatının çoğunu geçirdiği Avrupa'ya yelken açtı. İtalya'da zaman geçirdikten sonra Cassatt, kalıcı evi olarak Paris'i seçti. 1878'e kadar, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da 1870, 1872 ve 1876'ya salonlarda sergilenen, çoğunlukla Paris'in iç mekanlarında kurgulanan kadınların resimleri üzerinde uzmanlaştı.

Edgar Degas ve Gustave Courbet'in yenilikçi eserleriyle derinden etkilenen Cassatt, stilinde değişiklikler yapmaya başladı. Degas'ın onu 1879'da izlenimcilere katılması için davet etmesinden sonra, 1886'daki son sergilerine dek onlarla birlikte göründü. Hatta 1878'de Degas, onun *Mavi Koltuktaki Küçük Kız* adlı resminde düzeltmeler yaptı. 1877'de Cassatt'ın annesi ve kızkardeşi Paris'e taşındı. Ondan sonra ressam bağımsız, bohem yaşam tarzını, bu daha aile odaklı evde yaşamak için bıraktı. Ancak bu, onun meslekî heveslerini kırmadı. 1886'dan sonra Cassatt, teknik ressamlık üzerinde daha çok durmaya başladı. Japon *ukiyo-e* baskılarından ilham alan Cassatt, 1890'larda on sekiz tane renklendirilmiş baskıdan müteşekkil bir dizi üretti. *Banyo* (1892) adlı ünlü resmi, oryantal sanatın soyut, doğrusal tasarımlarını Batılı temalarla birleştirme becerisini göstermektedir. Anne ve çocuk, güçlü merkezîleşmiş bir şekil ve düzenli renklerin kullanılmasıyla şeklen bağlıdır. Degas, esere şakayla karışık "İngiliz Hemşiresiyle Küçük İsa" demiştir.

Cassatt, kariyeri boyunca kadın haklarının genişletilmesine yardım etti. 1892'de Chicago'daki Dünya Columbia Sergisi'nde kadınlar fuayesi için modern kadının bir duvar resmini yapması istendi. 1915'te kadınların seçme hakkına dikkati çekmek için organize edilen New York'taki Knoedler Galerisi'nde bir sergiye on sekiz eserle katkı yaptı.

Cassatt, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nde izlenimciliğin algısını değiştirmeye de yardımcı oldu. Seçimlerinde yardımcı olarak,

sanatçı arkadaşlarının eserlerini satın alması için varlıklı patronları cesaretlendirdi. Şimdi New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi'nde asılı izlenimci ustaların koleksiyonlarına sahip Henry ve Louisine Havemeyer'e kişisel bir danışman olarak hizmet etti.

Kendi tarzında başarılı bir sanatçı olan Cassatt, Paris dışında Beaufresne Şatosu'nu satın aldı. Daha sonraki kariyerinde, anne ve çocuk temasına artan bir şekilde odaklandı. 1900 yılıyla beraber, katarakt hastalığından muzdarip olmaya başladı, ama on beş yıl daha resim yapmaya devam etti.

EK BİLGİ:

1. 1878'de Cassatt, Diego Velazquez ve Bartolome Murillo'nun eserlerini çalıştığı ve İspanyol temalı bir dizi resim yaptığı İspanya'ya gitti.

Ses Dalgaları

Ses, madde yoluyla uzunlamasına bir basınç dalgasında hareket eden bir titreşimdir. Ses, dalgaların tüm klasik özelliklerine (frekans, dalga boyu, hız ve genişlik) sahiptir. Radyo dalgaları, mikrodalgalar ve görünür ışık gibi elektromanyetik dalgaların aksine, ses uzay boşluğunda seyahat edemez. Hareket etmek için gaz, sıvı veya katı bir ortama ihtiyaç duyar.

Ses, çevresinde taneciklerin hareket ettiği, karşılığında onların çevresindeki tanecikleri hareket ettiren bir cisim titreştiği zaman başlar. Böylece her bir titreşimle sıkışma ve gevşemenin zincirleme bir tepkimesi başlar. Basınç dalgaları, başlangıç titreşimine paralel bir doğruda hareket ederler. Buna, ‘uzunlamasına hareket’ denir. Saniyedeki basınç titreşimlerinin sayısına, frekans denir. Dalga boyu ise, azamî basınç noktaları arasındaki mesafedir. Daha yüksek frekansları daha yüksek bir perdede ve daha düşük frekansları ise daha düşük bir perdede algılarız.

Bir ses dalgasının hızı, belli bir yönde hareket eden bir birim zamanda aldığı mesafedir. Sesin hızı, yol aldığı bir ortama büyük oranda bağlıdır. Genelde katı maddedeki tanecikler, sıvılar ve gazlardaki taneciklerden daha güçlü bir etkileşime sahiptir ve bu, sesin katılarda daha hızlı hareket etmesini sağlar. Bu nedenle insanlar trenin gelip gelmediğini anlamak için kulaklarını raylara dayarlar. Trenin titreşimi, metal raylar yoluyla havada olduğundan daha hızlı yol alır.

Sesin genişliği, yarattığı basıncın miktarıdır. Başlangıç titremesine ne kadar enerji verirseniz, genişliği o kadar büyük olur. Genişliği, yüksek ses olarak algılarız. Bir ses dalgası bir mesafeyi kat ettikçe, genişliği düşer. Artık duyulmadığı noktaya gelene kadar giderek sönükleşir.

EK BİLGİLER:

1. Frekans için tipik birim, bir hertzdir (Hz). Bir hertz, saniyede bir titreşime denktir. İnsan kulağı, yaklaşık 20 ile 20.000 Hz arasında değişen frekansları duyabilir.

2. Köpekler ve yunus balıkları, yüksek frekanslarla üretilen yüksek perdeleri duymada kısmen daha iyilerdir. Köpekler, 45.000 Hz’e kadar ve yunus balıkları 200.000 Hz’e kadar frekansları duyabilirler.

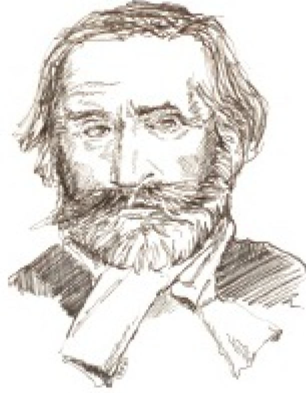
3. Filler, düşük frekanslara ayarlıdırlar. 5 Hz'e kadar düşüklükteki sesleri duyabilirler.

4. Genişliği algılama becerimiz yaşlandıkça azalır. Yaşlı insanların çoğunlukla işitme desteğine ihtiyaç duymaları bu yüzdendir.

Giuseppe Verdi

Giuseppe Verdi (1813-1901), Alman ekolüyle birlikte iki opera ekolünden biri olan İtalyan ekolünü temsil eder. Alman ekolünün aksine İtalyan Verdi, hisli, kişilik odaklı ve milliyetçi İtalyan opera geleneğinin mükemmel biçimde somutlaşmış hâli olan bir tarzı ve genel bir hassasiyeti yakalar.

İtalya, Parma'da okuma yazma bilmeyen bir hancının çocuğu olarak dünyaya gelen Verdi, erken yaşta başarı yakaladı. Yirmi altı yaşındayken, İtalyan şarkıcılar ve besteciler için kutsal kâse değerinde olan *Operto* isimli ilk operası, Milano'nun en ünlü tiyatrosu La Scala'da sahnelendi. Bir iki sendelemeden sonra, Nebuchadnessar'ın Kudüs'ü fethetmesi hakkında muazzam bir hikâyesi olan *Nabucco* (1842) eseri ile Milano'nun kalbini yeniden kazandı. Sonraki sekiz yıl boyunca, Verdi on üç opera yazdı ve müthiş bir servet kazandı. Takip eden on yılda, hızını düşürdü, ama bu süreçte de en ünlü operalarından bazılarını yazdı: *Rigoletto* (1853), *II. Trovatore* (1853) ve *La Traviata* (1853).

Verdi ortaya çıkana kadar, Gioacchino Rossini İtalyan operasının en övülen bestecisi olmuştu. Rossini'nin eserleri, solo sesi vurgulayan pek çok geçiş ile çoğunlukla neşeli kapriçyolardı. Verdi'ye ek olarak, 1830'larda çiçeklenen İtalyan kanon, Vincenzo Bellini, Gaetano Donizetti ve *bel canto* (güzel şarkı söyleme) stilinin diğer bestecileri ile tamamlandı.

Verdi, Alman operalarından daha hafif kalan aşk, kayıp ve trajedi ile uğraşan hisli melodiler ve karakter odaklı temalarla dolu operalar yazdı. Richard Wagner ve onun Alman ekolündeki taklitçileri soyutlamalar ve dev, cüretkâr sahnelerle uğraşırken Verdi, en doğrudan, gerçekçi duygusal

ifadeye ve içten bir şekilde şarkı söyleyen yaşam dolu karakterlere odaklandı.

EK BİLGİLER:

1. Verdi, başlangıçta “müzikal yetenekten yoksun” bulunması nedeniyle Milano Konservatuarı’na alınmadı. Bunun yerine özel ders alması gerekmişti.

2. İtalya’nın Avusturya’dan bağımsızlığı için olan mücadele sırasında vandallar, bestecinin adını birleşik İtalya’nın ilk kralına atfen “Vittorio Emanuele, Rey d’Italia” (“Çok yaşa Vittorio Emanuele, İtalya kralı!”) için bir kısaltma olarak kullanarak kamu yerlerinde “Yaşasın Verdi!” sloganını yazılar.

3. İtalyan opera ustasının en büyük katkılarından biri, genelde çok yazılan tenordan ziyade tumturaklı bariton kısmına en dışavurumcu aryaları yazma geleneği olan Verdiyen baritona ağırlık vermesidir.

Kesin Buyruk (Kategorik İmperatif)

Şu iki emri karşılaştırın: “Isınmak istiyorsan bir ceket giy!” ve “Öldürme!” İlk emir, ona itaat etmeniz için size bir sebep vermektedir; eğer ısınmak isterseniz size ne yapmanız gerektiğini söyler. Isınmak için arzunuz yoksa bu direktifi takip etmeniz için neden de yoktur. Bunun aksine, öldürmek isteyip istemediklerinin önemi olmaksızın, çoğu insan “öldürmeme” zorunluluğunun onları bağladığına inanırlar.

Alman filozofu Immanuel Kant (1724-1804), insanlar arasındaki ilişkiyi tarif etmek için ‘kesin buyruk’ ifadesini ve “Öldürme!” gibi emirleri ve diğer ahlâk kurallarını kullandı. Kant, şartsız bir ahlâk yasasının (arzularımızın önemi olmaksızın bizim için geçerli olan, neye iznimiz olduğunu söyleyen yasa) olduğuna inandı. Bu nedenle, ahlâk yasası bir zorunlulukla ifade edilir.

Kant, en ünlüsünü ‘evrensel hukukun formülü’ olarak adlandırdığı, ahlâk yasasını tanımlama yollarını tarif etti. Kant, bunu “Aynı zamanda evrensel bir yasa olabilecek bir ilkeye göre eylemde bulun.” şeklinde düşüncesini ifade etti. Eyleminizin ilkesi akıldır veya davranışınızın yönetici ilkesidir. Örneğin, arkadaşınızdan borç para alırsanız ve böyle bir niyetiniz olmasa da onu tekrar ödeyeceğinize söz verirseniz, ilkeniz şu olurdu: Parayı almak için yalan yere söz ver. Evrensel yasanın formülü, herkesin bu ilkeye göre eylemde bulunmasını istemiyorsan, o zaman bu eylemin ahlâk yasasını ihlal eder, der. Eğer herkes para almak için yalan sözler verseydi, o zaman hiç kimse sadece söz vermeye güvenerek borç para vermezdi. Böylece tutmamak üzere bir söz verdiğinizde, bu sözü yalan söyleyerek verenlerin herkes olmadığını bilmek zorundasınız, öbür türlü hileniz işe yaramayacaktır. Bu nedenle, yalan sözünüz ahlâk yasasını ihlal eder.

EK BİLGİLER:

1. Kant’ın kesin buyruğu açık ve net olarak belirtmesinin bir diğer yoluna da ‘insanlığın formülü’ denir: “Öyle hareket et ki, eylemde bulunurken, her defasında, insanlığa, kendine ve başkasına sırf araç olarak değil amaç olarak muamele edebilesin.”

2. Kant, 1785 tarihli kitabı “Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi”nde kesin buyruk kuramını ilk kez açıkça belirtmişti.

3. Kant, intiharın (ayrıca mastürbasyonun da!) kesin buyruğu ihlal ettiğine inandı.

Dört Halife

Sünnî Müslüman geleneğe göre, Dört Halife İslam’ın ilk dört lideriydiler.

Hz. Muhammed’in yolunu yakından takip edenler olarak görülürler.

Bu dört halifeden ilki Ebu Bekir’di. Ali’yi destekleyen Şiîlerin itirazlarına rağmen, Ebu Bekir Hz. Muhammed’in ölümünden kısa bir süre sonra halifeliği üstlendi. Ali, altı ay sonra Ebu Bekir’in halifeliğini kabul etmişti. Ebu Bekir, Hz. Muhammed’in hem yakın dostu hem de kayınpederiydi ve yokluğunda cemaati o yönetirdi. MS 632’den 634’e kadar halifelik yaptı. Halifeliği kısaydı, ama Ali ve takipçileri ile olan çatışma gelecek yüzyıllarda, Müslüman toplumu için önemli sonuçlar doğuracaktı.

Ebu Bekir ölümünden kısa bir süre önce (bazıları onun zehirlendiğini söylerler) ondan sonra gelecek halifenin Ömer bin el-Hattab olmasını önerdi. Ömer, 634’te İslam’ın ikinci halifesi oldu ve 644’e kadar bu görevi yürüttü. Seçilmesiyle Şiîler tekrar beyhude şekilde gerçek halifenin Ali olması gerektiğini iddia ettiler. Böylece, Şiîler Ömer’i tahtı gasp eden bir başkası olarak gördüler. Ancak Sünnîler, Ömer’i büyük bir lider olarak görürler. Kendisinden sonra oğlunun görevi almasına izin vermeyerek bir hanedanlığın kurulmasına müsaade etmeyişinden dolayı onu takdirle anarlar. Oğlunun yerine Ömer, aralarından bir halife seçmek üzere Ali’nin de içinde olduğu altı adam atadı.

Ömer, kendisine karşı kişisel kini olan bir adam tarafından suikasta kurban gittiğinde, bu grup aralarından, 644 ile 656 yılları arasında yönetici olacak Osman bin Affan’ı seçti. Osman, Kur’an’ı dört nüsha olarak çoğaltmasıyla bilinir. Aynı zamanda İslam İmparatorluğu’nu da büyük ölçüde genişletti ve uçsuz bucaksız toprakları idare etmek üzere aile üyelerine görev verme uygulamasına başladı. Bu uygulama, İslam İmparatorluğu genelinde özellikle Kuzey Afrika’da huzursuzluklara neden oldu. Sonunda askerler, öfkeli Müslümanlar’dan oluşan kitlelerin halifenin evine hücum etmesine ve onu öldürmesine neden oldular.

Osman’ın ölümünden sonra, Ali bin Ebu Talib olarak da bilinen Ali, sonunda İslam’ın halifesi oldu. Ancak bu zamanda İslam’ın toprakları çoktan kaosa sürüklenmişti. Onun yönetimine karşı olan birçok Sünnî’den kaçınmak için, Ali başkenti şimdiki Irak’a taşıdı. Muhalifleri tarafından o da suikasta kurban gittiği 661 yılına kadar toprakları yönetti.

Ali’nin ölümü, Dört Halife döneminin sonunu getirdi. Ondan sonra tahta geçen I. Muaviye, babadan oğla geçen bir hanedanlık başlattı.

EK BİLGİLER:

1. Suikasta kurban giden üç halife Ömer, Osman ve Ali’nin üçünün de, ibadet ederken öldürülmüş oldukları söylenir. Ömer, bir camide namaz kıldırırken; Osman, Kur’an okurken ve Ali, sabah namazını kılarken öldürülmüştü.

2. Halifelik, yirminci yüzyıla ve I. Dünya Savaşı’na (1914-1918) kadar devam etti. Cumhuriyet döneminde TBMM kararı ile kaldırıldı. Halife ve Osmanlı ailesi Türkiye’den sürüldü. Son halife II. Abdülmecid, 1944’te Paris’te öldü.

Kıta Demiryolu

1869'dan önce, New York'tan San Francisco'ya seyahat, uzun ve tehlikeli bir yolculuktu. Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusu ile batısı arasında kimsenin yaşamak istemediği otlarla kaplı geniş düzlükler uzanıyordu. Dört ile altı ay arası süren yolculuk o kadar zordu ki birçok seyyah karayolu yerine denizden Güney Amerika'nın ucundan dönerek yolculuk etmeyi yeğliyordu.

1869 ilkbaharında kıta demiryolunun açılması, Amerika Birleşik Devletleri'nin iki tarafını birbirine bağlayarak ve Batı'ya kolaylıkla daha fazla mal ve insan taşımayı mümkün hale getirerek Amerikan ekonomisini kökten değiştirdi. Sadece kırk yıl öncesinde keşfedilmiş olan demiryolu, Amerika'yı birbirine bağladı ve ticarette devasa bir büyüme gerçekleşirdi. Batı'ya beyaz yerleşimcilerin yeni dalgalarını da getirdi ve sonucunda bölgedeki Amerikan Kızılderilileri'nin düşüşüne neden oldu.

Union Pacific ve Central Pacific demiryolları adında iki özel şirket tarafından yapılmasına rağmen, kıta demiryolu, başından itibaren bir hükümet projesiydi. İç Savaş sırasında Başkan Abraham Lincoln, ülkenin 1850'de bir eyaleti olan California'yla arasında daha iyi bir bağlantıya ihtiyacı olduğuna karar verdi. Maden arayıcılarının batıya koşturdukları Altına Hücum'u ateşleyen altın, orada 1849 yılında bulundu. Hükümet, iki şirkete de işlerini çabucak bitirmeleri için devasa teşvikler önerdi.

Tüm Amerikan kıtası genelinde iki şerit çeliğin uzanması, göz korkutucu bir görevdi. Yol, ıssız düzlüklerden, büyük nehirlerden ve karla kaplı Rocky Dağları'ndan geçiyordu. Çinli ve İrlandalı göçmenlerden oluşan ekipler, tek bir günde onlarca kilometre yol döşüyorlardı. Kıta boyunca uzanan yol bittiği zaman, inşaatın başlangıcından yedi yıl sonra, Doğu ile Batı arasında, bir zamanların güç bela gidilen yolu sadece altı güne inmişti.

EK BİLGİLER:

1. Central Pacific'teki yöneticilerden biri, demiryolu yapımından elde ettiği servetini hayatının sonlarında California'daki Stanford Üniversitesi'ni yapmak için kullanan Leland Stanford idi.

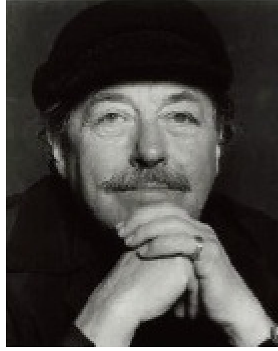
2. İki demiryolu, yolun bitirilişini 10 Mayıs 1869'da Utah'ta Promontory Zirvesi'nde yolun son kısmına eklenen altın bir çubukla treni sürerek kutladılar. Ancak günümüzde Union-Pacific, şehre hizmet etmemektedir. Tarihî demir yolları II. Dünya Savaşı sırasında savaş çabalarına yardım etmek için paramparça edilip eritildi.

3. Central Pacific'teki Çinli işçiler için ödeme, her ay 27 dolardan başladı ve sonra ayda 30 dolara çıkarıldı. İrlandalı işçiler, bedava konaklama dahil ayda 35 dolar kazandılar.

4. Batı'daki zor arazi yapısı, demiryollarını engellerin çevresinde dolaşmak yerine, engeller üzerinde yol yapmaya zorladı. Mesela Utah'ta, yol otuz bir kavisli Weber Nehri'ni geçti.

Tennessee Williams

Eugene O’Neill, Amerikan tiyatro sanatının büyük trajedi yazarıysa ve Arthur Miller büyük toplumsal bilinciyse, Tennessee Williams (1911-1983) da dilin ve içeriğin sınırlarını en ileriye götüren büyük lirik ve tematik kâşiftir. Eserleri, Amerika’nın güneyinin edebiyatının en güzel temsilcilerinden olan William Faulkner’ın romanları ile aynı seviyede yer alır.

İşe yaramaz Wingfield ailesi hakkında ve ağırlıklı olarak otobiyografik bir roman olan *Sırça Hayvan Koleksiyonu* (1944), Williams’a ilk başarısını kazandırdı. Oyunda baskıcı eğilimli, sanrılar gören bir anne, hem şevksiz oğlunu hem de camdan hayvan figürlerinden oluşan koleksiyonuyla gerçeklikten fantezi bir dünyaya çekilmiş olan engelli kızını yabancılaştırır. Eser, Chicago’da perdelerini açtığında, mest olmuş tiyatro eleştirmenleri halka oyunu görmeye gitmeleri için neredeyse yalvardılar ve ilk baştaki küçük izleyici topluluğunu hemen akabinde salonlara sığmayacak kadar büyük kalabalıklar takip etti.

Williams’ın sonraki büyük eseri olan *Arzu Tramvayı*’nın (1947) film yapımları, hikâyelerinin filmde de tiyatroda olduğu kadar etkili olduğunu gösterdi. Oyunun kahramanı, kibirli güneyli güzel Blanche DuBois, patavatsızlıkları ve Stanley Kowalski adındaki kaba kayınbiraderi ile çarpışmalarından dolayı harap olur. Esere 1948’de verilen Pulitzer Ödülü, Williams’ın şöhretini somutlaştırdı. Wiliams, görünürde zengin bir güneyli kabiledeki cinsel ve ailevî ilişkilerin altını çizdiği ve yalancılığını kavurucu bir şekilde açığa çıkardığı *Kızgın Damdaki Kedi* (1955) adlı eseriyle bir Pulitzer daha kazandı.

Williams’ın eserlerindeki konular (şiddet, cinsel gerilim, akli rahatsızlıklar, ensest, alkoliklik ve homoseksüellik), zamanı için çok rezilceydi ve izleyicileri şoke etti. Bu arada Williams’ın dili, Amerikan sahnesinin yüz akı olacak derecededir. Karakterleri yabancı, mücadelelerine efsanevî ağırlık getiren güzel bir dille konuşurdu. Williams’ın çağdaşı olanlarının çoğunun yaptığı, kesin bir şekilde gerçekçi olan diyaloglardan uzak bir dünyaydı bu.

EK BİLGİLER:

1. Thomas Lanier Williams adıyla doğan Williams, o eyaletteki baba tarafının ailesinin uzun tarihçesine atıfla kolej arkadaşları tarafından takılan “Tennessee” lakabını benimsedi.

2. Williams, “Kızgın Damdaki Kedi”nin 1958 yılındaki film uyarlamasından (Paul Newman ve Elizabeth Taylor başrolde oynuyorlardı) hoşlanmadı. Çünkü stüdyo sansürü, erkek başkahramanın homoseksüelliğine yapılan tüm göndermeleri kaldırmıştı ki, bu, orijinal oyunda merkez öğeydi.

3. Babasının işe girmek için onu zorladığı ayakkabı fabrikasında, Williams “Arzu Tramvayı”nda şimdilerde sembolleşmiş kahramanı için ilham kaynağı olan Stanley Kowalski adında bir adamla çalıştı.

Post-İzlenimcilik

‘Post-izlenimci’(post-impressionist) ifadesi, sanat eleştirmeni Roger Fry tarafından 1920’de organize ettiği bir Londra sergisi (“Manet ve Yeni-İzlenimcilik”) için ilk kez kullanıldı. Fry, izlenimcileri takip eden modern sanatçılar için bunu belirleyici bir derleme anlamında söyledi. Henri Matisse tarafından yapılan eserlerin de içinde olduğu sergide, Pablo Picasso ve Georges Braque da vardı.

Bugün post-izlenimcilik daha özel bir anlam taşır. Paul Gaugin ve Paul Cezanne gibi ressamlar tarafından kabaca 1886 ile 1905 yılları arasında yaratılan sanatı tarif etmek için kullanıldı. Bu sanatçılar, izlenimcilerin şeylerin dış görünümüne anlamlarından çok daha fazla odaklandıklarını hissettiler. Aynı zamanda izlenimcilerin ışık ve renkle de çok meşgul olduklarına inandılar. Post-izlenimciler, bilinçli olarak doğacılığı (natüralizm) ve temsilî sanatı reddettiler. Konturun, yapının ve kompozisyonun değerini eski durumuna getirmeyi dilediler. Post-izlenimci ressamlar, sanatın duygusal değeri ile çok ilgiliydiler. Onu, kendini ifade etmenin bir aracı olarak gördüler.

Post-izlenimcilik, yirminci yüzyılda sonraları ortaya çıkan sanatın çoğuna bir köprüydü. Mount Sainte-Victoire’nin resimlerinde ve çoğu son dönem eserlerinde açıkça olduğu gibi Cezanne’ın nesneleri geometrik şekillere indirgemesi, kübizmin gelişimi için hayatiydi. Gaugin’in yoğun renkleri yaratıcı kullanımı ve ilkel kültüre olan ilgisi, çiğ renkçiler (fauves) üzerinde etkili oldu. Vincent Van Gogh’un ruhanîliği ve konuya öznel yaklaşımı, sembolistler tarafından göklere çıkarıldı. Bu üç sanatçının tarzında çok az bir birlik olmasına rağmen, duyguyu görsel formlarla ifade etme arzusuyla birbirlerine bağlıydılar.

EK BİLGİLER:

1. Topluluk hâlindeki izlenimcilere kıyasla, post-izlenimciler bağımsız ve yalnız olmaya eğilimliydiler ve çoğunlukla Gaugin ve Van Gogh gibi şiddetli depresyondan muzdariptiler.

2. Post-izlenimciler, fizikî dünyanın uçup giden izlenimlerinden ziyade yapı ve kompozisyon ile ilgili olmalarından dolayı bitmiş resimleri için çoğunlukla pek çok eskizler yaparak incelikli şekilde çalışırlardı.

X-Işınları

1895’te Alman fizikçi Wilhelm Röntgen, havasız bir tüp içinde elektron ışınları ile deneyler yapıyordu. Tüp, elektron ışınlarından gelen herhangi bir ışığı engellemesi için kalın siyah kartonla sarılıydı. Ama tuhaf bir şekilde oda çapındaki bir floresan ekran, Röntgen’in elektron ışınlarını salıverdiği her seferinde parlamaya başladı. Kazara, radyasyonun daha önce bilinmeyen bir formunu keşfetmişti. Belli maddelerden kolaylıkla geçebilirdi, ama başkaları tarafından alıkonabilirdi. W. Röntgen, elini tüpün önünden geçirdiğinde, radyasyon derisinden geçiyordu ama floresan ekranında iskeletinin açık bir görselini bırakarak kemikleri tarafından emiliyordu. Radyasyona ‘x-ışını’ adını verdi, çünkü çok gizemliydi. Adı öylece kaldı.

X-ışınları, elektromanyetik radyasyonun, görünür ışık gibi bir formuydu. Hem x-ışınları hem de görünür ışık, negatif yüklü atomaltı parçacıkları olan elektronların hareketiyle üretilen fotonlar adında minik enerji paketlerinde taşınmaktadır. Elektronlar, orbital denen dairesel yollarda bir atomun merkezi çevresinde dönerler. Bir elektron daha yüksek bir orbitalden daha düşük bir orbitale düştüğünde, foton formunda enerji salar. Görünür ışık ve x-ışınları arasındaki fark, x-ışınlarının daha fazla fotona ve böylece daha fazla enerjiye sahip olmasıdır.

Derimizin yumuşak dokusu, görünür ışık gibi düşük enerjiyi emen küçük atomlardan yapılıdır. Yüksek enerjili x-ışınları, ondan doğruca geçerler. Ancak, diğer metal özleri gibi kemiklerimizdeki kalsiyum, x-ışınlarını engeller ve emer. Kurşun, x-ışınlarını tamamen emen büyük bir atomdur. Bu nedenle x-ışınları ile çalışan bilim adamları, uzun süre maruz kalma sonrası kansere neden olan x-ışınlarından kendilerini korumak için kurşun kalkan kullanırlar.

EK BİLGİLER:

1. X-ışını makineleri, insanların elbiselerinden geçerek bedenlerini görmek için kullanılamazlar, ama 1900’lerin başlarındaki yasa yapıcılar böyle olabileceğinden o kadar korktular ki onu yasaklamaya çalıştılar.

2. Tıp ve bilim çevrelerinde x-ışınları çoğunlukla, keşfinden sonra Röntgen ışınları olarak bilinir.

3. Yıldızlar, süpernovalar ve kara delikler, x-ışınları yayarlar, ama bilim adamları onları görmek için dış uzayda teleskop kullanmak zorundadırlar, çünkü yeryüzünün atmosferini delip geçemezler.

4. X-ışınları gerçekte insan gözüyle, karanlığa alışıldığında, zayıf şekilde görülebilir. X-ışınları, soluk bir mavi-gri ışıkla parlarlar.

Verdi’nin La Traviata ve Aida Operaları

Giuseppe Verdi’yi (1813-1901) türün İtalyan ustası olarak ortaya çıkaran 1853 tarihli üç opera dizisi, Alfredo adında zengin bir adama âşık olan Violetta adındaki “düşmüş bir kadın”ın hikâyesini konu edinir. Alfredo’nun babası Germont, birlikteliklerini onaylamaz ve evliliklerini yasaklar. Sonunda verem olan sosyete fahişesi Violetta, uzun bir arya söylerken uzun, trajik bir şekilde ölür. Librettosu, Francesco Maria Piavo tarafından yazılan opera, ifade yüklü aryalarla doludur ve her opera sopranosu için simgeleşmiş solo parçaların bazılarını kapsar. Bugüne kadar olduğu gibi bugün de geniş çapta sahnelenmektedir.

Aida (1870), muhtemelen Verdi’nin ikinci en meşhur operasıdır. 1869’da Mısır Hidiv’i (valisi) tarafından Süveyş Kanalı’nın ve yeni opera binasının açılışına denk gelmesi için siparişi verildi. Bir mükemmeliyetçi olan Verdi, aslında son tarihi kaçırdı ve *Rigoletto*’su onun yerine sahnelendi. Bir yıl sonra sözünü yerine getirdi ve bir Mısırlı ordu kumandanı Radames’e âşık olan Etiyopyalı bir köle kızı Aida’nın hakkında olan başka bir opera üretti. *La Traviata* gibi bu da, tutku ve trajediyle yüklü sınıflar arası bir aşk hikâyesidir. İnsanı saran unutulmaz *Zafer Yürüyüşü*, Verdi’nin en tanıdık melodilerinden biridir.

Açılış gecesi Mısırlılar, Fransız yapımı kostümleri almak ve 300’den fazla oyuncuyu kiralamak için bir servet harcadılar. Radames’in miğferi ve kılıcı, tamamen gümüşten yapıldı. Açılışa katılamayan Verdi, duyduklarından hiç memnun olmadı. Böylesi bir gösterimin eserini sanattan çok sırf eğlenceye indirgediğini hissetti ve yıllarca kır evinde bahçecilik ve hayvanlarını yetiştirme işiyle uğraşıp operayı bırakarak kenara çekildi. Ancak 1874’te ünlü *Requiem* eseri ile geri dönüş yaptı ve 1901’de ölmeden önce iki tane daha opera yazdı.

EK BİLGİLER:

1. “La Traviata”ya yazılan libretto, hikâyesini Franz Liszt’in bir âşığı ve gerçek hayatta dansçı olan Lola Montez’e dayandıran Alexandre Dumas’nın (1824-1895) “La dame aux camelias”(“Kamelyalı Kadın”) oyununa dayanır.

2. “La Traviata”nın açılışında, veremden ölen Violetta’yı oynayan primadonna şişmandı. Son sahnede yere yıkıldığında, yerden izleyicilerin sahne görüşünü engelleyen bir toz bulutu yükseldi.

3. “Aida”nın açılışında Hidiv İsmail’in haremi o kadar büyüktü ki, üç loca tamamen dolmuştu.

Yararcılık (Utilitaryanizm)

'Yararcılık', nasıl davranmamız gerektiği hakkında bir kuramdır. Yararcılara göre, dünyada ne en fazla toplam hazzı üretirse her zaman onu yapmalıyız. Yararcılık, ilk önce İngiliz ekonomist ve filozof Jeremy Bentham (1748-1832) tarafından ileri sürüldü ve sonraları John Stuart Mill (1806-1873) tarafından detaylandırıldı.

Çağdaş filozoflar, yararcılığı 'sonuççuluk'un bir formu olarak düşünürler. Sonuççuluk, şu soruya verilen bir cevaptır: Hangi eylemler uygulanmak için ahlâken doğrudur? Sonuççuluğun cevabı ise, "Hangi eylem en iyi sonucu verirse." olmuştur. Bu genel görünüş, hangi dünya hâlinin nesnel olarak diğerlerinden daha iyi olduğunu bilmemizi gerektirir. Bazı filozoflar, bunun mümkün olmadığını iddia ederler.

Yararcılar, neyin iyi olduğuna dair hazcı bir fikre sahip sonuççulardır. Tek nesnel iyinin 'haz' olduğunu düşünürler. Diğer sonuççular, iyinin sadece hazzı değil, aynı zamanda saygı ve eşitlik gibi şeyleri de içerdiğine inanırlar.

Bazı yararcılar, hazzın farklı türlerini sıralarlar. Bentham, "Önyargı kenara bırakılırsa çocukların oynadığı bir oyun, müzik ve şiirin sanat ve bilimi ile eşit değerdedir." görüşünü öne sürdü. Hazzın niteliksel değil niceliksel olarak ölçülmesi gerektiğine inandı. Aksine Mill, entelektüel arzuların tatmininin sırf duyusal arzuların tatmininden daha iyi olduğuna inandı. "Tatmin olmamış bir Sokrates olmak, tatmin olmuş bir domuz olmaktan daha iyidir", diye yazdı.

EK BİLGİLER:

1. Bentham, gardiyanların tüm mahkûmları gözetleyebildiği ama mahkûmların gardiyanları göremediği ve "panopticon" adını verdiği dairesel planda bir hapishane tasarladı. Bentham, daire şeklindeki hapishanenin yaptırılmasında başarılı olamadı.

2. Mill, babası ve Bentham tarafından 'mükemmel yararcı'yı yaratmak için uygulanmış bir eğitimsel deneyin ürünüydü. Üç yaşında Latince ve sekiz yaşında Yunanca öğrenmeye başladı. Sonraları muzdarip olduğu depresyon ve duygusal sorunları için yoğun eğitimini suçlardı.

Hz. Muhammed’in Eşleri ve Kızı

Hz. Muhammed, kırk yaşındaki iki kez dul kalmış Hatice ile tanıştığında yirmi beş yaşındaydı ve hiç evlenmemişti. Hatice, Hz. Muhammed ile Mekke’de evlendi ve İslam’ı kabul eden ilk kadın oldu. Hz. Muhammed, Cebrail melekten vahiyler aldığını bildirmeye ve İslam dinini yaymaya başladığında, Hatice ona bu süreçte çok destek oldu.

Hatice, Hz. Muhammed’e altı çocuk verdi. Altıncı çocukları olan Fatma, Sünnîler’e göre dördüncü halife, Şiîler’e göre ise ilk imam olan Ali ile evlendi. Fatma, Hz. Muhammed’in 632’deki vefatından altı ay sonra öldü.

Hz. Muhammed, Mekke’deki zamanı boyunca tek eşli bir yaşam sürdü. Ancak, öğretilerinden dolayı ona ve takipçilerine yöneltilen saldırılardan sakınmak için Mekke’den Medine’ye göç ettikten sonra, takipçileri daha da artmış ve inançlarını toplumda açıkça yaşamaya başlamışlardı. Hz. Muhammed’i bir lider olarak gördüler ve ondan pek çok kadını eş olarak almasını beklediler. Hz. Muhammed, Hatice öldükten sonra, çok eşli bir hayata başladı. Sonrasında yaptığı evlilikler, çoğunlukla siyasi ve sosyal nedenli olarak görülür. Bu eşlerden en dikkat çekeni, Sünnî İslam’a göre sonraları İslam’ın ilk halifesi olan Ebu Bekir’in kızı Ayşe’dir.

Sünnîler, Hz. Muhammed’in Ayşe’nin kucağına başını koyarak öldüğünü nakleder ve Ayşe’nin onun en sevdiği eşi olduğuna inanırlar. Ayşe, daha sonra üç halifeyi; Ebu Bekir (babası), Ömer Bin el-Hattab ve Osman Bin Affan’ı destekledi. Ancak Ali halife olduğunda, Ayşe onun halifeliğine karşı çıktı. Şimdiki Irak’ta Ali’ye karşı bir ordu kurdu. Ali, onun ordusunu kolaylıkla yenilgiye uğrattı ve yaşamının geri kalanını geçirmek üzere Medine’ye dönmesine izin verdi.

Yerli Amerikalılar (Kızılderililer)

İlk başta binlerce yıldır Kuzaybatı Pasifik'te yaşamış bir yerli Amerikalı kabile olan Nez Perce'in, on dokuzuncu yüzyılda bölgeye yerleşmeye başlayan beyazlarla dostane bir ilişkileri vardı. 1855 yılındaki bir anlaşma, Nez Perce özerk bölgesini Washington ve Oregon bölgelerinde kurmuştu. Ama 1863'te ABD hükümeti, yerlilerin memleketinde daha fazla beyaz yerleşimciye yer açmak için özerk bölgenin boyutlarını inanılmaz ölçüde küçülten yeni bir anlaşma yaptırımını kabile üzerinde uygulamaya karar verdi.

Bu ihanetle öfkeden deliye dönen Nez Perce, 1877'de ayaklandı. Amerika Birleşik Devletleri Ordusu, İç Savaş sırasında isyanı bastırmak için güneyde yaptıkları yağmalarla ortalığı harabeye çevirmiş olmakla adı kötüye çıkan General William Tecumseh Sherman'ı bölgeye gönderdi. Birkaç ay savaştan sonra köşeye sıkışan Nez Perce Şefi, Amerikalılar'a teslim olacağını bildirmek üzere bezgin savaşçılarını topladı: "Beni dinleyin, şeflerim!" dedi Şef Joseph, "Yorgunum. Kalbim hasta ve üzgün. Güneşin doğduğu şu andan itibaren artık sonsuza dek savaşmayacağım."

O zamanlar etrafta geniş çapta duyulan Şef Joseph'in dokunaklı teslim konuşması, yalnızca kendi kabilesi için değil, ama aynı zamanda Batı Amerika'da bir zamanlar var olmuş, yenilgiye uğratılmış tüm bir medeniyet için de bir methiye olarak kabul gördü. Yüzyılın sonuyla beraber, organize olmuş tüm direniş yok edildi. 1890'da Güney Dakota'da Wounded Knee'deki Sioux kabilesinin katledilişi, ABD hükümet güçleri ile yerli Amerikalılar arasındaki son silahlı karşılaşmaydı.

Özerk bölgelere yerleştirilen yerli Amerikalılar, ulusun en fakirleşmiş ABD vatandaşlarından bazıları olarak kaldı. Yerli Amerikalılar'ın üçte biri, yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 1890'daki Wounded Knee katliamının alanı olan Pine Ridge Sioux özerk bölgesi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en fakirleşmiş yerdir. ABD hükümeti, yerli Amerikalılar'ı topraklarından 'gelişim' adına çıkardı, ama Batı'daki yerli Amerikalı toplulukları halen tahribattan oluşan yaralarını sarmaya çalışıyorlar.

EK BİLGİLER:

1. Büyük Apaçi savaşçısı Geronimo, Güneybatı'daki beyazlara direnen son şeflerden biriydi. Yenilen ama dünya çapında şöhrete kavuşan Geronimo, 1905'te Başkan Teddy Roosevelt'in başkanlığa geçiş töreninde görüldü.

2. Yerli Amerikalılar'ın atalarının, bugünkü Rusya'ya ait Sibirya'dan yaklaşık 15.000 yıl önce Alaska'ya geçmiş olduklarına inanılmaktadır.

William Shakespeare

William Shakespeare'in (1564-1616) tüm diller dahil dünyanın en büyük oyun yazarı olduğuna çok az kişi karşı çıkabilir. Batı kültürü üzerinde son dört yüzyılı geçkin bir zamandır yaptığı etki yadsınamaz.

Yoğun araştırmalara rağmen, Shakespeare'in kişisel hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Muhtemelen kısa bir resmî eğitim aldığı İngiltere'nin Stratford-upon-Avon kentinde doğdu. Anne Hathaway adında bir kadınla evlendikten sonra, Londra'ya taşınıp diğer ortaklarıyla beraber ortaklarıyla beraber Globe Theatre'da aktör ve yönetmen olarak çalıştığı kariyerine oyun yazarı olarak devam etti. Shakespeare'in göz alıcı parlaklığı, ömrü boyunca geniş çapta kabul edildi ve eserleri, hem aristokratlardan hem de halktan izleyenleri ile oldukça popülerdi.

Shakespeare, uzmanların genel olarak yedi kategoride gruplandırdığı otuz sekiz oyunuyla şöhreti yakalamıştır. *II. Richard* ve *V. Henry* gibi tarihçeler, gerçek tarihî şahsiyetleri – tipik olarak İngiltere'nin krallarını – tasvir eder ve liderlik, kişisel bütünlük veya rezillik gibi fikirleri keşfeder. *Hamlet, Macbeth* ve *Kral Lear* gibi trajedileri, kişilerin kusurlu eylemlerinin ve kararlarının muazzam biçimde dallanıp budaklanışını keşfeder. *Bir Yaz Gecesi Rüyası* ve *Kuru Gürültü* gibi komedileri, dönüşümlü olarak kaygısızlığı sunar ve hatalı kimlik vakaları ile ateşlenen, tipik olarak evlilikte biriken romans ile kapışır. *Kısasa Kısas* ve *Fırtına*, farklı türlerden unsurların birleşmesinden dolayı sınıflandırması daha zor eserlerdir. Yüzyıllar boyunca bu otuz sekiz farklı senaryo, zamansız olduğunu, çağdaş kaygıları keşfetmek yoluyla onları mercek altına alan yönetmenler ve

aktörler tarafından yeniden yorumlanması için verimli bir zemin olduğunu kanıtlamıştır.

Shakespeare, aynı zamanda aşk, sanat, güzellik ve diğer başlıklar hakkında 154 soneyi içine alan önemli sayıda şiir de yazdı. Bu şiirlerde stilistik ve biçimsel etkisinin ötesinde, Shakespeare'in bulduğu İngilizce kelimeler ve ifadeler, gerçekten sayısızdır. Bunlar, "fersiz" (*lackluster*) ve "sahte sofu" (*sanctimonious*) gibi günümüzde olağan olan sözcüklerden tutun da, "bir çırpıda" (*one fell swoop*) ve resmî seremoni anlamında "ihtişam ve durum" (*pomp and circumstance*) gibi şiirsel deyimlere kadar uzanan bir çeşitliliktedir. İngiltere, Shakespeare'in bu edebî ve dilbilimsel etkisini derhal kabullendi ve ölümü üzerine en büyük dahîlerinden birini kaybettiğini de ilan etti. Gerçekten de *Hamlet*'ten bir deyimle ifade edersek, "dünyaya onun gözüyle tekrar bakılamayacağı" muhtemeldir.

EK BİLGİLER:

1. Shakespeare'in oyunlarının ve şiirlerinin bazılarının ona ait oluşu tartışmaya açık olmasına rağmen, bilginler bu iddiayı destekleyecek yeterli kanıt bulamadılar.

2. Shakespeare'in zamanında kadın karakterlerinkiler de dahil tüm roller, erkek oyuncular tarafından oynanırdı. Bu gelenek, komedilerinin bazılarına ("Nasıl İsterseniz" gibi), kadın oyuncuların kimliklerini saklamak için erkek gibi giyinmesiyle, bir karmaşa katmanı daha ekledi.

Paul Gaugin

Paul Gaugin (1848-1903), post-izlenimcilik akımının önemli bir şahsiyetidir. Bugün Tahiti resimleri, Vincent Van Gogh ile ilişkisi ve yirminci yüzyıl sanatı üzerindeki etkisi ile hatırlanır.

Sol kanattan bir gazetecinin oğlu olan Gaugin, Paris'te doğdu. Anneannesi, Perulu bir asilzadenin kızıydı. Babasının siyasi nedenlerle Paris'ten ayrılması gerektiğinde aile, Gaugin'in çocukluğunun dört yılını geçirdiği Peru'nun Lima kentine taşındı.

Gaugin, sanat çalışmaya görece geç bir zamanda başladı. Başlangıçta bir ticaret gemisine katıldı ve sonrasında Paris'te borsacı oldu. İlk başta, sadece sanat eserleri topladı, ama sonrasında boş zamanlarında resim yapmaya başladı. 1876'da resmî Salon'da eserlerini sergiledi. 1879 yılıyla beraber izlenimcilere katılmıştı.

Borsa 1882'de çöktüğünde, Gaugin bir tuval üreticisi için satış elemanı olarak çalışmak üzere Kopenhag'a gitti. Kısa bir süre sonra, kendisini sanat çalışmalarına tam zamanlı olarak verdi. Huzursuz ve sabırsız mizaçlı Gaugin, sessiz, ticarî olmayan bir cennet arayışında bir yerden bir yere taşınıp durdu. 1886'da altı ay Britanny'de bir kasaba olan Pont Aven'da yaşadı. Sonra Rouen, Kopenhag, Panama ve Martinique'e seyahat etti. 1888'de Pont Aven'a dönmesi üzerine *Vaazdan Sonra Görünüm* (*Melekle Güreşen Yakup*) resmini yaptı. Bozulmuş perspektif ve gerçekçi betimlemeden ziyade sembolik betimlemeyle Gaugin, bir vaazın dinleyicilerin zihinleri üzerindeki etkisini yakalamayı denedi. Sert konturlar ve tuvalin canlı renkleri, Japon baskıları ve ortaçağ vitraylarına olan hayranlığını ortaya serer.

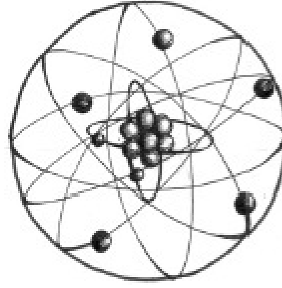
1888’de Vincent Van Gogh, Gaugin’i, bir sanatçı komünü kurmayı umduğu Arles’da ona katılmaya davet etti. Birbiriyle bağdaşmayan mizaçları yüzünden ikili bir kavgayla ayrıldı. Sonraki birkaç yıl Gaugin, Brittany ile Paris arasında gidip geldi. Daha ilkel bir yaşam tarzının özlemiyle gittiği ama yerli el yapımı eksikliğinden dolayı hayal kırıklığına uğradığı Tahiti’ye 1891’de yelken açtı. Cava oymaları ve Kolomb öncesi çömlekçilikten ilham alarak Gaugin, ada ve geleneğinin resim sahnelerini yapmaya başladı.

1893’te Gaugin, basit tahta kalıbı ile detaylı şekilde görselleştirdiği Güney Denizi’ndeki tecrübelerinin romantize edilmiş bir kaydı olan *Noa Noa* adlı eserini yazdığı Paris’e tekrar yelken açtı. Gösterişli egzotizmi ile arkadaşlarının çoğunu kendinden soğutmayı becerdiği zaman boyunca, iki yıl Fransa’da kaldı. Eserlerinin az ilgi görmesiyle gerilen Gaugin, elindekilerin hepsini sattı ve 1895’te Güney Denizi’ne kalıcı olarak göç etti.

Üç yıl sonra, *Nereden Geliyoruz, Neyiz Biz, Nereye Gidiyoruz?* adlı kasvetli başyapıtını resmettikten sonra bir intihar girişiminde bulundu. 1901’de Paris’teki satıcısından düzenli bir aylık almaya başladıktan sonra 1903 yılında ölene kadar yaşadığı Marquesas’taki uzak bir adaya taşındı.

Atom

Bir atom, elementin tüm kimyasal özelliklerine sahip olan, bir elementin en küçük birimidir. Atom fikri, Yunanlı filozof Democritus'un bir atomu maddenin daha küçük parçalarına bölünmeyecek kadar minik bir taneciği olarak tanımladığı MÖ 530 yılına kadar gider. Atomun modern zamanlardaki algısı, alt bileşenlerini (bilindiği üzere elektronlar, protonlar ve nötronlar) de içerir, ama fikir aynıdır. Tüm maddelerin temel yapı taşıdır.

Modern atom kuramı, tüm elementlerin atomlardan oluştuğunu ve herhangi bir elementin tüm atomlarının aynı olduğunu belirtir. Hidrojen, karbon, oksijen, sodyum, potasyum, altın ve uranyum gibi elementler, bileşim oluşturmak üzere kimyasal tepkimeler yoluyla birbiri ile birleşirler. Örneğin, hidrojen ve oksijen suyu oluşturmak için birleşirler ve sodyum ve klor, tuzu oluşturmak üzere birleşirler.

Bir atomun temel yapısı, atomun büyük kısmı boş uzaydan oluşmasına rağmen, elektronlar tarafından sarılan bir çekirdektir. Çekirdek, nötronlar ve protonlardan oluşan yoğun bir özdür. Nötronların yükü yoktur ve pozitif yüklü protonlardan biraz daha ağırdırlar. Atomdaki proton sayıları, ne çeşit bir element olduğunu belirler. Uranyumun doksan iki protonu varken hidrojenin bir tane vardır. Elementler, protonları kimyasal tepkime yoluyla değil ama füzyon ve fizyon yoluyla kazanırlar veya kaybederler.

Elektronlar, neredeyse yok sayılabilir bir kütle ile negatif yüklü parçacıklardır. Çekirdek çevresindeki elektronların hareketi, kimya ve fizikte en tartışılan başlıklardan biri olmaya devam etmektedir. Atomun erken dönem modelleri, dünyanın güneşin çevresinde döndüğü gibi elektronların da çekirdek etrafında dönmesi şeklinde betimlemiştir. Kuantum mekaniğindeki son gelişmeler bilim adamlarını, elektronların

orbitaller denen karmaşık dalgalarda, belirgin enerji düzeylerindeki çekirdeği çevreleyerek hareket ettiğine inandırdı.

EK BİLGİLER:

1. Evrenin oluşumunun güncel kuramları, büyük patlamadan sonra, evrenin atomları oluşturmak için çok fazla sıcak olduğunu ileri sürer. Atomların yaratımı, büyük patlamadan 379.000 yıl sonra, sıcaklığın 3.000 kelvine düştüğü zamana kadar büyük ihtimalle gerçekleşmedi.

2. Evrenin erken döneminde, hidrojenin atomların % 75'ini, helyumun % 24'ünü ve diğer elementlerin ise geriye kalan % 1'ini oluşturduğu düşünülür.

3. Protonlar ve elektronlar, kuark (kuramsal zerre) denen daha küçük taneciklerden oluşur ve elektronlar lepton denen daha küçük taneciklerden oluşmuş olabilir.

4. Doksan iki elementin doğada kendiliğinden oluştuğuna inanıldı, ama son zamanlarda bilim adamları doksan dört protonu olan plütonyumun da doğada kendiliğinden var olduğunu keşfettiler.

Richard Wagner

Richard Wagner'ın (1813-1883) operaya yaptığı muazzam katkı, onu on dokuzuncu yüzyılın en etkili adamları listesinin neredeyse tepesinde bir yere koyar. Ama belki daha da önemlisi, Gesamtkunstwerk (Müziği, sanatı, hareketi, tiyatroyu, şiiri ve felsefeyi birleştirdiği tam bir sanat çalışması fikri) kavramıyla somutlaştırdığı, genel anlamda bütün sanata yaptığı katkıdır. Wagner'ı takip eden ve düşüncesiyle güçlü bir biçimde etkilenen düşünürler arasında sanatçılar ve müzisyenlerden (T.S. Eliot, Arnold Schoenberg, Ernest Hemingway ve Pablo Picasso'yu da içine alan) çeşitli kuşaklar vardı.

Acımasızca rekabetçi bir egomanyak olan Wagner, üniversiteye de devam ettiği Leipzig'te doğdu. 1833'te erkek kardeşi ona, erken dönem sinir bozucu kariyerinin birkaç başarısından biri olarak Würzberg'te bir koro şefi olarak bir iş buldu. Würzberg'teyken, ona göre ortalama başarıda sayılabilecek *Rienzi* (1842) ve *Uçan Hollandalı* (1843) eserlerini yazdı, ama savurgan yaşadı ve borçluların atıldığı hapishanede biraz zaman bile geçirdi. Wagner, *Tannhauser* (1844) ve *Lohengrin* (1848) eserleriyle olgunluğa ulaştığı, Dresden'deki Sakson sarayına taşındı. 1849'da devrimci bir siyasî hareketi destekledi ve sonrasında yakalanması için bir emir çıkarıldı. Wagner, Franz Liszt'in ona af çıkmasına yardımcı olduğu Weimar'a kaçtı.

Sonraki yıllarda Wagner, *Tristan ve Isolde* (1859), *Die Meistersinger* (1861) ve *Parsifal* (1882) operalarıyla birlikte, ünlü *Çember Döngüsü*'nü besteledi. Wagner, kendisini Alman müziğin ruhunu cisimleştiren kişi olarak gördü. O, bir sosyalistti ve Liszt ile beraber, harmoni, yapı ve

bestede devrimci yöntemlere öncülük eden ve Alman müziğinin üstünlüğünü haykıran bir kuram olan, “Geleceğin Müziği” fikrini oluşturdu.

Wagner, ondan önce hiçbir bestecinin yapmadığı gibi dinleyicilere çatışma ilhamı veriyordu. Bazı insanlar devrimci dehasından dolayı müziğini sevdiler ama nahoş karakterinden nefret ettiler. Pek çok çağdaşı ise karakterinin eksik yanlarına ilgisiz kalırken, müziğinin ölçüsünden ve karmaşasından hoşlanmadılar. Wagner, narsisizminin doruk noktasında, Bayreuth’un Baverya kasabasında 1872’de tamamen kendi müziğine adanan bir festival başlattı. Wagner, Venedik’te kalp krizinden öldü.

EK BİLGİLER:

1. Wagner, şiddetli bir Yahudi düşmanıydı. “Müzikteki Yahudilik” adlı eserini 1850’de yayınladı, Yahudi çağdaşlarına, hatta bir zamanlar arkadaşı olan besteci Giacomo Meyerbeer gibi bazı kişilere de saldırdı.

2. Wagner, en iyi arkadaşlarından birinin eşi ve Franz Liszt’in kızı olan Cosima Lizst von Bülow’u baştan çıkardı ve onunla evlendi. Sonrasında Liszt, Wagner ile yıllarca konuşmayı reddetti. Diğer yandan Herr von Bülow, Wagner ile asgari müşterekte, operalarına şeflik yaparak ve büyük bir dahi olan Wagner’ın Cosima’da bir hakkı olduğuna kabul ederek ilişkisini sürdürdü.

George Wilhelm Friedrich Hegel

G.W.F. Hegel (1770-1831), Almanya, Stuttgart'ta doğdu. Hegel, sonraları Almanya'nın felsefe merkezi olan Jena Üniversitesi'nde akademik bir iş bulmayı umdu, ama planları Napolyon Bonaparte'ın istilası ile yarıda kaldı. Hegel, kaçtı ve önce Heidelberg ve sonrasında Berlin'de bir profesör olmadan evvel birçok iş arasında, bir gazete editörü ve lise müdürü olarak yıllarca çalıştı. Öldüğünde Hegel, derslerini dinlemek için sınıflara doluşan öğrencileriyle Almanya'nın en ünlü filozofuydu.

Hegel'in felsefî sistemi, insanı hayrette bırakacak denli karmaşıktır. Ancak, birkaç genel özellikten söz edilebilir.

İlk olarak Hegel, tarihe büyük önem verir. Hegel için tarih, ruhun (Almanca'da *geist*) kendisinin ruh olarak bilincine varma noktasına gelmesi sürecidir. Bununla Hegel'in ne demek istediğini anlatmak zordur. Bir okumada ruh, insanoğlunun yaşadığı normların toplamıdır. Bir norm, neyi yapmamız gerektiğini veya neyi yapmamıza izin verildiğini (toplumsal kaideler) söyleyen bir kuraldır. "Ruh, kendisinin ruh olarak bilinicine varma noktasına gelir." demek, tarihsel süreçler boyunca insanların kendilerinin yaşamlarını yöneten normların yazarları olduklarının, tarih boyunca bu normların belirli nedenlerle çıktığının, sadeleştirildiğinin ve değiştirildiğinin toplu olarak farkına varmaları demektir.

Hegel'in, kendisinin 'bilinç formları' dediği normlar sistemlerinin tarih boyunca nasıl değiştiği hakkında çok ilginç bir kuramı vardı. Kendi kuyularını kendilerinin kazdıklarını iddia etti. Normların bir sistemi, kendi standartlarına göre gerekçesiz ve saçma gelmeye başladığında kendisinin kuyusunu kazar. Hegel, bu olduğu zaman, bilinçliliğin önceki formunun

sorunlarını kesin olarak çözen normların yeni bir sistemi yükselir, diyordu. Böylece, tarih boyunca insan yaşamını yöneten normların sistemlerini sınadığımızda – siyasi, ahlâkî, dinî, estetik veya felsefî – bir formdan diğerine geçişin mantıklı görünmesi doğrultusunda ‘bilinç formları’nın birbirini takip ettiğini fark ederiz. Bu nedenle dünyamızı incelediğimizde, normlarımızın akıl ile yönetilen tarihî bir sürecin ürünleri olduğunu görürüz.

EK BİLGİLER:

1. Hegel, kendi felsefî sisteminin son bilinç formu, hiçbir zaman aşılamayacak normların son sistemi olduğuna inandı. Bu yüzden onun anladığı şekliyle “tarih”in sona erdiğine inandı.

2. Hegel, bilinç formlarının kendi kuyularını kendilerinin kazmasıyla bilincin yeni formlarına yol açması sürecine “diyalektik” adını verdi.

3. Hegel, bir zamanlar Napolyon Bonaparte’ı “at sırtındaki dünya tarihi” olarak tasvir etti.

I. Muaviye

I. Muaviye adıyla hükümdar olan Muaviye bin Ebu Süfyan (602-680), Ali’den sonra iktidara geldi ve Dört Halife Dönemi’nden sonra İslam’ın ilk lideriydi.

Muaviye, Mekke’de doğdu. Babası, Hz. Muhammed’in öğretilerine şiddetle karşı çıkıyordu ve Muaviye Müslüman olduğu zaman, inancını kendi ailesinden gizlemek zorundaydı.

Hz. Muhammed’in Mekke’yi fethetmesinden ve putları kırmasından sonra, Muaviye bir yazıcı oldu. Sonunda İslam imparatorluğu genişledikçe Hz. Muhammed, Muaviye ve erkek kardeşlerini, İslam ordusunun Bizanslılar’a karşı savaşını yönetmeleri için Suriye’ye gönderdi.

Halife Ömer idaresi altında Muaviye, Suriye’nin hükümdarı olarak bilindi. Hükümdar olarak Bizans saldırılarına karşı koymaya ancak gücü yeten Suriye ordusunu güçlendirdi ve Kıbrıs ile Rodos’u da hâkimiyetine aldı.

Muaviye’nin hedefleri, Dört Halife’nin sonuncusu Ali atandığında şiddetli şekilde değişti. Ali, üçüncü halife Osman’ın katillerini cezalandırmamayı seçti ve Muaviye bunu Ali’nin de cinayete karıştığının bir işareti olarak gördü. Muaviye, Suriye’de Ali karşıtı bir hareket başlattı. Bu ayaklanmayı durdurmak için Ali, Sıffin Savaşı’nda Muaviye’ye karşı ordulara kumandanlık etti. Muaviye savaşı kaybediyor olmasına rağmen, Ali’nin askerlerini savaşı durdurmaya ikna etti ve galibe karar verilmesi için dinî hakemlik yolunu önerdi. Bu hakemlik sırasında Muaviye, Ali’nin askerlerini liderlerine sırt çevirmeye ikna etti. Bu dikkat dağılması, Muaviye’ye takipçilerinin büyük bir kısmını Mısır’a göndermek için zaman kazandırdı.

Ali öldüğü zaman, Suriye ve Mısır’ı elinde tutan Muaviye, en güçlü Müslüman’dı ve onun yerini alabilecek en mantıklı seçenekti. 661 ile 680 yılları arasında başa geçti.

Önceki halifelerden farklı olarak Muaviye, ondan sonra gelmek üzere oğlu I. Yezid’i atadı. Hem bir sultanlık kurmak hem de eski gelenekleri devam ettirmek için Muaviye, sonraki halifeyi seçmek üzere oy kullanacak grubu kendisine sadık asilzadelerden oluşturdu. Ancak bu asilzadeler, varisinin kim olacağına karar vermek noktasında, zaten halifenin cebinde sayılırlardı. Böylece, ilki 661 ile 750 yılları arasında hüküm süren Ümeyye hanedanı olmak üzere bir dizi babadan oğla geçen sultanlıklar devri başladı.

EK BİLGİLER:

1. İlk üç halife, devleti Arap Yarımadası’ndan yönetti. Ali, başkenti Irak’a götürdü ve Muaviye, Suriye’nin Şam kentinden yönetti.

2. Gelenekte anlatılana göre Muaviye, Ali'nin ordularını kendi ordusunun mızraklarına Kur'an sayfaları takarak hakemlik uzlaşmasında razı gelmeye ikna etti. Kutsal kitaba zarar vermek istemeyen Ali'nin askerleri, savaşmayı kestiler.

Otto von Bismarck

Otto von Bismarck (1815-1898), modern Almanya ulusunun kurucusu kabul edilen on dokuzuncu yüzyıl politikacısı ve diplomatıydı. 1800'lerin ortalarına gelmeden Almanya, minik, birbiriyle savaşan devletlerden oluşan bir yamalı bohça gibiydi. Almanya'nın parçalanması, en sonunda 1806'da tamamen ortadan kalkışından önce kademe kademe düzinelerce parçaya bölünmüş olan Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir mirasıydı. Kayzer I. Wilhelm adına çalışan Bismarck, bu devletleri bir birleşik imparatorluk altında birleştirebilmişti.

Bismarck'ın kendisi bir askerî yetkilinin oğlu olarak daha güçlü Alman devletlerinden biri olan Prusya'da doğmuştu. Politikaya bir muhafazakâr olarak otuzlarında girdi. Başlangıçtaki endişelerine rağmen, Almanya'nın birleşmesi hedefini tüm kalbiyle kucakladı.

Prusya şansölyesi veya başbakanı olarak atanan Bismarck, birleşmeye karşı olan muhalefetin üstesinden gelmek için tehdit gücünü ve diplomasiyi kullandı. Aynı zamanda giderek büyüyen Alman milliyetçiliği duygusunu da teşvik etti. 1870'te Bismark, Prusya ile birleşmesi için diğer Alman devletlerini kolayca ikna edebilecek şekilde Fransa'yla bir savaşı kurnazca kışkırttı. Birleşik bir Alman İmparatorluğu, 1871'de Prusya'nın Fransa karşısında elde ettiği hızlı bir zafer sonrası ortaya çıktı.

Ardından Bismarck, kayzerin tüm güvenini kazandı ve büyük ölçüde yeni Alman imparatorluğunu yönetti. Bismarck, bir liberal değildi, ama imparatorluğu güçlendirmek üzere bir dizi reform başlattı. Ortak para birimini geliştirdi, pek çok idarî reformu yasalaştırdı ve birliği somutlaştırma çabasında tüm imparatorluk için tek bir kanunlar seti oluşturdu.

Ancak Bismarck’ın kurduğu Alman imparatorluğu, kısa ömürlü oldu. 1888’de Wilhelm’in ölümünden sonra, II. Wilhelm tahta geçmesinden kısa bir süre sonra Bismarck’ı istifa etmeye zorladı. Bismarck’ın istikrarlı eli olmaksızın Alman dış ilişkileri, kötüye doğru bir dönüş sergiledi. 1914’te II. Wilhelm, imparatorluğu sona erdirecek bir karar vererek Almanya’yı I. Dünya Savaşı’na sürükleyecek vahim bir seçim yaptı. Ve on dokuzuncu yüzyılda Bismarck’ın Almanlar’ı birleştirmek için kullandığı milliyetçilik gücü yirminci yüzyılda felaket sonuçlara yol açtı.

EK BİLGİLER:

1. Bismarck’a, sertliği ve kararlılığı ile yaptığı şöhretten dolayı ‘Demir Şansölye’ lakabı verildi.

2. Bismarck, ilki 1849’da bir öğrenci tarafından ve tekrar 1874’te bir varil yapımcısı tarafından olmak üzere iki suikast girişiminden kurtuldu.

3. Bismarck’tan sonra onun adı verilen devasa bir Alman savaş gemisi, çok önemli bir II. Dünya Savaşı deniz muharebesinde 1941 yılında İngilizler tarafından batırıldı.

4. Ağırlıklı olarak Alman-Amerikan yerleşimcilerden oluşan ABD eyaleti Kuzey Dakota’nın başkenti, Bismarck adıyla anıldı.

Fyodor Dostoyevski

Fyodor Dostoyevski (1821-1881), psikolojik romanın tartışmasız en büyük ustasıdır. Kırk seneye yayılan edebiyat kariyeri boyunca, insan doğasının benzeri görülmemiş – ve halen eşsiz olduğu düşünülen – bir kavrayışıyla, özellikle suçun, umutsuzluğun ve ölümle meşguliyetin duygusal hâllerini sergiledi.

Dostoyevski'nin hayatında karşısına çıkan zorluklar ve yaşadığı trajediler muhtemelen onun kurgusunu zenginleştirdi. Moskova'da katı bir Rus Ortodoks ailede dünyaya gelen Dostoyevski, 1839'da babasının ani ölümüyle sarsıldı. Dostoyevski, babasının yönlendirmesini takip etmesine ve bir mühendis eğitimi almasına rağmen bu işten hoşlanmadı ve yazar olmaya karar verdi. İlk romanı *İnsancıklar* (1846) eleştirmenlerden büyük övgü aldı. Ama kariyeri, radikal solcu bir yayınevi operasyonunda yer almaktan 1849'da yakalandığında raydan çıktı. Bir son dakika "ceza tecili" ile sahte infaza maruz kaldıktan sonra, dört yılını Sibirya'da bir çalışma kampında geçirdi. Bu travmatik tecrübe, Dostoyevski'nin eserlerinin tonunda ve içeriğinde silinmez bir iz bıraktı.

1860'larda Dostoyevski, dış dünyada sosyal olarak işe yaramaz hale gelmiş küskün, nevrotik bir münzevî hakkında yazdığı *Yeraltından Notlar* (1864) öyküsünü ve yaşlı bir kadını öldüren genç bir adamın suçunu ve acısını ayrıntılı biçimde tahlil ettiği erken dönem ustalık eseri *Suç ve Ceza*'yı (1866) kaleme aldığında, edebî anlamda büyük bir sıçrama gerçekleştirdi. İkinci eseri, kısmen psikolojik derinliği ve bir suçu işledikten sonra suçlunun içsel olarak kendini yargılamasının toplumun verebileceği en kötü ceza olduğu sonucu ile adını şöhrete taşımıştır.

Dostoyevski yaşlandıkça, gençliğinin ateist politikalarını reddetti ve atalarından bildiği Rus Ortodoks inançlarına geri döndü. Romanı *Budala*’da (1868-1869), trajik biçimde Mesih figürünü betimledi ve sonraki kariyerinin büyük başyapıtı olan *Karamazov Kardeşler* (1879-1880), Rus Ortodoks ahlâk anlayışı ile demlenen o zamana dek yazılmış en önemli Hıristiyan romanı olarak anıldı. Bu dev romanda, öldürülen bir babanın üç oğlu, çok farklı şekillerde Hıristiyan inancının ve iyilik ile kötülük anlayışının sorunlarının üstesinden gelirler.

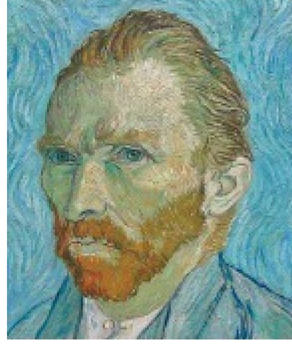
Müfteriler Dostoyevski’nin yoğun ve çoğunlukla espriden yoksun tarzını eleştirmelerine rağmen, karakter çalışmalarının içe işleyen detayı –özellikle toplumun uçlarında yaşayan suçluların, aklî dengesi bozukların ve diğerlerinin zihinlerine yaptığı keşiflerinde– sorgulanmadı. Edebî mirasının ötesinde, bu kişileştirmeler Friedrich Nietzsche’den Albert Camus’ya yirminci yüzyılın nihilist ve varoluşçu filozoflarını etkiledi.

EK BİLGİ:

1. Yaşamı boyunca Dostoyevski, Sibirya’daki çalışma kampındaki yılları sırasında önemli ölçüde kötüleşen sara hastalığından muzdaripti.

Vincent Van Gogh

En büyük Hollandalı sanatçılardan biri olan Vincent Van Gogh (1853-1890), acı çekmiş ve yanlış anlaşılmış dehanın sembolü oldu. Tüm ömrü boyunca sadece bir resim satmasına rağmen, şimdi eserleri bir servet değerindedir.

Protestan bir rahibin oğlu olan Van Gogh, Hollanda'da Zundert'te doğdu. 1869 yılıyla beraber ilk önce Lahey'de, sonra Londra'da sanat tüccarları Goupil & Company'i temsil ediyordu. İş dünyasında başarısız olan Van Gogh, rahiplik eğitimi almak üzere 1875'te şirketi bıraktı. Güneybatı Belçika'daki madencilere kısa müddet vaaz vererek çalıştı, ama tüm varlığını dağıttıktan sonra ruhban sınıfından kovuldu. Daha yüksek makamdakiler, Hıristiyan öğretilerini son derece harfiyen yerine getirmesinden endişe etmişlerdi. Van Gogh, 1880 ile 1890 yılları arasında sadece on yıl bir sanatçı olarak aktifti. Baskıları kopyalamaktan, kitap okumaktan resim yapmayı kendi kendine öğrendi. Konusu ve tekniği açısından Fransız ressam Jean-François Millet'e (1814-1875) çok şey borçlu olduğu *Patates Yiyenler* (1885) adlı bir eserinde açıkça görüldüğü gibi gerçekçi ressamlardan etkilendi.

1886'da Van Gogh, hayatının çoğunda onu destekleyen, bir sanat tüccarı olan kardeşi Theo ile meteliği bölüştüğü Paris'e gitmek için Hollanda'yı terk etti. Van Gogh'un Claude Monet, Paul Gaugin, Camille Pissarro ve Georges Seurat ile tanışması Theo yoluyla oldu. Zamanının pek çok sanatçısı gibi, Japon baskılarına ilgi gösterdi. Yoğun sanatsal faaliyetle geçen iki yıldan sonra Van Gogh, köylüleri resmetmek amacıyla Fransa'nın güneyindeki Arles'e taşındı. Ekim 1888'de Gaugin'i kendisine katılmaya davet etti. Aynı yılın Noel gecesinde iki sanatçı birbirine girdi ve Van Gogh

kendi kulağını kesti. Bir gazete yazısına göre, onu bir fahişeye sundu. Olay, muhtemelen saranın bir şekli olan akıl hastalığının ilk işaretiydi.

1889 Mayıs ayıyla beraber Van Gogh, kendisini Saint-Remy'deki psikiyatri kliniğine yatırdı. O yıl belki de en ünlü eseri olan *Yıldızlı Gece* resmini yaptı. On iki ay sonra, Paris yakınlarındaki homeopati doktoru Paul-Ferdinand Gachet'nin evine taşındı. Ciddi şekilde depresif olan Van Gogh, Temmuz 1890'da kendisini göğsünden vurdu ve iki gün sonra öldü. Ölümünden sonra Van Gogh'un ünü hızla yükseldi. 1901'de eserlerinin bir sergisi, resimlerinin yetmiş bir tanesine ev sahipliği yaptı. 1987'de *İrisler* resmi 47 milyon sterline satıldı. Üç yıl sonra *Doktor Gachet'nin Portresi* rekor kırarak 82.5 milyon dolara alındı. Bugün Van Gogh'un, en büyük tek koleksiyonu Amsterdam'daki Van Gogh Müzesi'nde olup, 1.250 resmi ve 1.000 eskizi dünya geneline yayılmıştır.

EK BİLGİLER:

1. Van Gogh'un manidar görünen son sözleri "Mutsuzluk, sonsuza dek sürecektir." oldu.

2. Bazı uzmanlar, Van Gogh'un manik-depresyondan muzdarip olduğuna inanırlarken, diğerleri akıl hastalığının aşırı apsent tüketiminden kaynaklandığını iddia ettiler. Halen diğer bazı uzmanlar, onun kendi boyalarından çok fazlasının tadına baktığını söylerler.

Elementler: Metaller, Ametaller ve Yarımetaller

Bir element, diğer bir maddeye kimyasal reaksiyonlar yoluyla dönüştürülemeyen bir maddedir. Tüm elementler, pozitif yüklü atomaltı tanecikleri olan belirgin sayıdaki protonlu atomlardan oluşur. Örneğin tüm karbon atomlarının altı protonu vardır ve tüm altın atomları yetmiş dokuz protona sahiptir. Doksan üç element, yeryüzünde doğal olarak bulunur ve buna ek olarak yirmi tanesi de yapay olarak oluşturulabilir. Elementlerin üç temel sınıflandırması vardır: Metaller, ametaller ve yarımetaller. Ametaller doğada daha yaygın bulunmasına rağmen elementlerin dörtte üçü, metaldir.

Metaller, minik, negatif yüklü atomaltı tanecikleri olan elektronları bırakma ve paylaşabilme kolaylığı ile nitelendirilirler. Bir metal atomu bir elektron verdiği zaman, bir katyon denen pozitif yüklü bir iyon olur. Metaller, çoğunlukla elektronlardan oluşan bir denizde yüzen katyonlar olarak düşünülür. Serbest yüzen elektronlar, metal atomlarını, metallere kendi özelliklerini vererek, birbirine bağlı ama esnek tutar; eğilebilir (bir kabloya çekilebilir) ve biçimlendirilebilirler (bir levha yapmak için dövülebilir). Aynı nedenden dolayı, metaller aynı zamanda ısıyı ve elektriği iyi şekilde iletirler ve diğer elementlerle bileşimleri kolayca oluşturabilirler. Oda sıcaklığında parlak katılar olmaya meyillidirler.

Ametaller, çoğunlukla elektron kazanırlar ve katı kimyasal bağlar oluştururlar. Kırılgandırlar ve kolaylıkla kırılırlar. Ametaller, genelde ışığı yansıtmazlar ve elektriği veya ısıyı çok iyi iletmezler. Ancak onlardan mükemmel yalıtkan yapılır. Sadece on üç bilinen ametal olmasına rağmen, yeryüzü üzerindeki neredeyse tüm yaşam, onlardan altısıyla oluşur: Hidrojen, oksijen, nitrojen, karbon, fosfor ve sülfür. Diğer ametaller, çoğunlukla diğer elementlerle çok ender tepkimeye giren tepkimesiz gazlardır.

Yarımetaller, metallerin ve ametallerin bazı özelliklerine sahiptirler. Örneğin, silisyum ve germanyum, bir elektrik akımını belli koşullarda ileten yarı-iletkenlerdir. Bu nedenle bilgisayarlarda ve hesap makinelerinde çok kullanışlıdırlar.

EK BİLGİLER:

1. Cıva, oda sıcaklığında sıvı halde olan tek metaldir.

2. Metallerin oksitleri bazalken, ametallerin oksitleri asidiktir.

3. Çoğu metal, örneğin demirin paslanmasına neden olduğu gibi, havadaki oksijenle çabucak tepkimeye girer. Saf sodyum, oksijene maruz bırakıldığında patlar. Paladyum, platin ve altının, oksijenle tepkimeye girmeyen ender metallerden oluşları, onları böylesi güzel ve pahalı mücevherler yapan özellikleridir.

Wagner'ın Çember Döngüsü

Richard Wagner'ın başyapıtı, Çember Döngüsü olarak da bilinen Nibelungen Yüzüğü (1974) adlı devasa operasıdır. "Das Rheingold" (Ren Altını), "Die Walküre" (Valkürler), "Siegfried" ve "Götterdammerung" (Tanrıların Alacakaranlığı) isimli dört kısımdan oluşan opera, toplamda neredeyse on yedi saat sürer ve peş peşe dört gecelik parçalar şeklinde izlenmek üzere bestelenmiştir. Bazı bilginlerce tüm zamanların en büyük opera çalışması olarak düşünülür.

Wagner, efsanevî Alman-İskandinav kahraman Siegfried efsanesine dayandırdığı dört librettoyu yazdı. Hikâyede tanrıların kralı Wotan, devlerin bir yarışının yardımıyla Valhalla adında bir kale yapar. Onlara olan borcunu ödemek için Wotan, cüce Alberich'ten tılsımlı bir yüzük çalar. Alberich, yüzüğe büyü yapar, ama bu Wotan'ı onun peşinde koşmaktan alıkoymaz. Hikâyenin çoğu, bir ejder tarafından korunan yüzüğü çeşitli güçler elde etmeye çalışırken, Wotan'ın oğlu Siegmund ve torunu Siegfried'in maceraları çevresinde döner. Aynı zamanda baş rolde olan, Wotan'ın kızı Valkyrie Brünnhilde'dir. Sonunda lanet, bu dalgadaki herkesi yok eder, Valhalla ateşle yanıp kül olur ve dünyaya yeni bir çağ müjdelenir.

Müzik, bir *leitmotif* (bir karakteri, bir hissi, bir cismi veya bir duyguyu temsil eden kısa, güzel bir melodi) fikrine dayanarak inanılmaz derecede bol ve karmaşıktır. Her bir ana motif, yeni sahnelere uyması için yeniden bağlama yerleştirilir. Hiçbir opera evi, döngüyü sahneleme zorluğunu göze alamadı, böylece 1874'te ilk kez kendi Beyrut festivalinde sahnelendi.

EK BİLGİLER:

1. "Çember Döngüsü"ndeki Valkyrie karakteri, Viking miğferi ve pirinç sutyen giyen şişman bir sopranonun ünlü opera karikatürünün kaynağıdır.

2. "Die Walküre"den "Valkürlerin Atla Gezisi", Francis Ford Coppola'nın klasik filmi "Kıyamet"teki (1979) meşhur helikopter düşüş sahnesine eşlik eden müziktir.

3. "Çember Döngüsü"ne esin kaynağı olan İskandinav mitolojisi, aynı zamanda R.R. Tolkien'in "Yüzüklerin Efendisi" kitap üçlemesinin (1954-1955) ve sonra büyük başarı elde eden filmlerin (2001-2003) de kaynağıdır.

Karl Marx

"Filozoflar yalnızca dünyayı pek çok şekilde yorumladılar; ancak önemli olan onu değiştirmektir,"

-Karl Marx, Feuerbach Üzerine Tezler (1845)

Komünizmin entelektüel babası Karl Marx (1818-1883), yirminci yüzyıl üzerinde herhangi bir filozoftan daha fazla etkide bulundu.1818'de Almanya'daki Trier'de etnik olarak Yahudi olup Hıristiyanlığa dönmüş olan bir ailede doğan Marx, başlangıçta akademik bir kariyeri kovaladı, ama radikal siyasi eğilimleri yüzünden başvurusu kabul edilmedi. Marx, Almanya'da 1848 devriminde yer almasından çok önce yıllarca bir gazeteci olarak çalıştı. O devrim başarısız olduğunda, hayatının geri kalanında yaşadığı Londra'ya kaçtı.

Marx'ın tarih kuramında, ekonomik üretimin araçları, tarihî ve siyasi değişimi açıklar. Herhangi bir zamanda bir toplum, yiyecek ve barınak şekilleri gibi ekonomik malları üretmenin belli araçlarına sahiptir. Üretim araçları, belirli bir ekonomik düzenlememeyi belirler. Örneğin, tarım toprağı işlemek için büyük ölçüde insana ve bu işi gözetlemesi için de birkaç insana gereksinim duyar. Bu ekonomik düzenleme, karşılığında siyasi sistemi belirler. Tarım durumunda, çiftçiler toprağın sahibi olan ve ekinlerinin bir kısmı karşılığında diğer derebeylerinden onları koruyan toprak sahibi için çalıştılar. Devrim, ekonomik düzenleme ve siyasi sistem ekonominin üretici güçlerine engel olduğu zaman oluşur.

Her bir ekonomik sistemde, bir iş bölümü vardır, o nedenle insanların sınıflara ayrılması söz konusudur. Marx, malların kullanılmaktan çok değiş tokuş edilmesi için yaratılan ekonomik bir sistem olarak nitelediği kapitalizmi, uzun bir tarihî gelişimin ürünü olarak gördü. Kapitalizmde, sınıf ayrımı kırılma noktasına kadar abartılır. Üretim araçlarına sahip olan küçük bir azınlık (burjuva) zenginleşirken, çok sayıda işçi (proletarya) sefalet içinde ırgat gibi çalışırlar. Marx, kapitalizmin kendi sonunu getireceğini öne sürdü. Kapitalizm geliştikçe, daha kötüleşen şartlarda yaşayan giderek büyüyen sayıda proletaryayı yaratacağını savundu. Nihayetinde işçiler ayaklanacak ve farklı, ortak bir ekonomik sistem – her birinin ihtiyaçlarına göre aldıkları ve becerilerine göre verdikleri bir sistem – kuracaklar.

EK BİLGİLER:

1. Marx eserlerinin birçoğunu Alman bir sanayicinin oğlu olan Friedrich Engels (1820-1895) ile beraber yazdı. İşbirlikleri, Marx'ın ustalık eseri olarak bakılan çok ciltli "Kapital" eserini de kapsar.

2. Marx, kapitalizmin çöküşünü takip eden ve "proletaryanın diktatörlüğü" olarak gerçek komünizmin müjdesini veren devleti tarif etti.

Gazâli

Ebu Hamid Muhammad bin Muhammad el-Tusi el-Gazâli (1058-1111) veya sadece Gazâli, en etkili İslam ilahiyatçılarından ve filozoflarından biridir. Bugünkü İran'ın parçası olan Tus'ta doğdu.

Gazâli, Sünnî İslam içindeki dört meşru ekolden biri olan Şâfî hukukunu öğrendi ve öğretti. Otuz üç yaşıyla beraber Gazali, bu alanın liderlerinden biri olarak kendisini kanıtladı ve Bağdat'taki Nizamiye Okulu'nun başına getirildi. Bu görevde dört yıl hizmet etti ve görevi süresince halk tarafından çok sevildi.

Gazâli'nin önde gelen eserlerinden biri, *Filozofların Tutarsızlığı'*dır. Bu eserinde Gazâli, dünyadaki olayların Tanrı'nın o andaki arzusuyla belirlendiğini iddia etti. Bu, temel olarak doğadaki tüm diğer kaynakları ortadan kaldırır ve her şeyi doğrudan Tanrı'nın eline yerleştirir.

Eserde Gazâli, Platon ve Artisto gibi antik çağ filozoflarını ve onların düşünce çizgisini takip eden Müslümanları eleştirdi. Bu filozofların, dinî sorulara cevap verirken akla başvurmasının yanlış olduğunu iddia eder. Gazâli, aklın Tanrı'nın varlığı gibi din hakkında mutlak hakikatleri ispatlamak için kullanılabilmesi durumunda, herkesin bu hakikatlere katılacağını söyledi. Onun yerine Gazâli, akılcı düşüncenin dinî cevapların kaynağı olamayacağına inandı.

1095'te Gazâli, bir ruhanî değişim geçirdi. Okulu bıraktı ve Arap yarımadasında dolaştı. Şam'a, Kudüs'e, Mekke'ye, Medine'ye, Mısır'a,

tekrar Bağdat'a ve sonunda memleketi Tus'a gitti. Gazâli'nin birçok sûfî düzenden birini takip etmeye başlaması bu sıralardaydı.

Gazâli, Tanrı'nın gerçek doğasının bilinemeyeceği fikrindeki Aşarit düşünce okuluna uzun süre devam etti. Bu okul, Gazâli'nin en önemli eseri olan *Filozofların Tutarsızlığı*'na itibar gösterir. Seyahatleri sonunda Gazâli'nin, sufizmin gizemciliğinin Tanrı ile bağ kurmanın en iyi yolunu sunduğuna karar vermesi büyük bir sıçrama değildi. Çok sevilen ve ititbar edilen Gazâli'nin, sûfî düzenlerle uzlaşması, toplumun genelinde sufizmin güvenirliliğinin artmasını sağladı.

EK BİLGİLER:

1. Felsefî olarak Gazâli'nin eseri, felsefî şüpheciliğe varır. George Berkeley ve David Hume'dan kaynaklanan İngiliz düşünce okuluna benzerdir, ama 700 sene öncesinde ortaya çıkmıştır.

2. Gazâli'nin en büyük eleştirmeni, "Tutarsızlığın Tutarsızlığı" adındaki en büyük eleştirel çalışmasıyla meşhur, batıda Averroes adıyla da bilinen İbn-i Rüşd'tür.

Elizabeth Cady Stanton ve Kadınların Seçme Hakkı Hareketi

"İnsanın tarihi, erkek tarafından kadına karşı tekrarlanan yaralamalar ve gaspların bir tarihidir."

-Elizabeth Cady Stanton, "*Hassasiyet Bildirisi*" Seneca Şelalesi Konferansı, 1848

Elizabeth Cady Stanton (1815-1902), on dokuzuncu yüzyıl Amerikası'nda kadın haklarının yılmaz destekçisi, alkol karşıtı ve köleliğin kaldırılması taraftarıydı. New York şehrinin dışında doğan Stanton, tüm kariyerini, yaşamı boyunca elde etmesi zor bir hedef olan kadınların seçme hakkı (oy verme hakkı) için mücadele ederek geçirdi. Stanton, Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınların nihayet oy verme hakkını elde etmesinden on yedi sene önce öldü.

1848'de Amerika'nın seçme hakkı hareketinin ciddi bir şekilde başladığı yıl, oy veren kadınlar fikri birçok insana gülünç geldi. Sadece Pasifik Okyanusu'ndaki minik Pitcairn Adası, kadınlara oy verme hakkını tanımıştı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki pek az kolej, kadınları eğitti ve kadınların mülkiyet hakları kesin bir şekilde sınırlıydı. Ama o yıl Stanton ve birkaç kadın, kadın hakları için bir seminer yapmak için New York'ta Seneca Şelalesi'nde bir konferans organize ettiler.

Seneca Şelalesi konferansında Lucretia Mott ile beraber Stanton, delegeler tarafından imzalanan "Hassasiyet Bildirisi"ni kaleme aldılar. Thomas Jefferson'un "Bağımsızlık Bildirisi"nden model alınan doküman, "tüm erkek ve kadınların eşit yaratıldığını" savundu. Sonraki elli yıl Stanton, diğer Amerikalılar'ı bu öneriye ikna etmek için uğraştı.

Seçme hakkının savunucuları, toplumun kadının siyasete karışmasının bir hanıma yakışmadığını farz ettiği o zamanda, hedeflerini ciddi şekilde takip ettiler. Stanton evlendiğinde, evlilik yemininden "itaat etmek" ifadesinin düşürülmesinde ısrar etti. Sonraki ilericiler gibi, erken dönem feministleri de tepkicilerin yüzeysel alaylarına tahammül ettiler. Birçok Amerikalı erkek ve kadın, kadınların seçme hakkını savunanları köleliğin kaldırılması taraftarları gibi gördüler. Kuzeyli liberallerin bir geçit töreninde kadın hakları savunucuları, toplumu ve geleneği baş aşağı etmeye kararlıydı.

Stanton, 1920’de kadınlara oy kullanma hakkını veren ABD Anayasası’nın On dokuzuncu Yasa Değişikliği’nin onaylanmasını görecek kadar yaşamadı, ama yol arkadaşları Seneca Şelalesi’nde hareketi tetiklemiş olan kadına takdirlerini sunmada epey özenlilerdi. Eylemci arkadaşı Susan B. Anthony, “Sağ elimde bu kadının eli olmasaydı yaptığım işi asla yapamayacağımı anlamanızı istiyorum.”, diye konuştu.

EK BİLGİLER:

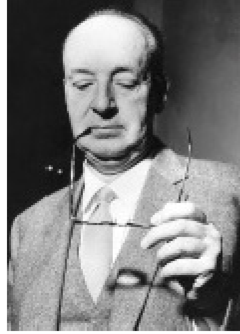
1. Kadınlara sürekli olarak oy kullanma hakkını tanıyan ilk ABD eyaleti, 1890’da Birlik’e kabul edilen Wyoming’ti.

2. Anthony’nin de içinde olduğu erken dönem seçme hakkının savunucularından pek çoğu, üyelerinin aynı zamanda köleliğin kaldırılması ve alkol karşıtı hareketlerin liderleri olduğu Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de küçük, barışçıl bir Protestan tarikatındandı.

3. Birkaç ülke halen kadınların oy vermesine izin vermiyor: Bhutan, Brunei ve Suudi Arabistan.

Lolita

Vladimir Nabokov’un Lolita (1955) adlı eseri, yirminci yüzyılın en parlak ve tartışmaya en açık romanları arasındaydı. Romanın kötü şöhreti başlangıçta edebî meziyetine gölge düşürdü, ama gürültü yatıştıkça, okuyucular ve eleştirmenler Lolita’nın yalnızca içeriğinin ahlakî boyutuyla değil aynı zamanda öyküleme tonu ve tekniği ile de çığır açtığını fark ettiler.

Rusya’da doğan Nabokov (1899-1977), yazma kariyerine başladığı İngiltere’de eğitim aldı. Çeşitli romanlar yayınladıktan sonra, profesör olarak çalışmak üzere Amerika Birleşik Devletleri’ne taşındı. Yol boyunca, okuyucuların ya sevip ya da nefret etmeye meyil göstereceği, üsluplaştırdığı, kendinin farkında entelektüel bir ton geliştirdi.

Lolita, orta yaşlı profesör Humbert Humbert’ın, on iki yaşında bir kız için acı verici nitelikte gelişen cinsel takıntısını tasvir eder. Kökü Paris’e uzanan Humbert, Amerika Birleşik Devletleri’ne taşınır ve bahçede güneşlenen Dolores adındaki genç kızı gördükten sonra onun dul annesinin evinde oda kiralar. Dolores, ya da “Lolita”ya yakın olmak için dulla evlenmeye kadar götürür işi, ama kadın, evlendikten kısa süre sonra ölür. Humbert ve Lolita, ilişkilerini gerçek bir cinsel deneyimle de tamamlamalarına rağmen, kaprisli kız ilgisini kaybeder. Sonunda Humbert, bir kereliğine olan şehvetinin gerçek aşka dönüştüğünü fark eder; ancak Lolita onun daha ileri gitmesini reddeder.

Bir anlatıcı olarak Humbert, genç kızlara olan takıntısının gerçekten rahatsız eden doğasını gizleyen nazik, şiirsel bir dille gerçekleri çarpıtan, becerikli ve kendini ifade edebilen ama sanrılı ve tümüyle oynak bir yapıdadır. Onun nakletmesiyle, onu baştan çıkaran Lolita’dır ve “çekici

genç kızlara” olan yoğun ilgisi, sadece onun trajik çocukluk aşk macerasının bir yan ürünüdür. Humbert’in ünlü açılış satırları, romanın oyuncu ama sarsıcı tonunu ortaya koyar:

> *Lolita, hayatımın ışığı, belimin ateşi. Günahım, ruhum. Lo-li-ta: Ağız tabanından tavanına üç adımlık bir gezi yapan dilimin ucunda, üçüncü adımda, dişlerin üstünde. Lo. Li. Ta.*

1955’te *Lolita*’yı bitirmesinin üzerine Nabokov, Amerika Birleşik Devletleri’nde kitabı basmaya gönüllü bir yayıncı bulamadı. Eser, eleştirmenlerin romanı ya parlak ya da tümüyle sapıkça bulduğu Fransa’da basıldı. Roman, geniş ölçüde yasaklıydı ve bestseller olduğu 1958 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri’nde ortada görünmedi. Bugün, postmodern edebiyatın bir mihenk taşı olan, oynak öykülemenin ana örneği olduğu kadar cinselliğin ve duyguların bastırılmasının kavrayışlı bir edebî incelemesi olarak da övgüler alır.

EK BİLGİ:

1. Gençliğinden itibaren Nabokov, Rusça, İngilizce ve Fransızcayı iyi derecede konuşuyordu; erken dönem eserleri genelde Rusçadır, “Lolita”nın da içinde olduğu sonrakiler İngilizcedir.

Yıldızlı Gece

Yıldızlı Gece (Selvi ve Köy), Vincent Van Gogh'un en iyi bilinen resimlerinden biridir. Basit bir konuyu (yıldızlarla kaplı bir gökyüzü altında kır manzarası) tasvir eder, ama çoğunlukla derin bir biçimde manevî bir eser olarak yorumlanır.

Van Gogh (1853-1890), Saint-Remy'deki psikiyatri kliniğinde yatarken, 19 Haziran 1889 akşamında *Yıldızlı Gece* resmini yaptı. Resimde (74'e 90 cm) kıvrılarak dönen bulutlar, yıldızlar ve bir ay ile kaplı gökyüzünün enginliği ağır basar. Tabanında gökyüzünü delen kulesiyle bir kilise tarafından gölgelenen küçük bir köy görünür. Köy, iç içe geçmiştir ve dalgalı mavi tepeleri vardır. Solunda coşkun bir selvinin dış hatları gökyüzüne kule gibi uzanır.

Bazı uzmanlara göre *Yıldızlı Gece*, Van Gogh'un Amerikalı şair Walt Whitman'a (1819-1892) olan hayranlığını dışa vurur. Whitman'ın eseri üzerinde yorum yapan Van Gogh, "herhangi birinin dünyanın üzerindeki yerinde Tanrı'yı ve sonsuzluğu çağırabileceği bir şey olan yıldızlarla aydınlanmış cennetin büyük kubbesi" diye yazdı.

Bu kısmî durumda, Van Gogh doğrudan doğadan değil ama çeşitli hazırlık eskizlerinden çalıştı. Son versiyonda, memleketi Hollanda'nın en tipik mimarî özelliği olan bir kilise kulesini ekleyerek gerçek Saint Remy kilisesinin şeklinde değişiklik yaptı.

Resme çeşitli anlamlar verilmiştir. Bazı uzmanlar, kilisenin karanlık pencerelerinin ve kapısının ilhamın organize olmuş bir dinde değil, ama bu noktada muhteşem selviyle sembolleştirdiği doğada bulunduğunu ima ettiğine inanırlar. Diğerleri ise eğilmiş selvinin ve hareketli gökyüzünün, Van Gogh'un acı çeken ruhunu temsil ettiğini iddia ettiler. Hatta bazıları resmin tümüyle sembolik olmadığını, çünkü 1889'da o akşam göründükleri şekilde takımyıldızların gerçek hâlini temsil ettiğini iddia ettiler. Hubble Uzay Teleskopu'ndan yapılan gözlemler, Van Gogh'un Samanyolu'ndaki en gizemli yıldızlardan biri olan V838 Monocerotis'e bakmış olabileceğini ileri sürer.

EK BİLGİLER:

1. Bugün resim, New York'taki Modern Sanat Müzesi'nde sürekli olarak görülebilir.

2. Boyanın kıvrılarak döndüğü fırça uygulamaları, ağaçları ve gökyüzünü ateş ve su gibi elementsel kuvvetlere benzetir.

3. Van Gogh'un güçlü duyguları verebilmek için kalın boyayı kıvrılan dönüşlerle kullanması, bir bakıma yirminci yüzyılın başlarındaki dışavurumcu akımın gelişini önceden görmesindendi.

Kimyasal Bağlar

Kimyasal bağlar, su, tuz veya yağ gibi bileşikleri oluşturmak için iki veya daha fazla atomla bir araya bağlanır. Atomlar, atomların merkezini saran minik negatif yüklü tanecikler olan elektronların daha kararlı yapılarını oluşturmak için birleşirler. Kararlı bir bileşikte, bileşiğin toplam enerjisi bireysel atomların enerjisinden daha düşüktür. Kimyasal bağların; kovalent bağlar, iyonik bağlar ve metalik bağlar olmak üzere üç temel çeşidi vardır.

Kovalent bağlarda atomlar, bir veya daha fazla elektron çiftini paylaşırlar. Sadece bir çift elektronu paylaşan tekli bağlar, iki çifti paylaşan ikili bağlar, üçlü bağlar ve ender olarak görülen dörtlü bağlar vardır; ama bunlar patlamaya hazır şekilde kararsız olmaya meyillidirler. Genelde kovalent bağlar, özellikle ametaller arasındaki kovalent bağlar, en güçlü ve en kararlı kimyasal bağlar olmaya eğilimlidir. Kovalent bağların iki çeşidi vardır: Kutupsuz bağlar ve kutuplu bağlar. Kutupsuz bağlarda, elektronlar molekül genelinde eşit olarak dağıtılır, ama kutuplu bağlarda elektronlar molekülün bir ucunda toplanmaya meyillidir. Bu, molekülde negatif ve pozitif kutupları yaratır. Bu zıt olarak yüklü uçlar, buzda ve suda olduğu gibi yapısal olarak molekülleri bir araya getirerek birbirine doğru çekilirler.

İyonik bağlarda atomlar, elektronlarını diğer atomlara verirler. Çoğunlukla iyonik bağlar, elektronlarını kolayca kaybeden metaller ile elektronları kolayca kazanan ametaller arasında oluşur. Bir metal, bir elektronu kaybettiğinde, katyon denen pozitif yüklü bir iyon olur. Bir ametal bir elektron kazandığında, anyon denen negatif yüklü bir iyona dönüşür. Anyonlar ve katyonlar, iyonik bağlarda bağlanırlar. Sıradan sofra tuzu, sodyum klor, bir iyonik bağ yoluyla bir metal olan sodyumun bir ametal olan klor ile bağlanmasının bir örneğidir.

Metaller, metalik bağları oluşturmaya meyillidirler. Metallerin, elektronları kolaylıkla kaybetmesinden dolayı, katyonların elektronlardan oluşan bir denizde yüzmesine benzer oldukları düşünülür. Farklı metaller alaşımlarda birleştiklerinde bile, metallere güçlü ama esnek özelliklerini veren, serbest dolaşan elektronları paylaşırlar.

EK BİLGİLER:

1. Teknik olarak saf iyonik bağlar var olmazlar. Hepsi de bir dereceye kadar kovalent veya metalik bağlanmaya sahiptir.

2. Kovalent bağlar, ilk kez 1917'de Amerikalı fizik kimyacısı Gilbert N. Lewis tarafından tanımlandı.

3. Beşli kovalent bağlar, bazı krom bileşiklerinde bulunur.

19. Yüzyıl Milliyetçiliği

Bir yüzyıldan fazla bir zamandır Viyana, sanat müziğinin küresel çapta merkeziydi. Ama 1840'larda Avusturya, Macaristan, Almanya, İtalya ve Fransa'daki devrimler, on dokuzuncu yüzyıl ilerledikçe büyüyen bir mücadele içindeki imparatorluk güçlerine karşı yükselen milliyetçi hareketleri kışkırtmaya yardım etti. Müzik dünyasında besteciler, memleketlerinin halk müziğine tekrar kulak vererek milliyetçi hareketlere desteklerini ifade ettiler. Milliyetçilikleri, sonunda modernistlerin kozmopolit enternasyonalizmine yol açtı, ama bir zaman çoğu besteci için milliyetçilik baskın ilham kaynağı oldu.

Paris'te Frederic Chopin (1810-1849), memleketi Polonya'yı onurlandırmak için polonez ve mazurkalar yazdı ve 1831'de Çara karşı ölüme mahkûm edilmiş Polonya ayaklanması fertlerinin anısına bir parça yazdı. Çek milliyetçiliği, üç besteci tarafından ifade edildi: Bedrich Smetana (1824-1884), Antonin Dvorak (1841-1904) ve Leos Janacek (1854-1928). Dvorak'ın *Slav Dansları* (1878) ve 4. Senfonisi (1874) ve de 6. Senfonisi (1880) Çek halk temalarını ve ritmik modelleri kullandı.

Richard Wagner (1813-1883) ve Richard Strauss (1864-1949), yirminci yüzyılın politikası bağlamında hoş karşılanan bir kavrayışla Alman müziğinin en ileri ve en saf müzik olduğunu düşündü. Ve Piotr Ilyich Tchaikovsky (1840-1893) ve Nikolai Rimsky-Korsakov (1844-1908), çarın hizmetinde Rus geleneksel müziğine yaklaştılar.

Milliyetçi müziğin en ünlü parçası, muhtemelen Çaykovski'nin Rus hükümeti tarafından Napoleon'a karşı sağlanan zaferin anısına sipariş edilen bir parça olan *1812 Uvertürü* (1888) adlı eseridir. Çaykovski, söylendiğine göre çok beğenmeyerek yazdı, ama sonuç daha önce yazılmış olan klasik müzik parçalarının içinde en popülerlerinden biri olmuştur. Çaykovski, Rus milli marşından ve çeşitli Ortodoks ilahilerinden faydalanarak ve gerçek topçu silahlarıyla orkestrayı destekleyerek parçayı besteledi.

EK BİLGİLER:

1. 1933'te Richard Strauss, Nazi Partisi'nin müzikten sorumlu bakanlığı olan "Reichmusikkammer"in başkanı oldu.

2. Milliyetçilik, yirminci yüzyılda çoğunlukla Aaron Copland (1900-1990) ve Dmitri Shostakovich (1906-1975) bestelerinde yeniden ortaya çıktı.

3. Milliyetçi müziğin doruğu, iki önemli olayla çakıştı: 1871'de Almanya'nın birleşmesi ve 1861'de bağımsız İtalya'nın kuruluşu.

Friedrich Nietzsche

Muhtemelen hiçbir filozof, Friedrich Nietzsche (1844-1900) kadar sık ve vahşice denebilecek ölçüde yanlış yorumlanmamıştır. Alman kasabası Röcken bei Lützen'de doğan Nietzsche, yirmi dört yaşında İsviçre'de Basel Üniversitesi'nde profesör olmayı başararak, klasik dilbilimi alanında ünlü genç bir bilgin oldu. Nietzsche, kötüleşen sağlık durumu yüzünden öğretim görevini bıraktı ve 1889'da zihnen ve fiziken yatağa düştü. Kız kardeşi tarafından bakılan bir deli olarak da öldü.

Nietzsche'nin felsefesindeki merkezî bir tema, insanları ahlakî, bilimsel ve estetik değerlerini sorgulamaya teşvik ettiği, "tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi" adını verdiği felsefesidir. Nietzsche, Avrupa kültürünün – özellikle Hıristiyan ahlakının – temelini oluşturan değerlerin çoğunun yaşamı ve keyif almayı gereksizce kısıtladığına inandı. Nietzsche'ye göre bu değerlerin pek çoğu güçsüz ve alıngan kişiler tarafından güçlünün üzerinde güç kazanmak için bir araç olarak icat edildi. Ona göre uysal ve mütevazının kutsanmasıyla Hıristiyanlık, hastanın sağlıklıya karşı zaferidir. Değerlerin her bir sistemi ve her felsefî sistem için Nietzsche, "Ne tip bir hayata hizmet ediyor?", diye sordu.

Nietzsche'nin bir diğer önemli fikri, dünyanın kendisini daha önce olduğu gibi sonsuza dek tekrar edeceği anlayışı olan "ebedi dönüş"tür. Ebedi dönüş dolayısıyla, hepimiz hayatlarımızı en ince ayrıntısına kadar, tekrar ve tekrar, aynen sahip olduğumuz gibi yaşayacağız. Nietzsche, bunu bir sınav olarak sunar: Ne tip bir insan, en zavallı ve en hakir görüleni bile olsa, hayatının tüm anlarının tekrarlanmasına tüm sonsuzluk boyunca gönüllü olabilir?

EK BİLGİLER:

1. Birçok uzman, Nietzsche'nin Fransa-Prusya savaşında sıhhiye eri olduğu zamandan veya bir fahişeden geçen frengi hastalığı olduğuna inanır.

2. Nietzsche'nin kız kardeşi, Elizabeth Förster-Nietzsche, kardeşinin felsefesini kendi siyasî amaçlarına göre kullanmaya çalışan bir Nazi sempatizanıydı. Nietzsche'nin kendisi, hem Alman milliyetçiliğinin hem de Yahudi-karşıtlığının da sıkı bir eleştirmeniydi.

3. Nietzsche'nin üst insan (Übermensch) kavramı, Nazilerin ideal Aryan kahramanını tanımlamak için kullandıkları bir ifadedir. Nietzsche, üst insanın tam olarak neye benzediğini söylemedi, ama kavgacı veya şiddet yanlısı olmadığı açıktı.

4. Nietzsche, Alman besteci Richard Wagner ile yakın bir arkadaşlığa sahipti. Nietzsche'nin yazılarında Wagner'ı öldüresiye eleştirmesinden sonra arkadaşlıkları bozuldu. Bazı kanıtlar, arkadaşlıklarındaki bozulmanın nedeninin Wagner'ın Nietzsche'nin doktoruna genç adamdaki görme sorunlarının kaynağına dair uygunsuz bir fikir (aşırı mastürbasyon!) ileri sürmesi olduğunu iddia eder.

Mehdi

Müslümanlar Muhammed peygamberin, zamanın bitişinden önce Mehdi olarak bilinen bir adamın İslam'ın içinden ortaya çıkacağını öğrettiğine inanırlar. Bu adam, Ehl-i Beyt'in veya Hz. Muhammed'in soyunun bir üyesi olacaktır ve dünyayı saf ve barış dolu bir yere çevirecektir. Mehdi'nin doğası hakkında pek çok inanış vardır ve her zaman olduğu gibi Şiî ve Sünnî Müslümanlar bu konudaki görüşlerinde epeyce ayrılırlar.

Sünnî İslam'a göre Mehdi, henüz doğmadı. Doğduğu zaman, Hz. Muhammed'in öldüğü yer olan Medine'de doğacak ve anne babasının adları, tıpkı Hz. Muhammed'inkiler gibi Abdullah ve Amina olacak. Sünnîler, aynı zamanda Mehdi'nin Hz. Muhammed'in ilk vahyini aldığı yaşta, kırk yaşında ortaya çıkacağına ve hem Mehdi'nin hem de geri dönen İsa'nın birçok yıl boyunca dünyada yaşayacaklarına inanırlar.

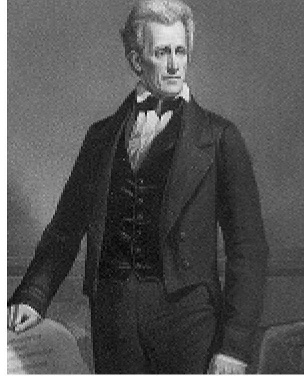
Diğer taraftan Şiîler, kökten farklı bir görüş taşırlar. Peygamber Hz. Muhammed'in ölümünden beri İslam'ın Ali ile başlayan bir dizi imam tarafından yönetildiğine inanırlar. Bu imamların on ikincisi ve sonuncusu 868'de doğdu. Ancak henüz ölmedi. On ikinci imam beş yaşına geldiğinde, on birinci imam olan babası öldü. Çocuğun amcası tam cemaati yöneteceği sırada, beş yaşındaki mehdi, bu onuru sadece bir imamın yerine getirebileceğini ve onun da kendisi olduğunu ilan etti. Bundan sonra her neredeyse gizem perdesinin ardına gizlendi veya ortadan kayboldu. Şiîler, bugün Hz. Muhammed el-Mehdi adıyla onun halen hayatta olduğuna ve zamanı geldiğinde ortaya çıkacağına inanırlar.

EK BİLGİLER:

1. Hz. Muhammed, kıyamet günü gelse ve Mehdi ortaya çıkmamış olsa bile, o günün Mehdi çıkana kadar devam edebileceğini iddia etti.

2. Frank Herbert'ın romanı "Kumul Tepesi"nde (1965) başkarakterin, Mehdi olduğu söylenir.

Andrew Carnegie

Andrew Carnegie (1835-1919), on dokuzuncu yüzyılın en büyük servetlerinden birini biriktiren, Amerika Birleşik Devletleri'ne gelen İskoçyalı bir göçmendi. Carnegie, dünyadaki en zengin adam olarak emekli oldu ve sonra geri kalan hayatını biriktirdiği paraları dağıtarak geçirdi. Ölümüyle beraber Carnegie, o zamanlar için hiç duyulmamış ölçüde, 350 milyon dolardan fazla parayı hayır kurumlarına bağışladı. Bugün de hâlâ birçok ABD kasabası, göçmen hayırsever tarafından bağışlanan para ile yapılan bir Carnegie Kütüphanesi'ne ev sahipliği yapar.

Carnegie, servetini 19. yüzyıl Amerikası'nın çeliğe olan doymaz iştahına borçludur. 1848'de on üç yaşında ailesi ile İskoçya'dan göç ettikten sonra Carnegie, bir pamuk çırçır fabrikasında çalışmaya başladı. Ama çeliğin muazzam bir fırsat sunduğunu fark etti. 1865'te otuz yaşında, Amerika kıtasını hızlı bir şekilde sanayileştiren, birbirini kesen köprüler ve demiryolları için metal üretmek üzere Pittsburgh'ta Carnegie Çelik Şirketi'ni kurdu. Carnegie, fiyatları düşük tutmakla ün yapmıştı ve şirketi sonunda birçok rakip kazanmıştı.

1901'de Carnegie, şirketi sattı ve emekliye ayrıldı. Mütevazı kökleri ile işçi sınıfının bir yoldaşı olarak kendisinin istediği bir imaja sahipti ve *Zenginliğin Kutsal Kitabı* isimli kitabında Carnegie, zenginin zenginliğini daha az şeye sahip olana dağıtması gerektiğini savundu. Emekliliğinde de Carnegie aynen bu şekilde yaptı. Bağışları, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1.600'den daha fazla ve İngilizce konuşan ülkelerde 2.500 kütüphanenin inşasını finanse etti. Aynı zamanda müzeleri, bilimsel keşif seferlerini ve kendi onuruna adını alan ünlü New York Müzik Salonu'nu da finanse etti.

Amerika Birleşik Devletleri’nde, Carnegie’in sonradan zenginliğe ulaştığı yaşam hikâyesi, herkesin Amerikan rüyasını kovalayabileceği ve zengin olabileceği fikrinin oluşmasına yardım etti. Adı, Amerikan fırsatçılığının ve aynı zamanda zenginliğin sorumluluklarının da bir sembolü olarak kaldı.

EK BİLGİLER:

1. Başka birçok hayır işleri arasında Carnegie, bir kısmı halen kullanımda olan, Amerika Birleşik Devletleri genelinde 7.000’den fazla kilise orgunun kurulumunu karşıladı.

2. Carnegie, servetini kazandıktan sonra sıklıkla İskoçya’ya gitti ve bir yazlık olarak kullanmak üzere İskoçya yaylalarındaki Skibo Kalesi’ni satın aldı. Kale, yıllarca ailesinin mülkiyeti olarak kaldı, ama şimdi seçkin bir tatil merkezidir. Madonna ve Guy Ritchie, 2000’de orada evlendiler.

3. Carnegie, İç Savaş boyunca Birlik’in hararetli bir destekçisiydi. Orduların savaş alanına naklini koordine ederek, askerî demiryollarının ve telgrafların müfettişi olarak hizmet etti.

4. Devasa bir dinozor (diplodocus carnegii), fosilini yeryüzüne ilk çıkaran keşfi finanse eden Carnegie’nin onuruna, onun adını aldı.

Huckleberry Finn'in Maceraları

Mark Twain (1835-1910) tarafından yazılan Huckleberry Finn'in Maceraları (1884), on dokuzuncu yüzyıl Amerikan edebiyatının en çok okunan romanlarından biri oldu. Tarihçesinin çoğunda yasaklanmış bir kitap olmasına rağmen hem genç okurlara hem de yaşlı okuyuculara benzer şekilde hitap eden eğlenceli, hareketli bir hikâyedir.

Huck Finn, Missouri, St. Petersburg kasabasından genç bir çocuktur. Huck'ın babası Pap'in şiddete meyilli bir sarhoş ve çoğu zaman boşta olmasından dolayı Huck, onu "medenileştirme" girişimiyle kedisini afallatan yaşlı bir dulun bakımı altında yaşar. Pap kasabaya döndüğünde çocuğu öldüresiye dövmesi yüzünden Huck uzakta bir mekâna kaçar. Kaçmak için Huck, ölü taklidi yapar ve bakıcısının kız kardeşine ait, kaçak bir köle olan Jim ile karşılaştığı yer olan Mississippi Nehri'nin ortasındaki bir adanın üzerinde yaşamayı göze alır.

Huck ve Jim, bir salla nehirde yola çıkarlar ve bir toplumun sunacağı en kötü örneklerle; bir dizi ipsiz sapsız suçluyla, köle avcılarıyla, dolandırıcılarla karşılaşırlar. Sayısız talihsizlikten sonra Jim, yakalanır ama sonunda Huck ve arkadaşı Tom Sawyer tarafından kurtarılır. Nihayetinde hepsi güvenliğe kavuşur ve romanın sonunda Huck, basıp gitmeye ve Amerika'nın halen evcilleşmemiş batısını keşfetmeye karar verir.

Roman, Huck'ın gelişimi ve özellikle Jim ile ilişkisine dair toplumun belirledikleri ile kendi duyguları ve içgüdülerini uzlaştırmak için olan mücadelesi üzerinde odaklanır. Güneyde büyüyen Huck'a uzun süredir öğretilen, kaçak bir köleye yardım etmenin kötü bir şey olduğudur. Ama Jim – romanın en yardımsever ve en düzgün karakteri – kısa sürede

Huck’ın güveninin öznesi ve neredeyse bir baba figürü olur. Sonunda Huck, toplumun kurallarının her zaman doğru olmadığını ve kendi doğru-yanlış anlayışının çoğunlukla daha değerli bir rehber olduğunu anlar.

EK BİLGİLER:

1. Bugüne kadar “Huck Finn”, birçok ABD okul bölgesinde, hikâyede sık kullanılan zenci kelimesinden dolayı (Twain’in kelimeyi kullanım şekli, hoşgörüyü telkin eden ve ırkçılığın aptallığını kınayan bu hikâyeye yalnızca gerçekçilik katmasına rağmen) yasaklanmıştır.

2. Twain, 1873’te basılan aynı adlı romanında, ABD tarihinde Yeniden Yapılandırma ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönem için, şimdilerde yaygın bir ifade olan ‘Yaldızlı Çağ’ sözcüğünü ilk kez kullandı.

3. Twain’in daha önceki romanı “Tom Sawyer’ın Maceraları” (1876), Tom ve Huck, bir suçlunun altın zulasını (“Huckleberry Finn’in Maceraleri” kitabında Pap’in ele geçirmeye çalıştığı para) keşfederler.

La Grande Jatte

Georges Seurat (1859-1891) tarafından yapılan La Grande Jatte Adasında Pazar Öğleden Sonrası, post-izlenimciliğin en iyi bilinen eserlerinden biridir. Seurat'ın ünlü noktacı tekniğinde ortaya çıkarılan resim, Paris yakınlarında Sen Nehri'nin kıyıları boyunca yürüyen, oturan, balık tutan ve yelkene binen insanların huzurlu bir sahnesini yakalamıştır.

La Grande Jatte resmine götüren yıllarda Seurat, optik çalışıyordu ve optikle ilgili deneyler yapıyordu. *Theorie scientifique des couleurs* (1881) ismindeki, Ogden Rood'un renk üzerine bilimsel eserinden etkilenen Seurat, doğal parlaklığı ve rengi kalın uygulanan noktalarla veya boya vuruşlarıyla nakletmek için bilimsel bir sistem geliştirdi. *Asnieres Hamamı'na Gidenler* (1883) resmi, bu tekniğin daha büyük bir dış mekan sahnesine uygulamasını gösterir.

Seurat, sonunda iptal edilen 1885'teki bir sergi için zamanında bitirecek şekilde 1884'te *La Grande Jatte* resmi için 2 metreye 2 metre 30 santimetre ölçülerindeki tuvali üzerinde çalışmaya başladı. Ondan sonra, sekizinci ve son izlenimci grup sergisine sunmadan önce 'renk veren aydınlıkçılık' adını verdiği bir teknikle resminin birçok kısmı üzerinde yeniden çalıştı. Resmin bittiğini düşündüğü andan itibaren Seurat, kağıt, pano ve tuval üzerine elli dokuz hazırlık eskizi yaptı. Bu eskizler, onun yaratıcı sürecine büyüleyici bir bakış sağlar.

Resim, Sen'in öbür tarafındaki Courbevoie kasabasına bakan La Grande Jatte adasının kuzeybatı kıyısında konumlanmıştır. Sahne kırk sekiz insan, sekiz kayık, üç köpek ve bir maymun içerir. Sağda ayakta duran bir çift, kompozisyona egemen olur. Kadın, köpek ve ayaklarının ucundaki maymun için olduğu aşikâr iki tasma taşır. Solunda ise rahat giyimli ve çimenlikte

yayılarak oturup bir sigara tüttüren üç kişiden oluşan bir grup vardır. Yanında – tembelce uzanan adamın aksine – gergin bir şekilde diklemesine oturan kibar giyimli bir adam vardır. Resmin merkezinde yanardöner beyaz bir elbise giymiş olan bir çocuk, izleyiciye doğru resimden dışarı bakan tek figürdür. Gerilere gidildiğinde gruplar halinde veya kendi başlarına olan insanlar görülür. Sahne, dönüşümlü olarak rahat ve resmîdir. Figürler, kartondan kesilmiş ve manzaraya dikkatlice yerleştirilmiş gibi, biraz düz görünürler.

Kendi ifadesine göre Seurat, resmin Parthenon'daki duvar resimleri gibi, o derece kıymetli antik çağ usta eserlerle karşılaştırılacak değerde, çağdaş yaşamın anıtsal bir kaydı olmasına niyet etmişti. 1924'te Frederick Clay Bartlett, Chicago Sanat Enstitüsü için, bugün bile sergilenen *La Grande Jatte* resmini satın aldı. *George ile Parkta Pazar Günü* isimli, Stephen Sondheim tarafından yazılan son zamanların bir müzikali, tuvali sahneye taşıdı.

Maddenin Hâlleri

Maddenin üç hâli (katı, sıvı ve gaz), söz konusu maddenin hacmi ve şekli tarafından tanımlanır. Katılar, sonlu bir hacme ve şekle sahiplerdir. Sıvılar, sonlu bir hacme sahiptir, ama şekilleri onları tutan şey tarafından belirlenir. Gazların belirli bir şekilleri veya hacimleri yoktur ve onları barından hiçbir şey yoksa sonsuza dek genişlerler.

Madde, moleküllerden ve moleküller ise atomlardan yapılır. Maddenin hâlini belirleyen şey atomların ve moleküllerin doğasıdır. Tüm moleküllerin kinetik enerjisi vardır; hareket ederler. Daha çok hareket ettikçe, birbirinden ayrı hareket etmeleri ihtimali daha da artar. Ama moleküller, özellikle aynı tip moleküller, birbirlerini çekmeye eğilimlilerdir. Kinetik enerji ve moleküler çekim arasındaki gerilim, maddenin farklı fazları ile sonuçlanır. Bu gerilim, sıcaklık ve basınçtan büyük ölçüde etkilenir. Sıcaklıktaki artışlar, kinetik enerjiyi yükselterek molekülleri daha hızlı hareket ettirirken basınçtaki artışlar, moleküler çekimleri yükselterek molekülleri birbirine yaklaştırır.

Katılarda moleküller, titreşerek veya dönerek daha yavaş hareket ederler ve moleküller arasındaki çekim çok kuvvetlidir. Buz gibi şekilsiz yapılar veya kristaller denen katı yapılarda kendilerini düzenlerler. Sıcaklık ve basınca bağlı olarak, molekülün aynı tipi pek çok farklı yapılarda düzenlenebilir. Örneğin, katı karbon grafit veya elmas oluşturabilir. Farklı yapılara ‘faz’ denir.

Sıvılarda kinetik enerji, yeteri kadar yüksektir ve moleküler çekim de yeterince düşüktür; böylelikle moleküller kolaylıkla kayabilir. Çoğu maddenin sadece bir sıvı fazı vardır, ama diğer maddelerin birden fazla fazı vardır. Örneğin sıvı helyumun iki fazı vardır. Gazlarda moleküller, çok nadiren birbirine çekilirler ve serbestçe hareket ederler. Moleküller yeterli kinetik enerji kazanırlarsa ve neredeyse hiç basınçları yoksa, elektronları

(minik negatif yüklü atomaltı parçacıklar) atomlarının geri kalanından kendilerini ayırırlar. Plazma denen bu faz, yıldızlarda oluşur.

EK BİLGİLER:

1. Buz (katı su), sekiz farklı faza sahiptir.

2. Sıvı helyumun bir fazı, aşırı derecede tuhaftır. Kapalı bir kaba doldurulduğunda, en alta yerleşir; içinde sürünür, kenarına sürünür ve sonra dışına sürünür.

3. Aşırı derecede düşük sıcaklıkta moleküller nadiren hareket ederler. Bu, süperakışkanlar, süperkatılar ve Bose-Einstein yoğuşmaları denen, maddenin tuhaf hâllerine izin verir.

Piotr Ilyich Tchaikovsky

Kendi zamanında eleştirmenler tarafından küçümsenen Piotr Ilyich Tchaikovsky’nin (1840-1893) klasik müzik ölçütlerine yaptığı katkıya dair çeşitli görüşler vardır. Formu kavrayışı üst düzey değidi, ya gösterişli ya da duygusal bir aylaktı veya doğrudan kalbinden beste yapan ve içgüdülerini takip edecek kadar cesur olan bir milliyetçiydi. Durum her neyse, Tchaikovsky’nin orkestra eserlerinin tarihte bir yeri vardır ve dünya sanat müziğine en azından ‘dinlenebilir’ bir giriştir.

Moskova’nın 900 kilometre doğusunda bir maden kasabasında doğan Tchaikovsky, kırılgan, hastalıklı bir çocuktu. Yatılı bir okula ve sonrasında ise St. Petersburg’taki bir konservatuara gönderildi. 1866’da Moskova Konservatuarı’nda armoni profesörü oldu ve milliyetçi bestecilerden oluşan küçük bir çevreye katıldı. Moskova’da *Küçük Rusyalı* (1872) adlı 2. Senfonisi’ni ve Rus temalarından faydalanarak çeşitli başka eserleri yazdı.

İlk başta Tchaikovsky, memleketinde tam olarak takdir görmedi. 1. Piyano Konçertosu (1875), büyük Rus şefi Anton Rubinstein için çalındı fakat “değersiz ve çalınmaz” bulundu. Ancak Boston’daki prömiyeri büyük bir ilgi gördü. Tchaikovsky, 4. Senfonisi (1878) gibi eserlerle başlayan kariyerinin sonraki safhalarında Rusya’da kabul gördü.

Tchaikovsky’nin en ünlü eserleri, *1812 Uvertürü* (1888) ile, daima sahnelenen *Kuğu Gölü* (1875) ve *Fındıkkıran* (1892) adlı balelere yaptığı müziklerdir.

EK BİLGİLER:

1. Tchaikovsky, ilk olarak 1891'de Carnegie Salonu'nda şeflik yaptı. Sonraları, Amerika Birleşik Devletleri'nde Avrupa'da olduğundan daha fazla beğenildiğini, yazdı.

2. Tchaikovsky'nin nasıl öldüğüne dair iki ihtimal var: Ya kaynatılmamış su içerek yakalandığı vebadan ya da bir centilmenle kavgasının sonucunda ceza olarak zehir içip, intihardan.

3. Tchaikovsky bir homoseksüeldi, ama olmadığı izlenimini vermek için, 1877'de Antonina Milyukova adında kendisine hayran bir kadınla evlendi. Evlilik, birkaç hafta sonra sona erdi.

Modalite

Biraz daha uzun veya biraz daha kısa olabilirdiniz. Daha fazla veya daha az kardeşiniz olabilirdi. Tüm bu şeyler, olanaklıdır, ama gerçek değildir. Farklı olabilecek dünyanın görünüşleri filozoflar tarafından rastlantısal (contingent) olarak tanımlanır. Ancak dünyanın farklı olamayacağının gösterilme yolları vardır. Örneğin 2+2, 4'ten başka bir şey olarak toplanmaz. Dünyanın 2+2=4 gibi bir görünüşü, zorunlu olarak gerçektir.

Modalite sorunu, dünyanın hangi özelliklerinin rastlantıya bağlı olduğunu, hangilerinin zorunlu olduğunu ve farkı nasıl ifade etmek gerektiğini tanımlama sorunudur. Modalite sorunu, dünya hakkında her gerçeği bilsek bile kalacak bir sorudur. Biz yine de şunu sorabilirdik: Bu gerçeklerin hangisi zorunludur ve hangileri rastlantısaldır?

Neredeyse tüm filozoflar, mantığın zorunlu bir biçimde doğru olduğuna katılırlar: Eğer Sokrates bir insansa ve tüm insanlar ölümlüyse, o zaman Sokrates'in da ölümlü olduğu sonucu önermeyi zorunlu olarak takip eder. İlk ikisinin doğru olup üçüncüsünün yanlış olması imkansızdır. Benzer şekilde, neredeyse tüm filozoflar, matematiğin zorunlu olduğuna katılırlar: 2+2'nin 4'e eşit olmaması imkansızdır. Ancak filozoflar, evrenin fizik kanunlarının zorunlu olup olmadığı gibi diğer konularda ayrılırlar. Bireysel şeyler hakkında zorunlu gerçekler olduğu konusunda da ayrılırlar. Örneğin bir insanoğlu olmanız zorunlu mudur veya rastlantısal mıdır? Bir insanoğlu olmaksızın, mesela bir kedi veya köpek olarak var olabilir miydiniz? Veya dinî bir örnek verelim: Eğer bir Tanrı varsa, zorunlu olarak mı var olur?

Filozoflar, aynı zamanda şunu da sorarlar: Dünyanın, bazı şeylerin olanaklı olmasını belirlerken diğerlerinin olanaksız olmasını belirlemesine ne diyorsunuz? Bazı filozoflar, bu sorunun cevaplanamayacağını savunurlarken diğerleri, bir şeyin, içinde gerçeğin olabileceği "olanaklı dünya" olduğu müddetçe mümkün olduğunu savunurlar.

EK BİLGİLER:

1. Baruch Spinoza (1632-1677), her şeyin zorunlu olduğuna ve dünyada rastlantıya bağlı bir şeyin olmadığına inandı.

2. Rene Descartes (1596-1650), Tanrı'nın neyin zorunlu neyin rastlantısal olacağına karar verdiğine inandı. Eğer Tanrı öbür türlü olmasını seçseydi, örneğin 2+2=4 denklemi yanlış olabilirdi.

Cihat

Arapça bir kelime olan “cihat”, tartışmaya açık çağrışımlara sahiptir. Çoğunlukla “kutsal savaş” olarak çevrilmesine ve anlaşılmasına rağmen, “Tanrı yolunda zahmet” anlamına da gelir.

Cihadın tarif ettiği zahmet, kişinin İslam için mücadele etmek üzere üstlendiği çabadır. Bu çaba, daha iyi bir Müslüman olmak için gereken iç mücadeleyi veya yazılar, vaazlar ve ilim yoluyla şeytana karşı olan mücadeleyi içerir.

Çoğu vurgu, sadece son zamanların tarihçesinden değil, aynı zamanda İslam’ın tarihinden dolayı da cihadın kutsal savaş anlamına yapılmaktadır. Medine’ye göç ettikten sonra Hz. Muhammed, takipçilerini arttırdı ve Mekke’ye girerek yönetimi ele geçirdi. Oradan tüm Arabistan genelinde İslam’ı yaymaya girişti. Geleneksel olarak Müslümanlar, dünyayı iki parçaya ayırırlar: Dar’ül-İslam ve Dar’ül-Harb. Dar’ül-İslam, İslam’ın hâkim olduğu İslam topraklarıdır. Dar’ül-Harb ise, İslam’ın henüz ulaşmadığı topraklar veya savaş topraklarıdır.

Bazı bilginler bunun, dünya sadece Müslümanlardan oluşana kadar Müslümanlar’ın savaş halinde olmaya zorlanacaklarını ileri sürdüğünü iddia ederler. Ancak, böylesi bir zorunluluk yoktur. Müslüman imparatorluğu Arap Yarımadası, Afrika, Asya ve Avrupa genelinde yayıldıkça, Müslümanlar zaten tektanrıcı olan daha çok insanla karşılaştılar. Aynı zamanda askerî yenilgiler de aldılar. Böylece, Müslüman yayılması yavaşladı ve şiddeti azaldı. Pek çok Müslüman lideri, barışçıl bir şekilde bir arada yaşama umudunu benimser.

EK BİLGİLER:

1. Müslüman mutasavvıflar arasında, küçük cihat ile büyük cihat arasında bir ayrım yapılır. Kişinin ruhu ile olan mücadelesi ‘Büyük Cihat’ olarak görülürken,’ Kutsal Savaş’ küçük cihat olarak görülür.

2. Batı dünyasında Hz. Muhammed çoğunlukla, büyük bir savaşçı olarak, böylece militan İslam iddiasını güçlendirerek hatırlanır. Ancak sadece yaşamının son on yılı içinde savaştığı belirtilmelidir. Hayatının ilk elli üç yılında, önce bir tüccar ve sonra da bir din insanıydı.

Vladimir Lenin

Yirminci yüzyılın başlarında, otokratik bir monarşi Rusya üzerinde kontrolü sağlamak için mücade etti. St. Petersburg'taki devasa Kış Sarayı'ndan II. Nicholas, varlıklı toprak sahiplerinin, yoksullaşmış köylülerin ve açlık içindeki fabrika çalışanlarının var olduğu uçsuz bucaksız ve sorunlu krallığını yönetti. Protestocular, daha fazla siyasi özgürlük talep ettiler, ama çarın ordusu muhalifleri asarak veya onları Sibirya'daki hapishanelere yollayarak, reform için gittikçe yükselen feryatları sürekli bastırdı. Rus halkı için 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı, bardağı taşıran son damlaydı. İnsan kırımından (Avrupa güçler dengesi siyaseti adına ölen 1,7 milyon Rus askeri) dehşete düşmüş halk, sonunda 1917'de Çarı devirdi.

Başlangıçta Rus reformcuları, monarşinin Fransa ve İngiltere'ye yakın bir liberal demokrasi ile yer değiştirmesini umut ettiler. Ama Rusya'nın Simbirsk kasabasından orta yaşlı bir siyasi aktivistin farklı fikirleri vardı. Çarın tahttan çekildiği bir yıl içinde Vladimir Ilyich Lenin (1870-1924) ve komünist destekçileri Rusya genelinde gücü ele geçirdiler. Liberal demokrasiyi reddettiler ve Marksist siyaset felsefesi çevresinde organize ettikleri yeni bir tip hükümeti inşa etmeye çalıştılar. Eski çar imparatorluğunun kırık dökük parçalarından Lenin ve komünistler yeni bir ulus yarattılar: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB).

Çar yönetimi altında Lenin, yıkıcı eylemlerinden dolayı pek çok yılı sürgünde veya hapishanede geçirdi. Bu zaman boyunca Lenin, 'Leninizm' olarak bilinen fikirlerini biledi. Leninizm, Karl Marx'ın felsefesini aslında komünist bir devleti yönetmek üzere bir yönetim modeline uyarlamaya

girişti. Uygulamada Sovyetler Birliği'nde Leninizm, Rus halkı için devasa acılara neden oldu. 1924'te ölümünden önce Lenin hükümeti, özel teşebbüsü yasakladı, binlerce Sovyet yurttaşını idam etti ve milyonlarcasını öldüren bir kıtlığı tetikledi. Endüstriyel üretim ölçüsünce Lenin'in devrimi halen bir başarıdır. 1945'te II. Dünya Savaşı sonuyla Sovyetler Birliği, askerî bir süper güçtü. Joseph Stalin, Lenin'in 1924'te ölümünden sonra, otuz yıllık merhametsiz yönetimi boyunca Komünist Parti'nin kontrolünü sağlamlaştırarak gücü ele aldı.

EK BİLGİLER:

1. Lenin'in ölümünden sonra vücudu, mumyalandı ve bugün halen Moskova'nın merkezindeki bir mozolede yer alan mekana kondu.

2. Lenin, İngiliz romancı George Orwell (1903-1950) tarafından yazılan ünlü "Hayvan Çiftliği" (1945) kitabındaki Yaşlı Majör karakterine esin kaynağıdır.

3. Görevden alınan çar ve ailesi, 1918'de Sovyetler tarafından öldürüldü.

Madam Bovary

Gustave Flaubert'in Madam Bovary (1857) romanı, on dokuzuncu yüzyılın ilk büyük eserlerinden biriydi. Romanın hikâyesi bugün klişe gibi görünebilmesine rağmen, tatmin olmamış, zina peşinde bir kadının gerçekçi tasviri o zamanlar için bir devrim sayılırdı. Aslında olay örgüsü, Flaubert ve yayıncısının müstehcenlikten dolayı yargılanmasına yol açınca halk öfkelendi.

Flaubert (1821-1880), Fransa'da büyük bir toplumsal değişim zamanı sırasında yaşadı. 1789 Fransız Devrimi'nden sonra, yok olmaya yüz tutmuş aristokrasi, iş adamlarından ve tüccarlardan oluşan orta sınıfın yükselişine yol açtı. Entelektüel elit tabakasında yetiştirilmiş olan Flaubert, sonradan görme zenginlerin kaba, maddeci değerlerinden tiksindi. Bu hınç, kısmen *Madam Bovary* romanında, ama eserlerinin genelinde aşikârdır.

Genç Emma Bovary, rahibeler tarafından eğitilmiş ve kırsal bölgede yetişmiştir. Sadece ortalama bir zenginlik ve asgarî bir yetkinlik sahibi burjuva bir doktorla evlendikten sonra, evliliğinin donuk gerçeklikleri idealize ettiği beklentilerini karşılamaz. Annelik bile ruhunu yüceltemez; romantik aşk gibi bir şeyi özler, ama istekleri amaçsız ve değişken kalır. Emma, birinin kalp kırıklığıyla ve diğerinin sıkıntıdan bittiği, evlilik dışı iki ilişki yaşar. Kocası tamamıyla habersiz olmasına rağmen, Emma boşboğazlığı ve aşırı borçlanarak işi sonunda fahişelik yapmaya götürmesine neden olan para harcama konusunda dikkatsiz davranır. Ümitsizlik içinde, kendisini zehirleyerek ölür.

Bir edebiyat klâsiği olarak *Madam Bovary*'nin önemi hem konusundan hem de çığır açıcı biçimsel yaklaşımından kaynaklanır. Romantik akımın şairleri ve romancıları insan ruhuna dair iyimserliklerini sürdürürlerken çok daha kötümser olan Flaubert, Emma'ya yaklaşımında analitik ve bağlantısızdı. Aynı zamanda hikâyenin ruh halindeki değişimler ile eşleşmesi için öykülemenin farklı bölümlerinde dilini alttan alta değiştirerek düzyazıyı yenilikçi şekillerde yönlendirdi. Flaubert'in ölümünden sonra, Leo Tolstoy'dan (1828-1910) Thomas Hardy'e (1840-1928) kadar gerçekçiliğin pek çok ustası, ona çok şey borçlu oldukları ustalık eserlerini yarattılar.

EK BİLGİLER:

1. Flaubert, her bir betimleme ve durum için “tam karşılık gelen sözcüğü” bulmak zorunda olduğuna inanarak, her bir sözcük seçimi üzerine sürekli olarak emek harcamasıyla bilinirdi.

2. “Madam Bovary”i yazmak Flaubert’in beş seneden fazla zamanını aldı. Arkadaşları onu, bu projeyi kenara bırakması yönünde zorladılar, ama bitirene kadar kendisini sadece ona adamıştı.

3. Flaubert’in “Madam Bovary” için kullandığı alt başlığı ‘Kırsal Gelenekler’, burjuvaya dair nefretinin küçümseyici bir ifadesiydi.

Dışavurumculuk

Dışavurumcu akım, sanatta natüralizmi (doğacılığı) kasten reddeden sanatçılar tarafından başlatıldı. Görünür dünyanın nesnel olarak yakalanması girişiminden ziyade dışavurumcular, onu ihtiyaçlarını karşılamak üzere dönüş- türdüler. Üzerinde birleştikleri bir tarzı paylaşmamalarına rağmen, uyumsuz renklere, dengesiz kompozisyona ve ham, çocuksu veya ilkel tekniklere yöneldiler. Rönesans ve akademili ressamların saflaştırılmış klâsisizmine arkalarını dönerek, Albert Dürer ve Matthias Grünewald gibi on altıncı yüzyıl Alman ustaların duygusal olarak yüklü resimlerinde ilham aradılar.

Vincent Van Gogh ve Paul Gaugin dışavurumculuğun gelişimine fazlasıyla katkıda bulunmalarına rağmen, akımın başlangıcı genelde Henri Matisse'in önderliği altında bir grup sanatçının Paris'te eserlerini ilk kez sergilediği yıl olan 1905 ile tarihlenir. Bu adamlar, insanı sarsan parlak renklerin ve çarpıtılmış figürlerin kullanımlarından dolayı *fauves* (çiğ renkçiler), ya da "vahşiler" olarak bilinirlerdi.

Fauves, Paris'te münakaşaları alevlendirirken, Alman dışavurumculuğu Dresden'de köklerini salıyordu. Ernst Kirchner'in eski ve yeni dünyalar arasında bir köprü anlamını verdiği, "Köprü" olarak bilinen işbirliğine giriştiği yer burasıydı. Post-izlenimcilerden, çiğ renkçilerden ve Afrika tahta oymacılığından ilham alan Köprü üyeleri, şehir sokakları sahneleri gibi konuları tasvir etmek için haşin ve sivri bir tarz geliştirdiler. Grubun en önemli üyelerinden biri, sanatsal önceliklerini simgeleştiren *Maskenstilleben III* adlı resmiyle Emil Nolde idi. 1905'ten sonra dışavurumculuk, tüm Avrupa çapında aynı anda yayıldı. Akımın büyük temsilcileri arasında Avusturya'dan Oskar Kokoschka ve Egon Schiele, Fransa'dan Chaim Soutine ve Georges Rouault, Norveç'ten Edvard Munch ve Belçika'dan James Ensor yer alır. 1911'de Vasily Kandinsky ve Franz Marc, dışavurumcu, sembolist ve kübist ilkeleri birleştiren ve soyut resimlere yol açan, Münih'te yerleşik sanatçıların oluşturduğu kısa ömürlü bir dernek olan "Mavi Binici"yi ("the Blue Rider") kurdular.

Dışavurumculuk, bazen yirminci yüzyılın ilk yarısında klâsisizmi reddeden tüm akımlar (örneğin kübizm, fütürizm, dadaizm ve gerçeküstücülük) için hepsini içine alan bir şekilde kullanılır.

Dışavurumculuk, Nazi yetkileri akımı ahlak düzeyi düşük olarak ilan ettiği zaman, 1930'ların ortalarında geriledi. O noktada temsilcilerinin çoğu, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve diğer güvenli yerlere göç etme arayışına girdiler.

EK BİLGİLER:

1. Vahşiler genellikle ilk izlenimciler olarak görülmelerine rağmen, onlar olumlu duyguları kışkırtmaya meyillilerken diğer ülkelerdeki aynı akım sanatçılar, korkuyu, öfkeyi, gerilimi ve acıyı tasvir etmeye daha eğilimliydiler.

2. Dışavurumcular çoğunlukla, çok sevdikleri tahta kalıplarla çalışmayı tercih ettiler çünkü çalışmaları pürüzlü ana hatlarla ve siyahla beyazın sert kontrastlarıyla sonuçlanıyordu.

Fotokimya

Tüm ışık, fotonlar adı verilen enerji paketleriyle yeryüzüne ulaşır. Görünen ışık, radyo dalgalarını, mikro dalgaları, kızılötesi ışığı, morötesi ışığı, x-ışınlarını ve gama ışınlarını kapsayan elektromanyetik spektrum denen, ışığın tam diziliminin sadece küçük bir dilimidir. Her bir ışık tipi, özgün bir dalgaboyuna, frekansa ve enerji düzeyine sahiptir. Örneğin radyo dalgaları, o kadar uzun ve düşük enerjilidir ki maddenin pek çok çeşidinden, onları etkilemeden doğrudan geçerler. Diğer yandan morötesi ışık, cildinizi yakan kimyasal tepkimeleri başlatmaya yetecek kadar çok enerjiye sahiptir. Işık, aynı zamanda film üzerinde görselleri yakalamamıza imkan veren kimyasal tepkimeleri de tetikler.

Siyah ve beyaz film, ‘gümüş halidler’ olarak da bilinen gümüş tuz kristalleri taneciklerinden, jelatin emülsiyonundan ve kalın koruyucu plastik bir tabakadan yapılır. Gümüş halidler, görünen ışığın tam dalgaboyuna, frekansına ve enerji düzeyine hassastırlar. Maruz bırakılmaları durumunda ışığı emerler ve gümüşe çevirirler. Daha fazla ışık olursa, gümüş tuz kristalleri daha da koyu olur. Gerçek hayatta en aydınlık olan yerlerin negatiflerinin en karanlık olmasının nedeni budur. Işık, aynı zamanda gümüş halidlerin bir emülsiyonunda giydirilen fotoğraf kağıdı üzerinde negatif yoluyla parlatıldığı zaman, negatif üzerindeki karanlık yerler ışığın en az derecede geçmesine izin verir. Negatifin üzerindeki aydınlık yerler, en fazla ışığın geçmesine izin verir. Bu şekilde fotoğraf kağıdı üzerindeki görsel, negatifin zıddına dönüşür.

Renkli filmde emülsiyon, kırmızının, yeşilin ve açık mavinin ayrı frekanslarına hassas katmanlardan yapılır. Film geliştirildiğinde, renklerin katmanları günlük yaşamda gördüğümüz rengin tüm yelpazesini yaratır.

EK BİLGİLER:

1. Emülsiyonda kullanılan jelatin, Jell-O’da bulunan jelatinin saflaştırılmış bir şeklidir.

2. İlk fotoğraf, 1827’de Joseph Niepce tarafından çekildi. Katran adı verilen bir fotokimyasalla giydirilen metal bir plakayı güneşe tuttu. Sekiz saat sonra, kalıcı bir görsel elde etti.

3. Gümüşlü levha üzerine çekilmiş fotoğraflar, ticarî başarı sağlamış ilk fotoğraf tipiydi. Birçok dikkatsiz fotoğrafçı için zamansız bir ölüme yol açan zehirli cıva buharında geliştirildiler.

4. Tarihte en pahalı fotoğraf, 400.000 dolara satıldı. Ressam Georgia O'Keeffe'nin ellerinin bir çekimiydi.

Antonin Dvorak

Çek müziğinin en güzel armağanı olan Antonin Dvorak (1841-1904), Bohemya'da doğdu ve Prag Ulusal Orkestrası'nda viyola çaldı. 1874'te Dvorak'ın 3. Senfonisi, ona bayılan bir hayranı olan Johannes Brahms'ın (1833-1897) dikkatini çektiği gibi, kendisine Viyana'da ulusal bir ödül bile kazandırdı. 1891'de Dvorak'a, sadece bir yıl kaldığı Prag Üniversitesi'nde beste profesörlüğü görevi verildi. Sonra New York'ta Ulusal Müzik Konseravtuarı'nın direktörü görevini 15.000 dolar gibi muazzam bir maaşla kabul etti.

Bohemya'da yaptığı beş aylık bir veda turundan sonra, Dvorak Amerika Birleşik Devletleri'ne olan seyahati için yola koyuldu. Orada geçirdiği günler, hayatının en mutsuz, ama en üretken dönemlerinden biri oldu. *Keman Konçertosu* (1893)'nun yanı sıra 9. Senfonisi olan *Yeni Dünya Senfonisi* (1893) adlı eserlerini yazdı.

Yeni Dünya Senfonisi, Dvorak'ın Iowa'nın Çekçe konuşan küçük bir kasabası olan Spillville'de yaptığı tatilinde bestelendi. Düzlükler boyunca giden trende, Amerika'nın kendine ait bir yorumunu bestelemek için manzaradan esinlendi. Sonuçta oluşan senfoni, ulusun hem enerjisini hem de uçsuz bucaksız boş alanların hissini sunar. İlerledikçe Dvorak'ın bu esere kattığı Amerikan folk ezgileri ve ritimleri bazı dinleyicilere, bir gezginin kendi anavatanı için duyduğu sıla özlemini hissettirir.

Dvorak'ın orkestra eserlerinin çoğu gibi bu senfonisinde, temel romantik bir hassasiyete sahip olan ama bununla beraber formun klasik bir

kavrayışına tutunmuş bir besteci görürüz. Dvorak'ı diğerlerinden ayıran şey, folk melodilerine olan adanmışlığıdır. 5. Senfonisi (1875), Bohemyan tonlarda melodilere sahiptir ve 6. Senfonisi (1880), hızlı tempolu bir Bohemya dansından istifade etmiştir. Kariyerinin sonlarında Dvorak'ın eseri, senfonik şiirin lirik, gevşek formlu türü ile biçimlenir.

EK BİLGİLER:

1. Dvorak, büyüleyici telli kuartetleriyle de meşhurdur.

2. Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirdiği neredeyse üç yıldan sonra Dvorak, Prag'a döndü ve operalar ve senfonik şiirler besteleyerek hayatından memnun şekilde yaşadı.

3. Dvorak, "Yeni Dünya Senfonisi"ni yazarken, Henry Wadsworth Longfellow'un şiiri "Hiawatha'nın Şarkısı"nın Çekçe bir çevirisini okudu.

Pragmatizm

Pragmatizm (faydacılık), Charles Sanders Peirce (1839-1914), William James (1842-1910) ve John Dewey'in (1859-1952) eserleriyle Amerika Birleşik Devletleri'nde filizlenen bir felsefî gelenektir. Çoğu bilgin pragmatizmi, Amerika'nın felsefeye yaptığı en orijinal katkı olarak görürler.

Peirce, James ve Dewey, kendilerine özgü inançlarında ayrıldılar, ama felsefeye olan genel bir yaklaşımı paylaştılar. Pragmatistlerden önce birçok filozof, doğruluğun uygunluk kuramına inanırdı. Bu kurama göre bir inancın veya tümcenin doğruluğu, akıl ve dilden bağımsız olarak bir parça soyut gerçeklikle eşleşip eşleşmediğine bağlıdır. Bu kurama inananlar, en iyi kanıtlarımızın hepsinin yanlış olmasının, tecrübe yoluyla desteklenen dünya hakkındaki inançlarımızın yanlış olabileceğinin mümkün olduğunu söyler. Pragmatistler, bu görüşün reddinde birleşmişlerdi. Üçü de doğruluğun çok daha kolay bir önerme olduğunu düşündüler. Hepsi de doğru olan şeyin basitçe, inanmak için en iyi kanıtlara sahip olduklarımız olduğunu ileri sürdüler.

Pragmatistler, aynı zamanda tümcelerin ve inançların yaşamın pratik sorunlarıyla yüzleşmede oynadıkları rol açısından değerlendirilmesi gerektiğine de inandılar. Pragmatistler için "pratik" ifadesi, ahlakî, dinî ve siyasi yaşamı da içerdi. Metafizik, dünyada yolumuzu bulmamıza yardım ettiği sürece iyiydi.

Hem James hem de Dewey, felsefenin alanının dışında da önemli katkılarda bulundular. James, Amerika Birleşik Devletleri'nde ampirik psikolojinin öncülerindendi ve oldukça etkili olan *Psikolojinin İlkeleri* (1890) adlı kitabın da yazarıydı. Dewey, okulların daha esnek olması gerektiğini, çocukların bireyselliğini ve yaratıcılığını göz önünde bulundurması gerektiğini savunduğu eğitim anlayışı üzerine yoğun şekilde yazdı. Pragmatizmini, yirminci yüzyılın başlarında azimli ve ünlü bir şampiyon olduğu ilerlemeci siyasetle yakından bağlantılı olarak gördü.

EK BİLGİLER:

1. Dewey, bu kurama 'araççı' demeyi tercih etti.

2. Peirce, sembollerin bir araştırması olan göstergebilimin öncüsüydü.

3ç William James, büyük Amerikan romancısı Henry James'in erkek kardeşiydi. Babaları olan Henry James, zamanının ünlü bir filozofuydu. James'lerin babası, çocuklarını dâhî yapmak gibi açık bir hedef doğrultusunda yetiştirdi.

Cebrail

Çoğunlukla Tanrı'dan önemli mesajları nakletmek için yeryüzünü ziyaret eden Cebrail melek, İslam'da, Hıristiyanlık'ta ve Yahudilik'te önemli roller oynar.

Cebrail, İslam geleneğinde en önemli melektir. İslam'a göre Cebrail, Hz. Muhammed'e bir mağarada tefekkür ettiği esnada göründü. Sonra Cebrail, Hz. Muhammed'e her bir satırını ezberlemesini ve diğerlerine yaymasını emrederek Kur'an'ı ayet ayet nakletti. Kur'an'ın, doğrudan doğruya Tanrı'dan, Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e verilen bir dizi alıntı olduğuna inanılır. Kelimelerin, nakledildiği gibi asıl sesleriyle okunmasına büyük önem verilir. Bu, Müslümanlar'ın Kur'an'ın orijinal diline verdiği önemi ve neden tüm duaların Arapça okunması gerektiğini açıklar.

Hıristiyanlık'ta Cebrail'in Tanrı'nın baş meleklerinden biri olduğuna inanılır. Bazı yazılar, Mikail ve İsrafil'in de içinde olduğu üç yüksek mertebeli meleğin olduğunu söylerler. Diğerleri, yedi melek olduğunu söyler. Cebrail, Hıristiyan geleneğinde Tanrı'nın mesajlarını nakletmek için birçok farklı görünüşle gelir. Cebrail, Zekeriya peygamberin karşısına çıkar ve bir Hıristiyan selefi olan Aziz Yahya'nın Elizabeth tarafından doğrulacağını söyler. Cebrail, aynı zamanda Azize Meryem'in karşısına çıkar ve ona İsa'yı doğuracağını söyler. Azize Meryem ile olan bu etkileşim, 'Duyuru' olarak bilinir.

Yahudilik'te Cebrail, Danyal peygamberle iki kez iletişim kurar. İlkinde Danyal, Tanrı'dan gelen, anlayamadığı bir görü görür, Tanrı Cebrail'i onun yorumlamasına yardım etmesi için gönderir. İkinci seferde ise Cebrail, Danyal'ın karşısına çıkar ve Babil'deki Yahudi sürgününün bitişini haber verir.

EK BİLGİLER:

1. Cebrail kelimesinin anlamı, "Tanrı'nın adamı"dır.

2. Mormonlar, Cebrail ve Nuh peygamberin gerçekte aynı kişiler olduklarına inanırlar.

3. Çeşitli dinî gelenekler, Cebrail'e çeşitli adlar ve özellikler atfetmişlerdir; mavi renk, su elementi, batı yönü ve ay. Ölüm meleği,

intikam meleği, diriliş meleği, kurtuluş meleği, merhamet meleği ve bildiri meleği olarak çeşitli şekillerde de bilinir.

Versailles Anlaşması

Versailles Anlaşması, I. Dünya Savaşı'nı resmen sona erdirdi. Aylar süren müzakereler sonrasında 1919'da Paris'te imzalanan anlaşma, dünya haritasını yeni baştan düzenledi. Kaybeden taraftaki Almanya, Avrupa'daki topraklarının büyük kısmını ve tüm sömürge imparatorluğunu kaybetti. Almanya, savaşı başlatma sorumluluğunu ve zafer kazanan Müttefik güçlerine para tazminatı ödemeyi kabul etmeye zorlandı. Zafer kazananlardan iki ülke Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğu'daki topraklarını işgal ettiler.

O zamanlar bile eleştirmenler anlaşmayı, kaçan dev bir fırsat olarak kötülediler. Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, idealist bir planla yeni bir Milletler Cemiyeti yoluyla uluslararası işbirliğini teşvik etmek ve sömürgeciliği durdurmak için Paris'e yelken açmıştı. Ama İngiltere ve özellikle Fransa, idealizmle pek de ilgilenmiyorlardı. Savaşta milyonlarca askerlerini kaybettikten sonra, misilleme istiyorlardı. Sonuç, Almanlar'ın aşağılandığı bir anlaşma oldu.

Cereyan ettiği dört yılda, 1914'ten 1918'e kadar savaş, Eski Dünya'da eşi benzeri görülmemiş bir kargaşa yaratmıştı. Dört büyük imparatorluk (Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rus Krallığı ve Osmanlı Sultanlığı) tarihten silindi.

Dünyada böylesi bir ayaklanma zamanında Versailles Anlaşması, kalıcı bir barış tesis edemedi. Sonunda Amerika Birleşik Devletleri anlaşmayı onaylamadı, çünkü izolasyonist Cumhuriyetçiler'in ağırlıklı olduğu senato, Wilson'un Milletler Cemiyeti'nin bir parçası olmak istemedi. Wilson, dünyayı "demokrasi için güvenli" bir yer yapmak için söz vererek savaşa girdi, ama Versailles'da ortaya çıkan dünya düzeni ne demokratikti ne de güvenliydi. Gerçekten de çoğu tarihçi, Almanya'nın küçümsenmesinin Adolf Hitler'in bunu 1930'larda gücü ele geçirmek için kullanmasına, Batılı güçlere karşı halkın gücenmesine yol açtığına inanırlar.

EK BİLGİLER:

1. Anlaşma, Paris dışındaki Versailles Sarayı'nda XIV. Louis tarafından yaptırılmış olan ünlü Aynalı Salon'da imzalandı. 1871'de Fransa-Prusya

savaşının sonunda Fransa'nın Almanya'ya kayıtsız şartsız teslim olduğu oda da burasıydı.

2. Kimyasal silahlar ilk kez I. Dünya Savaşı'nda, ilki 1915'te Almanlar tarafından ve sonra Müttefikler tarafından kullanıldı. Zehirli gazın neden olduğu yavaş ölümle dehşete düşmüş Avrupalı uluslar, gelecek savaşlarda muharebe alanlarında kimyasal silahların kullanımını yasaklamak üzere 1925'te anlaştılar.

3. Woodrow Wilson, Milletler Meclisi'ni kurmasından dolayı 1920'de Nobel Ödülü'ne layık görüldü. Diğer iki ABD başkanı da (Teddy Roosevelt 1906'da ve Jimmy Carter 2002'de) bu ödülü kazandı.

4. Anlaşma eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu, Orta Avrupa'ya istikrar getirme çabasıyla çeşitli yeni ülkelere böldü. İşe yaramadı. Yeni ülkelerden ikisi (Çekoslovakya ve Yugoslavya) yirminci yüzyılda ayakta kalamadı.

Godot’yu Beklerken

Godot’yu Beklerken, İrlandalı-Fransız yazar ve oyun yazarı Samuel Beckett’ın en iyi bilinen eseridir. Absürt tiyatronun ilk eserlerinden biri olarak oyun, drama için yeni olasılıklar çağına öncülük etti. Eleştirmenleri keskin biçimde böldü: Kimi onu modernliğin monotonluğunun ve anlamsızlığının parlak bir şekilde kaleme alınışı olarak görürken, diğerleri de can sıkıcı bir çöp olarak eseri başlarından defettiler. İlk görüş kesinlikle kazandı, çünkü Beckett’ın 1969’da aldığı Nobel Edebiyat Ödülü, Godot’yu Beklerken’i en büyük başarılarından biri hâline getirdi.

Beckett (1906-1989), Dublin yakınlarında doğdu. Üniversitede Latince kökenli diller çalıştıktan sonra, Avrupa’yı büyük ölçüde dolaştı ve Paris’te yerleşti. Bir yazar olarak romanlar, kısa hikâyeler, şiir ve makaleler deneyerek farklı türlere takıldı. Ama Beckett’ın tanınışı en çok oyunlarıyla (bunlar arasında *Godot’yu Beklerken* şüphesiz en ünlüsüdür) olmuştur.

Oyun boyunca çok az olay olur. Bir akşam iki adam, Vladimir ve Estragon, bir yolun kenarında Godot adında birini beklerken konuşurlar ve tartışırlar. Çok geçmeden bir sicime bağlı kölesini sürükleyen bir adam yanlarından geçer. Köle, bir dans yapar ve tuhaf bir doğaçlama sergiler. Sonra Godot’nun gecikeceğini ama sonraki gün geleceğini adamlara söyleyen bir çocuk ortaya çıkar. Vladimir ve Estragon, sonraki akşam geri gelirler ve köle sahibi ile tekrar karşılaşırlar; bu kez sebebi açıklanamayacak şekilde kördür, onları bir önceki gün gördüğüne dair hafızasında bir şey yoktur. Sonraları önceki gün gördükleri aynı çocuk gelir ve Godot’nun gelmeyeceğini belirtir. Köle sahibi gibi çocuk da Vladimir ve Estragon’u önceden görmemiş gibidir. İki adam da ayrılmaktan ve eve gitmekten söz ederler, ama perde kapanırken beklemeye devam ediyorlardır.

Godot’yu Beklerken’de örneklendiği gibi absürt tiyatro, 1950’ler ve 1960’larda Avrupa’da çiçeklendi. Bu türdeki oyunlar, belli bir karşılığı olmayan kelimelerle yüklü tuhaf diyaloglarla, belirsiz ve minimal bir kurguyla çoğunlukla anlamsız veya mantıksız görünürler. Gerçekten de *Godot’yu Beklerken*’in nerede geçtiği bilinmez ve metin hiçbir zaman Godot’nun kim olduğunu veya iki adamın onu neden beklediklerini belirtmez. Eleştirmenler oyunu, modern dünyanın varoluşsal kötü

vaziyetinin, insanlığın anlamlı bir şeyleri bekleyişinin ama bu şeyin ne zaman geleceğinin, gelip gelmeyeceğinin veya onun ne olduğunu bile bilmeyişinin çıldırtıcı hareketsizliğinin temsili olarak ele alırlar.

EK BİLGİLER:

1. "Godot'yu Beklerken" tuhaf görünmesine karşın, Beckett'ın eserlerinin çoğu ondan da tuhaftır. "Mutlu Günler"de (1961), kadın başkarakter beline kadar, daha sonra boğazına kadar kuma gömülür. "Kelimeler Olmadan Hareket Et" (1956) oyunu, pantomimi örnekler. "Nefes" (1969), sadece otuz beş saniye uzunluğundadır.

2. Beckett, çok ender röportaj vermiştir ve halk arasında çok az görülmüştür. 1969'da Nobel Ödülü kazandığı zaman, Stockholm'deki ödül törenine katılmak yerine ödülü uzaktan kabul etmiştir.

Çığlık

Norveçli dışavurumcu Edvard Munch (1863-1944) imzalı Çığlık (1893), varoluşsal kaygının modern ikonu oldu.

Munch, *Çığlık* resmini *Yaşam Frizleri* (“yaşamın, aşkın ve ölümün şiiri) başlıklı daha büyük bir seri projesi için yaptı. Eser, sineztezinin (ışık ve renk vuruşlarının sesin izlenimini üreteceği veya tersinin olacağı fikri) çağdaş kuramlarını göstermek niyetindeydi. Munch’un resminin ilk versiyonu, aslında ürkütücü görüntüsüne esin vermiş olan bir tecrübenin unutulmaz bir anısını barındırıyordu: “İki arkadaşla dışarıda yürüyordum – güneş âniden batmaya başladı – gökyüzü kan kırmızısına döndü – aşırı derecede yorgun hissederek durdum ve çitlere yaslandım – mavi-siyah fiyordun ve şehrin yukarısında ateşin dilleri ve kanı vardı – arkadaşlarım yürümeye devam ettiler ve ben kaygıyla titreyerek orada donakaldım – ve doğadan geçip gelen sonsuz bir çığlığı sezdim.”

Bu nedenle merkez figür, Munch’un kendisidir. Resimdeki adam çığlık atmıyor ama kulaklarını gürültüden koruyor. Onun arkasında, Ekeberg tepesinden görüldüğü gibi Oslo fiyortları vardır. Çarpıtılmış perspektif ve donuk, dönüp duran hatlar, çığlığın kaçınılmaz sesine görsel bir şekil kazandırır.

Munch resmin elliden fazla versiyonunu yapmasına rağmen, ikisi kısmen daha kayda değerdir. Karton üzerine guaj boyayla yapılan ilki, 2004 yılında Oslo’da Munch Müzesi’nden çalındı. Yağlıboya, suluboya ve pastel ile

yapılan ikincisi, Oslo'da Ulusal Müze'dedir. Munch, 1895'te resmin bir taşbaskısını da yaptı.

EK BİLGİ:

1. 2003 yılında yürütülen bir meteoroloji çalışması, Munch'un ilham kaynağının 1883'te Krakatoa'nın patlamasıyla oluşan, alışılmışın dışında yoğun bir günbatımı olduğunu ileri sürdü.

Isaac Newton

Belki de hiç kimse, matematik, fizik ve astronomi alanlarına Isaac Newton'ın (1642-1727) yaptığı katkıdan fazlasını yapmamıştır. Zamanının en saygıdeğer dehası olarak bakılan Newton, şövalyelik nişanı verilen ilk bilim adamıydı. Hareket ve yerçekimi üzerine olan kuramları, yüzyıllarca aşılamadı.

Fakat Isaac Newton'un ilk zamanları, çok gelecek vaat etmiyor gibi görünüyordu. Bir İngiliz malikânesinde babasının ölümünden üç ay önce doğan Newton, o kadar küçük ve erken doğmuştu ki annesi, onu bir litrelik kaba sığdırabileceğini söyleyerek dalga geçerdi. Newton, annesini sadece iki yaşındayken kaybetmesine rağmen mucizevî şekilde bebeklik döneminde hayatta kalmayı başardı. Onu hiçbir zaman sevmeyen büyükannesi ve büyükbabası tarafından büyütülen Newton, ilkokulda çok kötü notlar aldı. Öğretmenleri onu "avare" ve "savruk" olarak tanımladılar. Ama aile işi olan çiftçiliğe hiç ilgi göstermemesinden dolayı da büyükbabası onu üniversiteye yolladı.

Newton Cambridge'te, Descartes, Boyle, Galileo, Kepler, Copernicus ve Euclid'in eserlerine çalıştı. Okul 1665'te vebadan kapandığı zaman Newton, eğitimli ve esin dolu bir zihin ile eve döndü. Sonraki iki yılda matematiği ve bilimi kökten değiştirmeye başladı. Gottfried Wilhelm Leibnitz ile eşzamanlı olarak 'kalkülüs'e[8] büyük katkı sağladı. Newton, beyaz ışığın aslında görünen ışığın tüm farklı renklerinin bir birleşimi olduğunu önererek optikte ilerlemeler gerçekleştirdi. Ve belki de en önemlisi, zamanında Newton, hareketin üç yasasını geliştirmeye başladı: (1) Hareket halindeki bir nesne, dışarıdan bir kuvvet uygulanana kadar

hareket halinde kalır, (2) bir cismi etkileyen bir kuvvet, ivmesiyle doğrudan orantılıdır ve (3) her eylem için eşit ama zıt bir tepki vardır.

Newton’un hareket yasaları, *İlkeler* kitabını yayınladığı 1687 yılına kadar halka açılmadı. Kitap, evrensel çekim yasasını da içeriyordu: Evrendeki her nesne, kütleleriyle doğru orantılı ve aralarındaki mesafenin karesi ile ters orantılı bir kuvvetle diğer bir nesneyi çeker.

EK BİLGİLER:

1. Newton’un yerçekimi yasası, Albert Einstein 1905’te ‘genel görecelilik kuramı’nı geliştirene dek geçerliydi.

2. Newton, bir zamanlar annesini ve üvey babasını, evlerini yakmakla tehdit etmişti. Sonraları bundan dolayı özür diledi.

3. Newton ve Leibnitz, kalkülüsü ilk olarak hangisinin geliştirdiği üzerine yıllarca birbirlerine kan davası güttüler.

4. Newton’un sonraki yılları, aklî dengesizliği yüzünden alt üst oldu. Ölümünden sonra, muhtemelen kimyada yaptığı sonuçsuz deneyleri dolayısıyla, vücudunda büyük miktarda cıva bulundu. Cıva, tuhaf davranışlarının nedeni olmuş olabilir.

Gustav Mahler

Gustav Mahler'in (1860-1911) konumunun büyük bir besteci olarak yeniden belirlenmesi, ölümünden sonraki kırk yıl içinde olmadı. Ancak II. Dünya Savaşı'nın yaptığı yıkımdan sonra eserleri, genel ve eleştirel gözle bakan halka bir anlam ifade etmeye başladı.

Mahler, Bohemya'da sorunlu bir evde, on dört çocuğun ikincisi olarak dünyaya geldi. Babası, tacizci bir içki üreticisiydi ve genç bir çocukken bile Mahler, evinin çevresindeki tarlalarda ve tepelerde uzun yürüyüşlere çıkarak doğada bir teselli arardı. On beş yaşında, Ludwig van Beethoven ve Richard Wagner'ın eserlerine kafasını taktığı Viyana Konservatuarı'na kabul edildi. Mahler, vejetaryenlik dahil olmak üzere Wagner'ın yaşam kuramlarının bazılarını benimsedi. Üzüntü verici şekilde yaşamının geri kalanında bazıları onu, Wagner ve diğerlerinin ikinci sınıf bir taklitçisi olmakla suçladılar.

Bazı eleştirmenler, Mahler'in bestelerini çeşitli formların – 9. Senfonisi'nde olduğu gibi Johannes Brahms veya Beethoven'ın güçlü senfonik hareketleri, çınlayan koro eserleri ve değerli ama alâkasız gelen folk şarkılarının hepsinin aynı eserde olduğu – tuhaf bir bileşimi olarak gördüler. Mahler'in beste teknikleri, yaşarken bile tartışılmaktaydı. Dinleyiciyi etkilemek için ucuz orkestra hileleri kullanmakla da suçlandı.

Ancak Mahler, ilk gerçek yıldız şeflerden biriydi ve yüksek makamı, orkestra şeflerine onur ve saygı gösterme geleneğinin gelişmesinde önemli rol oynadı. 1907'de New York Metropolitan Opera'sının şefi yapıldı ve sonraki yıl New York Filarmoni Orkestrası'nı yönetmeye başladı. Mahler'in besteleri, ölümünden sonra ihmal edildi ve sadece Bruno Walter, Otto

Klemperer ve Leonard Bernstein’in de içinde olduğu diğer ünlü şeflerden, yıllarca sonra gelen destekle tekrar popüler oldular.

EK BİLGİLER:

1. Mahler, muhtemelen yirminci yüzyılın başlarının en ünlü, modaya uygun eşlerinden olan Alma Schindler ile evlendi. Mahler öldükten sonra Alma, mimar Walter Gropius ve sonra yazar Franz Werfel ile evlendi.

2. Mahler, Beethoven’a olduğu gibi, dokuzuncu senfoniden sonra bestecilerin öldüğü konusunda batıl inanca sahipti. Bu lanetten kaçınmak için, sekizinci senfonisinden hemen sonra tenor, soprano ve orkestra için bir şarkı döngüsü olan “Yeryüzünün Şarkısı”nı besteledi ve bir yıl sonra asıl dokuzuncu senfonisini yazdı. Fakat bu, işe yaramadı. Mahler, kısa bir süre sonra bir boğaz enfeksiyonundan öldü.

3. Viyana Opera ve New York Filarmoni Orkestrası’nın da içinde olduğu Mahler tarafından yönetilen her orkestranın, yönetimi altında geçen sadece birkaç yıldan sonra dünya çapında şöhret kazandığı görüldü.

Fenomenoloji

Fenomenoloji, Alman filozof Edmund Husserl (1859-1938) tarafından kurulan bir felsefe ekolüdür. Husserl, bilinçli tecrübelerimizi (varsa bile onların ötesinde neyin var olduğu sorusunu bir kenara bıraktı) keşfetmek istedi. Fenomenolojiyi, bilinçli tecrübelerimizi sistematik bir şekilde tarif etme girişimi olarak yorumladı ve bu çabanın felsefenin temelini oluşturması gerektiğine inandı.

Husserl'in ana hedeflerinden biri, tecrübenin "yönelmişliğini" (diğer bir deyişle tecrübelerin kendilerinden başka şeyler hakkında olduğu gerçeğini) araştırmaktı. Örneğin, eğer bir kişi bir aslan tarafından kovalanma tecrübesine sahip olursa – ister aslan tarafından kovalanmanın kâbusuna sahip olsun, ister bir aslan tarafından gerçekten kovalanmış olsun – kişinin tecrübesi bir aslan 'hakkındadır'. Buna zıt olarak tecrübenin yanında çoğu şeyler (örneğin masalar, kayalar veya o konu için aslanların kendileri) başka bir şey 'hakkında' değildir. Husserl, tecrübelerin yönelmişliğini fenomenolojinin ana konusu olarak ele aldı.

Husserl, fenomenolojinin hedefinin yalnızca bazı kısmî tecrübelerin çok detaylı bir betimlemesi olmadığına inandı. Bilinçli tecrübenin farklı türleri arasında gerekli yapıları ve karşılıklı ilişkilerini tanımlamayı istedi. Böylece fenomenoloji, Husserl'e göre sadece nasıl düşündüğümüzü tarif eden psikolojiden ayrıldı.

Sonra gelen çoğu filozof, fenomenolojiden ağırlıklı şekilde etkilendi. Örneğin Husserl'in öğrencisi Martin Heidegger (1889-1976) pek çok fenomenoloji fikrini kendi felsefesine kattı. Aynı zamanda Fransız filozofları Jean Paul Sartre (1905-1980) ve Maurice Merleau-Ponty (1908-1961), Husserl'in fenomenolojisinden etkilendi.

EK BİLGİLER:

1. Heidegger ve Sartre üzerindeki etkisine rağmen fenomenoloji, varoluşçuluğun gelişiminde önemli bir rol oynadı.

2. Husserl'in bir nesneye kasten yönelen bilinçli bir tecrübe için kullandığı ifade, "noesis"tir. Eylemin içeriğine "noema" demiştir.

3. “Fenomenoloji” ifadesi, “görünmek” anlamına gelen Yunanca bir sözcükten gelmektedir. Çağdaş felsefede “fenomenoloji” ifadesi, çoğunlukla bir şeyin nasıl göründüğünü veya bir tecrübenin neye benzediğini tarif etmek için kullanılır.

Buda/Gautama

“Aydınlanmış kişi” anlamına gelen Buda, Prens Siddhartha Gautama olarak MÖ altıncı yüzyılda doğdu. Babası, Hindistan’da savaşçı Shakya kabilesinin şefiydi.

Bazı kayıtlara göre Gautama doğmadan önce, bir kâhin ortaya çıktı ve Gautama’nın ya büyük bir kral veya büyük bir dinî lider olabileceği bildirdi. Gautama’nın babası onun bir kral olmasını umdu ve bu yüzden onu dinden ve dünyanın acısından uzak tutmaya çalıştı. Ancak yirmi dokuz yaş civarında, babasının yaptırdığı koruma duvarlarının dışına çıktı ve hayatını sonsuza dek değiştiren Dört Görü’ye tanık oldu. Yaşlı bir adamı, hasta bir adamı, bir cesedi ve kutsal bir adamı, sofuyu gördü. Böylesi acı çekme ile böylesi bir inancın yan yana dünyada var olduğunun farkına vardıktan sonra Guatama, yaşam tarzından vazgeçti ve bir keşiş olduğu kuzeydoğu Hindistan’a çekildi.

İç huzurunu başarmak için keşişlerle meditasyon yaptıktan ve oruç gibi çeşitli yöntemler denedikten sonra, Gautama tatmin olmamıştı. Bir tarafta kendini beğenmişlik ile diğer tarafta kendini küçük görme arasında yer alan “orta yolu” keşfetti. Gautama, bu şekilde meditasyona başladıktan sonra aydınlanmayı tecrübe etti ve hakikati gördü.

Gautama, Dört Asil Hakikat’in olduğuna inandı. İlki, dünyada acının olduğudur. İkincisi, bu acının bir nedeni vardır ve o da istektir. Üçüncüsü, ‘nirvana’ adı verilen, acının olmadığı bir hâl vardır. Dördüncüsü, bu hale erişmenin bir yolu vardır.

İlk anda Gautama, bu kurtuluşu diğerlerine öğretmek konusunda emin değildi. Ancak, bir ruh geldi ve ona öyle yapmasını söyledi. Ondan sonra

Gautama, Hindistan’da Ganj bölgesi genelinde vaaz vermeye başladı. Aydınlanma yolunu diğerlerine öğretmek göreviyle, Buda’nın yolunda sadece tek olduğunu iddia etti.

Gautama, genelde inanıldığı üzere seksen yaşında ölene kadar diğerlerine hakikati öğretmeye devam etti.

EK BİLGİLER:

1. Çoğu kaynak, Gautama’nın bir yığın zehirli mantar yemekten dolayı öldüğüne inanır.

2. Buda’nın yanında Gautama, aynı zamanda Shakyamuni veya Shakya Kabilesi’nin Hikmet Sahibi olarak da bilinir.

3. Budizm, Hindistan’da doğmasına rağmen, on üçüncü yüzyılla beraber ülkede pek çok yabancı istila sonrasında neredeyse tamamen yok oldu. Ancak bununla beraber bugün de halen yürürlükte kaldığı Doğu Asya’ya, Güneydoğu Asya’ya ve Himalaya bölgesine o zamanlar bile hızla yayılmıştı.

Winston Churchill

Winston Churchill (1874-1965), II. Dünya Savaşı sırasında ülkesini zafere taşıyan bir İngiliz politikacıdır. Savaş öncesi Churchill, geniş kitlelerce bir başarısızlık örneği olarak görüldü. Kariyeri, I. Dünya Savaşı boyunca İngilizler'in attığı yanlış adımlardan dolayı suçlandıktan sonra, uygulamada bitirilmişti. 1920'lerde Kabine'de hizmet etmişti, ama Adolf Hitler ve Nazi Partisi'nin Almanya'da gücü ele geçirdiği zamanla beraber Churchill, parlamentonun arka sıralarında koltuğunu bekliyordu. Hitler'in yükselişi hakkındaki uyarıları, Churchill'in yaygaracı bir kaçık olduğunu düşünen meslektaşları tarafından görmezden gelinmişti.

İngiltere, ülkenin en karanlık saatlerinin birinde Churchill'e sarıldı. II. Dünya Savaşı'nın başlarında Muhafazakâr Parti'nin lideri Neville Chamberlain, başbakandı. Ülkesini hayatta kalmak için umutsuz bir savaşta yönetme görevine uygun olmadığının açıkça anlaşıldığı 1940 yılında istifa etti. Churchill, İngiliz başbakanlığının geleneksel mekanı 10 Downing Street'te, onun yerine geçti.

II. Dünya Savaşı'nın ilk ayları, Müttefikler için bir yıkım olmuştu. 1939'da ve 1940 yılının başlarında Nazi Almanyası'nın ordusu, Polonya'yı, Danimarka'yı, Norveç'i, Belçika'yı, Hollanda'yı, Lüksemburg'u ve Fransa'yı işgal etti. Fransa'nın savunmasına yardım etmek üzere gönderilen İngiliz güçleri, Nazilerce kuşatıldı ve 1940'da kıtayı boşaltmaya zorlandılar. O noktada Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin o noktada tarafsız kalmasıyla İngiltere, Nazi Almanyası'nın hücumuna karşı gelmek için ayakta kalan tek büyük askerî güçtü.

Ancak başbakan olarak Churchill, imkansızı başardı. On sekiz ay boyunca İngiltere, Naziler'e tek başına direndi. Sovyetler Birliği savaşa, Hitler'in Rusya'yı işgal etmesinden sonra Haziran 1941'de girdi. Amerika Birleşik Devletleri aynı yıl ama daha sonra girdi. Sayısız dokunaklı konuşmasıyla Churchill, Britanyalılar'ı ve işgal edilmiş Avrupa'yı Naziler'le savaşmak için bir araya topladı. Müttefikler Almanlar'ı durdurdular ve 1944'te Normandiya Çıkartması'nın olduğu gün rüzgâr, Nazilerin ezici gücüne karşı dönmüştü.

EK BİLGİLER:

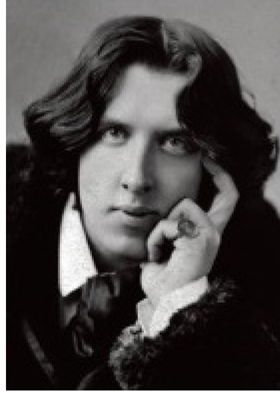
1. Siyasi hedeflerine ek olarak Churchill, başarılı bir gazeteci ve tarihçiydi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, ona 1953'te Nobel Edebiyat Ödülü kazandıran "İkinci Dünya Savaşı" adında kitlesel çatışmanın bir tarihini yazdı.

2. Churchill, başarılı bir savaş lideriydi, ama Muhafazakâr Parti'nin iç politikaları seçmenlerce pek tutulmuyordu. 1945'te Naziler'in yenilgisinden birkaç ay sonra seçmenler, onun yerine muhalif İşçi Partisi başkanı Clement Attlee'yi lider olarak seçtiler.

3. Savaş zamanı liderliğinin beğenilmesi dolayısıyla Churchill, 1963'te Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk fahri yurttaşı yapıldı.

Oscar Wilde

İrlandalı oyun ve deneme yazarı Oscar Wilde (1854-1900), Batı edebiyatının en keskin zekalarından ve kesinlikle en göze çarpan kişiliklerinden biriydi. En çok, Viktoria dönemi toplumunun ikiyüzlülüklerini acımasızca ortaya sermesiyle bilinmesine rağmen, sanat ve estetik felsefesine de çok önemli katkılar yaptı. Bu arada renkli kişisel hayatı, eserleri kadar büyüleyiciydi ve sıra dışılıkları, zamanında onu bir şöhret haline getirdi.

Dublin'de iyi eğitimli bir ailede doğan Wilde, klasikler ve şiir alanlarında uzmanlaşarak Trinity Koleji ve Oxford'ta eğitim aldı. Okulda hızla bir yazar olarak kendisine isim yaptı ve aynı zamanda yapmacık davranışları ve markası haline gelen gösterişli kıyafetleri benimsedi. En erken dönem kolej günlerinden itibaren Wilde, sanat kavramının kendisinden büyülenmişti: Ne olduğunu, neden önemli olduğunu ve hayatta ve toplumda ne rol oynaması gerektiğini merak ediyordu. Wilde, "sanat sanat içindir" tutumuna (sanatın hiçbir meşru göstermeye veya ne olursa olsun somut bir amaca ihtiyacı olmadığı fikrine) güçlü bir şekilde inanarak 1800'lerin sonlarında Avrupa'yı silip süpüren estetik akım ile özdeşleşti.

Wilde, 1890'larda bir üretkenlik patlaması döneminde en büyük eserlerinin çoğunu yazdı. Bunların arasında ilki, kendini beğenmiş genç bir adamın, insanın bozulmasını ve yaşlanmasını yansıtan, zaman içinde dönüşmesinin bir tasviri olan *Dorian Gray'in Portresi* (1890) adında bir romandı. Daha ünlüsü ise, Wilde'ın oyunlarıdır. İğneleyici zekasıyla varlıklı İngiliz toplumunun alışkanlıklarını ve tutumlarını içlerini boşaltarak ortaya serdiği salon komedileridir bunlar. *Lady Windermere'nin Hayranı* (1892),

damadına şantaj yapan bir kadınla ilgilidir. *İdeal Bir Koca* (1895) ise, bir kamu görevlisinin benzer bir şantajını sunar.

Wilde'ın ustalık eseri hiç kuşkusuz, iki hilekâr genç adamın, iki genç kadının ve komik derecede küçümseyici bir asil kadının içinde olduğu, hatalı şekilde oluşturulmuş bir kimliğin muzipliğinin anlatıldığı *Ciddi Olmanın Önemi* (1895) adlı oyunudur. Wilde'in tipik bir eseri olarak oyun, açık bir dalga geçme veya hakaretten ziyade akıllı bir hicivle hedef kitlesini ince ince doğrar, sırlar ve yanlış anlamalarla üstü kapalıdır. Karakterleri, hem nükteli hem anlamlı olan kesintisiz bir taşlamalar akıntısını dile getirir ve alıntılanmaya olağanüstü derecede uygundur.

Wilde'ın 1890'lar sırasındaki çok süratli yükselişini, hızlı bir baş aşağı çakılma takip etti. Wilde, evli ve çocuklu olmasına rağmen açıkça homoseksüeldi ve 1895'te bir asilzadenin oğlu ile "uygunsuz" bir ilişkisi olmasından dolayı mahkemeye çıkarıldı. Sağlığının önemli ölçüde kötüleştiği iki yıl ağır iş cezasına mahkûm olduktan sonra Wilde, 1900 yılında tamamen beş parasız bir şekilde öldü.

EK BİLGİLER:

1. 1882'de Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği, çok reklamı yapılmış bir konferans turundan sonra Wilde, "Amerika'nın barbarlıktan çöküşe, arada medeniyet olmaksızın giden tek ülke olduğu" sonucuna vardı.

2. Bu konferans turunun başlangıcı için New York'a vardığında Wilde, ABD gümrük yetkililerine "dehasından başka" bildirecek hiçbir şeyinin olmadığını söyledi.

Henry Matisse

Henry Matisse (1869-1954), natüralizme karşı çıkan, rengin güzelliğini ve psikolojik gücünü kutlayan bir akım olan “vahşiliğin” (çiğ renkçilik/fauvism) kurucu babalarından biriydi. Kısmen dans eden figürlerden oluşan duvar resimleri ve kariyerinin sonunda yaptığı devasa kâğıt siluetleri ile tanınır.

Matisse, Fransa, Picardy’de doğdu. Rahat, orta sınıftan bir ailenin çocuğu olarak 1889’da hukuk diplomasını aldı. Sanatta daha önce bir tecrübesi olmayan Matisse, apandisit rahatsızlığı yüzünden yatakta iyileşmeye çalışırken, çizmeye olan yeteneğini keşfetti. Resimde bir kariyer kovalamaya kararlı olarak Paris’e taşındı ve akademik ressam William-Adolphe Bouguereau yönetiminde öğrenim gördüğü Academie Julian’a kaydoldu. Ertesi yıl Matisse, sembolist Gustave Moreau’nun stüdyosuna katılmaya davet edildi ve aynı zamanda eski ustaları kopyalayarak resim yapmayı öğrendiği Güzel Sanatlar Okulu’na da girdi.

1890’ların sonlarında Korsika’da kısa bir süre kaldıktan sonra Matisse, eski geleneklerle bağlarını koparmak isteyen bir grup genç ressamı yönettiği Paris’e geri döndü. Grup, 1905’te resmî Salon’da kökten farklı resimleriyle büyük bir kıpırdanmaya neden oldu. Parlak renklerin ve çocuksu kompozisyonların kullanımlarına itiraz eden bir eleştirmen, onlara “vahşi” adını verdi. Matisse’in kariyerinde bu dönemin tipik bir resmi, basit bir manzarada müzik çalan ve dans eden çıplak kadınları tasvir eder. Amacını açıklayan Matisse, bunu “Kompozisyon, bir ressamın duygularının ifadesi için kullanımında olan çeşitli unsurların dekoratif bir anlayışla düzenlenmesi sanatıdır.” diye ifade etti. Birçok açıdan Matisse’in hedefi, dışavurumcularınkiyle aynıydı, ama negatif duyguların üzerinde durma eğilimini onaylamıyordu. Sanatının zevki teşvik etmesini ve “yorgunluktan dinlenmek için üzerine oturduğunuz iyi bir koltuk gibi bir şey” olmasını istedi.

1920’lerde Matisse, yaşamının geri kalanının çoğunu geçirdiği Riviyera’daki Nice’e taşındı. 1930’da *Dans* adlı duvar resmi için Pennsylvania’da Barnes Vakfı’ndan bir iş alması dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri üzerinden Tahiti’ye yelken açtı. 1930’larda Matisse, Stephane Mallarme’ın *Şiirler* ve James Joyce’un *Ulysses* kitaplarının

baskıları için oyma baskılar sağlamak üzere kendisini kitap resimlemeye verdi. 1944'te Matisse'den, caz üzerine yansımalar olan görsel bir albüm üretmesi istendi. Onu, "makaslarla çizerek" yaptığı kağıt siluetleri ile süsledi.

1941'de bir göz tümörü için bir ameliyat olduktan sonra Matisse, artan şekilde çizime ve kağıt siluetlere döndü. 1951 yılına kadar çalışmaya devam etti. Son eserleri arasında, Güney Fransa'daki Vence kasabasında Rosarie Şapeli için camlar, duvar resimleri ve diğer süslemeler vardı. 1950'lerin başlarında yaptığı devasa kâğıt siluetler, yaşlılığında bile devrimci bir sanatçı olarak kaldığını göstermektedir.

EK BİLGİ:

1. 1920'de Matisse, Igor Stravinsky'nin "Le Chant de Rossignol" adlı operasının Sergey Diaghilev versiyonu için kostümleri ve sahneyi tasarladı.

Gerçek Sayılar

Gerçek sayılar, günbegün hayatımızda karşılaştığımız sayılardır. Gerçek sayılar kümesi, sayı doğrusunda temsil edilebilen tüm sayılardan oluşur. Sayma sayıları, doğal sayıları, tam sayıları, rasyonel sayıları ve irrasyonel sayıları kapsar.

Sayma sayılar, 1 sayısı ile başlayan sayma sayılarıdır. İnsanın bildiği en eski sayılardır. Bir kişi, bir mağara adamının parmaklarında sayıları (1,2,3,4,5...) keşfetmesini hayal edebilir. İnsanlığın erken dönem tarihindeki birçok kültür, aynı zamanda sıfır kavramını da icat etti. Sıfır, sayma sayısı değildir, ama doğal sayıdır. Doğal sayılar kümesi 0,1,2,3,4,5... şeklinde başlar.

Matematik daha çok karmaşıklaştıkça insanlar, küçük bir sayıdan daha büyük bir sayıyı çıkardığınızda ne olabileceğini sormaya başladılar. Negatif sayılar fikri oluşmaya başladı, ama yıllarca matematikçiler, denklemlere çözüm olarak negatif sayıları kabul etmeye gönüllü değillerdi. Yine de, negatif sayılar olmaksızın borcu hesaplamak imkansızdır. Negatif ve pozitif tamsayıların bütünü kapsayan kümeye, “tam sayılar kümesi” denir.

Tam sayılardan sonra kesirli sayılar veya rasyonel sayılar kavramı gelir. Tüm rasyonel sayılar, 5/3 veya 1/8 veya -5/3 gibi tam sayıların oranları olarak yazılabilir. Tüm tam sayılar, aynı zamanda rasyonel sayılardır.

Sayılara tapınan bir antik Yunan tarikatı olan Pisagorcular, π ve 1’nin karekökü gibi tam sayıların oranları olarak ifade edilemeyen bazı sayıları keşfettiklerinde, sarsıldılar ve dehşete düştüler. Ama bu rakamlar kesinlikle vardır ve bir çemberin çevresini ve bir üçgenin hipotenüsünün uzunluğunu bulmak gibi problemleri çözmek için kullanılabilirler. Bunlara “irrasyonel sayılar” denir. İrrasyonel sayıların ondalıklı temsilleri, bir modelde tekrarlamaksızın sonsuza dek devam eder.

EK BİLGİLER:

1. Negatif sayılar, MS 600 civarında Hintli matematikçiler tarafından bulundu, ama Avrupa’da 1600’lere kadar benimsenmedi.

2. Mısırlılar, MÖ 1000 civarında kesirleri kullanmaya başladılar.

İzlenimciler Claude Debussy ve Maurice Ravel

Görsel sanatların izlenimcileri, bir nesneyi veya bir sahneyi tasvir etmeye değil, sadece görünen şeyin bir algısını sunmaya çalıştılar. Claude Debussy (1862-1918) ve Maurice Ravel'in (1875-1937) müziği, baroka kadar giden "program niteliğindeki" müzik geleneğinden benzer bir şekilde farklılaşır. Bir sahneyi veya fikri doğrudan temsil etmekten ziyade, müzikleri daha dolaylı olarak harekete geçirmeye çalıştılar. Buna ek olarak Debussy ve az bir dereceye kadar Ravel, bu zamana kadar çoğu Alman müziğine damgasını vurmuş olan resmî yapılardan kaçındılar.

Claude Debussy, Paris'in dışında doğdu ve on bir yaşındayken oradaki konservatuara girdi. Roma'da eğitim görmek için bir burs kazandıktan sonra Debussy, memleketine döndü ve revaçta olan Montmartre mahallesinde tamamen bohem bir hayat tarzından haz aldı. Sanatçılarla, yazarlarla ve diğer müzisyenlerle takılarak, sonunda Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud ve Stephane Mallarme gibi şairleri içine alan sembolistler olarak bilinen bir grubun toplantılarına katılarak sosyalleşti. Şiir kuramları, o şeyin adından ziyade onu anımsatan kelimeleri kullanarak bir fikrin veya bir nesnenin önerisini içerdi.

Debussy, bu fikri müziğine çevirdi ve bazen sembolist metinleri bile kullandı. Eserleri, neredeyse her zaman "gösterişli", "zengin" ve "keyif veren" gibi sözlerle tarif edildi. Debussy, *Claire de Lune* (1890) ve *Bir Orman Tanrısının Öğleden Sonrasına Giriş* (1894) gibi eserlerinde yeni, devrimci armonileri kullandı. Güzel müziği dinleyicilere, devrimci müziğin geneline nazaran çok daha fazla hitap etti.

Diğer önemli izlenimci, Debussy gibi Paris Konservatuarı'nda eğitim gören Maurice Ravel idi ve Paris'te komün hayatı yaşadı. Grubuna, "sokak eşkiyası" anlamında Fransızca bir sözcükten esinlenilerek "Apaçiler" dendi. Ravel'in en ünlü eserleri, *İspanyol Rapsodisi* (1908) ve temelde tekrarlanan bir ritim motifi üzerinde uzun, yavaş hızlanma hareketiyle doruklara çıkan bir beste olan minyatür bale eseri *Bolero*'dur (1928).

EK BİLGİLER:

1. Debussy'nin hocası Ernest Guirand, bir zamanlar ona "Yaptığının güzel olmadığını söylemiyorum, ama kuramsal açıdan anlamsız olduğunu

söylüyorum." demiştir.

2. Ravel, ünlü besteci Gabriel Faure ile konservatuarda eğitim aldı.

3. Debussy, Ravel'i eser hırsızlığından defalarca suçladı. Genç bestecinin telli kuartetinin kendi eserinin çok benzeyen bir taklidi olduğunu ileri sürdü. Bu suçlamalar, kalıcı olarak ilişkilerini bozdu.

Martin Heidegger

Almanya, Messkirch’te doğan Martin Heidegger (1889-1976), ilk başta Katolik bir rahip olmayı planlamıştı. Bunun yerine, sonunda kiliseyi tümüyle bırakarak bir filozof oldu. Freiburg Üniversitesi’nde bir öğrenciyken, fenomeno- lojinin kurucusu Edmund Husserl’i (1859-1938) takip etmeye başladı.

1933’ten 1934’e kadar Heidegger, Freiburg Üniversitesi’nin rektörüğüne seçildi ve Nazi Partisi’ne katıldı. Husserl ve Heidegger’in diğer meslektaşlarının çoğu Yahudi olmasına rağmen, Heidegger asla Nazizm ile olan irtibatından dolayı özür dilemedi. Felsefesi ile Nazizm arasındaki ilişki, o zamandan bu yana tartışma konusudur.

Heidegger’in düşüncesi, hayatı boyunca evrildi, ama merkezî odak noktası her zaman “varlık sorunsalı” –Varlık nedir? Var olmak ne demektir?– olarak kaldı. Heidegger’e göre bu, unutulmuş olan metafiziğin temel bir sorusuydu. Heidegger, filozofların insanlar ve hatta Tanrı gibi “varlıklar” ile kafalarının karıştığını savundu. Buna karşın Heidegger, varlık (olmak demek olan) ile var olanlar (var olan belli şeyler) arasındaki farkı vurguladı.

Heidegger, ilk önce *Varlık ve Zaman* (1927) adlı en ünlü eserinde bu görüşünü tartıştı. Burada Heidegger, varlığı anlayan bir varlığı (insanı) sorgulayarak varlık sorunsalını ele aldı. Sonraki eserlerinde Heidegger, insan varoluşunun analizinin önemini azaltmaya ve varlığı doğrudan göz önünde bulundurmaya eğilim gösterdi. “Teknoloji” dediği şeyle artan bir biçimde ilgilenmeye başladı. Onunla, bilgisayarları ve makineleri

kastetmedi ama daha ziyade kendi tasarrufumuza verilmiş bir kaynak olarak düşündüğümüz dünyayı anlamanın bir yolu olarak gördü. Heidegger, bu tutumunda oldukça eleştireldi.

EK BİLGİLER:

1. Sonraki yazılarında Heidegger, yaptığı şeyi felsefeden çok "düşünme" olarak tarif etti. Düşünmeyi, şiirle çok daha yakından ilgili bir şey olarak tarif etti.

2. Heidegger'in "teknoloji" üzerine yazıları, çevre hareketi üstündeki ilk etkiydi.

3. Evli olmasına rağmen Heidegger'in, o zamanlar kendisinin bir öğrencisi olan ama sonunda kendi kendine önemli bir filozof hâline gelen genç Hanah Arendt (1906-1975) ile de bir aşk ilişkisi vardı. Arendt, Yahudiydi ve 1930'larda Heidegger'in Nazizm ile olan ilgisinden özellikle hayal kırıklığına uğramıştı.

Dört Asil Hakikat ve Sekiz Katlı Yol

Buda'nın aydınlanmasının kalbinde Dört Asil Hakikat vardı. Bunlar, aydınlanmasından sonra keşiş dostlarına anlattığı ilk öğretilerdi.

İlk hakikat, korunaklı geçen çocukluğunun aksine, dünyada acı çekmenin var olmasıydı. İkinci hakikat, bu acının bir nedeni olduğu ve bu nedenin de 'arzu' oluşuydu. Üçüncü hakikat, acı çekmenin olmadığı, 'nirvana' adı verilen bir oluş hâlinin var olmasıydı. Ek olarak bu hâli başarmanın yolu, istekleri ortadan kaldırmaktı. Dördüncü ve son hakikat, istekten uzaklaştıran ve nirvanaya ulaştıran bir yolun var olmasıydı ve bu yol, 'Sekiz Katlı Yol'du.

> Sekiz Katlı Yol, bir kişinin nirvanaya ve aydınlanmaya erişmesi için takip etmesi gereken, aşağıda sıralanan bir dizi kuraldır:
>
> Doğru bakış, Dört Asil Hakikat'in bilgisine ulaştırır, önyargıdan ve hayal kırıklığından bağımsız kılar.
>
> Doğru düşünme, hastalıklı iradeden kaçınma anlamına gelir.
>
> Doğru konuşma, bize yalan söylememizi telkin eder.
>
> Doğru eylem, barışçıl olmamızı, örneğin çalmamamızı ve öldürmememizi ister.
>
> Doğru geçim, yaşamı dürüst bir yolla kazanmak anlamına gelir.
>
> Doğru çaba, diğerlerinin cahilliğinin ve kendi isteklerimizin üstesinden gelmek için sürekli olarak uğraşmamız gerektiğini söyler.
>
> Doğru farkındalık, duygularımızın ve zihin hâlimizin farkında olmamızı ister.
>
> Doğru konsantrasyon, tüm varlıklarda "ışığa" odaklanmamızı tavsiye eder.
>
> Dört Asil Hakikat ve Sekiz Katlı Yol, Budizm'in öğretilerinin özündedir. Hakikatler, temel inanç sistemi olarak ve yol da inancın uygulanmasına dair bir rehber olarak görülebilir.

EK BİLGİLER:

1. Hindu tanrı ve tanrıçalarının insanlığın acılarına çare olamamasıyla hayal kırıklığına uğradıktan sonra Buda, bu tanrısız mezhebe ve öğretiye döndü.

2. İsa Mesih'in, düzgün düşünmeyi vurgulamada (dağda verdiği vaazında cinayeti düşünmenin onu işlemek kadar kötü olduğunu ileri sürmüştü) ilk olduğu zannedilmesine rağmen Buda, doğru düşünme kavramıyla benzer iddiaları 500 yıl öncesinde dile getirmişti.

İspanyol İç Savaşı

İspanyol İç Savaşı, 1936'dan 1939'a kadar süren, yüz binlerce askerin ve sivilin ölümüne yol açan kanlı bir çarpışmaydı. Savaştaki her iki taraf da (hükümete sadık sol kanat sosyalistler ve General Francisco Franco kumandasında, nihayetinde galip gelen milliyetçi asiler) korkunç derecede zalim eylemlerde bulundular. Toplam ölü sayısı tahminleri, bir milyona kadar çıkmaktadır.

Gaddarlığıyla İspanyol İç Savaşı, II. Dünya Savaşı'nın vahşi bir ilk gösterimiydi. Faşist İtalya ve Nazi Almanya'nın her ikisi de Franco'nun yanında yer aldılar ve her iki mihver güç, İspanya'yı yakında Avrupa'nın geri kalanı üzerinde uygulayacakları silahları ve taktikleri test etmek üzere bir laboratuar olarak kullandılar. 1937'de Alman hava kuvvetleri, yüzlerce sivili öldürdükleri ve Pablo Picasso'nun ünlü savaş karşıtı *Guernica* (1937) resmine konu olacak şekilde, İspanya'nın Guernica kasabasını bombaladılar.

Almanya ve İtalya, Franco'nun asilerine yardım ettiler, Sovyetler Birliği de hükümet taraftarlarına silah temin etti. Seçilmiş bir İspanyol hükümetini korumak, komünistler ve sol meyilli Batılı entelektüeller arasında romantik bir ülkü olmuştu. Birçok Amerikalı ve Avrupalı, hükümet yanlısı orduya gönüllü katılmışlardı. George Orwell ve Ernest Hemingway'in de içinde olduğu ünlü yazarlar İspanya'ya doluşmuşlardı.

General Franco'nun orduları sonunda Mart 1939'da Madrid'i hükümet taraftarlarının elinden aldıktan sonra, Franco faşist bir diktatör olarak İspanya'yı 1975'te ölene dek yönetti.

Batıda – özellikle entelektüeller arasında – İspanyol İç Savaşı'nın zalimlikleri, faşizme karşıtlığı güçlendirdi, soyutlanmacılığı zayıflattı ve birçok kişiyi sonunda Batı'nın mihver güçleriyle askerî olarak karşı karşıya gelinmesi gerektiği sonucuna vardırdı. Aynı zamanda birçok sol kanat yazar, Sovyetler Birliği'nin İspanya hükümetine olan etkisiz ve kendi çıkarına hizmet edecek şekilde kurgulanmış desteğine tanıklık ettikten sonra hayal kırıklığına uğradılar.

EK BİLGİLER:

1. Ernest Hemingway'in hükümet yanlısı İspanya'ya destek olan Amerikalı bir gönüllü hakkında yazdığı romanı "Çanlar Kimin İçin Çalıyor" (1940), savaş sırasında İspanya'daki kendi tecrübelerine dayanıyordu.

2. "Casablanca" (1942) filminde Humphrey Bogart'ın canlandırdığı alaycı karakter Rick Blaine, Afrika'ya hareket etmeden önce hükümet yanlısı İspanya'ya illegal yollardan silah temin ediyordu.

3. İç Savaş'ta Hitler ve Mussolini'den aldığı kritik yardıma rağmen Franco, II. Dünya Savaşı sırasında (1939-1945) tarafsız kalmaya karar verdi.

Metafiction (Üstkurmaca)

Hem akademideki hem de popüler kültürdeki yazarlar, "meta" kelimesini çok sık kullanırlar. İster tek başına isterse bir ön ek olarak, günümüzün entelektüel jargonunun bir kelimesi olmuştur ve hem pervasızca hem de aşırı derecede kullanılan kelimeler kervanına katılmıştır. Ama ifadenin son dönemki çok kullanılma eğilimi, metafiction edebî türünün somut ve iyi oluşturulmuş –ve şüphesiz yirminci yüzyıl edebiyatının en büyüleyici ve üretken alanlarından biri– olduğuna dair yanlış bir izlenim bırakır.

"Sonra" veya "ötesi" anlamına gelen Yunanca ön ek "meta"dan gelen metafiction, kurmacanın kendisi (yaratımı, araçları ve ürünleri) hakkında olan kurmaca demektir. Üstkurmacanın pek çok eseri, yeni perspektiflerden, yeni temaları tanıtarak ve mevcut malzemeye yeni ışık tutarak, daha önceki kurgusal eserleri yeniden yorumlarlar. Diğerleri, yazar ve yarattığı metin arasındaki ilişkiyi aydınlatarak yazım sürecine odaklanırlar. Bir sonuç olarak üstkurmaca, kendi hünerine ve kurmacalığına dikkatleri çekerek, doğasında kendi kendini referans verme ve ironik olma eğilimdedir.

Tartışmaya açık olmakla beraber, yirminci yüzyılda üstkurmacanın en büyük eseri olarak gösterilen James Joyce'un *Ulysses* (1922) romanı, 1904 Dublin'inde bir reklam satış elemanı kılığında Homer'in *Odyssey*'sini tekrar yorumlar. Böyle yaparak roman, modern dünyada kahramanlığın tanımını sorgular. Bu arada romanın çeşitli bölümlerindeki türleri ve dili kabaca düzelten Joyce, aynı zamanda yazarlık sürecini ve şekil ile içerik arasındaki ilişkiyi baştan keşfeder.

Joyce'tan sonra gelen birçok postmodern yazar, daha eski eserleri tekrar yorumlamaya çalışırlar. Jean Rhys'in *Geniş Sargaso Denizi* (1966), Charlotte Bronte'un *Jane Eyre* romanındaki çatı katına kilitlenmiş Avrupa-Afrika melezi deli bir kadın olan Bertha Mason'un arka planını anlatır. John Gardner'ın *Grendel* (1971) romanı, Anglosakson efsanesi *Beowulf*'ı, canavarın perspektifinden; Grendel'i tartışmasız şekilde Beowulf'tan daha insanî olan yalnız, yarı filozof bir yaratık olarak baştan biçimlendirerek, yeniden anlatır. Tom Stoppard'ın *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* (1967) adlı romanı, Shakespeare'in *Hamlet* oyunundaki görece daha az önemli iki karakterin hayatlarını derinlemesine inceler.

Üstkurmacanın diğer eserleri, yazma ve okuma kurmacasının süreçlerine odaklanır. Milan Kundera'nın *Ölümsüzlük* (1990) adlı romanı, eserin içine bir karakter olarak, kendi yaratımı üzerinde yorumlarda bulunan yazarı yerleştirir. Michael Cunningham'ın *Saatler* (1988) romanı Virginia Woolf'un *Mrs. Dolloway* adlı romanını üç farklı hikâye yoluyla, Woolf'un kendisini 1923'te romanı yazarken, Los Angeles'ta 1949'da romanı bir ev kadını okurken ve 1990'ların sonlarında New York'ta bir kadını romanın olaylarını farkında olmadan hayallerinde yeniden yaşarken tasvir ederek açımlar.

EK BİLGİ:

1. Üstkurmaca, halen tartışılan şekilde, ana karakterlerin hem Cervantes'in onların maceralarının kaydını tuttuğunun ve hem de diğer bir yazarın yayınladığı romanın sahte bir devamı olduklarının farkında oldukları, Miguel de Cervantes'in "Don Kişot"unda, 1600'lerin başında başladı.

Guggenheim Müzesi

New York’un Guggenheim Müzesi, yirminci yüzyılın en devrimci yapılarından biridir. Devasa, sarmalanmış spiral bir yokuş olarak tasarlanan bina, daha önceki müze tasarımları ile arasındaki bağı kopardı.

Müze, Solomon R. Guggenheim vakfının modern sanat koleksiyonuna ev sahipliği yapmak üzere Amerikalı bir mimar olan Frank Lloyd Wright (1867-1959) tarafından yapıldı. 1943’te Nesnel Olmayan Resimler Müzesi’ni zaten kurmuş olan Guggenheim, sanatı için kalıcı bir mekan siparişini verdi. Sanat danışmanı, Barones Hilla von Rebay’e mimar seçimini bıraktı. O da buna karşılık, birçok yenilikçi yapılarıyla, en ünlüsü Pennsylvania, Bear Run’da bir şelale üzerine yapılmış bir ev olan Fallingwater ile zaten ün kazanmış olan Wright’a döndü. Wright’a yazdığı mektubunda von Rebay beklentisini, “Bir savaşçıya, bir mekan âşığına, bir kışkırtıcıya, bir deneyciye ve bir bilge adama ihtiyacım var... Ruhun tapınağını, bir anıtı istiyorum!” diye bildirir.

1951’de vakıf, New York’taki seksen sekizinci ve seksen dokuzuncu caddeler arasında yer alan Beşinci Bulvar üzerinde çok büyük bir arsa satın aldı. Müze, 1959’da tamamlandı. On bölmeli bir kule, genişleyen koleksiyona yer açmak için 1991’de eklendi.

Gugenheim’da Wright, modern mimarinin geometrisi ile doğal organik şekilleri birleştirdi. Yapı, bir notilus deniz kabuğu ile ters çevrilmiş bir ‘ziggurat’a (Mezopotamya’nın spiral şekilli bir tapınağı) benzetilir. Orta avluyu saran yirmi dokuz metre uzunluğundaki beton, spiral rampa iç alana hâkim olur. Ana sergi boşluğu rampa boyunca uzanmasına rağmen, ayrı galeriler her bir kattaki ana yollardan ayrılır. Güneş ışığı, cam tavanlardan süzülür. İzleyiciler genelde en üst kata asansörle çıkarlar ve yokuş aşağı inerken sanat eserlerini izlerler.

Bina 1959 yılında halka açıldığında, hem müthiş bir övgü hem de keskin bir eleştiri ile karşılaştı. Bazı insanlar, Wright’ın sarmalanmış bir spiral tasarlayarak caddenin karşısındaki Central Park görüntüsünü mahvettiğini düşündüler. Diğerleri, rampanın büyük boy resimlere belli bir mesafeden bakmayı zorlaştırdığını ve eğimin istikrarsızlık hissi yarattığını düşündüler. Wright, cam kubbeden gelen doğal ışığın iç alanı aydınlatmaya yeteceğini

iddia etmesine rağmen, müze rahat bir izleme için fazla karanlık olduğunu ve yapay ışıklandırmanın kurulması gerektiğini gösterdi.

Bir sergi alanı olarak sorunlarına rağmen, müze her hafta binlerce ziyaretçiye ev sahipliği yaparak New York'ta en popüler turist çekim merkezlerinden biri olmayı sürdürmektedir.

EK BİLGİLER:

1. Guggenheim Müzesi, Müze Noktası olarak bilinen New York'un Yukarı Doğu Bölgesi'nde konumlanmıştır. Beşinci Bulvarda 82. Cadde ile 105. Cadde arasında beş müze vardır.

2. Guggenheim Müzesi'nin şubeleri, Venedik'te, Bilbao'da, Berlin'de ve Las Vegas'tadır. New York'ta Frank Gehry tarafından tasarlanmış ek bir Guggenheim Müzesi için ve Rio de Janeiro ve Tokyo'da yeni şubeler için olan planlar, çalışılma aşamasındadır.

Asal Sayılar

Bir asal sayı, sadece 1’e ve kendisine tam olarak bölünebilen, 1’den büyük olan doğal sayıdır.

2, en küçük asal sayıdır ve tek çift asal sayıdır. 3, 5 ve 7 de aynı zamanda asal sayılardır, ama 89; 2.521 ve 1.299.007 de öyledir. Aritmetiğin temel kuramı, birden büyük her doğal sayının asal sayıların bir ürünü olarak yazılabileceğini belirtir. Bu şekilde asal sayılar, tüm pozitif sayıların yapı taşlarıdır. Örneğin 209.328 sayısı asal faktörlerin bir ürünü olarak da yazılabilir: 209,328=2^4x3x7^2x89. İki veya daha fazla asal sayının ürünü olan tüm sayılara, “bölünebilir sayılar” denir. 6, bölünebilir bir sayıdır. (2x3) ve 209.328 de öyledir.

Sonsuza dek giden pek çok asal sayı vardır. İskenderiyeli Öklid (Euclid), ilk kez bu gerçeği MÖ üçüncü yüzyılda kanıtladı. İspatı basit ve şıktı. Bizden, asal sayıların sonlu bir kümesi olmadığı gerçeğinin zıddını varsaymamızı ister. O sayıların hepsini birlikte çarpın: 2x3x5x7... X, kümenin en büyük sayısı olsun ve ona 1 ekleyin. Yeni oluşan sayıyı herhangi bir asal sayı ile bölerseniz, her zaman elinizde 1 kalacaktır. 1 eklemek, yeni bir asal sayı yarattı. Böylece, her zaman bulunabilecek yeni asal sayılar vardır.

Asal sayılarla model kurmak, matematikte bugün en büyük zorluklardan biridir. Matematikçiler, halen tüm zamanların en büyük asal sayılarını buluyor olmalarına rağmen, tüm asal sayıları yaratabilecek, her şeyi kapsayan tek bir formülü henüz geliştiremediler.

EK BİLGİLER:

1. 2005 Aralık itibariyle bilinen en büyük asal sayı, ($2^{30\,402\,4}$57 - 1)dir. Bu da 9.152.052 rakam uzunluğundadır.

2. Halen cevaplanmamış, asal sayılara dair pek çok soru vardır. Örneğin ikiz asalların, 3 ve 5, 101 ve 103, 2141 ve 2143 gibi, aralarında iki fark olan sonsuz bir rakamı var mıdır? Şimdilik bilen yok.

3. “Temas” (1997) adlı filmde Jodie Foster’ın karakteriyle temasa geçen yabancılar, zekalarını ve evrensel dil olarak matematiği anladıklarını göstermek için asal sayılardan oluşan bir liste iletirler.

Tonlama ve Atonalite

On yedinci yüzyıldan yirminci yüzyılın başlarına kadar olan tüm müzikler genelde tonlu müzik kategorisine girer. Tonlu müzik, müziğin her parçasında Batı müziğinin on iki tonundan (Do-Do diyez-Re Diyez-Mi-Fa-Fa Diyez-Sol-Sol Diyez-La-La Diyez-Si) birine müziğin geri kalanından daha fazla önem verildiği ve bir referans noktası olarak kullanıldığı fikrine dayanır. Bu tek özel tona, “tonlama merkezi” veya “tonlama notası” denir ve çoğu müzikte bir parçanın merkezi olarak bilinir.

Bu kavram, klasik eserlerin isimlerinde yansıtılır. Eğer bir parçaya “Sol Minör Senfoni” denmişse, muhtemelen parçanın tonlama merkezi Sol’dur, Sol Minör ölçeğe dayanır.

Richard Wagner, tonlamaların aşırı kullanımıyla müziği değiştirmeye başlayan bir besteciydi. Bir gamın grup perdeleri arasında tonları kullanarak parçaları besteledi. Örneğin Do-Re-Mi-Fa-Sol-La-Si-Do’nun Do Majör gamına dayanan Do Majörde yazıyorsa Wagner, Do Diyez, Re Diyez, Fa Diyez, Sol Diyez ve La Diyez tonlarını sıkça kullanabilir.

Wagner’dan sonra besteciler, tonlama zarfını daha ileri itmeye başladılar. Sonuç, on iki perdenin her birine eşit ağırlık verildiği ve müziğin tonlama merkezine dayanmadığı, ahenksizlik anlamına gelen “atonalite” oldu. Tüm melodiler, belli bir tonlama merkezine doğru hareket etmek zorunda değildir. Atonal besteciler, tonlamanın bırakılmasının, soyut dışavurumcuların görsel sanatlar için yeni olasılık dünyaları açması ile aynı şekilde, dışa vurmanın yeni kapılarını açtığını belirtirler.

Bunların hepsi teknik gelebilir, ama tonlama insan kulağına tanıdık ve hoş gelen çoğu müziği kapsar. Neredeyse tüm pop ve folk müzik, tonlu müzik sınırları içine düşer. Bu geleneğe meydan okunduğu zaman, klasik olsun, caz olsun veya pop olsun, sonuç, çoğu insanın kulağına sert gelen ve tanıdık olmayan sestir. Bugün başlangıcından neredeyse yüzyıl sonra bile atonal müzik, dinleyicilere halen ürkütücü ve ‘modern’ gelmektedir.

EK BİLGİLER:

1. Erken dönem atonal müziğin meşhur bir parçası, Arnold Schoenberg’in “Pierrot Lunaire”di (1914).

2. Charles Ives ve Igor Stravinsky gibi birçok besteci, çoklu tonlamalar, veya müziğin bir parçasında eş zamanlı olarak bir tonlama merkezinden daha fazlasına sahip olma pratiği üzerine denemelerde bulundular.

3. Müzikte tonlamanın reddedilmesi, felsefî açıdan ve tarihsel dizilim olarak soyut sanatta elle tutulabilir bir konunun reddedilmesine denk düşmekteydi.

Estetik

Estetik, sanat felsefesidir.

İlk önemli soru: Sanat nedir? Sıradan bir mutfak masası, tahminen bir sanat eseri değildir, ama Lenardo da Vinci'nin *Mona Lisa* resmi, öyledir. Filozoflar bu soruna, "sanatın varlıksal sorunu" demişlerdir. Başka bir deyişle, "Bir nesneyi sanat yapan şey nedir?" sorusu.

Bir muhtemel cevap, sanatın 'güzel' olmasıdır. Ama her güzel şey de sanat değildir. Günbatımları, doğa manzaraları ve belli insanlar, güzeldirler; ama sanat eseri değillerdir. Diğer olası cevap, sanatın bir şeyi temsil etmesi veya bir mesajı iletmesidir. Ancak bir güvenlik kamerasından alınan görüntü, bir şeyi (mesela, kaydettiği insanları) temsil eder ama bu görüntü, sanat değildir. Benzer şekilde İngilizcede cümleler, bir mesaj iletirler; ama bu İngilizcenin tüm cümlelerinin, bazıları öyle olsa bile, sanat eseri olduğu anlamına gelmez.

Felsefî estetikteki diğer önemli soru: Sanatı değerlendirdiğimiz zaman ne söylüyoruz? Bir resme "Bu güzeldir." veya "Bu, iyi sanattır" dersek, sadece resimden hoşlandığımızı veya bize zevk verdiğini mi söylüyoruz? Eğer öyleyse bir gözlemci, bir resmin güzel olduğunu söylerken, diğeri buna katılmayarak çirkin olduğunu söyleyebilir. İlk ifadeler, resmin ilk gözlemciyi memnun ettiği anlamına gelirken sonrakiler, resmin ikinci gözlemciyi memnun etmediği anlamına gelir. Hiçbir ifade, resim hakkında herhangi bir genel gerçeklik iddia etmez. Bu yaklaşımın zorluğu, sanatın değeri hakkında tartışmaya veya fikir yürütmeye hiç yer bırakmayacak şekilde görünmesidir. Aynı zamanda bazı insanların neyin iyi sanat olduğunu ve neden öyle olduğunu diğerlerinden daha iyi belirleyebildikleri düşüncesi, zevk kavramına da hiç yer bırakmaz.

Estetikteki diğer bir soru da şudur: Bir tür nedir? Bir şeyi ne, uzun bir şiirden çok roman yapar? Estetikçiler, aynı zamanda şunları göz önünde bulundurur: Sanatın amacı nedir? Sanat hakkında değerli olan nedir ve bunu neden umursamak zorundayız?

EK BİLGİLER:

1. “Estetik” kelimesi, çok az bilinen Alman filozofu Alexander Gottlieb Baumgarten (1714-1762) tarafından ortaya atılmıştır. “Algılama” veya “duyumsama” anlamına gelen Yunanca bir kelimeden gelir.

2. Platon (MÖ 427-347), sanatçıların gerçeklikten iki kat uzaklaştırıldığına inandı. Çünkü sanatçılar ideal form olan masa ve yatak gibi sıradan nesnelerin, yalnızca resim ve heykel gibi taklitlerini ürettiler.

Zen

Bir din, felsefe, bir yaşam biçimi ve bir sanat formu olarak bilinen Zen Budizmi, MS 520'de Bodhidharma adında bir adamla başladı. İnananlara göre Bodhidharma, Hindistan'dan Luoyang'aki Çin krallığına seyahat etti. Luoyang'ta Bodhidharma, İmparator Wu'nun karşısına çıktı ve kişisel çıkarın değersiz olduğunu belirtti. Sonrasında öğrenci kabul etmeden önce dokuz yıl bir duvarın önünde oturduğu ve meditasyon yaptığı bir manastırda yaşadı.

Meditasyon anlamına gelen "Zen", kişinin sonunda nirvanaya erişebilmek amacıyla zihnini soğukkanlı tutabilmesi veya özgürleştirebilmesi için meditasyon yapmasının önemine vurgu yapar. Zen'in en yaygın tipi, "Zazen", yani lotus pozisyonunda otururken yapılan oturma meditasyonudur. Zen Budistleri, özellikle grup meditasyonunu savunurlar.

Budizm'in bir dalı olan Zen, Çin'de hem Taoculuk hem de Konfüçyusçuluk'tan büyük oranda etkilendi. Ancak onu Budizmin diğer formlarından ayrı kılan şey, metinlerin ve öğretmenlerin ele alınma şeklidir. Zen, antik Budist metinleri çalışmanın, meditasyon pratiği kadar önemli olmadığına inanarak, metin çalışmasının önemini azaltır.

Bunun dışında Zen, öğretmenlerin birbirini takip etmesine aşırı bir önem atfeder. Bodhidharma ve havarileri ile başlayarak, bilgeliğin doğru bir çizgisi kuruldu. Bir öğreticinin öğretmenlik mirasının izini sürmek, saygınlık düzeyi için esastır.

Çin'e gelişinden sonra Zen Budizmi, Japonya'ya, Kore'ye ve Vietnam'a yayıldı. Ancak geçen 1.500 yıldan fazla zamanda her bir dal kırıldı, böylece Japon Zeni, artık Çin'deki ataları gibi değildir. Benzer şekilde, Koreli ve Vietnamlı kuzenleri de farklılaşmıştır.

EK BİLGİLER:

1. Kinhin veya yürüyen Zazen denen diğer bir meditasyon tipi, bir grup insanın bir odanın içinde omuzları daima merkeze bakarak saat yönünde yürümesiyle yapılan meditasyon şeklidir.

2. Meditasyon için kullanılan orijinal Sanskritçe kelime, Çin'ceye "Chan" olarak geçirildi. "Chan" sonraları, Japonya'da "Zen", Kore'de

“Seon” ve Vietnam’da “Thien” oldu.

Adolf Hitler

Adolf Hitler (1889-1945), 1939'da Polonya'yı işgaliyle II. Dünya Savaşı'nın başlangıcını tetikleyen Almanya'nın diktatörüydü. Savaş, söze dökülmesi çok zor bir yıkım ve insanlık ıstırabının eşlik ettiği elli milyon ölüme neden olarak sonunda yerkürenin neredeyse her köşesine yayılmıştı. Hitler'in, mihver güçleri Japonya ve İtalya'dan aldığı yardıma rağmen, 1943 yılıyla beraber dalga Almanya aleyhine olacak şekilde tersine döndü. 1945'te Hitler, zafer kazanmış Müttefik orduları Berlin merkezindeki yer altı sığınağına yaklaştığında, kafasına bir kurşun sıkarak intihar etti.

Birçok diktatörün tersine Hitler, hükümdarlığı boyunca arkasına geniş bir halk desteği aldı. Aslında Nazi Partisi, 1930'ların başlarında Almanya'nın son demokratik seçimlerinde iyi iş çıkarmıştı. Hitler, insanı adeta hipnotize eden bir konuşmacıydı ve karizması çoğu Alman'ı, Naziler'in I. Dünya Savaşı'nda (1914-1918) yaşanan aşağılayıcı yenilgiden sonra ulusun düşüşünü tersine çevirebileceğine ikna etti. Ancak Almanya'nın teslim olmasından sonra Hitler'in hemşerilerinin çoğu, ülkelerini harabeye çevirmiş olan "führer"lerini (lider) reddettiler.

Hitler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Almanca konuşan bölgesi olan Avusturya'da doğdu. Bir ressam olmayı istemişti, ama Viyana'daki sanat okulları onu bu fikrinden vazgeçirdiler. Almanya'ya taşındı ve I. Dünya Savaşı'nda birkaç küçük yara alarak savaştı. Savaştan önce Hitler'in hiçbir güçlü siyasi inancı yoktu. Ama Almanya'nın yenilgisinden sonra, bir Yahudi komplosunun ulusun aşağılanmasında bir bakıma gizliden gizliye sorumluluğu olduğuna dair, halkça tutulan teoriyi benimsedi. Geleceği belirsiz, Yahudi karşıtı bir siyasi parti olan Nasyonal Sosyalistler'e katıldı ve hemen sonrasında partinin lideri oldu.

Yahudi karşıtlığı Almanya'da I. Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra çok yaygın olmasına rağmen, Almanlar'ı Nazi Partisine çeken şey, Hitler'in kişiliğinin kendisiydi. Savaş zamanı Almanya'nın silah fabrikalarının başında bulunan bir mimar olan Albert Speer, Hitler'in konuşmasını ilk kez duyduğu zamanki hislerini, "herhangi bir kuşkuyu, çekinceyi süpürüp atan, insanın hemen hissedeceği bir coşkunluk dalgası" olarak tarif etti.

EK BİLGİLER:

1. İntiharından sonra istilâcı Sovyet güçleri Hitler'in cesedinden arta kalanları ele geçirdiler. Kafatası, Moskova'da bir hükümet binasındadır.

2. Naziler, II. Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı olan Batı ülkelerinde bile birçok destekçiyi kendisine çekti. Savaştan önce Amerika Birleşik Devletleri'nde Hitler'in hayranları içinde ünlü pilot Charles Lindbergh ve araba üreticisi Henry Ford da vardı.

3. Hitler, Berlin'de yapılan 1936 Olimpiyatları'nda Alman ırkının üstünlüğü teorisini ispat etmeyi umdu. Ama siyah bir Amerikalı atletin, Olimpiyat tarihindeki en ünlü başarılardan biri olarak, dört altın madalyayı birden kazanması, bu umutlarını yıktı.

“Bu, Benim Mektubumdur Dünyaya”

Bu benim mektubumdur Dünyaya
Hiçbir zaman yazmamış olan Bana-
Basit Haberleri Doğanın söylediği-
Şefkatli İhtişamla
Teslim edilmiştir Onun Mesajı
Ellere, benim göremediğim-
Onun aşkı için benim –Tatlı– hemşerilerim
Şefkatle yargılayın -Beni

Ömrü boyunca gerçekten tanınmamasına rağmen, ölümünden bu yana Emily Dickinson (1830-1886), Amerika’nın en büyük şairlerinden biri olarak kabul gördü. Hem biçim hem de teknik olarak devrimci, kısa, hicivli şiirleri, engin iç dünyasını aydınlatır.

Dickinson, ailesinin memleketi olan Massachusetts’e bağlı Amherst’te doğdu ve büyüdü. 1840’ların sonlarında orta eğitimini tamamladıktan sonra, ilk atılımını şiir yazarak yaptı. Erken dönem eserleri, şiirsel öyküler, ilahiler ve diğer geleneksel formlardan faydalandığından, daha gelenekseldi. Ancak 1860’larla beraber Dickinson, ritimle, kafiyeyle, kelime seçimiyle ve noktalama işaretleriyle cesur denemelerde bulunarak mevcut biçimleri dönüştürmeye başladı. Sonuç, bilindik ile beklenmeyen arasında gerilim yaratan ve basılı kâğıt üzerinde hatasız bir görüntü sergileyen bir şiirler bütünüydü.

“Bu, Benim Mektubumdur Dünyaya” (1862), Dickinson’un biçimini, şeklini ve sesini simgeler. Şiirlerinin hepsi gibi sadece ilk satırıyla bilinir, başlıksızdır. İki dörtlükten oluşan şiiri, birbirinin yerine geçen, (her bir satırında vurgulu-vurgusuz bir modelde altı veya sekiz heceden oluşan standart bir şiirsel öykü formu) kafiyeli bir kısa bir uzun dörtlük veya üçlük hece ölçüsünde yazılır. İlk satırda, bir kısa bir uzun hece ölçüsüyle değil, ama “Bu” kelimesine vurgu yapan bir vurgulu bir vurgusuz hece ölçüsüyle başlar. Biçiminin tipik örneği olarak, satırların akışını kıran tireleri şiirinin arasına serpiştirir ve belli kelimeleri öne çıkarır.

Şiir, Dickinson'un eserinin iç gözlemsel temalarını – bu durumda sanatsal yaratıcılığı – örnekler. Yaratıcı enerjisinin ürününü dünyaya salmak konusundaki güvensizliğini, eserlerinin "Mesajı"nı "Göremediği ellere" teslim etmesinin doğasındaki riski dillendirir. Son satırdaki "Şefkatle yargılayın – Beni" ifadesi, yeryüzünde bulunmuş olan muhtemelen her sanatçı veya yazarın kaygısını içinde barındırır.

EK BİLGİLER:

1. Dickinson'un yazdığı 1.700'den fazla şiirin sadece yedisi, yaşarken basıldı.

2. Dickinson, aynı zamanda büyük oranda korunmuş olarak bugüne ulaşan yüzlercesini yazdığı mektupların da üretken bir yazarıdır. Uzmanlar bu yazışmaları, Dickinson'un şiirlerindeki kadar zengin dilinden dolayı oldukça değerli bulurlar.

Kübizm

Kübizm, yirminci yüzyılın başlarının muhtemelen en önemli sanat akımıydı. İnsanların ve şeylerin şekillerini basit geometrik şekillere indirgedi ve matematiksel perspektif kurallarını reddetti. Böyle yaparak, bir izleyicinin iki boyutlu bir yüzey üzerinde boşluğu ve hacmi anlama biçimine meydan okudu.

Kübizmin köklerinin sert, açısal kenar çizgilerini doğal formlara veren ve onları eş zamanlı olarak farklı bakış açılarından tasvir eden Paul Cezanne'ın son dönem eserlerine dek izi sürülebilir. 1907'de Pablo Picasso, resmin dışındaki bir adamı işaret eden, bir genelevdeki dört fahişenin resmi olan *Les Demoiselles d'Avignon*'da Cezanne'ın yaklaşımını ilerletti. Kadınlar, arka fondaki keskin açıları tamamlayan geometrik bedenlere sahiptiler. Gölgeler, keyfî düşüyordu ve kadınların bedenleri belli bir mesafeden düzenli bir şekilde küçülmüyordu. Ön planı arka plana düşürterek Picasso, izleyicinin resmin düzlüğünün tam olarak farkında olmasını sağladı.

Arkadaşı sanatçı Georges Braque'ın da katılımıyla Picasso, kübizmin ilkelerini daha da ileriye götürdü. Akımın adı, Braque'ın "küçük küplerle" sanat yarattığını sanat eleştirmeni Louis Vauxcelles'e anlatan Henri Matisse tarafından bulundu. Karşılığında Vauxcelles, Braque'ın eserlerini "kübik tuhaflıklar" olarak yorumladı.

1908 civarından 1912'ye kadar süren kübizmin ilk fazına 'analitik kübizm' denir. Bu fazda iki sanatçı öncelikle, keyfî gölgeler resmederek ve neredeyse tüm renkleri ortadan kaldırarak, perspektif kuralları ile oynayarak bilinen formları yıkmakla ilgilendiler. Görseller soyut görünmesine rağmen, doğadaki bir şeyle, genelde bir insan figürü veya bir natürmort ile

ilişkilendirilebilir. Bu dönemin tipik bir kompozisyonu, Braque’ın *Portekizli*’sidir (1911).

1912 civarında Braque, tuvalleri üzerine gazete kâğıtları ve duvar kâğıtlarından parçalar yapıştırmaya başladı. Böylelikle akımın ikinci fazı (sentetik kübizm), sentetik malzemelerin resimlere eklenmesine doğru evrildi. Örneğin Picasso’nun *Hasır İskemleli Natürmort* (1911-1912) resminde balmumundan bir parça, resmin arka fonu olması için hasır iskemle model ile birlikte basılır ve gerçek bir ip, tüm kompozisyonu çerçeveler.

1914’te I. Dünya Savaşı’nın başlangıcıyla beraber kübizm akımı, temelde bitti; ama resmin geleneksel ilkelerinin kökten reddi, ardından gelen tüm modern sanatçılara bir ilhamdı.

EK BİLGİLER:

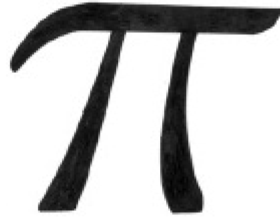
1. Kübizmin sonraki formları, kübist-fütürizmi, sadelikçiliği, orfizmi ve keskinlikçiliği içine alır.

2. Amerikalı sanatçılar Stuart Davis ve Aaron Douglas, kübizmden kuvvetli bir şekilde etkilendi.

3. Braque ve Picasso, kübist dönemleri boyunca tekrar ve tekrar aynı motifleri resmettiler. Aralarında en yaygın olanları, müzikal çalgılar, şişeler, sürahiler, bardaklar, gazeteler ve büyük harflerdir.

Pi

Bir çemberin çapı, çemberin bir tarafından diğerine, ortasından doğrudan geçen mesafedir. Bir çemberin çevresi, çemberin dış kenarı çevresindeki tüm yolun mesafesidir. Çap ile çevre arasındaki ilişki, asla değişmez. Çemberin büyüklüğü önemli olmaksızın – ister poker pulu olsun, ister yeryüzünün ekvatoru olsun fark etmez – çap, çevresinin 3.14’de 1’i civarındadır. Ama 3.14 sadece bir ‘yaklaşıklık’tır. Gerçek sayıya π veya pi denir.

Pi, aşırı derecede kullanışlı bir sayıdır. Bir çemberin bir ucundan bir ucuna mesafeyi veya mesafenin yarısını (yarıçap, *r*) biliyorsanız, baştanbaşa tüm çevresini ölçmeksizin çevresini belirlemek için pi sayısını kullanabilirsiniz. Aynı zamanda bir çemberin alanını da (alan=πr^2) bulmanıza ve çemberleri, küreleri ve yayları içeren çoğu geometrik problemleri çözmenize yardım edebilir. Ama pi, aynı zamanda geometrinin dışında da kullanışlıdır. Werner Heinsenberg’in belirsizlik ilkesine, Albert Einstein’ın genel göreceliliğinin alan denklemine, Charles-Augustin de Coulumb’un elektrik kuvveti yasasına ve fiziğin, istatistiğin ve sayı kuramının birçok diğer alanına eklemlenebilir.

Pi, aynı zamanda büyüleyicidir, çünkü çok basit bir kavram olmasına rağmen hiç kimse kesin bir şekilde onu hesaplayamaz. Pi, bazen 3.14159265..... olarak yazılır, çünkü pi’nin sonu yoktur. Ondalık noktasından sonra gelen sayılar, tekrarlamaksızın sonsuza dek devam edecektir. İki tam sayının oranı olarak ifade edilemeyen bir sayı olan, bir irrasyonel sayı olarak adlandırılır. Antik çağda Babilliler ve Mısırlılar, pi’nin farkındaydılar ve halen yapmakta olduğumuz şeyi kesin olarak yapmaya çalışıp onu belirlemeye çalıştılar. Babilliler, çok da kötü sayılmayacak bir tahminle onu 3.125 olarak, Mısırlılar ise 3.16 olarak hesapladılar. Saniyede 2 trilyon işlem yapabilen bugünkü süper bilgisayarlar, pi’nin ilk 1.241.100.000.000 hanesini tam olarak tespit ettiler.

EK BİLGİLER:

1. Syracuse'lu Arşimed (MÖ 287-212), pi'nin çok kesin bir tahminini elde etmek için kalkülüsün ilk formunu kullandı. 223/71 ile 22/7 arasında olduğunu söyledi. İki limitinin bir ortalaması, yakın bir tahmin olan 3.1418'dir.

2. Alman matematikçi Ludoph van Ceulen (1600 civarı), pi'nin ilk otuz beş hanesini tam olarak hesapladı. O kadar gurur duydu ki mezarına onları kazıttı.

3. Pi-dilbilim, pi'nin hanelerini hatırlaması için belleği güçlendiren araçlar yaratmaya adanmıştır.

4. 2 Temmuz 2005 gününde, doksan beş yaşındaki Japon bir akıl sağlığı danışmanı, pi'nin ilk 83,431 ondalığını başarılı bir şekilde ezberden okudu.

İkinci Viyana Ekolü

Yenilikçi besteci Arnold Schoenberg (1874-1951) ve iki öğrencisi Alban Berg (1885-1935) ve Anton Webern (1883-1945), İkinci Viyana Ekolü olarak bilinirler çünkü bestecilikle geçen hayatları, on sekizinci yüzyılın klasik Viyanalı ustalarının (Franz Jesoph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart ve Ludwig van Beethoven) yaptığı gibi Viyana'da üslenmiştir. Atonal ve on iki tonlu seri eserlerden oluşan konserlerini müzik dünyasına curcuna ve karışıklıkla çalarak tanıttılar.

Babası öldüğünde bir müzik yazarı olarak geçinmeye çalışan Schoenberg, Yahudi karşıtı Avusturya'da Ortodoks bir Yahudi olarak yetiştirildi. 1901'de Berlin'de Stern Konservatuarı'nda beste profesörü oldu ve 1904'te Berg ve Webern'i öğrencisi olarak işe aldAı. Schoenberg'in erken dönem müziği, Richard Wagner'ın renkliliğini taklit eder, ama 1905 ve 1907 arasında tonlu sistemlerden yavaşça uzaklaştı. 1912'de yazılan iki eseri, *Pierrot Lunaire* ve *Orkestra İçin Beş Parça*, atonaliteyi benimsemeleriyle dünyayı sarstı ve besteciliğin yeni bir çağı başladı. Her iki parça da başlangıçta göze çarpan mantıklı düzenleme eksikliğinden eleştirildi ve cevaben Schoenberg, atonalite için rasyonel bir sistem kaleme aldı: On iki tonlu dizilim.

Berg ve Webern, ustalık tekniklerini geliştirdiler. Webern, 'toplam dizilim' adı verilen şeyi yaratırken dizilimi, tonlar kadar dinamik değişime ve ritme de uyguladı. Webern, duygusal ifadelerin devasa patlamalarını minik, matematiksel, verimli boşluklara sıkıca tıkıştırarak modernizm ile romantizmi birleştirmesiyle de bilinir. Berg, operası *Wozzeck* gibi *Keman Konçertosu* (1935) adlı eseri de dahil olmak üzere yüzyılın en tutkulu telli parçalarından bazılarını yazmak için atonaliteyi kullandı.

Her üçü de zamanın sanatsal ve siyasi düşüncesini yansıtan, sivriltilmiş, tutkulu ve dehşet verici müzikler yazdılar. Yakın ilişkilerine rağmen, Schoenberg 1933'te Naziler'den kaçtığı zaman, bir Nazi sempatizanı olan Webern geride kaldı. 1945'te bir Amerikan askeri tarafından kazara vuruldu. Berg, elli yaşında bir böcek ısırığından kaynaklanan hastalıktan dolayı öldü ve Güney California Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmaya giden Schoenberg, her ikisinden de daha uzun yaşadı.

EK BİLGİLER:

1. Schoenberg, “atonal” ifadesinden nefret etti, çünkü “tonsuz” ifadesini çağrıştırdığını hissetti. Onun yerine tarzının tüm içeriğini vurgulayan “pantonal” ifadesini önerdi.

2. Berg ve Webern ile beraber Schoenberg, 1916’da Viyana’da Özel Müzik Performansları Topluluğu’nu kurdu. Sadece üyelerin, avangart besteciler tarafından gerçekleştirilen bir dizi açılışa gelmesine izinleri vardı ve alkışlamaya izin verilmiyordu. Bu gösterimler, üçlüyü halkın gözünden uzak tuttu, ama işin içinde olan sanatçılar arasında özgür bir iletişimi de teşvik etti.

3. Webern, çoğu on dakikadan az süren sadece otuz bir sınıflandırılmış parça yazdı.

Varoluşçuluk

“Varoluşçuluk”, Jean Paul Sartre (1905-1980)) ve Albert Camus (1913-1960) gibi tanınmış yirminci yüzyıl Fransız filozoflarının düşüncelerini tarif etmek üzere bulunmuş bir ifadedir. Herhangi bir konu üzerinde tek bir varoluşçu görüş yoktur. Varoluşçuları birbirine bağlayan şey, insan özgürlüğü, aslına uygunluk ile korku ve kaygı gibi tecrübeler üzerine yaptıkları bir vurgudur.

Yirminci yüzyılın varoluşçuları, Danimarkalı düşünür Soren Kierkegaard (1813-1855) dahil birçok şeyden etkilenmişti. Kierkegaard, dinî inancı savunarak yazdı. İnancın iradi, irrasyonel bir sıçrayışı gerektirdiğini savundu. Ama dinî inancın, *Ölümcül Hastalık* (1849) kitabında tarif ettiği gibi manevi bir durum olan umutsuzluğun tek ilacı olduğuna inandı.

Sartre ve Camus, hem kurgu hem de felsefe yazdılar. *Bulantı* (1938) adlı romanında Sartre, dünyanın saçma ve anlamdan yoksun olduğuna dair hasta edici bir hissi tarif etti. *Varlık ve Hiçlik*” (1943) gibi daha doğrudan felsefî eserlerinde Sartre, bir kişinin kendi kaderini seçmede özgür olduğunu ve yapamadığımız tek şeyin seçmeyi başaramamak olduğunu savundu. Bir dinî inanç sistemi gibi bir takım sorgulanamayan gerçeklere tutunarak çoklukla özgürlüğümüzden kaçmaya çalıştığımıza inandı. Bu eğilime “kötü inanç” adını verdi.

Camus, özellikle *Yabancı* (1942) ve *Veba* (1947) romanlarıyla bilinir. *Yabancı* romanında ana karakter Mersault, görünürde bir neden olmaksızın bir Arap gencini öldürür ve ölüme mahkûm edilir. İdamı yaklaştıkça Mersault, yaşamını ve cinayet için olan sorumluluğunu gözünün önüne getirir. Aslına uygunluğun, birinin hayatından sorumlu olmanın ve seçim özgürlüğünün varoluşçu temaları, Camus’nun kitaplarında işlenir.

EK BİLGİLER:

1. Kierkegaard, eserlerinin çoğunu çeşitli takma adlar altında yazdı.

2. Sartre’ın “Çıkış Yok” adlı oyununda üç yabancı, kendilerini çıkamayışları kötüye alamet olan bir otel odasında bulurlar. Yavaşça birbirlerinden nefret etmeye başladıkça, cehennemde olduklarını fark ederler. Oyun, ünlü “Cehennem, başkalarıdır.” ifadesini içerir.

3. Friedrich Nietzsche (1844-1900), varoluşçuluk üzerinde diğer bir önemli etkiydi.

Karma

Karma, Hindu inancının merkezi olup, ahlakî sebep - sonuç döngüsüdür.

Hinduizm gelenekleri, MÖ 3000 yılına kadar gider ve bu inancın bilinen bir kurucusu yoktur. Hindular doğum, yaşam, ölüm ve reenkarnasyondan oluşan bir döngüye inanırlar. Yaşam boyunca bir kişinin iyi veya kötü eylemleri, kişinin karmasını etkiler. Bu kavram, çoklukla "Ne ekersek onu biçeriz." deyişi ile ifade edilir. İyi eylemler, iyi bir geleceğe götürür; kötü eylemler, kötü bir geleceğe. İyi eylemler veya davranışlar yapmaya bir rehber olarak Hindular, antik Hindu yazılarına göre erdemi veya "doğru olanı" takip ederler.

Karmanın üç açısı vardır. İlki "prarabadha"dır. Prarabadha, kontrolümüzün dışındadır. Ailemizin kim olduğu, hangi toplumsal sınıfta doğduğumuz, evimizin nerede olduğu gibi yaşamlarımızın temel durumunu tarif eder. Bu şartlar, değiştirilemezler ve bir önceki hayatımızdaki davranışlarımız tarafından belirlenirler.

Karmanın ikinci açısı, "samchita"dır. Geçmiş hayatımızdaki tüm eylemlerimizin kişisel ilgilerimize, eğilimlerimize ve kişiliğimize nasıl etkide bulunacağını tarif eder. Samchita karma, neden aynı çevrede doğan iki çocuğun buna rağmen çok farklı eğilimleri olabileceğini açıklar. Samchita karma, şimdiki yaşamlarımızın çok çalışma ve derin düşünce ile değiştirilebilir olduğunu söyler. Doğarken beraberimizde getirdiğimiz kötü alışkanlıklar iyileştirilebilir. Diğer yandan iyi alışkanlıklar da bozulabilir.

Son olarak karmanın üçüncü açısı, "agami", şimdiki yaşamlarımızda yaptığımız, şimdiki yaşamlarımızda bizi etkileyen eylemler ve davranışlardan oluşur. Örneğin bir komşuya iyi veya kötü muamele etmek, bir gün bize nasıl muamele edileceğini belirler. En çok bizim kontrolümüzde olan karma, agamidir.

Karma anlayışı aynı zamanda Budizm'de de olmasına rağmen, Hindu karma bir tanrının müdahalesini de dikkate aldığından önemli derecede farklıdır. Hindular, birisi öldüğü zaman, Brahman diye bilinen bir doğaüstü varlık tarafından o kişi tarafından yapılan iyiliğin ve kötülüğün ağırlığının ölçüleceğine ve bunun sonucunda da reenkarnasyonun sonraki yerini belirleyeceğine inanırlar. Ayrıca birkaç kötü eylemi, birçok iyi eylem takip

ederse, Brahman’ın ilk başta yapılan hataların olumsuz etkilerini hafifletebileceğine inanılır. Diğer yandan Budistler, karmaya mutlak bir doğa yasası olarak bakarlar.

EK BİLGİLER:

1. Karma, kötülüğün Tanrı’nın olduğu bir dünyada neden var olduğunu açıklayan bir araçtır. İnsanların kötü eylemleri, gelecek yaşamlarda daha fazla kötülük yaratan olumsuz karmayı yaratır.

Yahudi Soykırımı

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, ABD Ordusu'nun 45. Piyade Bölüğü, güney Almanya'da küçük bir şehri ele geçirme emrini aldı. Bölüğün kumandanı, Yarbay Felix Sparks, demiryolu boyunca uzanan bir Nazi toplama kampı civarına, savaştan yorulmuş ordularından geçici bir birliği göndererek kasabaya girdi. Kampın ve kasabanın adı, Dachau'ydu.

Sparks'ın Dachau'da o sabah tanıklık ettiği şey, çok yakında dünyanın bilincine musallat olacak bir kâbustu. Hoş Bavarya ormanında binlerce masum insan, ölü veya ölmek üzere yerlerde yatıyordu. Dachau'da kalan Alman askerleri, çok az bir direniş gösterdiler. 45inci bölüğün dehşete düşmüş adamları kampa girdiklerinde, insan etinin kokusu, orman havasını bastırmıştı. Sparks, sonraları tarihçilere o gün hissettiklerini anlatırken "Hapsedilme bölgesinin girişine yakın yerdeki sahne, tüm hislerimi uyuşturdu." dedi. "Dante'nin Cehennemi, Dachau'daki gerçek cehennemin yanında soluk bir benzetme olurdu." diye ekledi.

Dachau, dehşet verici bir ilk örnekti: Adolf Hitler'in 1933'te Almanya'da başa geldikten kısa bir süre sonra açtığı ilk toplama kampıydı. İlk başta kamp, Nazi rejiminin muhaliflerine ev sahipliği yapmıştı, ama savaş sırasında Naziler sırf Yahudi olmalarından dolayı Alman vatandaşlarını tutsak etmişti. 30.000'den fazla mahkûm, Dachau'da sistematik olarak öldürülmüştü – korku verici bir rakam, ama Nazi Soykırımı sırasında Avrupa genelinde öldürülen altı milyon Yahudi'nin sadece küçük bir kısmıydı. Nazi işgali altındaki Polonya'daki bir toplama kampı olan Auschwitz'deki gaz odaları, bir milyondan fazla ölümden sorumluydu.

İngiliz, Sovyet ve Amerikan orduları, 1945 ilkbaharında Nazi toplama kamplarını özgürleştirmeye başladıkça Alman zalimliğinin son kertesi de ortaya çıkmaya başladı. Etnik saflaştırma adına Hitler ve yandaşları, Almanya ve Nazi işgali altındaki Avrupa'da tüm Yahudi nüfusunun kökünün kazınmasını emretmişlerdi. Nazi kampları aynı zamanda binlerce kimliği belirsiz Romanı (Çingene), Polonyalıyı, eşcinseli ve siyasi karşıtını katletmişti. Savaştan sonra Müttefikler, Avrupa'daki kitlesel soykırımdan sorumlu olan bir dizi Alman yetkiliyi yakaladı ve idam ettiler.

EK BİLGİLER:

1. Sparks'ın ele avuca sığmayan bir kısım askeri, Dachau'ya girer girmez o kadar öfkelenmişlerdi ki kampın SS muhafızlarını hemen oracıkta idam etmeye başladılar. Amerikan askerleri, askeri mahkemede yargılandılar, ama ABD Generali George S. Patton, kovuşturmayı durdurma emri verdi.

2. Soykırımın mimarı ve lojistik planlamacısı Adolf Eichmann, 1960'da Arjantin'de yakalanana kadar, savaş sonrası Almanya'nın karmaşasında Avrupa'dan kaçmayı başardı. İsrail'de insanlığa karşı suç işlemekten yargılandı, suçlu bulundu ve 1962'de asıldı.

3. Müttefiklerin çabalarına rağmen, soykırıma karışan çoğu kişi asla cezalandırılmadı. Örneğin bir tahmine göre Auschwitz'de görev yapan 7.000 SS askerinin sadece 800 tanesi mahkemeye çıkarıldı.

Romantizm

Romantizm, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Avrupa'yı ve Amerika Birleşik Devletleri'ni silip süpüren geniş çaplı bir entelektüel ve sanat akımıydı. 1700'lerin Aydınlanma dönemi boyunca Batı entelektüel düşüncesine baskın olan akılcılığa, kesinliğe ve kısıtlamalara karşı doğrudan bir tepkiydi. Romantizm kök saldığında, edebiyattan sanata ve müziğe pek çok alanda yerini buldu.

Aydınlanma çağının düşünürleri ampirik ve akılcı düşünceye değer verirlerken romantikler, insan duygusunun ve tutkusunun akıl ve zekadan daha gerçek rehberler olduğuna inandılar. Romantik edebiyat böylece kişinin kendi görüşünün lehine – İngiliz şair William Blake'in ünlü "Bir sistem yaratmalıyım, yoksa bir diğer adamınkinin kölesi olacağım." İfadesinde kapsanan bir bakış açısı – bilinenin reddini, yaratıcılığı, hayal gücünü, duyumları kutsar. Doğal olarak romantik edebiyatın birçok eseri, dehâlâr veya deliler gibi anormal veya yanlış anlaşılan karakterlerin büyüleyici özgünlüğünü sergilerler. Bu figürler, Mary Shelley'in *Frankenstein* (1818) romanındaki canavar gibi grotesk veya Alexandre Dumas'nın *Monte Cristo Kontu* (1844-1845) romanındaki yanlışlıkla mahkûm edilen Edmond Dantes gibi toplum dışına itilmiş olabilir.

Edebiyatta romantik dönemin başlangıcı, çoğunlukla İngiliz şairleri Wordsworth ve Samuel Taylor Coleridge'in *Lirik Balatlar* başlıklı birbirine bağlı şiir derlemesini bastığı zaman olan 1798 yılına tarihlenir. 1800'de Wordsworth *Lirik Balatlar'a*, şiiri "güçlü duyguların gelişigüzel akışı" olarak tanımladığı oldukça etkili bir önsöz ekledi. Aklın bu apaçık reddi, romantik akımı kucaklamaya bir çağrı haline geldi.

Romantik edebiyatın erken dönem öncüleri, İngiliz şairleriydi: John Keats, Percy Bysshe Shelley ve Lord Byron yanında Blake, Wordsworth ve Coleridge. Çok geçmeden romantizm, Victor Hugo'nun *Notre Dame'ın Kamburu* (1831) romanı gibi eserleri etkileyerek düzyazının içine sızdı ve Avrupa'nın diğer yerlerine yayıldı. Daha sonra Amerikalı aşkıncı yazarların, romantiklerin doğa övgüsü üzerine inşa etmeye koyuldukları yere, Atlantik'in öbür kıyısına geçti. Aslında on dokuzuncu yüzyıl Amerikan edebiyatının büyük şahsiyetlerinin çoğu (Edgar Allan Poe,

Nathaniel Hawthorne, Herman Melville ve diğerleri) romantik geleneğe net biçimde dahil oldular.

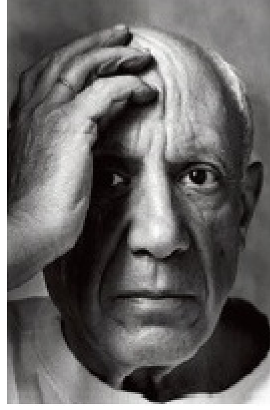
1800'lerin sonlarıyla beraber romantizm, Gustave Flaubert'in *Madam Bovary* (1857) romanı gibi eserlerin öncülük ettiği gerçekçiliğin karşısında hız kaybetti. Etkisi, önemli kaldı; romantik şairlerin ve romancıların eserleri hâlâBatı ölçütünün en popülerleri arasında yer almaktadır.

EK BİLGİ:

1. Ludwig van Beethoven'ın tutkulu, duygusal eserlerinde saldığı köklerle romantizm, on dokuzuncu yüzyıl boyunca müzikte çiçek açtı. Büyük besteciler arasında Frederic Chopin, Richard Wagner ve Piotr Ilych Tchaikovsky vardı.

Pablo Picasso

Pablo Picasso (1881-1973), yirminci yüzyılın en ünlü ve en etkili sanatçılarından biriydi. Tüm zamanların en üretken ve en çok yönlü ressamı olarak, dikkatlerin üzerinde olduğu seksen yıllık kariyeri boyunca müthiş bir biçim çeşitliliği kurdu ve ustalaştı.

İspanya, Malaga'da doğan Picasso, bir 'dahi çocuk'tu. Bir sanat öğretmeni olan babası, genç çocuğun yeteneğini gördü ve bu yönde destekledi. Picasso, o zamanın avangart sanat sahnesinin merkezi olan Paris'e gitti. 1901'de en iyi arkadaşının intiharını takip eden zamanda Picasso, "Mavi Dönem" olarak bilinen bir döneme girdi; konularının hüznünü ve yoksunluğunu iletmek için mavinin çeşitli gölgelerinde kompozisyonlar resmetti. 1904 yılıyla beraber Picasso, daha sıcak tonlara kaydı ve sirk oyuncularının ve palyaçoların görsellerine odaklanmaya başladığı "Gül Zamanı"na girdi.

1907'de Picasso, *Les Demoiselles d'Avignon* adlı ilk kübist resmini yaptı. Kadın güzelliğinin Batı ölçütünden ayrılarak Polinezyalı, İberyalı ve Afrikalı heykelleri figürleri için model olarak kullandı. Tek-nokta perspektifinin (Rönesans'tan beri baskın olan teknik) kurallarını reddeden Picasso ve arkadaşı kübist Georges Braque, sanatın rotasını sonsuza dek değiştirdi.

Picasso, sürekli olarak biçimlerini ve resme olan yaklaşımını gözden geçirdi. 1917'de örneğin, tek renkli kübist resimlerine renk katmaya başladı. Sonraları *Üç Müzisyen* (1921) adlı resminde kübist unsurları, figürlerin dinamik ritmini yakalamak için canlı renklerle ve motiflerle

birleştirdi. 1920'lerin sonlarında Picasso, gerçeküstücü akıma dahil olmaya başladı. Başkalaşım kavramına merak saran Picasso, 1930'lar boyunca yarı insan, yarı hayvan yaratıkların resimlerini üretti. Bu safha sırasında Picasso, aynı zamanda şiir ve *Kuyruğundan Yakalanan Arzu* (1941) başlıklı bir gerçeküstücü oyun da yazdı.

Picasso'nun eserleri, İspanyol İç Savaşı'nın başlangıcından sonra 1930'ların ortalarında daha siyasi oldu. Bu sürecin en iyi bilinen resmi *Guernica* (1937), faşist General Francisco Franco'nun emriyle Alman bombardıman uçakları tarafından vurulan küçük bir Bask kasabasının imha edilişini tasvir eder. II. Dünya Savaşı boyunca Picasso, şöhretinin onu yok edilmekten koruduğu Nazi işgali altında Paris'te yaşadı. Picasso'nun yaratıcı enerjisi, yaşlanmakla zayıflamadı. Ölene kadar çeşitli resimler, taş baskı resimler ve çizimler yapmayı sürdürdü. Picasso'nun 1973'te bir vasiyet bırakmadan ölmesi üzerine Fransız hükümeti, Paris'te Picasso Müzesi'ni kurmak için mal varlıklarının çoğuna el koydu.

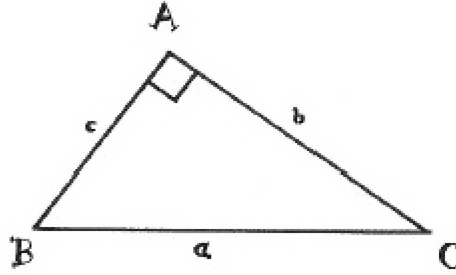
EK BİLGİLER:

1. Picasso'nun eserlerinin büyük bir kısmı, Paris'teki Picasso Müzesi'ne ek olarak New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi'nde ve Modern Sanat Müzesi'nde, ayrıca Malaga'da Picasso Müzesi'nde ve Barcelona'daki Picasso Müzesi'nde sergilenmektedir.

2. Picasso'nun erken dönem resmi "Garçon a la Pipe", 2004'te bir resim için dünya rekoru olan 104 milyon dolar fiyatla satıldı.

Pisagor Teoremi

Pisagor, MÖ altıncı yüzyılda yaşamış bir Yunan filozofu ve rakamlara ibadet eden bir tarikatın lideriydi. Tarikatı, ilk dört rakama dua ederdi. Bir, aklı; iki, çatışmayı; üç, uyumu ve dört, adaleti temsil ederdi. Matematik dinlerinden, Pisagor'un adının verildiği ispatı, 'Pisagor teoremi'ni de içine alan insanlık tarihindeki en mükemmel geometrik ispatlardan bazıları ortaya çıktı. Pisagor teoremi, tüm dik üçgenler (90 derecelik açısı olan üçgenler) için, a ve b'nin üçgenin kısa kenarları olduğu ve c'nin de en uzun kenar, hipotenüs olduğu durumda $a^2+b^2=c^2$ olduğunu basitçe belirtir. Efsaneye göre Pisagor, teoremi ispat ettiğinde o kadar heyecanlanmış ki bir boğayı kurban etmiş.

Elbette birçok kültür, teoremi Pisagor ispat etmeden de biliyordu. Babilliler, $a^2+b^2=c^2$ olduğunu Pisagor'un zamanından en az 1.000 yıl önce biliyorlardı ve antik Mısırlılar muhtemelen formülü MÖ 2550 civarında piramitleri inşa etmek için kullandılar. MÖ 600 yılıyla beraber Çin'de, Hindistan'da ve Mezopotamya'nın çoğunda biliniyordu. Pisagor'a, Batı kültüründe onu ispat eden ilk kişi olmasıyla önem atfedilir. Pisagor teoreminin bugün yüzlerce ispatı mevcut. Ve bu, sadece onlardan biridir.

EK BİLGİLER:

1. Bir Pisagor üçlüsü, üç doğal sayıdan (a, b, c) oluşan kümedir, ve $(a^2+b^2=c^2)$*dir . İyi bilinen iki örnek: (3, 4, 5) ve (5, 12, 13).*

2. Başkan James Garfield, 1876'da Pisagor teoremine kendi ispatını yazdı.

3. Çin'de teoreme, 'Gougu teoremi' dendi ve ilk kez MÖ 500 ile MS 200 arasında tarihlenen bir matematik kitabında göründü.

Schoenberg’in Pierrot Lunaire’i

Yenilikçi besteci Arnold Schoenberg’in, “Ay Vurgunu Pierrot” anlamına gelen Pierrot Lunaire adlı parçası, yirminci yüzyılda atonal ve avangart besteler için adeta baraj kapağını açtı. Soprano ve küçük bir oda grubu için yirmi bir minyatür parçadan oluşan bir dizidir. Belçikalı sembolist Albert Giraud’un şiirinden alınan metin, çoklukla korkutucu bölümlerde hasta kahramanın gecenin siyah gökyüzünde “hararetle şişmiş” aya karşı aşkını olduğu kadar, delilik ve boyun vurmayı da içeren diğer rahatsız edici görüntüleri de tarif eder.

Pierrot Lunaire 1912’de Berlin’de muazzam bir halk şamatasıyla ama müthiş olumlu eleştirel bir tepkiyle açılışını yaptı. Birçok eleştirmen, onu dışavurumcu akımın en önemli parçası olarak görür. Hem görsel sanatlarda hem de müzikte dışavurumculuk, Freud yanlısı psikolojinin dünyayı kucaklamasıyla çakışan iç gözlemsel bir hassasiyetti. Oskar Kokoschka gibi dışavurumcu ressamlar, Freudyen rüya hâllerini ve bilinçsiz arzularını aydınlatmaya çalışarak zihinlerinin en dipteki bölgelerini keşfetmek için uğraştılar.

Schoenberg’in eseri de aynısını yapmaya çalıştı. Konuşma ile şarkı söylemek arasında melez bir seslendirme yöntemi olan *sprechstimme* tekniğini kullanan müzikteki ilk parçalardan biriydi. Besteci, çalışma kağıdına bir X ile yaklaşık tonları notaladı. *Pierrot*’ya eşlik eden bir elyazması, müzisyenin notaya sadece bir an için vurmasını, herhangi bir şekilde uzatmalı tonlardan kaçınıp sonra bırakmasını işaret eder. Yazılmış olan en zorlayıcı vokal parçalardan biridir, ama kuramsal yenilikleriyle daha çok önemlidir.

Pierrot’dan sonra müzik dünyası, melodi ve tonlamanın bestecilerin istekleri üzerinde artık bir kontrolü olmadığına ikna oldu. Schoenberg’in öğrencisi John Cage’in de içinde olduğu sonraki besteciler, giderek tonlu müziğin geride kalan artıklarını temizlediler, ama 1912’de *Pierrot Lunaire* açık bir mesaj yolladı. Bu, Batı müziğinde kesin bir kırılma noktası olarak görülebilir.

EK BİLGİLER:

1. Genç bir adam olarak açılışta bulunan Igor Stravinsky, sonraları "Pierrot"yu yaşam değiştiren bir tecrübe olarak tarif etti.

2. Pierrot karakteri, "commedia dell'arte" adlı İtalyan tiyatro türünden gelir ve sakar, komik bir palyaço geleneğindendir. "Pierrot Lunaire"in bazı sahneleri için solocu, palyaço kılığında giyinir.

3. Schoenberg, aynı zamanda dışa vurumcu bir ressamdı ve görsel sanatların çağdaş müzikal bestelerle ortak noktaları olan bağlantıları anlamaya çalıştı.

Analitik Felsefe

Analitik felsefe, İngilizce konuşan ülkelerin ve İskandinav ülkelerinin akademik felsefesinde ağır basan bir gelenektir. Analitik filozofları birbirine bağlayan şey, paylaşılan bir entelektüel miras, felsefî sorunların doğası üzerine geniş çaplı bir uzlaşma, sert tartışma ve ifadenin açıklığı üzerine yapılan bir vurgudur.

Analitik felsefe, ilk olarak yirminci yüzyılın başlarında İngiltere'de yükseldi. G.E. Moore (1873-1958) ve Bertrand Russell (1872-1970), mantıkta özellikle matematiğin temellerindeki son ilerlemelerden yoğun şekilde etkilendi. Bu, felsefelerine mantık ve dil üstünde vurgu yapma imkanı verdi. Aslında, birçok felsefî soruna dilin mantıksal analizleri yoluyla yaklaştılar. Russell'ın öğrencisi Ludwig Wittgenstein (1889-1951), dilin ve dünyanın mantıksal yapısını tarif ettiği *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) adlı kitabında bu fikirleri geliştirdi.

Analitik felsefe üzerindeki diğer bir etki, 1920'lerde Viyana'da yaşamış bir grup filozof ve bilim adamı tarafından geliştirilen Viyana Ekolü adındaki mantıksal pozitivizmdi. Pozitivistler, felsefe için bilimsel teorilerin mantıksal yapısını analiz etmekten başka bir rol görmediler. Viyana Ekolü'nün bir üyesi olmayan İngiliz filozofu A. J. Ayer (1910-1989), *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı kitabıyla İngiltere'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok pozitivist fikri popüler hale getirdi.

Analitik felsefe, çoklukla Avrupa'da uygulanan kıta felsefesine zıtlık gösterdi. Kıta felsefesi, felsefenin tarihi ile kültür ve tarih içindeki rolüne daha fazla odaklanmaya eğilimlidir.

EK BİLGİLER:

1. Russell, arkadaşı filozof Gottlob Frege'nin mantık sistemindeki bir çelişkiye işaret etti ve Frege, ustalık eserinin başarısızlığa uğramasından dolayı ümitsizliğe kapıldı.

2. Hayatının son dönemlerinde A. J. Ayer, söylendiğine göre bir New York partisinde boksör Mike Tyson ile karşılaşır. Ayer, Tyson'un uygunsuz bir şekilde davrandığını ve konuştuğunu düşünür. Tyson "Benim kim olduğumu biliyor musun? Dünya ağırsıklet boks şampiyonuyum!" diye cevaplar. Ayer

ise buna karşılık "Evet ve ben de Oxford'daki Wykeham Mantık'ın eski profesörüyüm. Her ikimiz de alanlarımızda başta geliyoruz. Hadi şimdi gel de bunu iki aklı başında adam gibi tartışalım," der.

Hindu Destanları

Hindu geleneğinde, iki önemli destan – Mahabharata ve Ramayana – vardır.

“Bharata İmparatorluğu’nun Büyük Destanı” anlamına gelen Mahabharata, bilinen en eski, 100.000’den fazla mısra içererek ikinci en uzun destandır. Köklerinin, MÖ 3000 yılına kadar izi sürülebilir, ama şimdiki şekli, büyük ihtimalle MS 300-400 civarında derlenmiştir.

Mahabharata, iki akraba kavim arasında binlerce yıl önce başlatılan antik bir savaşı anlatır. İki kavim, Pandavalar ve Dhartarashtalar’dır. İlk başta bir krallığı paylaştılar, ama bir zar oyununu kaybettikten sonra Pandavalar, on iki yıl boyunca ülkelerine dönmeye yasaklıydılar. Yasaktan sonra geri dönmeye teşebbüs ettiklerinde Dhartarashtalar, topraklarının yarısından vazgeçmeyi reddettiler. Böylece, akrabaların ve arkadaşların birbirine karşı savaşmaya zorlandıkları korkunç bir savaş meydana geldi ve sonunda Pandavalar, savaştan galip çıktılar.

Tüm kurgu içinde birçok küçük hikâye, Hindu ideallerine ve öğretilerine ışık tutar. Önemli olan bölümü, Tanrı Krishna tarafından Arjuna’ya, Arjuna savaş alanında tereddütte kaldığı zaman verilen bir vaaz olan Bhagavad Gita’dır. Bhagavad Gita’nın öğretileri, Hindu inancının temel görüşlerini sergiler.

Krishna, Arjuna’ya korkularına rağmen savaştan çekinmemesini söyler. Bir kişi için kurtuluşu başarmanın tek yolu, hayatta görevleri ile yüzleşmesidir. Krishna, bu maddî dünyanın bir yanılsama olduğunu ve ruhun ölümsüz olduğunu öğretti. Dünyadan geçip giderek ve Tanrı’ya adanmış olarak kişi, aslında ölüm ve yeniden doğumun sonsuz döngüsünden kurtulabilir ve Tanrı ile bir olabilir. Böylece Krishna, Arjuna’ya savaş alanında ölümden korkmamasını söyler, çünkü kişinin bedenini çıkarıp atması, aslında onu Tanrı ile birliğe götürür.

Diğer büyük bir Hindu destanı olan Ramayana, 24.000 mısra ile Mahabharata’dan çok daha kısadır. Bu destan, babasının tahtına geçmeyi başaramamasından sonra karısı Sita ile yasaklanan Rama’nın hikâyesini anlatır. Sürgünde Sita, diğer bir kral tarafından yakalanır ve Rama, uzun süre onu kurtarmayı dener. Sonunda başarır, ama diğer adamın evinde

yaşadıktan sonra karısının cinsel saflığı hakkında endişeye kapılır. Rama, Sita'yı bir ateşe koyarak test eder. Kadın hayatta kaldığı zaman, onun tekrar saf olduğuna inanır. Ancak sadakatsizliğine dair dedikodular sürer ve Rama, Sita'yı kovmak zorunda kalır. Sita, sonrasında nereye giderlerse Rama'nın hikâyesini, Ramayana'yı anlatmaya koyulan, Rama'nın iki oğlunu dünyaya getirir. Bu destan, kendini adama, aile sadakati ve kişinin büyüklerine olan saygısını gözeten önemli dersler barındırır.

EK BİLGİ:

1. Mahabharata için "Burada bulunan şey, aynı zamanda diğer kaynaklarda da bulunabilir. Burada bulunmayan şeyin ise bir önemi yoktur", denir.

Midway Muharebesi

Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya arasında devasa bir deniz savaşı olan Midway Muharebesi, Pasifik'te II. Dünya Savaşı'nın dönüm noktasıdır. Üç günlük savaş sırasında Japonlar, tüm donanmalarındaki deniz gücünün belini büken bir darbeyle on uçak gemisinin dördünü kaybettiler. Amerika Birleşik Devletleri, "USS Yorktown" adlı bir uçak gemisini kaybetti. Midway'deki Amerikan zaferinin sonuçları muazzamdı. Pearl Harbor'daki sürpriz Japon saldırısından altı ay sonra Amerika Birleşik Devletleri, Pasifik'te üstünlüğü yeniden kazanmış oldu.

Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri, 1930'ların sonları ve 1940'ların başları boyunca savaşa sürüklenmişlerdi. On dokuzuncu yüzyılda münzevi bir ada krallığı geçmişinden gelen Japonya, kendisini büyük bir sanayî gücüne dönüştürmüştü. 1904-1905'te Rus-Japon Savaşı'nda Japonya'nın Rusya'yı yenilgiye uğratması, önemli bir askerî güç olarak gelişinin habercisi oldu. Kısa bir süre sonra Japonya, komşularını işgal etmeye ve yağmalamaya başladı. 1910 yılıyla beraber Kore ve Tayvan adası, Japonya'ya ait oldu. 1930'larda imparatorluğa ait Japon kuvvetleri, on milyonlarca Çinli'yi öldüren bir savaşı tetikleyerek Çin anakarasını işgal ettiler. Japon askerî stratejistleri, Amerika Birleşik Devletleri'ni Asya-Pasifik bölgesinin tam hâkimiyetine ana engel olarak gördüler.

Japonya'nın yayılmasını kontrol edebilecek tek güç olan Amerika Birleşik Devletleri, 1930'larda dış dünya ile çok az ilgiliydi. I. Dünya Savaşı'nın dehşetinden sonra soyutlanmacı Amerika halkı, yabancı ülkelere karışmada hiçbir rol istemedi. Almanya İngiltere'ye savaş açtığında Amerika Birleşik Devletleri, geleneksel İngiliz müttefikine oldukça yakın duruyordu, ama resmen tarafsız kaldı. Sadece 7 Aralık 1941 günü Pearl Harbor'ın bombalanması, Frank D. Roosevelt'i Japonya'ya karşı savaş için kongreden izin almaya zorladı.

EK BİLGİLER:

1. Muharebe adını, 1859'da bir Amerikan deniz kaptanı tarafından keşfedilen, üzerinde kimsenin yaşamadığı küçük bir grup Pasifik adası olan ve savaş sırasında askerî bir üsse dönüştürülen Midway Mercanadası'ndan aldı. ABD mülkü olan adalar, şimdi bir Ulusal Vahşi Hayatı Koruma Parkı'na ev sahipliği yapıyor.

2. Bir oyalama hamlesi olarak Japonlar askerî kuvvetlerini, Amerikalılar'ın onları savunmak için kaynaklarını tüketeceğini umarak Alaska'daki Aleutian Adaları'nı almaya yolladılar. Bu hesaplı hareket, işe yaramadı ama adalar savaş boyunca Japonya'nın işgal ettiği, mevcut elli ABD eyaletinin bir parçası olan yegâne bölgeydi.

“18. Sone”

Seni bir yaz gününe benzetmek mi, ne gezer?
Çok daha güzelsin sen, çok daha cana yakın:
Taze tomurcukları sert rüzgârlar örseler,
Kısacıktır süresi yeryüzünde bir yazın:
Işıldar göğün gözü, yakacak kadar sıcak,
Ve sık sık kararır da yaldız düşer yüzünden;
Her güzel, güzellikten er geç yoksun kalacak
Kader ya da varlığın bozulması yüzünden;
Ama hiç solmayacak sendeki ölümsüz yaz,
Güzelliğin yitmez ki asla olmaz ki hurda;
Gölgesindesin diye ecel caka satamaz
Sen çağları aşarken bu ölmez satırlarda:
İnsanlar nefes alsın, gözler görsün elverir,
Yaşadıkça şiirim, sana da hayat verir.[9]

William Shakespeare’ın önde gelen oyunları, çoğu İngiliz edebiyatının büyük başarıları olan 154 sone yazdığı gerçeğini genellikle gölgede bırakır. İlk olarak 1609’da bir derleme olarak basılan bu soneler, aşk, şiir ve ölüm üzerine derinlikli, toplu bir meditasyondur. Küme içindeki “18. Sone”, en iyi bilineni ve en sık alıntılananıdır.

Okuyucular, çoklukla “18. Sone”nin anlatıcının romantik aşkının bir nesnesi olan genç bir kadını işaret ettiğini varsayarlar. Ama sone bir aşk şiiri olmasına rağmen, aslında bir erkek arkadaşa (Shakespeare’in sonelerinin ilk 126’sının adandığı aynı isimsiz genç beyefendi) duyulan aşkın bir ifadesidir. Yaşam ve evlilik dersleri üzerine genç bir adama tavsiyelerde bulunduğu erken dönem soneleri, saklanmıştır. Ama sonraki soneleri, bir arkadaşlıktan çok tipik bir romantik ilişkinin yoğunluğuyla sevinç, hayal kırıklığı ve kıskançlık göstererek duygusallıkta artan bir tutkuyla gelişir. Uzmanlarca uzun zaman genç adamın kimliği ve anlatıcıyla olan ilişkisinin doğası tartışılmasına rağmen, konu belirsizlikle kapanmıştır. Anlatıcının Shakespeare olup olmadığı bile belli değildir.

“18. Sone”, güzellik, fânilik ve sanatın kalıcı gücü üzerine düşünür. Konuşmacı, doğanın ve güneşin kendisinin bile güzelliğinin, zamanla ve mevsimlerin geçmesiyle kaybolup gittiğini belirtir. Ama genç adamın güzelliğinin bu sone şeklinde kaydedilmesinden dolayı onun “ölümsüz yazı hiç solmayacaktır”. Şiirin, “insanlar nefes alsın, gözler görsün elverir” dediği genç adama “hayat veren” “ölmez satırlarıyla”, ölümün kendisi bile sonenin ölümsüzlüğü karşısında acizdir.

Shakespeare’in halka sevdirdiği sone biçimi, ilk olarak 1300’lerde İtalya’da Dante Alighieri ve Petrarch’ın öncülüğünde ortaya çıktı. Çoğu İtalyan sonelerinde açılıştaki sekiz satır (veya oktav), son altı satırda (veya sestet) cevaplanan ya da yorumlanan bir soru veya çelişkiyi dile getirir. Biçim, İngiltere yolunda ufak değişikliğe uğramıştır: Oktav ve sestet arasında bölünmeden ziyade çoğu İngiliz sonecileri, beklenmeyen bir çevirme veya gelişmeyi getiren son bir çift mısra tarafından takip edilen, üç tane dört satırlı kıta biçimini kullandılar. Shakespeare’ın kullandığı, işte bu biçimdir.

Guernica

Pablo Picasso’nun Guernica tablosu – modern savaş hâlinin şok edici ve güçlü bir görseli – İspanya İç Savaşı (1936-1939) boyunca Alman bombardıman uçaklarınca yıkılan küçük bir kasaba üzerine işlenmiş bir karmaşa atmosferini betimler.

Ocak 1937’de İspanya’nın Cumhuriyetçi hükümeti, Paris’te yapılacak olan Uluslararası Sergi’deki fuaye için dönemin en bilinen ressamı olan Pablo Picasso’dan (1881-1937) bir resim siparişi etti.

26 Nisan gününde faşist yetkililer tarafından komuta edilen Alman bombacıları, kuzey İspanya’da Guernica adlı Bask kasabasını yıktılar. Bu, aslında insanlık tarihinde kesin olarak sivil bir hedef üzerinde yapılan ilk hava saldırısıydı. Olaydan çok etkilenen ve Cumhuriyetçiler’in bir sempatizanı olan Picasso, uluslararası dikkati korkunç savaşa çekmeyi umarak devasa (üç metre otuz beş santimetreye yedi metre altmış iki santimetre uzunluğunda) bir duvar resmiyle öne çıktı. Picasso’nun o zamanlar metresi olan Dora Maar, süreci bir dizi fotoğrafla belgeledi.

Guernica kompozisyonu, iki dikdörtgen tarafından yanlardan desteklenen merkezi bir üçgenden meydana gelir. Üçgenin tepesinde yaralı bir atın sade ışıklandırılmış kafası, tüm masum kurbanların acı çekişini iletir. Solundaki boğa, Picasso’ya göre, zalimliği ve karanlığı temsil eder. Boğanın altında yas tutan bir kadın ölü çocuğunu, çarmıha gerilmiş oğlunu tutan Azize Meryem’in Hıristiyan görsellerini andırır bir şekilde tutar. Resmin ayaklarında yayılmış oturan, elindeki kırık kılıcıyla savaş uçaklarıyla çarpışmayı uman, işi bitmiş bir hemşeridir. Sağında ızdırap içinde üç figür vardır. Resim, yapay kübizmi andıran bir biçimde yapılmıştır. Picasso kolaj kullanmamasına rağmen, figürlerin bir kısmı gazeteden kesilip tuvale yapıştırılmış gibi dururlar.

Eser, Paris Sergisi'nde sergilenmesinden sonra, İskandinavya'ya sonra da Londra'ya gönderildi. Faşistler İspanya'da zafer kazandıkları zaman Picasso, *Guernica* tablosunun New York'taki Modern Sanatlar Müzesi'ne gönderilmesini talep etti. Resmin, ancak ülke faşizmden kurtarıldığında İspanya'ya iade edilmesini istediğini belirtti. General Francisco Franco'nun ölümünden sonra resim1981'de, bugün görülebildiği Reina Sofia Müzesi'nin olduğu Madrid'e gönderildi.

EK BİLGİLER:

1. "Guernica"nın bir duvar halısı kopyası, Nelson Rockefeller tarafından Birleşmiş Milletler için sipariş edildi.

2. Bask milliyetçileri, resmin Guernica'nın kırk kilometre batısında, Bilbao'daki yeni Guggenheim Müzesi'ne gönderilmesini, verdikleri bir dilekçeyle istediler.

Altın Oran

Bir denizyıldızının kollarının, bir kabuklu deniz hayvanının spiralinin ve bir gülün taç yaprağının, Giza Piramidi ve Atina'daki Panteon ile ortak bir yanı vardır. Hepsi de "altın oran" diye bilinen bir sayı çevresinde yapılandırılmıştır. Bu sayı, eserlerinde bunu ustaca kullanan Yunan heykeltıraşı Phidias'tan sonra "fi" olarak bilinmiştir. Matematiksel işaretlemede, "Φ" olarak yazılır. Fi sayısı yaklaşık olarak 1.618'e eşittir, ama bir modelde tekrarlamaksızın sonsuza dek süren ondalıklar anlamına gelen, irrasyonel bir sayıdır.

$$\Phi = \frac{1+\sqrt{5}}{2} \approx 1.618033988\ldots$$

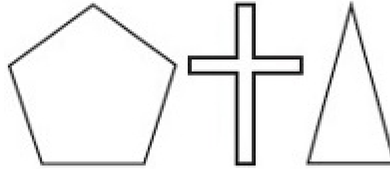
Fi sayısını nasıl bulduğumuzu yukarıda görebilirsiniz. İki sıralı bölünmelerin, daha kısa sıranın (S) daha uzun sıraya (L) oranı, uzun sıranın iki sıranın toplamına oranına eşit olması durumunda altın oranda olduğu söylenir.

$$\frac{S}{L} = \frac{L}{L+S}$$

Eğer L'yi ikinci dereceden denklem kullanarak çözersek, şunu buluruz:

$$L = \left(\frac{1+\sqrt{5}}{2}\right) S = \Phi S \approx 1.618S$$

Bir altın oranda kurulan cisimler, insan gözünü görsel olarak memnun eder. Sanat ve doğada tekrar ve tekrar ortaya çıkarlar.

Eşkenar bir beşgende, tüm beş kenar uzunlukları eşittir. Bu, kenarların noktalarını bağlayan beş çapraz çizgiye oranının Altın oranda olmasına neden olur. Antik çağ Yunan filozofu Pisagor, eşkenar beşgenden o kadar

etkilenmişti ki rakamlara tapan dini tarikatı için gizli bir sembol olarak onu seçmişti.

Haç, ilk kez Gustav Fechner adında bir Alman psikolog tarafından incelenen yaygın bir mezar haçıdır. Fechner, ana gövdenin üst ve alt kısımlarının mükemmel bir altın oranda olduğuna dikkat etti.

Üçgende uzun kenarlar, kısa kenara altın orandadır.

EK BİLGİLER:

1. Mona Lisa’nın yüzünün uzunluğu ve genişliği, altın orandadır.

2. İnsan bedeninin sırrı, altın oranla çözülür.

3. Michelangelo, “Kutsal Aile” resmini bir eşkenar beşgende düzenledi.

On iki Tonlu Dizilim

Pierrot Lunaire gibi eserlerle Arnold Schoenberg (1874-1951), dünyanın kulaklarına meydan okuyordu ama atonalitenin yeni sistemi, halen “serbest atonalite”ydi, bu yeni müzik dilinin grameri henüz resmen geliştirilmemişti. Çözüm, kuramsal yazılarında ve sonraki bestelerinde ortaya koyduğu on iki tonlu dizilim adı verilen bir sistemin Schoenberg kodlamasıdır.

On iki tonlu dizilim, Batı müziğinde on iki renkli tonun her birine (Do-Do Diyez -Re-Re Diyez- Mi - Fa Diyez - Sol - Sol Diyez - La - La Diyez -Si) eşit derecede önem verildiğine emin olmanın bir yoludur. Bu, Schoenberg’in kariyerinin en büyük eleştirisini almasına neden oldu. Müziği çok fazla teknik yapmakla ve matematikle karıştırarak onu kurutmakla suçlandı. Ve sonunda yenilikçilerin tonaliteye ve diğer bilinen formlara saldırısı, müzik açısından muhtemelen on iki tonluk sistemden daha önemliydi. Az sayıda çağdaş besteci onu halen bir rehber olarak kullanmaktadır.

Dizilim, şu şekilde çalışır: Schoenberg, on iki tonu aldı ve bir sıra adını verdiği bir dizi içinde onları düzenledi. Sıra, tüm sıra çalınana kadar hiçbir notanın tekrarlanamayacağı temel kuralıyla, parça için melodik rehber olarak hizmet eder. Buna ek olarak besteci, onu geriye doğru yazarak, başa döndürerek, yönünü çevirerek veya bu tekniklerin herhangi bir birleşimi ile sırayı değiştirebilir.

Yazılarında Schoenberg, bir tonlama merkezi olarak önerdiği, oktavlar ve üçüncüler gibi hoşa giden armoniler veya tonlar olarak gördüğü aralıklardan kaçındı. Kuruluğuna ve sert sesine rağmen on iki tonlu müzik, 1945’te II. Dünya Savaşı döneminden, elektronik müziğe, minimalizme, yeni tonaliteye ve diğer yeni müzik biçimlerine yol açan 1970’lere kadar “ciddi” besteciler için merkezi biçim olarak kaldı.

EK BİLGİLER:

1. Schoenberg’in öğrencisi Alban Berg, tonlu aralıkları ve diğer unsurları kattığı kendi tarzını geliştirdi, ama sıralı tekniklere bağlı kaldı.

2. Anton Webern, on iki tonlu gelenekte hücreli besteler yazı. Her bir sırada, tekrarlayan ritimler, armonili ve aralıklı modeller yarattı.

Hakikat

Sıradan kullanımda birçok şeyin doğru olduğunu söyleriz: Doğru arkadaşlar, doğru fikirler ve doğru akıl vardır. Ancak felsefe, cümlelere uygulandığında hakikate yoğunlaşır. Bazı cümleler doğru olurken bazıları yanlıştır. Tam olarak fark nedir? Bu, felsefenin hakikat sorunsalıdır.

Bir popüler felsefî görüşe göre doğruluk, bir tümce ile dünya arasındaki uygunluktan oluşur; doğru bir tümce, bir gerçeğe karşılık gelen bir tümcedir. Bu görüşü kabul eden filozoflar, bu uygunluk ilişkisinin ne olduğunu ve hangi şartlar altında var olduğunu açıklamak zorundadır. Aynı zamanda gerçekleri tanımlamak zorundadırlar. Bu kuramın dikkat çeken özelliği, doğruluğun kendilerinin dilin parçaları olmadığı dil (tümceler) ile dünyanın parçaları (gerçekler) arasındaki bir ilişki olduğu iddiasıdır. Böylelikle doğruluk, tümceler ve nesnel, dilden bağımsız gerçeklik arasındaki bir ilişkidir.

Diğer filozoflar, bir tümcenin doğruluğunun diğer tümceler kümesi ile olan tutarlılığına bağlı olduğunu düşünürler. Bu kurama göre bir tümcenin doğru olduğunu söylemek, doğru olarak kabul ettiğimiz diğer şeylerle çok iyi örtüşür. Tutarlılık kuramları, tutarlılığın ilişkisinin ne olduğunu ve hangi şartlar altında var olduğunu ve hangi grup tümcelere karşı diğer tümcelerin doğruluğunu yargılamamız gerektiğini açıklamak zorundadır. Bu kuram, “her şey” hakkında yanlış olamayacağımızı iddia eder. Bazı inançlarımızda yanlış olabiliriz, ama diğerlerine karşı yargıladığımız ayrıcalıklı tümceler kümesi, tanım itibarıyla, (tutarlı ise) doğrudur.

Üçüncü bir görüş, “doğruluğun durgunluk kuramı”dır. Bu yaklaşıma göre, bir tümcenin doğru olduğunu söylemek, o tümceyi desteklemenin kolay bir yoludur. Örneğin Jane ve Bill’in uzun bir toplantıda olduklarını hayal edin. Jane “Hepimiz de yorulduk. Bir mola vermeliyiz.” der. Bill de bir mola vermek ister ve Jane’in sözlerini tekrar etmek yerine sadece “Doğru.” der. Doğruluğun durgunluk kuramına göre, bazı tümcelerin doğru olduğunu söylemek, sadece o tümceyi söylemenin diğer bir yoludur. Bu bakış açısında, tüm doğru tümcelerin ortak bir özelliği yoktur.

EK BİLGİLER:

1. Bazı filozoflar, doğruluğun uygunluk kuramının tartışmayı gerektirmeyecek kadar açık olduğunu düşünürler.

2. Şu cümleyi düşünün: “Bu cümle yanlıştır.” Eğer bu tümce doğruysa, o zaman o yanlıştır. Ama o yanlışsa, o zaman tümce doğrudur. Buna ‘yalancı paradoksu’ denir.

Kast Sistemi

Hindistan'ın kast sistemi, hem Hindistan siyasi tarihinde hem de Hinduizm dininde derin bir şekilde içe işlemiş olan bir toplumsal ayrım yapısıdır.

Hindu geleneğine göre, tanrı Brahma insanı balçıktan yarattı ve dört kast onun vücut parçalarından çıktı. Brahmanlar (rahipler), ağzından çıktı; Kshatriyalar (yöneticiler ve savaşçılar) kollarından çıktı; Vaishyas (toprak sahipleri ve tüccarlar) kalçalarından çıktı ve Sudralar (zanaatkârlar ve hizmetkârlar) ayaklarından çıktı. Yıllar sonra Dalit veya "ezilmiş" olarak bilinen beşinci bir kast, birçok şeyle birlikte insan atıklarını temizlemekten sorumlu olarak ortaya çıktı.

Kastlarda üyelikler, doğumla belirlenir ve karma kavramına dayandırılır. Kişi, bu hayatta iyi eylemlerde bulunmuşsa, daha yüksek bir kastta yeniden dünyaya gelecektir. Diğer yandan kötü eylemler, daha düşük kastlara neden olur. Bir kez bir kastta yer alan üye, bunu değiştiremez ve dayanması gereken zorluklar, ilahî buyruk olarak görülür.

Aynı zamanda kast ile deri rengi arasında gevşek bir bağıntı vardır. Geleneksel olarak daha açık renkli Hintliler'in, daha koyu renklilerden daha yüksek bir sınıftan olduğuna inanıldı. Ancak bu, bugün daha az geçerlidir. Bu beş kapsayıcı kasta ek olarak, Hindistan genelinde yüzlerce alt-kast vardır. Daha belirli mesleklere, fiziki konuma ve soyağacına dayanarak, ilk hâline göre bozulmuşlardır. Birçok kast aynı şehirlerde yaşamasına ve ekonomik olarak hayatta kalma için birbirine bağlı olmalarına rağmen, daha uzaktan konumlanmış kastların bazıları, kabaca soyutlanmış etnik gruplara denktir. Ayrımlarına bakmaksızın kastlar arasında evlilik, son yıllarda biraz artış olmasına rağmen geleneksel olarak pek nadirdir.

Kastların bir dizi başka toplumsal ve dinî gereklilikleri vardır. İlk dört kast "temiz" olarak düşünülürken, Dalit "kirli"dir. Bu görüş Dalitler'i, nereye giderlerse gitsinler diğerlerini uyarmak için bir çan çalmaya zorunlu olma gibi kurallara tâbi kılmıştır.

Daha yüksek kastlar – Brahmanlar, Kshatriyalar ve Vaishyalar – iki kez doğmuş olarak görülürler. Kasta bağlı olarak, sekiz ile on iki yaşları

arasında, o yaşa gelen üyelerin bir yeniden doğum yaşadıklarına inanılır. Bu yeniden doğum, onlara Hindu inancını tam olarak uygulama iznini verir.

Geçmiş eşitsizlikleri telâfi etmek için Hindistan hükümeti, “kontenjanlı işler” olarak bilinen bir program kurdu. Bu, pozitif ayrımcılığa biraz benzer, ama çok daha açık olarak yazılmıştır. Kontenjanlı işler, açık pozisyonları doldurmak için her bir kastın belli bir kotada işe girmesini gerektirir.

EK BİLGİLER:

1. Devlet dini Hinduizm olan tek ülke Nepal’de de bir kast sistemi vardır. Bu sistem, Muluki Ain yetki belgesiyle 1854’te resmiyete döküldü.

2. Beşinci kast olan Dalit, Batı’da daha çok “dokunulmayanlar” olarak bilinirler. Ancak bu ifade, bugün Hindistan’da aşağılayıcı olarak düşünülmektedir.

D Günü

6 Haziran 1944'te – D Günü – Müttefik kuvvetleri, Nazi kontrolü altındaki Avrupa'yı istila ettiler. İstilanın boyutlarının bir emsali yoktu. Tek bir günde 150.000'den fazla Amerikalı, İngiliz ve Kanadalı asker, İngiliz Kanalı'nı geçtiler ve Fransa kıyılarına indiler. Bir düzine ülkeden 5.000'den fazla gemi ve 11.000'den fazla uçak, 1940'da Fransa'nın teslim olmasından beri uygulanması planlanan bu istilaya katıldı. Normandiya Çıkarması ile Müttefikler'in Avrupa'yı kurtarma süreci sonunda başladı. Almanya'nın düşüşü, hızlı oldu. Bir yıldan az bir zaman sonra Hitler ölmüş, Almanya harabeye dönmüş ve Avrupa'daki savaş bitmişti.

Normandiya Çıkarması'nda insan kıyımı, muazzamdı. 4.000'den fazla Müttefik askeri ve binlerce Alman, istila sırasında öldü. Ana çıkarma alanlarından biri olan Normandiya'daki Omaha Plajı'na çıkan Amerikan orduları, çok büyük kayıplar verdi. Ancak Alman savunması, günün sonunda bozguna uğradı. "Gördüğüm her bir düşen Amerikalı'ya karşılık, binlercesi geldi!" diyerek bir Alman topçusu, yıllar sonra bir tarihçiye anlattı o günü. Hitler, bir istilanın kapıda olduğunu biliyordu, ama Müttefik güçleri başarılı şekilde onu, Fransa'nın başka bir tarafına çıkarma yapacaklarına inandırmışlardı.

Normandiya Çıkarması'nın etkisi, hesaplanamayacak boyutlardaydı. Çıkarmadan önce General Dwight D. Eisenhower, ordulara zafer kazanması yönünde bir mesaj yolladı. Avrupa'daki üst düzey Müttefik kumandanı Eisenhower "Dünyanın gözleri siziz üzerinizde." diye yazdı. "Her yerdeki özgürlük aşığı insanların umutları ve duaları sizinle yürüyor." Ve gerçekten de Fransızlar, Müttefikler'i büyük sevinçle karşıladı. İstiladan birkaç ay sonra Paris, kurtarıldı. Sovyet orduları, Nazileri Doğu Avrupa'dan çıkararak doğudan girdiler. Almanya her iki cephede birden savaşamadı ve 1945 ilkbaharıyla beraber Nazi rejimi, Müttefikler'in geriye kalan son Mihver gücü Japonya'yı yenilgiye uğratmaya odaklanmasına izin vererek, sona erdi.

EK BİLGİLER:

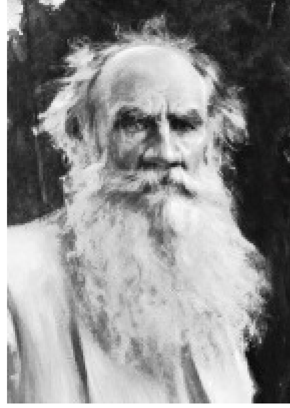
1. Normandiya Çıkarması, planlama safhasında bile Müttefikler'de pek çok ölüme mal oldu. Uygulama aşamasında Nisan ve Mayıs 1944'teki

operasyonlarda Müttefikler, 12.000 adamını –ölü veya yaralı– ve 2.000 uçağını kaybetti.

2. Normandiya Çıkarması'nda güvercinler önemli bir rol oynadılar. İstiladan önce yer altı Fransız direnişinin üyeleri, Alman ordularından gizli bilgileri aldılar ve raporlarını Londra'ya posta güvercinin ayaklarına bağlayarak yolladılar.

Leo Tolstoy

Tarih, birçok büyük romancı üretmesine rağmen, tartışmasız biçimde hiçbiri Leo Tolstoy'dan (1828-1910) daha fazla itibar görmemiştir. Bu Rus ustanın okuyucuları ve eleştirmenleri nezdinde tadını çıkardığı konumunun boyutlarını, yalnızca onu uzun zamandan beri tümüyle dokunulmaz bir deha olarak gören yazarlar arasındaki benzersiz itibarı aşmıştır. Tolstoy, üretken bir şekilde yazdı, ama şöhreti büyük oranda modern romanın öncülleri olarak işlev gören Savaş ve Barış (1865-1869) ve Anna Karenina (1875-1877) adlı iki büyük eserine dayanır. Gerçekçiliğin bu ustalık eserleri, günlük yaşamın felsefî temelleriyle derinden ilgili gözlemin inceliğini ve nitelendirmenin emsalsiz derinliğini birleştirir.

Rus soylularından varlıklı bir ailede dünyaya gelen Tolstoy, üniversite eğitimine başladı, ama yarısında sıkıldı ve diplomasını almadan bıraktı. Sonrasında huzursuz geçen yılları boyunca orduya hizmet etti, bir okul açtı ve kendisine herhangi bir yön bulamayarak Avrupa'da dolaştı. 1862'de Tolstoy, kötü şöhretli, mutsuz bir evlilik yaptı. Buna rağmen bu evlilikten tam on üç çocuğu oldu.

1860'ların ikinci yarısı sırasında Tolstoy, ilk büyük ustalık eseri olan *Savaş ve Barış* adlı romanını yazdı. Napolyon Savaşları sırasında kurgulanan bu muazzam roman, Fransa'nın Rusya'yı 1812 istilası – sert Rus kışına kurban düşen, ölüme mahkûm olmuş meşhur saldırı – ile zirve yapar. Roman, Napolyon, Çar I. Alexander ve gerçek hayattan başka şahsiyetlerle sahneyi paylaşan, yaratılmış büyük bir karakter ordusuyla gerçek ile kurguyu karıştırır. Karakter çokluğu eseri oldukça uzun kılmasına rağmen, geniş bir tarih kıvrımıyla kişisel hikâyelerin ustalıklı birleşimi

nedeniyle, şaşırtıcı şekilde bir çırpıda okunur. Sonunda Tolstoy, tarihin en büyük şekillendirici gücünün, insan davranışının tahmin edilemezliği ve akıldışlığı olduğu sonucuna varır.

Tolstoy'un ikinci ustalık eseri olan *Anna Karenina* romanının samimi odak noktası, efsanevî açılış satırında gizidir: "Tüm mutlu aileler, birbirine benzer; her bir mutsuz aile kendi yolunda mutsuzdur." Romana adını veren karakter, kendini işine adamış ama donuk bir memur olan kocasının vermeyi başaramadığı romantik aşkı arayan, zeki, kışkırtıcı bir kadındır. Çekici bir askerî yetkiliye aşık olduktan sonra toplumun zinasından dolayı onu aşağılamasının karşılığında evliliğini ve genç oğlunu, aşkını takip etmek üzere terk eder. Tolstoy'un, Anna'nın sondaki trajik intiharından önceki anlarını betimlediği kısım, bir gerçekçilik şaheseridir ve edebiyattaki en güzel sahnelerden biri olarak kabul edilir.

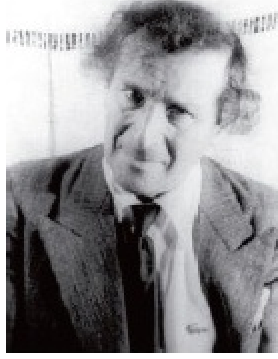
EK BİLGİLER:

1. Sonraki yıllarında Tolstoy, barışçılığı, anarşiyi ve samimi Hıristiyanlık'ı savundu. Nihayetinde eşiyle uzlaşmaz bir ayrılığa zemin hazırlayacak şekilde tüm maddî varlıklarından vazgeçti.

2. Tolstoy, resmî olarak kont unvanlıydı ve ailesinin Rus soyluluğunun ispatı olan uzun bir şecereye sahipti.

Marc Chagall

Marc Chagall (1887-1985), İncil temalı vitray camlar, duvar resimleri ve duvar halıları ile bilinir. Doğmuş olduğu küçük Beyaz Rus köyünü andıran pek çok resim yaptı.

Asıl adı Moishe Zakharovich Shagalov olan Chagall, o zamanlar Rus İmparatorluğu'nun parçası olan Vitebsk'te doğdu. Yahudi bir ailenin dokuz çocuğunun en büyüğüydü. Evinin yakınında sanat okuduktan sonra, Leon Bakst gözetiminde öğrenim gördüğü St. Petersburg'a taşındı.

1911'de Chagall, Amedeo Modigliani, Chaim Soutine ve Robert Delaunay adlı sanatçılarla tanıştığı Paris'e taşındı. Bu dönemden parlak renkli, geometrik kompozisyonları, kendisini asla herhangi bir yenilikçi akım ile özdeşleştirmemesine rağmen hem vahşiliğin hem de kübizmin etkisini yansıtır. Bu safhadaki tipik eseri, Rus halk masallarının ve Yahudi atasözlerinin ruhunu çağrıştırırken Vitebsk'teki hayatı kübist bir tarzda betimleyen *Ben ve Köy* (1911) adlı resmidir.

Chagall, Paris'e dönüşüne engel olan I. Dünya Savaşı patlak verdiği zaman memleketini ziyaret ediyordu. 1915'te sonraları en sevdiği konularından biri olan Bella Rosenfeld ile evlendi. Rus Devrimi'nden sonra, Vitebsk bölgesinden sorumlu sanat daire başkanı olarak atandı. 1919'da Vera Yermoyaleva ile yer değiştirdiği zaman, Yeni Devlet Oda Tiyatrosu'nda Shalom Aleichem için kurgular tasarladığı Moskova'ya gitti.

1922'den 1923'e kadar Chagall, Berlin'e gitti ve oradan da Nikolai Gogol'ün *Ölü Canlar*'ı, Jean de La Fontaine'nin *Fabllar*'ı ve İncil için görsellemeler üzerinde çalıştığı Paris'e gitti. 1941'de Chagall, Naziler'den kaçmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne iltica başvurusunda bulundu.

1944’de eşinin ölümünden derinden etkilenip, onun ruhuyla temas kurabilmek için kendisinin resimlerini yaptı.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1948’de Chagall, Paris’e döndü. İki yıl sonra Calvaire Şapeli için on yedi büyük resim üzerinde çalıştığı Fransa’nın güneyindeki Vence’e taşındı. Kariyerinin sonlarına doğru Metz Katedrali, Chicago Sanat Enstitüsü, Birleşmiş Milletler ve İbrâni Üniversitesi için vitray camlar tasarladı. 1973’te Marc Chagall Ulusal İncil Mesajları Müzesi, Nice’te açıldı. Bugün eserleri, dünya çapında büyük müzelerde görülebilir.

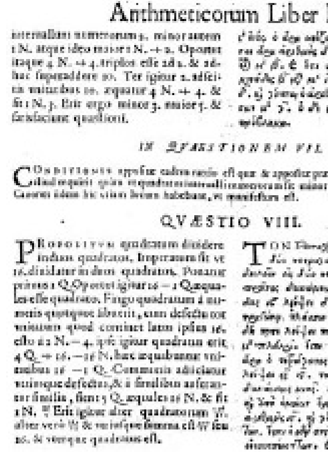
EK BİLGİLER:

1, 2005’te popüler müzisyen Tori Amos, Chagall’ın bir dizi taş baskı resimlerinden ilham aldığı liriklere sahip “Garlands” adlı bir albüm çıkardı.

2. Chagall, “Bütün renkler komşularının arkadaşı ve zıtlarının sevgilisidir.” diye belirtti.

Fermat’ın Son Teoremi

1637’de matematikçi Pierre de Fermat, Arithetica adlı kitabın kopyasının kenarına yazdığı gizemli bir notta, ‘n 2’den büyük ve x, y, z ve n pozitif tamsayılar olmak koşuluyla $x^n + y^n = z^n$’ denkleminin çözümünün olmadığını belirtti. Bu iddia için “gerçekten mükemmel bir ispatı” vardı, ama onu yazmak için kenarda yeteri kadar boş alanı yoktu.

Arithmeticorum Liber I

QVÆSTIO VIII.

Herhangi bir kişinin bildiği kadarı ile Fermat, asla ispatını bir yere kaydetmedi. Matematikçiler, yüzyıllarca bunu tekrar bulabilmeyi defalarca denediler. Diğerleri, Fermat’ın bunu ilk anda ispat edip etmediğinden şüpheye düşerek teoremi kendileri çözmeye çalıştılar. Bazıları, bunun imkansız olduğuna inanarak denemeyi bıraktılar. Yazdığı son teorem olmasından dolayı değil, ama asla doğrulanamayan tek teoremi olmasından dolayı Fermat’ın son teoremi olarak bilindi.

‘$x^2+y^2=z^2$’ denklemini çözen x, y ve z tam sayıları olduğu iyi bilinir. Pisagor üçlüleri olarak da bilinirler ve sayısız böyle rakam vardır.

Örneğin 3,4 ve 5’i alalım.

$3^2+4^2=5^2$

9+16=25

Ama bu durum $x^3+y^3=z^3$ (n=3) veya $x^4+y^4=z^4$ (n=4) olduğunda geçerli değildir. Bu denklemlerde n'nin özel durumları birçok kere ispatlanmasına rağmen, n'nin 2'den büyük herhangi bir sayıya eşit olabildiğini ispatlamak insanın 357 senesini aldı.

Cevap, 1995'te Princeton Üniversitesi'nden Profesör Andrew Wiles'tan geldi. Matematiğin, meşhur eliptik eğrilerinin ve modüler formlarının görünürde bağlantısız dallarını birleştirerek, nesillerdir matematikçilerin kafasını kurcalayan problemi çözen 150 sayfalık bir ispat yazdı. Wiles, Fermat'ın o zamanlar bilemeyeceği birçok yirminci yüzyıl tekniğini kullandı. Bu nedenden dolayı Wiles, Fermat'ın bu teoremi asla ispat etmediğine inanır.

EK BİLGİLER:

1. Wiles, on yaşındayken Fermat'ın son teoremine kafayı takmaya başladı. Her zaman, teoremi ispat etmenin kendi kaderi olduğuna inandı.

2. Yaşamının sonlarında Fermat, n=4 olduğu özel durumun bir ispatını yazdı. Pek çok matematikçi, onun gerçekten de 2'den büyük tüm n'ler için olan genel durumu ispat etmiş olsaydı, n=4 için olan özel durumu yazmak için uğraşma ihtiyacı duymayacağı tahmininde bulunurlar. Bunu, Fermat'ın teoremini asla ispat etmediğinin daha ileri bir kanıtı olarak ele alırlar.

Igor Stravinsky

Arnold Schoenberg, dans ritimleri, Rus müzik deyimleri ve klasik bestecilerin bilgeliğinden ilham alan Igor Stravinsky (1882-1971), yenilikçi akımın en yüksek simgesi olagelmiştir. Akıllı, ciddi ve modern, hünerini ciddi şekilde ele alan titiz bir sanatçıydı ve sonuç olarak devrimci olmaktan asla vazgeçmedi.

Stravinky, Rus milliyetçisi besteci Nikolai Rimsky-Korsakov ile tanıştığı ve öğrenim gördüğü St. Petersburg'ta doğdu. 1909'da Stravinsky, Rusya'nın baş bale şefi ve Paris yerleşik Rus Baleleri dans kumpanyası yöneticisi Sergey Diaghilev ile tanıştı. Tüm zamanların en devrimci balelerinin üçünü üretmek için işbirliği yaptılar. İlki, geç romantik dönem renkçiliği ile renklendirilmiş bir peri masalı hikâyesi olan *Ateşkuşu*'ydu (1910). Sonraki, halk ve hiciv temalarından faydalandığı, bir kuklanın insanı cezbeden, ritmik ve orijinal bir hikâyesi olan *Petruşka*'ydı (1911). Üç balenin en ürkütücü olanı, Stavrinsky'nin *Ateşkuşu*'nu bestelerken bir öğleden sonra aklına gelen bir fikre dayandırdığı parça olan *İlkbahar Ayini*'ydi (1913). Bir grup yaşlı insanın önünde bir bereket tanrısına kendisini, ölümüne dans ederek kurban etmeye zorlanan genç bir kızı hayal etti.

İlkbahar Ayini, bir Doğu Avrupa halk şarkısından alınan melodisi, akıldan çıkmayan, içe işleyen fagot solosu ile başlar ve ilham verdiği şiddetli, ahenksiz ama tümüyle kusursuz talime, Stravinsky'nin hayal ettiği sahne olmasa bile, kesin olarak hastalıklı, karmaşık bir görsele doğru hızla devam eder. Bu eserin ısrarlı ritimleri ve tekrarlı melodik motifleri, yeni bir çağa işaret etti. Stravinsky, sonraları hem yeni klasik hem de on iki tonlu

biçimlerde, sürekli olarak sanatını yeni şekillerde geliştirerek çalıştı. 1939'da Stravinsky, Avrupa yaşamından yorularak Amerika Birleşik Devletleri'ne geçti ve *İlahiler Senfonisi* adlı bir sipariş üzerinde çalışmak için Hollywood'a yerleşti. Sonraki eserleri, *Tırmıkların İlerleyişi* operasını ve *Agon* balesini içerir.

EK BİLGİLER:

1. "İlkbahar Ayini" adlı eserin açılışında ıslıklamalar ve yuhalamalar ilk dakikada başladı ve birkaç dakika sonra bir kargaşa, dinleyicilerin birbirini yumruklamasına vardı. Çığlıklar o kadar yüksekti ki dansçılar müziği duyamıyorlardı ve durmak zorunda kaldılar.

2. "İlkbahar Ayini"nin açılışında, besteciler Claude Debussy ve Maurice Ravel de bulunuyorlardı. Debussy kalabalığı sakinleştirmeye çalışırken Ravel, hayranlıkla "Dâhi! Dâhi!" diye bağırıyordu.

3. "Tırmıkların İlerleyişi" operasının son kısmı için olan libretto, şair ve romancı W. H. Auden tarafından yazıldı.

Adalet

Adalet sorunsalı, en önemli felsefi sorunlardan biri ve kayda değer gerçek dünya uygulamalarından biridir. Davranışın adil yolu nedir? Ne tür siyasi kurumlar adildir? Ve hatta adil olmak ne demektir?

Platon'un *Devlet* eseri, bu soruyla uğraşan ilk felsefî eserlerden biriydi. Platon, adil bir toplumun sıkı sıkıya organize olmuş ve dünyanın gerçek doğasını anlayan bilge krallar tarafından yönetilen bir toplum olduğu sonucuna vardı.

Çağdaş filozoflar, çok farklı sonuçlara vardılar. John Stuart Mill (1806-1873), adaletin yararcı bir kuramını önerdi. Mill'e göre kurumların adil bir kümesi veya adil bir toplum, vatandaşlarının iyiliğini gözeten ve arttıran toplumdur. Örneğin, suçluları cezalandırmanın yararcı bir savunması şöyle olabilir: Suçluları cezalandırmak, adildir çünkü diğerlerini yanlış yapmaktan çekindirir ve böylece toplumda daha az yanlış eylemin oluşmasını sağlar.

John Rawls (1921-2002), adaleti nasıl ölçmek gerektiğine dair ünlü bir kurama sahip bir başka filozoftu. Rawls, bizden insanoğlunun henüz bir hükümete sahip olmadığı ve kendi siyasi sistemlerini seçmediği, varsayımsal bir durumu hayal etmemizi istedi. Seçtikleri sistemin adil olduğundan emin olmak için cahillik perdesinin arkasından kararlarını vermek zorunda olduklarını savundu. Bunun anlamı, yeni sistem altında zenginliğin, yeteneklerin ve konumların ne kadarına sahip olacaklarını bilmeksizin, bir kurumlar ve yasalar kümesine katılmak zorunda olduklarıdır. Bu süreç, sistemde en az güce sahip kişiye dönüşebileceğini bilen birine göre bile kurumların akılcı olarak kabul edilebilir bir geleceği olmasını güvenceye alacaktır. Rawls, gerçekten adil siyasi bir düzenlemenin bu cahillik perdesinin arkasından akılcı aracılar tarafından seçilebileceğini savundu.

EK BİLGİ:

1. Rawls'ın adalet kuramının belki de en ünlü eleştirisi, Harvard'tan arkadaşı Robert Nozick tarafından yapıldı. "Anarşi Devleti ve Ütopya" adlı kitabında Nozick, Rawls'ınki gibi kuramların bireysel hakların sistematik ihlâllerine neden olacağını savundu.

Taoculuk

Taoculuk, Çin’in antik manevi geleneklerinden biridir. Bugün hem bir felsefe hem de bir din olarak görülür. Onu bir din olarak gören insanlar, Taoculuk tarihinin en önemli kişisi Lozi’yi bir tanrı olarak kabul ederler.

Taoculuk, MÖ yaklaşık 700’den 200 yılına beş yüz yıl kadar süren, Yüz Düşünce Okulu olarak bilinen Çin’deki verimli felsefî dönem sırasında ortaya çıktı. Han hanedanlığı sırasında bir ivme kazandı ve MS beşinci yüzyıl sırasında şimdiki şekline doğru somutlaştı.

Taoculuk’un kurucusu Laozi’nin, Konfüçyus’un bir çağdaşı olduğu ve İmparatorluk Kütüphanesi’nin sorumlusu olarak bir Çin imparatoruna hizmet ettiği söylenir. Efsaneye göre yaşamının sonunda Laozi, Çin sarayını terk etti ve batıya seyahat etti. Çin İmparatorluğu’nun son kapısına vardığı zaman, onun büyük öğretilerine zaten aşina olan bir muhafız ile karşılaştı. Muhafız, Laozi’den Çin’den ayrılmadan önce düşüncelerini kaydetmesini istedi ve Laozi de *Tao Te Ching*’i (Tao ve Erdem’in Kitabı) yazarak öyle yaptı.

Laozi’den dışında Taoculuk’un kökleri, aynı zamanda Sarı İmparator, Huang-Di’ye uzanır ve Taoculuk, bazen Huang-Lao felsefesi olarak bilinir. Taoculuk, aynı zamanda Laozi’nin müritlerinden biri olan Zhuangzi’yi çok etkili bir öğretmen olarak dikkate alır.

Tao Te Ching, sadece 5.000 kelimeden oluşan kısa bir kitaptır. Ancak tüm Taocu felsefeyi ortaya serer. “Tao” veya “yol”un, dünyada var olan her şeyde bulunduğuna inanılır. Yaşamın değişip duran güçlerinin arkasındaki süreklilik olarak görülür.

Taoculuk, Tao ile tekrar birlik olmaya çağırır. Taocular, dünyanın çatışmayla dolup taştığına ve Tao ile yeniden birlik olarak uyumu başarabileceğimize inanırlar. Taoculuk, hem kendini terbiye etmeyi, hem de toplumsal dönüşümü savunur.

Kişi için kendiliğindenliği, nefes alıştırmalarını da içeren sağlıklı bir yaşam tarzını ve isteklerin azaltılmasını önerir. Taocular, bu hayatta barışçıl ve uyumlu olmanın önemine vurgu yapar sonraki bir hayata inanmazlar. Toplumsal olarak Taoculuk, hükümetin müdahalesini ve savaş hâllerini

azaltmayı önerir. Topluma bel bağlayan Konfüçyusçuluk’un tersine Taoculuk, yalnız bir yaşamın yeterli bir varoluş olduğunu önerir.

EK BİLGİLER:

1. Taoculuk, resmen Mao Zedong’un komünist Çin yönetimi sırasında bastırılmıştır ve şimdi Taocuların büyük yoğunluğu, Tayvan’dadır.

2. Feng Shui ve Tai Chi, her ikisi de Taocu uygulamalardır.

Manhattan Projesi

Ağustos 1939'da ünlü bilim adamı Albert Einstein, Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanı Franklin D. Roosevelt'e Nazi Almanyası'nın uranyumdan bir atom bombası geliştirebileceğine dair en derin korkularını ifade eden kısa bir mektup yazdı. Einstein başkana, Naziler'in elinde böylesi bir bombanın etkilerinin hayal bile edilemez olduğunu söyledi. “Bir kayıkla taşınabilen ve bir limanda patlatılabilen bu türde tek bir bomba, tüm limanla beraber çevresindeki toprakların bir kısmını da havaya uçurabilir.” diye yazdı. II. Dünya Savaşı arifesinde Avrupa'dan gelen haberler kötüleştikçe, New Jersey, Princeton'da aldığı yeşillikler içindeki evinde Einstein, giderek umutsuzluğa kapılıyordu.

Einstein'ın mektubu, Roosevelt'e bir uyarı anlamı taşıyordu, ama niyet etmediği bir sonuca yol açtı. Roosevelt, eğer Nazi Almanyası böylesi ürkütücü bir silah geliştirebilecekse, Amerika Birleşik Devletleri'nin önce davranıp kendisi için geliştirmesinin iyi olacağına karar verdi. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1941'de savaşa girmesinden bile önce, Amerikan hükümeti uranyumun askerî potansiyelini öğrenmek için bir programa başlamıştı. Pearl Harbor'dan sonra bu program, Manhattan Projesi olarak geliştirildi. New Mexico'da insanlardan uzak bir alanda yıllarca süren çalışmalardan sonra Müttefik bilim adamlarından bir ekip, sonunda 1945'te bir atom silahını mükemmelleştirdi.

Savaş sırasında en yoğun bir zamanda Manhattan Projesi, dünyanın en üst düzey bilim adamlarının yüzlercesini bir araya getirdi. Büyük bilimsel kafaların böylesi bir buluşmasının daha önce eşi görülmemişti. Einstein gibi çoğu bilim adamının kendileri de Nazi işgali altındaki Avrupa'dan kaçmıştı. Amerika Birleşik Devletleri hükümeti, bomba için yaklaşık 20 milyar dolara karşılık gelecek para harcadı.

Bombanın 1945'te Hiroşima ve Nagazaki adlı Japon şehirlerine karşı kullanımı, Japonya'nın savaş mücadelesinde merkezî önem taşıyan iki büyük sanayi merkezini yok etti ve 120.000 sivili de öldürdü. Bomba, Japonları boyun eğmeye zorlamaya niyetliydi ve öyle oldu da. Nagazaki'nin bombalanmasından birkaç gün sonra Japonya teslim olmayı seçti. 1945'te bombanın kullanılması, halen tartışılmaktadır. O zamanlar Dwight D. Eisenhower'ın da içinde olduğu Amerikalı generaller, bombanın

kullanılmasının gereksiz olduğunu ve Amerika'nın şöhretini lekeleyeceğini düşündüler. Diğerleri ise, bombanın savaşın sonunu çabuklaştıracağını düşündüler. Bombayı yapılabilir kılan adam olan Einstein'ın kendisi dehşete düşmüştü. Einstein savaştan sonra, atomun korkunç gücünden dolayı FDR'yi (Franklin D. Roosvelt) bilgilendirdiği için pişman olduğunu söyledi.

EK BİLGİLER:

1. İlk başarılı zincirleme nükleer tepkimesi 1942'de Chicago şehir merkezinde, Chicago Üniversitesi'ndeki futbol stadyumunun açık tribünleri altındaki bir squash salonunda gerçekleştirildi.

2. New Mexico'daki Manhattan Projesi'nde çalışan İngiliz bilim adamlarından biri olan Klaus Fuchs, sonraları Sovyetler Birliği'ne bilgi sızdırdığını kabul etti. Kısmen Fuchs tarafından ve diğer ajanlar tarafından aktarılan detaylarla desteklenen Sovyetler, ilk atom bombasını 1949'da test ettiler.

“Ben de”

Ben de Amerika’yı överim.

Ben en esmer kardeşiniz.

Misafirler geldiği zaman

Mutfağa gönderiyorlar yemekte beni.

Ama ben buna gülüyorum

Karnımı doyuruyorum güzelce

Büyüyüp kuvvetleniyorum.

Ben de Amerika’yım.[10]

Yarın

Masanın başına geçip oturacağım

Misafirler geldiği zaman

Kimse cesaret edip de

“Hadi sen mutfakta ye”

Diyemeyecek.

Bir hoş görüverecekler yanlarında beni

Utanacaklar da...

Langston Hughes’un “Ben de” (1926) adlı şiiri, 1920’ler sırasında oluşan Afro-Amerikan kültürel farkındalığın ve sanatsal üretkenliğin yeniden oluşumunun, Harlem Rönesansı’nın büyük şiirlerinden biridir. Serbest nazımın incelikli birkaç satırında bile Hughes, hem siyahilerin Amerikan toplumunda ikinci sınıf konumlarının üzücü gerçekliğini hem de geleceğe dair taşıdığı kendine güvenli iyimserliğini ifade eder.

“Ben de”, Walt Whitman’ın “Amerika’ya Övgüyü Dinliyorum” (1881) şiirine doğrudan bir göndermedir. Whitman, Amerika’yı oluşturan farklı seslerin – tamirci, marangoz, anne ve diğerleri – ihtişamlı ahenksizliğini yazmıştı. Hughes, şiirinde bir büyük sesin unutulmuş olduğunu ve bu yüzden Whitman’ın övgüsünün eksik olduğunu ileri sürer.

Hughes’un şiirinin gücü, minimal, doğrudan olan dilinden kaynaklanır. Anlatıcı, cesur bir beyanla başlar: “Ben de Amerika’yı överim.”, vurgu için kendi kıtasını teşkil eder, sonrasında kimliğinin gururlu, süslenmemiş bir iddiası takip eder: “Ben en esmer kardeşiniz,”, “Mutfakta yeme”nin ayrımcılığının ve eşit olmayan fırsatlarının tüm çeşitleri için kullanıldığı kapsamı genişletilmiş bir benzetme olan Amerika “masa”sındaki yerinin nasıl inkâr edildiğini tarif eder.

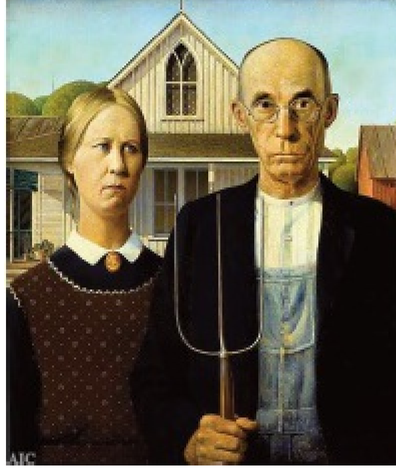
Ama anlatıcı, tam olarak küskünlük veya öfke göstermez. Daha ziyade onu adam yerine koymayan tutumlarla dalgasını geçer ve tahammül gösterdiği aşağılanmaya bakmaksızın güçlü ve güzel olduğuna dair güvenle doludur. Ayrıca kendi gücü ve başarısının kaçınılmaz olarak Amerika’nın geri kalanının duyularını hissetmesine neden olacağından emindir. Son satır, açılışı küçük ama önemli bir değişiklikle tekrarlayarak şiiri bir bütün haline getirir. Anlatıcı, içinde yaşadığı ulusun gerçek bir parçası, hem özgürlüklerde hem de sorumluluklarda eşit bir ortak olarak bir gün dikkate alınacağına ikna olarak “Ben de Amerika’yım.” der.

EK BİLGİLER:

1. Hughes “Nehirlerden Söz Eden Zenci” adlı ilk önemli şiiri “NAACP’s Crisis” dergisinde yayımlandığı zaman olan 1921’de üne kavuştu.

Amerikan Gotik

Grant Wood (1891-1942) tarafından yapılan Amerikan Gotik, Amerikan sanatının en yaygın olarak bilinen eserlerinden biridir. Resim çoklukla orta Amerika'nın bir hicvi olarak görülmesine rağmen, yaratıcı tarafından öyle olmasına niyetlenilmemiştir.

Wood, Iowa'da bir çiftlikte hayatının ilk on yılını geçirdi. Minneapolis, Chicago ve Paris'te sanat çalıştıktan sonra, gençliğinin dünyasını resmetmek için yeteneğini uygulamaya koyduğu memleketine döndü.

Ağustos 1930'da Wood, "marangoz Gotik" olarak bilinen bir tarzda inşa edilen Eldon, Iowa'daki bir on dokuzuncu yüzyıl evi ile karşılaştı. Evlerinin önünde duran bir çiftçi ile kızını hayal ederek kahverengi kâğıt üzerine hızlı bir eskiz yaptı ve birkaç fotoğraf çekti.

Wood, kıza karşılık model olarak kız kardeşi Nan'ı ve çiftçiye karşılık dişçi Dr. Byron McKeeby'i kullanarak evde kompozisyon üzerinde yeniden çalıştı. Viktoryen fotoğraflardan ve on dokuzuncu yüzyıl portrelerinden ilham alarak dişçiyi korumacı bir baba ve Nan'ı da temiz yüzlü, evlenmemiş kızı olarak dönüştürdü. Her ikisi de Viktoryen döneminin tipik ciddi giysilerini giymişlerdi. Wood, daha önceki bir dönemden olduğunu göstermek için, çiftçinin eline böylesi tarım araçlarının halen kullanıldığı zamanlardan kalan bir saman tırmığı vermişti. Çatallı uçları, evin pencere çerçevelerini tamamlar ve yuvarlak dibi ise iki yüzün oval şeklini tekrarlar. Karakterlerin hareketsiz, taş gibi ifadeleri, erken dönem fotoğraflarda görülen, kişilerin uzun süreler hareketsiz kalmaları istenen anları hatırlatır.

Wood, Chicago Sanat Enstitüsü'nde bir yarışmaya katılmak için resmi tam zamanında bitirdi. Onu şaşırtan bir sonuç olarak resim, bir bronz madalya ile 300 dolar ödül kazandı. Bugün resim Sanat Enstitüsü'nde sürekli olarak sergilenir.

EK BİLGİLER:

1. Saman tırmığı erkekliğin, kötülüğün ve çiftçiliğin bir sembolü olarak yorumlanır.

2. Resimdeki evin panjurları çekilidir ve pencereleri kapalıdır; bu detay, çiftin düşmanca ve korku duyan tavrını vurgular görünmektedir.

3. 1934'te Wood, sanat projelerine eyalet direktörü olarak atandı. Sonraları, Iowa Üniversitesi'ndeki sanat fakültesine katıldı.

Tutuklu İkilemi

İki suçlu, bir hırsızlık suçundan yakalanır ve polisin onları suçlayacak yeteri kadar kanıtı yoktur. İki şüpheliyi ayırırlar ve onlara aynı teklifi sunarlar. Eğer her ikisi de itiraf ederse, her ikisi de içeride iki yıl yatacaklardır. Eğer içlerinden biri itiraf ederse, ama diğeri sessiz kalırsa, itirafçı serbest kalacak ve sessiz kalan ortağı hapiste on sene yatacaktır. Ancak her ikisi de tek kelime etmezse – birbirlerine güvenirlerse – her ikisi de sadece altı ay hapiste yatacaklardır. Hiçbiri, diğerinin ne yapacağını bilmemektedir. Dilini tutmak mı yoksa ötmek mi daha iyidir? Bu varsayımsal durum, "tutuklu ikilemi" olarak bilinir ve ilk olarak matematikçi Albert W. Tucker tarafından önerilmiştir. Oyun kuramının ekonomi, evrim ve psikoloji için önemli anlamları vardır.

Tutuklu İkilemi	**Tutuklu B, Sessiz Kalır**	**Tutuklu B, İtiraf Eder**
Tutuklu A, Sessiz Kalır	Her ikisi de içeride altı ay yatar.	Tutuklu B, serbest kalır;

		Tutuklu A, 10 yıl yatar.
Tutuklu A, İtiraf Eder	Tutuklu A, serbest kalır;	Her ikisi de iki yıl yatar.

	Tutuklu B, 10 yıl yatar.	

Tutuklu A için akılcı seçenek, ortağına ihanet etmek ve itiraf etmek gibi görünmektedir. Sonuçları onun için daha iyidir. Ama tutuklu A, tutuklu B'nin muhtemelen aynı şekilde düşüneceğini bilmektedir. Her ikisi de iki yıl hapsi boylayacaklardır. Elbette eğer sadece birbirilerine güvenirlerse, içeride sadece altı ay yatacaklardır.

1980'de siyaset bilimcisi Robert Axelrod, "tekrarlı tutuklu ikilemi" adını verdiği bir deneyi yürüttü. Temelde katılımcılar, tutuklu ikilemini bazen aynı ortaklarla ve bazen de farklı ortaklarla tekrar ve tekrar oynadılar. Oyuncuların, geçmiş karşılaşmalardan bilgileri kullanmasına izin verildi. Bazı insanlar, ihanete varan açgözlü stratejiler geliştirdiler ve bazı oyuncular da güvene yaklaştıran fedakâr stratejiler geliştirdiler. Uzun bir zaman süresince fedakâr oyuncular, açgözlü oyunculardan daha iyi iş çıkardılar. İyi adamlar, oyunu daha önce bitirdi.

EK BİLGİLER:

1. Bir silahlanma yarışında iki ülkenin çoğunlukla tutuklu ikilemini oynuyor oldukları düşünülür. Her ikisi de silah depolarını arttırarak birbirine ayak uydurmak için çok zaman ve para harcayabilir veya silahsızlanma üzerinde anlaşabilirler. Ama öteki ülkenin gizliden halen kaslarını geliştirmediğini kim, nasıl tam olarak bilebilir?

2. Hayvan krallığındaki erkekler çoklukla, tutuklu ikilemi modeline uygunluk gösteren davranışlar sergilerler. Bir horoz dövüşünde kasılarak yürür müsünüz, iddiadan vazgeçer misiniz veya kavgaya girer misiniz? Hayvan krallığındaki en iyi stratejiler, her bir yaklaşımın birazını kapsar görünmektedir.

Aaron Copland

Bu, Amerikan klasik müziğinin Avrupalılar nezdindeki düşük konumundan ötürü, Amerikalılar dışında hiç kimse tarafından neredeyse kırk yıl boyunca ciddiye alınmayan, en önemli bestecisine dair bir yazıdır. New York'ta doğan Aaron Copland (1900-1990), yirmi bir yaşında öğrenim görmek üzere Paris'e gitti. Alanında parlak bir müzisyen olan Nadia Boulanger ile klavye armonisi ve bestesi çalıştı ve dört yıl sonra Carnegie Salonu'nda Kilise Orgu ve Orkestra Senfonisi'nin (1925) açılışını izlemek için New York'a döndü.

Sahneye ilk çıkışından hemen sonra Copland, Amerikan caz müziğinden (o dönem popüler müziğe yeni giren ama biraz tehlikeli bulunan bir tarz) yoğun şekilde etkilenen parçalar bestelemeye başladı. Copland, aynı zamanda Igor Stravinsky'nin eserlerini de çalıştı, ama daha devrimci fikirlerden ziyade Ruslar'ın neoklasik eğilimlerini özümsedi.

Kariyerinde sonraları Copland, telli çalgı grupları tarafından çalınan Poa ve Appalachian müziği de dâhil olmak üzere geleneksel Amerikan müziğine döndü. Bu tarzları, *Billy the Kid* (1938) ve *Rodeo* (1942) parçalarını içine alan, bir grup sevimli bale üretmek üzere Tan Pan Alley ve Broadway tarafından somutlaştırılan, günün hâkim pop hassasiyetleri ve Amerikan folklorundan çekilen hikâyeler ile birleştirdi. 1954 yılına ait *Körpe Topraklar* adlı operası, Amerikan folk müziğinin güzel ve renkli bir orkestra ile yeniden ele alınmasıdır. Bir Plutzer Ödülü kazandığı *Appalachian Suları* (1944), şimdiye dek üretilmiş en kalıcı Amerikan klasik müzik parçalarından biridir.

Copland hayatında sonraları, on iki tonlu dizilime yöneldi, ama bu tarzdaki eserlerinin çok azı, 1962’de Lincoln Merkezi’nin açılışı için siparişi verilen *Çağrışımlar* hariç, popüler oldu. 1990’ların sonlarında New York, Westchester County’de ölene dek, 1980’ler boyunca bir besteci, bir öğretmen ve bir şef olarak aktif bir hayat yaşadı.

EK BİLGİLER:

1. “Körpe Topraklar”ı bestelerken Copland, Temsilciler Meclisi Soruşturma Alt Komitesi önüne çıkması için mahkemeye çağrıldı ve Senatör Joseph McCarthy tarafından komünist propaganda yapmakla etiketlenen yüzlerce sanatçıdan biri olarak ifade vermeye zorlandı.

2. Copland, aynı zamanda “Fareler ve İnsanlar” (1938), “Kasabamız” (1940) ve “Mirasçı Kadın” (1948) filmlerinin müziklerinin de bir bestecisiydi.

3. Copland’ın “Rodeo” adlı balesinden “Halk Oyunları”, “Biftek”te yeniden gündeme geldi; 1990’ların başındaki “Yemekte Ne Var” reklamlarının müziğidir.

Dil Felsefesi

Dil felsefesi, dilin –konuşmacılar tarafından seslendirilen ve bir sayfa üzerinde işaretlerle yazılan– dünya hakkında anlamlı ifadeler oluşturmak üzere nasıl kullanılabildiğini anlamaya çalışır. Dilbilimi alanı ile çok fazla ortak şeyi vardır.

Çağdaş felsefeye göre dil felsefesindeki en önemli sorun, adlandırma (reference) sorunudur: İsimler, dünyadaki nesneleri nasıl tanımlar ve dolayısıyla nasıl anlamları vardır?

Aşağıda verilen iki cümleyi dikkatle inceleyin:

“Süpermen, Süpermendir,”

Clark Kent, Süpermendir,”

Bir ismin anlamı, sadece isimlendirildiği şeyse, o zaman her iki cümle de aynı şeyi ifade eder. Ancak birinci cümlenin doğru olduğuna ve ikinci cümlenin doğru olmadığına inanabiliriz. O nedenle “Süpermen” isminin anlamı, sadece adlandırıldığı şey (Süpermen) olur. Bu görüşe göre bir ismin anlamı veya “semantik içeriği” iki kısımdan oluşur: Kastedilen (referent) veya adlandırdığı şey ve o nesnenin bir anlamı veya bir tarifi. Bu yüzden “Süpermen” tarifi, “uzun binaları fırlatabilen süper kahraman” olabilirken “Clark Kent” tarifi “Gezegen Günlüğü” gazetesinde çok az ücret ödenen bir muhabir olabilir. Bu örnekteki “Clark Kent” ile “Süpermen” isimlerinin anlamları, farklıdır; çünkü farklı tarifleri vardır. Bu nedenle ikinci cümle, bizde her zaman doğru olduğu duygusunu uyandırmaz.

Bazı filozoflar, bu analize katılmazlar. Bir ismin anlamının bir tarif içeremeyeceğini savunurlar. Örneğin şu cümleye bir bakın: “Clark Kent’in, Gezegen Günlüğü’nde çok az ücret ödenen bir muhabir olmaması da muhtemeldir”. Bu cümle doğrudur, çünkü her şeyin ötesinde Clark/ Süpermen, Metropolis’e taşındığı zaman farklı bir iş seçmiş olabilirdi. Ancak ilk teoriye göre Clark Kent isminin anlamı, tarifidir: “Gezegen Günlüğü’nde çok az ücret ödenen muhabir”. Öyleyse “Gezegen Günlüğü’nde çok az ücret ödenen muhabirin, Gezegen Günlüğü’nde çok az ücret ödenen muhabir olmaması mümkündür.” demiş olduk. Bu açıkça

saçmadır ve isimlerin anlamları üzerine olan tartışmanın neden sürdüğünü de gösterir.

EK BİLGİ:

1. Ad ve anlamı arasındaki ayrım, ilk kez dil ve mantık üzerindeki çalışması çağdaş felsefede oldukça etkili olmuş bir Alman matematikçi olan Gottleb Frege (1848-1925) tarafından yapıldı.

Konfüçyusçuluk

Daha ziyade Konfüçyüs olarak bilinen K'ung Fu Tzu, MÖ 551 - 479 arasında yaşadı. Felsefesi, tanrı eksenli bir din olmayan bir yaşam biçimi olarak görüldüğünden, bazı Doğu Asya kültürlerinin bütünleyici bir parçasıdır.

Konfüçyüs, Tao'nun evrenin temelini oluşturan güç olduğuna inandı. Tao, dünyanın sabrettiği sonsuz değişimlerin kaynağı olan 'yin ve yang'ın zıt ama bütünleyici güçlerini meydana getirir.

Konfüçyüs'ün hedefi, bu sürekli değişime dayanabilecek uyumlu bir toplum yaratmaktı. İnsanlar doğuştan iyi olmalarına rağmen, dağınık toplumların yanı sıra aydınlanmamış olanların kötünün var olmasına neden olduğuna inandı.

Konfüçyüs, her bir kişinin dünyada kendi yerine sahip olduğuna ve böyle yetiştirilebilen bireylerle toplumu ilerletebileceğine inandı. Kişinin evlat hürmetiyle işe başlaması gerektiğini söyledi. Tam kalbindeki bu kavram, evladı babasını ve atalarını gururlandırmaya davet eder.

Evlat hürmetinde Konfüçyüs, tüm topluma model olması gerektiğine inandığı, her biri bir üstün bir düşük eşe sahip olan beş ilişkiyi ortaya koydu. İlki ve en önemlisi, baba ve oğul arasındaki ilişkiydi. Bunu, yönetici-yönetilen, karı-koca, büyük kardeş-küçük kardeş ve arkadaş-arkadaş ilişkileri izler. Eğer bu ilişkiler düzgün bir şekilde yerine getirilirse – yani, düşük konumda olan her zaman üstüne saygı duyarsa – Konfüçyüs, toplumun antik çağ kralları tarafından bir zamanlar başarıldığı gibi uyumlu bir devlete ulaşabileceğine inandı.

Konfüçyüs’ün öğretileri, büyük oranda *Konfüçyüs Yazmaları’*ndan alındı. Ancak orijinal öğretilerinin çoğu bilinememektedir, çünkü Qin hanedanlığı (MÖ221-207), Konfüçyüs öğretilerine karşı bir baskılama kampanyası başlattı. Bugün var olan Konfüçyusçuluk’un çoğu, aslında hem Taocu hem de Budist düşünceden etkilenen yeni Konfüçyusçuluk’tur.

EK BİLGİLER:

1. Konfüçyus’un beş ilişkisi, tarihsel olarak Çin hukuk sistemine dâhil edilmiştir. Eğer bir suç, ilişkilerden birinin kutsiyetini ihlal ettiyse – örneğin babasından çalan bir oğul – ceza arttırılır.

2. Konfüçyus, liderlerin zekaları ve becerileri için seçilmesi gerektiğini öğretti. Bu da dünyadaki ilk memur sınav sisteminin Çin’de, MÖ 165 yılında yürürlüğe konmasını sağladı.

Başkan Mao

Mao Zedung (1893-1976), 1949’dan ölümüne dek komünist Çin’in yöneticisiydi. Mao, yoksullaşmış ülkesini modernize etti, ama bunu insan yaşamında muazzam bedeller karşılığında yaptı. Çoğu tahminlere göre on milyonlarca Çinli, açlıktan öldü veya Mao’nun çalkantılı idaresi sırasında idam edildi. Çağdaş Çin liderleri, Mao’nun felsefesinin çoğunu reddettiler, ama Mao’yu yeryüzündeki en kalabalık ülkeyi birleştiren ve Batı’nın ellerinde yüzyıllar süren aşağılanmayı sona erdiren bir adam ve hürmet edilen bir figür olarak gördüler.

Çin’in kırsal bölgesinde köylü bir çiftçinin oğlu olan Mao, 1920’lerde pek çok diğer genç Çinli entelektüelle beraber komünizmi benimsedi. O zaman Çin, Japon İmparatorluğu’ndan gelen tehdit altındaydı, ama istilacılara direnmek için de çok fazla bölünmüş durumdaydı. Mao, bir okulda öğretmendi, ama hemen tüm enerjisini siyasete adadı. 1920’lerin sonlarından II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesine kadar komünist Kızıl Ordu, hem Japon hem de Çinli ayrılıkçı gruplarla savaşıyordu. Bu dönemde bir gerilla önderi olarak Mao, Maoizm olarak bilinegelen radikal bir siyasi felsefe ortaya koydu.

Kızıl Ordu, sonunda savaştan galip çıktı ve Çin Halk Cumhuriyeti, 1949’da Mao’yu yeni lideri ilan etti. Yönetim, komünistler için bir dizi yeni zorluklar sundu. Sonuçlar, genel itibariyle bir felaket oldu. Mao’nun Çin’in sanayi üretimini arttırmak için yaptığı, başarısızlıkla sonuçlanan 1958 girişimi, otuz milyona varan ölümlere neden oldu. 1966’da Mao, yüz binlerce ölüme sebep olan ve Çin’in tarihî mirasını yok eden, kapitalist ve dinî etkilerin kökünü kazımaya yönelik ve “Kültür Devrimi” adıyla bilinen

hareketi başlattı. “Başkan Mao”, “Büyük Kaptan” gibi lakaplar verilen Mao’ya, takipçileri tarafından neredeyse tapıldı.

Batı’da Mao, soldan birçok destekçiyi kendisine çekti ve Maoizm, çeşitli başka gerilla hareketlerini etkiledi; ama çoğu insan, idaresinin zalimliği ve yıkımından dehşete kapılmıştı. Mao’nun ölümünden sonra Çin, komünist uygulamaları bir kenara bırakmaya başladı. İsmi dışında tamamen kapitalist bir ülkeye dönüşen Çin, dünyanın yükselen bir süper gücü olmak için sırtını Mao tarafından oluşturulan birliğe dayadı.

EK BİLGİLER:

1. Soğuk Savaş sırasında Çin, başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı Sovyetler Birliği’ndeki komünist arkadaşları ile aynı cephedeydi. Ancak Mao, sonunda SSCB’den şüphelenmeye başladı. Amerika Birleşik Devletleri ile daha yakın bağlar arayan Mao, Başkan Richard Nixon’ı 1972’de Pekin’e meşhur gezisini yapmak üzere davet etti.

2. Kültür Devrimi sırasında Çinliler, “Küçük Kırmızı Kitap” olarak bilinen Mao’nun alıntılarının bir derlemesini okumaya zorlandılar. Kitap, dünya genelinde dağıtıldı. Okuyucularının çok büyük bir kısmı, onu istemeyerek okudular. “Küçük Kırmızı Kitap”, dünyadaki en popüler kitaplardan biridir.

3. Vladimir Lenin’inki gibi Mao’nun cesedi de mumyalanmıştır ve ölümünden sonra halka gösterilmek üzere mozoleye konmuştur. Pekin’deki Tiananmen Meydanı’ndaki muazzam mozolesi, her yıl binlerce ziyaretçiyi çekmektedir.

"İkinci Geliş"

Dönen ve dönen genişleyen dairede

Şahin şahinciyi duyamaz;

Her şey dağılır, merkez tutamaz;

Yalnız anarşi salınır dünyanın üzerine,

Kanla kararmış akıntı serbest bırakılır ve her yerde

Suçsuzluğun töreni boğulur;

En iyinin eksiktir inancı, en kötüsü

Ateşli şiddetle doluyken.

* * *

Kesinlikle yakındadır bir açığa vuruluş;

Kesinlikle yakındadır İkinci Geliş.

İkinci Geliş! Daha bu sözcükler dışarıya çıkarken

Ortaklaşa paylaşılan bilincin dünya kadar engin bir imajı

Rahatsız ederken görüşümü: çölün kumlarında bir yerde

Aslan vücutlu ve insan kafalı bir şekil,

Boş ve zalim güneş gibi bir bakış

Kımıldatıyor yavaşça kalçalarını, onun etrafındaki her şey

Öfkeli çöl kuşlarının gölgelerini fırıl fırıl döndürürken.

Karanlık tekrar iner; fakat şimdi anlarım

Yirmi yüzyılın taşa kesmiş uykusunun

Sallanan bir beşik tarafından tedirgin edildiğini korkulu rüyaya

Ve hangi azgın hayvan, onun saati en sonunda

dönüp başlangıç noktasına gelen,

Beytüllahim'e doğru isteksiz yürür, doğmak için?[11]

William Butler Yeats tarafından yazılan"İkinci Geliş" (1920), yirminci yüzyıl şiirinde bulunan en canlı imgelemlerin bazılarını içermektedir. Eser, aslında Keltler'in yeniden canlandırılması akımına (İngiliz etkisine karşı, yerlisi olduğu İrlanda'nın kültürünü korumak üzere bir girişim) yaptığı katkılarıyla bilinen Yeats için oldukça yenidir. Yeats'in yazınının çoğu İrlanda folkloru ve mitolojisinden yoğun şekilde etkilenirken, "İkinci Geliş" gizemlerle, büyülenmelerle doluludur.

Ruhlardan vahiyler aldığına inanan Yeats, tarihe yönelik daha özgün bir bakış açısına sahipti. "Girdaplar" olarak isimlendirdiği, bir dizi 2.000 yıllık iniş ve çıkışlar döngüsü olarak tarihi algıladı. Yeats'in bakış açısında, düşüşe denk gelen veya karşıt olan anlamında olan dünyanın son yükselen girdabı, İsa'nın doğumu ile başlayıp doruğa yükseldi. Girdap, yirminci yüzyılda bir zamanda tersine dönmek üzereydi. I. Dünya Savaşı'nın Avrupa'ya getirdiği korkularla yaşamış olan Yeats, 1920'lerde Hıristiyan girdabının dünyada tutunduğu dalı kaybettiğine ve sonun çok da uzakta olmadığına inandı.

"İkinci Geliş", karmaşa ve kötülük görselleri ile doludur. Şahincinin seslenişini duyamayarak bir spiralde "dönen ve dönen" bir şahinin baş döndürücü görseli ile başlar. Kötüye alâmet görseller, çölde başını çıkaran sfenks benzeri bir canavarın görüntüsü ile doruğa çıkarak okuyucunun önünde birikir. Hıristiyan mitolojisinin sapkın biçimde ters yüz edilişinde canavar, "Beytüllahim'e doğru isteksiz yürür, doğmak için?" Yeats'in kesin niyeti bilinmemesine rağmen eleştirmenler canavarı, genelde I. Dünya Savaşı'nı takiben Avrupa'da yükselişe geçen komünizm ve faşizm totaliter sistemlerini temsil eden bir simge olarak görürler.

EK BİLGİLER:

1. Chinua Achebe'nin "Şeyler Dağılır" (1958) ve Joan Didion'un "Beytüllahim'e Doğru İsteksiz Yürümek" başlıklarının her ikisi de Yeats'in şiirinden alındı.

2. Şiirdeki çeşitli satırlar, dolaylı olarak Yeats'in büyük ölçüde hayran olduğu Percy Bysshe Shelley'in "Zincirlerinden Kurtulmuş Promete"

(1820) adlı oyununu gönderme yapar.

Salvador Dali

Salvador Dali (1904-1989), yirminci yüzyılın en kışkırtıcı ve acayip sanat eserlerinin bir kısmını üretmek için gerçeküstücü fantezinin vahşi uçuşlarıyla saf, akademik tekniği birleştirdi.

Dali, İspanya, Katalonya'da doğdu. 1921'de şair Garcia Lorca ve yönetmen Luis Bunuel ile tanıştığı Madrid'te San Fernando Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydoldu. İki yıl içinde Dali, öğrencileri isyana teşvik etmekten ve öğretmenlerinin eserlerinin değerlendirecek kadar bile nitelikli olmadığını iddia etmekten akademiden atıldı.

1929'da Dali, gerçeküstücü akıma katıldığı Paris'e hareket etti. Paranoyanın yaratıcı potansiyeli ile merakı uyanan Dali, "paranoyak eleştirel yöntem" adını verdiği bir yöntem geliştirdi. Gerçeküstücü felsefeye göre paranoya, şeyleri çoklu açılardan kavrama becerisiyle nitelendirildi ve bu yüzden dünyayı istikrarsızlaştırmanın bir aracıydı. Bundan ilham alan Dali, daha güçlü bir sanat yaratabileceğine inandı.

Dali'nin klasik eserlerinden olan *Hafızanın Dayanıklılığı* (1931), şekli çarpıtılmış bir kafanın üstünde eriyen bir cep saatindeki yalın bir manzaradır. Yakınlarında, bir üçüncüsü sürünen karıncalarla kaplı olan iki tane daha eriyen saat vardır. Tuhaf sahne, bir rüya halinde zamanın çarpıtılmasını andırır.

1929'da Dali, aynı zamanda Bunuel ile yaptığı iki filmden biri olan *Endülüs Köpeği* adlı bir gerçeküstücü film üzerinde de çalıştı. Aynı yıl, eşi olan Gala ile tanıştı ve Gala elli yıldan fazla onun ilham perisi oldu. Bir yıl sonra o ve Bunuel, *Altın Çağ* filmini yazdılar ve çektiler.

Yıllar boyunca Dali, insanları şok edip büyülemeye devam etti. 1936’da *Time* dergisine kapak oldu ve 1937’de Marx Kardeşler için hiçbir zaman çekilmeyen bir senaryo yazdı. 1930’ların sonlarında sağ kanat siyasi görüşlerinden ve hırslı bir şekilde ticarî başarı peşinde koşmasından dolayı gerçeküstücüler tarafından kabul görmedi. 1940’da Dali, 1955’e kadar yaşayacağı Amerika Birleşik Devletleri’ne taşındı. Amerika’da kalışı süresince Dali, Walt Disney tarafından *Fantezi* adlı bir çizgi filmi tasarlamak üzere davet edildi. Katkıları ancak 2003’de, 1940’dakinin revize edilmiş bir versiyonu çıkarıldığı zaman, halkla paylaşıldı. Dali, aynı zamanda Alfred Hitchcock’un klasik filmi *Büyülenmiş* (1945) için bir rüya bölümü de yarattı. Dikkat çekmeyi her zaman arzulayan Dali, *Benim Mısram Ne?* adlı 1950’lerin popüler bir televizyon programında gizemli misafir olarak iki kez halkın karşısına çıktı.

Dali, yaşamının son yıllarını İspanya’da geçirdi. 1984’te esrarengiz bir yangında kötü şekilde yanarak yaralandı. Beş yıl sonra, tüm servetini ve sanatını İspanyol hükümetine bırakarak öldü. Bugün St. Petersburg ve Florida’da birer tane ve İspanya’da üç tane olmak üzere, eserlerine geniş ölçüde yer veren çeşitli müzeler bulunur.

EK BİLGİ:

1. Mayıs 1955’te Dali, Jan Vermeer’in “Dantelacı”sının, Paris yakınlarındaki Vincennes Hayvanat Bahçesi’ndeki gergedan kafesinde oturur hâlini betimleyen, paranoyak-eleştirel bir versiyonunu yaptı.

Faktöriyeller!

Matematikteki ‘!’ sembolü, göründüğü kadar eğlencelidir. Eğer ‘n!’ yazarsanız, “n faktöriyel” diye okunur. Bir sayının faktöriyeli, sayının kendisinden az olan veya kendisine eşit olan sıfırdan büyük tüm tam sayıların çarpımıdır. Örneğin 6’nın faktöriyeli aşağıdaki gibidir:

6! = 6x5x4x3x2x1 = 720.

Ve 12’nin faktöriyeli aşağıdaki gibidir:

12! = 12x11x10x9x8x7x6x5x4x3x2x1 = 479,001,600.

Faktöriyeller, sayı kuramında, olasılıklarda ve bilgisayar bilimlerinde çok önemlidir. Günlük hayatta, belirli bir grup nesnenin bir sıralamada düzenlenme yollarının sayısını bulmak için kullanılır. Örneğin bir raf üzerindeki altı kitabı kaç farklı şekilde düzenleyebileceğinizi bulmak istediğinizi hayal edin. İlk sırada içinden seçmek için altı kitabınız var. İkinci sırada, seçmek için beş kitabınız var. Üçüncü sırada, seçmek için dört kitabınız var. Dördüncü sırada üç kitabınız var. Beşinci sırada iki kitabınız var. Ve son olarak tek kitabınız. Kitapların düzenleyebileceğiniz şekillerinin sayısını hesaplamak için, çarpabilirsiniz:

6x5x4x3x2x1 = 6! = 720

İlginçtir ki, sıfırın faktöriyeli 1’e eşittir.

0! = 1

Neden? Bir raf üzerinde sıfır nesneyi düzenlemeye çalıştığınızı bir an hayal edin. Bunu yapmanın kaç farklı yolu vardır? Cevap, tabii ki bir.

EK BİLGİLER:

1. Matematikçi Christian Kemp, 1808’de n! sembolünü tanıttı.

2. Faktöriyeller, aynı zamanda aşırı derecede büyük asal sayıları bulmak için de kullanılabilir.

3. Matematikte başka tip faktöriyeller vardır: Çoklu faktöriyeller, hiper faktöriyeller, süper faktöriyeller ve süperötesi faktöriyeller gibi.

Copland’ın Appalachian Baharı

Besteci Aaron Copland’ın (1900-1990) en iyi bilinen eseri, kimilerinin “Amerikan Pastoral” dönemi (Rodeo (1942) ve Körpe Topraklar (1954) balelerini de içerir) olarak adlandırdıkları dönemindendir. Appalachian Baharı (1940), zamanın seçkin koreografı Martha Graham için yazılan bir bale olarak başladı, ama sonraları, çok sık sahnelenen orkestra süiti formunda bir eser olarak ortaya çıktı.

1943’te Copland, Lillian Hellman tarafından yazılan bir hikâyeye dayanan *Kuzey Yıldızı* (1943) adlı filmdeki bir bölüm üzerinde çalışmak üzere Hollywood’taydı. Oradayken, Martha Graham’ın dans kumpanyası tarafından sahneye koyulmak üzere yeni bir bale için Elizabeth Sprague Coolidge Vakfı Kongre Kütüphanesi’nden bir sipariş iş aldı. Copland’ın yazdığı parça, başlangıçta küçük bir oda grubu içindi, ama sonraları onu tüm bir orkestra için bir süit olarak uyarladı. Aslında kullanılan tek ezgi, “Basit Hediyeler” adında bir Shaker (Amerika’da bir tarikat) ilahisi olmasına rağmen, Amerikan folk müziğin ruhu her yandan akmaktadır. Bu ezgiye dayanan bu bölümde Copland, Shaker yaşam biçiminin sade, en samimi doğasını çok yerinde ifade eden bir melodiyi alır ve onu çeşitlilik için temel olarak kullanır. Sonuç, dinleyicilerin ve eleştirmenlerin tümüyle ‘Amerikan’ bulduğu temiz, dinlenebilir bir biçimdir. Copland’ı şaşırtacak derecede hızlı bir şekilde de klasikler arasına girmiştir.

Balenin orijinal hikâyesi, Batı Pennsylvania yakınlarında bir yerlerde yeni evlenmiş bir çift hakkındadır. Genç çift, aşklarını kutlarlar ve birlikte evlerini inşa ederler. Aynı zamanda bir dinî toplantı düzenleyici ve cemaati sevinç içinde çığlıklar atarlar ve öncü olan bir kadın, vaat edilen topraklara dair hayalleri dile getirir. Bale, İncil görselleri ve faydalı “kolay sindirilebilir” tipteki temalar ile yüklüdür.

EK BİLGİLER:

1. Copland başlangıçta, ilk sahnelenmesinden sadece birkaç hafta önce değiştirdiği, kulağa sönük gelen “Martha için Bale” ismini parçaya başlık olarak vermişti. Sonrasında bulduğu “Appalachian Baharı” ismi, Hart Crane tarafından yazılan bir şiirden ileri gelir.

2. Graham, aynı zamanda yüzyılın diğer en “Amerikan” bestecisi olan George Gershwin ile de işbirliği yaptı.

3. Balenin esas kısmı California ve Mexico’da yazılmasına rağmen Copland, Harvard Üniversitesi’nde öğretmenlik işine başlamak üzere Massachusetts, Cambridge’e taşınana kadar onu bitirmedi.

Bertrand Russell

Bertrand Russell (1872-1970), analitik felsefenin kurucularındandır. Aristokrat bir İngiliz ailesinde doğan Russell, on yaşında yetim kaldı. 1931'de erkek kardeşinin ölümünün üzerine üçüncü Kont Russell oldu. Bu yüzden bazen ona Lord Russell da denir.

1890'dan başlayarak Russell, önceleri bir öğrenci olarak ve sonraları da bir öğretmen olarak Cambridge'teki Trinity Koleji ile özdeşleşti. 1918'de beş ay hapse atılmasına neden olan I. Dünya Savaşı karşıtı protesto gösterilerine karışmasından dolayı 1916'da kolejden ayrıldı. Trinity'deyken Russell, en önemli felsefî eserinin bir kısmını yazdı ve aynı zamanda Ludwig Wittgenstein ve Amerikalı şair T.S. Eliot'a akıl hocalığı da yaptı. Russell'ın Trinity'den atılması, akademik kariyerini resmen bitirdi ve sonraki yıllar boyunca geçimini üretken bir şekilde yazarak sağladı. Russell'ın en ünlü ve popüler eserlerinin bazıları, *Neden Hıristiyan Değilim* (1927), evlilik kurumunun bir eleştirisi olan *Evlilik ve Ahlâk* (1929), *Felsefenin Sorunları ve Batı Felsefesi Tarihi*'dir (1945).

Russell, G.E. Moore ile beraber analitik felsefeyi geliştirdi. Russell, mantıksalcılığın (tüm matematiksel kavramların mantık sözlüğünü kullanarak tanımlanabileceği ve tüm matematiksel gerçekliklerin mantık kurallarını kullanarak bu tanımlardan türetilebileceği görüşü) önemli bir destekçisiydi. Russell'ın mantık ve matematikteki emeği, Alfred North Whitehead ile birlikte yazdığı *Matematik İlkeleri* adlı kitabında toplandı.

Russell, aynı zamanda metafiziğe, felsefî analizlere, dil felsefesine, epistemolojiye ve bilim felsefesine büyük katkılar yaptı. 1950'de aldığı

Nobel Edebiyat Ödülü, çok az filozofa layık görülen bir onurdu.

EK BİLGİLER:

1. Russell'ın dil felsefesindeki en kalıcı katkılarından biri, 'kesin tarif kuramı'dır. Kesin bir tarif, "Fransa Kralı keldir" gibi cümlelerdeki "Fransa Kralı" gibi bir ifadedir. Klasik bir makalesinde ("Gösterme Üzerine"), Russell kesin tarifler olarak belirli isimlerin nasıl analiz edileceğini gösterdi.

2. Russell, Russell paradoksu olarak bilinen Gottlob Frege'nin mantık sistemindeki resmen bir tutarsızlığı keşfetti. Bu tutarsızlığı öğrenmesinin üstüne Frege, hatalı olarak hayatının eserinin bir sıfır olduğunu düşündü.

3. Russell, Vietnam'daki savaşın sözünü sakınmayan bir muhalifiydi.

Şinto

Japonya’nın yerel dini olan Şinto, ülke kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır,

Şinto, MS 300 ile 600 yılları arasında ortaya çıktı. En önemli tanrısı, torunlarının Japonya’yı birleştirdiğine inanılan, genelde “güneş tanrıçası” olarak çevrilen Amaterasu’dur. Efsaneye göre bu tanrıçanın anne ve babası olan Izanagi ve Izanami, Japonya’nın adalarının doğmasını sağladılar. Tüm insanların Izanagi ve Izanami’den geldiğine inanılır, ama imparatorun bizzat Amaterasu’nun torunu olduğu söylenir. İmparatorun gücünü ve yönetme hakkını alması, güneş tanrıçası yoluyladır.

Güneş tanrıçasından başka Şinto’nun takipçileri, doğada yaşadığı söylenen ve “kami” olarak bilinen birçok başka tanrıya da inanırlar. Sonuç olarak doğa ve onun korunması, Şinto’ya göre aşırı bir önem taşır. Buna ek olarak kişinin ailesine saygı ve çeşitli temizlik ayinlerine katılım aynı zamanda bu dine ibadeti bütünler.

Şinto’nun Japonya’da dört mezhebi vardır. İlki, bugün bile halen görülebilen en yaygın şekli olan Şinto Tapınağı’dır. Şinto’nun bu kolunda olanlar tapınaklarda toplanırlar ve dua ederler.

Şinto tarikatı, toplantı salonlarında ibadet eden on üç grubu tarif eder. Bu farklı tarikatlar, on dokuzuncu yüzyıl sırasında oluştu ve Fuji Dağı ve Konfüçyusçuluk üzerine odaklanan dağ tapınması gibi diğer inanç sistemlerini inançlarına kattılar.

‘Halk Şinto’su kehanet ve Şamanist iyileştirme gibi birçok halk inancını da içine aldı. Diğer geleneklere göre çok daha az organizedir.

Artık var olmayan ‘Devlet Şinto’su, II. Dünya Savaşı (1939-1945) öncesinde Japonya’nın resmî diniydi. Bu din, Meiji hanedanlığı sırasında imparatora tam bir adanmışlığı talep ediyordu ve aynı zamanda Konfüçyus ve Budist etkilerini ortadan kaldırmaya da çalıştı.

EK BİLGİLER:

1. Bugün çoğu Japon, Zen Budizmi ile Şinto Tapınağı’nın bir bileşimini takip etmektedir.

2. Devlet Şinto’sunun imparatora sadakat vurgusu, II. Dünya Savaşı sırasında kamikaze olarak bilinen Japon intihar uçak saldırılarının manevî altyapısını oluşturdu.

“Brown-Milli Eğitim Bakanlığı Davası”

1954’teki “Brown-Milli Eğitim Bakanlığı Davası”nın Amerika Birleşik Devletleri Yargıtay esas kararı, Amerikan devlet okullarında ırk ayrımcılığını sona erdirdi ve Afro-Amerikanlar için tam yasal hakları oluşturan medenî haklar hareketinin ateşlenmesine yardım etti. Tarihçiler Topeka, Kansas ve diğer çeşitli şehirlerdeki okul sisteminin karıştığı davayı, mahkeme tarafından ele alınan en önemli kararlar arasında olması itibarı ile dikkate alırlar.

Brown kararından önce Amerika Birleşik Devletleri’nin güneyinde ve diğer parçalarında yaşayan siyahi Amerikalılar’ın beyazlarla tam eşitliği inkâr edilir durumdaydı. Sadece siyahi çocuklar ayrı okullara devam etmiyor, aynı zamanda otobüslerin arka sıralarına oturmaları, farklı lokantalarda yemeleri ve hatta ayrı lavaboları kullanmaları da bekleniyordu. Bu resmî ayrımcılık sistemi, “Jim Crow” olarak bilindi. Yargıtay, 1896’daki “Plessy, Ferguson’a karşı” davasında ayrımcılığı desteklemişti. O kararda mahkeme, siyahiler için tesisler olduğu sürece somut olarak aşağı olmadıklarına karar vermişti. Sonrasında ayrımcılık anayasa kapsamında meşrulaştırıldı.

Ancak Brown davasındaki davacılar, ayrı yerlerin esastan eşitsiz olduğunu savundular. Mahkeme, Plessy davasındaki kendi 1896 kararını oybirliğiyle bozarak, siyahi ailelerin tarafında yer aldı. Dönüm noktası sayılabilecek görüşü kaleme alan Başhâkim Earl Warren, “Kamu eğitimi alanında ‘ayrı ama eşit’ doktrininin yeri yoktur.” diye noktayı koydu.

Güneydeki devlet okullarını birleşmeye zorlayan karar, birçok beyazdan gelen sert bir direnişle karşılaştı. 1957’de Başkan Dwight D. Eisenhower, Little Rock’taki beyazların lisesine devam eden ilk dokuz siyahi öğrenciyi korumak için Arkansas’a ABD Ordusu’nu göndermek zorunda kaldı.

Ancak karar aynı zamanda yeni oluşmaya başlayan medenî haklar hareketi için mevcut olan desteği de canlandırdı. Brown’dan sonra Rosa Parks ve Martin Luther King gibi Afro-Amerikalı medenî haklar liderleri, Güney’de geriye kalan Jim Crow yasalarını devirmek için başarılı şekilde kampanyalar düzenlediler. Medenî haklar hareketi, 1964’te Medenî Haklar Yasası ve Güney’deki siyahilere oy verme hakkını kuşaklar boyu engellemek için kullanılmış uygulamaları yasaya aykırı kılan ve siyahilere

karşı iş ayrımcılığını yasaklayan, Başkan Lyndon Johnson tarafından imzalanan federal yasama, 1965'te Seçme ve Seçilme Hakları Yasası başlığı altında toparlandı.

EK BİLGİLER:

1. Brown davasını savunan NAACP avukatı, 1967'de ilk Afro-Amerikan Yargıtay hâkimi olmak için yola devam eden Thurgood Marshall'dı.

2. Dava, adını 1951'de Topeka okul sistemini, sekiz yaşındaki kızının onlar için ayrılmış bir ilkokula devam etmeye zorlanması yüzünden dava eden on üç siyahi aileden biri olan Oliver Brown'dan alır. O okul, Monroe Okulu, sonunda 1975'te kapandı ve Başkan George H. W. Bush tarafından 1992'de Ulusal Tarih Alanı olarak ilan edildi.

3. Başkan Harry Truman, 1948'de ayrımcılığa karşı olan ilk federal girişimlerden birinde –Güneyli Demokrat arkadaşlarından birçoğunun yoğun muhalefetine rağmen– ABD ordusunu bütünleştirdi.

Büyülü Gerçekçilik

Hem Batı edebiyatında hem de Batılı olmayan edebiyatta uzun bir geleneğe rağmen, büyülü gerçekçiliğin akıllı bir tür olarak düşünülmesi ancak geçen yüzyılda oldu. “Büyülü gerçekçilik” ifadesi genellikle Latin Amerika edebiyatı ile – muhtemelen ilk olarak Kübalı roman yazarı Alejo Carpentier tarafından bir edebî bağlamda benimsenmesinden dolayı – özdeşleştirilmesine rağmen, diğer bölgelerden olan yazarların eserlerinde de bulunabilir.

Alman sanatçı Franz Roh ilk olarak “büyülü gerçekçilik” ifadesini 1925’te, dünyayı gerçekçi olarak tasvir eden ama aynı zamanda rüya benzeri veya gerçeküstü niteliklere de sahip olan, yeni gelişen bir görsel sanat akımını tarif etmek üzere kullandı. İfadenin edebiyattaki kullanımı da kabaca aynı anlamı verir: Büyülü gerçekçiliğin edebî eserleri, dünyayı detaylı, özgün bir şekilde ama doğaüstü veya büyülü olaylarla ve durumlarla, diğer türlü gerçekçi olacak öykülemeleri kusursuz bir şekilde dokuyarak tasvir ederler. Bu türün önemli bir niteliği, karakterlerin bu doğaüstü olayları olağandışı veya sıra dışı olarak algılamadıkları, onlara herhangi bir büyülenme veya korkuyla karışık huşu olmaksızın, serinkanlılıkla tanık olmaları gerçeğidir.

Büyülü gerçekçiliği dünya çapında ilgiye kavuşturmada en büyük rol, Kolombiyalı roman yazarı Gabriel Garcia Marquez’dir. *Yüzyıllık Yalnızlık* (1967) ve *Kolera Günlerinde Aşk* (1985) gibi eserler, canlı, şehvet dolu ve çoğunlukla kanlı doğaüstü olayları karakterlerin günlük hayatlarına karıştıran türü örnekler. Sıklıkla bu dünyadan olmayan olaylar, yerel folklor unsurlarında demlenir. Birçoğu, bir karakterin cenaze gününde oluşan şiddetli bir sel gibi, doğadan işaretler halinde gelir.

Latin Amerika büyülü gerçekçiliğinin diğer öne çıkan eserleri, Jorge Luis Borges’in kısa hikâyelerinin yanı sıra Isabel Allende’nin *Ruhlar Evi* (1982), Laura Esquivel’in *Çikolata İçin Su Gibi*(1989) ve Jorge Amado’nun *Azizler Savaşı* (1988) adlı romanlarını içerir. Ama Salman Rüşdi’nin *Gece Yarısı Çocukları* (1981), Toni Morrison’un *Sevgil*i (1987) ve Haruki Murakami’nin *Zemberek Kuşunun Güncesi* kitaplarında olduğu gibi Latin Amerika dışından birçok yazar, hikâyelerinde ve romanlarında büyülü gerçekçiliğin unsurlarını sergilemektedir.

EK BİLGİLER:

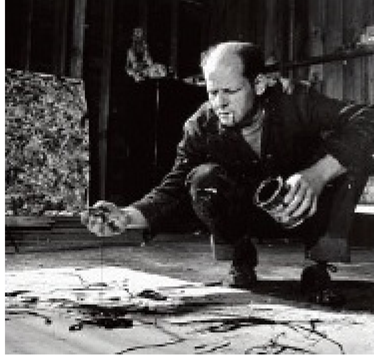
1. Garcia Marquez, bir yazar olarak en önemli görevinin "olağanüstü görünenden gerçek görüneni ayıran sınırları yok etmek" olduğunu söyledi.

2. Büyülü gerçekçilik, sıklıkla 1940'lardan ortaya çıkan ve devam eden edebî anlayış olan postmodernizmin bir tezahürü olarak düşünüldü.

3. Büyülü gerçekçilik, fantezi veya bilim kurgu ile aynı şey değildir. Bu türlerin eserleri, farklı gerçekliklerde, dünyalarda veya geleceklerde yer alırken; büyülü gerçekçiliğin eserleri, gerçek dünyaya sıkı sıkıya bağlı olarak kurgulanır.

Jackson Pollock

Jackson Pollock (1912-1956), "damlatma" resimleriyle ünlüdür. Dev tuvallere boyayı boşaltarak, sıçratarak ve damlatarak – "hareketli boyama" olarak etiketlendirdiği bir yöntem – resimler üretti. Sanat eserlerinin bir takım ikincil konuların temsillerinden ziyade kendi başlarına bağımsız nesneler olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia eden Pollock, resimlerinin hiçbir şey hakkında olmadığı, en saf, en bağımsız formlarda resimler olduğunda ısrar etti.

Pollock, Stella May McClure ve LeRoy Pollock'un beşinci ve en küçük oğlu olarak Wyoming, Cody'de doğdu. Çocukluğu California ve Arizona'da geçti ve Los Angeles'ta El Sanatları Lisesi'ne devam ederken modern sanatla tanıştırıldı.

1929'da Pollock, Sanat Öğrencileri Ligi'ne kaydolduğu ve bölgeci ressam Thomas Hart Benton ile çalıştığı New York'a taşındı. Pollock'un erken dönem eserleri, Albert Pinkham Ryder ve Meksikalı duvar ressamları Jose Clemente Orozco ve David Alfaro Siqueiros'un etkilerini taşıdı. Büyük Buhran yılları sırasında Pollock, WPA Federal Sanat Projesi tarafından görevlendirildiği 1935 yılına kadar yoksulluk içinde yaşadı. 1937'de Pollock, alkolizmden dolayı psikiyatri tedavisi gördü. Terapideyken çizimleri, hastayı Jungçu psikoloji ile tanıştıran terapistler tarafından analiz edildi. Ondan sonra Pollock, rüya sembolleri ve bilinçaltına takıntılı hale geldi.

1945'te Pollock, sanatçı Lee Krasner ile evlendi. Çift, Pollock'un iki yıl sonra *Tam Beş Kulaç* adlı ilk damlatma resmini yaptığı Long Island, East Hampton'a taşındı. Görünürde gelişigüzel olmasına rağmen damlatma

resimleri, büyük bir dikkat ve kafa yorma ile yaratıldılar. Zemine kesilmemiş tuvali yaydıktan sonra Pollock, sopalarla, hindi yağlarıyla ve yoğun boyalı fırçalarla tuvalin üzerine boyayı sıçrattı. Tuvali dikkatlice kaldırarak, dengeli bir kompozisyon elde edene kadar boyanın ileri doğru akmasına izin verdi. Boya kuruduğunda, tuvali kesti ve onu çerçeveledi.

Hareketli boyamada Pollock, kendisinin dışında herhangi bir şeyle bağı olmayan saf resim yaratabileceği bir yöntem keşfetti. Niyetini açıklığa kavuşturmak için, eserlerine başlıklar yerine sayılar vermeye başladı, böylece izleyenler konudan çok resme odaklanabilirlerdi. Pollock'a göre resim yapmanın fizikî eylemi, bitmiş ürün kadar önemliydi. Bu anlamda 1950'ler ve 1960'larda uygulamalı sanat ve oluşumlara dâhil olan sanatçıların önemli bir öncüsüydü.

1951'de Pollock, tekrar yoğun şekilde içmeye başladı. Sağlığı ve dayanma gücü tükendikçe sanat dünyasında tutunduğu yeri korumak için mücadele etti. 1956 yazında Pollock, arabayla bir ağaca çarptı ve orada öldü.

Normal Eğri

Normal eğri, istatistiğin belli kümeleri için dağılım modelini tarif eder. Örneğin boy uzunluğu ve zeka test sonuçları, çoklukla normal bir eğriye tam olarak denk düşer. Eğrinin bir çan şekli vardır, bu nedenle ona sıklıkla "çan eğrisi" de denir.

Normal bir eğride merkez değerlerin (aritmetik ortalama, medyan ve mod) hepsi de aynıdır. Bu, ortalama değerin (aritmetik ortalama) ortadaki değere (medyan) eşit olduğu ve aynı zamanda en sık rastlanan değere (mod) de eşit olduğu anlamına gelir. Örneğin Amerikalı kadınlarda boy uzunluğunun normal dağılımında ortalama uzunluk 1.65 cm'dir. 1.65 cm'den daha uzun kadınlar olduğu kadar 1.65 cm'den daha kısa kadınlar da vardır. Ve Amerikalı kadınlar için en yaygın boy uzunluğu 1.65 cm'dir.

Normal eğriler, ne genişlikte veya ne yakınlıkta değerlerin merkezî bir değer çevresinde dağıldığını tarif eden varyans ve standart sapma hakkında bilgiyi de içerir. Diyelim ki bir grup çocuğa bir test verilsin. Ortalama değer C olmasına rağmen bazıları başarısız olur, diğerleri ise A, B, C ve D gibi notlar alırlar. İkinci bir testte çocuklar çoğunlukla C notu alırlar ve ortalama değer C'dir. İlk testin daha yüksek bir varyansı olduğu söylenirken ikinci testin daha düşük varyansı olduğu söylenir.

Standart sapmalar, varyansın bir ölçümüdür. Normal eğride değerlerin % 68'i, ortalamanın bir standart sapması içindedir, % 95'i ortalamanın iki standart sapması içindedir ve % 99.7'si üç standart sapması içindedir. Bu, ampirik kural olarak bilinir ve çoğunlukla sadece "68-95-99.7" olarak ifade edilir. IQ ölçümlerinde 100 puan, merkez değeridir (aritmetik ortalama, medyan ve mod). 145 puan, ortalamadan üç standart sapmadır ve 65 puan, yine ortalamadan üç standart sapmadır. Bu, her 2000 kişiden üçünün 145'ten yukarı bir puana sahip olabileceği ve her üçünün de 65'ten daha aşağı bir puana sahip olabileceği anlamına gelir.

EK BİLGİLER:

1. Normal eğri, ilk kez 1733'te Abraham de Moivre tarafından saptandı.

2. Normal eğriye, Carl Friedrich Gauss'tan sonra sıklıkla 'Gauss eğrisi' de denir. Özelliklerinden birçoğunu keşfetmesine rağmen onu kendisi icat

etmedi. Yüzü, 10 Alman frangı banknotlarının üzerindeydi.

3. Yetişkinlerdeki kan basıncı, çan eğrisi şeklinde dağılım gösterir.

4. Tek bir kaynaktan çıkan ışık yoğunluğunun varyasyonu da normal dağılım gösterir.

Klasik ve Pop Arasındaki Köprü: George Gershwin ve Leonard Bernstein

Klasik müzik dünyasının caz ve pop tarzlarını kucaklamasından sorumlu olan iki bestecinin her ikisi de New Yorklu'ydu ve Broadway sahnesinin kahramanıydılar.

Brooklyn'li George Gershwin (1898-1937), komedi, caz, pop şarkıları besteleyerek ve satarak, Irving Berlin tarzında bir Tin Pan Alley şarkı yazarı olarak işe başladı. 1924'te erkek kardeşi Ira ile *Lady Be Good!* parçasını bestelemek için bir ekip kurdular ve devamında birçok eseri arasında *Strike Up the Band* (1927) ve *Porgy and Bess* (1935) operasını üreterek en üretken beste ekiplerinden biri oldular. Gershwin, aynı zamanda *Rhapsody in Blue* (1924) ve F Piyano Konçertosu (1925) gibi caz ağırlıklı ve renkli piyano turları da dâhil birçok şöhret kazanmış orkestra parçası da yazdı. 1937'de genç yaşta beyin kanserinden öldü.

Massachusetts, Lawrence'ta geçen çocukluğu sırasında aldığı düzenli bir müzik eğitimiyle büyüyen Leonard Bernstein (1918-1990), Philadelphia'daki saygın Curtis Müzik Enstitüsü'nde ünlü şef Fritz Reiner'ın bir öğrencisiydi. Çeşitli orkestralar için çalıştıktan sonra Bernstein, 1958 yılında on bir yıl boyunca üstleneceği bir görev olan New York Filarmoni Orkestrası direktörlüğüne başladı.

Bernstein, inkâr edilemez şekilde çok yönlüydü. Eserlerinin çoğu, kendi Yahudi kökenlerinden esinlendiği *Jeremiah 1. Senfoni* (1941) ve İngiltere'de savaşın yıktığı Chichester Katedrali'nin yeniden tahsis edilmesi için İbranice yazdığı, mezmur ayetlerin bir kurgusu olan dinî *Chichester Mezmurları* (1965) gibi yoğun biçimde tutkuludur. Bernstein, aynı zamanda film müziği *Rıhtımda* (1954), Broadway müzikali *Kasabada* (1944) ve Voltaire'in aynı adlı eserinin parlak bir uyarlaması olan *Candide* (1956) gibi pop esinli eserlerde de başarılı oldu.

Bernstein'in en ünlü parçası, 1950'lerde New York'ta kurgulanan, Shakespeare'in *Romeo ve Juliet* eserinin bir uyarlaması olan *Batı Yakası Hikâyesi* (1957) adlı Broadway müzikalidir. Eser, New York'un Latin barlarında duyduğu mambo, rumba ve diğer Latin Amerika danslarının caz ritimlerinden büyük ölçüde etkilendi.

EK BİLGİLER:

1. Bernstein, 14 Kasım 1943'te Bruno Walter yerine yedek şeflik yaptıktan sonra New York Filarmoni'nin direktör yardımcısı olarak işe girdi. Performans, ulusal çapta canlı yayınlandı ve böylelikle kalıcı bir etki bıraktı.

2. Gershwin, en ünlü eseri "Rhapsody Blue"ya piyano ve orkestra için parçalar yazacak zamana asla sahip olmadı. Eser, besteci Ferde Grofe tarafından orkestraya uyarlandı.

3. New York ve ulusal müzik sahnelerinin demirbaşlarından olan Bernstein, genç Aaron Copland ve önemsenmeyen Gustav Mahler'in enerjik bir destekçisiydi.

Ludwig Wittgenstein

Ludwig Wittgenstein (1889-1951), Avusturya, Viyana’da varlıklı bir ailede 1889 yılında dünyaya geldi. Gottlob Frege’nin (1848-1925) tavsiyesi üzerine Bertrand Russell (1872-1970) ile matematiğin temellerini çalışmak üzere Cambridge Üniversitesi’ne gitti. 1914’te I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Wittgenstein, orduda görev almak için Avusturya’ya döndü. Savaşın siperlerinde ve sonraları savaş kampında bir mahkûm olarak Wittgenstein, Tractatus Logico- Philosophicus (1921) adlı ilk kitabını yazdı. Ateşkesin ardından Wittgenstein, ölümünden sonra basılan *Felsefi Soruşturmalar* (1953) adlı ikinci ve son kitabı hâline gelen el yazmalarını kaleme aldığı, Cambridge’te felsefe dersleri verdiği İngiltere’ye geri döndü.

Wittgenstein’ın ilk kitabı olan *Tractatus Logico – Philosophicus* (“Mantıksal-Felsefî İncelemeler”) bir dizi numaralı önermeden oluşuyordu. Dilin, belli bir mantıksal yapısının olduğunu ve bu yapının dünyanın yapısına ayna tuttuğunu iddia etti. Wittgenstein, bir önermenin gösterdiği ile söylediği şeyi birbirinden ayırdı. Önermeler dünyanın kısmi bir şekli olduğunu söyler, ama düzenlemelerinde dünyanın yapısının ne olduğunu bize gösterirler. Mantık, önermelerin yapısı hakkındadır. Herhangi bir şey söylemez, ama dilin ve dünyanın yapısının ne olduğunu bize gösterir. Wittgenstein, çoğu felsefî sorunsalın sadece gösterilebileni söylemek için yanlış yönlendirilmiş girişimden çıktığı sonucuna vardı. Filozofların, mantık yoluyla yapıyı görünür kılmaktan ziyade dünyanın belli bir yapısı olduğunu söylemeye giriştiklerinde sorunlarla karşılaştıklarını ileri sürdü.

Felsefi Soruşturmalar adlı son dönem eserinde Wittgenstein, felsefenin neden yanlış yönlendirildiğine inandığı üzerinde ayrıntılara indi. Felsefî sorunların dil hakkındaki kafa karışıklığından ortaya çıktığına inandı. Zorlukların sadece kelimeleri standart olmayan şekillerde kullandığımızda veya kullanılabildikleri çeşitli şekilleri ihmal ettiğimizde ortaya çıktığını savundu. “Felsefe, dil aracıyla zekamızın büyüsüne karşı bir çarpışmadır.” diye yazdı. Böylelikle Wittgenstein, önemli olan şeyin dilin anlamını açıklığa kavuşturmak olduğu, iyileştirici bir felsefe anlayışını savundu.

EK BİLGİLER:

1. Wittgenstein, “Tractatus” eserini üstü örtülü bir notla “Üzerine konuşamadığımız şeyler hakkında susmamız gerek.” diye sonlandırır.

2. Wittgenstein, Martin Heidegger ve Adolf Hitler, hepsi de 1889’da doğdular.

Sihizm

Sihizm, otuz sekiz yaşındayken tek ve her zaman düşünceli bir Tanrı olduğuna dair bir vahye sahip olan Guru Nanak tarafından Hindistan'da, on beşinci yüzyılda kuruldu. Bu tanrıya "Ek Onkar" adı verildi. Guru Nanak, insanların Ek Onkar için günlük hayatlarında batıl inançlar ve ayinlerden çok, sevgilerini göstermeleri gerektiğini vaaz etti.

Sih inancının özünde, yaygın kast sisteminin bir reddi olarak, tüm insanların eşit olduğuna dair derin bir inanç vardır. Bu, çoğu kişi tarafından ilahî cezayı alan günahkârlar olduklarına inanılan cüzzamlılara karşı gösterilen nezaketle örneklendirilir. Tanrı'nın kindar olmadığına inanan Sihler, cüzzamlıların tedavi görebileceği bir alan oluşturdular.

Guru Nanak, her biri Sihizm'i Hindistan ve Arabistan'ın farklı taraflarında yayan, kendisinden sonra gelen dokuz guruluk bir geleneğin öncüsüdür. Önemlerine rağmen gurular, sadece Tanrı'nın sözünü tekrarladıklarında ısrar ederek tanrılar gibi tapınılmayı reddettiler. Son guru olan Guru Gobind Singh, 1708'de öldü. Yerini, "Ölümsüz Guru" olarak bilinen ve Sihizm'in kutsal kitabı olan metin devraldı.

Bu kutsal kitaba, "Guru Granth Sahib" adı verilir. Sadece on gurunun öğretilerinden oluşmaz, ama aynı zamanda Müslüman ve Hindu inançlarından pasajlar de içerir. Sanskritçe, Farsça, ve Penjapça yazılıdır. İbadet sırasında bu kutsal kitaptan pasajlar genelde ilahi şeklinde söylenir veya tekrarlanır.

Sihler, zamanın döngüsel olduğuna ve ruhlarının doğum, ölüm ve yeniden doğuştan oluşan bir döngüde yakalanmış olduğuna inanırlar. Döngü, insanların benmerkezciliği – egoları, öfkeleri, açgözlülükleri, bağları ve şehvetleri – tarafından körüklenmektedir. İnsanlar kendilerini benmerkezcilikten kurtarabilir ve aydınlanmayı başarabilirlerse, döngüyü kırabilirler. Ancak bu aydınlanmanın, kişinin kendi eylemlerinin sonucu olmasına gerek kalmadan, Tanrı'nın iyiliği ile de verildiğine inanılır.

Sihler'in tütün ve alkol tüketmeleri, zina etmeleri veya vücutları üzerinde bulunan herhangi bir kılı kesmeleri yasaktır. Ayrıca her zaman Sihizm'in beş sembolünü taşımak zorundadırlar: Saçlarını örten bir türban, bir tarak,

çelik bir bilezik, bir hançer ve (genelde iç çamaşırı olarak) bir çeşit kısa don.

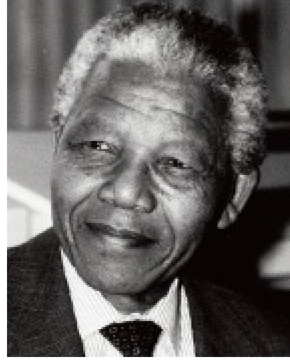
EK BİLGİLER:

1. Bugün dünyada yirmi bir milyon Sih vardır.

2. Sih erkeklerinin büyük bir kısmının soyadı Singh (aslan anlamında) iken, Sih kadınlarının büyük bir kısmının soyadı Kaur'dur (prenses anlamında). Bu, Hindu kültüründe insanların soyadlarından belli olan sınıflar arası ayrımcılığın ortadan kalkmasına yardımcı olmuştur.

Nelson Mandela

"Beyazların egemenliğine karşı savaştım ve siyahların egemenliğine karşı da savaştım. Tüm insanların birlikte uyum içinde ve eşit fırsatlarla yaşadığı demokratik ve özgür bir toplum idealini yaşattım. Bu, yaşamayı ve başarmayı umduğum bir idealdir. Ama eğer gerekirse, uğruna ölmeye de hazır olduğum bir idealdir." -Nelson Mandela, 1964'te 'vatana ihanet'ten yargılanırken

1964'te Nelson Mandela (1918-), ülkesi Güney Afrika'ya karşı vatana ihanet suçlamasıyla yargılandı. İdam cezasından kıl payı kurtulan kırk altı yaşındaki avukat, idam yerine Cape Town yakınlarında bir adada bulunan hapishanede ömür boyu hapse mahkûm oldu. Mandela'nın suçu, Güney Afrika'nın herkesçe "apartheid" olarak bilinen ırkçı kanunlarına karşı direnişi örgütlemekti. "Ayrılık" anlamına gelen apartheid rejimi, siyahileri yasal olarak beyaz azınlıktan daha aşağı tutarak siyahi Güney Afrikalılar'ın –ülke nüfusunun dörtte üçü– birçok siyasi hakkını yok saymıştı.

Hapishanenin Mandela'yı ruhsal olarak çökertmesi planlanmıştı. Bir taş ocağında ağır iş yapmaya zorlandı, yılda sadece bir ziyaretçiye izin verildi ve minicik hücresinde ışığı kapamasına asla izin verilmedi. Çünkü Mandela'nın siyasi partisi olan Afrika Ulusal Meclisi (ANC), ayrımcılık rejimine direnişte şiddet uygulamıştı ve Güney Afrika hükümeti de Mandela'yı bir terörist olarak görmüştü. On yedinci yüzyıldan beri Güney Afrika'ya göç eden Hollandalı ve İngiliz yerleşimcilerin torunları olan Güney Afrikalı beyaz yöneticiler, ülkede sımsıkı tuttukları iktidarı devam ettirmek için 'apartheid'ı dayattılar.

Ancak Mandela, buna boyun eğmeyi reddetti. Hapishane duvarlarının içinden ANC'yi yönetmeye devam etti. Bitmek bilmeyen kararlılığı, gardiyanların bile saygısını kazandırdı. Hapishane dışında Mandela, dünyanın dikkatini 'apartheid'ın adaletsizliğine çekerek Güney Afrika ve başka yerlerde milyonlarca siyahinin kahramanı oldu. 1990'da uluslararası baskılar sonucunda Güney Afrika'nın beyaz ağırlıklı hükümeti, sonunda 'apartheid'ı yürürlükten kaldırdı ve Mandela'yı serbest bıraktı. Mandela, 1993'te Nobel Barış Ödülü'ne lâyık görüldü ve 1994'te ülkenin ilk çok ırklı seçimlerinde Güney Afrika'nın başkanı olarak seçildi.

Mandela başkanlığa seçilmesinin ardından adadaki hapishaneden eski gardiyan arkadaşlarından bir beyazı doğum günü partisine davet etti. Eski gardiyan, PBS televizyonundan bir yönetmene "Eski mahkûmlarımdan birinin şimdi liderim olmasından gurur duyuyorum.", dedi. Dünyanın en fazla saygı duyulan devlet adamlarından biri olan Mandela, 1998'de başkanlıktan emekli oldu.

EK BİLGİLER:

1. 1960'lardan önce Amerika Birleşik Devletleri'nin güney eyaletlerindeki ırk ayrımına yakın bir sistem olan apartheid *altında ırk, Güney Afrikalılar'ın günlük hayatlarında belirleyici bir etkendi. Irklar arası evlilik ve cinsellik yasaklanmıştı ve plajlardan hastanelere kadar her şey ayrılmıştı.*

2. Ayrımcılık rejimini protesto etmek için Uluslararası Olimpiyat Komitesi, Güney Afrika'yı 1964'te Olimpiyat Oyunları'ndan men etti. Güney Afrikalı atletler, 1992'deki Barcelona Olimpiyatları'na kadar yeniden yarışamadılar.

“Bir Yunan Vazosuna Ağıt”

Sen halen sükûnetin el değmemiş gelini,

Sen sessizliğin ve sakin zamanların evlatlığı,

Şiirimizden daha tatlı çiçekli bir masalı olan

Orman tarihçisi yok ki şöyle sorsun:

Tempe’de veya Arkadya vadilerindeki

Tanrıların ve ölümlülerin veya hepsinin olduğu senin şeklinin

Bu saçaklı efsanenin yakasını bırakmayan nedir?

Bunlar nasıl adamlar veya tanrılardır ki

Böylesine isteksiz ne yaptı bakireleri?

Neyin delice kovalamasıydı? Neden kaçmak için mücadeleydi?

Ne kavallarıydı, zilli teflerdi bunlar?

Ne vahşi bir mutluluktu?

O Atinalı duruş! Adil tavır! Nefes nefese

Mermer adamların ve bakirelerin aşırı heyecanı,

Orman dallarıyla ve ezilen otlarla dolu;

Sen, sessiz şekil, düşüncesizce bizle dalganı geçiyorsun

Ölümsüz oldukça: Soğuk Pastoral!

Eski çağ bu nesli yok ettiğinde

Diğer kederlerin ortasında sen kalacaksın

Bizden çok, şöyle söylediğin bir insana bir arkadaş ol:

“Güzellik hakikattir, hakikatse güzelliktir” – işte

Yeryüzünde tüm bildiğin ve bilmen gerekenlerin hepsi bu!

On dokuzuncu yüzyıl başlarının İngiliz romantik şairleri arasında yer alan John Keats (1795-1821), şiirin kalıcı bir gözdesidir. En ünlü şiiri “Bir Yunan Vazosuna Ağıt” (1819), anahtar cümlelerinin gizli anlamlarını halen tartışan okuyucular ve benzer şekilde eleştirmenler için bir büyülenme objesi olarak kaldı. Devam eden bu tartışma, bir Yunan vazosu üzerine zamanda donmuş hikâyeler hakkında merakını ifade eden şiir için uygun bir kaderdir.

“Bir Yunan Vazosuna Ağıt” boyunca şairin kelimeleri, vazonun kendisini hedefler. Bu, “olmayan kişiye hitap” denen, doğrudan bir kavrama veya cansız bir objeye hitap etme tekniği, genelde Keats’in şiirinin ve kısmen de methiyelerinin bir imzasıdır. Şair, hem estetik güzelliğin bir objesi olarak hem de düşünceleri harekete geçiren bir sembol olarak, geçicilik ve değişim dünyasında kalıcılığın bir ürünü olan vazo tarafından büyülenir.

Şiirin beş kıtasının (yukarıda alıntılanın sadece ilki ve sonu) ilkinde şair, onu el değmemiş bir “sükûnetin gelini” ve “sessizliğin ve sakin zamanların evlatlığı” diye anarak vazoyu çağların kendilerinin bir cisimleşmesi olarak nitelendirir. Vazo üzerinde resmedilmiş görsellerden hayrete düşer ve onların arkasındaki hikâyeleri öğrenmek için can atar: “Bunlar nasıl adamlar veya tanrılardır ki? Böylesine isteksiz ne yaptı bakireleri? Neyin delice kovalamasıydı? Neden kaçmak için mücadeleydi?” Ama bu gizem ve belirsizlik, sadece görsellerin çekimini bir kat daha arttırır; şair ikinci dörtlükte “Duyulmuş melodiler tatlıdır, ama duyulmamış olanlar daha tatlıdır.” der. Benzer şekilde, vazonun, kavuşmaya yaklaştıkları bir sırada sonsuza dek donmuş iki âşık görselini kıskanır: “Mutluluktan uçmamana rağmen, sonsuza dek seveceksin ve o da güzelleşecek!”

Şiirdeki birkaç satır, “Bir Yunan Vazosuna Ağıt”ın son iki satırı, diğerlerinden daha dikkatle incelenmiştir. Kendilerinin bir şifre olduğu, “Güzellik hakikattir, hakikatse güzellik” kelimeleriyle vazonun şiiri işaret ettiği açıktır. Ama Keats’in orijinal yazımındaki noktalama işaretlerinden kaynaklanan belirsizlik dolayısıyla, şiirin son on üç kelimesinin vazo tarafından mı yoksa şairin kendisi tarafından mı dile getirildiği –zamansız gizem hakkındaki bir şiire çok uyan, zamansız bir gizem– açık değildir.

EK BİLGİ:

1. Pek çok kişi, Keats'in şiirinin özel bir vazoya dayanıp dayanmadığını merak etmesine rağmen, uzmanlar gerçek bir vazoya dayanmadığı sonucuna vardılar.

Pop Art

“Pop Art” ifadesi, ilk kez İngiliz sanat eleştirmeni Lawrence Alloway tarafından Bağımsız Grup’un (sanat dünyasının kendini beğenmişliğine ve sahteliğine karşı çıkan sanatçılardan oluşan bir topluluk) eserlerini tarif etmek üzere kullanıldı. Popüler reklamlar, karikatür şeritleri, ucuz ürünler ve kitlesel medya üzerine modellenen eserler yaratarak, tüketim kültürünü kutlamayı ve gülünç bir taklidini yapmayı denediler.

Alloway, Pop Art’ı popüler, geçici, yayılan, düşük bedelli, seri üretilmiş, gençliğe ve büyük işletmelere yönelimli olarak tanımladı. Bu ifadeler, Richard Hamilton’ın, dev bir lolipop şeker taşıyan kaslı bir adamın bulunduğu, “Bugünün evini o kadar farklı ve çekici yapan şey nedir?” diyen çalışmasıyla örneklenen eserlerini nitelendirir.

Akımın kökleri, 1920’lerde yüksek sanatın övüngenliği ile dalga geçen bir grup sanatçının Dadaizm adını verdikleri ortak hareketlerine kadar uzanır. Liderleri Marcel Duchamp, Mona Lisa’yı bir bıyıkla resmederek ve seri üretim bir pisuarı tersyüz edip onu bir heykele dönüştererek kötü bir şöhret yakaladı.

Pop Art, Jasper Johns, Robert Rauschenberg ve Larry Rivers gibi büyük Amerikalı sanatçıların temsil edildiği Amerika Birleşik Devletleri’nde bağımsız olarak geliştirildi. Birçok Pop Art sanatçısı, kolaylıkla tanınabilir tarzlar – eserlerine ticari bir nitelik veren markalar – benimsediler. Örneğin Roy Lichtenstein, gerçek karikatürlerde kullanılan noktalı alanı taklit ederek dev karikatür şeritlerine benzeyen resimler yaptı. Claes Oldenburg, çamaşır mandalları, rujlar ve daktilo siliciler gibi seri üretim ev nesnelerinin dev heykellerini yarattı. Duane Hanson, heykelleri o kadar canlıymış gibi yaptı ki müzeye konduklarında ziyaretçileri çokça yanıltmışlardır. Andy Warhol ise Marilyn Monroe ve Başkan Mao gibi ünlülerin ve Campbell Çorba konserveleri gibi şeylerin görsellerini mekanik biçimde seri olarak üreterek, insanoğlunu tüketim ürünleri seviyesine indirgedi.

İngiliz Pop Art sanatçıları, popüler kültürü ya göklere çıkarmaya ya da onunla dalga geçmeye eğilimliyken Amerikalı sanatçılar belirsiz görsellere daha eğilimliydiler. Warhol’un araba enkazları veya Kennedy suikastı konulu ipek panoları, hem trajiktir hem de ticarîdir. Ancak her iki grubun da

nihaî hedefi, kapitalizmin sanatı da tüketimin bir nesnesine dönüştürerek onun kutsallığını bozduğunu göstermekti.

EK BİLGİ:

1. Pop Art akımı, bazen “yeni gerçekçilik” veya “yeni Dadaizm” olarak da bilinir.

Nükleer Füzyon

Nükleer füzyonda bir atomun çekirdeği (protonlardan ve nötronlardan oluşan yoğun merkez) parçalara ayrılır. Parçalar, orijinal atomdan daha küçük bileşik kütleye sahiptir. Ama kütle kaybolmuş değildir. Salınan enerjinin “kayıp” kütle ile ışık hızının karesinin çarpımına eşit olduğu anlamına gelen Einstein’ın “$E=mc^2$” denklemine göre enerjiye dönüştürülür. Kütlenin yalnızca binde biri civarı bile dönüştürülürse, bu inanılmaz miktarda enerji açığa çıkarır. Nükleer yakıtta bulunan enerji miktarı, benzin gibi kimyasal yakıtların aynı miktarında bulunan enerji miktarının kabaca bir milyon katıdır.

Füzyon, kendiliğinden veya serbest bir nötron ağır bir atom çekirdeğine çarptığı zaman olabilir. Nötron çekirdeğe çarptıktan sonra, iki veya üç tane daha küçük atoma ve iki veya üç tane daha nötrona ayrılır. Bu nötronlar sonra bir nükleer zincir tepkimesine sebep olan diğer atomları bombardıman etmeye başlarlar. Füzyonun oluşması bir saniyenin sadece binde biri kadar zamanda olur. Bu, eğer bir serbest nötronla başlarsanız, saniyenin % 1’inden sonra, yaklaşık 10.000 nötron ve 10.000 tepkime yaratabileceğiniz anlamına gelir. Buna “kontrolsüz tepkime” denir ve nükleer bombaların temelidir. Nükleer enerji santralleri, nükleer zincir tepkimelerini kontrol ederler ve kontrolden çıkmalarına engel olurlar.

Uranyum-235, nükleer yakıtın en yaygın çeşididir. Uranyumun, 92 protonlu ve 143 nötronlu (92 + 143 = 235) ender rastlanan bir formudur. Doğal uranyum, U-235’in % 72’sidir ve parçalanmaya uğramayacak olan 92 protonlu ve 146 nötronlu daha sabit bir uranyum formu U-238’in % 99.27’sidir. Doğal uranyumun içinde, nükleer santrallerde kullanılmak üzere çok az U-235 vardır. Nötronlarla bombardıman etseniz bile, nötronlar U-235’in hassas çekirdeğini bulmada zorluk yaşarlar. Çok fazla dağılmışlardır. Ayrıca füzyona uğrayan birkaç hassas çekirdeğe çarpacak kadar şanslıysanız bile, bir zincir tepkimesini başlatmak için salınan çok az nötron vardır. Nükleer santralde kullanılmak için doğal uranyum, çok karmaşık araçlarla % 2.5-3.5 U-235’e kadar zenginleştirilmelidir. Bir bombada kullanılmak içinse uranyum % 90 U-235’e kadar zenginleştirilmelidir.

EK BİLGİLER:

1. Dünya genelindeki 400'den fazla nükleer enerji santralinden elde edilen enerji, insanlar tarafından tüketilen enerjinin % 17'sini sağlar. ABD'nin 100'den fazla nükleer santrali vardır ve Fransa, enerjisinin % 75'ini nükleer enerjiden karşılamaktadır.

2. Doğada uranyum, uranyum oksitte bulunur. Saflaştırıldıktan sonra zengin bir sarı renge sahip olur. Ona "sarı kek" adını vermişlerdir.

3. Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya üzerinde bıraktığı iki füzyon bombasına "Küçük Oğlan" ve "Şişman Adam" lakapları takılmıştı.

Yirminci Yüzyıl Müziği

Yirminci yüzyılın ortalarına gelindiğinde eserleriyle Batı sanat müziğinin özüne meydan okuyan besteciler ortaya çıktı. Bir ana gelişme, bant atlatma, sentezleyiciler ve bilgisayarların kullanımı yoluyla yapılan elektronik müzikteydi.

Parisli Edgard Varese (1883-1965), 1915'te Amerika Birleşik Devletleri'ne geldi ve ömrü boyunca modern müziği kökten değiştirdi. Bir bilim ve matematik öğrencisi olan Varese, elektronik müziğin babası olmasıyla itibar görür. Erken dönem eserleri, vurmalı çalgılara olan tutkusunu gösterir, ama Avrupa orkestra müziğinin bilindik formlarından kaçmaya daha yeni başlıyordur. Meslek hayatının sonlarında, yıllar süren gerilimlerden sonra Varese, Philips Şirketi tarafından sağlanan laboratuarları kullanarak sentetik ses yaratma ve karıştırma ile denemelerde bulundu. Maalesef teknolojik sınırlamalar, tam potansiyeline erişmesine engel oldu.

Arnold Schoenberg'in bir öğrencisi olan John Cage (1918-1992), deneysel atonal besteci olarak işe başladı ve sonraları müzik ile kavramsal sanat arasındaki çizgileri bulanıklaştırmaya başladı. “Hazırlanmış piyano” (tellerinin arasına çeşitli vurmalı nesneler konmuş olan büyük bir piyano türü) gibi enstrümanları icat etti. Müziğine Zen ve diğer Doğu felsefelerini kattı. *Değişimler Müziği* (1951) adlı parçasında Cage, çalabileceği varyasyonları belirlemek için yazı tura attı.

Steve Reich (1936-), vurmalılara ve elektroniğe olan tutkusuyla Varese'nin kuşağından gelir. *Davul Çalma* (1971) adlı parçası, bir saatten fazla basit bir vurmalı ritmi üzerinde detaylanır. Daha yakın zamanlarda melodi ve harmoniyi kullanmaya başladı ve telli kuartet ve teyp için yaptığı *Farklı Trenler* (1988) adlı parçası, en iyi yeni beste dalında bir Grammy Ödülü kazandı.

EK BİLGİLER:

1. Varese'nin 1931 yılında yaptığı “İyonlaşma” adlı parçası, otuz yedi vurmalı enstrüman ve boru sesi çıkaran bir siren için yazılmıştı.

2. Rock grubu Pink Floyd'un 1969 yılı albümü "Ummagamma"nın, putlaştıracak kadar sevdikleri besteciye bir atıfta bulunarak "Bunu kazabilir misin, Varese?" diyen bir konuşma sesini barındırdığı varsayılır.

3. Cage, bir zamanlar bir piyano başında oturup "sessiz notalar" çalarak veya daha ziyade hiçbir şey çalmayarak oluşturduğu "4'33" adlı bir parça yazdı. Parçayı "Eğer iki dakikadan sonra sıkılırsan, dört dakikayı dene. Hâlâ sıkılırsan, o zaman sekiz. Sonra on altı. Sonra otuz iki. Nihayet insan, bunun hiçbir şekilde sıkıcı olmadığını keşfeder." diye açıkladı.

Ahlâki Görecelilik

Farklı kültürlerin oldukça farklı ahlâk standartları ve ahlâken neyin izin verilebilir olduğuna dair zıt görüşleri vardır. Bu, nesnel ahlâk standartları olmadığı anlamına gelir mi?

Ahlâki görecelilik, neyin doğru ve neyin yanlış olduğuna ilişkin nesnel, genel geçer bir doğru olmadığı görüşüdür. Hepimizin yaptığı şey, bir eylemin çeşitli standartlardan birine göre doğru mu yanlış mı olduğunu yargılamaktır. Ahlâki kanıların bir çeşitliliği olduğu gerçeği, ahlâki göreceliliğin doğru bir bakış açışı olduğu anlamına gelmek zorunda değildir. Örneğin dünyanın fiziki nitelikleri hakkında çeşitli fikirler olabilir, ama bu, tüm bilimsel sistemlerin eşit derecede geçerli olduğu anlamına gelmez. Bazı kültürlerin bilimsel yöntemleri, yalnızca kusurlu da olabilir.

Konumlarını savunmak üzere ahlâki göreceliliğe inanan kişinin kovalayabileceği iki strateji vardır. İlki, ahlâki göreceliliğin ahlâki çeşitliliği en iyi şekilde açıkladığını savunmaktır. Farklı ahlâk standartları elimizdeyken, doğru ahlâki görüşlü bir kişi neden doğru inançlara sahip olurken yanlış inançlara sahip kişinin yanlış davrandığını neyin açıkladığını sorabilirler.

Ahlâki göreceliliğin ikinci savunması, nesnel ahlâki gerçek diye bir şey olmadığını doğrudan savunmaktır. Nesnel ahlâki gerçekler, nesnel ahlâki özellikleri (“iyilik” ve “kötülük”) gerektirir. Ancak iyi olma, fiziki bir özellik değildir, çünkü ahlâken iyi eylemler çoklukla herhangi bir fiziki özelliği paylaşmaz. Bu nedenle ahlâki göreceliliğin takipçisi, sıradan şekilde hepimizin düşündüğünün aksine, hiç bir nesnel ahlâki özellik olmadığını sonucuna varır.

EK BİLGİLER:

1. Ahlâki görecelilik, çağdaş filozoflar arasında birkaç takipçiye sahiptir.

2. Filozof Gilbert Harman (1938-), en etkili çağdaş ahlâki görecelilik takipçisidir.

Zerdüştlük

Zerdüştlük, MÖ on sekizinci ve on beşinci yüzyıllar arasında kurulmuş olan, dünyanın en eski tektanrıcı dinidir. Kurucusu, aynı zamanda bugünkü İran'da, eski Pers topraklarında yaşamış varlıklı bir adam olan Zerdüşt idi.

Zerdüşt, otuz yaşında vahiy aldığında, yerel çoktanrılı dine bağlı bir rahipti. İyi ve kötüden sorumlu olan bir tek Tanrı, Ahura Mazda, olduğunu ona anlatan bir melek tarafından ziyaret edildi (Zerdüştlük, aynı zamanda bazen bu tanrıdan isimlendirilerek Mazdaizm olarak da bilinmektedir). Ahura Mazda'nın, bir adamın dokuz katı boyunda olduğu söylenir. Mükemmel bir dünya yaratmaya girişiyordu ve bu görevde hem melekleri hem de insanları işe koydu. Doğal dünyayı – havasını, suyunu ve toprağını – temiz tutmanın önemine vurgu yaptı.

Vahiylerden sonra Zerdüşt, Ahura Mazda'nın öğretilerini yaymaya başladı. Zerdüşt, şimdilerde Zerdüştlük'ün yazmalarının merkezî bir parçası olarak görülen beş Gata, şarkılar ve şiirler yazdı. Avesta adı verilen tamamlanmış yazmalar, beş Gata'dan olduğu kadar Zerdüşt'ün müridi tarafından yazılan Hapatan Haiti'den de oluşur.

Zerdüştlük bugün bir dünya dini olarak var olmasına rağmen, vahiylerin gelmesini takip eden on yıl içinde hiç kimse Zerdüşt'ün dinine katılmadı. Uygulama, her zaman küçük bir takipçi kitlesini çekti. Bundan dolayı Zerdüştlük, daima diğer inançlara karşı hoşgörüyü vurguladığı gibi, farklı dinleri anlama gerekliliğinin de üzerinde durdu.

İlk tektanrıcı din olmasına ek olarak Zerdüştlük, Ahura Mazda'nın her bir kişinin kaderini belirlediği kıyamet gününe, cennete ve cehenneme inanan ilk dindi.

EK BİLGİLER:

1. Bugün Parsîler olarak bilinen, Zerdüştlük'e inanan en büyük nüfus olan yaklaşık 60.000 kadar kişi, Hindistan ve Pakistan'da yaşamaktadır. Kabaca 28.000 kişi İran'da, 37.500 kişi Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yer alır.

2. Zerdüşt'ün cehennem tasviri, oldukça korkutucudur. Efsaneye göre, karanlık, dar bir yarıkta bir kuyu vardır. Korkunç bir koku ve üç günün 9.000 yıl gibi hissedildiği bir yalnızlık duygusu hâkimdir.

3. Zerdüştler, ateş tapınaklarında ibadet ederler. Bu, biraz yanlış yorumlanmıştır; çünkü ateşin kendisine tapınılmaz, o sadece saflığın bir sembolü olarak görülür.

Tebrikler

Entelektüelin Kutsal Kitabı boyunca süren bir yıllık yolculuğunuzu tamamladınız. Bu kitabın olgunlaşma ve yenilenme için bir kaynak olduğunu umuyoruz. Ve dileriz ki, bu sizin için sadece bir başlangıç olsun.

Okumak ve sessizce derin düşüncelere dalmak için her bir güne bir sayfa ayırmaya devam edin. Zihni harekete geçirmenin ve ruha zindelik kazandırmanın bundan daha iyi bir yolu yoktur.

David S. Kidder ve Noah D. Oppenheim

[1]2006 yılı için (ç.n.).

[2]Ancak nihayetinde bu cüce gezegen resmi ismini bir antik Yunan tanrıçası olan Eris’ten almıştır. (Ç. N.)

[3]Yazarın seçtiği “Moor” kelimesi daha ziyade,Mısır’ın batısında kalan Kuzey Afrika ülkeleri ve bu bölgenin halkı için kullanılan “Mağrib-Mağribî” kelimelerine karşılık geliyor. Bu yüzden biz de çeviride “Mağribî” kelimesini kullanmak durumunda kaldık. Kastedilen, EndülüsMüslümanları’dır. (ç.n.)

[4]Çok sesli müzikte, üretken bir temanın birbirine benzer biçimde yinelenmesinden oluşan bir beste türü. (ç.n.)

[5]Çeviri: Suphi Aytimur

[6]Yazar Rudyard Kipling'in "Beyaz Adamın Yükü" adlı şiirine atıca bulunuyor.

[7]Amerika’da 1950’lerin sonu ve 60’ların başında yayınlanıp çok popüler olmuş bir televizyon dizisinin deyimleşmiş adı.

[8]Matematiğin bir alt dalı olan ve cebir, analitik geometri ve trigonemetri üzerine inşa edilmişmatematiksel analiz yöntemi. (e. n.)

[9]Çev. Talat Sait Halman

[10]Çev.Melih Cevdet Anday.

[11]Çev. Vehbi Taşar.